

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.)

**THE RULE OF LAW: DOCTRINE AND PRACTICE
IN THE CONDITIONS OF MODERN GLOBAL
CHALLENGES**

*Theses of International
scientific and practical conference*

(Dnipro, February 29, 2024)

Дніпро
2024

УКД 34+35

В 36

*Рекомендовано до опублікування та поширення
через Інтернет науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 9 від 17.04. 2024)*

В 36 Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 695 с.

ISBN 978-617-8035-94-5

Збірник містить матеріали однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали опубліковано у авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р юрид. наук, проф. **О. А. Моргунов** (*голова*); д-р юрид. наук, проф. **О. С. Юнін**; д-р юрид. наук, доц. **В. В. Шаблистий**; д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**; д-р наук з держ. управ. проф. **М. М. Трещов**; д-р психол. наук, проф. **В. В. Корнієнко**; канд. юрид. наук, доц. **В. Я. Киян**; канд. юрид. наук, доц. **О. О. Кулініч**; канд. економ. наук, **Н. О. Фісуненко**; канд. юрид. наук, доц. **Л. В. Межевська** (*відп. секретар*).

ISBN 978-617-8035-94-5

© Автори, 2024

© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Дмитро Арабаджисв, Тетяна Сергієнко

Динаміка міжнародного реагування світової спільноти
щодо широкомасштабної військової агресії РФ проти України 24

Юрій Баулін

Втілення принципу верховенства права у проекті нового КК України 28

Сергій Братель

Правове регулювання сфери захисту критичної інфраструктури
у Сполучених Штатах Америки 33

Сергій Бугера

Проблеми запобігання та протидії рейдерству 35

Віталій Грибан, Водлодимир Мельников

Український супротив 37

Олександр Зозуля

Деякі зауваження до останніх законодавчих ініціатив щодо обов'язків
військовозобов'язаних у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації ... 40

Руслан Карагіоз, Світлана Наумкіна

Корупційні виклики під час воєнного стану та механізми їх запобігання ... 44

Олена Коваленко

Новели трудового законодавства періоду воєнного
стану про випробування: pro et contra 46

Андрій Лапкін, Дарина Євтєєва

Проблеми кваліфікації злочину екоциду 49

Артур Маргулов

Українські військові як альтернатива політичним елітам 53

Роман Савчук

Стратегічна комунікація та її роль в інформаційному забезпеченні
діяльності правоохоронних органів України
(на прикладі органів прокуратури) 54

Наталія Обушенко Щодо зупинення дії і виходу України з мінської конвенції та протоколу	58
Віра Тимошенко Безпека людини та громадянина в сучасному світі	61
Мирослав Трещов Забезпечення ревіталізації та розвитку громад в умовах війни та повоєнного реконструктивного відновлення	64
Тамара Ярошевська Вдосконалення правового регулювання у сфері штучного інтелекту: позитивний досвід ЄС для України	67
Tetyana Poltavets, Roman Karpenko Legal regulation of the application of special means of self-defense in law enforcement activities of the police	71
Tetiana Voloshanivska, Ihor Fedorov The constitutional basis of jury trials in Ukraine: challenges and prospects	73
Владислав Борисов Правові аспекти становлення та розвитку освіти в Україні в 1920-х – на поч. 1930-х р.: історичний досвід та сучасність	76
Олеся Борисова Рекомендації щодо ведення першої бесіди психолога з учасниками учасницями бойових дій	79
Ірина Ботнаренко Чоловік як жертва домашнього насильства: «прихована» проблема	82
Володимир Гаврилюк Види функцій соціального захисту працівників публічної служби: теоретико-правовий аналіз	85
Олександр Бондар Щодо юридичної відповідальності роботодавця за порушення законодавства про працю в Україні	88
Андрій Градецький, Сергій Козинець Захист прав військовополонених в збройних конфліктах	91

Христина Джура

Аналіз проблеми використання вітчизняним законодавцем в змісті Конституції України суперечливих формулювань, які безпосередньо впливають на реалізацію соціальної функції держави 95

Світлана Дюкарєва

Особливості закриття провадження у справі при відсутності предмету спору 98

Олексій Зайцев

Криміналізація колабораційної діяльності: досвід Литовської Республіки 99

Роман Карпенко

Актуальні питання соціально-економічних чинників подолання наслідків воєнної агресії та система державного антикризового управління 103

Бондаренко А. І.

Діяльність ООН зі збільшення ефективності роботи органів, що здійснюють захист прав людини 105

Софія Нороха

Значення практики ЄСПЛ для забезпечення прав людини 110

Альона Коц

Право на свободу та особисту недоторканість під час воєнного стану 113

Альона Воскобойник

Виховання доброчесності в національній поліції України 116

Валерія Бєлова

Причини та фактори гендерної дискримінації у соціально-політичному житті суспільства 118

Дмитро Винник

Еміграція українців внаслідок повномасштабного вторгнення рф (з 2022 р.) 121

Юлія Орел

Закріплення соціально-економічних прав у європейській конвенції з прав людини та їх захист 124

Бахчева А. К.

Міжнародно-правові стандарти в сфері захисту прав людини
та їх вплив на законодавство України 126

Кіра Берковська

Вплив воєнного конфлікту на демографічний та економічний розвиток
України 131

Дейнеко К. І.

Становлення міжнародної системи захисту прав людини 134

Єлизавета Кисельова

Можливості використання кризової кімнати дружньої до дитини
в проведенні допиту неповнолітніх 139

Володимир Киян

Щодо захисту прав працівників при зміні умов трудового договору 142

Максим Колодяжний

Правова культура учасників дорожнього руху як складова суспільних
цінностей та правопорядку 146

Сергій Корнієвський

Виклики та перешкоди на шляху до міжрегіональної інтеграції:
стратегії подолання 150

Володимир Кортаєв

Окремі питання правового регулювання діяльності
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України як суб'єкта протидії злочинності 153

Олександр Косиченко

Смартфон як джерело ризиків кібербезпеки 161

Ксенія Косяченко

Основні напрямки взаємодії неурядових організацій з органами та
підрозділами національної поліції у сфері протидії злочинності 166

Юрій Крамаренко

Пріоритет дотримання прав при визнанні доказів недопустимими
під час кримінального провадження за практикою верховного суду 169

Іван Кріцак

Актуальності освітньо-наукових й теологічних смислів у протидії з криміногенністю: шлях науково-практичного інтерв'ювання 173

Ольга Кубецька, Тетяна Остапенко

Методичний інструментарій оцінки безпекового середовища організації для працюючих 181

Ірина Куненко

Деякі питання розмежування юстиційної та поліцейської діяльності 184

Олег Левін

Війна росії проти України: інформаційна складова 186

Лілія Межевська

Правове регулювання трудових відносин в період дії воєнного стану 189

Денис Моїсеєнко

Дискреційні повноваження суду в контексті доступу до правосуддя 191

Цагик Оганісян

Правове регулювання та захист жертв домашнього насильства під час воєнного стану в Україні: аналіз проблем та шляхи вдосконалення 193

Катерина Павшук

Забезпечення нормативних засад виборчого процесу при проведенні електронного голосування 197

Володимир Пікуль

Характеристика тенденції поширення на державних службовців трудових гарантій, якими наділяються всі працівники в Україні 200

Олег Поплавський

Особливості розвитку системи військової освіти в Україні в умовах воєнного стану 202

Наталія Рибак

Загальнотеоретична характеристика основних проблем правового регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства України 204

Ганна Саміло

Філософсько-правові витоки тлумачення права 207

Андрій Саміло, Валерій Шишко

Філософські аспекти верховенства права в умовах воєнного стану 210

Георгій Самойленко, Дмитро Косирєв

Гарантії здійснення та захисту житлових прав
за законодавством України 213

Alevtyna Sanchenko

Guaranteeing rule of law and human rights in business as duty
of a democratic state 215

Ігор Скляренко

Правове регулювання участі представника прокурора у цивільному
судочинстві 220

Оксана Славна

Деякі аспекти реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах
повномасштабної збройної агресії проти України 223

Олена Фролова

Механізм кримінально-правової охорони фармацевтичної
діяльності 225

Інна Христич

Проблеми верховенства права при забезпеченні
безпеки дорожнього руху в Україні 229

Ольга Гаргат-Українчук, Наталія Юрчишин

Актуальні проблеми захисту прав людини 232

Марк Бохановський

До питання формування психологічної стійкості
співробітників експертної служби МВС 234

Олена Горун

Актуальні проблеми захисту прав людини у
кіберпросторі в умовах технологічного розвитку
систем штучного інтелекту 236

Ігор Чоботько

Вплив умов введення правового режиму воєнного стану на діяльність
національної поліції в Україні 240

Юлія Рашед

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції щодо розгляду та вирішення звернень громадян в Україні 242

Герман Малахов

Запобігання екстремізму: досвід та стандарти США 244

Галина Саєнко

Актуальні проблеми цивільно – правових відносин в умовах воєнного стану 248

Ірина Гребененко

Збереження в умовах воєнного стану принципу довіри до судової влади 251

Юрій Єлаєв

Визначення видів множинності кримінальних правопорушень у вимірі принципу верховенства права 254

Максим Каліман

До питання про приналежність поліцейського піклування до превентивного чи примусового виду поліцейського заходу 257

Євгенія Литвиненко

Спори щодо права власності в умовах воєнного стану 260

Олена Лопасєва

Міжнародне співробітництво у сфері підготовки поліцейських 263

Юлія Маріна

Правовий механізм боротьби з дитячою працею та експлуатацією: міжнародний досвід та практика 264

Олена Лопасєва

Особливості вогневої підготовки особового складу системи МВС України в умовах сучасних світових викликів 267

Алла Подворчан

Розвиток усного мовлення здобувачів як необхідна умова формування національної свідомості українського громадянина 269

Альона Тарановська Етичні засади захисту прав та свобод людини в іудейському праві	272
Валентина Чернобук Участь захисника в адміністративному процесі	274
Ганна Шерстюк Реалізація верховенства права в адміністративному праві	277
Аліна Ксеняк Роль лідерства та інноваційних процесів у публічному управлінні	280
Дмитро Артюшок Деякі аспекти забезпечення прав і свобод людини в діяльності національної поліції	283
Ростислав Атаманюк, Дмитро Бодирєв Інноваційні підходи та технології вогневої підготовки для ефективної підготовки поліцейських	285
Карина Балачук Система захисту прав людини в Європейському Союзі	288
Артур Бескровний Безпекові пріоритети України в умовах збройної агресії	290
Артур Бескровний Запобігання й реагування на загрози та подолання наслідків надзвичайних ситуацій	293
Єгор Білецький Пріоритети забезпечення кібербезпеки України	296
Аріана Білоус Особливості соціально-економічних прав людини	298
Богдан Бобошко Індивідуально-профілактична робота з особами, яким встановлений адміністративний нагляд за один із злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотиків	301

Вадим Болгаренко Роль штучного інтелекту в автоматизації процесів розслідування злочинів	303
Вадим Бразалук Щодо питання функціонування та застосування принципу нейтральності під час сімейної медіації	306
Вадим Бразалук Особливості розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з корупцією	308
Марія Буряк, Діана Болістовська Евакуація, примусове переміщення та депортація: розмежування понять	311
Данііл Вареник Правове регулювання діяльності оперативних підрозділів в умовах воєнного стану	315
Таїсія Вовк Центральноєвропейська ініціатива у контексті зовнішньої політики Європи та України	318
Олег Воловик, Олег Коропатов Деякі аспекти проведення моніторингу способу життя судді та здійснення перевірки декларації, поданої суддею	320
Денис Воляннюк Юридична сила та доказова цінність електронних документів	322
Дар'я Ворона Особливості розслідування кримінальних правопорушень як пізнавального процесу	324
Дар'я Ворона Урегулювання спорів у цивільному судочинстві України	323
Катерина Галушневська Окремі питання проведення ексгумації трупа з місця поховання	330

Олександра Гіденко

Ефективність міжнародного кримінального права в сучасних умовах 333

Тетяна Глян

Особливості допиту постраждалих від насильства неповнолітніх 336

Альона Головка

Роль ООН у забезпеченні миру та міжнародної безпеки 338

Анастасія Гордієнко

Україна як територія «золотого мільярда»: вивчення геополітичних інтересів та суперечливих наративів 341

Уляна Грабовська

Реформування законодавства про банкрутство та його особливості під час воєнного стану 344

Віталій Грибан, Ксенія Невінчана

Основні положення міжнародного права з питань захисту цивільного населення і цивільних об'єктів під час сучасних воєн і збройних конфліктів 346

Олександр Дуняшенко

Захист спадкових прав в Україні в умовах війни в контексті захисту прав людини 349

Тетяна Журавльова

Проблеми фізичної підготовки майбутніх поліцейських в умовах воєнного стану 353

Галина Закалик, Олександра Лужанська

Особливості прояву емоційного інтелекту в умовах воєнного часу 355

Ярослав Іжик

Застосування безпілотних літальних апаратів у службово-бойовій діяльності національної поліції України 359

Анна Ілютенко

Захист прав вразливих верств населення, а саме внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану 362

Анастасія Іщенко

Особливості здійснення цивільного судочинства
в умовах воєнного стану 364

Аріна Кадірова

Пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції:
проблеми теорії та практики 367

Дмитро Казначєєв, Ростислав Атаманюк

Особиста безпека працівників поліції під час
виконання службових обов'язків у сучасних умовах 369

Валерій Шаповалов, Руслан Карагіоз

Правовий захист осіб при притягненні до адміністративної
відповідальності 371

Олена Бурміна, Руслан Карагіоз

Роль правоохоронців у боротьбі з корупцією у правовому полі
у воєнний час у внутрішньому та зовнішньому середовищі 373

Тетяна Карпець

Використання конфіденційного співробітництва під час досудового
розслідування: деякі проблеми та шляхи удосконалення 375

Микита Кишкань

Національна безпека як основа забезпечення прав і свобод людини і
громадянина 377

Микита Кишкань

«Загальний погляд на обмеження прав людини
під час дії воєнного стану в Україні» 380

Анастасія Козловська

Розмір виплати аліментів дитині військовослужбовця:
судова практика 382

Анастасія Козловська

Оперативно-розшукова діяльність у сфері кримінального судочинства ... 384

Катерина Колотинська, Віра Галуцько

Проблеми застосування антикорупційного законодавства
в умовах воєнного стану 386

Вікторія Комар Сучасні війни та військова справа	390
Олексій Коптевський Актуальні питання щодо природи особистих немайнових прав	392
Олексій Коптевський Цивільно-правові відносини в умовах воєнного стану	394
Олексій Коптевський Поняття та сутність національної безпеки України	396
Олексій Коптевський Нормотворча діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану	399
Дмитро Корінь Процесуальні особливості затримання уповноваженою службовою особою, особи за вчинення кримінального проступку	402
Вікторія Корнєва Підґрунтя розвитку бізнесу у 2024 році: перспективи, прогнози, законодавча підтримка	405
Ольга Коробкова Роль фізичної підготовки в забезпеченні безпеки та ефективності поліцейських під час виконання службових обов'язків	408
Олег Коропатов, Денисюк Я. О. Питання відповідальності за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану	410
Софія Кравцова, Яна Пренько Особливості спілкування правоохоронців у професійній діяльності, з особами, які відбувають покарання	413
Volodymyr Krasnopolsky, Vitalii Kovalchuk English in the activities of the national police of Ukraine.....	415
Volodymyr Krasnopolskyi, Roman Yartsev The role of foreign language in improving the effectiveness of police communication in the modern world	417

Саміра Крива

Етапи та особливості адаптації європейського законодавства в Україні ... 420

Валентина Крижна, Діана Деміч

Система захисту прав людини Європейського Союзу 422

Андрій Крисько

Права біженців та внутрішньо переміщених осіб
під час війни та після неї 426

Аліна Ксеняк

Проблеми публічного управління у фінансовій сфері.
Управління HRS 428

Діана Кучеренко

Виконання доручень як форма взаємодії оперативних підрозділів
зі слідчими 432

Анастасія Лигун

Верховенство права як основа системи європейських цінностей
та правопорядку 435

Ярослав Лисюк

Роль і місце фізичної підготовки сил сектору безпеки
та оборони України в умовах повоєнного стану 437

Ангеліна Лісовик

Правове регулювання питань щодо протидії організованій злочинності:
порівняння національного та міжнародного законодавства 439

Ангеліна Лісовик

Окремі питання вдосконалення системи покарань в Україні 442

Логінова М. В., Козловська А. К.

Право працівника на обрання способу отримання
заробітної плати як гарантія трудових відносин 445

Аліна Лукомська

Протидія корупції в контексті зміцнення національної
безпеки України 447

Аліна Лукомська Проблематика забезпечення прокурором допустимості доказів під час здійснення тимчасово доступу до речей і документів в умовах воєнного стану	451
Вікторія Мельниченко Участь національної служби посередництва і примирення у вирішенні колективних трудових спорів	454
Вікторія Мельниченко Захист прав дітей під час дії воєнного стану в Україні	457
Вікторія Мельниченко Призупинення трудових відносин в Україні під час дії воєнного стану	461
Каріна Миргородська Особливості призначення покарання за готування до кримінального правопорушення	462
Олександра Мінченко Ефективна комунікаційна стратегія поліцейського при взаємодії з громадою	465
Віталій Найда, Олена Вахницька Застосування медіації у випадках конфлікту в курсантському середовищі	468
Віталій Найда, Анастасія Медведкіна Психологічна допомога курсантам та студентам у ЗВО МВС України	469
Назарій Наумов Нормативно-правове регулювання застосування вогнепальної зброї поліцейським	471
Назарій Наумов, Аліна Гаркуша Особливості проведення допиту в досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану	474
Уляна Незеленнікова Демонополізація як складова реформування системи економіки та як напрям цивільно-правової та господарсько-правової політики	477

Некрасов Д. О.

Проблемні аспекти відмежування посягання
на життя державного чи громадського діяча від суміжних
складів кримінальних правопорушень 479

Лола Немонова

Гендерний аспект у військовій та поліцейській діяльності:
українські реалії сьогодення 481

Лола Немонова

Проблематика забезпечення публічної безпеки та порядку
в умовах воєнного стану: роль Національної поліції України 484

Володимир Нечепоренко

Вогнева підготовка, як складова професійної
підготовки працівників поліції 487

Андрій Нечитайло

Застосування вогнепальної зброї працівниками
національної поліції в умовах воєнного стану 489

Дарина Ніколайчук

Language etiquette as a means of maintaining security
in international relations 491

Олена Новак

Пріоритети забезпечення кібербезпеки в Україні 493

Софія Нороха

Сутність та зміст принципу законності:
теоретико-правовий аспект 496

Вероніка Оскеро

Розвиток української культури в умовах воєнного стану 498

Віктор Пашков

Спеціальний міжнародний трибунал щодо злочину агресії рф 500

Перетятко О. В.

Міжнародна співпраця України в умовах збройної агресії 505

Вікторія Петрова Правова допомога у виконавчому провадженні по цивільним справам	507
Вікторія Петрова Проблеми міжнародної та національної безпеки в контексті доктрин кримінології	510
Петрова В. І. Тактичні особливості надання домедичної допомоги при хімічних опіках та отруєннях	512
Лілія Полуніна, Данило Волошин Щодо поняття заборонених засобів і методів ведення воєнних дій	515
Ілля Польща, Катерина Король Розвиток української культури як основи консолідації української нації та зміцнення її ідентичності	518
Богдан Пристинський Особливості виплати заробітної плати в умовах воєнного стану	523
Рагімлі Захра Бахлул Кизи Господарське право як елемент системи цивільних відносин	525
Владислав Решетняк Застосування прийомів рукопашного бою в діяльності поліцейських	528
Людмила Рибальченко, Каріна Серемчук Проблемні питання та особливості забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану	530
Діана Рукіна, Анатолій Шиян Сучасні виклики щодо дотримання принципу верховенства права під час проведення обшуку в умовах воєнного стану	532
Діана Рукіна Методики формування розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із домашнім насильством з урахуванням умов воєнного стану	535

Володимир Шаблистий, Діана Рукіна Теоретико-прикладні проблеми питання удосконалення специфіки психологічної підготовки поліцейських задля несення служби в умовах воєнного стану	539
Рухло Н. В. Збалансування національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану в Україні	542
Сергій Санакоєв, Аліна Гаркуша Напрямки застосування технологій ШІ в кримінальному судочинстві	544
Сергій Санакоєв Пропаганда, як засіб впливу	547
Олена Сергієні, Вікторія Полюх Соціалізація підлітків в умовах загального освітнього навчального закладу	549
Аліна Солдатенко Проблемні аспекти огляду місця події на деокупованих територіях	553
Андрій Субботовський Стан та перспективи розвитку антитерористичної безпеки держави та загальнодержавної системи боротьби з тероризмом	555
Богдан Сулім Актуальні питання вдосконалення рівня фізичної підготовленості курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання	558
Ілля Сурміло Основні особливості та проблеми тактичної медицини в умовах повномасштабного вторгнення	560
Софія Сухач Гендерна рівність у сучасному світі	563
Олег Воловик, Олег Коропатов Деякі аспекти проведення моніторингу способу життя судді та здійснення перевірки декларації, поданої суддею	565

Віра Галуцько, Андрій Станкевич

Проблеми поліцейської діяльності в умовах військового стану 567

Альона Коц

Міжнародний захист права на свободу пересування 569

Катерина Тимченко

Правове регулювання праці. Практична роль функцій трудового права у правовому регулюванні. 572

Дар'я Ткаченко, Роман Марков

Правові підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї. Правові аспекти застосування поліцейськими прийомів боротьби 574

Тетяна Трень, Єлисей Білієнко

Деякі аспекти забезпечення національною поліцією України правопорядку в умовах воєнного стану 577

Тетяна Трень

Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану: актуальність реформування кримінально-процесуального законодавства 579

Дар'я Усова, Марина Логінова

Приватноправові відносини у контексті захисту прав людини 582

Владислава Устименко

До питання негласної роботи оперативних підрозділів національної поліції як складової оперативно-розшукової протидії торгівлі людьми ... 584

Владислава Устименко

Загальне законодавчо визнане поняття проходження навчання тероризму 588

Аліна Лукомська, Вадим Хашев

Деякі аспекти удосконалення кримінальної відповідальності за шпигунство 590

Тетяна Хорольська

Вдосконалення спеціальної фізичної підготовки курсантів МВС України для ефективного виконання завдань з забезпечення міжнародної та національної безпеки 593

Діана Шепеленко Корупційні аспекти у цивільному процесі	596
Артем Шинкарук Роль органів системи МВС України у забезпеченні міжнародної та національної безпеки	598
Володимир Шинкарьов Види затримання правопорушника одним поліцейським, а також у складі підрозділу	601
Наталія Шувар, Оріся Карпа Вплив міжособистісних стосунків на ідентичність підлітків в умовах війни	603
Роман Южека Процеси діджиталізації у публічному управлінні в умовах воєнного стану в Україні	607
Аліна Лукомська Протидія корупції в контексті зміцнення національної безпеки України	611
Віктор Капітонов Окремі питання об'єкта незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя	615
Артем Вадімов Верховенство права: ознаки, чинники, складові	618
Андрій Делечук Історичний аспект наукових досліджень кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері на вітчизняних теренах	622
Максим Ігнатенко Проблемні питання вибору виду застосування адміністративного арешту майна платника податків	625
Богдан Кириленко Конституційно-правові свободи людини в Україні в умовах сучасних викликів	628

Микола Нестеренко

Відповідність міжнародного комерційного арбітражу
ознакам справедливого суду 632

Катерина Покраса

Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування
умисного знищення або пошкодження чужого майна,
вчиненого шляхом підпалу 634

Наталія Расторгуєва

До розуміння «Acquis communautaire» 639

Борис Роговий

Стратегія України в сфері безпеки медіа 642

Юхим Романцов

Автократія та демократія: загальнотеоретична характеристика
сучасних політичних режимів 644

Орест Сорокопуд

Троїстий союз Польщі, України та Британії як новий
формат співпраці у сфері безпеки 646

Павло Ткаченко

Кримінально правовий вимір фундаментального
принципу верховенства права 649

Анастасія Токарська

Діаспоральна дипломатія Ізраїлю в США вектор
захисту національних інтересів 652

Данило Трясов

Механізм правового регулювання забезпечення
виконання податкового обов'язку 655

Михайло Чалий

Захист конституційного ладу в аспекті забезпечення
національної безпеки України 659

Ігор Човган,

До кримінально-правового розуміння сутності та
ознак шкідливих програмних чи технічних засобів 664

Дмитро Шикір

Захист прав людини в контексті верховенства права 668

Олег Ярошак

Дотримання прав людини при охороні громадського порядку під час проведення масових заходів 671

Ярослав Білий

Міжнародно-правові засоби забезпечення права на використання здобутків культури та мистецтва 673

Олег Лелюх

Міжнародне право і світова політика: проблеми взаємодії 676

Костянтин Панчук

Особливості доказування спричинення шкоди внаслідок військової агресії проти України 680

Надія Полховська

Окремі аспекти гарантій діяльності професійних спілок працівників правоохоронних органів 682

Андрій Линюк

Вплив принципу верховенства права на вирішення проблем внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань 686

Марина Фаста

«Руська правда» як джерело генези правоохоронної системи України-Руси 690

Дмитро Янкевич

Основні підходи до визначення структури джерел права Європейського Союзу 692

Дмитро АРАБАДЖИСЬВ,

доктор політичних наук, професор,
начальник науково-дослідної частини,
професор кафедри бізнес-адміністрування та
менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності Запорізького національного
університету

Тетяна СЕРГІЄНКО,

кандидат політичних наук, доцент, доцент
кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДИНАМІКА МІЖНАРОДНОГО РЕАГУВАННЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ ЩОДО ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що риторика Заходу під час війни в Україні досить сильно змінилася – від запевнень німецьких дипломатів, що Київ все одно впаде за три дні, а тому можна навіть не допомагати, до запевнення США, що вони перетворять небо на землю, щоб допомогти Україні перемогти російську федерацію. Вранці 24 лютого 2022 року ЄС оголосив про рішуче засудження дій росії. Європа пообіцяла притягнути росію до відповідальності, заморозити російські державні активи за кордоном і закрити всім російським банкам доступ до світових фінансових ринків. Президент США Джо Байден, зі свого боку, анонсував зустріч з послами G-7, також пообіцявши рішучу відповідь на агресію Москви. Прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон заявив, що обурений жахливими подіями в Україні. Канцлер Німеччини Олаф Шольц назвав повномасштабне вторгнення росії в Україну грубим порушенням міжнародного права, а парламент Німеччини закликав доставити Україні зброю. Польща та країни Балтії підтримали Україну, а генсек НАТО Єнс Столтенберг скликав зустріч для обговорення російської агресії.

Але, вже 4 березня 2022 року, ми бачимо, що НАТО офіційно відмовилося вводити безпольотну зону над Україною. Усі петиції про закриття неба, які згодом зібрали мільйони підписів, не змогли переконати Альянс. 8 березня 2022 року видання The Sunday times повідомляє, що на початку березня була заблокована можливість передачі Україні літаків МіГ-29 з Польщі. Міністр оборони Великої Британії Бен Уоллес запевнив, що Лондон і НАТО підтримають Варшаву, але це буде її рішення, і ризики нападу росії не можна виключати. Зрештою Анджей Дуда, який спочатку просив більше

військ НАТО та зброї на українському кордоні, не наважився віддати літаки. Рішення залишилося за США, і вони заблокували передачу, щоб не провокувати Кремль на Третю світову війну. Так, незважаючи на запевнення у підтримці з боку західних союзників, їхні фактичні дії та риторика в ЗМІ залишалися не лише повільними та неоднозначними, але й обурливими для України.

Видання The Telegraph від 14.03.2022 р. написало велику статтю про те, як «побудувати золоті сходи для Путіна», тобто про те, що Київ може передати деякі території росії, щоб це представили як перемогу народу росії. Автори статті вважають, що Україна і Захід повинні дозволити російському президенту претендувати на перемогу, навіть якщо він зазнає реальної поразки. Що свідчить про бажання Заходу якнайшвидше закінчити війну та знайти певний компроміс у переговорах з Путіним.

Після успішного контрнаступу українських військових під Києвом та відходу російських військових з території Київської, Чернігівської та Сумської області та появи інформації про страту громадянських людей військовими рф, верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет зізналася, що фото мертвих мирних жителів на вулицях Бучі викликали жах. В свою чергу видання The Washington Post від 13.04.2022 р. повідомило, що президент Франції Еммануель Макрон заявив, що не слід вдаватися до ескалації тому, що росіяни та українці як народи є братами.

Влітку країни ЄС нарешті зуміли домовитися щодо проведення 6-го пакету санкцій проти росії, в якому було запроваджено нафтове ембарго. Головні параметри заборони на ввезення нафти з росії, яка йде морським шляхом, оприлюднила Єврокомісія 4 червня 2022 р. Заборона починає діяти відразу, але передбачені перехідні періоди: до 5 грудня 2022 року допускаються «разові» угоди щодо імпорту або виконання контрактів на закупівлю російської нафти, укладені до 4 червня; для нафтопродуктів аналогічні угоди можливі до 5 лютого.

Видання The Economist від 15.09.2022 р. у матеріалі «Приголомшливий контрнаступ збройних сил України» повідомило, що «Весь світ був здивованим успіхом українських військових у ході контр-наступу на Харківському напрямку. На той час ЗСУ остаточно довели світові, що Україна може наступати і вибивати ворогів із власної землі». З чого можна зробити висновок, що успіх ЗСУ посилив упевненість світової спільноти в тому, що росії можна завдати поразки на полі бою, а Україна справді може перемогти рф.

Слід зазначити, що, незважаючи на збільшення військової допомоги після ударів рф по енергетичній інфраструктурі України вже 23 жовтня 2022 року у Римі, виступаючи на саміті за мир, Еммануель Макрон намалював своє бачення завершення вторгнення в Україну, розпочате росією вісім місяців тому. «Уявити світ під час війни» — це «найбільше з немислимих», але всі конфлікти закінчуються «за столом», вважає президент Франції, який

запевняє, що не просить українців поступитися Москві, а запрошує їх розглянути можливість переговорів «швидше». З чого ми можемо зробити висновок, що президент Франції Еммануель Макрон з перших днів війни не залишає спроб припинити кровопролиття завдяки дипломатії та переговорам. Також слід зазначити, що через постійну ескалацію конфлікту з боку росії, під впливом громадської думки та більш рішучої позиції інших країн, Франція постійно збільшує свою допомогу для України.

Переломним моментом у зміні риторики Німеччини щодо війни та військової допомоги для України можна вважати приїзд президента Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєра до Києва. Так, видання Deutsche Welle від 25.10.2022 р. у матеріалі «Україна: Президент Німеччини Штайнмаєр відвідує Київ» цитує наступні слова Штайнмаєра. «Ми продовжуватимемо підтримувати Україну в економічному, політичному та військовому плані» і «Для мене було важливо, особливо зараз, на цьому етапі повітряних атак з використанням безпілотників, крилатих ракет та реактивних снарядів, надіслати сигнал солідарності українцям». Крім того, президент Німеччини заявив, що помилявся щодо реалізації Мінських домовленостей та підтвердив, що «повернення за Путіна у статус-кво не буде» [1]. Аналізуючи заяви президента Німеччини після приїзду до Києва, можна зробити висновки, що риторика Німеччини щодо вторгнення на територію України остаточно змінилася, що надалі відкриє можливість постачання німецьких танків «Леопард» для потреб ЗСУ.

4 січня 2023 року відбулася історична подія, Франція ухвалила рішення про передачу легких танків для України. Так, видання Ouest France від 05.01.2023р. у матеріалі «Війна в Україні: чому Франція вирішила поставити Києву легкі танки» заявляє, що «надання Києву французьких танків AMX-10 RC є демонстрацією того, що союзники можуть постачати танки, оскільки це робить Париж, Вашингтон, Берлін та кілька інших країн, раніше завжди відмовлялися постачати бойові танки» [2]. Таким чином, це стало прецедентом для інших європейських країн, які також погодилися передати Україні танки. Також зазначимо, що 27 січня 2023 року президент Франції Еммануель Макрон запевнив журналістів TF1 info, що продовжуватиме «розмовляти з росією», незважаючи на критику, яку він викликає, для досягнення миру між Україною та росією. Для проведення успішного контрнаступу західні союзники надали великий пакет військової допомоги, який включав: бойову машину піхоти Bradley, бронетранспортер Stryker, машини піхоти та інше озброєння. А вже у вересні 2023 року Україна отримує перші танки Abrams, які, були використані в контрнаступі на півдні України. В свою чергу, The Guardian повідомляв, що Нідерланди та Данія оголосили про передачу Україні до 61 винищувача F-16 після завершення навчання пілотів.

Прем'єр-міністр Данії Метте Фредеріксен заявила, що її країна надасть 19 літаків – «сподіваємось», шість до Нового року, ще вісім наступного року та решта п'ять у 2025 році. «Будь ласка, прийміть цю пожертву як знак

непохитної підтримки Данією боротьби вашої країни за свободу. Ймовірно, завдяки F-16 Україна зможе оновити парк радянських літаків і посилити протиповітряну оборону України. Крім того, F-16 дозволить посилити контроль над полем бою та забезпечити підтримку сухопутних військ ЗСУ на полі бою.

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що риторика західних країн суттєво змінилася з початку повномасштабного вторгнення на територію України. Від невіри в те, що Україна витримає хоча б 3 тижні, перш ніж надати Україні важку штурмову зброю. За два роки війни Україна зуміла перейти від оборони до нападу та розпочала звільнення окупованих територій. Як вирішальні фактори зміни риторики західних країн можна виділити основні фактори зміни: Перш за все, це військові успіхи України, які практично свідчать про бажання та здатність України давати гідний опір окупантам, а також успіх контрнаступу Збройних Сил України в Харківській та Херсонській областях. зміцнювалося бажання приєднатися до перемоги над росією. По-друге, це постійна ескалація конфлікту та військові злочини, які вчиняє російська федерація. По-третє, після обсягів військової допомоги, реструктуризації економіки та санкцій проти російської федерації поразка України означатиме поразку не лише окремих країн ЄС, а й поставить під сумнів здатність західних цивілізацій протистояти авторитарним режимам у 21 століття. Що, у свою чергу, призведе не лише до нових військових конфліктів по всьому світу, а й спричинить нові економічні кризи та падіння рівня життя в країнах західного світу. Країни Заходу ймовірно продовжать військову підтримку України в майбутньому. Але, як зазначалося раніше, військова допомога залежить від успіху збройних сил і здатності українців продовжувати протистояти росії. Якщо прогресу на фронті немає, то політики та групи впливу, які пропагують необхідність мирних переговорів і припинення бойових дій, зміцнять свої позиції.

1. Чого Україна чекати від нової британської прем'єри Сунака. URL: <https://www.dw.com/uk/britanska-pidtrimka-ukraini-cogo-cekati-vid-novogo-premera-risi-sunaka/a-63543009>.

2. Archives des actualités sur la plateforme Ouest-France du jeudi 5 janvier 2023. URL: <https://www.ouest-france.fr/archives/2023/05-janvier-2023>.

Юрій БАУЛІН,

доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
кримінального права
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРОЄКТІ НОВОГО КК УКРАЇНИ

1. Оскільки тема конференції присвячена принципу верховенства права в умовах сучасних викликів, вважаю необхідним послідовно висвітлити наступні три питання: 1) які існують в Україні сучасні виклики для доктрини і практики щодо принципу верховенства права; 2) який кримінально-правовий вимір має принцип верховенства права; 3) які положення проєкту нового КК України свідчать про втілення принципу верховенства права в його змісті та формі?

2. Вочевидь, що найголовнішим викликом для України, який впливає на реалізацію принципу верховенства права, є широкомасштабна агресія РФ проти України, яка змінила усі сфери життя людини, суспільства та держави. Російсько-українська війна поставила багато питань, відповіді на які дає, зокрема, національна система права України, у тому числі і кримінальне право.

Другий виклик – це інтеграція України у європейський та євроатлантичний простір – ЄС та НАТО. Україна є кандидатом у члени ЄС, очікується початок переговорів щодо вступу України до ЄС, що вимагає, зокрема, імплементацію чисельних актів ЄС у національне, у тому числі і кримінальне законодавство. Принцип верховенства права є однією із підвалин ЄС, оскільки цей принцип закладений не тільки у преамбулі Договору про Європейський Союз, а й у ст.2, відповідно до якої: «Союз засновано на цінностях додержання людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та додержання прав людини, включно з правами осіб, які належать до меншин».

Нарешті, третій глобальний виклик для України, який впливає на доктрину та практику застосування принципу верховенства права, – це перспективи відновлення (відбудови) післявоєнної України, що, безумовно, пов'язано з політичними, економічними, безпековими, культурологічними, правовими та іншими змінами. Вочевидь, що оновлення системи права у повоєнній Україні повинно підпорядковуватися принципу верховенства права.

3. Відомо, що не існує загальноприйнятого поняття принципу верховенства права, але згадки про цей принцип та його окремі складники містяться у багатьох юридичних текстах: актах міжнародного права (документи Ради Європи, ООН) та регіональних об'єднань, організацій (ЄС, ОБСЄ тощо), актах національного законодавства зарубіжних країн

(Конституції Німеччини, сформульований судовою практикою конституційний принцип верховенства права у Сполученому Королівстві, у конституціях країн старої демократії, колишніх соціалістичних країн Центральної і Східної Європи), а також у Конституції України (стаття 8) та деяких актах українського законодавства (КАС, КПК, ЦПК, Законі України «Про державну службу»).

Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) 25-26 березня 2011 р. ухвалила доповідь «Про верховенство права», в якій зазначила: «видається, що наразі можливий консенсус стосовно безумовних складників верховенства права, якими є: 1) законність, включаючи прозору, пояснену та демократичну процедуру надання юридичної сили актам права; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавільності; 4) доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; 5) дотримання прав людини; 6) не- дискримінація та рівність перед принципами права. Як зазначено у доповіді Венеційської комісії «верховенство права визначено засадничим компонентом будь-якого демократичного суспільства» (п.34) [1].

Можна погодитися із Головатим С. П., який зауважив, що верховенство права (за термінологією автора – «правовладдя») – це про доктрини, принципи, інститути і процедури, що є вкрай важливі для захисту людини від свавілля держави та управнюють особою на людську гідність [1].

4. Нарешті, про кримінально-правовий вимір верховенства права. Кримінальне право як система кримінально-правових норм є матеріальною галуззю публічного права у системі національного права України. Кримінальне право регулює поведінку (повноваження та їх межі) органів кримінальної юстиції (перш за все, суду) в частині обмеження прав і свобод осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення.

Враховуючи, що кримінально-правові відносини мають публічно-правовий характер, в яких особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаходиться у нерівному правовому положенні до держави, то видається, що сутність принципу верховенства права у кримінальному праві правильно визначила Міжнародна комісія юристів як засадничий принцип, що захищає людину від свавілля держави та управнює особою на людську гідність [1, п. 29]. Виходячи із зазначеного, можна дійти висновку, що відповідно до принципу верховенства права КК України на основі поваги до людської гідності у кримінально-правових відносинах має забезпечувати права і свободи людини від свавільного втручання держави. Таким чином, повноваження держави щодо кримінального правопорушника та інших учасників кримінально-правових відносин обмеженні принципом верховенства права.

Юридичною формою закріплення кримінально-правових норм є приписи КК України, який одночасно містить і приписи щодо норм інших галузей права (конституційного, адміністративного, цивільного тощо), тобто КК України, як і проєкт нового КК України, є комплексним нормативно-правовим актом. У зв'язку з цим вимоги принципу верховенства права

поширюються на всі приписи КК, незалежно від їх галузевої належності.

5. Робоча група Комісії з питань правової реформи, що утворена Указом Президента України від 7.08.2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи» [2], дійшла висновку про необхідність підготовки проєкту нового КК України на інших концептуальних засадах у порівнянні з чинним КК України. Опублікований робочий варіант проєкту КК [3], який постійно доопрацьовується Робочою групою, передбачає, що КК на засадах верховенства права регулює відносини, що виникають із вчинення: 1) кримінального правопорушення; 2) протиправного діяння, передбаченого цим Кодексом; 3) діяння за обставин, що виключають його протиправність (ч. 1 ст. 1.1.1). КК визначає виключений перелік видів та ознак кримінальних правопорушень (злочинів і кримінальних проступків); кримінально-правові засоби, а також підстави та умови, за яких ці засоби застосовуються або не застосовуються (ст. 1.1.2).

6. Які ж основні засоби втілення принципу верховенства права передбачені у проєкті КК України? [4]

6.1. Перш за все, таким засобом є закріплення, розкриття та втілення в текст проєкту КК його принципів (вперше за всю історію кримінального законодавства України). Проєкт КК передбачає вісім наступних принципів: законність, юридична визначеність, рівність перед КК, пропорційність, індивідуальність, гуманізм, однократність, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Слушно зауважує Ю.Пономаренко, що «із основоположного принципу верховенства права виводиться вісім окремих принципів нижчого рівня, що підлягають закріпленню у кримінальному законі, і яким має підкорятися не лише правозастосовний рівень, а й правотворчий рівень здійснення кримінально-правової політики, причому – у всіх її напрямках» [5, с.382, 420]. По суті, увесь текст Загальної та Особливої частин проєкту КК розкриває той чи інший його принцип в різних проявах.

6.2. Розділ 1.4 Загальної частини «Глосарій» та статті окремих розділів Особливої частини, в яких роз'яснюються терміни, що вживаються у цьому розділі, конкретизують принцип юридичної визначеності, відповідного до якого «положення цього Кодексу мають відповідати вимогам доступності, стабільності достатньої чіткості, однозначності та передбачуваності ...» (ст. 1.2.2). Принципу законності відповідають положення проєкту КК щодо визначення кримінального правопорушення, його складу та окремих елементів, а також вичерпного переліку кримінально-правових засобів. Згідно із ст. ст. 2.1.1 та 2.1.2 кримінальним правопорушенням визнається діяння, яке: а) є протиправним, тобто порушує заборону, передбачену законом чи іншим джерелом права та б) відповідає складу кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Ознаки складу кримінального правопорушення встановлюються тільки КК, а їх зміст встановлюється на підставі положень цього Кодексу та інших джерел права (ч. 3 ст. 2.1.3). Таким чином, уповноважені державні органи обмежені у визнанні діяння кримінальним

правопорушенням його ознаками, які передбачені лише у КК, та кримінально-правовими засобами, які визначені у КК.

6.3. В той же час, якщо ознаки кримінального правопорушення визначені у КК вичерпним чином, то обставини, що виключають таку його ознаку як протиправність діяння, навпаки, у проєкті КК визначені невичерпно. Такими обставинами, що виключають протиправність діяння, є дії або бездіяльність особи, які: а) заподіюють шкоду правам чи правоохоронювальним інтересам особи, інтересам суспільства чи держави, або інтересам міжнародного співтовариства і б) є правомірними, тобто вчинені при використанні особою свого суб'єктивного права, виконанні юридичного обов'язку або здійсненні владних повноважень, передбачених Конституцією України, Розділом 2.9 проєкту КК, іншим законом або міжнародним договором. На відміну від чинного КК, який містить вісім таких обставин, Розділ 2.9 проєкту КК «Обставини, що виключають протиправність діяння» налічує їх тринадцять, до яких віднесені: правомірний захист; захист України від збройної агресії; використання захисного засобу, що вражає автономно; затримання особи, яка вчинила явно протиправне посягання; крайня необхідність; виправданий ризик; спричинення шкоди за згодою особи; спричинення шкоди під час занять спортом; виконання службових повноважень чи професійних обов'язків; бойовий імунітет; виконання наказу або розпорядження; колізія обов'язків; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої злочинної групи чи терористичної групи. Але й цей перелік обставин не є вичерпним, адже відомо, що перелік правомірних діянь, вчинюваних суб'єктом при використанні свого права, є невичерпним. А це означає, що підставою для захисту особою своїх прав і свобод від свавільного втручання держави у реалізацією нею свого права є і такі обставини, що виключають протиправність вчиненого діяння, які передбачені не тільки у Розділі 2.9 проєкту КК, а й в інших актах національного та міжнародного права.

6.4. Проєкт КК (вперше в історії кримінального законодавства) містить Розділ 2.10 «Кримінально-правова кваліфікація», в якому визначаються поняття, формула, обґрунтування та правила кваліфікації, зокрема, при сукупності кримінальних правопорушень, у разі конкуренції статей КК, незакінченого злочину, кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті, а також при наявності обставин, що виключають протиправність діяння. Таким чином, проєктом КК вирішується важливе політико-правове питання щодо юридичної оцінки вчиненого діяння: його кримінально-правова кваліфікація повинна здійснюватися за правилами, встановленими у законі, а не у наукових рекомендаціях та мінливих позиціях судової практики.

6.5. Обмеженню свавільного втручання держави у реалізацію прав і свобод людини послугує і закріплення у проєкті КК вичерпного переліку кримінально-правових засобів. Кримінально-правові засоби, а також правила їх застосування передбачають обмеження особи, яка вчинила кримінальне

правопорушення, в реалізації її певних прав і свобод з метою забезпечення людини, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та інших передбачених цим Кодексом протиправних діянь (ч.2 ст. 3.1.1). Кримінально-правові засоби, що передбачені у КК, поділяються на засоби кримінальної відповідальності, до яких віднесенні покарання, пробація і судимість, та інші кримінально-правові засоби, а саме: засоби безпеки, амністія та помилування, реституція і компенсація, спеціальна конфіскація та вилучення речі, кримінально-правові засоби щодо юридичних осіб. Кожний кримінально-правовий засіб характеризується певними ознаками та обмеженнями для особи, а також встановленими правилами їх застосування чи не застосування.

6.6. Втіленню принципу верховенства права послугує і особливий порядок встановлення санкцій за кримінальні правопорушення, що має виключно важливе значення, оскільки чинний КК України налічує щонайменше 500 унікальних санкцій [5, с.556]. Проєкт КК поділяє кримінальні правопорушення на дві групи – кримінальні проступки та злочини, які, в свою чергу, поділяються на 9 ступенів тяжкості в залежності від шкоди, яка заподіюється об'єкту злочину, та форми вини (ст. 2.5.1.). Згідно із положеннями Загальної частини КК покарання за злочин суд повноважний призначити лише в межах типової санкції. Це означає, що кожному ступеню тяжкості злочину (від 1 до 9) відповідає певний вид санкції: за злочини 1-3 ступенів тяжкості передбачена альтернативна санкція (штраф або ув'язнення на певний строк); починаючи із злочину 4 ступеня тяжкості і до злочину 7 ступеня тяжкості визначена санкція, яка містить тільки ув'язнення на певний строк, а за злочини 8 та 9 ступенів тяжкості – санкція у виді ув'язнення на певний строк або довічного позбавлення волі. В той же час за кримінальний проступок передбачена одна кумулятивна санкція, яка визначена у ст. 3.2.10 Загальної частини проєкту КК і передбачає: а) грошове стягнення у розмірі від 50 до 100 розрахункових одиниць (1 розрахункова одиниця дорівнює 1/30 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року.); б) безоплатні роботи на строк від 1 до 3 місяців, в) обмеження свободи пересування на строк від 15 днів до 3 місяців або г) арешт на строк від 15 днів до 3 місяців. Якщо врахувати ту обставину, що у статті Особливої частини проєкту КК, у якій передбачені ознаки основного складу злочину, вказується лише на ступінь тяжкості того чи іншого злочину, то, звичайно, мова йде про відсилочну санкцію, вид і розмір якої передбачений у статті 3.2.5 і 3.2.10 Загальної частини проєкту КК. Таким чином, законодавець зв'язаний типовою санкцією і не може довільно встановлювати вид і розмір покарання за той чи інший злочин, чим досягається рівність осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, перед Кримінальним кодексом.

6.7. Утвердженню принципу верховенства права сприяє і встановлення достатньо чітких підстав та правил застосування як засобів кримінальної відповідальності, так і інших кримінально-правових засобів, що має на меті забезпечити реалізацію принципів рівності, пропорційності, гуманізму та

однократності застосування кримінально-правових засобів як складових основоположного принципу верховенства права.

6.8. Нарешті, цьому принципу підпорядковано і конструювання статей Особливої частини КК, в яких достатньо чітко визначені ознаки суб'єкта (особа, яка ...), об'єктивної сторони (встановлення вичерпного переліку діянь у доконаному виді), та суб'єктивної сторони основного складу злочину. В той же час, в окремих розділах Особливої частини передбачені специфічні ознаки, що підвищують чи знижують ступінь тяжкості окремих злочинів, передбачених у цьому Розділі.

1. Доповідь про правовладдя /Європейська комісія «За демократію через право»/ (Венеційська комісія), Страсбург, 4 квітня 2011 р., дослідження №512-2009, ухвалено на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 р.). Пер. і комент. С.Головатого. Київ, USAID, 2019

2. Указ Президента України №584/2019 від 07 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи».

3. Проект Кримінального Кодексу України станом на 25 лютого 2024 року. URL. newcriminalcode.org.ua

4. Баулін Ю. В. Основні засоби втілення принципу верховенства права в проекті КК України. *Проект нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права* : матеріали сателіт. заходу в рамках V Харк. міжнар. юрид. форуму, 21 верес. 2021 р. / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська. Харків: Право, 2022. С. 19–20.

5. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія/ Ю. А. Пономаренко. – Харків: Право, 2020.

Сергій БРАТЕЛЬ,

кандидат юридичних наук, професор,
перший проректор
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Становлення нормативно-правової бази у сфері захисту критичної інфраструктури є тривалим процесом. Найбільших успіхів вважається у цій сфері досягли Сполучені Штати Америки (далі – США). Трагічні події 11 вересня 2001 року в місті Нью-Йорк мали величезний поштовх до розбудови у США однієї з найефективніших систем захисту об'єктів критичної інфраструктури в світі.

У першу чергу, прийнято нормативну основу функціонування такої системи – Акт про патріотизм (USA Patriot Act). У положеннях нормативно-правового акта сутність критичної інфраструктури визначено як комплекс віртуальних і фізичних активів, мереж і систем, які мають життєво важливе

значення для країни, руйнування або недієздатність яких, в тому числі й окремих їх елементів, матиме згубні наслідки для національної безпеки, економіки, безпеки та здоров'я населення чи матиме будь-яку комбінацію з перелічених наслідків [1, с. 362].

У 2002 р. в США прийнятий Акт щодо інформації з критичної інфраструктури (Critical Infrastructure Information Act («СІА»)), яким регулювався обмін інформацією з питань оцінки вразливості та загроз інфраструктурі, також і пов'язаних із терористичними загрозами [2, с. 134]. Закон запровадив термін «інформація щодо критичної інфраструктури» і розуміння інформації, яка зазвичай не перебуває зору під увагою суспільства та належить до безпеки функціонування критичної інфраструктури чи захищених систем. Цим Актом визначений урядовий орган – Департамент внутрішньої безпеки, який мав відповідати за збір, аналіз і поширення інформації з метою вжиття необхідних заходів для захисту критичної інфраструктури. Одночасно законом встановлювалися вимоги до використання такої інформації (запроваджується режим обмеженого доступу) для недопущення зловживань і захисту суб'єктів господарювання (операторів інфраструктури) від поширення вразливої комерційної інформації. Відтоді США посіли лідерські позиції у цій сфері, зокрема завдяки застосуванню апробованих на інших напрямках сучасних управлінських підходів, удосконаленню інформаційно-аналітичної підтримки процесу прийняття рішень, використанню новітніх технологій та активному поширенню різноманітних форм і форматів підготовки кадрів і населення для забезпечення захисту та стійкості критичної інфраструктури. Одним із прикладів цього є створення в 2018 р. у системі Міністерства внутрішньої безпеки США Агентства з питань кібербезпеки та безпеки інфраструктури, що функціонує як оперативна складова, яка на національному рівні керує зусиллями, спрямованими на усвідомлення та управління ризиками, сформованими загрозами критичній інфраструктурі країни [2, с. 134].

Аналізуючи досвід правового регулювання системи захисту критичної інфраструктури в США, науковець Теленик С. С. зазначає, що вищенаведену директиву свого часу вивчали європейські країни в межах побудови й становлення власних систем захисту об'єктів критичної інфраструктури [3, с. 189].

Досвід США використано провідними країнами світу під час формування власних систем захисту об'єктів критичної інфраструктури. До нього звертаються й на сучасному етапі розвитку аналізованої сфери суспільних відносин. Використання досвіду США у сфері функціонування систем захисту об'єктів критичної інфраструктури є актуальним і для нашої держави.

1. Крикун В. В. Адміністративно-правовий механізм захисту об'єктів критичної інфраструктури в Україні : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021, 453 с.

2. Гора І. В., Батюк О. В. Окремі питання захисту об'єктів критичної інфраструктури:

зарубіжний досвід. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 1 (11). С. 132-139.

3. Теленик С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 179-189.

Сергій БУГЕРА,

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник

Міжвідомчого науково-дослідного центру

з проблем боротьби з організованою

злочинністю при РНБО України

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

Рейдерство – це встановлення контролю над юридичною особою всупереч сукупній волі її власників, що здійснюється за допомогою неправомірних дій. Передумовою яких, є перерозподіл власності, недосконалість законодавства, відсутність спеціального закону, корупція, неоднозначне трактування закону, недоліки у структурі корпоративного управління, політична нестабільність, висока рентабельність захоплень, можливість уникнення відповідальності. Здебільшого до рейдерських захоплень належать правопорушення за такими статтями Кримінального кодексу України: ст. 205¹ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців»; ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності»; ст. 206² «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» [1].

Необхідно зазначити, що кількість справ про рейдерство в Україні стрімко зростає. Зокрема, 312 кримінальних проваджень за статтями щодо рейдерства було відкрито в Україні за 10 місяців 2023 року. Це у 2,4 рази більше, ніж за весь 2022 рік, коли було зареєстровано 131 провадження [2].

При цьому одним з найбільш суттєвих негативних факторів, що впливає на рівень рейдерства – є корупція. Вирішення цієї проблеми є вкрай актуальним завданням, оскільки Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік отримала 36 балів зі 100 можливих (104 місце поміж 180 країн). Так само 36 балів мають Алжир, Бразилія та Сербія [3].

Необхідно зазначити, що структурним підрозділом Міністерства юстиції України є офіс протидії рейдерству (на правах департаменту) який у межах повноважень забезпечує виконання завдань, покладених на Міністерство юстиції України, щодо реалізації державної політики у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної

реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців [4].

Міністерство юстиції України та Офіс протидії рейдерству реалізували один з наймасштабніших проектів у сфері державної реєстрації. Відтепер значно швидше можна отримати відповіді про: юридичну «чистоту» об'єкта нерухомості, адже система містить інформацію про оскарження до Міністерства юстиції підстав набуття визначеного об'єкта нерухомості; добросовісність державного реєстратора, оскільки можна знайти інформацію про застосовані санкції до конкретного державного реєстратора; юридичне обґрунтування порушень в сфері державної реєстрації при підготовці скарг або позовів до суду. Ця система призначена, насамперед, для: громадян та бізнесу – оскільки надає можливість встановити історію та репутацію контрагентів; спільноти нотаріусів та державних реєстраторів – система надає чіткі відповіді на запитання чи є порушення законодавства в тих чи інших діях?; для адвокатів – під час супроводження та представництва інтересів клієнтів у суді та органах державної влади [5].

В умовах цивілізованої ринкової економіки періодична зміна власників комерційних організацій є нормальним, загальноприйнятним механізмом регулювання відносин між учасниками ринку. Водночас в економічних реаліях сучасної України межа між, з одного боку, неналежною реалізацією суб'єктом господарювання своїх прав і обов'язків, та, з іншого, вчиненням кримінально караних діянь є розмитою [6, с. 18].

Для підвищення рівня запобігання та протидії рейдерству необхідно вдосконалити відповідний масив законодавства. Зважаючи на відсутність нормативно закріпленого поняття рейдерства в законодавстві України та відповідно відсутність правових норм у Кримінальному кодексі України, які б передбачали кримінальну відповідальність саме за рейдерство, доцільним є внесення поняття «рейдерства» у Кримінальний кодекс України. Зокрема, доцільним є доповнення розділу VII статтею 206³ «Рейдерство». Під рейдерством у цій статті слід розуміти комплекс послідовних дій, спрямованих на протиправне заволодіння майном, що здійснюється з використанням протиправних методів і засобів.

1. Кошик М. Відсутність у КК поняття рейдерства значно ускладнює покарання рейдерів, що є одним із факторів процвітання рейдерства в Україні. URL: <https://www.uaa.org.ua/novyny/novyny-partneriv-aa/vidsutnist-u-kk-ponyattya-reyderstva-znachno-uskladnyuye-pokarannya-reyderiv-shcho-ye-odnym-iz-fakto/>.

2. Рейдерство 2023: кількість справ стрімко росте, проте все ще не сягла показників до великої війни. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/raiders-2023>.

3. Індекс сприйняття корупції – Україна 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.

4. Офіс протидії рейдерству (на правах департаменту).

5. Мін'юст: запроваджено електронну систему обліку скарг. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/miniust-zaprovadzheno-elektronnu-systemu-obliku-skarh>.

6. Титаренко С. С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Запорізький національний

університет, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Запоріжжя, 2018. 262 с. URL: <https://dpuvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/dissertations/1/2.pdf>.

Віталій ГРИБАН,
заслужений працівник
народної освіти України,
доктор біологічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
Водлодимир МЕЛЬНИКОВ,
кандидат біологічних наук, доцент
(Західно-Казахстанський
інноваційно-технологічний
університет, м. Уральськ, Казахстан)

УКРАЇНСЬКИЙ СУПРОТИВ

Будь-яка криза змінює наше повсякденне життя. Коли стається надзвичайна ситуація, прості речі, до яких ми звикли, швидко можуть стати недоступними. В сучасному світі, окрім військової загрози, поширилися атаки на критичну інфраструктуру, транспорт, ІТ-систему, комунікації тощо. Наприклад, в результаті атак можуть виникнути проблеми з медичними послугами, системами зв'язку та електропостачання.

Україна протистоїть російській агресії уже понад сім років, протягом яких тривають військові дії на території нашої держави. Російська агресія не обмежується фізичною присутністю окупаційних військ. Ворог здійснює атаки в інформаційному просторі, намагаючись послабити нашу здатність чинити опір. Саме в цьому і полягає «гібридність» війни, яку веде проти нас росія, адже у протистоянні задіяні всі сфери соціально-політичного життя. Мусимо бути завжди готовими до надзвичайних ситуацій, а тому вкрай важливо знати, що саме може зробити кожен з нас в умовах кризи. Особливо це стосується ситуацій, коли служби, на які ми звикли розраховувати, вимушені працювати в екстреному режимі. Безумовно, державні і місцеві органи влади, служби та інституції відповідають за підтримку функціонування суспільства і надання допомоги.

Коли безпека суспільства під загрозою, готовність до взаємної допомоги стає вирішальною. Варто пам'ятати, що гарна підготовка – запорука кращої допомоги близьким і тим, хто особливо її потребує. Чітке розуміння алгоритму дій допоможе ефективніше впоратися з кризою та зменшити негативні наслідки для суспільства загалом [4].

Надзвичайні ситуації воєнного характеру – ситуації, пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження населення внаслідок зруйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухівки, транспортних та інженерних комунікацій тощо.

Теперішній стан Збройних Сил України дозволяє ефективно стримувати агресора, робити внесок для забезпечення всеохопної оборони держави, запобігати кризовим воєнним ситуаціям, а також брати активну участь в міжнародних миротворчих операціях. При цьому структура Збройних Сил України, система управління, комплектування, мобілізації та територіальної оборони здатні забезпечити швидке приведення Збройних Сил у повну бойову готовність для гідної відсічі агресору. У разі виникнення надзвичайної ситуації ключовим елементом стають підрозділи Територіальної оборони.

Територіальна оборона України це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Відповідно до Закону України «Про оборону України», територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, а на території областей – обласні державні адміністрації (в межах своїх повноважень).

Основні завдання і заходи щодо підготовки та ведення територіальної оборони України визначені у Законі України «Про основи національного спротиву», який прийнятий 16 липня 2021 року за №1702-ІХ, та вводиться в дію з 1 січня 2022 року.

Складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Територіальна оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових.

З 7 вересня 2022 р. в Україні розпочалося тестування нової системи оперативного інформування населення про надзвичайні ситуації за допомогою операторів мобільного зв'язку Київстар, Vodafone та lifecell.

Перевірку проводять у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та місті Києві.

Нова система оперативного інформування працюватиме завдяки технології Cell Broadcast, яка має значні переваги над SMS-інформуванням: швидше отримання сповіщень, гнучкість у виборі локацій для інформування,

наявність звукового сигналу навіть якщо звук на смартфоні абонента вимкнено.

Нова система оперативного інформування використовує технологію Cell Broadcast, яка має значні переваги над SMS-інформуванням:

- повідомлення передаються набагато швидше;
- повідомлення надходять абонентам мобільних операторів, які перебувають у радіусі дії обраних базових станцій мобільного зв'язку. Тобто ДСНС може відправляти інформацію жителям конкретного населеного пункту, області або по всій Україні, в залежності від ситуації;
- звуковий сигнал про надходження повідомлення буде навіть у тому випадку, якщо звук на телефоні вимкнений, щоб на сповіщення обов'язково звернули увагу та реагували відповідно до інструкцій та порад щодо дій у різних загрозах.

Про сигнали повітряної переваги сповіщають сирени повітряної тривоги, які вже стали невід'ємною частиною життя українців.

Інформацію про повітряну тривогу надсилають Повітряні сили ЗСУ, вони надсилають сигнал не пізніше, ніж за три хвилини після виявлення загрози. Сирену включає черговий центр управління, який присутній на місці цілодобово. Також в Україні створили онлайн-карти повітряних тривог у всіх областях.

Сирени включаються під час авіанальоту, від початку сигналу до атаки може пройти від 10 хвилин. У разі ракетного удару система ППО не встигає визначити загрозу та сирени не включаються.

Які є види сигналів сирен:

- Попереджувальна сирена - один постійний рівномірний гудок тривалістю 7 секунд. В такому випадку потрібно включити радіо або ТБ і прослухати подальші інструкції.
- Сигнал загальної тривоги - довгий звук, який наростає і знижується, триває не менше 1 хвилини та повторюється 2-3 рази. Після нього потрібно йти в укриття.
- Сигнал хімічної небезпеки – звук церковних дзвонів.
- Сигнал радіаційної небезпеки – це дзвін у сполох.
- Сигнал евакуації із міста – звучить як гудок поїзда. Після такого сповіщення слід увімкнути місцеве радіо або телебачення та чекати на подальшу інформацію.
- Сигнал скасування тривоги - короткий 5-секундний сигнал, який звучить після сигналу загальної тривоги.

Що треба робити цивільним, почувши такий сигнал?

- увімкніть телебачення або радіо: інформація передається офіційними каналами протягом 5 хвилин після сигналу;
- прослухавши повідомлення, виконуйте інструкції;
- залишайте теле- і радіоканали увімкненими – через них може надходити подальша інформація.

- Після отримання повідомлення можливі наступні варіанти дій:
- залишатися вдома. при цьому необхідно пристосувати своє житло;
- повідомте отриману інформацію сусідам;
- перейти до укриття або евакуюватися в інший район [2].

1. Алгоритм дій під час повітряної тривоги. URL : <https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.rv.gov.ua/algoritm-dij-pri-signali-povitryana-trivoga&ved=2ahUKEwi9496ax8P6AhVxC0QIHRt2B4kQFnoECAMQA&usg=AOvVaw0PPIU7rSOMfzl9IgHJIwbJ>

2. Звуки повітряної тривоги. URL : <https://suspilne.media/218968-povitryana-trivoga-aki-buvaut-sireni-ta-skilki-e-casu-sob-shovatisa/>.

3. Надзвичайна ситуація воєнного характеру. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/TM003921>

4. У разі надзвичайної ситуації або війни. центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при міністерстві культури та інформаційної політики. URL : <https://www.mil.gov.ua/content/pdf/NS-WAR.pdf>.

Олександр ЗОЗУЛЯ,

доктор юридичних наук, доцент,
завідуючий науковим сектором
порівняльного конституційного та
муніципального права Науково-
дослідного інституту державного
будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ОBOB'ЯЗКІВ ВІЙСЬКОВОЗOBOB'ЯЗАНИХ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Ключовою складовою державного суверенітету України в умовах триваючого повномасштабного вторгнення РФ до України є спроможність Сил оборони України ефективно чинити опір державі-агресору. Вказане потребує проведення в Україні широких різнопланових мобілізаційних заходів, не в останню чергу щодо мобілізації громадян на військову службу. Разом із тим, правозастосовна практика в умовах воєнного стану виявляє низку недоліків і прогалин мобілізаційного законодавства, усунення яких нагально необхідне для підвищення обороноздатності України та продовження стримування збройної агресії РФ. З огляду на це нами й вбачаються актуальними питання, пов'язані з останніми законодавчими ініціативами щодо перегляду обов'язків військовозобов'язаних у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Відмітимо, що законопроектом від 25.12.2023 р. реєстр. № 10378 [1] передбачався новий обов'язок громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації – реєструвати електронний кабінет військовозобов'язаного. Одразу звертає увагу, що реєстрація електронного кабінету щонайменше потребує використання військовозобов'язаними відповідних технічних засобів (смартфон, планшет, персональний комп'ютер тощо) і наявності доступу до мережі Інтернет. Відтак, пропонується норма створюватиме загрозу дискримінації громадян за майновою ознакою, оскільки в умовах триваючої російсько-української війни рівень добробуту не всіх військовозобов'язаних дозволяє володіти та вільно користуватись подібними технічними засобами.

У той же час законопроектом від 29.12.2023 р. реєстр. № 10378-2 [2] передбачався обов'язок громадян реєструвати електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста тепер вже «за наявності відповідних технічних можливостей». З одного боку, такий підхід усуває дискримінацію громадян за майновою ознакою, враховуючи, що у складних умовах триваючої російсько-української війни не у всіх військовозобов'язаних наявні відповідні технічні засоби, програмне забезпечення, потрібні навички та доступ до мережі Інтернет. З іншого ж боку, умова щодо наявності відповідних технічних можливостей для реєстрації електронного кабінету (яку неможливо і нераціонально перевірити стосовно кожної конкретної особи) фактично перетворює обов'язок громадян реєструвати електронний кабінет на їхнє право.

Крім цього, згідно законопроекту № 10378 «військовозобов'язані протягом 60 днів з дати початку проведення мобілізації або протягом 20 днів з дати її продовження, зобов'язані уточнити свої облікові дані». А відповідно до Прикінцевих та перехідних положень даного законопроекту з моменту набрання ним чинності військовозобов'язані у разі перебування на території України повинні уточнити свої військово-облікові дані протягом 30 днів шляхом прибуття до ТЦК та СП чи до ЦНАП або в електронному кабінеті військовозобов'язаного. Перш за все, звертає увагу фактична неможливість здійснення зазначеного уточнення військово-облікових даних через електронний кабінет у встановлений 30-денний строк, оскільки згідно додатків до даного законопроекту лише Порядок реєстрації електронного кабінету військовозобов'язаного мав бути підготовлений Міністерством оборони України та прийнятий урядом так само у місячний строк. Те ж саме очікувано стосується й ЦНАП, які юридично та організаційно можуть бути неготові до швидкого початку злагодженої роботи з уточнення ними військово-облікових даних.

Натомість, беручи до уваги обмежені спроможності ТЦК та СП по роботі з громадянами (які, наприклад, зупиняють роботу на час тривалих повітряних тривог), виникає обґрунтований сумнів у достатності передбаченого 30-денного строку для уточнення мільйонами військовозобов'язаних своїх військово-облікових даних. Тому більш

конструктивним вбачається підхід, застосований в альтернативному законопроекті від 08.01.2024 р. реєстр. № 10378-3 [3], за яким обов'язок військовозобов'язаних уточнити свої облікові дані пов'язується з отриманням ними повісток про виклик до ТЦК та СП, а не прив'язується до надто обмеженого строку з дати початку проведення (продовження) мобілізації.

Новацією законопроекту № 10378 стала можливість надсилання громадянину повістки про виклик до ТЦК та СП «через електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного та резервіста або на електронну пошту». Наголосимо, що належне отримання громадянином повістки у такий спосіб насамперед залежить від повсюдності та безперервності доступу всіма (тобто мільйонами) призовників, військовозобов'язаних та резервістів на усій території України до зазначеного електронного кабінету та електронної пошти. Це, у свою чергу, потребує не тільки наявності у зазначених осіб відповідних технічних засобів, певного програмного забезпечення та вміння ним користуватися, але й наявності стабільного доступу до мережі Інтернет.

На нашу думку, об'єктивне зниження рівня добробуту громадян на другому році повномасштабного вторгнення РФ до України та різний рівень технічної грамотності громадян, а також триваючі ворожі ракетні удари по інфраструктурним об'єктам і несанкціоновані втручання в роботу національних телекомунікаційних мереж не створюють достатні, недискримінаційні умови для належного отримання всіма громадянами повісток через відповідний електронний кабінет чи електронну пошту.

Слід зважати й на те, що громадяни взагалі не зобов'язані реєструвати будь-яку електронну пошту та користуватись нею, можуть її змінювати та припиняти користування, у тому числі через незалежні від них причини. Крім того, належне надходження на електронну пошту відповідної повістки залежало би не від окремого державного підприємства (яке очікувано забезпечуватиме функціонування електронних кабінетів призовника, військовозобов'язаного та резервіста), а від технічної безпеки та стабільності роботи безлічі як вітчизняних, так і закордонних постачальників послуг електронної пошти.

У цьому контексті не можемо підтримати запропоноване даним законопроектом надсилання повісток через електронний кабінет або електронну пошту, як таке, що очікувано порушуватиме конституційні права громадян, зокрема на рівність та недискримінацію. Оскільки такий механізм неспроможний забезпечити гарантоване отримання громадянами повісток, маємо не погодитись і з передбаченим законопроектом № 10378 застосуванням до громадян істотних тимчасових мір через неприбуття ними за повітками (заборона на проведення операцій з майном, обмеження прав на керування транспортним засобом, на користування та розпорядження коштами тощо). Враховуючи викладене, може бути цілком слушною норма законопроекту № 10378-3, в якому пропонується закріпити пряму заборону вручення повістки про виклик до ТЦК та СП через електронний кабінет або на

електронну пошту.

Останні законодавчі ініціативи більш розгорнуто врегульовують питання оформлення та вручення повісток про виклик до ТЦК та СП. Насамперед слід відзначити важливість та своєчасність такого законодавчого регулювання. Разом із тим, з огляду на непоодинокую практику оформлення повісток із порушеннями, що є джерелом підвищення соціальної напруги та недотримання прав громадян, пропонуємо додатково закріпити заборону внесення персональних даних військовозобов'язаних до бланків повісток, в яких наперед вже проставлені відбиток печатки ТЦК та СП та підпис його начальника. Адже вказана практика не лише порушує логіку та порядок складання повістки як юридичного документу, але й може свідчити про її підробку, зловживання з боку представників ТЦК та СП і, як наслідок, про порушення прав громадян.

Також згідно законопроекту № 10378-2 громадяни зобов'язуються проходити лікування в лікувально-профілактичних закладах не згідно з рішенням ВЛК чи відповідного ТЦК та СП (як це передбачено законопроектами № 10378 і № 10378-1 [4]), а «за потреби» і «за рекомендаціями сімейних лікарів, медичних фахівців відповідного профілю». Передусім, слід вказати, що посилання у наведеній нормі на певну «потребу» (що незрозуміло ким має визначатись) і «рекомендації» лікарів розмивають власне обов'язковий характер даного обов'язку громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації. Крім того, на відміну від обов'язку проходити лікування за рішенням ВЛК питання проходження лікування за потреби і за рекомендаціями сімейних лікарів та інших медичних фахівців, не будучи прямо пов'язаними зі сферою мобілізаційної підготовки та мобілізації, загалом не відповідають предмету регулювання Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Таким чином, чинне мобілізаційне законодавство з урахуванням триваючої російсько-української війни та неоднозначної правозастосовної практики потребує усунення низку недоліків і прогалин у сфері обов'язків військовозобов'язаних щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації. Такі обов'язки мають не тільки відповідати інтересам підвищення обороноздатності України та ефективного стримування збройної агресії РФ, але й не порушувати конституційних прав громадян, бути чіткими та однозначними, забезпечувати реальну можливість їх реалізації всіма військовозобов'язаними.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби: проект Закону України від 25.12.2023 № 10378. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2138733>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби [...]: проект Закону України від 29.12.2023 № 10378-2. URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2144179>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань мобілізації, проходження військової служби та звільнення з військової служби, ведення військового обліку: проект Закону України від 08.01.2024 № 10378-3. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2146234>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби: проект Закону України від 28.12.2023 № 10378-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2141965>.

Руслан КАРАГІОЗ,

кандидат політичних наук, доцент кафедри
загально правових дисциплін

Херсонського факультету ОДУВС

Світлана НАУМКІНА,

доктор політичних наук, професор, завідувач
кафедри політичних наук і права Університету
Ушинського (м. Одеса)

КОРУПЦІЙНІ ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАПОБІГАННЯ

Воєнний стан накладає особливі обов'язки на правоохоронні органи, зокрема поліцію, що може стати об'єктом корупційних викликів у контексті зміщеної політичної динаміки та підвищеної напруги в суспільстві. Під час воєнного стану, коли держава стикається з надзвичайними обставинами, зокрема загрозами національної безпеки, функціонування поліції може бути піддане серйозним тискам і випробуванням.

Одним із викликів є підвищення тиску при забезпеченні безпеки та здійснення контролю за великими територіями. Це може створити сприятливі умови для корупційних дій, коли поліцейські можуть використовувати свої повноваження для особистої вигоди, обходячи стандартні процедури та правила. Наприклад, як показує практика, є, на превеликий жаль, такі, що можуть вимагати хабарі за забезпечення безпеки або обходження законів в обмін на підтримку чи захист. Ще одним важливим аспектом є контроль за інформацією та комунікаціями. У воєнний період забезпечення правил безпеки та запобігання дезінформації може стати надзвичайно важливим завданням для збереження стабільності. Однак, це також може створювати певне підґрунтя для корупційних схем серед поліцейських, оскільки вони можуть використовувати свій вплив для маніпулювання інформацією та забезпечення вигоди конкретним особам або групам [1].

Додатковим викликом є питання внутрішньої дисципліни та контролю.

У воєнних умовах, коли стресові ситуації можуть впливати на психологічний стан поліцейських, важливо забезпечити ефективний механізм контролю за їхньою діяльністю. Відсутність такого контролю може призвести до зловживань та корупції, що загрожує загальній безпеці та довірі суспільства до поліцейських органів.

Науковці В. С. Мащенко та А. В. Боксгорн відзначають, що період воєнного стану в країні є важливим контекстом для аналізу корупційних явищ. За їхнім переконанням, воєнний стан може мати як певні запобіжники, так і підвищувати ризики корупції, в залежності від конкретних умов та дійовості заходів, призначених для його управління [4].

Воєнний стан визначає специфічні виклики, які можуть впливати на динаміку корупційних явищ. Важливо розуміти, як саме ці виклики впливають на динаміку корупції та які заходи можуть бути ефективними в її запобіганні.

Згадані вище дослідники підкреслюють, що в умовах війни виникає складніше визначення «всього, що можна красти». Така ситуація, за їхнім розумінням, може взаємодіяти із збільшеним контролем та відкритістю владних структур [4].

Підвищений контроль і відкритість можуть стати ефективними механізмами запобігання корупції, але важливо визначити, наскільки ці фактори дієві в конкретних умовах воєнного стану.

У звіті Transparency International за 2022 рік вказується, що Україна, не дивлячись на воєнний конфлікт, зазнала певних поліпшень за індексом сприйняття корупції. Однак слабкі правові інституції та нестабільність правосуддя визнаються ключовими факторами поширення корупції в країні [5].

Незважаючи на те, що результати, за індексом сприйняття корупції, свідчать про деяке поліпшення, але необхідно врахувати, як саме воєнний стан може впливати на динаміку правових інституцій та механізмів правосуддя.

Під час воєнного стану загарбницька агресія може сприяти відхиленню від антикорупційних реформ та породжувати скандали, такі як ті, які сталися в Міністерстві оборони та розвитку громад і територій. Необхідно уважно вивчити, як воєнний стан впливає на процеси реформ та чи стає він каталізатором корупційних подій в специфічних відомостях.

Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки визнається певним позитивним кроком, але як науковці, так і практичні діячі залишають питання щодо її реалізації та важливості вивчення попередніх результатів опитувань щодо рівня корупції [2]. Хоча стратегія є кроком вперед, важливо розглядати її в контексті реальної дієвості та результатів попередніх аналізів рівня корупції.

Перш за все, природно, що боротьба з корупцією вимагає пріоритетного фокусу на очищенні від корупції судової системи, поліції, прокуратури та інших ключових секторів. Визначення пріоритетних напрямків боротьби з корупцією є важливим етапом, але важливо враховувати контекст воєнного стану та його вплив на ці сектори.

Усунення корупції вимагає розробки чітких, зрозумілих та прозорих механізмів, а також систематичних заходів для їхньої ефективної реалізації.

1. Від НАБУ до Залужного. Як Україна намагається побороти корупцію, що виросла під час війни. Інтерв'ю очільника НАЗК Новікова. 08.02.2023 року. URL: <https://forbes.ua/money/vid-nabu-do-zaluzhnogo-yak-ukraina-namagaetsya-poboroti-koruptsiyu-shcho-virosla-pid-chas-viyuni-intervyu-ochilnika-nazk-novikova-08022023-11588> (дата звернення 19.02.2024)
2. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки. Верховна Рада України. Законодавство України. 2021 р. 2322-20. (дата звернення 19.02.2024)
3. Індекс сприйняття корупції – 2022 «Transparency International» URL: <https://cpi.ti-ukraine.org> (дата звернення 01.12.2023)
4. Мащенко В. С., Боксгорн А. В. Окремі питання запобігання та виявлення корупції в органах публічної влади в умовах воєнного стану. 2023 р. 198с. (дата звернення 19.02.2024).
5. CPI Для Східної Європи та Центральної Азії: зростаючі ризики безпеці та авторитаризм загрожують прогресу в боротьбі з корупцією. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2022-eastern-europe-central-asia-growing-security-risks-authoritarianism-threaten-progress-corruption> (дата звернення 19.02.2024)

Олена КОВАЛЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

НОВЕЛИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ ПРО ВИПРОБУВАННЯ: PRO ET CONTRA

24 лютого 2022 р. реальність українців докорінно змінилась. Із повномасштабною збройною агресією російської федерації в Україну було введено спеціальний правовий режим – режим воєнного стану задля відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, максимального убезпечення від загрози небезпеки державній незалежності України [1].

Відповідно трудове законодавство також зазнало змін, які за задумом мали надати можливість організувати працю в цих складних умовах та забезпечити реалізацію права на працю. Було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2], та внесено до КЗпП України зміни законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого

і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» [3]. Ці новели створили нову реальність трудового права України – реальність правового регулювання відносин в умовах режиму воєнного стану. Не оминуло це і регулювання факультативної умови трудового договору – випробування.

За закладеною законодавцем логікою у чинному КЗпП України, що відображає традиційний науковий погляд на випробування, ця умова має з'явитися в трудовому договорі тоді, коли на момент укладення трудового договору роботодавець не знає чи відповідає працівник роботі, на яку претендує або сумнівається в цьому. Ч. 1 ст.26 КЗпП України вказує: «При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається» [4, ст.26].

Відповідність працівника займаній посаді чи роботі, на яку приймається особа при укладенні трудового договору встановлюється за поданими документами, які передбачені ст. 24 КЗпП України. Мова йде зокрема про наявність документа про освіту, що дозволяє визначити кваліфікацію. Також це свідоцтва та сертифікати про підвищення кваліфікації чи стажування. І у тому випадку, коли працівник влаштовується на роботу і надає їх, то роботодавець має дані про відповідність працівника виконуваній роботі, а отже може зробити висновок чи відповідає працівник роботі, на яку влаштовується.

Але у чинному законодавстві таких обмежень, на жаль немає і навряд чи вони з'являться, не дивлячись на саму логіку застосування цієї правової категорії. Обмеження є у КЗпП України у ст. 26 щодо певної категорії працівників, яким заборонено встановлювати випробування. Мова йде про «осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих закладів освіти; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; осіб з інвалідністю, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи; осіб, обраних на посаду; переможців конкурсного відбору на заміщення вакантної посади; осіб, які пройшли стажування при прийнятті на роботу з відривом від основної роботи; вагітних жінок; одиноких матерів, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю; осіб, з якими укладається строковий трудовий договір строком до 12 місяців; осіб на тимчасові та сезонні роботи; внутрішньо переміщених осіб. Випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством» [4, ст. 26].

Однак, варто наголосити, що новели режиму воєнного стану розширили простір можливостей роботодавця і дане обмеження зараз не діє. «При укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про

випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників» [2, ст. 2]. І з таким баченням наших законодавців погодитись важко, бо дана норма не сприяє поліпшенню правового регулювання в умовах воєнного стану.

Є цілком зрозумілим прийняття окремих норм на період дії режиму воєнного стану з метою посилення національної безпеки і оборони країни, попередження ризиків загроз, зокрема саме воєнного характеру, що зумовлює обмеження права і свобод людини і громадянина, на чому наголошує... З точки зору впровадження особливостей у трудо-правовій сфері, очевидно, що мова має йти про вчасне та безперервне забезпечення трудового процесу на підприємствах, в установах, організаціях, адже людина має бути забезпечена державою можливостями реалізувати своє право на працю, щоб отримати засоби для існування, а роботодавець має бути забезпечений можливостями наймати людей на роботу, бо саме робочі руки створюють суспільний продукт, що дозволяє триматися економіці, наповнювати різні державні фонди. І тут, навіть у воєнний час, про баланс інтересів забувати неможна.

Однак, новели воєнного стану баланс інтересів сторін трудового договору ігнорують і роблять ще більш сильною сторону роботодавця, позбавляючи працівника захисту. Адже хоча у разі незгоди з рішенням роботодавця звільнити працівника за п.11 ст.40 КЗпП України останній і має право звернутися до суду за відновленням свого порушеного права, зрозуміло, що на практиці, тим більше в умовах воєнного стану, в людей є більш важливі справи ніж домагатися справедливості та поновлення своїх прав у випадку незаконного звільнення, небагато хто через суд буде доводити незаконність рішення роботодавця про непроходження випробування.

Зазначене дозволяє характеризувати такі нововведення як зайві, зовсім не потрібні при режимі воєнного стану, які, до речі, ще й спряють потенційній штучній текучості кадрів та зменшують рівень захищеності працівників.

Сьогодні, як ніколи, необхідно створити таку правову площину, де б роботодавець, працівник і держава взаємодіяли, бо злагодженість у виробничому процесі грає важливу роль у підтримці економіки, яка зазнала великих втрат від воєнних дій. І тому тут необхідна однакова підтримка як роботодавців, так і працівників, шляхом надання їм рівноцінних юридичних гарантій. Але останні, на жаль, зараз у менш виграшному становищі, залишаючись повністю у залежності від милості роботодавця.

У зв'язку з цим, вважається необхідним виключити ч. 2 ст. 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» та повернутися до звичної дії ч. 3 ст. 26 КЗпП України.

1. Про правовий режим воєнного стану. Верховна Рада України. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 р. N 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність». Закон України від 19 липня 2022 р. № 2434-IX.

4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5#Text>.

Андрій ЛАПКІН,

доктор юридичних наук, доцент, доцент
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Дарина ЄВТЄЄВА,

кандидат юридичних наук, старший
дослідник, заступник директора
з наукової роботи Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ЕКОЦИДУ

В умовах повномасштабної війни перед Україною постали нові виклики у різноманітних сферах суспільних відносин, зокрема у сфері екологічної безпеки. Приміром, величезної шкоди довкіллю завдав підриг Каховської ГЕС 6 червня 2023 року, який призвів до смерті людей, а також масової загибелі тварин і рослинного світу. У цих умовах набуває актуальності дослідження екоциду як найнебезпечнішого злочину проти екологічної безпеки людства.

Кримінальне правопорушення «Екоцид», відповідальність за яке передбачена у ст. 441 Кримінального кодексу (далі – КК) України, виражається в масовому знищенні рослинного або тваринного світу, отруєнні атмосфери або водних ресурсів, а також вчиненні інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Розташування розглядуваного кримінального правопорушення в розділі Особливої частини КК України, присвячену кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також санкція за екоцид, що за верхньою межею досягає максимального строкового розміру покарання у виді позбавлення волі та визначає його як особливо тяжкий злочин, обумовлюють висновок про надзвичайну суспільну небезпечність діяння за ст. 441 КК. Водночас вказана норма рідко застосовується на практиці. Так, за даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, у 2020 р. було обліковано 6 кримінальних проваджень за ст. 441 КК України, у 2021 р. – 2, у 2022 р. – 15,

у 2023 р. – 7. При цьому в Єдиному державному реєстрі судових рішень відсутня судова практика за вказаним злочином. Вочевидь таку ситуацію можна пояснити не лише відсутністю екологічних катастроф на території України, а й складністю практичного застосування цієї норми, обумовленою низкою недоліків її конструювання, до яких можна віднести такі.

1. *Невизначеність форм суспільно небезпечних діянь*, які за диспозицією норми ст. 441 КК України можуть виражатися в масовому знищенні рослинного або тваринного світу, отруєнні атмосфери або водних ресурсів або у вчиненні інших дій. Семантичний аналіз слів, через які виражені ці діяння, показує, що вони сконструйовані через слова, що характеризують активну поведінку суб'єкта злочину: «знищення» – дія за значенням «знищити», тобто вбиваючи, нищачи і т. ін., припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті; «отруєння» – дія зі значенням «отруїти», тобто робити що-небудь отруйним, шкідливим для здоров'я. Водночас ці слова вказують на стан, що настає внаслідок таких дій, тобто йдеться одночасно і про дію, і про її наслідок. Вказівка законодавця на «інші шкідливі дії» дає підстави для висновку, що діяння за ст. 441 КК України може бути вчинено тільки в активний спосіб, тобто у формі дій. При цьому такі дії обов'язково повинні мати безпосередню спрямованість на суспільно небезпечний наслідок, а також бути спроможними його спричинити.

2. *Невизначеність поняття «масового знищення рослинного і тваринного світу»*, яке є оціночним і має встановлюватися в кожному окремому випадку. Для розуміння ознаки масовості вбачається за можливе послуговуватися положеннями постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 р. № 17, в якій відмічено, що, з'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, суди, зокрема, повинні досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці (абз. 3 п. 5) [1]. Отже, під масовим знищенням рослинного і тваринного світу слід розуміти загибель великої кількості рослин та / або тварин або їх повне знищення, що передбачає значні масштаби, невибірковість, загальність як щодо флори, так і фауни, без конкретних видових або територіальних обмежень.

3. *Невизначеність поняття «отруєння» та складність його відмежування від поняття «забруднення»*. У зв'язку з цим слід констатувати, що саме останнє визначене в Законі України «Про охорону атмосферного повітря», відповідно до ст. 1 якого забруднення атмосферного повітря – це змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження або утворення в ньому фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, що можуть несприятливо впливати на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища. Так само у ст. 1 Водного кодексу України визначається поняття «забруднення вод» як надходження до водних

об'єктів забруднюючих речовин, тобто речовин, які привносяться у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини. Водночас отруєння вочевидь становить такий ступінь забруднення, який робить атмосферу та водні ресурси шкідливими та/або непридатними для життя і здоров'я живих організмів.

4. *Невизначеність поняття «екологічна катастрофа» та критеріїв її встановлення.* На сьогодні в законодавстві та судовій практиці визначення цього поняття та його критеріїв не наведено. Правозастосувачу залишається послуговуватися напрацюваннями із правової літератури, в якій під екологічною катастрофою розуміють особливо тяжкі наслідки, які мають визначатися в кожному конкретному випадку з урахуванням таких критеріїв: 1) велика площа території, на якій відбулися несприятливі зміни в довкіллі; 2) суттєве обмеження чи виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території; 3) тривалість несприятливих змін у довкіллі або їх невідворотність; 4) істотні негативні зміни в екологічній системі (наприклад, зникнення окремих видів тварин або рослин, зміна кругообігу речовин) [2, с. 740].

5. *Складність встановлення наслідку у виді можливості настання екологічної катастрофи.* Для розуміння цього поняття за основу може бути взяте тлумачення поняття «загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків» у кримінальних правопорушеннях проти безпеки виробництва, наведене в абз. 2 п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 р. № 7, яке визначає їх як такі зміни у стані виробничих об'єктів, підприємств, унаслідок яких виникає реальна небезпека життю людей або реальна небезпека заподіяння (настання) шкоди вказаним у цих статтях благам. Тяжкість імовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди [3].

Із вищезазначеного випливає, що можливість настання екологічної катастрофи як наслідок злочину можливо розуміти як такі зміни в безпеці довкілля, за яких виникає реальна небезпека настання тяжкої шкоди для тваринного або рослинного світу, атмосфери, водних ресурсів, інших природних об'єктів. При цьому наслідок у виді можливості настання шкоди за своєю природою є таким, що складно устанавлюється на практиці. У процесі правозастосування необхідно довести реальність такої можливості. Якщо наслідки у виді екологічної катастрофи настають, то їх устанавлення усуває необхідність встановлення можливості їх настання. Однак якщо екологічна катастрофа не настає, то проблема встановлення можливості її настання, а також відмежування цього кримінального правопорушення від інших кримінальних та адміністративних діянь викликає труднощі.

6. *Складність відмежування зазначеного кримінального*

правопорушення від суміжних правопорушень. Необхідно враховувати, що відповідальність за діяння, що посягають на екологічну безпеку, передбачена не лише в ст. 441 КК України, а й в інших нормах КК України. Так, у ст. 241 КК України встановлено відповідальність за забруднення атмосферного повітря. Критерії розмежування вказаних складів кримінальних правопорушень чітко не визначені, хоча санкції за них суттєво відрізняються: так, максимальне основне покарання за ст. 241 КК України передбачено у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років, тоді як за ст. 441 КК України – до 15 років.

Окрім того, порушення екологічної безпеки не завжди є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. За такі посягання може наставати адміністративна та / або цивільна відповідальність. Наприклад, ст. 78 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів, зокрема за перевищення гранично допустимих рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на атмосферне повітря (ч. 2).

Таким чином, щодо застосування норми ст. 441 КК України вбачається низка проблем, виходячи зі специфіки опису ознак злочину, а саме невизначеність понять «масового знищення рослинного і тваринного світу», «отруєння атмосферного повітря», невизначеність поняття «екологічна катастрофа» та критеріїв її встановлення, складність встановлення наслідку у виді можливості настання екологічної катастрофи, а також складність відмежування зазначеного кримінального правопорушення від суміжних правопорушень. Такі проблеми обумовлюють юридичну невизначеність норми ст. 441 КК України, що виражається в нечіткості, незрозумілості, неоднозначності, непередбачуваності її тлумачення, що може на практиці створювати ризики порушення прав і свобод громадян.

1. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>.

2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.

3. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text>.

Артур МАРГУЛОВ,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
відносин та соціально-гуманітарних
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПОЛІТИЧНИМ ЕЛІТАМ

Становлення української політичної еліти знаходиться в постійному процесі еволюції. За роки незалежності не вдалось ефективно запуснути процеси побудови міцної політичної системи, визначити геополітичні стратегії, політичну еліту. Процес становлення демократії, який триває й зараз, супроводжувався постійними концептуальними коливаннями, що робило політичну систему країни нестійкою а процес формування політичної еліти хаотичним та несистемним. Визначення сталої концепції формування еліти є, наразі, пріоритетним завданням держави та суспільства. Від успішності даного процесу залежить майбутній формат

Політичні еліти на пострадянському просторі мали спільні ознаки. Відсутність політичної культури на ґрунті державної однопартійної системи, переслідування носіїв ідеологічної альтернативи, утворили лояльний державі політичний вакуум. Десятиліттями в радянському союзі формувались покоління аполітичних громадян з відсутністю критичного мислення та громадянської ініціативи. Ідеологічні опоненти владі, як-то дисиденти, представлялись як носії соціально-політичних деструкцій які не мають нічого спільного із реаліями. В українському суспільстві це явище було дуже наочне, на фоні існування нечисленної інтелектуально-політичної еліти з чітко визначеними про національними переконаннями, існувала продержавна більшість яка формувала домінуючи політичні концепції та була основної існуючої політичної еліти.

Розпад радянського союзу суттєво не змінив баланс сил. Радянська номенклатура та політична еліта «перебудувавшись» взялась за побудову нового політичного тренду – демократія. При цьому, маючи за досвід радянську політичну школу, їм вдалось побудувати схожу за ознаками систему та політичну еліту.[1]

Формування про національної політичної еліти проходило етапи тривалої політичної реабілітації та протистояння вже у сучасних умовах із опонентами. Активну участь в цьому взяли представники громадянського суспільства. Хвилі революційного протистояння владі формували новий облік політичної еліти, але процес наразі триває. Російська агресія спричинила появу в українських реаліях нової провідної верстви населення – національно-

патріотично налаштованих військових. З лютого 2022 року до лав сил опору почали мобілізуватися представники різних професій. Історія знає багато прикладів ефективних моделей взаємних дифузій політики та військової справи.[2] Були як позитивні так й негативні приклади. Треба зазначити це буде новий досвід для української політики.

В умовах необхідності соціально-психологічної реабілітації військових, які повертаються з фронту, їх активна участь у політичному житті держави може мати подвійну користь. Позитивними, на наш погляд, є те що вони є мають широкий спектр цивільні професій та спеціалізації, не є професійними військовими із специфічною освітою, за роки супротиву сформували чітку національно-патріотичну та продержавницьку позицію, мають структурне бачення шляхів вирішення проблем та інші потрібні для еліти навички. Головною в ознакою в цьому переліку є те, що українське суспільство знаходиться в активному пошуку формату політичних еліт та має великий бонус довіри та лояльності до представників сил опору. Отже, можемо стверджувати що із здобуттям перемоги українська політична система зазнає значних змін а політичні еліти докорінно зміняться.

1. Маргулов, А. (2023). Регіональні політичні еліти: пострадянський устрій української політики. Українознавство, (4 (89)).

2. Требін, М. (2012). Армія і політика: історична ретроспектива взаємодії. Політичний менеджмент, (4/5), 141-153.

3. Єремєєва, І. А. (2018). Проблеми асиметричного конфлікту в сучасних міжнародних відносинах Problems of asymmetric conflict in modern international relations. Регіональні студії, 87.

Роман САВЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,
директор Івано-Франківського
навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

**СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ)**

Важливу роль у прийнятті управлінських рішень, які впливають як на ефективність правоохоронної діяльності, так і рівень життя громадян, відіграють комунікації між населенням та органами державної влади. Проте важко впроваджувати будь-які проєкти та програми розвитку, якщо нема

чіткого розуміння того, до яких кінцевих результатів приведе прийняте рішення, а також чи дотримано баланс інтересів усіх зацікавлених сторін. Саме тому сьогодні «думка громадян є важливим інструментом впливу на діяльність органів влади та на визначення вектору розвитку країни, яка позиціонує себе як правова та демократична» [1].

«Саме у процесі ефективної інформаційної взаємодії та обміну забезпечується участь громадянського суспільства у реформуванні правоохоронних органів відповідно до європейських стандартів, відкритість для громадськості та навпаки, формування високого рівня довіри населення до їх діяльності, створення позитивного іміджу та надання їм можливості отримати суспільну підтримку у стабілізації правоохоронних відносин» [2, с. 51].

«Сучасна теорія комунікації базується на визнанні необхідності постійного тривалого діалогу з найважливішими цільовими групами як всередині, так і за межами системи» [2, с. 52]. Тому комунікація повинна бути спрямована на встановлення довгострокових взаємозв'язків правоохоронного органу з населенням, орієнтованою не на короточасні потреби та бажання її суб'єктів, а на їх цінності, впливати на ефективність виконання правоохоронним органом своїх завдань. У юридичній літературі така комунікація отримала назву стратегічної.

Як відзначив у своєму інтерв'ю радник КМЄС в Україні зі стратегічних комунікацій Хассе Резенбро «стратегічні комунікації – невід'ємна складова реформ. Як вони самі, так і процес їх розробки, «відкриває» державні інституції і сприяє кращій прозорості. Крім того, більш відкриті публічні комунікації сприяють підвищенню довіри до державної установи та дозволяє громадськості взаємодіяти з інституцією і навпаки» [3].

Як зазначає Є. Романенко, «у сучасних умовах стратегічна комунікація в системі державного управління стає особливо результативною, оскільки передбачає реалізацію трьох основних цілей: передачу інформації, трансформацію позиції громадськості у ставленні до державно-управлінських інституцій та зміну поведінки громадянина. Це відкриває нові можливості для участі громадськості в процесах формування та реалізації державної політики, що дає змогу зробити її більш відкритою, прозорою та демократичною» [4, с. 5-6].

Разом з тим, незважаючи на значну кількість інформаційних продуктів, створених неурядовими та міжнародними організаціями, в органах досудового розслідування і прокуратурі сьогодні відсутні стратегічні комунікації (як процес) і комунікаційні стратегії (як продукт).

Як наслідок, відсутні єдині алгоритми і стандарти інформування населення, що призводить до ситуативного здійснення комунікативної взаємодії між правоохоронними органами та громадянським суспільством.

Враховуючи зазначене, актуальною проблемою ефективного інформаційного забезпечення є розробка та впровадження комунікаційної стратегії у діяльність правоохоронних органів, яка повинна бути спрямована на сприяння конструктивному діалогу правоохоронних органів з населенням

та формування довіри до правоохоронних органів.

У юридичній літературі немає єдиного підходу до змісту комунікаційної стратегії. Разом з тим, узагальнення структури та змісту комунікаційної стратегії окремих державних органів дозволяє виділити у ній такі основні блоки: I. Мета та завдання комунікаційної стратегії; II. Місія, візія та цілі правоохоронного органу; III. Візуальний стиль; IV. Стан комунікаційної діяльності правоохоронного органу; V. Мета, цілі, завдання та принципи комунікації; VI. Постійні продукти та цільова аудиторія; VII. Форми, засоби та канали комунікації; VIII. Моніторинг та оцінка ефективності комунікаційної діяльності.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне запропонувати окремі елементи типової комунікаційної стратегії на прикладі органу прокуратури.

Метою комунікаційної стратегії органу прокуратури є налагодження системи скоординованого і дієвого використання комунікаційних можливостей органу прокуратури для підвищення до нього рівня довіри з боку населення та сприйняття його як ефективного правоохоронного органу.

Місією органу прокуратури є дотримання конституційних прав і свобод людини, координація формування кримінально-правової політики та діяльність органів правопорядку з метою забезпечення громадської безпеки та законності.

Візія відображає образ прокуратури, якого вона прагне досягти завдяки виконанню комунікаційної стратегії. За результатами обговорення за участю працівників прокуратури та представників громадянського суспільства бачення прокуратури є наступним.

Прокуратура – відкритий і близький для людей правоохоронний орган, який здійснює захист конституційних прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів.

Метою комунікації є втілення місії органу прокуратури: ефективна професійна діяльність працівників прокуратури та справедливе суспільство.

Цілі комунікаційної стратегії прокуратури:

1. Сприяти позитивному іміджу прокуратури через налагодження системних та скоординованих комунікацій.

2. Забезпечити обізнаність громадян про процеси в органі прокуратури шляхом надання повного доступу до публічної інформації про діяльність органу в цілому, його структурних підрозділів, керівництва та окремих працівників.

3. Забезпечити повне та об'єктивне висвітлення діяльності органу прокуратури в медіа шляхом запровадження ефективних механізмів інформування ЗМІ та сприяння їм у зборі фактів та коментарів про його діяльність.

4. Підвищити рівень правової освіти населення, інформувати громадян про шляхи забезпечення їх прав та свобод, а також необхідність дотримання ними своїх обов'язків.

5. Сприяти інформуванню органу прокуратури з боку населення та ЗМІ

про стан злочинності на території її діяльності, ефективності діяльності органів досудового розслідування та працівників прокуратури, факти вчинення ними дисциплінарних, кримінальних чи інших правопорушень.

6. Оптимізувати обмін інформацією між прокуратурою та іншими правоохоронними органами, центральними та місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Цільовою аудиторією стратегічної комунікації органу прокуратури є:

- 1) особи, які звертаються до органу прокуратури за захистом порушених прав;
- 2) особи, які звертаються із запитом, заявами, повідомленнями, зверненнями, тощо, у тому числі про вчинення порушень законодавства органами та посадовими особами, які здійснюють досудове розслідування та ОРД;
- 3) особи, які відвідують прокуратуру;
- 4) громадські та правозахисні організації;
- 5) наукові установи та їх працівники;
- 6) експертні заклади та їх працівники, окремі експерти;
- 7) студенти;
- 8) представники ЗМІ;
- 9) інші державні органи та їх посадові особи.

Основними засобами та каналами комунікативної взаємодії прокуратури із населенням є наступні:

- веб-сайти правоохоронних органів та/або їх конкретних посадових осіб;
- «Дні відкритих дверей» (зустріч із працівниками правоохоронних органів або спеціалістами, які можуть відповісти на запитання щодо конкретних аспектів діяльності, відео, яке представляє організацію тощо);
- прес-конференції (наприклад, презентація річного звіту про діяльність, тощо);
- участь керівників правоохоронних органів у публічних дебатах (медіа, конференції-дебати, презентації для асоціацій та клубів тощо);
- створення телевізійних програм, орієнтованих на висвітлення функціонування правоохоронних органів;
- присутність у соціальних мережах, особливо у Facebook [5, с. 109-110].

Таким чином, стратегічна комунікація у діяльності правоохоронних органів – це особливий вид інформаційної взаємодії зазначеного виду державних інституцій з населенням, ЗМІ та окремими громадянами, що ґрунтується на нормах чинного законодавства, обумовлена правами та обов'язками її суб'єктів і спрямований на забезпечення ефективності правоохоронної діяльності.

1. Архипова Є. О., Дмитренко Н. О. Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 1. С. 92-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_1_21.

2. Козьяков І. Концептуальні основи комунікативної стратегії органів прокуратури. *Юридична Україна*. 2016. № 9-10. С. 51-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_9-10_9.

3. Стратком: «Діалог між громадянами та владою як ніколи важливий для втілення реформ». URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/stratcomms-citizen-government-dialogue-is-more-crucial-to-the-reform-process-than-ever-before/>

4. Романенко Є. Комунікативна політика держави: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: Національна академія державного управління, 2014. 399 с.

5. Циганюк С. Правові засади взаємодії органів прокуратури із ЗМІ та громадськістю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 107-110.

Наталія ОБУШЕНКО,

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ І ВИХОДУ УКРАЇНИ З МІНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛУ

01.12.2022 ухвалено Закон України № 2783-ІХ «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року».

Дане рішення являється закономірним з приводу збройної агресії рф проти України з ціллю відокремлення від СНД та обмеження договірно-правових зобов'язань у рамках цього утворення, центром координації якого є держава-агресор та основні держави-учасниці тобто держави, які не висловлювали осуд щодо збройної агресії рф проти України, не піддержували або утрималися від голосування стосовно Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 02 березня 2022 року щодо агресії рф проти України.

Відповідно до повідомленням Міністерства закордонних справ України дію Мінської конвенції та Протоколу до неї зупинено з 27.12.2022 у відносинах з російською федерацією та республікою білорусь (з дати повідомлення Виконавчого комітету СНД як депозитарія Мінської конвенції). У відносинах з Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Молдовою, Таджикистаном, Туркменістаном і Узбекистаном Мінська конвенція, діяла до 29.12.2023 – дати виходу України з неї (відповідно до повідомлення депозитарія Мінської конвенції від 05 січня 2023 року).

З дати зупинення дії Мінської конвенції до документів, виданих на території росії і білорусі, при їх пред'явленні на території України повинна застосовуватися вимога засвідчення апостилом згідно з Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, 1961 року, яка є чинною у відносинах України з росією і білоруссю. Офіційні документи, видані в Україні, для використання в росії та білорусі підлягають засвідченню апостилом органами, визначеними постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 61 (з урахуванням змін, внесених постановою КМУ від

24.06.2023 № 629) [1].

Апостіль — спеціальний штамп, за допомогою якого засвідчується дійсність печаток та підписів осіб, це підтвердження на офіційних документах підписів і печаток апостилом [2, с. 79], що сприяє зробити документи чинними відповідно до Гаазької конвенції (до якої Україна приєдналась 10 січня 2002 року) в усіх країнах-учасниках.

Після виходу з Мінської конвенції офіційні документи, видані компетентними органами/особами Казахстану, Таджикистану, Вірменії, Киргизстану прийматимуться в Україні за умови їх засвідчення апостилом згідно з Конвенцією 1961 року, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, а офіційні документи, видані компетентними органами/особами Азербайджану і Туркменістану, прийматимуться в Україні за умови їх консульської легалізації, якщо до того часу міжнародними договорами не буде передбачено інше.

У відносинах з Молдовою, Грузією та Узбекистаном застосовуватимуться відповідно: Договір (1993 року) між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, Договір (1995 року) між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, Договір між Україною і Республікою Узбекистан (1998 року) про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах, які містять положення про звільнення документів, виготовлених або засвідчених на території однієї з Договірних Сторін, від вимоги спеціального засвідчення.

Водночас, 04 лютого 2023 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 107 «Деякі питання прийняття на території України під час воєнного стану документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав».

Пунктом 1 цієї Постанови передбачено, що під час воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення або скасування документи, виготовлені або засвідчені на території іноземних держав установою або спеціально на те уповноваженою особою в межах їх компетенції за установленою формою і скріплені гербовою печаткою, приймаються на території України без спеціального посвідчення (консульської легалізації, проставлення апостиля тощо) у разі, коли станом на 24 лютого 2022 року такі документи приймалися на території України без спеціального засвідчення [3].

Постанова не обумовлює застосування передбаченого в ній правила датою видачі документів, а лише існуванням станом на 24 лютого 2022 року практики прийняття таких документів на території України без спеціального засвідчення.

Практику застосування положень міжнародних договорів України в частині звільнення офіційних документів від легалізації або будь-якого додаткового засвідчення було досліджено Мін'юстом України спільно з МЗС

України у 2019-2021 роках та узагальнено у листі-роз'ясненні Мін'юсту [4].

Слід зазначити, що Україна стала учасницею Європейської конвенції (1968 року) щодо скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами, яка гарантує звільнення від легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами Договірних Сторін, до яких відносяться: Республіка Австрія, Королівство Бельгія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративна Республіка Німеччина, Грецька Республіка, Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Князівство Ліхтенштейн, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерландів, Королівство Норвегія, Республіка Польща, Португальська Республіка, Республіка Молдова, Республіка Румунія, Турецька Республіка, Французька Республіка, Чеська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Королівство Швеція, Естонська Республіка.

Таким чином, завершальним днем чергового п'ятирічного періоду дії Конвенції 1993 року для України являється 18 травня 2024 року. Конвенція 1993 року з 19 травня 2024 року буде визнана припиненою стосовно України щодо відносин з усіма її сторонами. Правове співробітництво у цивільних і кримінальних справах з відповідними державами-учасницями Конвенції 1993 року, після виходу України з Конвенції буде реалізовуватись на основі двосторонніх міжнародних договорів України та багатосторонніх міжнародно-правових інструментів, що функціонують в межах Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Ради Європи, ООН, діючих у відносинах з відповідними державами. Співпраця судів та інших компетентних органів у цивільних і кримінальних справах при відсутності міжнародного договору буде відбуватися у відповідності з внутрішнім законодавством на підставі принципу взаємності.

1. Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 61 (зі змінами, від 24.06.2023 № 629). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2003-%D0%BF#Text>.

2. 2.Обушенко Н.М. До проблеми визначення сутності та ознак трудового законодавства України. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 4. С. 77-81.

3. Деякі питання прийняття на території України під час воєнного стану документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2023 р. № 107. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2023-%D0%BF#Text>.

4. Щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації іноземних офіційних документів. Лист-роз'яснення Мін'юсту від 12.02.2021 № 1326/12.1.1/26-21. <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/05/14/20210514105521-47.pdf>

Віра ТИМОШЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Найвищою соціальною цінністю в сучасній демократичній державі є людина, її життя та здоров'я, безпека. Терміном «безпека» позначають «відсутність загроз в усіх сферах життя, що сприяє сталому людському розвитку» [1, с. 148]. Використання громадянами всіх, передбачених конституцією, прав і свобод, верховенство закону, юридична рівність та справедливість, можливість реалізувати свої законні інтереси, – все це у сукупності з відсутністю загроз є гарантією особистої безпеки. Реалізація права на особисту безпеку передбачає обов'язок держави забезпечити своїм громадянам охорону та захист життя, здоров'я, свободи, що на сучасному етапі розвитку суспільства не так просто зробити, зважаючи на ряд обставин, перш за все на війну, що два роки тому розв'язала Росія проти України. Але це не єдина загроза. Зниження життєвого рівня населення, корупція, злочинність також загрожують особистій безпеці, змушують вести постійний пошук найбільш ефективних способів боротьби з небезпекою. У деяких випадках і сама держава змушена обмежувати особисту безпеку громадян. Відповідно визначення загроз особистій безпеці та аналіз можливостей їх усунення політико-правовими засобами є важливим завданням юридичної науки.

Особиста безпека можлива лише тоді, коли сама держава перебуває в безпеці. Тобто її території ніщо не загрожує, влада є суверенною та існує відповідно до конституції. Це дві основні умови, за яких громадяни та особи, що проживають на території держави, відчувають себе в безпеці, їх існування та розвиток гарантовано, а їх права і свободи захищені.

Особиста безпека громадян завжди розглядалась як можливість безперешкодно користуватися життям, здоров'ям та фізичною свободою. Наявність цих благ є необхідною передумовою повноцінного існування в суспільстві. Держава має забезпечувати сприятливі умови для реалізації прав громадян у сфері особистої безпеки. Саме такий підхід буде сприяти становленню особистості як суб'єкта забезпечення власної безпеки поряд із суспільними та державними інститутами, що мають власні механізми захисту.

Рівень розвитку правової системи, економіки, політики, ідеології впливає на можливості досягнення особистої безпеки. Важлива роль відводиться політико-правовим засобам – політичному режиму, розвинутому

законодавству, дієвому механізму правореалізації, високому рівню правової свідомості. Сама лише наявність правових норм, що визначають права громадян на життя, здоров'я, свободу, ще не означає, що кожному громадянину автоматично гарантується особиста безпека. Такі норми є необхідною умовою для реальної безпеки особистості в практиці суспільних відносин. Основним же юридичним засобом забезпечення особистої безпеки є правозастосування, що здійснюється органами або посадовими особами на стадії порушення особистої безпеки з метою її захисту та відновлення. Суб'єктом правозастосування є наділений відповідною компетенцією активний учасник правозастосовних відносин, якому належить головна роль у розвитку і просуванні цих відносин у напрямку врегулювання конкретних ситуацій за допомогою актів застосування права. Реалізація багатьох, встановлених законодавством України прав і свобод, може бути досягнута лише внаслідок правозастосування. Це стосується усіх тих випадків, коли для здійснення того чи іншого права громадянин повинен буде вступити у правові відносини з державним органом, посадовою особою чи організацією, які компетентні задовольнити його конкретні претензії на користування певними соціальними благами та його вимоги щодо особистої безпеки.

Можливості досягнення особистої безпеки істотно залежать від безпеки усього суспільства. З точки зору економічної ситуації найбільшу загрозу безпеці людини становить корупція. Корупцію зазвичай розглядають як зловживання державною владою для здобуття вигоди в особистих цілях. Нині корупція є глобальною проблемою, яка тягне за собою бідність, безробіття, слабкі владні інститути та відсутність правозастосування, при цьому вона існує в кожній країні на різних рівнях, незважаючи на зусилля національних та міжнародних контролюючих органів щодо її подолання [2]. Корупція перешкоджає економічному розвитку країн та негативно впливає на інвестиції, конкуренцію та ефективність уряду.

Не меншою проблемою є й тіньова економіка. Необхідно спростити і зробити більш прозорим механізм нарахування податків, звести до мінімуму монополії (за рахунок розподілу або конкуренції зі сторони Євросоюзу). Діяльність будь-яких монополій має бути врегульована прозоро [3]. Без реалізації вказаних завдань особиста безпека неможлива.

Значна роль у забезпеченні безпеки людини належить кримінально-правовому регулюванню, реалізації охоронної функції кримінального права. Організація кримінально-правової охорони захищеності людини від злочинних посягань являє собою лише частину багатопланової проблеми забезпечення безпеки особи. Трагічні події останнього часу, зокрема російсько-українська війна, тероризм, зростання показників злочинності, усюдисуща корупція, а також очевидна нездатність працівників правоохоронних органів забезпечити безпеку громадян викликають необхідність вирішення проблем співвідношення конституційних прав на свободу і гарантій безпеки та ефективності засобів забезпечення безпеки, що

нині застосовуються. Адже заради безпеки людини її свобода може бути обмежена [4].

Нині чинне кримінальне законодавство не бездоганне. Гуманним і справедливим у сфері кримінально-правових відносин зараз є не одностороннє послаблення правопорушникам, які завдали шкоди і страждань людям, а дотримання прав і законних інтересів постраждалих осіб. Виправданими були б більш тяжкі покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини, наприклад за терористичний акт. Нині світ стикається з такими викликами, як недовіра до правових норм, криза національної ідентичності, фінансова нестабільність, безробіття та відсутність функціональної безпеки. Ці проблеми перетворюють суспільства на сприятливе середовище для глобального тероризму. Останній же являє собою соціальну проблему, яка поширюється в соціальній структурі суспільства, впливає на безпеку людини в медичних, соціальних, політичних, продовольчих, економічних і екологічних вимірах [5].

Істотною загрозою для безпеки людини є несправедливість, нерівність, зокрема економічна. Величезний розрив між бідними і багатими призводить до виключення людини з низькими доходами із суспільства, що провокує соціальну нестабільність та порушення прав людини. На перший погляд права людини виявляються безсилими та неефективними у боротьбі зі зростаючою економічною нерівністю, адже вони орієнтовані на мінімальні або достатні потреби, тому їх недостатньо для досягнення справедливості. Однак все ж таки права людини можуть певною мірою сприяти обмеженню національної та глобальної економічної нерівності та сприяти досягненню справедливості [6].

Діяльність щодо забезпечення безпеки особистості передбачає врахування психологічної складової її реагування на вплив небезпечного навколишнього середовища. Психологічна безпека засновується на відчуттях особистості, оцінці її власної захищеності і безпеки, вона спрямована на збереження психічного здоров'я, а значить і безпеки загалом.

Таким чином, безпека людини як об'єкт наукового пізнання визначається двома складовими: об'єктивними умовами її становлення, розвитку і функціонування та суб'єктивними факторами, призначення яких полягає у тому, щоб забезпечити її оптимальне існування для збереження життя, здоров'я людини та реалізації її прав і законних інтересів.

Безпеці людини в сучасному світі загрожують війни, соціально-економічна нестабільність, бідність, корупція, злочинність, внутрішньодержавні міжетнічні та релігійні конфлікти, несправедливість тощо.

Особисту безпеку людини та громадянина доцільно розглядати як особливий вид безпеки особистості, що передбачає комплекс закріплених в основному законі та інших законодавчих актах суб'єктивних прав на життя, фізичну свободу та недоторканність, честь та гідність, що забезпечуються діяльністю держави. Саме на державу покладається обов'язок запобігати загрозам щодо добробуту суспільства та якості життя громадян. Особиста

безпека зміцнюється і забезпечується багатьма нормами різних галузей права, проте особливе місце у правовому регулюванні займають норми конституційного, кримінального та адміністративного права.

Специфіка юридичних гарантій особистої безпеки полягає в тому, що захищаючи особисту безпеку законослухняних громадян часто доводиться обмежувати не лише права і свободи правопорушників, а й права та свободи самих законослухняних громадян. Процедуру та межі цього примусового впливу слід чітко визначати в законодавстві. Основний принцип протидії будь-яким загрозам має бути непорушним. Це відповідність засобів і методів протидії рівню загрози.

1. Федорова А. М. Компаративний аналіз дефініції «безпека». *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 144-148. URL.: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/28.pdf.
2. Bahoo S. Corruption in banks: A bibliometric review and agenda. *Finance Research Letters*. 2020. № 35. 101499. doi.org/10.1016/j.frl.2020.101499.
3. Hladky V. The Manifestation of Corruption in Eastern Europe. *Trajectoriá Nauki= Path of Science*. 2018. Vol. 4(1). P. 4001-4012. doi: 10.22178/pos.30-5
4. Kriebitz A., Lütge Ch. Artificial Intelligence and Human Rights: A Business Ethical Assessment. *Business and Human Rights Journal*. 2020. Vol. 5(1):1-21 DOI:10.1017/bhj.2019.28
5. Alsawalqa R.O. Dialectical Relationship Between Terrorism and Human Security: A Sociological Approach. *Utopía y Praxis Latinoamericana*. 2021. Vol. 26(1). P. 275-285. doi.org/10.5281/zenodo.4556274.
6. Cingranelli D., Mark S., Gibney M., Haschke P., Wood R., Arnon D. Human Rights Violations and Violent Internal Conflict. *Social Sciences*. 2019. Vol. 8(2):41. <https://doi.org/10.3390/socsci8020041>.

Мирослав ТРЕЦОВ,

доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО РЕКОНСТРУКТИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Навіть в поточних умовах російсько-української війни вимоги демократично орієнтованого реформування усіх сфер життя українського суспільства на пряму залежить від якості переформатування системи органів публічного управління і перш за все органів місцевого самоврядування шляхом пошуку найбільш ефективних методів його реалізації в Україні.

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування довели

високу результативність своєї діяльності в плані взаємодії з центральними органами державної влади, Силами оборони України та інституціями громадянського суспільства щодо забезпечення життєдіяльності територій та захисту прав і свобод громадян. На нашу думку такі результати ґрунтуються на успішній реалізації реформи децентралізації влади та створенні реально спроможних територіальних громад. Водночас, форс-мажорні виклики як державі загалом, так і територіям вимагають термінового вирішення на стратегічному рівні проблем забезпечення соціально-економічного розвитку, запобігання гуманітарній кризі, налагодження бізнес-ланцюжків та сприяння релокованим підприємствам, залучення переміщених осіб в економіку країни та стимулювання реалізації проєктного підходу в умовах відновлення та післявоєнної реконструктивної відбудови [3, с. 129].

Територіальні громади окрім прямого впливу російської агресії стикнулися з комплексною дією низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, які несуть загрози їх життєдіяльності, що посилюється високим рівнем патерналістських настроїв та корумпованості українського суспільства. Поряд з даними складовими суттєвими причинами розбалансування та асиметрії розвитку територій негативного впливу завдають низької рівень їх глобальної конкурентоспроможності, відсутність суспільно визнаних пріоритетів територіального розвитку, неготовність громад до жорсткої конкурентної боротьби за здобуття демографічного та фінансового потенціалу та до формування моделі максимально ефективного використання геополітичної ситуації сприяння утримання Україною незалежності і формування демократично розвиненої державності.

Загальна зосередженість органів місцевого самоврядування не на діях стратегічного характеру, а на тактичних кроках в досягненні цілей забезпечення життєдіяльності територій та регіонального розвитку на поточному етапі вбачається наслідком низького рівня кадрового потенціалу органів публічного рівня та відсутності формування чітко визначених, обґрунтованих в експертному полі КРІ економічного, соціального і культурного розвитку місцевих громад та належного рівня оцінки тенденцій їх розвитку в середньо- та довгостроковому періоді перспективі, що нівелює перспективи економічної трансформації.

Економічна безпека територій полягає в здатності зберігати ефективність економічної складової життєдіяльності територій у формі невразливості та стійкості до загроз ендогенного та екзогенного характеру, дотримання тренду сталості розвитку, набуття конкурентних переваг не лише порівняно з іншими територіями, а й на глобальному рівні, і виступає в якості головного маркера досягнення результативності регіональної економічної політики та ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в сфері економіки. Виходячи з цього твердження в умовах активної фази російсько-української війни надзвичайно актуальним є проведення моніторингу рівнів та загроз економічної безпеки та її головних реперних точок з метою формування

інформаційного комплексу щодо формування територіальних стратегій зі збереження економічного потенціалу та створення передумов реконструктивної відбудови України не лише по завершенні війни, а в поточних умовах, коли експертним середовищем відмічається стале розширення та зростання рівня загроз соціально-економічному стану через переформатуванням військових дій на позиційну війну.

Міжнародними експертами визнано, що на початковому періоді ескалації російсько-української війни економічна безпека України та переважної більшості її територій забезпечувалася за рахунок акумульованого в передвоєнний час потенціалу та запасу міцності, взаємодії між органами публічної влади, а особливо місцевого самоврядування, та представниками громадянського суспільства, національної свідомості громадян України і супротиву агресії, і великим чином за рахунок фактору глобальної підтримки нашої країни на міжнародній арені.

Переформатування військових дій у війну на виснаження викликало синдром втоми в українському суспільстві та серед електорату країн Контактної групи з оборони України та призвело до прогресивного зростання руйнівного впливу на показники економічної активності через використання тактики гібридних атак ударних безпілотників та ракет на об'єкти критичної інфраструктури, активізацію продукування інформаційних фейків та наростання новосформованих соціально-економічних диспропорцій, а також зниження рівня життя населення, 67 % з якого опинилися за межею бідності. Вирішення зазначених проблем стратегічного формату вимагає від органів центральної влади та органів місцевого самоврядування швидкої реалізації комплексу організаційних заходів протидії синергічній дії новітніх викликів шляхом на підставі моніторингу в онлайн-форматі викликів і загроз соціально-економічній безпеці [1].

Державна стратегія відновлення та формування спроможності територіальних громад має включати в себе чотирьох функціональні види стратегічних планів – для територій відновлення, територій зі специфічними обмеженнями розвитку, територій сталого розвитку та територій-полісів економічного зростання. При цьому функціонал стратегій відновлення та формування спроможності територій повинен включати не лише такі стандартні компоненти як стратегування, програмування і планування системної ревіталізації економіки, а й продукування дуально обґрунтованих в науковому та експертному середовищі загальнодержавних та регіональних політик, стратегій, програм і планів реконструктивного відновлення з їх підтримкою в інституційному та нормативно-законодавчому плані [2, с. 71].

Базові стратегії забезпечення сталого розвитку територіальних громад мають включати розвиток сталої мобільності трудового потенціалу, дотримання мультифункціоналу та компактності в місто плануванні, зелений перехід енергетики реконструйованих населених пунктів та виключна пріоритетність екологічних рішень, а також створення безбар'єрного

простору. Дотримання даних вимог формуватиме передумови ревіталізації та реконструктивного переформатування територій.

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>.

2. Трещов М. М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4. С. 67–75.

3. Трещов М. М. Соціально-економічний стан воюючої країни у зв'язку з євроінтеграційним поступом: оцінка та антикризові заходи держави. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. С. 129 – 135.

Тамара ЯРОШЕВСЬКА

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Ера цифрових технологій все більше загострює питання використання штучного інтелекту. Технології штучного інтелекту стрімко розвиваються і потенціал їхнього використання розширюється. Тому для України дослідження позитивного досвіду європейських країн у сфері правового регулювання штучного інтелекту набувають особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми [1, с. 435].

Так, у ЄС одним з перших реальних кроків на шляху до правового регулювання у сфері використання штучного інтелекту є прийняття Резолюції ЄС від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Європейської Комісії щодо правил цивільно-правового регулювання штучного інтелекту та робототехніки (далі – Резолюція ЄС/2017) [2]. Резолюція ЄС/2017 присвячена питанням цивільно-правової відповідальності за негативні наслідки використання штучного інтелекту та робототехніки. Зокрема, у п. 56 цієї Резолюції ЄС/2017 йдеться, що згідно з чинною правовою базою роботи не можуть бути притягненими до відповідальності за дії, що спричинили шкоду третім сторонам і відповідальність за них повинна покладатися тільки на людину. Також особлива увага в Резолюції ЄС/2017 приділяється питанню захисту

персональних даних. Так, у п. 21 Резолюції ЄС/2017 міститься вказівка щодо відповідальності розробників штучного інтелекту та робототехніки з розробки інноваційних продуктів, які мають бути захищеними, безпечними й забезпечувати захист персональних даних.

Варто зазначити щодо важливості цього рекомендаційного документа для подальшої деталізації національних законодавств, завдяки якому наша держава може запозичити досвід європейських країн з урахуванням специфіки національної правової системи. Наприклад, судові рішення, які містяться у Єдиному реєстрі судових рішень України з закритими персональними даними, дозволяють легко ідентифікувати особу, оскільки інформація про дії людини в Інтернеті у багатьох випадках дозволяє ідентифікувати користувача. Юридично конфіденційність підлягає захисту, але фактично ці норми регулярно порушуються, бо в реальності практично ніхто з користувачів не в змозі спрогнозувати, які саме дані про нього отримає система штучного інтелекту і як ці дані можуть бути використані [3, с. 50-51]. Таким чином, абсолютно точно можна стверджувати, що у цьому випадку права людини порушуються.

Країни ЄС і надалі розробляють та вдосконалюють законодавство у сфері використання технологій зі штучним інтелектом. Так, 19 лютого 2020 року для вдосконалення сфери штучного інтелекту Європейською Комісією була прийнята Біла книга «Про штучний інтелект – європейський підхід до довіри та досконалості» [4]. Європейська Комісія взяла на себе зобов'язання сприяти використанню штучного інтелекту, розробивши законодавчу базу у цій сфері з максимальним усуненням ризиків, що пов'язані з певними процесами такого використання.

Наступна Резолюція ЄС з рекомендаціями Європейської Комісії щодо режиму цивільної відповідальності за використання штучного інтелекту була прийнята Європейським парламентом 20 жовтня 2020 року (далі – Резолюція ЄС/2020) [5]. У п. 6 Резолюції ЄС/2020 зазначено, що нагальним питанням для європейських країн – є коригування режимів відповідальності, щоб уникнути ситуацій, в яких особи, які зазнали шкоди або якщо завдано шкоди їхньому майну, не залишалися без відшкодування збитків.

Закон про штучний інтелект був прийнятий Європейською Комісією 21 квітня 2021 року. У цьому законодавчому акті були внесені пропозиції до Регламенту ЄС щодо встановлення гармонізованих правил у сфері використання штучного інтелекту та доповнення до деяких законодавчих актів Спільноти [6]. Так, Комісія розробила нові положення для забезпечення надійності правового регулювання штучного інтелекту. Згідно з новими нормами, технології зі штучним інтелектом мають бути безпечними, етичними, прозорими, неупередженими та під контролем людини. Комісія ЄС поділяє технології з використанням штучного інтелекту на чотири категорії ризику: мінімальний, неприйнятний, обмежений та високий. Так, технології зі штучним інтелектом з високим рівнем ризику будуть ретельно оцінені, а з

обмеженим – матимуть мінімальні зобов'язання щодо прозорості. Технології з неприйнятним ризиком будуть взагалі заборонені.

Таким чином, користувач зможе самостійно прийняти рішення: або продовжити використання програми, або відмовитися від цього. Технології з мінімальним ризиком не будуть потребувати втручання, оскільки ці програми становлять лише мінімальний або не становлять жодного ризику для безпеки чи обмеження прав людини.

На виконання завдань Білої книги та Резолюції ЄС/2020 28 вересня 2022 року Європейська Комісія внесла Пропозиції щодо адаптації норм позадоговірної цивільної відповідальності за впровадження штучного інтелекту (далі – Директива про відповідальність) [7].

Директива про відповідальність має на меті встановлення єдиного правового режиму для врегулювання відносин у сфері цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну штучним інтелектом. Це сприятиме гармонізації положень на європейському внутрішньому ринку щодо впровадження та комерціалізації технологій зі штучним інтелектом.

Таким чином, Директива про відповідальність спрямована на створення ефективної системи цивільної відповідальності, яка підвищить довіру до технологій зі штучним інтелектом. Положення Директиви про відповідальність сприяють запобіганню виникненню шкоди, спричинені використанням штучного інтелекту, стимулюють дотримання правил безпеки та підтримують виконання норм Закону про штучний інтелект. Разом вони забезпечують ефективну компенсацію потерпілим, зміцнюють довіру до штучного інтелекту та сприяють розвитку цієї сфери у країнах ЄС.

Для України штучний інтелект є досить новим явищем. Тому норми з чітким правовим визначенням, які мають врегульовувати правовідносини із застосуванням штучного інтелекту практично відсутні у чинному національному законодавстві, проте Україна поступово прямує у цьому напрямку.

Так, Кабінет Міністрів України 2 грудня 2020 року затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні у якій дається визначення поняттю «штучний інтелект» [8]. В Україні відбуваються реформаційні тенденції й у сфері цивільного законодавства, зокрема, Кабінет Міністрів України затвердив Постанову від 17 липня 2019 р. № 650 «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» [9]. Також підготовлено Концепцію щодо оновлення ЦК України, в якій пропонується перегляд деліктних норм, передбачених Главою 82 ЦК України.

Отже, у світлі швидкого розвитку технологій з використання штучного інтелекту, адаптація правової системи України до законодавства європейських країн є актуальним та важливим питанням. Це вимагає комплексного підходу, який включає встановлення принципів відповідальності, розробку нових законодавчих актів, забезпечення міжнародної співпраці та підготовку фахівців для забезпечення ефективного регулювання цієї сфери [10, с. 277].

Наразі для України питання правового регулювання у сфері використання штучного інтелекту та відшкодування шкоди, спричиненої цим використанням, потребує вдосконалення. Тому нагальним питанням є створення законодавчої бази у цій сфері та врегулювання проблемних питань стосовно відповідальності за таке використання [11, с. 324]. Авторка тез вважає, що для розвитку національної правової системи та розв'язання цього питання доцільно застосувати саме позитивний досвід європейських країн у цій важливій сфері.

1. Ярошевська Т. В. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності: аналіз реформи та концепція відродження України у післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 435-442.

2. European Parliament resolution of 16 Feb. 2017 with recommend. to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). European Parliament : Official web-site. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN>.

3. Каткова Т.Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. №6. С. 46-55.

4. White paper On Artificial Intelligence - A European approach to excellence and trust: of 19.02.2020 no. COM/2020/65 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065&WT_mc_id=Twitter.

5. European Parliament resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence : of 20.10.2020 no. (2020/2014(INL)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52020IP0276>.

6. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts : of 21.04.2021 no. COM/2021/206 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>.

7. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive): of 28.09.2022 no. COM/2022/496final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496#footnote7>.

8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.

9. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України: Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2019 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>.

10. Шишка Н. В. Щодо відшкодування шкоди, завданої використанням технологій штучного інтелекту: стан правового регулювання в Україні та досвід ЄС. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Вінниця, 19 травня 2023 р.). С. 272-279.

11. Ярошевська Т. В. Значення для України використання штучного інтелекту в умовах війни та післявоєнний час. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів*: тези доп. учасників II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 16 листопада 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 322-324.

Tetyana POLTAVETS ,
private lawyer
Roman KARPENKO,
candidate of legal sciences, docent
associate Professor at the department
of civil law disciplines
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs

LEGAL REGULATION OF THE APPLICATION OF SPECIAL MEANS OF SELF-DEFENSE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES OF THE POLICE

Being a police officer involves some risks, such as physical injuries and psychological stress. It is important to analyze these risks and take measures to reduce them in order to ensure the safety of the police officer and the quality performance of duties. When applying security measures, the police should be guided by the principle of proportionality and necessity. Police officers must follow established procedures and protocols, which include the use of non-lethal force, protection of personal safety, and community safety.

Під час бойових дій, які відбуваються наразі на території України raises a rather relevant and debatable question regarding the use of police personal security techniques in ordinary and extreme situations. Given this situation in the country, there is an increase in cases of malicious disobedience by criminals to the legal requirements of the police and crimes. Therefore, the question «what is defense?» arises from here. The concept of defense is currently enshrined in the Code of Ukraine on Administrative Offenses (KUPAP) and the Criminal Code of Ukraine (CC of Ukraine).

Thus, according to Article 19 of the Code of Administrative Offenses, an action committed in a state of necessary defense, i.e. in the protection of state or public order, property, rights and freedoms of citizens, the established order of administration from unlawful encroachment by causing harm to the encroacher, is not an administrative offense, if the limits of the necessary defense were allowed to be exceeded.

On the basis of the laws given to us, it is possible to analyze the legal status of police officers in the performance of their duties from the point of view of security. First, police officers have a right to safety at work and a duty to comply with safety requirements established by law. Like any person, a police officer must be sure of his safety.

In order to protect himself, a policeman must be equipped with the simplest things - weapons, equipment, transport. Second, police officers have the right to use the necessary force to protect themselves and others from dangerous situations. For

example, some physical force must be used when detaining and conducting a cursory search of a criminal. Although the arrest of an offender by one's own forces is an exceptional situation, which can lead to the unjustified death (injury) of an employee and victims on the part of citizens.

Third, police officers must have access to the necessary resources and support to ensure their safety. This includes various existing techniques and ways of behavior of police officers to avoid dangerous situations [5].

Therefore, the regulatory and legal regulation of the use of special means of self-defense in law enforcement activities of the police is a rather important aspect both in peacetime and in wartime. The legal regulation of ensuring the personal safety of police officers should be understood as the effective, regulatory and organizational influence on social relations carried out by means of legal means in order to protect the life, physical and mental health of these persons.

In turn, police officers must adhere to the mechanisms for ensuring safety on duty: 1) undergo regular safety training, where they receive the necessary skills and knowledge to perform their duties safely; 2) have access to an effective communication and warning system, which allows for prompt response to danger; 3) conduct a risk assessment to identify potential hazards and take the necessary measures to prevent them. It should be emphasized that the employees of the NP bear civil, administrative and criminal liability for violation of safety regulations.

1. Shevchenko, O. Legal regulation of ensuring the personal safety of a police officer. Knowledge, Education, Law, Management. – 2022. No. 8 (52). P. 280-287. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.44>.

2. On the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No. 580-VIII. Verkhovna Rada information. 2015. No. 40-41. P. 379.

3. Self-defense and its limits: how to protect your life and not get behind bars. Ministry of Justice of Ukraine. URL: <https://minjust.gov.ua/m/samooborona-ta-ii-meji-yak-zahistiti-svoe-jittya-i-ne-potrapiti-za-grati>.

4. On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. Verkhovna Rada information. 2018. No. 31. P. 241.

5. Ensuring personal safety when performing official tasks in various conditions. Multimedia tutorial. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lec10.html.

Tetiana VOLOSHANIVSKA,
Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor, Associate Professor of the
Department of Criminal Procedure and
Criminalistics of the Faculty of Training
of Specialists for Pre-trial Investigation
of the Odesa State University of Internal
Affairs

Ihor FEDOROV,
Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor of the Department of
Constitutional and International
Law of the Institute of Law and Security
of Odesa State University
of Internal Affairs

THE CONSTITUTIONAL BASIS OF JURY TRIALS IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS

Over the past few years, with the support of experts from international organizations, Ukraine has been undertaking extensive work in the field of legislative regulation to support the judicial system and related legal institutions. This effort is aimed at achieving compliance with the standards of the Council of Europe and best practices of the European Union. An important aspect of this activity is the implementation of democratic reforms, including in the judicial-legal sphere, aimed at ensuring the fundamental rights and freedoms of individuals and citizens.

Special attention within these reforms is given to the introduction of jury trials as a means of direct citizen participation in the judiciary, allowing certain categories of cases to be considered jointly with professional judges. This approach, which emphasizes active population participation in justice, especially through the institution of jury trials, is a critically important element of judicial reforms not only in Europe but also in other countries. The jury trial serves as an important mechanism for protection against potentially negative tendencies in the judicial system, such as judges' dependence on state bodies, political influence, public opinion, risks of formalism in justice, professional burnout due to prolonged legal practice, bureaucracy, and excessive formalism in judiciary proceedings.

The institution of the jury trial acts as a key representative element of civil society in justice, underscoring its role in the formation and development of democratic principles. Its significance in the context of the current stage of judicial system reform is undeniable, ensuring not only transparency and fairness of the

judicial process but also strengthening citizens' trust in justice. Despite the recognized importance of this institution, issues of its organizational structure and functioning mechanisms remain subjects for in-depth theoretical analysis and practical research. This requires scholars, jurists, and practitioners to thoroughly study and discuss in order to optimize the internal organizational processes and efficiency of the jury trial, ensuring its compliance with contemporary requirements and societal expectations.

The jury trial institution serves as a key representative element of civil society in justice, highlighting its role in the establishment and development of democratic principles. Its significance in the context of the current stage of judicial system reform is undeniable, ensuring not only transparency and fairness in the judicial process but also strengthening citizens' trust in the judiciary. Despite the recognized importance of this institution, questions regarding its organizational structure and functioning mechanisms remain subjects for in-depth theoretical analysis and practical research. This requires scholars, jurists, and practitioners to thoroughly study and discuss in order to optimize the internal organizational processes and efficiency of the jury trial system, ensuring its compliance with contemporary requirements and societal expectations.

The Constitution of Ukraine, particularly in Articles 124, 127, and 129, enshrines the right of the people to directly participate in the administration of justice through the jury trial mechanism [1]. This provision distinguishes the jury trial institution as an important part of the judicial system, endowed by the Constitution with powers in the judiciary. However, until 2012, these constitutional norms lacked an effective mechanism for their practical implementation, making them more declarative.

The situation changed with the adoption of the new Criminal Procedure Code and the update of the Law «On the Judiciary and the Status of Judges» [2], which provided the necessary legal frameworks for activating the activity of the jury institution and strengthening the rule of law in the country. These changes emphasized the importance of direct citizen participation in the judiciary, making the jury institution a key element in supporting justice and democracy.

The Criminal Procedure Code of Ukraine establishes the continental model of the jury trial, which allows jurors, together with professional judges, to decide on both the factual and legal issues of the case. This approach strengthens the principles of democracy and the rule of law, giving citizens the opportunity to directly influence the judiciary.

At the same time, the operation of this institution in Ukraine is limited to the level of local general courts and is applied only in criminal cases related to crimes punishable by life imprisonment, and only if there is a motion from the defendant.

Amendments to the Constitution of Ukraine, adopted on June 2, 2016, regarding justice, which envisaged the abolition of the institution of people's assessors and the preservation of the mechanism of direct participation of the people in justice through jurors, marked a significant step in the reform of the judicial

system. In 2017, the Civil Procedure Code of Ukraine was adapted to these changes, in particular, replacing people's assessors with jurors in civil litigation. An important feature of the civil process is that the composition of the panel for case consideration is reduced to one judge and two jurors, which is different from the composition of the panel in criminal cases.

The status of jurors is regulated by detailed norms that define the procedure for forming lists of jurors, the rules and terms of their involvement in the judicial process, and also provide guarantees of their independence and inviolability.

The introduction of jurors in the civil process provides an additional level of democratic control and strengthens citizens' trust in the judicial system.

Despite its existence and integration into the judicial system, the functioning of the jury institution in Ukraine is accompanied by a number of challenges and problems that require attention and resolution. One of the main problems is the incompetence of jurors in legal matters, which calls into question the effectiveness of their participation in the judiciary. Additionally, there is the issue of jurors' dependency on the opinions of professional judges, which can undermine the principle of independence and objectivity of the trial.

Clearly, to enhance the effectiveness of the jury institution in Ukraine, comprehensive measures are needed to improve the competence of jurors, strengthen their independence, and activate their role in the judicial process.

This may include improving the selection and training process for jurors, ensuring greater transparency and objectivity in their activities, and encouraging active participation of jurors in case deliberations.

The process of forming juror lists in Ukraine, according to Article 64 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges», is an important element in ensuring citizen participation in the judicial process. This process involves active interaction between the territorial branches of the State Judicial Administration of Ukraine and local councils responsible for forming and approving the respective lists.

Problems arising from this process, especially the significant concern in large cities where there is a considerable shortage of jurors, exemplify the challenges in this area. For instance, the situation in Odesa, where, at the beginning of 2022, a 40% shortfall in jurors was recorded in four local courts, indicates serious challenges in this sphere. Such a shortfall can negatively affect the efficiency of the judicial system and its ability to ensure a fair trial.

One problem is that the formation of juror lists relies exclusively on local self-government bodies, which can lead to delays and insufficient provision of qualified candidates. The lack of interaction and coordination between judicial bodies and local self-government bodies only deepens this problem.

Recognizing that the need to reform our State's judicial system, even in wartime, is urgent, President Volodymyr Zelenskyy, by his Decree of June 30, 2023, No. 359/2023, enacted the decision of the National Security and Defense Council of June 23, 2023, «On accelerating judicial reform and overcoming manifestations of

corruption in the justice system». Among other measures, this decision includes «strengthening the role of the jury trial institution and expanding the cases of its application» It should be noted that, for now, this measure will be applied in the area of criminal judiciary [3].

To address this issue, several approaches are possible, including improving coordination between the judiciary and local self-government bodies, enhancing mechanisms to motivate citizens to participate in fulfilling jury duties, and developing more effective procedures for the selection and training of jurors. It is also important to ensure an appropriate information campaign about the role and significance of the jury institution in the judicial system, to attract more interested and qualified citizens.

1. Constitution of Ukraine, document № 254к/96-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed on 06.02.2024);

2. Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges», document №1402-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (accessed on 06.02.2024);

3. Decision of the National Security and Defense Council of June 23, 2023, «On accelerating judicial reform and overcoming manifestations of corruption in the justice system», document №n0033525-23, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23#Text> (accessed on 06.02.2024).

Владислав БОРИСОВ,
доцент, кандидат історичних наук,
кафедра філософії та
українознавства
ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 1920-Х – НА ПОЧ. 1930-Х Р.: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІСТЬ

В наш час у процесі виведення освіти на якісно новий, сучасний рівень досвід її становлення та розвитку у 20-30-х роках минулого століття є надзвичайно актуальним.

У роки Громадянської війни (1918-1921 р.) більшість загальноосвітніх закладів України були зруйновані та втратили свої педагогічні кадри, багато дітей залишилось без батьківського піклування, стали безпритульними. В таких умовах питома вага загальноосвітньої школи в системі народної освіти зменшилась та була перенесена на дитячі будинки. Більш того наркомат освіти УСРР взяв курс на поширення професійно-технічної освіти. Головним типом

загальноосвітньої школи стала «семирічка», на базі якої будувалися професійні школи, що давали учням середню освіту і певну спеціальність. У 1927 р. в містах діяли звичайні міські, індустріальні та фабрично-заводські школи, в селах – звичайні сільські, агрономічні та школи селянської молоді. Середньої загальноосвітньої школи в Україні не було. Після семирічної школи відразу йшли профшколи та технікуми, професійна освіта молоді починалась з 15 років.

Керівництво Наркомату освіти в 1920-х р. вважало, що головним завданням нової школи в Україні повинна бути не просто підготовка освічених людей, але і трудівників народного господарства з визначеною кваліфікацією. Нарком освіти УСРР Г.Гринько вважав, що «на руїнах минулих гімназій та реальних шкіл виростає абсолютно нова практика професійно-технічного навчання, яка шукає вирішення питання зв'язку виробничого процесу з навчанням» [1]. Такий підхід до системи середньої освіти був заходом економічно вимушеним і навіть виправданим. Тому, що більшість учнів, вихідці з пролетарського та селянського середовища, потребували не поглибленого вивчення наук, а одержання конкретних трудових навичок і професій. Слід визнати, що така концепція та модель середньої освіти «були оптимально прагматичними, наближеними до потреб економіки, вдало поєднували загальну і спеціальну освіту, мали чітку соціальну спрямованість, що було принципово важливо в умовах перехідного періоду»[2].

В сучасних умовах, коли економіка країни переживає черговий «перехідний період», і тисячі випускників загальноосвітніх шкіл потребують професіоналізації, максимально наближеної до реалій життя, необхідно враховувати досвід української моделі освіти 1920-х р.

Важливе практичне значення також у вирішенні питань розвитку української мови, культури та освіти мали постанови ВУЦВК від 21 лютого 1920 р. «Про вживання в усіх установах української мови нарівні з великоросійською» та декрет РНК УСРР від 21 вересня 1920 р. «Про введення української мови в школах та радянських установах». Зокрема, у декреті Раднарком доручив Наркомату освіти терміново розробити план широкого розвитку навчальних закладів усіх ступенів з викладанням українською мовою та зобов'язав Держвидавництво України видавати достатню кількість підручників українською мовою.

Повністю українізація була введена в ранг державної політики спільною постановою ВУЦВК та РНК УСРР від 1 серпня 1923 р. У ній проголошувалася рівноправність мов і пропонувалися термінові заходи щодо розвитку української мови: насамперед проведення українізації навчально-виховних та культурно-освітніх закладів. Очолили процес українізації відомі громадські та культурні діячі – Г. Гринько, Я. Ряппо, М. Скрипник, О. Шумський, В. Затонський, М. Хвильовий та ін.

Процесу українізації були притаманні три риси: планомірність, послідовність та високі темпи. На початку 1927 р. на навчання українською

мовою перейшли майже 80 % загальноосвітніх шкіл. Однак, спроба провести «українізацію» за два роки, як наголосив заступник наркома освіти Я. Ряппо, призвела до низки помилок та «перегибів». Так, наприклад, коли дітей зараховували у національні школи вольовим рішенням, всупереч бажання їхніх батьків. На це нарком освіти О. Шумський заявив, що при прийомі дітей до школи треба керуватися побажанням батьків. А його наступник – Скрипник М. писав, що «навчання дітей треба починати тією мовою, якою говорить дитина».

Більш того, в уявленні керівництва Нарком освіти «до поняття українізації вкладалось вивчення української мови та культури, а не перетворення кожного в українську національність» [1]. Тому на початку 1924/25 навчального року в Україні діяли 255 польських шкіл з 14,6 тис. учнів та 342 єврейські школи з 56,3 тис. учнів [2]. У Києві, наприклад, з 97 шкіл навчання проводилось: в 49 – на російській мові, в 35 – на українській, в 7 – на єврейській, в 2 – на польській. Існували також татарська, грецька, німецька, вірменська школи [3]. В Одесі у 1925 р. працювало 26 російських шкіл, 21 – українська, 11 – єврейських, 2 – німецьких, 2 – польських, були також грецька, татарська та вірменська школи [4]. Далі, сам голова комісії по українізації В. Затонський на зустрічі з вчителями визнав, що підміна міжнародних наукових понять («атом», «циліндр», «контргайка» та ін.) на свої «доморощені» («неділка», «вібло», «примутра» та ін.) не тільки перешкоджає науково-освітній роботі, а є проявом «мовознавчого кретинізму».

Користуючись залишками демократії, провідники українізації намагались більш-менш послідовно втілити у життя право кожного народу на вільний національно-культурний розвиток та національну освіту. Однак, в умовах класової та ідеологічної нестерпності і постійних репресій проти інакомислення політика українізації була приречена на поразку.

1. Центральний державний архів громадських організацій України, ф.1, оп.6, спр.97, арк.41.

2. Діяльність Нарком освіти УСРР за 1924-25 рік. – Харків: Держ. Вид-во України, 1926. – с. 105.

3. Стенографічний звіт 7-го з'їзду Рад Київщини: 23-28 квітня 1925 р.- К., 1925. - с.178

Олеся БОРИСОВА,
старший викладач кафедри
загальної та диференціальної психології
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського
кандидат юридичних наук

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ БЕСІДИ ПСИХОЛОГА З УЧАСНИКАМИ/УЧАСНИЦЯМИ БОЙОВИХ ДІЙ

Сьогодні в Україні психореабілітація взагалі і психореабілітація учасників бойових дій (ветеранів) є видом психологічної допомоги, яка надається на другому рівні психологічних послуг із трьох можливих. Перший рівень психологічної допомоги передбачає соціально-психологічну підтримку та супровід, третій – комплексну медико-психологічну реабілітацію, яку здійснюють мультидисциплінарні команди [1, с. 18]. А сам психореабілітаційний процес ветеранів та членів їх родин в нашій країні регулюється профільною Постановою Кабінету Міністрів України №1338 від 29.11.2022 року [2].

Сучасні автори висловлюють різні пропозиції щодо класифікації різновидів психологічної допомоги, застосування різноманітних технік і методів під час психологічного супроводу та терапії. Наприклад, О.О. Когут пропонує розділити психологічну допомогу постраждалим внаслідок психічної травми на чотири частини: перша психологічна допомога в екстремальних ситуаціях, первинна психологічна допомога постраждалим із симптомами гострого стресового розладу, психологічна допомога потерпілим із діагнозом «посттравматичний стресовий розлад», психологічна допомога людям із розладами адаптації [4, с. 33].

Психологічна підтримка є найефективнішим способом запобігання негативному впливу важкої психологічної травми на психічне здоров'я людини, зокрема й виникненню посттравматичного стресу. Довготривала психологічна допомога включає такі етапи роботи: установлення довіри між клієнтом і психологом; надання клієнту необхідної інформації про процес подолання наслідків травматичного стресу; моніторинг загального стану клієнта з метою зменшення (зниження) накопичення напруги; повернення до повторюваних переживань, пов'язаних із травмою, інтеграція травматичного досвіду [5, с. 100-101].

Перспектива робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій, викликає у багатьох «цивільних» психологів напругу. Фахівці не почуваються впевнено, адже розуміють, який великий вплив здійснив на особистість досвід

безпосередньої участі у війні, а також, що для більшості військових відтепер цивільні люди відносяться до умовної спільноти «чужих», «своїми» вони вважають тільки побратимів і посестер – тих, хто був в зоні бойових дій і має власний бойовий досвід.

Дійсно, певні складнощі при встановленні контакту можуть бути і трапляються. Цивільним психологам не завжди вдається встановити контакт з отримувачем психологічних послуг і провести повноцінну бесіду, принаймні з першого разу. Причини тому можуть бути різні: стереотип, який панує на пострадянському просторі і живе у вислові: «Зараз будуть в мозку моєму копатись»; помилкове ототожнення психолога з психіатром: «Я що, психічно хвора людина, що мені психолог потрібен?!»; нерозуміння важливості вчасного звернення по допомогу або стигма щодо своєї вразливості: «Буду виглядати слабким і безпорадним, якщо звернусь до психолога»; страхи про порушення норм конфіденційності; глибинне переконання людини: «Я – чоловік і з усім маю справлятися самотужки!». Але, також наявними можуть бути причини і у іншої сторони: відчуття психологом невпевненості у собі, страх нашкодити отримувачу послуг своїми запитаннями, неготовність зустрічатись з травмівним матеріалом війни, який може здатись нестерпним.

Такі роздуми, страхи і сумніви є нормальними і зрозумілими для фахівців, які раніше не працювали з учасниками бойових дій. Проте, нам відомі ліки від страху розпочати роботу у новій для себе сфері. Ці ліки – підвищення компетентності та власної обізнаності, у тому числі, завдяки досвіду колег, які вже працюють з такими отримувачами послуг.

В якому місці і в якому форматі може відбуватись робота психолога з військовим? Звичайно, важливо враховувати обставин, за яких психолог і отримувач послуг зустрічаються вперше. Це може бути звернення самого отримувача послуг за психологічною допомогою за власним бажанням, чи за рекомендацією побратима; або до психолога учасника/учасницю бойових дій спрямував лікар; або людина проходить комплексну реабілітацію, до складу якої входить і психологічна реабілітація в закладі охорони здоров'я (санаторій, реабілітаційний центр тощо). Місцем зустрічі може бути як спеціально облаштований кабінет, так і палата в лікарні, лавка в парку чи столик в кав'ярні. Також можливо, що перша бесіда буде проходити дистанційно чи в телефонному режимі. Психологу треба враховувати наявний час, фізичний та емоційний стан співрозмовника/співрозмовниці та будувати спілкування так, щоб воно не було виснажливим для отримувача/отримувачки послуг. Також треба говорити максимально простою і доступною мовою, щоб у людини не склалось враження, що вона недостатньо розумна, адже не зрозуміла професійної термінології або не змогла відповісти на більшість питань фахівця.

Методика першої бесіди психолога і військовослужбовця має певну структуру, дотримання якої є бажаним, оскільки бесіда має певні задачі і цілі. Ми вбачаємо їх у наступному: встановити контакт (рапорт) та зібрати певну

інформацію про отримувача/отримувачку послуг, яка дозволить вже після першої зустрічі дати первинну оцінку психо-емоційному та фізичному стану людини, а також почати формувати індивідуальний план психореабілітації.

Запропонована нами структура першої бесіди складається з чотирьох блоків тематичних питань. Перший блок – «Привітання і знайомство», другий блок питань присвячено особистій історії учасника/учасниці бойових дій, третій блок питань стосується безпосередньо його/її військової історії, четвертий – питання психологічного змісту.

З моменту знайомства і надалі психолог бере на себе ініціативу пояснити формат і структуру спілкування, вказавши приблизний час, який піде на це. Варто звернути увагу, що бесіда має тривати стільки часу, скільки отримувач послуг зможе приймати в ній участь без докладання зусиль. Психологу треба бути уважним до фізичного стану людини, скорочуючи протокол на свій розсуд, у разі потреби.

Вбачається важливим повідомити отримувачу послуг про його право сказати «Стоп», або «Не хочу про це говорити» і не відповідати на питання, яке йому не сподобається. Це право може бути застосовано до будь якого питання і в будь який момент.

Другий блок питань «Особиста історія» учасника/учасниці бойових дій має бути побудована в формі діалогу, під час якого психолог не тільки задає питання, але й розказує про себе деякі факти, щоб отримувач послуг міг скласти уяву про людину, яка з ним спілкується.

Третій блок питань – «Військова історія» є найважливішим, для аналізу психо-емоційного стану отримувача послуг та його бойового досвіду. Має значення кількість часу перебування людини в зоні бойових дій, адже існує прямий зв'язок: чим довше – тим більше бойового стресу, втоми та травмивного матеріалу. Також психологу важливо знати, в яких військах і на якій посаді перебував отримувач послуг: чи був в прямому контакті з ворогом, ходив на штурми/зачистки, потрапляв в засідки та оточення, чи був в полоні та інше.

Четвертий блок питань – «Питання психологічного змісту» пропонується в скороченому варіанті, адже під час бесіди психолог мав можливість спостерігати за динамікою розмови, виділити ресурсні і проблемні «зони» у житті і історії співрозмовника. Приймаючи до уваги фізіологічний стан отримувача послуг, його тілесні, вербальні, мімічні реакції і факти, які були повідомлені під час перших трьох блоків питання, психолог має достатньо матеріалу для первісних висновків і складання приблизного плану психореабілітації для військовослужбовця. Потребують уточнення буквально кілька моментів: кількість та якість сну; чи помічала особа за собою, що стала більш дратівлива, агресивна, або вразлива; мають місце нав'язливі думки (спогади), чи відбуваються втручання картинок або спогадів минулих подій в свідомість, захоплюючи всю увагу?

Перша бесіда з військовослужбовцем має надати психологу інформацію

про загальний психо-емоційний стан особи, висвітлити важливі факти життя і служби, сприяти встановленню контакту отримувача психологічних послуг і психолога. Після першої бесіди психолог повинен мати можливість планувати, до лікарів якої спеціалізації варто спрямувати людину додатково (невролог, психоневролог, психіатр, ендокринолог, нейропсихолог тощо), які діагностичні методики і батареї тестів застосувати під час наступної зустрічі, виявити найбільш ресурсні і найбільш «складні» теми для отримувача послуг. А також – визначити характер та оцінити копінг-стратегії, які демонструються особистістю. Намітити приблизний індивідуальний план психореабілітації.

1. Борисова О. О. Психореабілітація учасників бойових дій в Україні: правові засади та практичні виміри. Габітус. Випуск 49. 2023. С.16-21.

2. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України № 1338 від 29.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2023).

Ірина БОТНАРЕНКО,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності навчально-наукового інституту
№ 1 Національної академії внутрішніх справ

ЧОЛОВІК ЯК ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: «ПРИХОВАНА» ПРОБЛЕМА

Домашнє насильство в основному розглядають через призму, яка висвітлює жінок жертвами, а чоловіків – злочинцями. Однак, насильство в сімейній сфері, де потерпілим є особа чоловічої статі, в суспільстві має місце. Зазначена проблематика не є надто обговорюваною темою, а, відтак, мало досліджена. Чоловіки на різних етапах свого життя зазнають насильства, проте вони схильні замовчувати такі факти. Окрім подружніх партнерів (співмешканців), трапляються випадки вчинення насильницьких дій проти чоловіків літнього віку з боку дітей, онуків, братів, сестер, невісток.

За результатами, які оприлюднила директорка Amnesty International в Україні Оксана Покальчук: 25 % опитаних чоловіків на запитання, чи потерпали вони у дитинстві від насильства вдома, надали ствердну відповідь. Коли ж наводилися конкретні приклади (ляпаси або погрози), кількість тих,

хто опинявся в подібних ситуаціях, зростала більше ніж удвічі. 65 % опитаних розповіли, що у дитинстві отримували ляпаси, побиття ременем, а також приниження і словесні погрози. Суб'єктами насильства найчастіше виступали батько, вітчим, партнер матері (про це говорили 45 % опитаних, хто пережив домашнє побиття чи приниження дитиною або підлітком). 32 % респондентів стверджували, що агресія йшла від матері, мачухи або партнерки батька [1].

Чоловіки, які стали жертвами домашнього насильства в дорослому віці зазначали, що його скоювали їхні дружини або партнерки. Про це розповіли 15 % опитаних [1].

Чоловіки, які зіткнулися з насильством і жорстоким поводженням, рідко звертаються за психологічною допомогою з метою подолання їх наслідків. Однією з головних причин цього є те, що вони, як представники сильної половини людства, вважають ганебним рішення звертатися за допомогою, і для них дуже принизливо і соромно бути жертвами жорстокого поводження з боку жінки. Ще одним фактором ненадання проблемі розголосу є страх бути висміяним через нездатність впоратися з насильством самостійно. Наше суспільство засновується на прийнятті чоловічого домінування. Бути жертвою домашнього насильства не відповідає цьому стереотипу. Крім того, гендерні норми та уявлення асоціюють чоловіків із природною мужністю, силою, тим самим змушуючи останніх вірити, що вони можуть впоратися з ситуацією, не виносячи події на розголос. Крім того, більшість організацій з протидії домашньому насильству орієнтовані на жінок і, персонал яких, переважно, складається з жінок (жінок-психологів, жінок-консультантів та ін.).

З огляду на почуттєву основу жорстокого ставлення, емоційне благополуччя та психологічна розсудливість чоловіків ігноруються їхніми партнерами, а, іноді, й родиною загалом. Якщо просте очікування фінансової стабільності не виправдовується, це призводить до звинувачень у неспроможності чоловіків. На жаль, не всі жінки підтримують своїх партнерів і ставляться з розумінням у подібних ситуаціях. Дуже часто емоційний стрес, який відчувають чоловіки через недостатню фінансову спроможність (ведення будинку, сплату рахунків і кредитів), залишається без уваги, який підсилюється різноманітними скаргами на їхні дії по відношенню до сім'ї. У деяких випадках це стає підставою для розлучення. Необхідно пам'ятати, що, окрім соціальної зумовленості патріархату, яка не дає чоловікам бути експресивними, вони також закріплені відносно меншою соціальною активністю. Однак це можна змінити. Партнерки часто очікують, що чоловіки будуть «читати між рядків», але багато з них можуть бути не наділеними таким умінням.

Загалом, процес набуття ролі жертви базується на тих самих принципах і механізмах, що й у жінок (набута безпорадність, самопрограмування «на поразку», формування комплексу невдахи, придушення спонтанних та емоційних реакцій). Типовими проявами насильства щодо чоловіків є, насамперед, психологічне насильство (придушення, тиск, образи, відмова у

спілкуванні, домінування у сфері життя, приниження), економічне насильство і, значно меншою мірою, фізичне насильство. Партнерки неодноразово публічно критикують чоловіків за будь-які дрібні провини, постійно нагадують їм про принизливі випадки чи ситуації, називають їх образливими іменами тощо.

Психологічні особливості чоловіків, які постраждали від домашнього насильства, включають низьку самооцінку, невпевненість у собі, інфантильність, тривожність, залежність, внутрішню агресію, втрату або нерозвиненість структури власного «Я», інфантильність, втрату орієнтирів і низьку повагу до себе та інших. Чоловіки можуть зазнавати таких типів і тактик насильства, що й інші потерпілі від нього, зокрема: переслідування, фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство. Однак сприйняття чоловіками того, що відбувається, може бути різним. Наприклад, чоловіки можуть вважати, що фізичне насильство не є ефективною тактикою контролю, оскільки вони все ще відчують себе могутніми та фізично здатними зупинити насильство.

Психологічне насильство, яке є однією з найпоширеніших форм домашнього насильства, з яким стикаються чоловіки, зазвичай зачіпає їх «чоловічу» природу. У більшості випадків чоловіків звинувачують у тому, що вони недостатньо сміливі, не мають достатніх заробітків, слабкі, занадто виявляють емоції (плачуть), коли їх ображають. Окрім цього, не дивлячись на те, що більшість чоловіків є «стійкими» до фізичного насильства, вони можуть гостро реагувати на приниження та словесні образи, які є виявом психологічного насильства, особливо публічного.

Отже, домашнє насильство – це не «проблема однієї статі»: фактично, це «катастрофа», яка існує вже давно, але без належного рівня підтримки суспільством. Вплив насильства по відношенню до чоловіків применшується через соціальні стереотипи, які «вбачають» у чоловіках главу родини, сильних, захисників та годувальників. Загальна презумпція або упереджені думки, які здавна побутували в нашому суспільстві, полягають у тому, що чоловіки мають бути сильними, мужніми, і, як правило, повинні стримувати свої емоції. Якщо вони виявляють свою вразливість, тоді на них навішують ярлик, пов'язаний з ототожненням їх жіночої сутності та інші принизливі терміни.

Розуміння того, як чоловіки переживають віктимізацію з боку жорстокого партнера чи члена сім'ї, потребує уваги дослідників. Хоча як чоловіки, так і жінки можуть бути жертвами домашнього насильства, подібності та відмінності в їх досвіді з урахуванням гендерного аспекту на сьогодні не є достатньо зрозумілими в науковій доктрині. Як наслідок, оцінювання домашнього насильства без урахування статево-рольових особливостей злочинця посилює проблему хибної гендерної симетрії та перешкоджає ефективному створенню надійних правових механізмів протидії цьому явищу саме щодо осіб чоловічої статі.

1. Константинова Н. 65 % українських чоловіків у дитинстві були жертвами домашнього насильства – соціопитування Amnesty International. 30 черв. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainski-choloviky-zhertvy-domashnioho-nasylstva/31328625.html>.

Володимир ГАВРИЛЮК,
кандидат юридичних наук

ВИДИ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Наукове опрацювання функцій дозволить зрозуміти, яке коло правовідносин охоплюється соціальним захистом працівників публічної служби та який вплив він має на виконання державою своїх конституційних соціальних обов'язків. Також, функції визначатимуть значення соціального захисту для працівників публічної служби, членів його сім'ї та формування довіри соціуму до органів публічної влади. Важливим є дослідження фактичного втілення таких функцій соціального захисту працівників публічної служби, що дозволить віднайти проблеми та прогалини у правовому регулюванні.

Варто зазначити, що питання мети, завдань та функцій соціального захисту працівників публічної служби було вивчено частково щодо державних службовців, суддів чи прокурорів, однак комплексні наукові роботи є малочисельними. Так, окремі аспекти даного питання були висвітлені наступними вченими: Н. Ф. Артеменко, В. А. Багрій, В. В. Безусий, Н. Н. Британська, Ю. В. Дмитрієв, О. М. Домбровська, М. І. Іншин, З. Д. Калініченко, М. І. Карпа, А. Л. Клименко, П. В. Коломоєць, А. Б. Коцур, О. В. Марценюк, Н. С. Мякушко, В. І. Надрага, О. В. Насібова, А. Ю. Огінська, А. В. Стойка, М. І. Тимофєєва.

Функції соціального захисту працівників публічної служби повинні відображати його напрями діяльності та характер впливу на правовідносини із публічним службовцем. На відміну від мети чи завдань, функції соціального захисту працівників публічної служби є більш змінними та динамічними й можуть визначати місце соціального захисту в правовому регулюванні, соціальній політиці, кадровому забезпеченні публічної служби. Так, Н. Н. Британська зауважує, що завдяки соціальній допомозі, соціальний захист виконує лікувальну, а також реабілітаційну функції, сутність яких полягає у допомозі людям в скрутних життєвих ситуаціях та попередження зuboжіння. Також, соціальний захист виконує превентивну й запобіжну функції через захист від безробіття, старіння, економічну допомогу у вихованні дітей, що проводиться через соціальне страхування й охорону здоров'я. Крім того,

виконується функція нагромадження та розподілу коштів, як таких, що призначенні на соціальну допомогу й страхові виплати [1]. Завдяки соціальному захисту працівників публічної служби можливо забезпечити безкоштовне отримання медичних послуг, відвідування закладів охорони здоров'я. Водночас, лікувальної функції не виконується через економічний та правовий характер соціальної допомоги й відсутність належних правових засобів та професійних вмінь у посадових осіб вповноважених органів. Проте, соціальний захист все ж здійснює реабілітаційну функцію. Наприклад, захист від домашнього насилля, що може здійснюватися й стосовно працівників публічної служби передбачає надання психологічної підтримки та допомоги, а такі заходи, як оплата оздоровчої відпустки чи відшкодування коштів у зв'язку з травмою на виробництві є заходами забезпечення реабілітації. Спірним є виокремлення функції накопичення та розподілу, адже вона є характерною для державного й місцевих бюджетів загалом, а не лише в частині соціального захисту працівників публічної служби. Варто уточнити, що превентивна функція соціального захисту працівників публічної служби реалізується, як шляхом матеріальної допомоги, так й підвищенням рівня їх правосвідомості та довіри до держави.

Стойка А. В., використовуючи широкий підхід, пропонує виділяти у соціальному захисту функції охорони здоров'я, захисту населення, виділення коштів на інфраструктуру. Вузкий підхід до функцій соціального захисту вказує на існування функції соціального страхування та соціального забезпечення [2, с. 5]. Тобто, загальні функції соціального захисту охоплюють порядок реалізації усіх соціальних прав, коли ж спеціальні функції лише тих, для яких є обов'язковою участь держави в ході реалізації конкретного права. В аспекті соціального захисту працівників публічної служби соціальне страхування чи забезпечення не мають значних відмінностей, особливо в порівнянні із варіативністю забезпечення права на житло чи матеріальної допомоги. Погоджуємось із потребою диференціації функції соціального захисту, що, однак, має відображати їх прямий чи опосередкований вплив.

Досліджуючи функції соціального захисту Насібова О. В. зауважує відсутність єдиного підходу до їх систематизації та вказує на існування таких функцій, як: фінансова, компенсаційна й захисна, структурна, реабілітаційна, стабілізуюча, резервна, контролююча та політична, профілактична [3, с. 37]. В умовах правової невизначеності та постійної зміни соціального законодавства, підвищення розміру соціальної допомоги чи надання нової соціальної гарантії може слугувати інструментом переконання населення в політичній боротьбі. Хоча працівники публічної служби не беруть участі в політичному житті держави та не можуть бути членами будь-якої із політичних партій, однак розширення їх прав може суттєво вплинути на способи реалізації державної політики. Проте, дана ситуація можлива лише за умови неналежного правового регулювання соціального захисту працівників публічної служби, що визначає й неможливість вірної реалізації усіх наступних функцій. Тобто,

реалізація політичної функції соціальним захистом є недопустимою за умови дії в межах правомірної мети. Щодо виконання соціальним захистом працівників публічної служби реабілітаційної та компенсаційної функції, то основна відмінність полягає у наявності вини з боку роботодавця у виникненні соціального ризику. Так, реабілітаційна може бути пов'язана із наданням допомоги у зв'язку з народженням дитини, коли ж компенсаційна втілюється через скорочення працівника публічної служби, отримання травми або ж відрядження.

Іншин М. І. вважає, що для соціального захисту основною є не компенсаційна функція, а захисна щодо дотримання мінімального рівня правового та соціального забезпечення для певної групи осіб [4, с. 272]. Варто зауважити, що виконання соціальним захистом працівників публічної служби захисної функції, ще не робить її пріоритетною над іншими, оскільки сам соціальний захист може проводитися різними шляхами. Важливо, щоб під час втілення однієї функції соціального захисту чи то компенсаційної, чи то відновлювальної не було порушено чи встановлено перешкод для втілення інших функцій соціального захисту або ж для вчинення посадових обов'язків загалом.

Слід констатувати, що функції соціального захисту працівників публічної служби варто розподілити на головні та факультативні. Головні функції розкривають напрями втілення призначення соціального захисту, коли ж факультативні відображають вплив на інші сфери професійного та особистого життя працівника публічної служби. Так, головними функціями соціального захисту працівників публічної служби варто вважати такі:

1. Функція профілактики настання соціальних ризиків для працівників публічної служби;
2. Функція врівноваження соціальних можливостей працівників публічної служби та працівників інших сфер діяльності;
3. Функція підтримання працівників публічної служби після настання соціального ризику.

Факультативні функції соціального захисту працівників публічної служби є такими:

1. Функція підвищення за допомогою соціального захисту мотивації працівників публічної служби продовжувати свою службу;
2. Функція попередження вчинення працівниками публічної служби правопорушень;
3. Функція підвищення рівня довіри працівників публічної служби та суспільства до держави.

1. Британська Н. Н. Соціальний захист населення, як складова соціальної політики держави. URL: <https://cutt.ly/Pjlp11O> (Дата звернення: 08.01.2021)

2. Стойка А. В. Розвиток системи соціального захисту як основи стратегічного планування в соціальній сфері. URL: <https://cutt.ly/cjlp845> (Дата звернення: 08.01.2021)

3. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального

захисту населення. Економічна наука, 2019. №8. С. 35-40.

4. Іншин М. І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія", 2015. Вип. 4. С. 269-277

Олександр БОНДАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

Всебічне та ґрунтовне дослідження будь-якого правового явища передбачає висвітлення як історичних передумов його виникнення так і об'єктивних факторів, які зумовили його появу. Тобто можна з впевненістю сказати, що історико-правове дослідження явищ юридичного характеру стоїть на першому місці по відношенню до їх логічного дослідження, історико-правове дослідження щоразу виступає як нагальна передумова логічного, оскільки треба завжди знати історію того об'єкту, який ми маємо бажання вивчити.

Для нас першочергово будуть мати інтерес саме такі юридичні категорії як: відповідальність та юридична відповідальність. Словник української мови тлумачить відповідальність як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова» [1]. Юридична енциклопедія Шемшученка юридичну відповідальність визначає як «вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примус, порядку державою» [2, с. 437].

Отже, як виявилось розгляд юридичної відповідальності взагалі стає неможливим без з'ясування змісту поняття «соціальна відповідальність» не говорячи вже про відповідальність роботодавця за порушення трудового законодавства. Аналіз поглядів та думок багатьох вчених дає змогу стверджувати, що соціальна відповідальність є родовим по відношенню до юридичної відповідальності поняттям яке містить «генетичне ядро» будь-якого іншого виду відповідальності. Соціальна відповідальність під впливом суспільних змін формується шляхом тісного взаємозв'язку з людиною та суспільством. По суті соціальною відповідальністю є ставлення або реакція спільноти на порушення чи навпаки виконання соціальних норм. Розглянувши критерії щодо класифікації соціальних норм за їх видами, ми можемо виділити

наступні основні різновиди соціальної відповідальності, а саме: політична, юридична, релігійна, моральна тощо. Таким чином, соціальна відповідальність виникає тоді, коли поведінка особи має суспільне значення та врегульовується соціальними нормами.

Аналізуючи норми чинного трудового законодавства та погляди науковців можемо стверджувати, що інституту юридичної відповідальності роботодавця у трудовому праві притаманні свої особливості. Наприклад в рамках правовідносин між найманим працівником і роботодавцем останній може бути притягнутий тільки до матеріальної відповідальності.

На підтвердження цього ґрунтовні аргументи наводить у своїх роботах Подорожній Є. Ю., а саме: дисциплінарна влада має односторонній вектор спрямування, прямо залежить від волі роботодавця і спрямовується конкретно на працівника, тоді як сам працівник не володіє дисциплінарною владою над роботодавцем; основною метою притягнення до відповідальності є розуміння правопорушником своєї вини, що забезпечується дієвим та ефективним механізмом притягненням його до відповідальності; саме матеріальна відповідальність може забезпечити відшкодування завданої шкоди працівникові при виконанні ним власних трудових обов'язків; ледве не єдиним варіантом відновлення справедливості у трудових відносинах між працівником і роботодавцем є матеріальна відповідальність враховуючи те, що працівник не має важелів дисциплінарного впливу на роботодавця; і на кінець саме матеріальна відповідальність роботодавця є найбільш вигідною гарантією для працівника, адже при порушенні роботодавцем законних прав та інтересів працівника він буде змушений відшкодувати йому понесені у зв'язку із цим витрати [3].

Погоджуючись з вищенаведеним, варто додати, що такі види відповідальності, як адміністративна так і кримінальна теж забезпечують відновлення справедливості та спокутування правопорушником своєї провини, але в такій ситуації факт притягнення роботодавця до одного із вказаних вище видів юридичної відповідальності сам по собі не буде мати жодного відношення до понесених втрат працівника, а лише стає поштовхом для появи нових правовідносин, але вже поза межами трудових.

З огляду на зміст норм чинного Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), а саме на те, що у ч. 2 ст. 265 КЗпП України одразу застосовуються поняття: відповідальність та штраф [4], постає цілком логічне питання – у разі порушення законодавства про працю яким буде вид та правова природа відповідальності в трудовому праві яку можуть понести посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій тощо.

Отже, встановлені у ст. 265 КЗпП України штрафи за порушення законодавства про працю є по суті фінансовими санкціями, які не мають нічого спільного з адміністративно-господарськими санкціями, які передбачені у главі 27 ГК України (Господарський кодекс) [5].

Варто визнати та погодитись з думкою яку висловила Чанишева Г. І. згідно якої, після того як були внесені зміни до ст. 265 КЗпП України у 2014 році у вже новій редакції законодавець фактично закріпив новий для трудового права вид відповідальності, а саме – фінансову відповідальність роботодавця за порушення норм трудового законодавства [6]. Сказане вище дає підстави сказати, що згідно чинного КЗпП України існують три основні види юридичної відповідальності в трудовому праві України, а саме: дисциплінарна відповідальність працівника, матеріальна відповідальність сторін трудового договору, та фінансова (або штрафна) відповідальність роботодавця за порушення трудового законодавства.

Разом з тим, зміст норм статей 43 та 44 ЗУ «Про охорону праці» чітко вказує на те що, за порушення вимог у сфері охорони праці винні особи можуть бути притягнуті до адміністративної або навіть кримінальної відповідальності [7].

Отже, враховуючи сказане вище можемо дійти висновку про те, що юридична відповідальність роботодавця являє собою складне та багатогранне правове явище зі своїм поняттям, ознаками та особливостями. Юридична відповідальність знаходиться у нерозривному зв'язку з соціальною відповідальністю, яка в свою чергу теж пов'язана з суспільством. Соціальну відповідальність можна охарактеризувати як правове явище під яким слід розуміти добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання учасниками суспільних відносин, приписів зазначених у соціальних нормах, а у випадку їхнього порушення – застосування до їх порушника заходів впливу, передбачених цими нормами. В свою чергу юридична відповідальність настає у випадку коли має місце порушення норм права. Для роботодавця юридична відповідальність настає за фактом порушення ним норм трудового законодавства. З огляду на норми чинного трудового законодавства можна виокремити наступні види юридичної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства, а саме: матеріальну, фінансову (або штрафну), адміністративну та кримінальну. На окрему увагу заслуговує той факт, що притягненню роботодавця до будь-якого з вказаних видів юридичної відповідальності передують ряд процесуальних дій. Притягнення роботодавця до юридичної відповідальності можливе лише за наявності наступних умов: протиправного діяння; шкідливих наслідків протиправного діяння; причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням та шкідливими наслідками, що настали; вини суб'єкта трудового правопорушення.

1. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І.К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 805 с.

2. Юридична енциклопедія: в 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.

3. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності роботодавців. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". 2017. Вип. 4. С. 169-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2017_4_18 (дата звернення: 13.05.2023).

4. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text> (дата звернення: 13.05.2023).

5. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text> (дата звернення: 14.05.2023).

6. Чанишева Г. І. Відповідальність роботодавця за трудовим законодавством. Публічне право. 2016. № 2. С. 225-232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_2_32 (дата звернення: 14.05.2023).

7. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/conv#top> (дата звернення: 15.05.2023).

Андрій ГРАДЕЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри бойового та
логістичного забезпечення

Київського інституту

Національної Гвардії України

Сергій КОЗИНЕЦЬ,

старший викладач кафедри бойового та
логістичного забезпечення

Київського інституту

Національної Гвардії України

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Суперечності, що виникають всередині держави та між державами, часто призводять до національних або міжнародних збройних конфліктів. Будь-який збройний конфлікт спричиняє страждання людям, призводить до сотні тисяч втрачених життів і руйнувань, до порушень міжнародних стандартів прав людини.

З метою мінімізації жахливих наслідків збройних конфліктів була розроблена концепція Міжнародного гуманітарного права (МГП) або ж закони та звичаї війни. Варто зазначити, що гуманне поводження з військовополоненими та їх захист розвивалися протягом історії людства. Незважаючи на принципові відмінності в політичній ідеології, моралі, культурі та соціально-економічних особливостях різних цивілізацій, ставлення до ув'язнених в один і той же історичний період дуже схоже, що дозволяє розглядати сучасне міжнародне право, як кодифіковану гуманістичну традицію.

Сучасними міжнародними стандартами, що визначають правила

ведення війни, права цивільних та військових, а також поводження сторін конфлікту з військовополоненими є Женевські конвенції, які утворюють Женевське право. Перша конвенція відповідає за поліпшення долі поранених і хворих на полі бою, Друга – за поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, Третя конвенція стосується поводження з військовополоненими, а Четверта – захисту цивільного населення під час війни. Важливими стандартами також є додаткові протоколи до Женевських конвенцій. У 1977 році було прийнято два додаткові протоколи, які уточнюють та розширюють права військовополонених. У рамках ООН також є низка резолюцій, спрямованих на захист прав військовополонених: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1979 року «Захист прав осіб, які перебувають у полоні», Резолюція Ради Безпеки ООН № 1265 від 17 вересня 1999 року «Про захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів», Резолюція Ради Безпеки ООН № 1674 від 28 квітня 2006 року «Про захист цивільного населення під час збройних конфліктів», Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 62/147 від 18 грудня 2007 року «Статус міжнародного комітету Червоного Хреста як спостерігач у роботі Генеральної Асамблеї ООН», Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 62/63 від 6 грудня 2007 року «Захист та допомога жертвам насильства та експлуатації збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій» [1].

Враховуючи непоодинокі випадки порушення прав та жорстокого поводження з військовополоненими української армії, ми детальніше зупинимось на Третій Женевській конвенції.

Так, стаття 4 Третьої Женевської конвенції року визначає, що військовополоненими вважаються особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до: 1) особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; 2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

- 1) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
- 2) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
- 3) вони носять зброю відкрито;
- 4) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни [2].

Статус військовополоненого застосовується лише у ситуації міжнародного збройного конфлікту.

Основою поводження з військовополоненими, наскільки це дозволяє воєнний час, є принцип гуманності. Згідно з Женевськими конвенціями, військовополонені не можуть бути піддані тортурам, жорстокому або

принижуваному поводженню. Як потенційне джерело інформації військовополонений може бути допитаний, однак при цьому забороняється застосування фізичних чи моральних тортур або будь-яких інших засобів примусу. Кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише такі відомості: своє прізвище, ім'я та звання, дату народження та особистий номер або, якщо такого немає, іншу рівноцінну інформацію. Особа зі складу збройних сил не може претендувати на статус військовополоненого у разі захоплення під час заняття шпигунством.

Міжнародне право забороняє державі, яка тримає в полоні, переслідувати військовополонених за участь у військових діях або за законні воєнні дії, вчинені під час збройного конфлікту. Згідно з Третьою Женевською конвенцією, військовополонені, звинувачені у злочинах, мають право на належний судовий процес і справедливий судовий розгляд [3].

Також військовополонені завжди мають бути захищеними, зокрема, від актів насилля чи залякування, від образ і цікавості публіки, а також від дискримінації на основі раси, релігії, статі чи національності. Застосування репресалій до військовополонених забороняється. До того ж за будь-яких обставин військовополонені мають право на повагу до їхньої особи й честі. Військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, яку вони мали на момент узяття в полон [2].

Військовополонені, що були захоплені у зоні бойових дій, повинні у короткий строк бути евакуйовані у табори, що розташовані на достатній відстані від небезпечної сторони (зони). Умови перебування в цих таборах повинні бути не менш сприятливими, ніж умови, якими користуються війська, що утримують їх у полоні, розташовані в цій самій місцевості.

Утримання у полоні не є формою покарання чи помсти, а тимчасове обмеження можливості брати участь у бойових діях. Військовополонених слід звільнити і репатріювати відразу після закінчення військових дій. Важкопоранені та важкохворі військовополонені повинні бути відправлені на батьківщину або госпіталізовані у нейтральних країнах, як тільки вони будуть у стані, що дозволяє їх перевезення. Не чекаючи закінчення війни, конфліктуючі сторони з гуманних міркувань можуть домовитися про обмін військовополоненими. Військовополонений не може бути репатрійований проти свого бажання під час воєнних дій.

Виконання і реалізація правових норм повинні забезпечуватися ефективними інституційними механізмами примусу і контролю.

Контрольна діяльність з дотримання та недопущення порушень МГП щодо військовополонених передбачає незалежний та об'єктивний підхід. У сучасних умовах здійснення контролю за дотриманням норм МГП більшою мірою залежить від конфліктуючих сторін. Наприклад, пославшись на принцип поваги державного суверенітету, а також не висловивши згоди або не визнавши компетенції контрольної діяльності, сторони можуть не допустити міжнародні комісії, держав-покровительок чи МКЧХ для здійснення

контролюючих функцій. Контроль за дотриманням норм МГП щодо військовополонених передбачає:

- проведення розслідування сторонами конфлікту з виявлення фактів порушень норм МГП (на підставі ст. 52, 53, 132, 149 Конвенцій I-IV);
- контрольну діяльність Міжнародної комісії зі встановлення фактів порушення (на підставі ст. 90 Додаткового протоколу I);
- контрольну діяльність держав-покровительок (відповідно до ст. 126 Конвенції III);
- контрольну діяльність МКЧХ (на підставі ст. 126 Конвенції III і ст. 143 Конвенції IV).

Дослідження норм МГП дозволяє визначити такі основні проблеми у дотриманні його норм, такі як:

- відсутність еволюції системи контролю додержання принципів гуманізації військових конфліктів;
- відсутність у МГП власної юстиції та заходів впливу на суб'єкти, тобто чинного механізму забезпечення дотримання норм;
- невиконання існуючих норм з політичних чи інших причин;
- репресалії як дії у відповідь, що виникають через порушення противником законів і звичаїв військових конфліктів;
- відсутні чіткі та єдині критерії класифікації збройних конфліктів та залежність застосування норм національного чи міжнародного права для його врегулювання;
- відсутність деталізованого підходу до конкретизації системи застосування МГП.

Наслідки цих проблем призводять до регулярних порушень прав людини в умовах військового конфлікту, від жорстокого поводження та катувань до вбивства військовополонених, статус яких регулюється нормами МГП. Необхідно вдосконалення норм МГП з метою покращення стану полонених осіб та запобіганню порушенням їх прав. Такі зміни сприятимуть створенню більш справедливого та гуманного середовища для тих, хто опинився в полоні під час війни чи збройного конфлікту, та важливим кроком у зміцненні прав людини та просуванні світу та стабільності у світі.

1. Таран О. В. Правовий статус військовополоненого. Відповідальність військовополоненого. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 681–683.

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: ООН; Конвенція. Міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення 19.02.2024).

3. Кравцова М. О., Дацюк Т. К. Міжнародні стандарти захисту та дотримання прав військовополонених. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2 (2023). С. 398–402.

Христина ДЖУРА,
доктор філософії з галузі «Право»

**АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНИМ
ЗАКОНОДАВЦЕМ В ЗМІСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
СУПЕРЕЧЛИВИХ ФОРМУЛЮВАНЬ, ЯКІ БЕЗПОСЕРЕДНЬО
ВПЛИВАЮТЬ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ**

Ми вважаємо, що теоретичною проблемою реалізації соціальної функції держави є використання вітчизняним законодавцем в змісті Конституції України [1] формулювань, які безпосередньо впливають на реалізацію соціальної функції держави, але при цьому суперечать взятим Україною зобов'язанням у міжнародних відносинах. Так, якщо ми звернемось до змісту Конституції України [1], можемо встановити існування різних формулювань, що використовує законодавець, щоб окреслити коло осіб, яким надаються різноманітні конституційні гарантії – «людина», «громадянин», «іноземець», «кожен», «кожна людина», «той, хто» тощо. У тому числі, коли ми ведемо мову про соціальні гарантії, тобто ті, які забезпечує держава у процесі реалізації її соціальної функції, законодавцем так само вживаються різні форми позначення об'єктів соціального захисту. Наприклад, у статті 3 Конституції України [1], якою визначено, що визнається найвищою соціальною цінністю в Україні, встановлено, що нею є «людина», її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Отже, коли мова йде про значимість людини для держави, то в основу цього пояснення кладеться її біологічна характеристика. Втім, коли мова йде про соціальний захист особи та соціальні виплати (стаття 46) чи про забезпечення її житлом (стаття 47), законодавець використовує термін «громадянин», що позначає приналежність особи до України, де вона має відповідний юридичний статус. Такий різносторонній підхід законодавця, на нашу думку, безпосередньо впливає на реалізацію соціальної функції держави, оскільки не зважаючи на задеклароване визначення людини, як найвищої соціальної цінності, законодавець неоднозначно підійшов до питання забезпечення її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки.

Із однієї сторони, це цілком логічно, що держава захищає саме тих осіб, які мають безпосередній юридичний зв'язок із нею, наділяються нею правами та несуть обов'язки. Із іншої сторони, стаття 26 Конституції України [1] гарантує іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, ті ж самі права і свободи, та обов'язки, які належать громадянам України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Це означає, що оскільки громадяни України наділяються правом на соціальний захист, таке ж саме право має належати іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на

законних підставах.

Із даного приводу, погодимось із Пильгун Н. В. у тому, що наділення усіх осіб, які на законних підставах проживають в Україні, рівними правами відповідає сучасним міжнародним вимогам щодо забезпечення прав людини, оскільки аналіз таких міжнародних вимог свідчить про те, що міжнародне співтовариство, до якого належить і наша держава, в рамках різних договорів узгодило здійснювати соціальний захист усіх без виключення людей, не залежно від їх громадянства [2, с. 42]. Так, стаття 22 Загальної декларації прав людини [3] передбачає, що право на соціальне забезпечення має «кожна людина, як член суспільства» відповідно до структури і ресурсів кожної держави. У даному контексті звернемо увагу на наступні моменти: по-перше, у цій нормі мова йде про людину як члена суспільства, а не про громадянина як особу, що має юридичний зв'язок з державою; по-друге, на держави покладається зобов'язання забезпечувати соціальний захист членів суспільства у відповідності до їх можливостей. Конструкція «член суспільства» в Конституції України [1] вживається у значенні «кожен», тобто кожна особа, яка є складовою суспільного об'єднання людей в рамках держави. У свою чергу, стаття 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [4] встановлює, що кожна держава, яка бере участь в Пакті, а отже і Україна, визнає право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. Тобто, даний міжнародний договір також зобов'язує своїх учасників здійснювати соціальний захист кожної людини.

Серед проаналізованих нами міжнародних угод найбільш показовим, на нашу думку, є зміст частини 4 статті 12 Європейської соціальної хартії [5], якою сторони Хартії взяли на себе обов'язок шляхом укладання відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод або в інший спосіб забезпечувати рівність між їхніми власними громадянами та громадянами інших сторін у правах на соціальне забезпечення, включаючи збереження пільг, які надаються національними законодавствами про соціальне забезпечення, незалежно від пересування захищених осіб по територіях держав сторін. Іншими словами, у тому випадку, якщо між учасниками цієї угоди укладено двосторонні чи багатосторонні угоди, або ж у інший спосіб досягнуто відповідної згоди, вони мають забезпечувати соціальний захист громадян своїх держав, безвідносно до того, на території якої країни вони перебувають. Україна ратифікувала лише окремі положення цієї Хартії, але при цьому положення частини 4 статті 12 входить до цього переліку [6].

Для прикладу, Урядом України укладено угоду із Урядом Республіки Вірменія про трудову діяльність та соціальний захист громадян України та Республіки Вірменія, які працюють за межами своїх держав [7]. Це означає, що наша держава взяла на себе зобов'язання забезпечувати соціальний захист громадян Вірменії, які на законних підставах перебувають на території України. У свою чергу, Вірменія взяла на себе аналогічне зобов'язання щодо

громадян України, а це означає, що громадяни нашої держави, які на законних правах перебувають у Вірменії та здійснюють в цій державі трудову діяльність, наділяються тими ж соціальними гарантіями, що й громадяни Вірменії. Із цього слідує висновок, що наша держава має здійснювати соціальне забезпечення не лише громадян України, а тому зміст статті 46 Конституції України [1] по суті суперечить зобов'язанням, взятим нашою державою шляхом ратифікації Європейської соціальної хартії [5] та укладення низки інших міжнародних договорів та угод.

Отже, із урахуванням здійсненого нами аналізу зробимо висновок про те, що формулювання, вжите законодавцем у частині 1 статті 46 Конституції України [1], суперечить взятим Україною зобов'язанням у міжнародних відносинах. На наше переконання, зміст цієї норми має бути наступним:

«Стаття 46. Громадяни, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, мають право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом».

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.

2. Пильгун Н. В. До питання про соціальне призначення держави. *Юридичний вісник*. Повітряне і космічне право. 2011. № 3. С. 40-43.

3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.11.1948 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48001D?an=333>.

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

5. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 03.05.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 2007 р. № 51. стор. 2096.

6. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 № 137-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006 р. № 43. стор. 1449. стаття 418.

7. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про трудову діяльність та соціальний захист громадян України та Республіки Вірменія, які працюють за межами своїх держав: Міжнародний документ від 17.06.1995. *Офіційний вісник України*. 2008 р. № 94. стор. 87. стаття 3118. код акта 45118/2008.

Світлана ДЮКАРЄВА,
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРИ ВІДСУТНОСТІ ПРЕДМЕТУ СПОРУ

Стаття 255 ЦПК України передбачає підстави, наявність яких зумовлює вчинення судом такої процесуальної дії, як закриття провадження у справі. В якості однієї з них передбачена відсутність предмету спору по цивільній справі. Специфічність такої підстави полягає, уявляється, у з'ясуванні під час розгляду справи тієї обставини, що при належному відкритті провадження у справі під час її розгляду відбулось з'ясування факту відсутності предмету спору. При цьому цивільне процесуальне законодавство не визначає часові межі існування такої відсутності.

Вказана підстава закриття провадження у справі може застосовуватись судом, виходячи із змісту вищезазначеної норми, у випадку звернення до суду при зловживанні процесуальними правами за відсутності дійсних спірних правовідносин з метою штучного безпідставного ініціювання позивачем виникнення цивільних процесуальних правовідносин, поняття та ознаки яких були предметом наукових обговорень [1]. Разом з цим, застосування зазначеної підстави закриття провадження у справі є можливим і за умови відкриття провадження у справі за умови наявного предмету спору, але при вирішенні справи предмет спору з тих чи інших причин припинив існування. Прикладом може служити одна з цивільних справ, що розглядалась Орджонікідзевським районним судом м. Харкова. Обставини справи є наступними. Банківська установа звернулась до суду з позовом до відповідача про стягнення заборгованості за кредитним договором [2]. Від відповідача надійшла заява про закриття провадження по справі у зв'язку з погашенням ним заборгованості та відсутності, внаслідок цього, предмету позову.

Звертає на себе увагу те, що провадження по справі відкрито 14 серпня 2023 р., а ухвала про закриття провадження по справі постановлена 1 лютого 2024 р. Тобто розгляд справи тривав біля шести місяців. В такому випадку при зверненні до суду позивач, природньо, сплатив судовий збір та, за необхідності, і інші судові витрати, пов'язані із розглядом справи. З урахуванням цього як висновок суду, так і положення національного законодавства про відсутність підстав для відшкодування судових витрат, понесених позивачем, вважаю не логічними. Обґрунтовується такий висновок наступним.

В даних тезах виступу вказувалось, що закриття провадження у справі

внаслідок відсутності предмету спору може мати місце як при зверненні до суду безпідставно, за відсутності вказаного предмету, так і при існуванні дійсних спірних правовідносин. Останнє і мало місце у зазначеній вище справі, яка розглядалась судом декілька місяців. В цьому випадку мала місце процесуальна діяльність суду та учасників справи, розгляд справи неодноразово відкладався та, врешті-решт, її розгляд закінчено без ухвалення рішення по суті спірних правовідносин. В таких випадках законодавче положення про відсутність підстав для відшкодування сплачених позивачем судових витрат навряд чи можна вважати справедливим. Заборону відшкодування судових витрат при закритті провадження у справі внаслідок відсутності предмету спору можна визнати справедливою в тому випадку, коли така процесуальна дія вчиняється до або під час підготовчого засідання, коли відсутність предмету спору стала наявною до розгляду справи по суті.

Разом з цим, неможливість відшкодування судових витрат у зазначених випадках може стати поштовхом для відповідача ліквідувати спірні правовідносини шляхом добровільного виконання заявлених позивачем судових витрат, що мало місце у вказаній вище справі. З іншого боку, виконання умов позовної заяви відповідачем повинно відбуватись на етапі підготовчого провадження, якщо доцільно ставити питання про існування процесуальних «пілг» у вигляді заборони відшкодування з відповідача сплачених позивачем судових витрат.

1. Гусаров, К. В. Цивільна процесуальна правосуб'єктність як наукова проблема. *Проблеми законності : республ. міжвідом. наук. зб.* – Х., 2002. – Вип. 55. – С. 53–60.

2. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 01 лютого 2024 р. по справі № 644/5605/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116759847>.

Олексій ЗАЙЦЕВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

*Дослідження за підтримки НДФУ
(проект №2021.01/0106)*

Верховна Рада України прийняттям Закону від 15.04.2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» офіційно визнав тимчасову окупацію рф Кримського півострова з лютого 2014 р. Водночас, жодної спеціальної норми

щодо кримінальної відповідальності за співпрацю громадян України із ворогом на окупованих територіях парламентом України не було прийнято. Судова практика, якщо і була, то йшла, переважно шляхом кваліфікації подібних діянь як державна зрада [1].

Криміналізація колабораційної діяльності відбувалась дещо поспіхом вже після широкомасштабної агресії Російської Федерації, розпочатої 24 лютого 2022 р. Комплексне осмислення ст. 111-1 КК України, яка набрала чинності 15 березня 2022р., фактично пов'язане із практикою її застосування. Так, у Верховній Раді України вже зареєстровано низку законопроектів щодо її вдосконалення, триває робота у комітетах [2]. Водночас, серед колишніх радянських республік, є вже законодавчий досвід криміналізації колабораційної діяльності. Зокрема, це Литовська Республіка.

Перше, на що слід звернути увагу, це історична пам'ять литовського народу, який завжди вважав радянський період окупацією. Така ж оцінка була надана Європейським парламентом ще у 1983 році, коли прийнято резолюцію із визнанням факту радянської анексії трьох країн Балтії [3]. Законодавець Литви у цьому питанні є послідовним і у низці актів вказує саме на окупаційний характер радянського режиму, зокрема: Постанова Верховної Ради – Сейму Литовської Республіки від 4 червня 1991 р. «Про відшкодування шкоди, яка заподіяна Литовській Республіці та її мешканцям СРСР у 1940-1990 рр.», Закон від 13 червня 2000 р. № VIII-1727 «Про відшкодування шкоди, яка заподіяна окупацією СРСР» [4], Резолюція Сейму «Про радянську окупацію Литовської Республіки у 1940 році та її наслідки» [5] та інші. Можливо, саме ця історична пам'ять про військову агресію та окупацію з боку держави-сусіда у 1940 р. була визначальним фактором для криміналізації колабораційної діяльності у КК Литовської Республіки 2000р. [6].

Вважається, що по суті колабораціонізм є привілейованим складом порівняно із державною зрадою, яка є особливо тяжким умисним злочином і полягає у діях громадянина Литовської Республіки, який «під час війни або після оголошення воєнного стану, перейшов на бік ворога або допомагав ворогу діяти проти Литовської держави» (ст. 117 КК Литви).

З об'єктивної сторони колабораціонізм, який передбачений ст. 120 КК Литви, може бути вчинений тільки під час анексії або окупації, і полягає у «сприяттві структурам незаконного уряду в утвердженні окупації або анексії, придушенні опору литовського населення або іншим чином сприянні діяльності незаконного уряду проти Литовської Республіки». Таке формулювання дає підстави для широкого тлумачення литовськими науковцями об'єктивних ознак співпраці з ворогом. Це може бути і участь у маріонетковому уряді чи репресивних органах окупаційної влади, доноси на патріотів чи будь-яка інша допомога незаконній владі спрямована проти Литовської Республіки, у т.ч. шляхом поширення ідеології держави-окупанта [7].

На відміну від ст. 111-1 КК України, яка передбачає у різних варіаціях шість видів покарання, зокрема, штраф; позбавлення права обіймати певні

посади або займатися певною діяльністю; виправні роботи; конфіскацію майна; арешт; позбавлення волі на певний строк, у КК Литви колабораціонізм карається тільки позбавленням волі на строк до п'яти років, тобто визнається менш тяжким умисним злочином (ч. 4 ст. 11 КК).

Слід зауважити, що військова агресія проти України та постійні спроби росії втручатися у внутрішні справи Литви з метою дестабілізації вплинули на погляди литовського законодавця. Було звернуто увагу на звіти розвідувальних відомств, які наголошують на тому, що Росія і Білорусь прагнуть вплинути на демократичні процеси у Литві, використовуючи не тільки власних громадян або дипломатів, а й громадян Литви.

Так, Литовська Республіка вступила до Північноатлантичного альянсу у березні 2004 р. і отримала гарантії безпеки, водночас, побоювання щодо можливої військової агресії та окупації не зникли. Зокрема, у серії військових ігор, проведених з літа 2014 року по весну 2015 року, американський аналітичний центр RAND Corporation зробив висновок, що після сходу України наступними найбільш ймовірними російськими цілями є прибалтійські республіки. Висновки військових ігор однозначні: НАТО не може успішно захищати територію своїх найбільш незахищених членів.

З урахуванням вищенаведених факторів литовський президент у липні 2023 р. запропонував Сейму посилити покарання за злочини проти держави. Згідно із проектом закону, співпраця з окупаційною владою має каратися позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років замість нинішніх п'яти [8].

Сейм, після отримання проекту Закону, висловив сумніви в обґрунтованості посилення покарання за колабораціонізм, зокрема дотримання пропорційності підвищеної міри покарання небезпеці злочину. Парламентарі звернули увагу на те, що це діяння, по суті, є ідентичним такому злочину, як допомога іншій державі у діях проти Литовської Республіки, який передбачений ст. 118 КК. Відмінністю є вчинення колабораціонізму в умовах окупації або анексії, але в обох випадках винна особа діє проти держави і на шкоду її суверенітету. Водночас, допомога, передбачена ст. 118 КК, є тяжким злочином, тоді як колабораціонізм, згідно із проектом, належатиме до категорії особливо тяжких злочинів. Таким чином, депутати поставили під сумнів як посилення покарання за колабораціонізм і, відповідно, віднесення його до категорії особливо тяжких злочинів, так і практичне значення наведених законодавчих змін [9].

У результаті проведених дискусій Сейм, врахувавши досвід війни в Україні, а також появу нових і посилення попередніх геополітичних загроз, погодився із необхідністю змін до КК і у грудні 2023 р. підтримав у першому читанні наведений проект президента держави щодо посилення відповідальності за злочини проти держави [10].

Дійсно ст. 120 КК Литви навряд чи може бути визнана зразковою з точки зору законодавчої техніки, водночас, сам факт її існування свідчить про те, що Литовська Республіка після періоду радянської окупації зробила висновки та,

врахувавши геополітичні ризики, передбачила кримінальну відповідальність громадян республіки за колаборацію з окупаційною владою. На сьогодні, вже після початку широкомасштабної агресії проти України, литовський законодавець переосмислив значення криміналізації співпраці із ворогом і здійснює заходи щодо посилення відповідальності за її вчинення.

1. Зайцев О. В. Колабораційна діяльність як різновид державної зради (за матеріалами судової практики 2014 – 2022 років). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Випуск 78: частина 2. С. 174-179 <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.27>

2. Зайцев О. В. Форми (види) колаборації з ворогом на територіях збройних конфліктів: еволюція пропозицій законодавця щодо вдосконалення ст. 111-1 КК України. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». – Харків : Право, 2023. С. 115-124.

3. On January 13, 1983, the European Parliament adopted the following resolution regarding the Baltic States. URL: http://www.letton.ch/lvx_eur2.htm (дата звернення: 08.02.2024).

4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo. 2000 m. birželio 13 d. Nr. VIII-1727. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103905?jfwid=rivwzvpvg> (дата звернення: 08.02.2024).

5. Dėl sovietų 1940 metais įvykdytos Lietuvos Respublikos okupacijos ir jos pasekmių. 2020 m. birželio 16 d. Nr. XIII-3063. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/de8db050b12711ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=zciinkju9> (дата звернення: 08.02.2024).

6. Baudžiamasis kodeksas. URL: <http://www.lithuanialaw.eu/lt/pradzia/baudziamoji-teise/baudziamasis-kodeksas/#baudziamasis-kodeksas> (дата звернення: 08.02.2024).

7. LR baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 -212 straipsniai) II tomas, I dalis 92-93 2009 568. URL: <https://dokumen.tips/documents/lr-bk-komentaras-2dalis.html?page=47> (дата звернення: 08.02.2024).

8. Baudžiamojo kodekso 114, 119, 120 ir 121 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas 2023-07-21. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/9e664ef0278611eea0b6cad9848a9596?jfwid=-12j39hsl8g> (дата звернення: 08.02.2024).

9. Teisės departamento išvada dėl Baudžiamojo kodekso 114, 119, 120 ir 121 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto. 2023-08-28. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/da905c60459d11ee96d3d2217e347cf6?jfwid=-12j39hsl8g> (дата звернення: 08.02.2024).

10. В первом чтении Сейм Литвы одобрил пожизненное наказание за попытку госпереворота. Lithuanian National Radio and Television. 09.12.2023. URL: <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/2075075/v-pervom-chtenii-seim-litvy-odobril-pozhiznennoe-nakazanie-za-popytku-gosperevorota> (дата звернення: 08.02.2024).

Роман КАРПЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ТА СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Російська агресія проти України спричинила серйозну гуманітарну кризу. Повномасштабне військове вторгнення Росії та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах української держави. Воєнна ескалація призвела до значної кількості випадків смерті, поранень, масового переміщення цивільних осіб, у т.ч. дітей, до пошкодження соціальної, транспортно-логістичної, інженерної інфраструктури цілих регіонів, а також серйозних руйнувань і пошкодження цивільної інфраструктури та житлових будинків. Допомоги потребують десятки мільйонів людей – як усередині країни – на окупованих територіях, на звільнених від окупанта і на тих, що не були окуповані, але постраждали від варварських обстрілів і бомбардувань, так і ті громадяни, які виїхали за кордон. Кількість розділених сімей обчислюватиметься мільйонами [1].

Непрогнозовані обставини у вигляді введення воєнного стану в Україні значно вплинули на сплановану стратегію розвитку та обумовили призупинення його реалізацію. Складні обставини вимагають розробки системи антикризових заходів по усуненню кризових явищ, відновлення економіки, соціальної сфери та політичних процесів [2]. Необхідно модернізувати механізми публічної антикризової політики на найбільш відповідальних напрямках, які відповідають за відновлення політичних, соціальних та економічних процесів з врахуванням ресурсного потенціалу економіки України.

Україна опинилась в складних умовах воєнно-політичної та економічної кризи, пов'язаної з російською агресією, яка збільшила ступінь відповідальності та поставила ряд задач антикризового характеру перед органами публічної влади за забезпечення національної безпеки країни. Державні органи відіграють, під час війни, роль основного координатора діяльності правових, фінансових, організаційних, управлінських інститутів, які функціонують на всіх рівнях публічного управління. Держава повинна взяти на себе повну ступінь відповідальності та значну частину видатків за антикризовими заходами, розширити функції державного сектору економіки з

метою виконання найбільш важливих стратегічних та соціально значущих задач.

Потрібно посилення участі держави в модернізації воєнних підприємств, через активізацію боротьби з корупцією, розширення державного протекціонізму для експортно-імпортової діяльності малих підприємств, збільшення субсидій в відновлення інфраструктури територіальних громад. Державні антикризові програми повинні посилити бюджетування, кредитування та інвестування пріоритетних галузей та сфер, які визначають можливості подолання воєнно-політичної та економічної кризи в країні [3]. Тобто, потрібно провести ряд заходів, які будуть сприяти: – виконанню соціальних гарантій держави; – збереженню економічного потенціалу держави; – активізації національного ринку та розвитку конкуренції; – стимулюванню інноваційної діяльності підприємств; – створенню умов для ринкової євроінтеграції; – формуванню фінансової інфраструктури; – забезпеченню економічного зростання

Необхідно переглянути основний інструментарій бюджетно-податкового управління, особливо в питаннях подолання виявлених недоліків у формуванні доходної та витратної статей державного, регіонального та місцевого бюджетів, причини виникнення їх дефіцитів, напрями розробки та реалізації антикризових програм щодо оновлення джерел надходження доходів та фінансування найбільш важливих напрямів економіки [4]. У період воєнної агресії і в період відновлення української соціально-економічної системи державне антикризове управління повинен орієнтуватись на підтримання реального сектора економіки через податкове регулювання та доступ до дешевих кредитних, фінансових, матеріальних і інтелектуальних ресурсів. Воєнні публічні адміністрації та органи місцевого самоврядування спроможні спільно, системно реалізувати комплексні заходи, програми і проекти, які приведуть до модернізації економічного сектору, розв'язання соціальних та екологічних проблем в територіальних громадах.

1. Соціально-економічні наслідки агресії для українського суспільства. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf.

2. План заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-strat-a1126r>.

3. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.

4. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення : наук. доп. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди. Київ : НАДУ, 2018. 180 с.

БОНДАРЕНКО А. І.,

студенка навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ірина ГРИЦАЙ,

д.ю.н, професор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ООН ЗІ ЗБІЛЬШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Вперше питання про необхідність підвищення ефективності діяльності органів, що захищають права людини, розглянула Генеральна Асамблея ООН, яка після прийняття резолюції 37/44 від 3 грудня 1982 року постійно тримала в полі зору. питання ефективного виконання міжнародних договорів з прав людини, в тому числі виконання зобов'язань щодо доповідей відповідно до міжнародних документів. Цьому також приділялася пильна увага на сесіях договірних органів, під час зустрічей держав-учасниць відповідних договорів, а також на засіданнях інших органів, таких як ЕКОСОП та Комісія з прав людини [1].

У 2002 році Генеральний секретар ООН Кофі Аннан виступив з ініціативою реформування ООН. У підготовленій ним доповіді він визнав подальшу модернізацію системи договірних органів ключовим елементом діяльності ООН у просуванні та захисті прав людини та підкреслив необхідність розробки договірними органами більш узгодженого підходу до своєї діяльності та стандартизувати свої різноманітні вимоги до звітності з метою переходу до подання єдиного звіту. У розвиток цієї пропозиції була запропонована ідея запровадити практику складання державами-учасницями єдиної доповіді для подання всім договірним органам, але ця ініціатива була відхилена більшістю експертів договірних органів, державами, неурядовими організаціями та інші зацікавлені особи [2].

Того ж року Верховний комісар ООН Луїза Арбор ініціювала розробку концептуального документу, який містив пропозицію створити єдиний постійно діючий договірний орган (який мав би, зокрема, приймати нормативні документи щодо захисту прав людини). Ідея створення єдиного постійно діючого договірного органу була розроблена як розвиток

вищезгаданих ініціатив Генерального секретаря ООН. У рамках обговорення ініціатив щодо зміцнення договірних органів особливу увагу варто приділити ідеї створення міжнародного суду з прав людини.

На жаль, на даний момент практичних кроків щодо створення міжнародного суду з прав людини практично немає.

У вересні 2009 року Верховний комісар ООН Наванетхем Піллей вирішила розпочати процес зміцнення системи договірних органів з прав людини у формі консультацій із зацікавленими сторонами. Цей етап став переломним у процесі вдосконалення системи договірних органів, оскільки він перейшов у формат відкритих і всеосяжних переговорів, а його ініціатором виступив Верховний комісар ООН.

Повноваження Верховного комісара щодо реалізації цієї ініціативи випливають із мандату, наданого цій посадовій особі щодо раціоналізації, адаптації, посилення та оптимізації механізмів ООН у сфері прав людини з метою підвищення їх ефективності та ефективності.

Головною метою ініціативи Верховного комісара щодо вдосконалення системи договірних органів у сфері захисту прав людини було оцінити виклики та збільшити переваги договірних органів для держав-учасниць та окремих осіб або груп осіб на національному рівні шляхом посилення їх працювати, повністю поважаючи їхню незалежність.

У період з 2009 по 2012 рік було організовано офіційні зустрічі замовників у рамках міжкомітетських зустрічей, зустрічей представників та ряду консультацій між комітетами, а також неформальних зустрічей різних зацікавлених сторін:

1) зустрічі експертів договірних органів – зустріч «Дублін I» (Ірландія) у листопаді 2009 р., консультація у Познані (Польща) у вересні 2010 р. та зустріч експертів у Женеві у жовтні 2011 р. [3];

2) країни-учасниці – зустріч у м. Сьйон (Швейцарія) у травні 2011 р., у м. Женева (Швейцарія) 7-8 лютого 2012 р. та у м. Нью-Йорк (США) 2-3 квітня 2012 р. [4];

3) національні правозахисні інституції – зустріч у Марракеші (Марокко) у червні 2010 р. [5];

4) організації громадянського суспільства – зустріч у Сеулі (Південна Корея) у квітні 2011 р., Преторії (ПАР) у червні 2011 р.;

5) представники академічних кіл – зустріч у Люцерні (Швейцарія) у жовтні 2011 р. [6];

6) Інституції ООН – зустріч у Нью-Йорку в листопаді 2011 р. [7].

7) Також були проведені такі багатосторонні зустрічі: семінар у Брістолі (Велика Британія) у вересні 2011 року, зустріч «Дублін II» (Ірландія) у листопаді 2011 року, семінар у Маастрихті (Нідерланди) у листопаді 2011 року.

Основним принциповим підходом цього процесу є консультації з усіма учасниками системи. Варто підтримати думку деяких експертів про те, що

консультативний підхід є інноваційним і вигідно відрізняє ініціативу Верховного комісара ООН від попередніх пропозицій щодо реформування системи [8].

На основі ідей, вироблених учасниками консультацій щодо вдосконалення роботи системи договірних органів у сфері захисту прав людини відповідно до резолюції 66/254 ГА ООН у червні 2012 року, Верховний комісар представила зведену доповідь. У звіті визначено такі принципи процесу:

- консультації з усіма учасниками системи;
- підвищення обізнаності всіх зацікавлених сторін про виклики, які постають перед системою, та стимулювання розробки конкретних пропозицій щодо вирішення цих викликів;
- повага до основних договорів про права людини та запобігання внесенню змін до їхніх текстів;
- повага до незалежності договірних органів;
- поступове вдосконалення та гармонізація методів роботи договірних органів.

Мета узагальнюючого звіту полягала у визначенні синергії, зв'язків і областей взаємного посилення, а також потенціалу майбутньої спільної основи, яка почала з'являтися в процесі консультацій.

Доповідь містила такі основні пропозиції:

- створення комплексного календаря звітності, який забезпечує суворе та однакове ставлення до всіх держав-учасниць;
- запровадження спрощеної процедури звітності для допомоги державам-членам у виконанні зобов'язань щодо звітності;
- посилення координації роботи договірних органів щодо окремих повідомлень та прийняття загальних вказівок з процедурних питань;
- максимально можливою координацією інших методів роботи;
- формування структурованого та сталого підходу до покращення спроможності держав-учасниць виконувати свої зобов'язання щодо звітності;
- підвищення незалежності та неупередженості членів, а також посилення процесу призначення та обрання експертів договірних органів;
- підвищення доступності системи договірних органів та рівня поінформованості про її роботу шляхом веб-трансляції відкритих засідань та використання інших нових технологій;
- обмеження обсягу документації.

Верховний комісар ООН зазначила, що кожна з рекомендацій може бути імplementована окремо, але якщо взяти їх разом як «пакет», вони дадуть набагато більш вагомий результат і міцну основу для прийняття зважених рішень усіма зацікавленими сторонами.

У лютому 2012 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 66/254 «Здійснення в Генеральній Асамблеї міждержавного процесу,

спрямованого на зміцнення та підвищення ефективності системи договірних органів з прав людини». Резолюція Генеральної Асамблеї ООН звернулася до Голови Генеральної Асамблеї ООН з проханням розпочати відкритий міжурядовий процес у рамках Асамблеї, який передбачає проведення відкритих, прозорих і всебічних переговорів щодо того, як посилити та підвищити ефективність система договірних органів з прав людини. Відповідно до резолюції Голова призначив двох співкоординаторів процесу – Постійного представника Ісландії та Постійного представника Індонезії (у листопаді 2013 року Постійного представника Індонезії замінив Постійний представник Тунісу).

Водночас ідея проведення міжурядового процесу ООН була підтримана не всіма зацікавленими сторонами. В основному цю ініціативу критикували на тій підставі, що міжурядовий процес не враховує пропозиції, сформульовані в результаті консультацій Верховного комісара ООН, а також цей процес мінімізує внесок організацій громадянського суспільства та неурядових організацій, передбачаючи використання їх досвіду лише на неофіційній основі.

У своїй резолюції 66/295 від 17 вересня 2012 р. 291 Генеральна Асамблея ООН вирішила продовжити цей процес. Під час 67-ї сесії в рамках переговорного процесу співкоординатори організували численні консультації та брифінги з державами-членами, представниками громадянського суспільства, експертами договірних органів, у тому числі їх керівниками.

За результатами зазначених консультацій співкоординаторами розроблено два концептуальні документи. Перший документ – підсумковий звіт про виконання процесу, а другий документ – проект постанови за результатами міжурядового процесу.

Процес консультацій завершився 11 лютого 2014 року, коли співкоординатори представили Голові Генеральної Асамблеї ООН остаточний текст остаточного звіту про міжурядовий процес. Це сталося після того, як від держав-членів не було отримано жодних заперечень відповідно до процедури «без заперечень», розпочатої 8 лютого 2014 року. Під час розробки остаточного проекту враховуються всі пропозиції та думки, висловлені державами-членами під час процесу, а також думки, висловлені іншими зацікавленими особами. партій, були враховані. Співкоординатори зазначили, що остаточний проект звіту включає найважливіші та корисні елементи дискусій у рамках міжурядового процесу ООН з питання досягнення спільного розуміння щодо зміцнення системи договірних органів.

9 квітня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/268 «Зміцнення та підвищення ефективності функціонування системи договірних органів», чим завершила міжурядовий процес, що тривав 2 роки. У цьому документі враховано багато пропозицій, що містяться у звітах Верховного комісара ООН та співкоординаторів, а також враховано звіти Генерального секретаря ООН щодо заходів щодо подальшого підвищення

ефективності, гармонізації та реформування системи договірних органів з прав людини.

Генеральна Асамблея ООН схвалила набір із 41 заходу, основними з яких є:

- виділення додаткового часу договірним органам для проведення засідань, а також надання відповідних фінансових і людських ресурсів із регулярного бюджету для підтримки їх діяльності;
- заходи щодо підвищення потенціалу держав-учасниць у виконанні ними договірних зобов'язань;
- заходи щодо підвищення доступності та прозорості системи договірних органів;
- посилення зусиль замовників щодо підвищення злагодженості системи на основі їх методів роботи;
- заходи, спрямовані на забезпечення незалежності та неупередженості договірних органів.

Важливо також розглянути основні заходи, які вживаються ООН для підвищення ефективності договірних органів у сфері захисту прав людини. У пункті 1 Резолюції 68/268 Генеральна Асамблея ООН закликає договірні органи з прав людини запропонувати спрощену процедуру звітності для розгляду державами-учасницями та встановити обмеження щодо кількості охоплених у них питань. На підтримку цієї ідеї пункт 2 резолюції ГА ООН закликає держави-учасниці розглянути можливість застосування спрощеної процедури звітності, щоб полегшити підготовку звітів та заохотити інтерактивний діалог щодо виконання ними своїх зобов'язань за договорами, коли пропонується така процедура.

Варто нагадати, що основні міжнародні договори з прав людини не передбачають можливості для держав-учасниць направляти делегації на засідання комітету для участі в конструктивному діалозі. Цю практику запровадили всі договірні органи, які мають процедуру звітності з 1972 року, що може позитивно вплинути на процес діалогу та досягнення консенсусу.

Конструктивний діалог у загальному вигляді в усіх договірних органах будується за такою схемою:

- 1) держава-учасниця отримує від відповідного комітету запрошення надіслати делегацію для участі в сесії комітету для представлення доповіді;
- 2) на засіданні договірного органу голова державної делегації виступає зі вступною промовою, у якій коротко представляє доповідь і висвітлює досягнення та труднощі, що виникли в державі після направлення доповіді комітету;
- 3) члени комітету під керівництвом країни-доповідача або державної робочої групи ставлять делегації питання, згруповані за темами, присвячені певним аспектам доповіді або відповіді на перелік питань, що викликають особливе занепокоєння;
- 4) держава-учасниця надає відповіді на запитання, поставлені

експертами;

5) замовник приймає заключні зауваження.

1. Окрема думка судді А. А. Канкадо Тріндаде, справа Genie Lacaуо, постанова суду від 13 вересня 1997 р., п. 21.
2. Доннеллі Дж. Універсальні права людини в теорії та практиці / Дж. Доннеллі. – 2-е вид. – Ітака, Нью-Йорк: Cornell University Press, 2003. – 290 с.
2. Дублінська заява; Познанська заява, 2010; Звіт Експертної наради з петицій. Женева, жовтень 2011 р. URL: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRTD/Pages/Documents.aspx>.
3. Ебеку К.С.А. Право на задовільне довілля та Африканська комісія // Африканський правовий журнал прав людини. – 2003. – Вип. 3. – №1 – Р. 163; Nwobike J. C. Африканська комісія з прав людини та народів та демістифікація прав другого та третього поколінь відповідно до Африканської хартії // *Африканський журнал правових досліджень*. – 2005. – Вип. 1. – Р. 139.
4. Іган С. Зміцнення системи договірних органів ООН з прав людини / С. Іган // *Human Rights Law Review*. – 2013. – Вип. 13, вип. 2. – Стор. 209–244.
5. Екбатані проти Швеції, 26 травня 1988 р., Серія А №. 134.
6. Від суду до правосуддя: імплементація міжнародних та регіональних рішень щодо прав людини / Правова ініціатива відкритого суспільства. – Нью-Йорк : Open Society Foundations, 2010. – 199 с.
7. Holy Monasteries (The) проти Греції, 9 грудня 1994 р., § ..., Series/

Софія НОРОХА,

здобувачка вищої освіти І курсу
Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА,

викладач кафедри загальноправових
дисциплін

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі спостерігається формування нових правових реалій, які стосуються взаємозв'язку міжнародного, національного та наднаціонального права у сфері захисту прав людини. Держава, виконуючи свої обов'язки щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини як пріоритетної цінності, повинна керуватися нормами, закріпленими у своїй Конституції та в міжнародних документах, які гарантують високий рівень захисту прав і свобод. Цей принцип має бути основою для вирішення конфліктів і тлумачень норм про права людини між національними та

наднаціональними судами [1, с.34].

Хоча держави можуть вважати, що їхня національна Конституція краще забезпечує права людини, вони повинні довести це не лише своїм громадянам, але й міжнародній спільноті. Водночас очевидно, що без аналізу та використання досвіду інших країн повноцінний розвиток національної правової системи неможливий.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено — Європейська Конвенція з прав людини, ЄКПЛ) прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою дотримання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини.

Конвенція була відкрита для підписання 4 листопада 1950 р., набула чинності 3 вересня 1953 р. Вона запровадила судовий механізм захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах-членах Ради Європи. Звернутися до Європейського суду з прав людини можна тоді, коли вичерпані всі засоби національного правового захисту прав людини. Скарга має подаватися мовою національного судочинства, до неї обов'язково додаються рішення всіх судових інстанцій. Строк розгляду справи — в середньому 3–5 років. Україна, ставши 9 листопада 1995 р. членом Ради Європи, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень названої конвенції.

Згідно із ст.19 вищезазначеної Конвенції для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини [2].

У сучасний час рішення, які приймає Європейський суд з прав людини, є важливою правовою практикою, яка має потенціал бути використаною для доповнення вітчизняного законодавства. Крім того, такі рішення сприяють вдосконаленню національних механізмів захисту окремих цивільних прав та адаптації норм національного права у відповідній сфері до європейських стандартів, що формувалися протягом багатьох століть.

У всьому світі Європейський суд з прав людини вважається еталоном справедливості та останньою інстанцією для відновлення порушених прав. Люди звертаються до ЄСПЛ, коли втрачають надію на справедливість у своїй державі. На жаль, Україна у цьому випадку не є винятком, оскільки наразі понад 10 тисяч скарг, у яких відповідачем є наша держава, перебувають на розгляді Європейського суду з прав людини [3, с.315].

Досвід використання практики ЄСПЛ в національних правових системах підтверджує, що європейська правотворчість значно впливає на розгляд справ в органах конституційної юрисдикції. Для України важливо будувати ефективну систему впровадження правових позицій Європейського Суду з прав людини, яка б враховувала позитивний та негативний досвід інших країн Європи у впровадженні практики ЄСПЛ.

Відтак, значення практики Європейського Суду з прав людини для забезпечення прав людини є надзвичайно важливим та впливовим явищем в сучасному світі. Цей орган, що має своїм метою захист прав людини в Європі, відіграє критичну роль у забезпеченні справедливості та захисті основних прав і свобод.

По-перше, ЄСПЛ створений для того, щоб забезпечити механізм, за допомогою якого кожна людина може звертатися до суду у випадках, коли вона вважає, що порушені її права згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини. Це дає можливість громадянам та жителям країн-членів звертатися за захистом до міжнародного органу, який має авторитет і компетенцію.

По-друге, рішення, які приймає ЄСПЛ, мають величезний вплив на законодавство та практику країн-членів. Рішення суду встановлюють прецеденти, які враховуються у національних судах, що сприяє удосконаленню правової системи та практики захисту прав людини в країнах-членах.

По-третє, ЄСПЛ виступає важливим механізмом превентивного захисту прав людини. Його рішення та рекомендації можуть допомогти у виявленні та усуненні системних порушень прав людини ще до того, як вони стануть масштабними та не виправними [4, с.66].

Підсумовуючи зазначимо, що практика Європейського Суду з прав людини є неоціненним ресурсом для забезпечення прав та свобод людини, сприяє розвитку правової держави та покращенню життя людей. Крім того, робота ЄСПЛ висвітлює та підкреслює загальноприйнятий міжнародний стандарт прав людини. Це сприяє формуванню єдиної правової культури та зміцненню довіри громадян до правосуддя та держави в цілому.

1. Константи́й О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1 (137). С. 33-36.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Офіційний вісник України* від 16.04.1998. 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270

3. Ільченко І. М. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентного права Європейського суду з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 311-318.

4. Новіков Д. В. Захист права власності Європейським судом з прав людини: досвід для правової системи та судової практики України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 211 с.

Альона КОЦ,
здобувачка вищої освіти
I курсу н.г. ЮД-343
Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ольга КУЛІНІЧ,
Завідувач кафедри
загальноправових дисциплін,
к.ю.н, доцент

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми обмежень прав на свободу та особисту недоторканість під час воєнного стану визначається сучасними геополітичними та соціальними викликами. З огляду на нестабільність у світі та збільшення ризику воєнного конфлікту, а також наявність терористичних загроз, розгляд цієї теми стає надзвичайно актуальним і важливим для розвитку правових механізмів захисту громадян у періоди кризи. Сучасні воєнні конфлікти часто супроводжуються порушеннями прав людини та міжнародного гуманітарного права, що вимагає уваги до забезпечення ефективних і правових механізмів захисту цих прав під час воєнних дій.

Крім того, у контексті швидких змін у технологічному та інформаційному просторі, обмеження прав на свободу та особисту недоторканість під час воєнного стану вимагає постійного оновлення та адаптації до нових викликів.

Актуальність цієї теми підкреслює необхідність пошуку балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням основних прав та свобод громадян у складних ситуаціях воєнного конфлікту. Водночас, розвиток міжнародних стандартів та нормативно-правового поля дозволяє забезпечити більш ефективний захист прав людини в умовах воєнного стану, проте цей процес вимагає подальшого вдосконалення та узгодження міжнародних стандартів з національними законодавствами.

Мета роботи полягає в дослідженні та аналізі обмежень прав на свободу та особисту недоторканість під час воєнного стану з метою забезпечення балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням основних прав та свобод громадян. Це включає вивчення сучасних викликів і тенденцій, аналіз законодавства та нормативних актів, а також розробку рекомендацій щодо поліпшення законодавства та практичних заходів у цій сфері.

Згідно зі статтею 64 Основного Закону України [1], конституційні права

і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, за винятком випадків, передбачених самою Конституцією України. Однак, у воєнний або надзвичайний час можуть встановлюватися тимчасові обмеження прав і свобод, але з чітким визначенням терміну їх дії. Варто підкреслити, що права на свободу та особисту недоторканість, визначені у статті 29 Конституції України, не можуть піддаватися обмеженням, зокрема, «ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом».

У ситуації, коли виникає необхідність негайно запобігти злочину або припинити його вчинення, органи, уповноважені законом, можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід. Правомірність цього заходу повинна бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання. Якщо протягом цього терміну особі не було вручено вмотивованого рішення суду щодо тримання її під вартою, вона повинна бути негайно звільнена. Кожній арештованій чи затриманій особі повинні бути пояснені мотиви її арешту чи затримання, роз'яснені її права, і надано можливість захищати себе особисто та скористатися правовою допомогою захисника з моменту затримання. Кожному затриманому надається право будь-коли оскаржити своє затримання в суді. Родичі заарештованої або затриманої особи повинні бути негайно проінформовані про її арешт або затримання [2, с. 151].

Статтею 29 Загальної декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, визначено, що під час реалізації своїх прав і свобод кожна людина має підкорятися лише тим обмеженням, які встановлені законом з метою забезпечення поваги прав і свобод інших осіб, забезпечення громадського порядку, моралі та загального добробуту у демократичному суспільстві. Ці обмеження повинні бути законними, мають служити законній меті, визначатися суспільною потребою досягнення цієї мети, бути пропорційними та обґрунтованими. У випадку обмеження конституційного права або свободи законодавець повинен встановити такі правові норми, які найбільш ефективно забезпечать законну мету з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи, не порушуючи його сутності [3].

Через введення воєнного стану з 24 лютого 2022 року прикладом обмеження прав може бути встановлення комендантської години, яка обмежує право на свободу пересування громадян [4]. Крім цього, в умовах воєнного стану можуть застосовуватися інші обмеження, наприклад, обов'язковий режим пропуску на певних територіях, обмеження доступу до певних зон або об'єктів, обмеження права на збирання та проявлення громадської активності тощо. Такі заходи можуть бути вжиті відповідно до законодавства та мають на меті забезпечення загальної безпеки та дотримання громадського порядку в умовах воєнного конфлікту.

З аналізу різних аспектів обмежень прав на свободу та особисту

недоторканість під час воєнного стану стає очевидним, що обмеження є необхідним для забезпечення безпеки та захисту національних інтересів в умовах воєнного конфлікту. Проте, важливо зберігати баланс між захистом загального блага та прав людини, що є невід'ємними складовими демократичного суспільства.

Під час введення воєнного стану, необхідною є прозорість у вживанні обмежень та чітка умовність в їх застосуванні. Політичні рішення щодо обмежень прав повинні ґрунтуватися на законі та мати конкретну мету, а також бути пропорційними до ступеня загрози, що стоїть перед суспільством. Недопустимо допускати свавілля та прояви беззаконня під час воєнного стану, оскільки це може призвести до порушення прав і свобод громадян.

У контексті покращення ситуації, повинні бути розроблені чіткі механізми контролю за вживанням обмежень та забезпеченням доступу до судового захисту для осіб, які вважають, що їхні права були порушені. Крім того, важливо активно працювати над підвищенням правової освіти населення щодо їхніх прав та обов'язків у період воєнного стану.

Доцільним також є залучення до розробки та реалізації заходів з покращення правового регулювання у сфері воєнного стану різних соціальних груп та експертів з прав людини. Це допоможе забезпечити більш ефективну та збалансовану систему захисту прав та свобод громадян у період воєнного конфлікту.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Костюченко О. Реалізація права на свободу та особисту недоторканність особи в умовах дії воєнного стану в Україні. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини*, Київ, 2022, с. 150.

3. Рішення Конституційного Суду України від 1 чер. 2016 р. № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

4. Горецький О. В. *Обмеження прав та свобод людини під час воєнного стану* (Doctoral dissertation, Національний авіаційний університет). 2023.

Альона ВОСКОБОЙНИК,
здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність
262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юлія РАШЕД,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИХОВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція України, як ключовий орган забезпечення правопорядку в країні, відіграє важливу роль у збереженні громадського порядку та захисті прав і свобод громадян. Забезпечення ефективності роботи поліції тісно пов'язане з вихованням доброчесності серед її співробітників.

Щодо доброчесної поведінки, Писанець В. А. мудро зауважує, що це явище має багатогранний характер, проявляючись як на корпоративному, так і на індивідуальному рівні у сфері громадської діяльності. У світлі боротьби з корупцією та забезпечення високого рівня професіоналізму у виконанні державних обов'язків, усвідомлення важливості дотримання порядності та чесної поведінки стає актуальним завданням [1, с.53].

Закріплення принципу доброчесності в законодавстві, безперечно, є позитивним кроком не лише для подальшої регулювальної діяльності, а й для утвердження доброчесності як керівного принципу. Стандарт доброчесної поведінки не обмежується виконанням конкретних правил; він передбачає вчинення певних дій та вибір відповідної лінії поведінки. Відповідно до принципу доброчесності, поведінка службовця повинна свідчити про високий рівень культури та сприяти авторитету державних органів. Це означає, що поведінка службовця не повинна викликати підозри щодо його доброчесності чи неупередженості, сприяючи формуванню етичних вимог до стандартів поведінки [2, с.67].

Слід відзначити, що в Законі України «Про Національну поліцію» відсутній принцип «доброчесності» в числі основних принципів поліцейської діяльності. Це може викликати припущення, що для поліції, яка виконує особливі завдання у сфері державної служби, не властиві риси доброчесності. Такий підхід протирічить суті поліцейської роботи, оскільки її ефективність і важливість для суспільства визначаються не лише методами, а й доброчесною

поведінкою поліцейських.

Однією з ключових складових виховання доброчесності є створення ефективної освітньої програми та системи тренувань для поліцейських. Програма повинна включати в себе не лише знання правових аспектів, а й етичні норми та принципи. Також важливо вдосконалювати професійні навички, які допомагатимуть поліцейським впроваджувати доброчесні цінності у свою повсякденну роботу.

Створення ефективної системи етичного контролю сприяє підтримці доброчесності серед поліцейських. Вона повинна включати в себе механізми перевірки та балансу, а також санкції за порушення етичних стандартів. При цьому важливо забезпечити прозорість та відкритість цього процесу для громадськості [3, с.122].

Незважаючи на позитивні зрушення у вихованні доброчесності в Національній поліції України, існують виклики, з якими слід стикаються відповідальні за цей процес. Серед них - бюрократичні труднощі, недостатня фінансова підтримка та нестача кваліфікованого персоналу для здійснення освітніх та етичних програм.

Отже, виховання доброчесності в Національній поліції України - це невід'ємна частина будівництва сильної та ефективної правоохоронної системи. Зусилля у напрямку створення комплексної та системної програми виховання, спрямованої на розвиток доброчесних цінностей серед поліцейських, буде визнаною кроком у напрямку покращення громадської безпеки та забезпечення правопорядку в Україні.

1. Писанець В. А. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності працівників правоохоронних органів України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 201 с.

2. Шатіло В. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1 (99). С. 66–70.

3. Шевчук Г. Принципи та завдання Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 120–124.

Валерія БЄЛОВА,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти,

Науковий керівник:

Ольга ЯДЛОВСЬКА,

доцент кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,

к.і.н., доцентка,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Протягом останніх десятиліть відбувся певний прогрес у напрямку забезпечення гендерної рівності в політиці. Були прийняті законодавчі акти та реформи, спрямовані на підвищення представленості жінок у політиці, введення квот для жінок у парламентах, підтримку жіночих політичних організацій та інші заходи. Ще один вектор гендерної проблематики становить питання гендерної рівності в економічних відносинах, що впливає на соціальне становище та соціальний статус жінок та чоловіків. Частково тенденції нерівності зберігаються у політичній та економічній сферах.

Гендерна рівність розглядається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5].

Гендерна нерівність означає, що всі людські істоти не мають свободу для розвитку своїх особистих здібностей та свободу вибору без обмежень, пов'язаних із жорстко закріпленими гендерними ролями. Тобто різна поведінка, прагнення та потреби жінок і чоловіків не враховуються, не оцінюються й не підтримуються рівним чином [2].

Соціокультурні чинники відіграють важливу роль у формуванні та збереженні гендерних стереотипів, які в свою чергу сприяють появі гендерної нерівності. Ось деякі з найбільш поширених соціокультурних причин гендерної нерівності: 1. Традиційні гендерні ролі. У багатьох суспільствах існують традиційні очікування стосовно поведінки чоловіків і жінок. Ці стереотипи визначаються соціокультурними нормами та цінностями і можуть обмежувати можливості жінок у сферах, де вони сприймаються як менш компетентні або непридатні. 2. Система освіти. У багатьох країнах освітня система може сприяти посиленню гендерних стереотипів. Наприклад, певні дисципліни традиційно асоціюються з одним статевим типом (наприклад, математика з чоловіками, література з жінками), що може впливати на вибір

професії. 3. Медіа та культурні стереотипи. Роль мас-медіа в формуванні гендерних стереотипів є величезною. У багатьох фільмах, телепрограмах та рекламних кампаніях жінки та чоловіки часто зображаються у стереотипних ролях, що відтворюють нерівні стосунки між ними. 4. Соціальний тиск та стигматизація. Суспільство може ставити певний тиск на індивідів, щоб вони відповідали певним гендерним стереотипам. Такий тиск може призводити до відмови від індивідуальності та пригнічення самовираження. 5. Економічні обставини, такі як різниця в оплаті праці, обмежений доступ до ринку праці для жінок, а також нерівний доступ до економічних ресурсів та можливостей підприємництва [1].

Ці соціокультурні чинники взаємодіють між собою і впливають на формування гендерної нерівності в сучасному суспільстві. Для подолання цієї проблеми необхідно впровадження комплексного підходу, що включає в себе освіту, розробку гендерно-чутливих політик, підтримку рівних можливостей та активну боротьбу з гендерними стереотипами в усіх сферах суспільства.

Важливо враховувати, що гендерна нерівність і її соціокультурні причини можуть виявлятися у різних аспектах життя суспільства, таких як рівень зайнятості, політична участь, освіта, здоров'я та доступ до ресурсів.

Найбільші економічні фактори гендерної дискримінації можуть відрізнятися залежно від країни та її економічних умов. Проте загальні тенденції щодо нерівності у сфері економіки, залишаються загальними. 1. Бар'єри для жінок у підприємстві. Жінки зіткнуться з перешкодами при спробі розвивати власний бізнес, такими як обмежений доступ до фінансування, менша підтримка та навіть дискримінація з боку фінансових установ. 2. Різниця у заробітній платі. У багатьох країнах незважаючи на законодавчі обмеження, чоловіки все ще заробляють більше за ту саму роботу, порівняно з жінками. Це може бути наслідком культурних уявлень про ролі гендерів у суспільстві, а також системи найму та преміювання. 3. Нерівна робота в сфері догляду. Жінки нерідко відповідають за домашні обов'язки та догляд за дітьми, що обмежує їх можливість займатися повноцінною кар'єрою та отримувати достатній дохід. 4. Недоступність батьківської відпустки, що ускладнює баланс між сімейними обов'язками та професійними амбіціями, особливо для жінок. 5. Недостатній доступ до освіти та кваліфікованої праці. Жінки можуть стикатися з обмеженим доступом до якісної освіти та професійного навчання, що обмежує їх можливості отримати високооплачувані робочі місця. Ці економічні фактори взаємодіють та підтримують гендерну дискримінацію, ускладнюючи шлях до досягнення рівноправ'я та економічної справедливості для всіх громадян [3].

Політичні та інституційні аспекти гендерної дискримінації відображають складність сучасного політичного та правового середовища, яке може бути або чинником посилення гендерної нерівності, або шляхом її подолання.

У багатьох країнах структури влади та політичні інституції довгий час

були домінуючими сферами чоловіків, що призводило до систематичної гендерної дискримінації. Це проявлялося у нерівних можливостях для жінок отримати політичні посади, брати участь у прийнятті рішень та формуванні законодавства. Нерівність статей у політичному процесі також може проявлятися через недостатню представленість жінок у вищих органах влади та політичних партіях. Часто це відбивається на складі парламентів, де чоловіки переважають серед депутатів, а також на рівні уряду, де жінки можуть бути недостатньо представленими серед міністрів та керівників відомств [4].

Громадський тиск, активність жіночих рухів та інтернаціональні організації також відіграють важливу роль у боротьбі з гендерною дискримінацією в політиці. Суспільна свідомість щодо проблеми нерівності та підтримка рівних можливостей для всіх громадян допомагають змінювати стереотипи та усувають бар'єри на шляху до політичної участі жінок. Враховуючи ці прояви гендерної нерівності, необхідно розробляти та впроваджувати політики, програми та заходи, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення незалежно від їх статі. Це включає в себе створення законодавчого та інституційного середовища.

Таким чином, політичні та інституційні аспекти гендерної дискримінації взаємодіють з іншими сферами суспільства та вимагають комплексного підходу до вирішення проблеми гендерної нерівності.

1. Причини виникнення гендерної нерівності. Юридична психологія. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/887/891> (дата звернення: 10.01.2024).

2. Гендерна рівність. Національна соціальна сервісна служба. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist> (дата звернення: 10.01.2024).

3. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Центр Разумкова. Київ : «Заповіт», 2016. с. 44-96.

4. Корюкалов М. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні. Київ, 2014. С. 42. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11138.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

Дмитро ВИННИК,
здобувач вищої освіти
Навчально-науковій інституте права та
інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЯДЛОВСЬКА,
доцент кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к.і.н.,
доцентка
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ (З 2022 р.)

На тлі стрімкого загострення геополітичної ситуації та ескалації воєнного конфлікту, спричинених повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, еміграційні потоки українців до Сполучених Штатів Америки та Канади набувають нових масштабів та актуальності. Ці процеси, зумовлені гострою політичною та соціальною нестабільністю, стають каталізатором значних зрушень у житті українського суспільства, впливаючи як на кількісні, так і на якісні характеристики міграційних потоків.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року виступає як ключовий фактор, що активно стимулює еміграційні процеси серед українського населення. Ця подія, яка розпочалася з окупації Криму у 2014 році та подальших воєнних дій на сході України, не лише призвела до значних змін у геополітичній картині регіону, але й стала потужним стимулом для українців шукати безпеку та нові можливості за кордоном.

Основні аспекти вторгнення, такі як політична нестабільність, соціальні та економічні труднощі, страх та психологічний тиск, сприяють виникненню великої хвилі еміграції. Громадяни України вибирають цей крок, переслідуючи різноманітні мети, від збереження особистої безпеки та свободи до прагнення забезпечити майбутнє для своїх родин [1].

Зміна демографічних та освітніх тенденцій внаслідок еміграції обумовлює втрату талановитого населення та вплив на якість освіти в країні. Пошук безпеки та захисту прав людини стають важливими мотиваторами для тих, хто вирішує залишити батьківщину [2].

Загалом, повномасштабне вторгнення Росії в Україну виступає не лише як експансійний акт на мапі світу, але й як визначальний фактор, що змінює життя та рішення тисяч українців, підштовхуючи їх до шукань нових горизонтів у відповідь на виклики сучасної геополітичної реальності.

Економічні фактори в сучасних умовах часто визначають рішення багатьох громадян шукати кращі життєві умови за кордоном. Пошук економічної стабільності та покращення життя може бути спричинений декількома основними чинниками. По-перше, високе безробіття та обмежені можливості для професійного зростання можуть вимушувати людей розглядати можливість еміграції. У країнах з невеликими економічними можливостями можливість отримати більш високооплачувану роботу за кордоном може здатися привабливою. По-друге, великі економічні кризи, гіперінфляція та знецінення національної валюти можуть значно погіршити життєвий стандарт. У таких умовах багато людей обирають перспективу роботи в країнах з більш стабільною економікою, де можливо досягти більшої фінансової стабільності. По-третє, низькі заробітні плати та несприятливі умови для підприємництва можуть вбивати економічний розвиток в певних регіонах. Громадяни, прагнучи покращити своє фінансове становище, можуть вирушати на захід, де пропонуються кращі умови для роботи та бізнесу [3].

Сценарії еміграційних реакцій на повномасштабне вторгнення Росії визначаються складністю обставин та особистих обставин кожного громадянина. Розглядаючи можливі варіанти відповіді на гостру політичну ситуацію, можна виділити декілька ключових сценаріїв. Перший сценарій передбачає, що частина населення обере шлях еміграції як невід'ємну реакцію на загострення конфлікту та загрозу власній безпеці. Цей варіант передбачає шукання притулку в інших країнах, де можна уникнути політичних ризиків та забезпечити себе та свою сім'ю. Другий сценарій орієнтований на економічне виживання, забезпечення фінансової стабільності та можливостей для професійного росту та кар'єрного розвитку через еміграцію. Третій сценарій передбачає, що еміграція може стати частиною громадянської реакції, спрямованої на вираження протесту та визначення принципів свободи та демократії. Громадяни можуть вибрати країни, які активно підтримують принципи прав людини та політичних свобод [4].

Також може статися поширення масової еміграції як виразу громадянського протесту, особливо у випадках, коли громадяни відчувають нестачу ефективного реагування на внутрішні проблеми.

Очікувані зміни в структурі еміграції будуть поглиблювати динаміку глобальних міграцій та ставити перед приймаючими країнами нові виклики в області інтеграції та соціально-економічного розвитку.

Виклики та можливості для приймаючих країн в контексті еміграції, обумовленої повномасштабним вторгненням Росії в Україну, є суттєвими і вимагають комплексного аналізу: станом на травень 2023 року, з України виїхало понад 18,5 млн людей. 12 млн з них переїхали до Європейського Союзу.

Очікується, що до кінця 2023 року з України може виїхати до 10 млн людей. *Витрати на допомогу біженцям:* за оцінками ООН, до кінця 2024 року витрати країн ЄС на допомогу українським біженцям можуть сягнути €90

млрд. *Вплив на ринок праці:* зростання еміграції може призвести до дефіциту робочої сили в деяких секторах економіки приймаючих країн. За даними Європейського бюро статистики, у 2022 році 1,4 млн українських біженців працевлаштувалися в ЄС. *Навантаження на систему соціального забезпечення:* зростання числа емігрантів може призвести до збільшення навантаження на систему соціального забезпечення та освіти приймаючих країн. За даними Європейської комісії, у 2023 році близько 2,5 млн українських дітей шкільного віку потребуватимуть місць у школах ЄС. *Соціальна напруга:* зростання еміграції може призвести до зростання соціальної напруги та ксенофобії в приймаючих країнах. Опитування, проведене в 2023 році в Польщі, показало, що 15 % поляків негативно ставляться до українських біженців. *Внесок емігрантів в економіку:* емігранти можуть стати цінним ресурсом для приймаючих країн, вносячи свій вклад у розвиток економіки та розширення культурного багатства. За даними Європейського центрального банку, українські біженці можуть збільшити ВВП ЄС на 0,3 % протягом наступних 5 років. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало ключовим фактором, що активізував еміграційні процеси серед українського населення. Ця подія призвела до значних змін у геополітичній картині регіону та стала потужним стимулом для українців шукати безпеку та нові можливості за кордоном. *Очікувані наслідки:* зростання еміграції з України, яке може сягнути 20 млн людей до кінця 2024 року. Збільшення частки політичних емігрантів, які шукають безпеку та свободу в інших країнах. Зростання економічно мотивованої еміграції. Посилення динаміки глобальних міграційних процесів. Виклики для приймаючих країн в області інтеграції та соціально-економічного розвитку емігрантів [5].

Зростання еміграції з України, спричинене повномасштабним вторгненням Росії, ставить перед приймаючими країнами нові виклики та відкриває нові можливості. Успішна інтеграція емігрантів потребуватиме комплексних зусиль з боку як самих емігрантів, так і урядів приймаючих країн.

Зростання числа емігрантів може призвести до дефіциту робочої сили в деяких секторах економіки, збільшення навантаження на систему соціального забезпечення та освіти, а також до зростання соціальної напруги.

Проте, емігранти також можуть стати цінним ресурсом для приймаючих країн. Вони можуть внести свій вклад у розвиток економіки, розширення культурного багатства та стимулювання інновацій.

Важливо пам'ятати, що інтеграція емігрантів - це тривалий процес, який потребує постійних зусиль та співпраці з боку всіх зацікавлених сторін.

Вивчення динаміки та потенційних впливів еміграційних процесів в умовах геополітичних змін дає можливість краще зрозуміти ситуацію та визначити ключові аспекти, які слід враховувати при аналізі даного явища. Це дозволить розробити більш ефективні політики та стратегії інтеграції, які сприятимуть створенню гармонійного та процвітаючого суспільства.

1. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і тенденції. Київ: Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/robota_10.pdf (дата звернення: 03.01.2024).
2. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 4–9. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.3.1> (дата звернення: 03.01.2024).
3. Українське суспільство: міграційний вимір (Національна доповідь). Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2018. 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf
4. Національне дослідження з питань міграції, торгівлі людьми та інших форм експлуатації. Київ: Міжнародна організація з міграції, 2022. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/natsionalnedoslidzhennya-z-pytan-mihratsiyitorhivli-lyudmy-ta-inshykh-form-ekspluatatsiyi-mihrantiv> (дата звернення: 03.01.2024).
5. Громадянська мережа ОПОРА. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення: 03.01.2024).

Юлія ОРЕЛ,

здобувачка вищої освіти І курсу
Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін

ЗАКРІПЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ

Конвенція про захист прав людини закріпила соціально-економічні права особи, підкреслюючи їх універсальність та неподільність. Однак, важливо відзначити, що їх обсяг у цьому контексті є обмеженим. Конвенція забезпечує такі аспекти, як заборона рабства та примусової праці (стаття 4), право на створення профспілок (стаття 11), не охоплюючи певний спектр соціально-економічних прав [1].

Деякі дослідники, вказують на те, що хоча Конвенція прямо не закріплює всі соціально-економічні права, вона все ж включає механізми їх захисту. Наприклад, деякі положення статті 6, яка гарантує право на справедливий суд, містять соціальні гарантії, серед яких безкоштовне надання послуг перекладача або адвоката особам, які не можуть собі цього

дозволити. Так, прийняття Конвенції відображає певний прогрес у забезпеченні соціальних та економічних прав, але потребує додаткових заходів для їх належного захисту [2].

Слід зазначити, що положення Європейської соціальної хартії є важливим кроком у цьому напрямку, оскільки документ містить компіляцію соціальних прав та механізмів їх захисту на регіональному рівні [3].

Пряме закріплення соціально-економічних прав відбувається тоді, коли ці права чітко та безпосередньо визначаються у законодавстві або міжнародних правових актах. Це означає, що конкретні соціальні та економічні права закріплені і гарантовані безпосередньо, не потребуючи тлумачення чи виведення з загальних принципів права. Так, прямо закріплені є права на працю, належну оплату праці, доступ до освіти, охорону здоров'я, житло, соціальне забезпечення тощо. Вказані права чітко визначаються міжнародних договорах як обов'язкові для виконання державами-учасницями [4].

Пряме закріплення соціально-економічних прав надає особам конкретні механізми захисту та можливість вимагати їх належної реалізації. Це створює основу для практичного захисту та забезпечення цих прав на практичному рівні. Захист соціально-економічних прав судом на міжнародному рівні здійснюється через розгляд справ і винесення рішень міжнародними судами, які мають компетенцію у цьому питанні [3].

У випадку порушення державою соціально-економічних прав особи, процес захисту її прав на міжнародному рівні передбачає подачу заяви до міжнародного суду. Суд проводить попередній розгляд справи для визначення її прийнятності та компетенції для розгляду. У випадку прийнятності заяви, Суд ретельно аналізує надані докази та аргументи сторін, щоб визначити, чи мало місце порушення соціально-економічних прав та може визначити міру відповідальності держави [3].

Міжнародні суди виступають важливим механізмом для захисту соціально-економічних прав, здійснюючи об'єктивний аналіз порушень і виносячи рішення, спрямовані на відновлення порушених прав та компенсацію за збитки [5].

Підсумовуючи зазначимо, що пряме закріплення соціально-економічних прав в законодавстві є важливим для належного забезпечення та реалізації цих прав на практиці. Це дозволяє особам вимагати відповідного захисту в разі порушення їх соціально-економічних прав та сприяє розвитку суспільства. Це означає, що такі як право на працю, належну оплату праці, житло, охорону здоров'я та ін. чітко регламентуються законодавством або міжнародними договорами. Захист вказаних прав на міжнародному рівні, відбувається через розгляд справ і винесення рішень міжнародними судами.

1. Костроміна А. Є. Судова практика європейського суду справедливості в сфері захисту соціально-економічних прав і свобод людини. 2023р. 16-19 с.

2. Верланов С. О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження) /

С. О. Верланов Львів : Край, 2009. 196 с.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_042.

4. Калюжна Н. М. Соціальні права людини в сучасному міжнародному праві як гарантії розвитку національних систем управління соціальним захистом / Н. М. Калюжна // Наукові праці МАУП. 2012. Вип. 2 (33). С. 114–119.

5. Бурлак О., Л. Зінич. Особливості здійснення міжнародною організацією праці контролю за виконанням державами-членами зобов'язань щодо соціально-економічних прав. Актуальні питання у сучасній науці № 2 (20) 2024р. 43-45 с.

БАХЧЕВА А. К.,

студентка навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ,

к.ю.н, доцент, завідувач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

З давніх часів люди прагнули до вільного щасливого життя без жорстокості, приниження, насильства, для цього їм потрібні були права. У Стародавньому світі права людини були дуже обмежені, адже раби не мали багатьох прав. У Середньовіччі права людей відрізнялися залежно від стану, до якого належали, чи релігії, яку сповідували.

Пошук ідеальної моделі взаємовідносин людини і влади тривав тисячоліттями. Засади демократії, принципу верховенства права, громадянства, прав людини виникли ще у IV–VI ст. до н. е. у стародавніх грецьких полісах. Вперше ідеї щодо рівності людей висловили старогрецькі філософи Антифонт, Протагор, Лікофрон та китайські мислителі Мао-Цзи і Конфуцій. Древньоримським філософам приписують заслугу в розробці поняття та сутності рівності всіх людей перед законом. Платон, Сократ, Протагор, Аристотель та Перикл «вперше відзначили тісну взаємодію прав людини та панування закону в суспільстві та визначили напрямки й форми розвитку державності на шляху до свободи та гуманізму» [1].

Отож, права людини, що проголошуються у міжнародних договорах, є результатом тривалого історичного розвитку, поступового формування стандартів, які стали життєвою нормою сучасного демократичного суспільства.

Право особи на недоторканість вперше на законодавчому рівні було затверджене в 1215 р. у «Великій хартії вольностей», що вміщувала 63 статті, які регулювали питання свободи та особистої недоторканності, права власності англійських баронів та інших осіб, що володіли землею, охороняла їх від королівської влади та обмежувала владу короля й чиновників над людиною. Зокрема, у ст. 39 цього документа було проголошено, що: «Жодна вільна людина не буде заарештована або ув'язнена, або позбавлена власності, або яким-небудь чином знедолена інакше, як за законним вироком і за законом держави» [2]. Ст. ст. 41 і 42 Хартії закріплюють «права кожного вільно пересуватися в межах країни та виїжджати за межі королівства».

Принципи рівності та свободи громадян вперше було проголошено в 1789 р. у Декларації прав людини і громадянина (Франція). В ній у лаконічній і чіткій формі було розкрито сутність та зміст прав людини, цінність людської особистості, а також визначена роль держави щодо встановлення статусу особистості в громадянському суспільстві.

Права людини відповідно до Декларації проголошуються природними, невід'ємними та священними. Метою держави було «забезпечення природних та невід'ємних прав» (ст. 2). На перше місце серед свобод висувалися свобода думок і поглядів «як одне з найбільш дорогоцінних прав людини» (ст. 11) [2]. Декларація заперечувала абсолютний характер прав людини: «Здійснення природних прав кожної людини обмежено тими межами, що забезпечують іншим членам суспільства «здійснення тих самих прав» (ст. 6) [2]. Тобто користування свободою, насамперед, не має шкодити іншій людині. Причому межі прав та свобод мають бути встановлені тільки законом.

Узагальнюючи підходи до розуміння змісту прав людини, Козюбра М. І. пропонує таке їх визначення: «права людини – це визнані світовим співтовариством блага й умови життя, яких може домагатися особа від держави і суспільства, в яких вона живе, та забезпечення яких реальне в умовах досягнутого людством прогресу» [3].

Зазначимо, коли проблема прав людини вийшла за межі окремої держави, тоді й виникла необхідність прийняття міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини. Ці стандарти були універсальними та відображені в міжнародно-правових актах, які встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши межу, за яку держава не може виходити. Як бачимо, права людини стали об'єктом регулювання не тільки окремої держави, а й міжнародного співтовариства.

Отож, як зазначає Шевчук С.: «міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальноновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік

основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження» [4, с. 2].

Варто зазначити, що більшість міжнародних документів і процедур захисту з'явилися в 40-х р. минулого століття. Інституції захисту прав людини посприяли прийняттю універсальних і регіональних правих актів. Створення ООН, прийняття її Статуту було початком якісно нового етапу міждержавних відносин щодо прав людини. Статут ООН зобов'язував держави дотримуватися прав та свобод людини, недопускаючи будь-якої дискримінації. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН було прийняла Загальну декларацію прав людини, що є одним із найбільш значущих документів у галузі прав людини. Її преамбула та тридцять статей проголошують громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні права.

Загальна декларація не є договором та не має «обов'язкової» сили. Тому Генеральна Асамблея ООН доручила Комісії з прав людини за участі Економічної та Соціальної Ради розробити окремі пакти про права людини, які охоплювали б значний перелік прав і свобод. Перші статті були присвячені проголошенню основних свобод і рівностей усіх людей, також прав, які закріплені у Декларації. Наступні 19 статей (статті 3-21) Декларації присвячені громадянським та демократичним правам, зокрема: право на життя, а також свободу та безпеку; право на свободу мови, релігії, мирних зборів, право на свободу пересування право, а також на свободу від рабства та підневільного стану, право на невтручання у приватне життя, право на володіння майном, права щодо захисту від незаконного кримінального переслідування тощо. Ст. ст. 22-29 перелічують соціальні, економічні та культурні права, зокрема: право на працю, соціальне забезпечення, освіту тощо. Закріплюючи права та свободи людини, Декларація також встановлює, що людина має певні обов'язки перед суспільством, тому для здійснення прав та свобод вона може піддаватися деяким обмеженням, які мають бути встановлені законом та вводиться лише з метою забезпечення прав та свобод інших людей, а також задоволення вимог моралі, загального добробуту і суспільного порядку.

Під егідою ООН у 1966 р. були прийняті Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права. Пакти набули чинності у 1976 р., коли їх ратифікували 35 держав, їх положення є обов'язковими для держав-учасниць.

Складовою Пакту про громадянські та політичні права є Факультативний протокол № 1, який надає право подавати скарги в Комітет із прав людини ООН про те, що особи стали жертвою порушення якого-небудь із прав, закріплених у Пакті державою-учасницею. У 1989 р. був прийнятий Факультативний протокол № 2 про скасування страти. Варто зазначити, що Україна є учасницею обох пактів та Факультативного протоколу No 1 до Пакту про громадянські та політичні права.

Міжнародний білль про права людини складається з: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також Факультативного протоколу до нього, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права[5].

Ще одним органом, основним завданням якого є захист прав людини, є Рада Європи. Її держави-учасниці 4 листопада 1950 р. прийняли Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. За змістом права, які передбачені в Конвенції, як правило, збігаються з тими правами, які визначені у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Конвенція захищає громадянські та політичні права людини. Дії чи бездіяльність держав, які підписали Конвенцію, при порушенні прав, що закріплені у ній, можуть оскаржуватись в Європейському Суді з прав людини, якого рішення є обов'язковими для держав-учасниць Конвенції.

Сьогодні склалася система міжнародних правових актів, які стосуються захисту прав людини, це: «1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав; 2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р., Конвенція про попередження злочину геноциду й покаранні за нього 1948 р.); 3. Конвенції, спрямовані на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.); 4. Конвенції, спрямовані на захист людини від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни, Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р., Конвенція про політичні права жінок 1953 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок 1979 р., Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі й інститутів і звичаїв, подібних з рабством 1956 р., Конвенцію про громадянство заміжньої жінки 1957 р.); 5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. – Відень, 1993 р.)» [2].

Значний внесок у сфері захисту та забезпечення прав людини роблять спеціалізовані установи ООН, наприклад ЮНЕСКО та Міжнародна організація праці. Зокрема, остання розробила та ухвалила Конвенцію про скасування примусової праці, Конвенцію про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності, Конвенцію щодо захисту заробітної плати та ін.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) створена 16 лютого 1945 р. Штаб-квартира її розташована в Парижі, Франція. Сьогодні членами даної Організації є 188 країн світу. Основна її мета полягає в сприянні миру і безпеки шляхом співпраці народів у сфері освіти, науки та культури задля забезпечення поваги до законності, справедливості, прав та свобод людини, проголошених у Статуті ООН, для

всіх народів незалежно від раси, статі, мови чи релігії [6]. Найбільш популярною є Конвенція ЮНЕСКО про боротьбу із дискримінацією у галузі освіти 1960 р., яка передбачає ліквідацію та попередження будь-якої дискримінації в сфері освіти.

Варто зазначити, що обравши шлях незалежного становлення та розвитку, закріпивши це у Конституції, Україна також підтвердила своє прагнення розвиватись і зміцнюватись як демократична, соціальна, правова держава, в якій одним із фундаментальних принципів є забезпечення прав та свобод людини й громадянина. Підтвердженням цього є ратифікація Україною Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини, згідно з якою права та свободи людини становлять найвищу цінність і є невід'ємними та належать кожній особі від народження. Тому їх забезпечення є однією з найголовніших функцій держави.

Важливу роль у запровадженні міжнародних стандартів у цій галузі відіграє Європейський суд з прав людини. Як зазначає Слінько Т. М.: «Починаючи з 1997 р., відколи Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд ухвалив понад 500 рішень, в яких визнав Україну такою державою, що порушувала права людини» [8]. До Європейського суду «з 1959 р. по 2017 р. подано 89 593 заяв, а кількість прийнятих ним за цей час рішень складає 20 637, із них по Україні 1213 (5,91 % від загальної кількості)» [9].

Отже, Конвенція про захист прав та основних свобод людини є підґрунтям для подальшої законодавчої діяльності, її норми повинні мати особливе пріоритетне значення для правової системи України. Закони мають відповідати змісту прав та свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, міжнародно-правовим стандартам, інтересам суверенної, правової і демократичної України.

Отож, міжнародно-правові документи щодо захисту прав людини визначають універсальну систему прав і свобод, яка має забезпечити нормальну життєдіяльність особи. Навіть якщо певне право не отримало конституційного врегулювання з боку окремої держави, воно визнається на основі міжнародно-правових актів, адже загальновизнаним є пріоритет міжнародного права щодо внутрішньодержавного. Як відомо, за основу всіх міжнародних стандартів у сфері прав людини взято загальновизнані принципи, зокрема: повага суверенітету держави; самоврядування народів та націй; неприпустимість втручання в справи держави; рівноправність всіх людей; рівність прав чоловіків і жінок; заборона дискримінації; дотримання прав людини в умовах збройних конфліктів та відповідальність за їх порушення.

Значення цих принципів насамперед у тому, що вони є підґрунтям для визначення та законодавчого закріплення прав людини в Україні, а також критерієм законності діяльності будь-якої держави у сфері забезпечення і захисту прав людини, що є особливо актуальним сьогодні.

1. Шуміло А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посібник. Київ : ФОРМ Голембовська О. О., 2018. 168 с.
2. Міжнародно-правове регулювання прав людини. URL:<https://justice-ukr.gov.ua/mizhnarodno---pravove-regulyuvannya-prav-lyudini>.
3. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
4. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2007. 848 с.
5. Міжнародний білль про права людини. Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні». URL: <https://khpg.org/1080655112>.
6. Завдання та мета ЮНЕСКО. URL: <https://uccs.org.ua/zavdannia-ta-meta-iunesko/> (дата звернення: 23.01.2022).
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.01.2022).
8. Слинько Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в конституції України. Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 15 трав. 2018 р. Харків, 2018. С. 30–34. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinko_30-34.pdf (дата звернення: 28.01.2022).
9. European Court of Human Rights. Overview 1959-2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf (дата звернення: 29.01.2022).
10. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. No 8. С. 124–127.

Кіра БЕРКОВСЬКА,

здобувачка вищої освіти І курсу
Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА,

викладач кафедри

загальноправових дисциплін

ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Україна, як і багато інших країн світу, зазнала наслідків воєнного конфлікту на різних рівнях суспільного життя. Однією з найбільш специфічних сфер, що зазнають значних змін, є демографічний та економічний розвиток. Військовий конфлікт має комплексний вплив на народжуваність в

Україні. Серед чинників впливу доцільно виділити: напруженість і нестабільність призводять до зниження народжуваності, різке збільшення рівня смертності в країні. Зазначене стосується не тільки військовослужбовців, а й мирних мешканців, які стають жертвами військових дій.

Статистика смертності в країнах, що перебувають у стані військового конфлікту значно вища, ніж у мирний час. Таку статистику відслідковують спеціалісти, використовуючи демографічний аналіз для подальших висновків. Так, демографічний аналіз становить процес вивчення демографічних подій, процесів і явищ, дослідження їхньої динаміки та виявлення закономірностей розвитку окремих демографічних процесів і відтворення населення загалом у взаємозв'язку з факторами, що на них впливають. Залежно від предмета дослідження розрізняють такі види аналізу: аналіз чисельності населення; аналіз народжуваності; аналіз смертності; аналіз рівня шлюбності тощо. Демографічний аналіз проводять стосовно певного періоду і регіону [1].

Важливо, що крім прямих наслідків війни, підвищення рівня смертності пов'язане з обмеженням в доступі до медичного обслуговування, поганими санітарними умовами та ризиком інфекційних захворювань через руйнування інфраструктури. Кожна п'ята людина, яка живе в активних або недавніх зонах воєнних дій, страждає на депресію, тривогу, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), біполярний розлад або шизофренію [2].

Конфлікт також може витіснити цілі спільноти. Процес переміщення відбувається, коли люди у зонах конфліктів змушені евакуюватися та шукати притулку у інших регіонах або країнах з більш стабільною політичною та економічною ситуацією. Так, за даними Управління Верховного комісара ООН, з початку повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, її територію покинуло близько 8 мільйонів осіб [3].

Слід зазначити, що військові конфлікти мають значний вплив і на економіку країни. По-перше, руйнування інфраструктури, порушення поставок сировини та енергоносіїв, втрата робочої сили можуть призвести до значного скорочення виробництва і валового внутрішнього продукту. Втрата праці та скорочення людського капіталу – це не тільки трагедія для рідних, а й втрата потенційного внеску у виробництво та економічний розвиток. Країни з високим рівнем смертності мають менше можливостей для збільшення валового внутрішнього продукту та поліпшення якості життя населення. По-друге, військові конфлікти можуть мати довгострокові економічні наслідки, пов'язані зі скороченням інвестицій і погіршення інвестиційного клімату в країні. Це може вплинути на розвиток бізнесу, скоротити зовнішню торгівлю і викликати втрату довіри серед іноземних інвесторів. Також зазначимо, що підвищення рівня смертності призводить до збільшення потреби в медичних послугах, лікуванні та підтримці сімей померлих.

Безумовно, високий рівень смертності може стати економічним стимулом для інвестицій в охорону здоров'я та безпеку. В Україні питанням захисту здоров'я населення займається Рада національної безпеки і оборони

України; норми медико-санітарних умов та правил з усіма додатками про екстремальні ситуації (епідемія, війна та інше) прописані в Законі України «Про систему громадського здоров'я» [4]. Країни, які приділяють особливу увагу профілактиці захворювань, безпеці дорожнього руху та безпеці на робочому місці, можуть скоротити витрати на лікування і компенсації, а також підвищити продуктивність населення і якість життя в країні. Так, не зважаючи на різке збільшення смертності в Україні, інститут демографії та соціальних досліджень припускає, що на 1 січня 2030 року чисельність населення України становитиме від 24 млн до 32 млн [5].

Таким чином, смертність – це не тільки соціальна проблема, а й важливий економічний фактор. Розуміння її впливу на економіку може допомогти розробити ефективні стратегії для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення. Як приклад можна вказати Стратегію людського розвитку в Україні, затверджену від 2 червня 2021 року № 225/2021, яка вказує на значну демографічну проблему: «Гострою проблемою в Україні залишається висока передчасна смертність у працездатному віці, насамперед серед чоловіків, які живуть у середньому на 10 років менше, ніж жінки, що помітно перевищує такий розрив у розвинутих європейських державах, де він становить лише три з половиною – п'ять років» [6]. Ще до повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року, в Україні був найнижчий рівень народжуваності в Європі, а наразі українські демографи прогнозують, що рівень народжуваності може стати найнижчим у світі. За перші шість місяців 2023 року кількість народжених була на 28 % менша, ніж за той самий період довоєнного 2021 року, що є найрізкішим падінням показника з моменту здобуття Україною незалежності в 1991 році [7].

Вторгнення в Україну є катастрофою для миру в усьому світі та особливо для миру в Європі. Але війна також значно посилює низку раніше існуючих несприятливих глобальних економічних тенденцій, включаючи зростання інфляції, бідність, збільшення кризи продовольчої безпеки, деглобалізацію та погіршення стану довкілля тощо. Тому нагальним є дотримання цілей ООН, серед яких підтримка міжнародного миру та безпеки, а також запобігання агресії та погрозам миру [8].

Підсумовуючи, зазначимо, що незважаючи на неможливість проведення демографічного аналізу в Україні з 2022 року, можна зазначити про економічні зміни, пов'язані з підвищеним рівнем смертності та імміграції. Зниження народжуваності в країні призводить до зменшення кількості робочої сили, що може призвести до суттєвої економічної кризи.

1. Дорошенко Л. С. Демографія: Практикум. К. МАУП. 2007. С. 80.
2. Кеннет Рогофф. The long-lasting economic shock of war. International Monetary Fund. 2023.
3. Aditi Sangal, Andrew Raine. 2022 Pussia-Ukraine News. CNN. 2022.
4. Притульська Н., Антошко Д., Нестеренко Н. Закон України «Про систему громадського здоров'я» The International scientific-practical journal «Commodities and

markets». 2023. Т. 48, № 4. С. 44–55. URL: [https://doi.org/10.31617/2.2023\(48\)04](https://doi.org/10.31617/2.2023(48)04).

5. Елла Лібанова. Зміна демографічної ситуації в країні: прогнози і виклики для держави. Інститут демографії та соціальних досліджень імені Птухи М. В. 2023.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» : Указ Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

7. Ізабель Коулз Євгенія Сиворка. Russia's Invasion Triggers Baby Bust in Ukraine. *The Wall Street Journal*. 2023.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй, від 26 червня 1945 р. URL.: <https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/un>

ДЕЙНЕКО К. І.,

студента навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ірина ГРИЦАЙ,

д.ю.н, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини, які закріплені в чинних міжнародно-правових договорах, є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, які стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Пошуки універсальної моделі взаємовідносин особистості та влади тривали тисячоліттями, ідеї демократії, прав людини та принципу громадянства зародилися у V-VI століттях до нашої ери. в давньогрецькому полісі. Тогочасні мислителі (Платон, Протагор, Сократ, Арістотель, Перікл) уперше відзначили тісний взаємозв'язок прав людини та законності в суспільстві та визначили напрями і форми розвитку державності на шляху до свободи і гуманізм.

На доктринальному рівні існують різноманітні концепції прав людини: природно-правова, позитивістська, соціалістична, теологічна та універсальна концепція міждержавного співробітництва у сфері прав людини.

Сьогодні найчастіше права людини розглядаються як права, які

притаманні кожній людині в силу того, що вона є особистістю [1]. Хоча концепція прав людини часто сприймається як відображення певних ідеалів, до яких слід прагнути, або взагалі як утопічна за своєю суттю, суть її полягає в тому, що права людини встановлюють необхідний мінімум, необхідний для забезпечення «людського» існування людини.

Діюча нині універсальна система міжнародного визнання та захисту прав людини та основних свобод склалася після Другої світової війни і переважно в рамках ООН.

Основні права людини включають такі права, спочатку закріплені в Загальній декларації прав людини:

- право на життя, свободу та особисту недоторканість (ст. 3);
- свобода від тортур або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 5);
- право на рівний захист від будь-якої дискримінації (ст. 7);
- право на ефективне відновлення прав компетентними національними судами у разі порушення основних прав людини, наданих їй конституцією чи законом (ст. 8);
- свобода від свавільного арешту, затримання чи депортації (стаття 9);
- право на справедливий суд (стаття 10);
- право вільного пересування та вибору місця проживання в межах кожної держави (ст. 13);
- право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком (ст. 14);
- право на свободу думки, совісті та релігії (ст. 18);
- право на соціальне забезпечення (ст. 22);
- право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі та сприятливі умови праці та на захист від безробіття (ст. 23);
- право на освіту, спрямовану на всебічний розвиток людської особистості та підвищення поваги до прав людини та основних свобод (ст. 26);
- право на соціальний і міжнародний порядок, за якого права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені (ст. 28) [2].

Водночас було б некоректно стверджувати, що до створення ООН взагалі не існувало міжнародного захисту прав людини.

Незважаючи на те, що сьогодні права людини мають міцну міжнародно-правову базу, принципи, на яких базується ця концепція, не мають правового походження – вони присутні в будь-якій релігії і відображені у вченнях практично всіх філософських шкіл.

Таким чином, одним із головних принципів індуїзму (найдавнішої світової релігії, яка виникла близько 4500 років тому) є принцип, згідно з яким людське життя є священним і (без винятків) до нього потрібно ставитися з повагою та любов'ю. Головний постулат індуїзму - не заподіяти шкоди іншій

людині. Буддизм (виник близько 2500 років тому) також базується на загальноновизнаних законах людських стосунків — належній повазі до всіх людей і терпимості до інших. Сіддхартха Гаутама (засновник цієї релігії) відкидав кастову систему в Індії і проповідував ідею, що всі люди рівні і гідні поваги незалежно від соціального статусу. Конфуціанство також наголошувало на особистій і державній моралі та соціальній справедливості. Юдаїзм, який виник приблизно 3300 років тому, також наголошує на правах людини. Перша книга Старого Заповіту (Буття) говорить про цінності та святість усіх Божих дітей та про їхню відповідальність одне перед одним. У вченні християнства також йдеться про необхідність піклуватися про бідних, хворих і голодних. Пророк Мухаммед проповідував абсолютну рівність між народами і терпимість до різних релігій.

Однак окремі права людини та їх захист містилися і в нормативно-правових актах давнини. Так, ще в 6 столітті до н.е. перський цар Кір II Великий прийняв Маніфест Кіра, який визнав певні права людини, такі як свобода віросповідання, деякі соціальні та економічні права.

Поняття природного права вперше з'явилося в стоїцизмі, філософському напрямі, що виник у III ст. до н.е. Філософи-стоїки стверджували, що існують загальні для всього людства моральні та правові норми, які не залежать від часу, місця та місцевих звичаїв. Вони вважали, що існують ідеальні природні закони, які вищі за людські закони, написані для управління суспільством. Ці універсальні закони стоїки називали природним правом.

Важливою віхою у справі захисту прав людини стало прийняття Великої хартії вольностей у 1215 році в Англії. Саме цей нормативно-правовий документ містив положення, які сьогодні знайшли відображення в міжнародному праві. Так, Велика Хартія містить положення про визнання вини особи лише за вироком суду та відповідно до закону країни, право особи вільно залишати межі Королівства та повертатися назад тощо.

В епоху Просвітництва відбувся значний прогрес у розумінні прав людини – від розуміння природного права як обов'язку до розуміння його як права. У своїй праці «Два трактати про правління» (1689) Дж. Локк підкреслює, що людина має певні невідчужувані права, і що люди формують уряди лише для забезпечення та захисту природних прав людини – життя, свободи та власності. Деякі сучасники Локка також висловлювали схожі погляди на права людини. Так, Ж. Ж. Руссо, наприклад, говорив про те, що людина народжується вільною. Інші філософи, зокрема Ш. Монтеск'є, Вольтер і Д. Юм, дотримувалися думки про необхідність використання людських знань і розуму для звільнення людей від догматів церкви і абсолютної влади. І. Кант розробив концепцію «категоричного імперативу моралі», яка базується на ставленні до інших «як до мети, але не як до засобу».

Багато з цих філософських постулатів і принципів почали знаходити відображення в рамках політичної боротьби, найбільш яскраво під час Французької буржуазної революції і Громадянської війни в США. Можна

стверджувати, що Декларація незалежності США [3] (1776) починається формулюванням Локка: «Ми виходимо з самоочевидної істини, що всі люди створені рівними і наділені їх Творцем певними невід'ємними правами, серед яких право на життя, свобода та прагнення до щастя».

До нормативних актів, які лягли в основу сучасного розуміння прав людини, слід також віднести англійський Білль про права 1689 р., французьку Декларацію прав людини і громадянина 1789 р. та ін.

Однією з перших спроб кодифікації міжнародних норм у сфері захисту прав людини були міжнародні акти про заборону рабства. Першою угодою в цій сфері була Міжнародна угода про припинення торгівлі білими рабниками 1904 року, яка зосереджена головним чином на тому, що тепер більш відомо як торгівля людьми. Другим документом у цій сфері стала Конвенція про рабство 1926 року, спрямована на боротьбу із залишками рабства в Африці.

Деякі джерела міжнародного гуманітарного права також можна віднести до спроб кодифікації норм прав людини. Безумовно, гуманітарне право є окремою галуззю міжнародного права разом із правом прав людини. Однак у деяких ситуаціях норми цих галузей збігаються. У контексті розвитку права прав людини тут слід згадати Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років, які можна вважати першими спробами кодифікації законів і звичаїв війни. Після Другої світової війни вони були доповнені чотирма Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 року та Додатковими протоколами 1977 року.

За часів Ліги Націй народилися деякі з найважливіших принципів прав людини, включаючи заборону рабства. Однією з найважливіших ініціатив Ліги Націй є захист прав меншин у ряді європейських країн шляхом прийняття міжнародних договорів. Ці договори (зокрема Конвенція про рабство 1926 р.) є одними з перших спроб захистити певні групи людей на міжнародному рівні [4].

Загальної системи міжнародного захисту прав людини та основних свобод на той час не існувало, і в цілому дотримання норм відповідних договорів не було міжнародно-правовим обов'язком держав. Заяви про те, що в інших країнах порушуються права людини, можна розцінювати як посягання на суверенітет і втручання у внутрішні справи.

Друга світова війна з усією ясністю показала, що права людини потребують захисту, в тому числі міжнародного захисту. Не випадково преамбула Статуту ООН підтверджує рішучість народів Організації Об'єднаних Націй відновити віру в фундаментальні права людини, в гідність і цінність людської особистості, у рівність чоловіків і жінок і в рівності прав великих і малих націй, а в преамбулі Загальної декларації прав людини підкреслюється, що зневага та нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що самі права повинні бути охороняються верховенством права. Серед цілей ООН, закріплених у п. 3 ст. 1 Хартії зазначається наступне: «Здійснювати міжнародне співробітництво... у сприянні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії».

За останні десятиліття універсальна система захисту прав людини набула розгалуженого та складного характеру. На даний момент він включає наступні органи і механізми:

- Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини та її допоміжні органи та механізми; – Рада Безпеки ООН та ряд її спеціалізованих механізмів;
- Економічну і Соціальну Раду ООН і діючу при ній Комісію зі становища жінок і Постійний форум ООН з питань корінних народів;
- Міжнародний суд ООН;
- Секретаріат ООН та його окремі підрозділи;
- договірні (конвенційні) органи з прав людини;
- деякі спеціалізовані установи ООН (Міжнародна організація праці, Організація ООН з питань освіти, науки і культури);
- створені органами ООН тимчасові та спеціальні механізми захисту прав людини.

Слід зазначити, що крім універсальних механізмів захисту прав людини, активно розвиваються регіональні механізми. Зокрема, захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини тощо. Тому слід підкреслити, що поряд із національними та загальнолюдськими нормами, які регулюють захист прав людини, існує великий пласт регіональних норм, закріплених у міжнародних договорах. Також активно діють регіональні міжнародні суди, які контролюють забезпечення державами захисту прав людини.

1. Прийняття процедури розгляду індивідуальних скарг в Україні // ООН з прав людини: Управління Верховного комісара з прав людини URL: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?Code=UKR&Lang=EN

2. Африканська молодіжна хартія. URL: <https://au.int/en/treaties/african-youth-charter>

3. Agrotexim та інші проти Греції – рішення від 24 жовтня 1995 р. Серія А, 330.

4. Американська конвенція з прав людини. URL: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20co>

Єлизавета КИСЕЛЬОВА,
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИЗОВОЇ КІМНАТИ ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ В ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проведення слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування є найбільш повним та ефективним механізмом збирання доказів, що дає можливість для повідомлення підозрюваних та визначення меж обвинувачення в подальшому. Допит є однією з найбільш контактних слідчих (розшукових) дій, що вимагає безпосередньої взаємодії слідчого, допитувача, прокурора та особи, яку допитують.

Значну увагу приділено питанням організації й тактиці допиту неповнолітніх в багатьох науках, зокрема й в криміналістиці. Необхідність розробки методик допиту неповнолітніх та популяризації слідчої практики є особливо актуальною у зв'язку з масштабною військовою агресією російської федерації проти нашої держави. Внаслідок цього фіксуються воєнні злочини російських військовослужбовців стосовно неповнолітніх, які ставали жертвами та свідками їх протиправних діянь. Пережиті неповнолітнім події трагічного, насильницького, сексуального характеру, можуть призвести до формування в них особливо вразливого стану, що ускладнюватиме, а у ряді випадків унеможливлуватиме отримання відповідної інформації [1, с. 71].

Одержання криміналістично-вагомих даних від неповнолітніх взагалі та в умовах збройної агресії рф проти України про відповідні факти обумовлює необхідність застосування необхідних знань, навичок, спеціально обладнаних кімнат.

Так, «Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації [2, с.5]. При цьому дане приміщення може використовуватись як для виведення неповнолітнього постраждалого чи свідка зі стану особливої вразливості так і його допиту.

Допит у «кризовій кімнаті», яка спеціально пристосована для роботи з такою категорією осіб, є кращим місцем його проведення [3, с.216]. Це обумовлено тим, що допит без зайвого психологічного травматизму, в умовах, дружніх для дитини, в обстановці, в якій вона відчуватиме себе в безпеці сприятиме більш повному висвітленню відповідних обставин. Водночас, результативність застосування даних приміщень визначає необхідність належної підготовки до проведення спілкування з неповнолітніми. Організаційний етап допиту повинен включати оцінку емоційного стану дитини, з урахуванням вікової категорії та інтелектуального розвитку неповнолітнього, що дозволить визначити можливість й доцільності використання кризової кімнати. Пошук спеціально обладнаного приміщення не менш важливий, оскільки наразі не всі юрисдикційні підрозділи поліції мають кімнати для дітей. При підготовці до допиту неповнолітнього вкрай важливо підібрати кваліфікованого психолога, який володіє достатніми навичками та знаннями для налагодження ефективного спілкування з неповнолітнім.

Свої особливості має і організація спілкування з дітьми різних вікових категорій. Так, у відношенні малих дітей віком 2-3 роки, в яких не розвинута речова форма передачі інформації, потребує правильної інтерпретації їх словник на мову дорослих. Виходячи з цього варто проаналізувати та визначити доцільність використання технік, що спрямовані на відтворення подій, а саме кримінальних правопорушень щодо статевої свободи та недоторканості. Серед таких технік найбільш популярною у слідчій практиці є використання під час допиту неповнолітніх в кімнаті дружній до дитини анатомічних ляльок, за допомогою яких, в ігровому форматі дитина відтворює події, які відбувались з нею.

Як свідчить практика розслідування, доволі часто виникали труднощі з виявленням неправдивих показань, на підставі чого приймалися помилкові рішення, які в подальшому суттєво ускладнювали процес встановлення злочинців [4, с.157]. Мінімізація можливості отримання неправдивих свідчень від дітей, на належному рівні може здійснюватись взаємодією психолога з неповнолітнім, що дасть можливість дитині розпізнавати відтворення подій під час допиту в кімнаті, дружньої до дитини.

Хоча залучення психологів має консультативний характер, деякі уповноважені особи перекладають на них процес допиту. У результаті необхідні обставини можуть бути не встановлені, а слідча (розшукова) дія набувати формального характеру [5, с.144]. Тому, важливим під час організації допиту полягає у попередньому формуванні конкретизованих відомостей, які необхідно отримати під час його проведення, де психолог може допомогти в формулюванні питань доступних для сприйнятті неповнолітнім, спрогнозувати його відповідь і т.ін.

Водночас, на розсуд психолога залишається той перелік питань, які спрямовані на стабілізацію й підтримання в контактному стані допитуваного

неповнолітнього, а також отримання додаткової інформації, що може бути використана в отриманні більшого кола обставин, ніж визначено під час підготовки.

Таким чином участь психолога в допиті полягає в активній взаємодії зі слідчим під час допиту малолітньої особи [3, с.120]. Завдяки активності всіх задіяних до допиту неповнолітнього учасників можуть бути отримані вагомі дані для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Виходячи з вищевикладеного, можемо дійти висновку щодо ефективності використання кризової кімнати дружньої до дитини в процесі здійснення допиту з метою отримання необхідних показань, для встановлення об'єктивної істини та убезпечення дитини від негативних наслідків згадування та відтворення обставин, що мають криміналістичне значення.

1. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал.* 2022. № 13(13) 2022.

2. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рек. – Дніпро : ДДУВС, 2020. 136 с.

3. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2020. № 1 (104). С. 215-220

4. Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монограф. / Кол. авт. ; за наук. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130

5. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2018. № 3 (96).

Володимир КИЯН,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін ННПІО Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ЗМІНІ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Питання правового захисту завжди були у центрі уваги нашої держави, але враховуючи нинішні воєнні, економічні, соціальні та інші обставини, а також ускладнення, які виникають на підприємствах через неможливість забезпечити належні та безпечні умови праці захист трудових прав працівників, зокрема, під час зміни умов трудового договору є, як ніколи, актуальним.

Також особливої уваги вони набувають, коли у процесі трудової діяльності між суб'єктами трудових відносин виникають розбіжності, які згодом можуть перерости у спори.

Статтями 55 та 124 Конституції України [1] передбачено, що судовий захист є найважливішою юридичною гарантією прав та свобод людини та громадянина, і правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

В умовах воєнної агресії через вторгнення російської федерації правові проблеми захисту прав сторін трудового договору продовжують становити інтерес і для науки трудового права.

Україна ще не стикалася з такими масштабними труднощами в економічному розвитку та прогалинами у законодавстві, що обумовлено цілим рядом факторів, а саме: євроатлантичними інтеграційними процесами, низкою епідеміологічних криз у країні через пандемію коронавірусу і, наостанок, воєнним вторгненням країни-агресорки. Усе це призвело до необхідності кардинального перегляду існуючих нормативно-правових актів та прийняття нових.

Не враховуючи низку нормативно-правових змін до законодавства у тому числі і до кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), останній залишається діючим, і навіть його архаїчність та видозміни у сучасних умовах не позбавляють його можливості врегульовувати трудові відносини.

Нажаль до цього часу ведуться політичні дискусії щодо оновлення трудового законодавства і Україна так і не отримала Трудового кодексу. Усі розробки та проекти не знаходили свого логічного завершення. Навіть створення робочої групи з підготовки до проекту Трудового кодексу України, яка складалася із народних депутатів, науковців, професіоналів, і перед якою була поставлена задача щодо підготовки проекту кодексу до кінця листопада

2023 року не завершилися успіхом. Наразі поданий законопроект Трудового кодексу від 08.11.2019. № 2410 [2], очікує уже на друге читання до Верховної Ради України. Тому є сподівання, що питання дослідження проблематики трудових відносин у тому числі і щодо змін трудового договору зможе набути оновлення та вдосконалення.

Сьогодні у сучасних умовах існування держави наукове дослідження як сучасного стану так і перспектив розгляду захисту трудових прав працівників становить інтерес, як з позиції теоретичного підходу вирішення спорів, так і практичного напрацювання вітчизняного чи зарубіжного досвіду функціонування механізму захисту прав.

У зв'язку з цим доцільно буде провести певний аналіз діючого трудового законодавства та розглянути перспективи захисту трудових прав працівників у тому числі пов'язаних із переведенням та переміщенням їх на іншу роботу.

У діючому КЗпП України до цього часу не існує чіткого визначення індивідуальних трудових спорів.

На думку науковців, з втратою чинності Положення про порядок розгляду трудових спорів, де у порядку вирішення індивідуальних трудових спорів розглядалися лише спори про застосування законодавства, колективних і трудових договорів, інших належно встановлених умов праці, в Україні розгляд індивідуальних трудових спорів можливий з приводу не лише застосування, але й встановлення умов праці [3, с. 795].

Таким чином трудові спори пов'язані із незаконним переведенням чи переміщенням працівника на іншу роботу відносяться до індивідуальних трудових спорів і можуть вирішуватися органами і в порядку, визначеному діючим КЗпП України.

Процес судового розгляду зазначених спорів – це особливий порядок діяльності судових органів із застосування норм матеріального права і розв'язання розбіжностей щодо даного застосування, які виникли між працівником, з одного боку, і роботодавцем – з іншого, а також вжиття заходів примусу до суб'єкта, який порушив норми трудового права.

Як відомо, трудове законодавство згідно ст. 31 КЗпП України забороняє в односторонньому порядку змінювати умови трудового договору чи вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором. Для зміни його умов, необхідна згода обох сторін трудового договору. У трудовому праві зміна умов трудового договору отримала назву переведення на іншу роботу. Під яким розуміється згідно ст. 32 КЗпП зміна спеціальності, кваліфікації чи посади.

Згідно ч.2 ст. 32 КЗпП зміна робочого місця працівника інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручення роботи на іншому механізмі або обладнанні у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором не вважається переведенням на іншу роботу, а тому допускається без його згоди і називається переміщенням на інше робоче місце.

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України зумовило потребу у внесенні ряду змін як до КЗпП так і прийняття окремих нормативно-правових актів у сфері праці на період воєнного стану. Так сьогодні, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану визначає Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. [4].

Одним із основних особливостей щодо змін умов трудового договору є те, що згідно із Законом № 2136 від 15.03.2022 року у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 КЗпП щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються. Тому у період дії воєнного стану роботодавець має таку можливість перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди. Про те законодавець усе таки визначив певні обмеження, де повинна бути згода працівника, а саме під час переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії, якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Також у випадку, якщо колишні істотні умови праці не може бути збережено, а працівник не згоден на продовження роботи в нових умовах, то трудовий договір припиняється за пунктом 6 статті 36 КЗпП України.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України № 2136 у період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною третьою ст. 32 та ст. 103 КЗпП, здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

Що стосується перспективного трудового законодавства, то згідно ст. 1 метою Трудового кодексу України [2] є встановлення державних гарантій трудових прав і свобод громадян, створення належних, безпечних і здорових умов праці, забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців.

Ст. 20 законопроекту передбачає перелік основних прав працівників, де до основних прав якраз і відносяться захисна функція трудового права

У частині змін умов трудового договору, то слід зазначити, що ст. 60 Проекту Трудового кодексу визначено, що роботодавець також не має права без згоди працівника змінювати умови трудового договору, зокрема, вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої цим договором, змінювати умови праці, умови оплати праці тощо, крім випадків, лише для запобігання або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також усунення інших обставин, що становлять або можуть

становити загрозу життю чи здоров'ю, умовам життєдіяльності людей [2].

Також законопроектом запроваджуються більш дієві соціальні гарантії для працівників, які тимчасово потребують за станом здоров'я надання легшої роботи або роботи з іншими умовами праці. І термін такого переведення може тривати на строк, визначений у медичному висновку.

Новелою тимчасових переведень є і переведення на іншу роботу за погодженням між роботодавцем і працівником на термін до 6 місяців.

Відповідно до ст. 355 законопроекту, посадова особа, яка здійснила незаконне звільнення працівника або незаконне переведення його на іншу роботу несе повну матеріальну відповідальність за заподіяну пряму дійсну майнову шкоду.

Також заслуговує на увагу той факт, що за працівником у разі переведення його на іншу постійну нижчеоплачувану роботу незалежно від підстави переведення за ним зберігається попередня середня заробітна плата протягом одного місяця з дня переведення.

Разом з тим у випадку, коли заробітна плата переведеного працівника на легшій роботі є вищою, ніж та, яку він отримував до переведення, працівнику виплачується заробітна плата, яка відповідає роботі, що виконується.

Відповідно до ст. 383 законопроекту суд на вимогу працівника у разі його незаконного переведення на іншу роботу приймає рішення про поновлення працівника на попередній роботі та стягнення середньої заробітної плати за час вимушеного прогулу або різниці в заробітній платі за весь час виконання нижчеоплачуваної роботи;

Також суд може прийняти рішення про відшкодування моральної шкоди працівникові, у разі заподіяної незаконним переведенням його на іншу роботу.

З урахуванням викладеного вище, можна зробити наступний висновок. Необхідність ухвалення Трудового кодексу України обумовлена докорінними змінами всієї системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні у зв'язку з формуванням євроатлантичних відносин, введенням воєнного стану в країні та рядом соціально-економічних перетворень і пов'язані з працею. Виникла ціла низка проблем різної визначеності, що повинні вирішуватися засобами трудового права. У тому числі сьогодні потребує удосконалення і судовий механізм вирішення індивідуальних спорів для забезпечення ефективності захисту прав сторін трудового договору. Враховуючи, що у Проекті Трудового кодексу не представлено механізм медіації як альтернатива вирішення конфлікту, доцільно було б розглянути місце цього інституту і перспективному трудовому законодавстві.

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Законопроект Трудового кодексу України від 08.11.2019. № 2410. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

3. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Б. С. Стичинський, І. В. Зуб, В. Г. Ротань. 4-те вид., допов. та переробл. Київ: Видавництво

А.С.К., 2003. 1024с.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

Максим КОЛОДЯЖНИЙ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, завідувач
відділу кримінологічних досліджень
НДІ вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

ПРАВОВА КУЛЬТУРА УЧАСНИКІВ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЯК СКЛАДОВА СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасна соціальна дійсність в Україні характеризується багатьма ризиками та загрозами на шляху до сталого і мирного розвитку нашої держави й суспільства. Період 2020-2023 рр. був для усього світу та України справжнім випробуванням через пандемію COVID-19, спровокованої витіком із лабораторії КНР смертельного вірусу та його подальшим поширенням усіма континентами (хочеться у це вірити). 24 лютого 2022 р. став своєрідним відліком появи страшної (в усіх значеннях цього слова) форс-мажорної обставини у виді широкомасштабної російської військової агресії. Вона є причиною загибелі та поранень сотень тисяч військовослужбовців ЗСУ та мирного населення, руйнування та пошкодження десятків тисяч інфраструктурних об'єктів.

Разом із тим має місце не менш небезпечна соціальна загроза, що має місце як на глобальному, так і національному рівнях. Йдеться про явище протиправності (кримінальної та адміністративної) у сфері безпеки дорожнього руху (далі – БДР). Через неї у світі щороку гине понад 1,35 млн осіб (одна смерть кожної 24 с). На жаль, це явище існувало до 2022 р., має місце зараз та, без сумніву, поширюватиметься й заподіюватиме колосальні людські втрати та економічну шкоду ще найближчі десятиліття.

Для України дорожньо-транспортна смертність й травматизм учасників дорожнього руху уявляє особливу небезпеку внаслідок незадовільного рівня БДР. Думка про те, що вимушена міграція мільйонів українців за кордон, зменшення індексу автомобілізації, скорочення інтенсивності дорожнього руху у 2022-2024 рр. позитивно й істотно відбилися на БДР, є хибною. На це вказує два чинники: 1 – поява неіснуючих до війни нових соціальних факторів; 2 – конкретні статистичні дані про смертність і травматизм на дорогах України.

Під час війни з'явилося чимало чинників, які негативно відбилися на

рівні БДР у нашій державі, зокрема: спорудження на дорогах держави фортифікаційних загороджень; вимкнення вуличного освітлення; знищення та пошкодження доріг, мостів та інших об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури; залучення патрульної поліції до виконання неспецифічних оборонних завдань; відключення системи автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху (далі - ПДР) тощо [1].

Перелічені вище та низка інших обставин призвели до погіршення БДР в Україні у період правового режиму воєнного стану, можливо, за виключенням перших місяців війни. Так, за даними Департаменту патрульної поліції, у 2023 р. порівняно із 2022 р. збільшилась кількість ДТП із загиблими та травмованими на 26,9 % (23 642 проти 18 628 відповідно), чисельність загиблих учасників дорожнього руху на 9,4 % (3 053 проти 2 791 відповідно), чисельність травмованих під час ДТП осіб на 27,5 % (29 502 проти 23 145 відповідно) [2].

Якщо проаналізувати причини, з яких настали ДТП, які щороку узагальнюються Департаментом патрульної поліції, то переважна більшість із них залежить від поведінки учасників дорожнього руху: починаючи від переходу пішоходами дороги у невстановленому місці, – закінчуючи керуванням водіями транспортними засобами у стані сп'яніння. Звідси більшість ДТП в Україні відбувається через «людський фактор». Він зводиться до поведінки учасників дорожнього руху, що має ознаки самовпевненості, агресивності, ризикованості, необачності, непередбачуваності, непослідовності, спонтанності, розчинені нехтуванням власним інстинктом самозбереження. Існування такої поведінки мільйонів учасників дорожнього руху в Україні, що має відносно масовий характер, є результатом низького рівня правосвідомості та правової культури громадян нашої держави. Саме цей фактор перебуває в основі суспільних цінностей та корелює зі станом правопорядку у нашій країні.

Доки транспортні засоби керуватимуться людиною з її вадами і недоліками, доти у детермінаційному комплексі автотранспортних правопорушень визначальним чинником буде саме «людський фактор». У цьому зв'язку виникає логічне й водночас непросте фундаментальне запитання: Як впливати на «людський фактор» протиправності у сфері БДР? Однозначно на нього відповісти природньо неможна. В останніх наукових дослідженнях на цю тематику наголошується на необхідності «культуризації» учасників дорожнього руху шляхом посилення їх відповідальності за порушення ПДР [3], доповненої низкою інших заходів. Частково з такою позицією можна погодитись, хоча б з огляду на те, що правова охорона суспільних відносин у царині БДР є невід'ємною частиною відповідної державної політики. Однак при цьому варто встановити певні умовні межі застосування превенції та державного примусу у всіх його проявах.

У вирішенні поставленої складної соціальної і правової проблеми допоможе прогресивна зарубіжна практика провідних держав ЄС, які

досягнули значних результатів в забезпеченні дорожнього руху. Україна, як кандидат на вступ до ЄС, зобов'язана імплементувати відповідні норми європейських країн у сфері транспортної безпеки, а також адаптувати наявний позитивний досвід, що сформувався у сфері БДР. Є чітке переконання у тому, що акцентування уваги правозастосувачем на регулярному посиленні відповідальності за ті або інші правопорушення у сфері БДР в Україні, є помилковим підходом. Він аж ніяк не узгоджується зі стратегією Vision Zero (Мета: Нуль), яка впроваджується у Швеції з 1997 р., у Норвегії – з 1999 р. [4]. Саме завдяки цій парадигмі, новітній філософії забезпечення БДР та асиметричній державній політиці у вказаній сфері у зазначених країнах удалось досягти вагомих результатів, які призвели до істотного скорочення смертності та дорожньо-транспортного травматизму. З урахуванням цього саме стратегія Vision Zero покладена в основу європейської моделі забезпечення дорожнього руху, метою якою є зведення смертей на дорогах ЄС до 2050 р. до нульового значення.

Стратегія Vision Zero враховує «людський фактор» при аналізі детермінації автотранспортних правопорушень. При цьому «відповідальність» (не у правовому, а соціальному значенні цього поняття) зосереджується не лише на учасникові дорожнього руху, винність якого доведена у встановленому Законом порядку, а на всіх суб'єктах, залучених до сфери БДР. Тобто з визнанням обов'язку учасників дорожнього руху дотримуватись ПДР паралельно загострюється увага на обов'язку для: парламенту – приймати справедливі та виважені нормативно-правові акти; поліції – сумлінно нести службу, не допускати прояви корупції, здійснювати профілактику автотранспортних правопорушень й встановлювати їх причини та умови, усувати останні; дорожніх служб - будувати якісні дороги, вчасно ремонтувати їх; медиків - надавати оперативну і фахову медичну допомогу постраждалим під час ДТП; громадськості – здійснювати постійний соціальний моніторинг сфери БДР та звертати увагу широкого загалу на існуючі проблеми.

Правосвідомість і правова культура має стосуватись не тільки і не стільки пішоходів та водіїв, а й значно ширшого кола соціальних акторів. Від них залежить адекватність чинного законодавства України у сфері БДР, його відповідність актам права ЄС, зосередженість до виконанні поліцейськими не лише репресивно-превентивної, а й, головним чином, профілактичної та соціально-обслуговуючої функцій та ін.

Підвищення рівня правової культури багатьох суб'єктів, залучених до галузі БДР, окрім впливу на їх свідомість і поведінку жорсткістю санкцій статей КУпАП та КК України, має здійснюватись й в інший, не менш ефективний, спосіб. Він зводиться до того, щоб соціальна проблема дорожньо-транспортної смертності й травматизму стала активно обговорюватись на усіх рівнях в українському суспільстві: від Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України – до навчальних класів шкіл, центрів раннього розвитку

дітей та вузьких громадських кіл. Для цього необхідна відповідна інформаційна політика держави, як елемент загальної внутрішньої державної політики України у сфері БДР, поєднаної з багатьма проявами правової пропаганди. Дорослі мають своїми законослухняними діями надавати приклад своїм дітям та молодшому поколінню загалом: не перевищувати швидкість при керуванні транспортним засобом; відмовитись від провокування поліцейських у наданні їм неправомірної вигоди для уникнення відповідальності за вчинення автотранспортного правопорушення; не переходити дорогу у не встановленому місці, а тим більше, на червоне світло світлофору для пішоходів; слідкувати за технічним станом власного транспортного засобу; знати свої права і обов'язки, як учасника дорожнього руху, відповідно до вимог ПДР тощо.

Позитивні зрушення у справі підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, націленої на забезпечення дорожнього руху, так чи інакше корелюватимуть з поліпшенням стану законності у державі, а відтак – з рівнем злочинності в Україні. Ці процеси тісно пов'язані між собою – тому заслуговують на увагу у межах продовження цього важливого теоретико-методологічного і прикладного дискурсу.

1. Batyrgareieva V., Kolodyazhny M., Netesa N. War as a Challenge to Road Safety: Damage to Society and the Economy of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 9. № 5. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 48-56. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-48-56>.

2. Статистика ДТП в Україні за 2023 рік. URL: <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>.

3. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням: монографія / В. В. Голіна, С. С. Шрамко; Нац. акад. прав. Наук України ; НДІ вивч. Проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: 2023. 184 с.

4. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків: Право, 2022. 300 с.

Сергій КОРНІЄВСЬКИЙ,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та
права Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури,
м. Дніпро, Україна

ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДО МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ

Необхідність вивчення складної наукової проблеми активізації взаємодій між регіональними системами всередині країни, а також формування обґрунтованої системи управління процесами міжрегіональної інтеграції в Україні, обумовлена рядом обставин.

По-перше, до початку війни в Україні було помітно дві основні тенденції у розвитку регіональних структур. З одного боку, були зафіксовані зростання різноманіття форм міжрегіонального співробітництва, активізація інтеграційних процесів та розширення взаємодій між регіонами. З іншого боку, розвиток ринкових відносин призвів до збільшення асиметрії і поляризації регіонального розвитку. Це спричинило виникнення проблем, таких як політична регіоналізація, перешкоди для міжрегіонального співробітництва та формування місцевих ринків, а також збільшення рівня фрагментарності економічного простору та розходження регіонів за рівнем розвитку та якістю життя населення. Ці явища стимулювали прояви сепаратизму на сході України та в Криму.

По-друге, інтеграція є однією з основних тенденцій сучасного світового розвитку, оскільки охоплює різні суб'єкти, які діють на всіх рівнях економічного процесу – від домогосподарств до міжнародних економічних союзів. Сьогодні майже неможливо знайти суб'єкти економічних відносин, які б не були залучені в процеси інтеграції.

По-третє, спостерігається об'єктивне посилення регіональної складової розвитку національної економіки. У зв'язку з глобальною інтеграцією економічних відносин стає життєво важливим раціональна організація інтеграційних взаємодій між регіональними системами в Україні. Будь-які прояви дезінтеграції між українськими регіонами підірвуть цілісність країни.

По-четверте, процеси реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування в Україні відображаються у збільшенні взаємодій між регіонами та формуванні міжрегіональних систем. Це сприяє раціональному розвитку регіонів, інтеграції їх економічних систем та прискоренню соціально-економічного розвитку.

По-п'яте, в епоху економіки знань інноваційна активність характеризується високою географічною концентрацією. Це змінює статус

окремих регіонів та міст на міжнародному ринку високотехнологічних товарів, перетворюючи їх на вузлові точки глобальної інноваційної мережі. Тому формування міжрегіональних інноваційних систем є ключовим для активізації трансферу технологій та підвищення конкурентоспроможності регіону.

У сучасних умовах ефективна організація суспільно-господарського життя країни передбачає реалізацію великих міжрегіональних проєктів, комбінування та переплетення потенціалів соціально-економічного розвитку регіональних системних утворень, які тяжіють один до одного, посилення їх конкурентних позицій у глобальному економічному просторі на основі інтеграційних взаємодій.

Але, процеси інтеграції між регіонами всередині країни можуть зіткнутися з різноманітними бар'єрами, які ускладнюють їхню ефективність. Ось кілька типових бар'єрів:

Економічні нерівності: різниці в економічному розвитку між регіонами можуть стати серйозним перешкодженням для інтеграції. Нерівність в рівнях доходів, безробіття та доступу до ресурсів може викликати конфлікти та опозицію.

Культурні та мовні розбіжності: різниці в культурних та мовних аспектах можуть призводити до непорозумінь та відчуття відокремленості між регіонами. Важливо забезпечити культурний діалог та спільний розвиток спільних цінностей.

Політична дисгармонія: регіональні розбіжності в політичних уподобаннях та стратегіях можуть впливати на спроби інтеграції. Різниця в підходах до управління та прийняття рішень може ускладнювати формування спільних політичних стратегій.

Інфраструктурні обмеження: нерозвинена або нерівномірно розподілена інфраструктура (транспортна, комунікаційна) може ускладнювати рівномірний доступ до ресурсів та ринків для різних регіонів.

Нерівномірний розподіл ресурсів: нерівномірне розподілення природних ресурсів (наприклад, сировини або енергії) може створювати нерівності в розвитку регіонів та призводити до конфліктів між ними.

Податкова та фінансова політика: різниці у фінансових стратегіях між регіонами можуть викликати економічні виклики та відчуття нерівності.

Для успішної інтеграції важливо враховувати ці бар'єри та розробляти стратегії для їхнього подолання, забезпечуючи сталість та спільний розвиток всіх регіонів країни.

Для подолання труднощів на шляху до міжрегіональної співпраці можна використовувати різноманітні стратегії та інструменти. Ось кілька можливих підходів:

Економічні стимули: впровадження економічних заходів, таких як податкові пільги чи фінансова підтримка для регіонів, що зазнають труднощів;

– розробка спеціальних економічних зон або інфраструктурних

проектів, які сприяють залученню інвестицій у менш розвинені регіони.

Регіональна політика та управління: впровадження механізмів для забезпечення представництва різних регіонів в уряді та інших рішучих інституціях;

– розвиток регіональних стратегій, що враховують особливості кожного регіону та сприяють його розвитку.

Інфраструктурні та транспортні проекти: реалізація проектів з покращення інфраструктури та транспортної доступності в менш розвинених регіонах;

– розробка стратегій для забезпечення рівномірного розподілу інфраструктурних можливостей.

Розвиток людського капіталу: здійснення програм розвитку освіти та навчання в менш розвинених регіонах;

– впровадження ініціатив для підвищення кваліфікації та розвитку трудового потенціалу на місцевому рівні.

Культурний обмін та співпраця: розробка програм для стимулювання культурного обміну та співпраці між регіонами;

– підтримка мистецьких та культурних ініціатив, які сприяють взаєморозумінню та спільноті між різними регіонами.

Створення регіональних партнерств: активне залучення бізнес-середовища до створення регіональних партнерств та асоціацій;

– розвиток мережевих зв'язків та співпраці між підприємствами та організаціями з різних регіонів.

Ці стратегії та інструменти можуть варіюватися залежно від конкретних викликів, з якими стикається кожен регіон. Важливо розробляти комплексні підходи, щоб забезпечити ефективну міжрегіональну співпрацю та збалансований розвиток.

Володимир КОРОТАЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
академік Української академії наук,
судовий експерт вищої категорії,
директор Дніпропетровського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ МВС УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В статті здійснено аналіз чинного законодавства України щодо регулювання судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України як суб'єкта протидії злочинності. В роботі зроблено узагальнений історичний екскурс щодо створення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України та Експертної служби МВС України. На підставі окремих досліджень присвяченим класифікації нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Експертної служби МВС України, узагальнено та класифіковано функції Експертної служби та визначено предметну сферу нормативно-правового регулювання.

Експертні установи своєю діяльністю посідають не тільки одне з провідних місць під час здійснення правосуддя України, забезпечуючи його «незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки» [1], а й відіграють суттєву роль у протидії злочинності. Науковий прогрес та можливості застосування засобів, методів та технологій з різних галузей знань в інтересах забезпечення безпеки, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень має не одне століття історії. В цьому сенсі Україна перебувала в авангарді запровадження таких технологій. Так, у Києві за ініціативи Рудого Г. М. у 1902 році було створено антропометричний кабінет при розшуковій частині Київської міської поліції в складі якого вже у 1904 році було відкрито перше в державі дактилоскопічне бюро [2, с.263-283]. Сьогодні в силу стрімких соціальних, економічних та політичних зрушень, що суттєво впливають в тому числі на здійснення протидії злочинності, питання урегульованості діяльності судово-експертних установ не втрачає своєї актуальності. Державні спеціалізовані установи, до яких належить Експертна служба МВС України в складі якої ключовим суб'єктом є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, маючи особливі

повноваження в сфері судово-експертної діяльності, стають основними суб'єктами протидії злочинності, котрі здатні забезпечувати правоохоронні органи якісним застосуванням додаткових знань з різних галузей науки і техніки.

З розвитком дослідницької діяльності щодо забезпечення більш якісних результатів правоохоронної діяльності та правосуддя виникла потреба не тільки у рекомендаціях щодо методики проведення окремих досліджень та техніки застосування спеціальних засобів для протидії злочинності, й у створенні та упорядкуванні системи суб'єктів й законодавчому закріпленню такої діяльності. Такій тематиці присвячено досить багато досліджень як в Україні, так і світі. Серед вітчизняних науковців, які пов'язували свої дослідження із зазначеною темою, є В. П. Бахін, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічев, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та інші.

Метою статті є аналіз чинного законодавства щодо регулювання діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України на підставі чого запропонувати узагальнення та класифікацію його основних функцій, а також окреслити предметну сферу діяльності.

В наукових роботах, присвячених розвитку та становленню експертної діяльності, що забезпечує протидію злочинності, є різні підходи до періодизації. В контексті тематики дослідження заслуговує на увагу точка зору, яка враховує становлення судово-експертних установ МВС України. Так Пиріг І. В., виокремлює чотири етапи: «перший – дореволюційний – етап створення умов для утворення експертних установ та безпосередня їх організація (1864 – 1917 рр.); другий – етап розвитку експертних установ між двома світовими війнами (1918 – 1941 рр.); третій – етап відродження експертних установ та інтенсифікація їх діяльності (1943 – 1997 рр.); четвертий – сучасний етап розвитку експертних установ на теоретичній основі судової експертології та новітніх досягнень науки, техніки та інформаційних технологій» [3, с.196-203]. При цьому четвертий період, як «період становлення експертної служби», він пов'язує саме з утворенням Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (ДНДЕКЦ) МВС України [3, с. 202].

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, як основний елемент експертної служби МВС України, є однією із визначених Законом України «Про судову експертизу» державних спеціалізованих установ, що здійснює судово-експертну діяльність». Так, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України судово-експертну діяльність «здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим

Законом» [1].

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі - ДНДЕКЦ МВС України або Центр) як юридична особа і окремий суб'єкт правовідносин зареєстровано з 12 травня 1998 року. Правовою підставою для його утворення була Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 р. № 617 «Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ» [4]. Згідно цієї Постанови Центр створено у межах асигнувань та за пропозицією Міністерства внутрішніх справ, яку було підтримано Міністерством фінансів, Міністерством економіки, Міністерством юстиції та Міністерством у справах науки і технологій, на базі Експертно-криміналістичного управління, Центру криміналістичних досліджень і Вибухотехнічної служби, що вже діяли в системі МВС України на той час. Після цього Наказом МВС України від 12 травня 1998 р. на базі експертно-криміналістичних управлінь, відділів, відділень апаратів ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міських управлінь, підпорядкованих їм криміналістичних і вибухотехнічних підрозділів та експертно-криміналістичних відділів, відділень, груп міськрайлінорганів внутрішніх справ утворено науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) при Головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, Управліннях МВС України в областях, м. Севастополі та на транспорті [5]

У 2000 році відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 988 від 20.06.2000 року на базі ДНДЕКЦ МВС України і відповідних експертно-криміналістичних підрозділів при головних управліннях Міністерства внутрішніх справ в Криму, м. Києві, Київській області, управлінь Міністерства внутрішніх справ в областях, м. Севастополі і на транспорті, утворено експертну службу Міністерства внутрішніх справ (далі – Експертна служба). Цією ж Постановою (пунктом 2) було затверджено Положення про експертну службу Міністерства внутрішніх справ (далі – Положення від 20.06.2000 року), яке до сьогодні вже двічі набувало нової редакції [6]. Вперше у 2012 році після втрати чинності вказаного пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 988 згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 13 червня 2012 р. № 533 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства внутрішніх справ» [7] та прийняття Наказу МВС України № 691 від 09.08.2012 року «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» [8]. Вдруге у 2015 році у зв'язку із прийняттям Наказу МВС України № 1343 від 03.11.2015 року «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» (далі – Положення) [9], який скасовував попередній. Як зазначено у пункті 2 цього Положення «експертна служба МВС у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України, указами Президента України та

постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, нормативними документами у сфері стандартизації, наказами МВС та цим Положенням» [9].

У відповідності до вказаного Положення до завдань експертної служби МВС належать наступні:

1) забезпечення органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою;

2) проведення оцінки відповідності (випробування, сертифікації, інспектування) продукції, процесів і послуг; оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності; огляду та експертного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують; відстрілювання вогнепальної зброї та огляду її технічного стану та інших робіт у межах компетенції;

3) ведення криміналістичного обліку, організація належного використання інформаційних фондів;

4) організація та забезпечення відповідно до законодавства науково-дослідної діяльності, упровадження її результатів [9].

У відповідності до пункту 4 Положення на виконання вказаних завдань Експертна служба здійснює наступні види діяльності:

1) здійснює судово-експертну діяльність, проводить судову експертизу в кримінальному та виконавчому провадженнях, адміністративних, цивільних і господарських справах, справах про адміністративні правопорушення;

2) забезпечує в межах повноважень функціонування криміналістичного обліку та перевірку за ним, а також натурних зразків або каталогів продукції, технічної документації та іншої інформації, необхідної для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи;

3) забезпечує участь судових експертів та фахівців установ Експертної служби МВС як спеціалістів під час проведення огляду місця події, здійснення досудового розслідування та судового розгляду відповідно до законодавства;

4) проводить оцінку майна, майнових прав та здійснює професійну оціночну діяльність, здійснює рецензування звітів про оцінку майна (акта оцінки майна) та надає висновки в межах повноважень, визначених законодавством;

5) забезпечує проведення відстрілювання вогнепальної зброї та огляд її технічного стану;

6) проводить оцінку відповідності (випробувань, сертифікації, інспектування), розглядає та погоджує проекти технічних умов, іншу технічну та конструкторську документацію на продукцію, процеси і послуги, виконує інші роботи в межах своєї компетенції;

7) організовує та забезпечує в установленому порядку навчання (підготовка, стажування, курсові збори) та атестацію працівників установ

Експертної служби МВС, які залучаються для проведення судової експертизи та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи;

8) веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС;

9) організовує матеріально-технічне та інше ресурсне забезпечення установ Експертної служби МВС;

10) впроваджує єдину систему управління установами Експертної служби МВС;

11) узагальнює та забезпечує спільне використання судово-експертної практики;

12) здійснює міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи та криміналістики відповідно до законодавства України;

13) проводить науково-дослідну, науково-методичну та інформаційну діяльність у галузі судової експертизи і криміналістики;

14) розробляє та в установленому порядку вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства, інших нормативно-правових і нормативно-технічних документів;

15) виконує в межах своєї компетенції інші роботи і надає платні послуги відповідно до законодавства України [9].

До вказаного переліку завдань слід додати нові повноваження щодо адміністрування Електронного реєстру геномної інформації людини, що виникли у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який введено в дію 6 лютого 2023 року [10]. На виконання цього Закону України та «з метою врегулювання механізму функціонування Електронного реєстру геномної інформації людини» МВС України було прийнято Наказ № 639 від 04.08.2023 року, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2023 р. за № 1657/40713 «Про затвердження Положення про Електронний реєстр геномної інформації людини» [11].

Відповідно до пунктів 4 та 5 цього Наказу МВС України «держателем Електронного реєстру та володільцем інформації, що обробляється в ньому, є держава в особі Міністерства внутрішніх справ України, що здійснює організаційне, нормативно-правове забезпечення функціонування Електронного реєстру та контроль за дотриманням вимог законодавства щодо його ведення, а «адміністратором Електронного реєстру є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України», що забезпечує виконання наступних функцій:

- формування та функціонування Електронного реєстру;
- методичне, методологічне забезпечення функціонування Електронного реєстру;
- перевірку повноти та актуальності відомостей, що містяться в Електронному реєстрі, вжиття заходів щодо усунення недоліків, виявлених у

роботі Електронного реєстру;

- реалізацію заходів із технічного, технологічного та програмного забезпечення функціонування Електронного реєстру;

- здійснення заходів із створення, підтримки та технічного адміністрування інформаційно-комунікаційних засобів, програмних та апаратних компонентів, що використовуються для забезпечення функціонування Електронного реєстру;

- збереження інформації, що міститься в Електронному реєстрі;

- визначення електронної інформаційної взаємодії;

- надання, обмеження, припинення доступу до Електронного реєстру користувачам Електронного реєстру;

- упровадження та вдосконалення програмно-апаратних засобів ведення Електронного реєстру відповідно до нормативно-правових актів;

- обробку (збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передавання), знищення) геномної інформації людини в Електронному реєстрі згідно із Законом;

- аналіз та діагностику збоїв або припинення роботи апаратно-програмних інформаційних ресурсів Електронного реєстру;

- моніторинг та аналіз якості функціонування Електронного реєстру;

- здійснення контролю за дотриманням користувачами Електронного реєстру вимог законодавства щодо доступу до його інформаційних ресурсів у межах їх повноважень;

- виконання інших завдань, покладених на нього держателем Електронного реєстру, що необхідні для реалізації цілей, визначених цим Положенням [11].

Отже по суті Експертною службою здійснюється три основні функції, які умовно можна назвати як:

- 1) спеціалізована – експертна, оціночна та фахова щодо участі спеціалістів під час проведення огляду місця події, здійснення досудового розслідування та судового розгляду);

- 2) обліково-реєстраційна – збір та обробка даних, що дозволяють вирішувати завдання протидії злочинності;

- 3) науково-методологічна – теоретичне та практичне удосконалення проведення досліджень та організації судово-експертної діяльності.

Значний обсяг повноважень та виконуваних функцій ДНДЕКЦ МВС України, як основного елемента Експертної служби МВС, створює необхідність належного нормативно-правового регулювання та упорядкування його діяльності. В сенсі узагальнення та диференціації чинного законодавства слушною вбачається систематизація нормативно-правових актів, котрі складають основу нормативно-правового регулювання діяльності Експертної служби, як більш загальної структурної одиниці в системі

експертних установ України, яка зроблена В.В. Горбонос. Систематизацію вона здійснила у такій послідовності: «1) Конституція України; 2) закони України, включаючи кодифіковані закони; 3) міжнародні договори згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України; 4) укази Президента України; 5) постанови Кабінету міністрів України; 6) інші підзаконні нормативно-правові акти (накази та розпорядження центральних органів виконавчої влади); 7) нормативні акти Експертної служби МВС України; 8) постанови Пленуму Верховного суду України (далі – ВС України), які не є джерелами права, але мають рекомендаційний характер і активно впроваджуються в діяльність Експертної служби МВС України» [12]. За такою послідовністю авторкою надано узагальнену класифікацію із зазначенням вихідних даних нормативно-правових актів та сфери їх регулювання. Запропонована класифікація потребує більш детальної уваги, при цьому основну увагу звернемо не на самі нормативно-правові акти, а на правовідносини, що вони регулюють.

Так, національні Закони у сфері судово-експертної діяльності вона поділяє на три групи, які:

1) закріплюють підстави проведення судової експертизи та експертних досліджень працівниками Експертної служби МВС України, а також їх участь у кримінальному, адміністративному, цивільному, господарському судочинстві та провадженнях у справах про адміністративні правопорушення;

2) регламентують окремі організаційні аспекти діяльності Експертної служби МВС України, зокрема встановлюють гарантії діяльності експертів, у частині забезпечення їхньої особистої безпеки та безпеки членів їхніх сімей, попереджують виникнення та поширення будь-яких корупційних проявів;

3) регулюють процедуру проведення судової експертизи та експертних досліджень.

В свою чергу акти та постанови Уряду на групи які: «1) стосуються її функціонування, зокрема: рішення про утворення цієї служби; визначають перелік платних послуг, що надаються даною службою; 2) регулюють загальний порядок і процедуру проведення судових експертиз і окремі види останньої: дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; облік і розслідування обставин нещасних випадків, професійних захворювань, аварій на виробництві; 3) регламентують професійну діяльність працівників у частині оплати їхньої праці; 4) встановлюють засади міжнародного співробітництва».

Підзаконні нормативно-правові акти МВС України вона класифікувала за сферою вирішуваних питань про: «1) різні аспекти діяльності цієї служби, серед яких: організаційно-функціональний; діяльність Експертно-кваліфікаційної комісії МВС України; функціонування спеціальних криміналістичних обліків; контрольна діяльність; 2) проведення досліджень, зокрема дактилоскопічних, а також таких об'єктів, як: зброя та боєприпаси до неї; наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори; транспортні

засоби; 3) залучення експертів; 4) фінансове забезпечення судово-експертної діяльності та проведення експертних досліджень, як от оплата роботи експертів або формування коду платежу для оплати цих досліджень».

Що стосується нормативних актів Експертної служби в її роботі зазначається, що вони «регулюють внутрішньо організаційні питання, пов'язані з: «1) внутрішнім трудовим розпорядком; 2) контролем за якістю досліджень і проведенням перевірок територіальних підрозділів Експертної служби МВС України [12].

Узагальнюючи систематизацію нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ДНДЕКЦ МВС України у поєднанні із вищевказаними трьома основними функціями Експертної служби (спеціалізована, обліково-реєстраційна та науково-методологічна), і не використовуючи їх класифікацію за юридичною силою, що притаманна для всієї системи законодавства, можна виокремити дві основні групи нормативно-правових актів за їх сферою (предметом) регулювання:

1) організаційно-розпорядчі – ті, що регулюють питання управління, координації, взаємодії, діловодства, оплати праці та інших питань, що стосуються діяльності Експертної служби та взаємовідносин з іншими суб'єктами правовідносин;

2) експертно-процедурні – ті, що стосуються виключно судово-експертної та оціночної діяльності, їх юридичної значимості, тобто підстав і порядку проведення експертиз, інших досліджень, повноважень експерта, особливостей використання досліджень у вирішенні правових спорів чи притягнення до відповідальності тощо.

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 року № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Рудой Г. М. – родоначальник полицейской экспертно-криминалистической службы в Украине. Чисников В. Н. Криміналістика і судова експертиза. Випуск 63 с. 263-283

3. Пиріг І. В. Історія становлення та розвитку експертної діяльності в органах внутрішніх справ [Електронний ресурс] / І. В. Пиріг. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 196-203. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_6_41

4. Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.1998 року № 617 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-98-%D0%BF#Text>.

5. Експертна служба МВС. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Офіційний сайт.URL: <https://dnдекс.mvs.gov.ua/історія-розвитку-експертної-служби/>.

6. Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ. Постанова Кабінету Міністрів України № 988 від 20.06.2000 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2000-%D0%BF#Text>.

7. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства внутрішніх справ. Постанова Кабінету Міністрів України № 533 від 13 червня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533->

2012-%D0%BF#Text.

8. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС України № 691 від 09.08.2012 року. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 вересня 2012 р. за № 1541/21853. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1541-12#Text>.

9. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС України № 1343 від 03.11.2015 року. Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1390/27835 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text>.

10. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07.2022 року, № 2391-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#n207>.

11. Про затвердження Положення про Електронний реєстр геномної інформації людини: Наказ МВС України № 639 від 04.08.2023 року, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2023 р. за № 1657/40713 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1657-23#Text>.

12. Горбонос, В. (2021). Класифікація нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Експертної служби МВС України. Знання європейського права. 73-78. [10.32837/chern.v0i3.102](https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.102).

Олександр КОСИЧЕНКО,

доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

СМАРТФОН ЯК ДЖЕРЕЛО РИЗИКІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Сучасний смартфон – це повноцінний маленький комп'ютер, який, на відміну від настільного комп'ютера або ноутбука, має постійний доступ в Інтернет і тому несе в собі великі ризики: як звичайні комп'ютерні (віруси, не документовані можливості, закладки, стеження), так і інформаційні (вплив на свідомість свого власника, нав'язливий контент, залучення до небезпечних груп у соцмережах). Під впливом на свідомість ми розуміємо насамперед те, що смартфон – платформа для завантаження адиктивного (від англ. addiction – схильність, згубна звичка) контенту, що несе цілий букет ризиків та залежностей: ігри, відеоролики, порнографія, пропаганда тощо.

Основні властивості смартфона, що породжують ці ризики, такі:

- платформа для доставки нав'язливої реклами;
- джерело неконтрольованих повідомлень, пропозицій, приманок, розводок та інших впливів на користувача;
- платформа для встановлення небажаного та непроханого програмного забезпечення: вірусів, троянських програм, шпигунів, рекламних закладок тощо;

– канал витоку персональних даних власника: фотографій, особистих даних, адреси, відомостей про переміщення, номерів кредиток та інше.

Чим інтенсивніше використовується пристрій, тим більше даних про свого власника воно накопичує. Дані бувають прямими – фотографії, контакти, повідомлення, які власник сам повідомив пристрою та Інтернету. Є й опосередковані дані, які обчислюються самим пристроєм з урахуванням дій власника. До них відносяться, наприклад: історія встановлення та використання додатків; історія повідомлень та дій; історія магазину додатків; історія браузера, його кеш (переглянуті нещодавно сторінки); історія переміщень та багато іншого. Дані збирають практично усі виробники пристроїв (наприклад, Apple, Samsung, Xiaomi та інші), платформа операційної системи (iOS або Android), а також легальні та нелегальні (шкідливі) програми. Багато програм при установці вимагають дати їм дозвіл на доступ до вашої телефонної книги, файлів, фотографій і т. д. Безкоштовному додатку вони потрібні для заробітку шляхом отримання та перепродажу ваших персональних даних. У більшості шкідливих програм на смартфоні та ноутбуці – економічні цілі, тобто їм потрібно якось отримати або вкрасти гроші користувача або нажитися на ньому іншими способами. Основні джерела доходу таких додатків такі. Насамперед, це продаж уваги, яка продається найдорожче і яким оплачується доступ практично до будь-яких сервісів. Монетизація уваги може бути різною – показ реклами, створення штучних незручностей, за зняття яких необхідно заплатити, участь у спільному створенні контенту (лайки та перегляди). Кількість контактів з користувачем, щільність утримання його уваги впливають на дохідність будь-якого подібного сервісу. Таким чином, найбільш прибутковим бізнесом є продаж доступу до уваги користувача шляхом показу йому реклами та іншого контенту в браузері та інших додатках.

Далі слідує продаж профілю користувача. Профіль – це сукупність даних про користувача: історія перегляду сайтів, історія використання програм, список контактів, історія геолокацій пристрою, списки бездротових мереж і Bluetooth-пристроїв, записи звукового оточення, параметри середовища (версія ОС, мобільний оператор, характеристики пристрою, що використовується) і т.п. д. Зазвичай ці дані продаються знеособленими: сама собою особистість користувача для рекламодавців не дуже цікава, при тому, що його персональні дані можуть бути чутливими (і стати джерелом юридичних ризиків для продавця). Сукупність таких даних продається через ланцюжок посередників маркетинговим компаніям і дозволяє їм приймати рішення щодо потенційної цінності конкретного користувача рекламодавця. Наприклад, при реєстрації в месенджері (Telegram, Viber та ін.) або іншому схожому сервісі користувачеві відразу доступний список його контактів з пам'яті пристрою. Причому контакти, зазвичай, отримують повідомлення у тому, що він почав користуватися сервісом. На основі списку контактів, бездротових мереж, Bluetooth-пристроїв у зоні видимості користувача можна

робити висновки про його найближче оточення, приблизний рівень доходу, сімейне становище тощо.

Продаж неявного доступу до пристрою. Ще дешевше продається невидимий, неявний доступ до пристрою: накрутка реклами у фоновому режимі, майнінг (видобуток) криптовалюти, розсилка спаму, «проксування трафіку» без відома користувача, тобто використання телефону як маршрутизатора стороннього інтернет-трафіку, що дозволяє зловмисникам маскувати діяльність у Мережі під звичайну активність користувача – наприклад для показів реклами. Все це можуть робити без вашого відома на вашому смартфоні шкідливі програми, якщо ви встановите їх – умисно чи мимоволі.

Дуже небезпечні програми-вимагачі – «локери» (віруси-вимагачі) та шифрувальники, які блокують смартфон і вимагають грошей за розблокування. Попадають на пристрій при завантаженні або встановленні сумнівного контенту, а також під виглядом «добрих» програм. Найвідомішим шифрувальником останніми роками був вірус Petya, який заразив у 2017 році сотні тисяч комп'ютерів. Ще одна категорія шкідливих програм – так звані грошові п'явки, програми з прихованою підпискою або одноразовими платежами, що експлуатують екосистему магазинів додатків і безтурботність користувача.

Таким чином, основні цілі шкідливих програм такі: крадіжка грошей з рахунку мобільного телефону через платні послуги операторів або непрохані підписки; крадіжка грошей із банківських рахунків через фальшиві мобільні додатки банків; використання обчислювальної потужності пристрою для своїх цілей: створення штучного трафіку, розсилання спаму, майнінг криптовалюти тощо без відома користувача; нарощування трафіку передачі, за який власник телефону буде змушений заплатити своєму оператору; збирання особистих даних для перепродажу (геолокація, списки бездротових мереж, контактів, тексти SMS, історія користування додатками тощо); маркетингове «профілювання» користувача: аналіз особистих даних, складання профілів поведінки користувача, перепродаж рекламних систем.

Шкідливі програми можуть встановлюватися добровільно самим користувачем, наприклад для отримання доступу до якогось цікавого або привабливого контенту (свіжий фільм). Існує ряд непрямих ознак шкідливих програм, наявність яких на пристрої має насторожити користувача. Насамперед це "захищені" месенджери. Месенджери із захищеним чатом можуть сигналізувати про бажання підлітка мати секрети від дорослих. Особливо підозрілі месенджери з «зникаючим контентом», які видаляють повідомлення після деякого часу (наприклад, Snapchat, Wickr). У таких додатках виникають ризики втягування підлітків у гру «в секрети» з однолітками, під час якої підлітка можуть зробити об'єктом шантажу, залучити до криміналу, схилити до суїциду тощо.

Підозрілі будь-які додатки, які нібито розширюють функціонал

популярних програм – «доповнення» для WhatsApp, Instagram, Minecraft тощо. Зустрічаються також модифіковані версії додатків «поліпшувачів», в які вбудовано шкідливий код. Як правило, мотивація користувача для встановлення подібних додатків – якась додаткова функціональність, якої немає у вихідному додатку, наприклад, можливість завжди бачити мережевий статус контактів у WhatsApp.

І Як відомо, комп'ютерний вірус – це шкідлива програма, написана спеціально для заподіяння шкоди програм та пристроїв або для кримінальної активності. Троянська програма – це шкідливий агент, що проникає на пристрій у вигляді легітимних програм. Має не тільки заявлену функціональність, але й побічні, небажані для користувача функції: розкрадання даних, приховане використання пристрою для створення трафіку на сайти, розсилки спаму тощо. На зорі цифрової епохи (кінець 1980-х років) перші комп'ютерні віруси створювалися для розваги з хуліганських спонукань. На початку 1990-х років їх було вже багато, але вони не мали комерційних цілей. Творці вірусів – початківці чи досвідчені програмісти – переважно прагнули самоствердження, демонстрації майстерності. При цьому, звичайно, завдаючи реальної шкоди мільйонам користувачів комп'ютерів. З того часу віруси та троянські програми стали комерційними інструментами, дозволивши створити величезну індустрію з оборотом десятки мільярдів доларів на рік. Зараз у цій розвиненій індустрії налагоджено детальний поділ праці: одні пишуть програми-конструктори вірусів, інші генерують ці віруси і запускають у Мережу, треті продають доступ до заражених комп'ютерів, четверті отримують замовлення та поширюють спам та установки непроханих програм тощо. на добу з'являється кілька десятків тисяч нових вірусів, а на рік – до 3-5 мільйонів.

Є кілька способів отримати вірус на комп'ютер або смартфон:

- Відкрити електронний лист із вірусом і тим більше відкрити файл, доданий до листа.
- Зайти на заражений сайт. Досить багато сайтів в Інтернеті, особливо нелегального змісту (порно, піратські відео, музика або софт), можуть встановити віруси на комп'ютер при відкритті веб-сторінок.
- Встановити на свій пристрій невідомий додаток з невідомого сайту. З додатком у процесі установки на пристрій можуть непомітно встановити віруси, рекламні програми та інше електронне сміття.
- Запустити завантаження MMS, надісланого з невідомого номера.

Вище ми вже розглянули ризики встановлення незнайомих програм та програм. Часто такі самі ризики несе і встановлення програм від знайомих брендів. Великі інтернет-сервіси домовляються з розповсюджувачами – файловими хостингами, каталогами програмного забезпечення, а часом і з піратськими сайтами – про поширення свого ПЗ (браузерів, пошукових систем, поштових клієнтів, ігор та агентів новин, месенджерів тощо). Це називається дистрибуцією інтернет-сервісів. Дистрибуцією програм,

покликаних «прив'язати» користувача до сервісу, займаються навіть і великі інтернет-компанії, наприклад, Google та інші. Більше того, їхня частка ринку істотно залежить від активності дистрибуції їхніх браузерів, агентів тощо. Дуже багато з цих розповсюджувачів додають до основного продукту ще 5–10 програм. Одні з них можуть бути нешкідливими або навіть корисними (хоч і отримані без попиту користувача); інші можуть виявитися вірусами і троянами. Відносно чесна програма-установник навіть показує користувачеві список цих додаткових програм із вже проставленими галочками, які дозволяють установку. Але так відбувається далеко не завжди. Легальні господарі основного продукту, з яким «їде» такий неавторизований «причіп», офіційно борються з таким використанням їхнього бренду, але їм не завжди вдається виявити подібне шахрайство та контролювати весь ланцюжок дистрибуції. Прихована або несвідома установка цих додаткових програм у кращому разі заражає комп'ютер або смартфон непроханим рекламним ПЗ, а в гіршому випадку і зовсім перетворює його на частину великого ботнета хакера. Проштовхування шахрайського програмного забезпечення у складі пакета з легальним програмним забезпеченням від відомих брендів – це один із видів так званої соціальної інженерії.

Ми розглянули деякі загрози, уразливості, ризики та проблеми, що виникають при використанні смартфонів, проте існує ще велика кількість проблем [1 - 3], які не завжди виявляються у явному вигляді і подальша робота в цьому напрямку потребує постійних зусиль фахівців з інформаційної безпеки.

1. Stopping Your Smartphone from Being a Cybersecurity Risk. Brian Wallace, November 2, 2021. URL: <https://informationsecurity.report/guest-articles/stopping-your-smartphone-from-being-a-cybersecurity-risk/>.

2. Are Your Mobile Devices Protected from Cyber Threats? - Cassie McCan September 19, 2023. URL: <https://oit.nd.edu/about/news-and-updates/are-your-mobile-devices-protected-from-cyber-threats/>.

3. 9 top mobile security threats and how you can avoid them. - Charlie Osborne. Oct. 18, 2023. URL: <https://www.zdnet.com/article/9-top-mobile-security-threats-and-how-you-can-avoid-them/>.

Ксенія КОСЯЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

З огляду на той факт, що поліція виступає в якості одного з центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, взаємодія даного правоохоронного органу з неурядовими організаціями є багатовекторною.

Наголошується на взаємодії громадських формувань з охорони громадського порядку з органами та підрозділами Національної поліції шляхом проведення спільних патрулювань місцевості, обміну інформацією, сприяння неурядовими організаціями у виявленні та розкритті злочинів тощо.

Розкривається один із найбільш ефективних заходів запобігання злочинам – проведення спільних інформаційних кампаній за участю представників неурядових організацій та органів і підрозділів Національної поліції, спрямованих на зниження рівня віктимності громадян.

Як зазначає Колодяжний М. Г., сучасний підхід світового співтовариства у запобіганні та протидії злочинності базується на налагодженні партнерських зв'язків державних органів із громадськими та неурядовими організаціями, науковими колами, окремими громадянами. Діяльність останніх безпосередньо спрямовується на сферу запобігання злочинності, пов'язується із громадським контролем ефективності роботи органів кримінального переслідування або моніторингом законності витрачання державних фінансів [1, с. 4].

Важливу роль у процесі протидії злочинності займають неурядові організації, які реалізують цілий комплекс заходів, спрямованих на усунення детермінантів актів деліктної поведінки. Втім, ефективна реалізація відповідних напрямків діяльності можлива лише за умови плідної взаємодії із правоохоронними органами, до числа яких відноситься Національна поліція України.

Яскравим прикладом взаємодії неурядових організацій з іншими суб'єктами протидії злочинності є співпраця громадських формувань з охорони громадського порядку з правоохоронними органами. Так, у даному напрямку роботи найбільш тісною є взаємодія цих формувань з органами та підрозділами Національної поліції.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України від 13.04.2012 р. № 4651-VI «Про Національну поліцію», поліція відповідно до покладених на неї завдань

здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події тощо [2].

Перелічені повноваження поліції свідчать про те, що цей правоохоронний орган виступає в якості одного з центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, тому цілком природно, що в процесі своєї діяльності він може та повинен взаємодіяти з іншими суб'єктами у даній сфері (у тому числі з неурядовими організаціями).

Основні напрямки взаємодії громадських формувань з охорони громадського порядку з органами та підрозділами Національної поліції передбачені у Законі України від 22.06.2000 № 1835-III «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [3, с. 70]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 цього нормативно-правового акта, до основних завдань громадських формувань у сфері охорони громадського порядку є:

1. надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням [4].

Взаємодія у даному напрямку роботи може проявлятися, наприклад, у патрулюванні або присутності в громадських місцях з метою профілактики вуличної злочинності. При цьому для підвищення ефективності такого патрулювання неурядові організації та посадові особи органів та підрозділів Національної поліції погоджують відповідні маршрути патрулювання.

Варто зазначити, що патрулювання – не єдиний напрям надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням. Зокрема, така взаємодія може проявлятися у наданні неурядовими організаціями органам та підрозділам Національної поліції матеріально-технічної допомоги, доступу до власних баз даних тощо.

2. інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця концентрації злочинних угруповань [4].

У даному випадку взаємодія може проявлятися в наданні органам та підрозділам Національної поліції корисної інформації, яка дозволить деактивувати або ліквідувати детермінанти кримінальних правопорушень, відреагувати відповідним чином на вчинені кримінальні правопорушення.

3. сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті

кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від кримінально протиправних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх [4].

Даний напрям взаємодії тісно пов'язаний з попередніми. Зрозуміло, що поліція, як один з центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, наділена більш широким колом повноважень (ніж неурядові організації) в частині розкриття та припинення кримінальних правопорушень. Відтак, надання відповідної інформації органам та підрозділам Національної поліції дозволяє останнім оперативно відреагувати на неї та вжити ефективні заходи, спрямовані та протидію злочинності [5, с. 14].

Крім того, члени неурядових організацій (у даному випадку громадських формувань у сфері охорони громадського порядку) спільно з поліцейськими можуть реалізовувати ряд інформаційних кампаній (наприклад, спрямованих на протидію дитячій бездоглядності), брати участь в забезпеченні безпеки дорожнього руху тощо.

Як вдало зазначають Голіна В. В., Шрамко С. С. та Калініна А. В., аналіз діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку дозволив установити, що основними завданнями цих формувань є: патрулювання територій відповідно до зазначеного маршруту; виставлення постів; проведення рейдів щодо виявлення правопорушників; здійснення індивідуальних профілактичних заходів; огляд місць скупчення осіб із девіантною поведінкою; виявлення причин й умов, що сприяють вчиненню злочинів; проведення агітаційно-пропагандистської роботи тощо. Також застосовуються такі форми діяльності громадян та їх об'єднань, спрямовані на випередження, відвернення та припинення злочинних намірів, як: самостійне розслідування фактів учинення злочинних діянь та оприлюднення доказів; доведення до відома вищого керівництва держави випадків порушення чинного законодавства; висування вимог щодо відкритості використання бюджетних коштів на державному та місцевих рівнях; перевірка або навіть втручання в обставини, що потенційно мають загрозливі злочинні наслідки; контроль за діяльністю органів влади, зокрема правоохоронних; участь у законотворчому процесі [6, с. 60].

Кожен з перелічених напрямків діяльності може бути ефективно реалізований виключно у випадку взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності, передусім, з Національною поліцією України – центральним органом виконавчої влади.

Таким чином, на сьогоднішній день існує ряд напрямків співпраці вказаних неурядових організацій з органами та підрозділами Національної поліції України в частині протидії злочинності, кожен з яких сприяє зниженню динаміки злочинності на території нашої держави.

1. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.01.2020 р.).
3. Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68–71.
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 27.01.2020).
5. Юнін О. С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 13-19.
6. Голіна В.В., Шрамко С.С., Калініна А.В. Участь громадськості в запобіганні та протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 33. С. 56-67.

Юрій КРАМАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

**ПРІОРИТЕТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПРИ ВИЗНАННІ ДОКАЗІВ
НЕДОПУСТИМИМИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА ПРАКТИКОЮ ВЕРХОВНОГО СУДУ**

З огляду особливостей змагального процесу простежується те, що визнання доказів недопустимими є одним із актуальних аспектів для обох сторін кримінального провадження. Навіть без детального аналізу окремих судових рішень вбачається, що виправдувальні вироки часто вмотивовані саме через визнання доказів сторони обвинувачення недопустимими. Отже одним із акцентів сторони захисту є саме звернення уваги суду на порушення критеріїв допустимості доказів стороною обвинувачення. Це цілком природньо і попри можливі дискусії щодо уникнення відповідальності та невідворотності покарання, слід визнати, що така практика має свої позитивні риси, оскільки з одного боку є запобіжником недопущення свавілля зі сторони правоохоронних органів, а з іншого – стимулює їх до більш якісної роботи щодо протидії злочинності. Така ситуація відповідає принципам закладеним в основу поняття «верховенство права». Проте як і в будь-якій діяльності, постає питання меж, тобто балансу між надмірним врегулюванням та захопленням

«буквою закону», та створенням належних умов для реалізації повноважень щодо протидії злочинності і дотриманням прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, в тому числі тих, кому кримінальним правопорушенням спричинено шкоду.

Для визначення тенденцій необхідно звернутись до практики Верховного Суду в цих питаннях. Визначальною у цьому сенсі є постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 серпня 2022 року у справі № 756/10060/17 (провадження № 13-3кс22) де зазначено наступне.

«В основі встановлених кримінальним процесуальним законом правил допустимості доказів лежить концепція, відповідно до якої в центрі уваги суду повинні знаходитися права людини і виправданість втручання в них держави незалежно від того, яка саме посадова особа обмежує права.

На користь відповідного висновку свідчить зміст ст. 87 КПК, якою визначено критерії недопустимості засобів доказування у зв'язку з недотриманням законного порядку їх одержання. Згідно з частиною першою цієї статті недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, одержаній унаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Частинами другою і третьою цієї статті передбачено безальтернативний обов'язок суду констатувати істотне порушення прав людини і основоположних свобод і визнати недопустимими засоби доказування, отримані: в результаті процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, здійснених без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов; внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози його застосування; з порушенням права особи на захист; з показань чи пояснень, відібраних із порушенням права особи відмовитися від давання показань і не відповідати на запитання, або без повідомлення про таке право; з порушенням права на перехресний допит; з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування та прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень; в результаті обшуку житла чи іншого володіння особи, якщо до проведення даної слідчої дії не було допущено адвоката.

З наведеного слідує, що імперативною законодавчою заборонаю використовувати результати процесуальних дій як докази охоплюються випадки, коли недотримання процедури їх проведення призвело до порушення конвенційних та/або конституційних прав і свобод людини заборони катування й нелюдського поводження (ст. 3 Конвенції, ч. 1 ст. 28 Конституції України), прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, у тому числі

професійну правничу допомогу (п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, ст. 59 Конституції України), на участь у допиті свідків (п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції), права людини на повагу до свого приватного життя, недоторканність житла (ст. 8 Конвенції), на відмову давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України).

Відтак у кожному з вищезазначених випадків простежується чіткий зв'язок правил допустимості доказів з фундаментальними правами і свободами людини, гарантованими Конвенцією та/або Конституцією України.

З огляду на зазначене суд, вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен насамперед з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки «зруйнували» або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання» [1].

Також в висновках Верховного суду можна побачити й інші приклади такого підходу. Так, Постановою від 09 червня 2021 року Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 623/3335/17 (провадження № 51-6154км20) виснував, що відсутність у протоколах отримання зразків для проведення експертизи конкретизації порядку їх пакування не є безумовною підставою для визнання цих протоколів та висновків експертиз, проведених на їх підставі, недопустимими доказами, якщо для проведення експертиз були надані належним чином упаковані та опечатані зразки, їх відібрання відбувалося на підставі постанов прокурора за добровільною згодою як обвинуваченого, так і потерпілих, у протоколах відібрання зразків є підписи всіх учасників, а під час слідчих дій були присутні спеціаліст, поняті, слідчий та відповідно особи, в яких відбирали біологічні зразки [2].

Постановою від 22 січня 2019 року Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 697/2272/14-к (провадження № 51-7км17) виснував, що відсутність у висновку експерта відомостей про попередження щодо кримінальної відповідальності за подання завідомо неправдивого висновку не є підставою для визнання цього висновку недопустимим доказом, якщо наявними іншими обставинами доведено розуміння експертом наслідків надання завідомо недостовірного висновку [3].

Такі підходи суду вбачаються і до результатів негласних заходів, тобто щодо результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, постановою від 28 січня 2020 року Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі №738/329/17, зазначив, що «доводи касаційної скарги про суттєві недоліки вказаних процесуальних документів є безпідставними, а недотримання строків складення протоколу після проведення НСРД, незазначення інформації про технічні засоби фіксації не впливають на їх зміст, а отже не можуть бути

визнані істотними порушеннями, які тягнуть за собою визнання відповідних доказів недопустимими». У постанові Верховного Суду від 20 травня 2020 року (справа №585/1899/17), колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду вказано те, що «не зазначення в протоколі НСРД технічних характеристик пристрою, на який велася аудіофіксація телефонних розмов не ставить під сумнів належність та допустимість як доказу протоколу НСРД та CD-диску – додатку до нього, з огляду на положення статей 85-87 КПК, адже їх збирання й закріплення відбулося без порушення гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, із належного процесуального джерела, належним суб'єктом; у належному процесуальному порядку з належним оформленням джерела фактичних даних» [4].

Таким чином у практиці Верховного Суду досить чітко простежується пріоритет «духу закону», його основоположних принципів та прав учасників провадження, що відповідає сутності верховенства права.

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457> (дата звернення: 23.02.2024).

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97657165> (дата звернення: 23.02.2024).

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80035996> (дата звернення: 23.02.2024).

4. Огляд судової практики ВС щодо застосування глави 21 КПК України та провокації вчинення злочину : Презентація Комітету з кримінального права та процесу НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/6345-komitet-z-kriminal-nogo-prava-ta-procesu-naau-prezentue-oglyad-sudovoi-praktiki-vs-shodo-zastosuvannya-glavi-21-kpk-ukraini-ta-provokacii-vchinennya-zlochynu.html> (дата звернення 23.02.2024).

Іван КРИЦАК,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування; доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛІТЕТИ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ Й ТЕОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ У ПРОТИДІІ З КРИМІНОГЕННІСТЮ: ШЛЯХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

Коли проти нашого Творця – Отця Небесного, Троїці Пресвятої Єдиносущної та Нероздільної повсталася уся сила зла, Господь послав архангела Михаїла, який сказав войовничі слова: «Хто як Бог», «Кто яко Бог». «Камінь, що його будівничі відкинули, той наріжним став каменем. Від Господа сталося це, і дивно воно в очах наших!». «Камінь, еґоже небреґоша зіждуци, сей бѣсть во главѹ ѹгла: от Гѡспода бѣсть сей, и еѣть дѣвень во очесѣхъ наѣшихъ» (Пс.117:22-23). «Кожен, хто впаде на цей камінь розібѣється, а на кого він сам упаде, то розчавить його». «Всякъ падѣй на камени томъ, сокрушѣтся: а на немже падѣтъ, стрѣетъ еґо» (Лк.20:18). «Ісус промовляє до них: Чи ви не читали ніколи в Писанні: Камінь, що його будівничі відкинули, той наріжним став каменем; від Господа сталося це, і дивно воно в очах наших!». «Глагола ѣмъ Иисусъ: нѣсте ли члѣи николѣже въ Писанѣихъ: камінь, еґоже не въ ряду сотворѣша {небреґоша} зіждуци, сей бѣсть во главѹ ѹгла? От Гѡспода бѣсть сіе, и еѣть дѣвно во очѣю ваѣшею {наѣшею}» (Мф.21:42).

Отож, хто повстане проти Христа і Господа Бога нашого Розп'ятого і того, що Воскрес, який є наріжним каменем, – розіб'ється об нього. Камінь, який відкинули будівничі, – більшість юдейський (ізраїльського) та язичницького народу є Христос, наш Бог, месія і Спаситель світу, друга іпостась Пресвятої Троїці. Свідченням цьому є слова із книги Буття, наголосимо, у родовому відмінку, які сказав Бог в останній день творіння: «І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою». «И рече Бѡгъ: сотворѣмъ челѡвѣка по образу Нашему и по подѡбію» (Бут.1:26). «Ніхто двом панам служити не може, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні». «Никтѡже мѡжетъ двѣма господѣнома рабѡтати: лѣбо едѣнаго возлѡбитъ, а другѡго возненавидѣтъ: или едѣнаго держѣтся, о друзѣмъ же нерадѣти начнетъ. Не можете Бѡгу рабѡтати и мамѡнѣ» (Мф.6:24).

За тлумаченням Феодорита, «відкинутим каменем» пророк Давид називає Христа, адже архіереї, книжники та вчителі юдейський, відкинули й

знехтували Христа. А тим часом цей відкинутий ними камінь став нарижним. У будівництві такий камінь утримував усю будову, скріплюючи дві стіни, а Христос «з'єднав два народи – юдейський і язичницький однією вірою», християнською.

Які методики написання наукових праць порадите? Раціонально розподіливши день, у науковця існує можливість здійснити справжній прорив у науці. Перша половина дня може бути присвячена інтелектуальній (аналітичній) операції, де вчений поринає в обрії пошуків та осмислення наукового матеріалу. Друга ж половина, подібно лікарю хірургу присвячена хворому, його видужанню, реабілітації тощо. Тобто все багатоманіття наукових пошуків, авторські напрацювання необхідно систематизувати, об'єднати, науково осмислити й перечитати/вичистити багато разів, щоб наукова праця змогла побачити світ. Не мало важливим є управлінська складова в організації наукового процесу. Наука подібна великій схимі у чернецтві, якої можуть сподобитись не усі. Справжні науковці, які здатні з дня в день писати (продукувати) багато наукових праць можуть рекомендуватися у так звану «велику схиму» – найвищий ступінь чернечого/монашеського подвигу, коли вимагається самий благочестивий образ життя. Звідси у більшості закладів вищої освіти успішно діють/функціонують науково-дослідні лабораторії/наукові центри, де теоретична і практична складова йдуть поряд. Хто не вміє писати, не бажає продукувати велику кількість наукових праць щоденно, нехай викладає, якщо у нього це краще виходить. За таким принципом має будуватися вітчизняна система освітньо-наукових процесів. І звичайно ж один день у тиждень (в кінцевому випадку раз на місяць), вчений лабораторний працівник при можливості та необхідності даватиме відкриту лекцію – це своєрідний виступ перед публікою, (подібно концерту, двобою, де вдасться відстояти здобуті знання в реальності перед практичними працівниками чи студентами й курсантами, спробувавши свої сили перед аудиторією. Можливо у такий спосіб можна зацікавити багатьох займатись науковою діяльністю.

Чому релігійні війни є найстрашнішими? Сьогодні, в умовах російсько-української війни відбуваються трансформаційні процеси перетворення/об'єднання українців у монолітну націю, незалежно від раси, кольору шкіри, релігійних переконань насамперед тих хто бореться і переможців, хто загинув, наших воїнів, які полягли на полі бою. Звідси формується новітня історія українського державотворення, коли відкидається усе пережите, усе що пов'язує нас з Росією до подій 2014 року та особливо 24 лютого 2022 року. З урахуванням історичних уроків та реалій і викликів сьогодення формується так звана трансформаційна ідеологія українців. З іншого боку стратегії й тактики ворога внутрішнього та зовнішнього, видимого і невидимого слід ретельно вивчати, досліджувати аналізувати його звички/нахили й, головне, передбачати рух майбутніх подій. Сказане стосується і наукового/мас-медійного фронту, за яким треба

стежити/аналізувати, щоб виробити адекватну програму дій з відсічі. Кажуть справжній державець повинен углядіти історичну дійсність майбутнього як мінімум на 100 років вперед, а єпископ Церкви Христової повинен прозрівати у вічність, щоб усіляко ухилитись від ересей та розколів, сприяти справі людського спасіння у блаженній вічності Раю. Історія безперечно дасть оцінку усім подіям, і таке підбиття підсумків багато залежатиме від політик ідеологічних структур панівних еліт, верхівки політичної кон'юнктури, коли у кожного «своя правда» захисту національних інтересів, що може вилитися у відповідні ідеологічні прерогативи. Для нас, же, важливо з позицій кримінології передбачити процеси, що можуть управлятися з Вище з позицій максимальної наближеності до істини, Бога, коли в силу вступає божественний розум і Його премудрість. Закон відплати тут як ніколи актуальний, і сьогодні про нього йдеться на усіх рівнях відповідних висловлювань. Кров мучеників «наших воїнів», безневинно вбитих, сльози матерів і рідних «вопиет к небу о возмездии». Така молитва пробиває небо, тому на фронті поряд із бойовими діями ще відчувається особлива Благодать Божа, як ніде інше, адже людина/воїн знаходиться у безпосередній близькості/віч-на-віч зі смертю. При цьому важливо мислити в аспекті першопричини. У цей непростий час, на фоні останніх подій в Україні та світі існує справжня загроза релігійних війн типу зіштовхнення християнства та ісламу, так звана ідеологія хрислам, а особливо війн цінностей, смислів, ідеологій, ідей, коли на духовному та зовнішньому видимому рівні відображаються/викристалізуються дивні/чудні процеси віковичних прагнень та перетворень, шляхом просинання гену/генотипу/генофонду предків, наших етнонаціональних, ментально-духовних коренів, захисту національних інтересів, всього самобутнього, свого. Досить згадати хоча б про одне кровопролиття, коли невідомий у храмі Вінницької єпархії поранив ножом протоієрея Антонія Ковтонюка, порізавши йому горло і здійснив «дебош» у Храмі, перевернувши церковні приналежності, чинив опір поліцейським, які були вимушені здійснити постріл у ногу). На щастя нападник виявився психічнохворою людиною, як нам відомо, однак все ж, слід досить обережно ставитись до духовно-релігійних процесів та протистоянь, що протікають у нашому суспільстві, не загострювати обставини, що й так знаходиться на грані суспільної кризи, загального розчарування/апатії та, втручатись лише там, де це справді потрібно і необхідно. Як бачимо з допомогою сучасних інформаційних технологій здійснити розпалювання релігійної ворожнечі й внутрішнього заколоту всередині держави, досить легко, а ось вийти з подібних станів/процесів може виявитися не такою простою справою. Гоніння і закриття церков нічим добрим не завершується. Це добре відомо з історичних хронік, коли наростає образа, гніт, адже зачіпається найдорогоцінніше/сокровенне/усе святе та боже, те що вистраждане багатьма роками. Державцям необхідно врахувати відповідне застереження. Процес об'єднання українського православ'я повинен бути

природним чинником, і результатом переговорів, компромісів, коли кожен у свій спосіб буде задовольняти власні релігійні потреби, дорожити і свято берегти чистоту своєї віри. Так, в Україні велика кількість парафіян/вірних/прихожан Української православної церкви. Нам усім є багато чого повчитися, коли починаючи від єпископату і закінчуючи громадськістю церква заявила що була і залишається зі своїм народом з самого початку війни. Мільйони тонн гуманітарної допомоги, реальний/дієвий захист Батьківщини мають місце у житті наших громадян, які зробили свій вибір на користь України, при цьому хочуть залишатись у своїй Церкві. Натомість корупція у державницькому апараті як була, так і продовжує залишатися на досить високих рівнях свого відповідного поширення. Держава повинна виступити відповідним гарантом у цих процесах утверджуючи справжню свободу совісті та релігійних переконань, що регламентується багатьма міжнародними документами. Принаймні існує міркування що відняття Києво-Печерської лаври не на часі, та є передумовою внутрішніх заколотів і потрясінь. Дамба київського моря за оцінками багатьох спеціалістів знаходиться у критичному стані аварійності. За пророцтвами православних старців нам треба молити Бога, щоб чого гіршого не трапилось. Сьогодні вже багато військовослужбовців записали відеозвернення до Ірини Фаріон, яка через українську мову у радикальний спосіб розхитує внутрішній фронт називаючи російськомовних українців непристойними словами. Звідси нам потрібно прикласти максимум зусиль як би важко тут не було, попри війну, щоб досягти високих станів мирової кримінології (кримінології), яку належить/предстоїть ще розробляти через глибинне дослідження медіації (примирення) враховуючи найкращі світові практики.

Які стратегічні цілі/пріоритети вбачаються у 2024 році? Стратегічно планувати надзвичайно важко, тому обираємо відповідну ситуативну модель управління відповідних тактик і стратегій, вироблення наукових смислів, які щодня постають перед нами, навчальним закладом, кожним прожитим днем, коли висловлюються ідеї пропозиції і рекомендації ті, що найбільш болючі й зараз на часі, серці/душі та потребують свого нагального вирішення. За необхідне слід висловити окремі пріоритети відповідної освітньої політики, які можуть бути орієнтиром насамперед для усіх хто працює/навчається бажає бути причетним до великої сім'ї/когорти Харківського національного університету внутрішніх справ.

Одним із пріоритетних напрямів роботи науково-дослідних лабораторій є метод інтерв'ювання. Саме у такий спосіб вдається донести/актуалізувати відповідну інформацію/проблематику та осмислити її щоразу новими зусиллями багатьох наукових позицій і практичним досвідом. Робота у практичних підрозділах останні майже чотири роки, а також науково-навчальний досвід у новому підрозділі науково-дослідній лабораторії, а також викладання окремих курсів кримінально-правового блоку впродовж 2022-2023 року дають/відкривають щоразу нові пріоритети

здійснення наукових проривів у науково-практичній діяльності. Так, у практичних підрозділах повинні функціонувати науково-дослідні наукові центри/лабораторії з тісною взаємодією провідних вчених закладів вищої освіти.

Вважаю, що без відповідної поваги до старших, наставників, керівників, консультантів вчителів не може бути майбутнього в людини та держави загалом. Засновником Харківського національного університету внутрішніх справ у незалежній Україні є Олександр Маркович Бандурка. Ми пишаємось, що знаний академік досі поряд з нами. Його поради та настанови, харизма і вольові якості лідера у відстоюванні об'єднувальних ідей українського суспільства є яскравою сторінкою в історії університету і надзвичайно важливі для розбудови університетської родини та майбутнього України. Особлива заслуга Олександра Марковича в тому, що йому вдалось сформувати справжню когорту вчених професіоналів, знавців своєї справи, кістяк якої діє до сьогоднішнього дня, формуючи тим самим нові покоління досвідчених випускників. Серед представників еліти нашого навчального закладу сьогодні можна назвати професорів Володимира Греченка, Анатолія Комзюка, Ігоря Чорного, Олександра Тягла, Олексія Литвинова, Ольгу Безпалову, Юрія Орлова, та багатьох інших. Тут треба згадати, що плеяда наших науковців в основному бере свою спадкоємність з кадрового апарату Національного університету імені Ярослава Мудрого. Водночас Олександр Марковичу свого часу вдалось згуртувати найкращих спеціалістів Харківщини та України, настанови та професійний досвід яких живуть у серцях багатьох випускників, які сьогодні обіймають високі посади управлінського апарату на рівні держави. Традиції, закладені Олександром Марковичем, були продовжені його наступниками.

Чи слід працювати над завданням формування професійних кадрів подібно як це планується у президентському університеті? В умовах російсько-української війни перед нами постають подібні завдання щодо залучення кращих із кращих фахівців, які могли б працювати в нашому університеті. Важливо трудитись над тим, щоб запропонувати відповідні стимули для професіоналів, які могли б викладати у нашому закладі вищої освіти. Це фахівці з багаторічним досвідом служби у практичних підрозділах поліції, з бойовим досвідом, ветерани, які проходили шлях від патрульної служби до старших офіцерів, керівників відділів та управлінь, які ще у роки праці у практичних підрозділах ставали наставниками для десятків та сотень своїх молодших колег. Тому відповідно до умов розумної конкуренції та ринкових умов освітніх процесів, вимог сьогодні ставимо пріоритетом, щоб у нас викладали, працювали на кафедрах, у науково-дослідних лабораторіях, у курсовій ланці кращі із кращих. Частиною нашої команди стають ті, які справді здатні продукувати наукові праці високого масштабу, втілювати свій багаторічний досвід служби у принципово нових ідеях/ідеалах покращення тих сфер, усі проблемні аспекти яких вони знають до дрібниць, читати лекції

й виступати на найвищому рівні, відстоювати славне ім'я університету на різних рівнях та заходах (форумах, конференціях, симпозіумах, семінарах, міжнародних грантових програмах тощо).

Надзвичайно важливою у світлі останніх подій є «аналітична розвідка», що активно розробляється знаною вченою у сфері організованої злочинності, професоркою Оленою Бусол, та може бути успішно адаптована у спрямованості (переформатуванні, трансформації ЗВО в умовах воєнного стану, коли заклад вищої освіти розглядається як своєрідний інноваційний науково-дослідний центр, де вчені продукують велику кількість наукових праць, які б ішли в ногу з часом, використовуючи метод наукометрії. Тим самим, вдасться наблизити перемогу на різних фронтах. Тактики й стратегії ворога слід добре знати, і науковці, викладачі є своєрідними розвідниками наукового фронту, які формулюють відповідні ідеї державної політики. Кожен у свій спосіб повинен послужити державі як лише зможе. Позитивною тенденцією стало те, що до виховної роботи з нашими курсантами сьогодні залучаються видатні постаті української держави. Особливо винятковою стала нещодавня зустріч з Адою Роговцевою, скульптором Олексієм Леоновим та багатьма іншими видатними особистостями. Така робота є пріоритетною в умовах нинішньої російсько-української війни. Подібні зустрічі душевні, відкриті, творчі, такі, що допомагають курсантам ширше поглянути на українську культуру, доторкнутися до великого та вічного, розкрити душу особистості. Саме тому у нас багато творчих колективів: літературні гуртки, наші співаки, музиканти та поети. Надалі слід працювати в цьому плані, щоб кращі із кращих, цвіт українського народу і нації давали настанови нашим курсантам, цим самим посилюється профорієнтаційна робота закладу вищої освіти, його високий імідж серед навчальних закладів України та світу.

Як університет адаптувався до умов воєнного стану, особливо враховуючи, що харківський поліцейський виш є внутрішньо переміщеним? Нам випав непростий шлях. Але з перших днів війни головним пріоритетом було життя і безпека наших курсантів і співробітників. Тому навчальний процес був організований на Західній Україні, адже освітнє середовище має бути безпечним. Це основа міцних знань, які так необхідні майбутнім поліцейським для подальшого ефективного захисту нашої країни.

Ми доклали усіх можливих і неможливих зусиль для того, щоб наша курсантська й студентська молодь була забезпечена комфортними умовами: сучасні гуртожитки, їдальні, медико-санітарна частина. Слід зазначити, що навчальні корпуси й гуртожитки обладнані сучасними укриттями на випадок повітряної тривоги або обстрілів, де є і необхідні інструменти, і засоби зв'язку, запаси медикаментів, їжі та питної води на кілька діб.

Війна поставила нові цілі й завдання, вирішення яких стало справою честі для колективу університету. Здобувачі вищої освіти та науково-викладацький склад вишу, кожний на своєму місці роблять усе від них залежне, щоб наблизити Перемогу над ворогом: безпосереднє несення служби

у відділах поліції, допомога бійцям ЗСУ, медичним закладам і дитячим установам, ветеранам і малозабезпеченим, активна участь у донорському русі.

Курсанти з перших днів війни активно долучалися до реалізації соціальних проєктів, спрямованих на підтримку дітей у цей складний для країни час. Так, курсанткою Владиславою Балерою реалізувався проєкт «Support», спрямований на психологічний супровід дітей, які перебувають у воєнному стані в умовах гострого стресу. Одним із напрямків проєкту стало функціонування літературного гуртка для дітей молодшого шкільного віку. У Кам'янці-Подільському курсанти факультету № 1 щотижнево у партнерстві з Unicef проводять тренінги, майстер-класи, лекції для дітей-переселенців зі Сходу України про заходи особистої безпеки під час воєнного стану, про безпеку при прогулянках лісом, поведженні біля водойм, про службу в Національній поліції України в умовах воєнного стану, реагування на повідомлення громадян, виконання поліцейськими бойових завдань.

Наші курсанти долучалися до несення служби у підрозділах поліції, стояли на блокпостах, охороняли адмінбудівлі, патрулювали вулиці прифронтових міст пліч-о-пліч з практичними поліцейськими. В нас є приклади справжніх курсантів-героїв! Так, міністром внутрішніх справ України було відзначено нашого курсанта Микиту Нестеренко, який у квітні цього року під час обстрілу Харкова опинився у зоні ураження РСЗО. В результаті цієї атаки неподалік було тяжко поранено цивільного. Хлопець самостійно надав йому необхідну медичну допомогу і допоміг евакуювати чоловіка в безпечне місце.

Як війна позначилася на науковій діяльності університету? За роки функціонування університету нашими вченими була створена велика кількість наукових шкіл, а саме адміністративного, кримінального, цивільного та інших галузей права, які включають найрізноманітніші сфери пізнання. Неабияких здобутків зазнала Кримінологічна асоціація України, центр якої знаходиться саме в нашому університеті і яка вже впродовж понад десяти років є лідером у продукуванні наукових праць з кримінології на чолі з такими видатними вченими, як наш спільний вчитель і наставник Бандурка О. М., а також професори Литвинов О. М., Орлов Ю. В. та багато інших знаних спеціалістів.

В університеті успішно діє Школа педагогічної майстерності, Школа наукового лідерства, яка допомагає юним курсантам розпочати свій шлях науковця, брати участь у громадському житті, реалізовувати власні соціальні проєкти та проявляти себе на творчій ниві.

Війна стала для всіх нас величезним випробуванням. Наукова діяльність до війни в нашому університеті ретельно планувалася, готувалися десятки всеукраїнських та міжнародних конференцій, на які ми запрошували провідних науковців світу. Багато чого довелося перенести, переробити, переформатувати відповідно до наявних умов та можливостей. Зараз, попри непростий час, у нас щомісяця проводяться конференції, круглі столи, зустрічі з видатними науковцями України, практичними співробітниками поліції,

присвячені проблемним питанням права, поліцейської діяльності й пошуку нових шляхів розв'язання цих проблем. Вченими університету розробляються принципово нові напрями розвитку вітчизняної науки, зокрема напрямок кримінології війни тощо.

Які настанови дасте науково-педагогічному та перемінному складу Університету? Ректор В. В. Сокурєнко завжди наголошує, служіть державі так, щоб Вас поважали люди й оберігав Господь Бог. Дивним чином ця фраза увійшла у більшість його виступів та офіційних заходів, зустрічей перед офіцерськими та курсантськими колективами. Вважаю, що така настанова і девіз особливо актуальні сьогодні, коли кожен із нас замислився над цінностями у житті, вічними смислами, коли багато-хто втратив домівки, рідних близьких, знайомих. Передусім, кожному слід застановитись, і постійно пам'ятати, що в державі йде війна, часто кровава, жорстока, неймовірна. Особливе звернення до науково-педагогічного складу, курсової ланки, які повинні бути прикладом і взірцем для наслідування у всіх значеннях цього слова і найкращих здобутках. Звідси, кожен із нас повинен робити максимум у міру власних сил і можливостей. Відомий вислів «бийся там, де стоїш, сьогодні як ніколи актуальний».

Працюймо з повною віддачею сил. Так, це нелегко в умовах, коли довелось передислокуватись до інших міст, залишити рідні домівки, особливо налаштуватись на творчість. Продукуймо, творімо шедеври, взірцеві та якісні наукові праці, налаштувуймось на боротьбу! Обов'язково вистоїмо і станемо сильнішими. Тим самим відстоюємо честь і високе звання міста-героя Харкова, формуємо майбутнє Університету, адже харківська юридична школа та поліцейстика завжди були й залишаються на висоті. Особлива вдячність офіцерам, які у важкий час змогли підставити плече і взяти не себе найрізноманітніше коло досі незнаних обов'язків і справляються з ними на високому професійному рівні. Ми обов'язково пройдемо випробування та витримку на високу якість освіти, сформуємо кращі наукові колективи, школи, що загалом залежатиме від кожного із нас, тієї суспільної ролі, яка відкривається у той чи інший час, адже за нами істина, правда та справедливість.

Ольга КУБЕЦЬКА,

доцент кафедри аналітичної економіки
та менеджменту

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

Тетяна ОСТАПЕНКО,

доцент кафедри аналітичної економіки
та менеджменту

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ОРГАНІЗАЦІЇ ДЛЯ ПРАЦЮЮЧИХ

Одним з елементів проведення аналізу ефективності сформованого безпекового середовища підприємства для працюючих є його оцінювання.

Різноманітність, значні відмінності в характеристиках загроз, невизначеність прогностичних характеристик здійснення оцінювання безпекового середовища підприємства для працюючих являє собою складний аналітичний процес, який не має єдиної методології.

Про результати такого оцінювання можна судити з багатьох відкритих іноземних публікацій [1], де наводяться лише концептуальні схеми його здійснення. Завдання оцінки ускладнюється необхідністю вироблення практичних рекомендацій стосовно можливих сценаріїв розвитку безпекового середовища підприємства для працюючих, їх масштабу, характеру, тривалості та наслідків.

Найважливішим питанням в оцінці безпекового середовища підприємства для працюючих в ньому працівників залишається питання, які загрози безпеці персоналу будуть актуальними в будь-який період функціонування підприємства.

Оцінка безпекового середовища підприємства є циклічним процесом. Оцінка ризику переглядається у випадках:

1. Відбуваються зміни, які можуть вплинути на ризик - впровадження нових виробничих процесів, обладнання, виробів та матеріалів, зміна організації праці, нових будівель та приміщень, реконструкція існуючих тощо;
2. Після того, як відбулися зміни у регламенті;
3. Оцінка зроблена на основі даних та інформації, які стали недійсними або недоречними;
4. Є умови для покращення оцінки;
5. Застосовувані захисно-профілактичні заходи є неефективними або

неадекватними;

6. Результати розслідувань нещасних випадків, професійних захворювань та неаварійних подій підлягають перевірці.

У загальному випадку періодичність оцінки безпекового середовища підприємства визначається роботодавцем залежно від встановленого ризику та відповідно до вимог нормативних актів (коли в нормативних актах визначено конкретні вимоги щодо окремих ризиків чи видів діяльності). Крім розсуду роботодавця, перегляд оцінки здійснюється також за розпорядженням контролюючих органів, а також у разі надзвичайної епідемічної ситуації.

Небезпеки на робочому місці можуть мати різне джерело, пов'язане з умовами праці, робочим обладнанням, що використовується, сировиною та матеріалами, організацією та характером виконуваної роботи, вимогами, що пред'являються до працівника при виконанні робочих процедур тощо. У зв'язку з цим, ризики можна згрупувати за різними категоріям, при цьому ризиками, що найчастіше виявляються, які не можна не брати до уваги при оцінці, є:

– у робочому середовищі: освітлення, мікроклімат, вентиляція, якість повітря в робочому приміщенні та наявність у ньому пилу чи шкідливих речовин; шум; джерела інфрачервоного чи іонізуючого випромінювання; біологічні агенти: бактерії, віруси тощо мікроорганізми або їх токсини тощо;

– на робочих місцях: розміщення робочих місць та обладнання, проходів, покриття для підлоги, розмітка маршрутів, ергономічна організація робочих місць тощо;

– у робочому обладнанні та процесах: механічні небезпеки, небезпека надмірного нагрівання або охолодження поверхонь, ураження електричним струмом, пожежа, вибух, вплив шкідливих хімічних речовин, що використовуються як сировина або матеріали, наявність та робота з обладнанням, що є джерелом місцевих або загальних вібрації та ін;
– у вимогах до виконання роботи: фізичне навантаження – робоча поза, монотонна робота, важка фізична робота, робота з важкими навантаженнями тощо. або нервово-психічне навантаження – складність чи відповідальність виконуваних завдань, терміни виконання, зорова напруга, потреба у концентрації та прийнятті рішень, напр. під час роботи зі складною апаратурою управління тощо. Важливим елементом оцінки є також оцінка достатності підготовки працівника до виконання своїх трудових обов'язків та необхідності забезпечення відповідного навчання безпечному виконанню роботи;

– в організації роботи: зміст та тривалість робочих циклів, робочі зміни, організація робочого часу, забезпечення адекватної підтримки або контролю, ієрархічна організація та чітко визначені функції та взаємини між окремими рівнями, стиль управління, робота із зовнішніми замовниками тощо. . організаційні чинники, які можуть створити ризики, пов'язані зі стресом чи насильством.

Методичний інструментарій оцінки безпекового середовища організації для працюючих ґрунтується на таких аспектах:

- 1) змінність середовища безпеки протягом прогнозованого періоду та необхідність здійснення його постійного моніторингу;
- 2) можливість експертного оцінювання майбутніх подій;
- 3) прогнозування подій здійснюється лише на основі прогнозованих очікувань.

Методика оцінки безпекового середовища організації для працюючих складається з кількох етапів.

На першому етапі виокремлюються групи, в яких буде здійснюватися прогнозне оцінювання загроз.

Кількість цих груп може змінюватися (доповнюватися, коригуватися) з плином часу.

На другому етапі ці групи (кожна окремо) оцінюються за порівняльною шкалою. Такий принцип прогнозування був застосований ще в 1980-х роках [2] і передбачав використання шкали із значеннями від -8 до +8. Нижче наводиться відповідна порівняльна таблиця 1.

Таблиця 1

Порівняльна шкала для здійснення прогнозованого оцінювання безпекового середовища

Значення	Визначення
0	Загроза не змінюється
2 (-2)	Невелике збільшення (зменшення) загрози
4 (-4)	Велике збільшення (зменшення) загрози
6 (-6)	Значне збільшення (зменшення) загрози
8 (-8)	Максимальне збільшення (зменшення) загрози
1, 3, 5, 7, -1, -3, -5, -7	Проміжні значення між двома сусідніми визначеннями

Оцінювання здійснюється групою експертів у відповідності до очікуваних подій за двома варіантами – оптимістичним і песимістичним [1].

При оцінюванні за оптимістичним варіантом робиться припущення, що дія загроз буде вчасно локалізована політичними, дипломатичними та іншими засобами. За такого припущення оцінювання буде тяжіти до зниження дії загроз у порівнянні зі станом найпершого року оцінювання.

При оцінюванні за песимістичним варіантом припускається найгірший варіант розвитку прогнозу, за якого дію загроз не вдасться локалізувати.

1. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки організації : монографія. Харків : Мачулін, 2016. 504 с.

2. Бугайчук К. Л. Сутність терміну «безпекове середовище» в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. Actual Problems of Modern science : material of the 4th International Scientific and Practical Conference (January 31 – February 3, 2023). Boston, USA : *International Science Group*, 2023. Pp. 114–118.

Ірина КУНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ЮСТИЦІЙНОЇ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджуючи феномен юстиції в науковій літературі та практиці можна констатувати, що родовим поняттям щодо інституту юстиції виступає правоохоронна діяльність держави. Разом з тим, якщо пов'язувати юстицію з правоохоронною діяльністю, то постає питання про розмежування сфери юстиції з таким близьким до неї явищем, інститутом держави як поліція, що також пов'язане з охороною правопорядку.

Оскільки поліцейська та юстиційна діяльність перетинаються у здійсненні правоохоронної функції держави, то саме тут, на мою думку, належить шукати критерій, за яким можна їх розмежувати.

Якщо юстиція, пов'язана виключно з однією лише правоохоронною функцією держави, то інститут поліції, відносять переважно до системи виконавчої влади [1, с. 12; 2, с. 21; 3, 4], тобто поліція головним чином задіяна в адміністративній функції держави [5]. Отже, критерієм розмежування юстиції та поліції, варто визначити те, що принципово відрізняє вказані державні структури, таким критерієм на нашу думку, є характер функцій держави, до яких пристосовані ці феномени.

Кожна функція держави має свій предметний зміст та особливий склад діяльності, за допомогою якої здійснюється процес управління в даній сфері, що реалізується у компетенції відповідних органів і посадових осіб.

Так, адміністративну функцію держави визначають як цілеспрямовану діяльність державного апарату, змістом якої стає насильницьке (владне) встановлення передбаченого законодавством порядку в суспільстві як реального правопорядку. А зміст правоохоронної функції становить владне розв'язання суперечностей між законними і незаконними інтересами, що виступає як заперечення правопорушень та утвердження правопорядку [6, с.19-21].

Поліція, таким чином, є особливим інститутом держави, покликаним разом з іншими структурами виконавчої влади запроваджувати в життя визначений законодавчою владою правовий порядок, реально встановлюючи та підтримуючи цей порядок у суспільстві, попереджаючи його порушення і припиняючи їх. При цьому специфіка поліції стосовно інших органів

виконавчої влади полягає в тому, що вона виступає як «силовий» компонент виконавчої влади, має необхідні засоби і навички застосування примусу.

Натомість юстиція покликана забезпечувати в межах правоохоронної функції владне розв'язання суперечностей між законними і незаконними інтересами, заперечуючи правопорушення й у такий спосіб утверджуючи законність і відновлюючи порушений правовий порядок. Сфера юстиції включає юридичну діяльність з приводу встановлення юридичних фактів, розлідування фактів правопорушень, вирішення спорів про право, а також визначення та реалізацію відповідальності порушників права.

У сферу цієї діяльності можуть бути залучені не лише юстиційні органи, а й будь-які інші суб'єкти, в тому числі громадяни та різні установи й організації, а також будь-які державні органи та посадові особи сфери законодавчої і виконавчої влади. Разом з тим, зважаючи на те, що поліція виступає як «силовий» гарант діяльності усіх державних органів, включаючи діяльність органів і посадових осіб сфери юстиції, і на неї покладається попередження і припинення правопорушень, які є предметом юстиційної діяльності, поліція більшою мірою ніж інші державні структури пов'язана зі здійсненням правоохоронної функції.

Ця обставина й викликає труднощі при розмежуванні функцій поліції та юстиції. Тільки заглибившись до рівня загальних функцій держави можна провести більш-менш певну межу між поліцією та сферою юстиції.

З цієї точки зору, юстиція – це сфера безпосередньої реалізації правоохоронної функції, змістом якої є розв'язання суперечностей законних і незаконних інтересів, заперечення скоєного правопорушення і утвердження закону в правовідносинах. Натомість, поліція призначена здійснювати тільки оперативно-силове забезпечення правоохоронної функції, тобто являє собою у правоохоронній сфері лише допоміжну діяльність (наприклад, попередження, виявлення та фіксацію окремих видів правопорушень, розшук і затримання порушників, надання захисту від них фізичним та юридичним особам, тощо).

Межі такої допоміжної діяльності навіть у одній державі в різний час можуть бути різними, але це не міняє того, що юстиція і поліція у виконанні правоохоронної функції відіграють різну роль: перша головну, друга – допоміжну.

Цим визначається різна природа тієї й іншої структур у державі, на що вказує хоча б те, що різним для поліції та юстиції є порядок вирішення справ про скоєні службовцями цих сфер правопорушення. Адже поліція не є вирішальною інстанцією у справах щодо «своїх» правопорушників, в той час як юстиція є тією сферою, в якій вирішуються остаточно усі справи, зокрема, і щодо правопорушників із сфери юстиції, включаючи суддів.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що поліція є відповідальною, як і інші органи виконавчої влади, за впровадження в життя і охорону встановленого законодавцем правового порядку в державі, тоді як

юстиція відповідає за охорону в державі права в цілому, в тому числі охорону його в діяльності законодавчого органу.

1. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
2. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Х., 2011. 509 с.
3. Смірнова О. М. Семантичний аналіз термінів «поліція» та «поліцейська діяльність». Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 3. С. 69–72. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a1d1d677-1000-4492-bcfe-39c4b4b66cfe/content>.
4. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 24 с. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d40a6bd3-406c-4e60-b118-4dc67113caed/content>.
5. Холод Ю. А. Інститут поліції: Демократичний ракурс. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 520-522 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa887f0a-22e5-413f-9c5a-66337da2df05/content>.
6. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.

Олег ЛЕВІН,

доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна,
кандидат історичних наук, доцент

ВІЙНА росії ПРОТИ УКРАЇНИ: ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА

Кінець холодної війни вніс великі зміни до людей, що живуть в Україні, колишній республіці Радянського Союзу. Однак перехід України до сучасної, незалежної, демократичної та суверенної держави не пройшов гладко. У 2004 році країна пережила свої перші великі політичні потрясіння, які в народі отримали назву «Помаранчева революція». Крики («Разом нас багато! Нас не можна перемогти!») прокотились по Майдану Незалежності в Києві. Тисячі українців використали свою свободу слова і встали разом, щоб вимагати повномасштабних політичних змін у своїй країні.

Восени 2013 року українці знову почали збиратися на Майдані, цього

разу на знак протесту проти рішення тодішнього українського уряду, який відмовитися від очікуваної угоди про торгівлю та асоціацію з Європейським Союзом. Спочатку вони збиралися сотнями, але натовп швидко переріс у сотні тисяч. Від самого початку, протести здавалося, були схожі на Помаранчеву революцію 2004 року, коли розлючені протестувальники формували імпровізовані барикади, створювали гасла та інші форми протесту. Але в цьому мітингу все було по іншому. Цього разу протестувальники та їхні прихильники були оснащені більше, ніж просто своїми ідеалами та саморобними знаками протесту. Багато хто в натовпі тепер несла смартфони та інші пристрої з підтримкою Інтернету в кишенях. Вони були готові надати любі оновлення в прямому ефірі, робити фотографії та відео в будь-який момент, а також миттєво ділитися ними в соціальних мережах з прихильниками по всій країні та за її межами [1].

Здатність використовувати соціальні медіа визначає різницю між Помаранчевою революцією 2004 року та українською кризою, анексією та початком війни на сході України. Під час Помаранчевої революції інтернетом користувалися лише близько 12 % українців [2]. Саме з цього моменту (2014 р.) Україна зазнала першу хвилю інформаційних фейків та масштабну дезінформацію з боку російської федерації, яка іде і зараз, під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Зокрема інформаційна війна це не тільки поширення фейків та пропаганди. Інформаційна війна це – поширення будь-якої інформації у документах чи новинах як спосіб, який формує потрібну для органів державної влади точку зору в країні, вичерпну систему поглядів щодо окремих питань на користь організатора інформаційної пропаганди.

Проте, найбільш повне визначення інформаційної війни наводить Харитоненко О. та Полтавець Ю., вказуючи, що інформаційна війна – найвищий рівень інформаційного протиборства, спрямований на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, а також національних, територіальних та інших конфліктних ситуацій між державами, народами, націями, класами й соціальними групами, транснаціональними корпораціями шляхом широкомасштабної реалізації способів і методів інформаційного насильства (інформаційної зброї) [3].

Під час війни Україна та загалом суспільство зазнає величезний тиск. Тиск не тільки з одного фронту, а одразу з двох рубежів. Вони поділяються на: 1) військовий фронт; 2) інформаційний фронт.

Існують такі методи інформаційної війни з боку росії: 1) розкол самоіндефікації нації; 2) штампи та кліше; 3) дезінформація та фальсифікація; 4) блокування українських ЗМІ; 5) блокування російських опозиційних чи незалежних ЗМІ; 6) дискредитація України; 7) українофобство.

На сьогодні інформаційна війна доторкнулась не тільки до тих людей які дивляться телевизор, а й к звичайним школярам та студентам. Можна навести приклад як ще до початку війни путінські публіцисти відносились до України. Так,

видавництво «Фоліо» опублікувало книгу Максима Калашнікова «Незалежна Україна. Крах проекту». В інтернет-магазинах твір міститься у рубриці «Публіцистика». В анотації до книги автор стверджує, що сучасна Україна «розколюється, наростають протиріччя між Заходом та Сходом, і якщо цей процес не зупинить, то в Україні може чекати сумна доля Югославії».

Але на даний момент основним центральним наративом є твердження про «українських нацистів». Саме це світобачення путін використовує, як одну з підстав для повномасштабного вторгнення в Україну, та для підживлення цього наративу. Кремль продовжує говорити про денацифікацію України, як одну з вимог домовленостей про «Мир». Цей наратив також наповнюють різноманітні меседжі, що стосуються як української історії, так і сьогодення. Зокрема, що «В Україні при владі нацисти», «Україна забула про перемогу над нацизмом», «Бандера – колаборант Гітлера» чи те, що гасло «Слава Україні!» – це калька з нацистського гасла «*Heil Hitler!* / Гайль Гітлер!».

Отже, можна зробити висновок, що російські меседжі та їх поширення, завдають шкоди свідомості людини, в період інформаційної війни ворог може маніпулювати свідомістю для широкомасштабної експансії і загрожувати національній безпеці України. Тому необхідна адекватна інформаційна протидія, у вигляді контррозвідки та поширенню доказів. Що і робить сьогодні країна.

1. Gruzd, A., & Tsyganova, K. (2015). Information wars and online activism during the 2013/2014 crisis in Ukraine: Examining the social structures of pro-and anti-Maidan groups. *Policy & Internet*, 7(2), 121-158. URL.: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/poi3.91>.

2. Dyczok, M. 2006. «Was Kuchma's Censorship Effective?» *Europe-Asia Studies* Vol. 58, No. 2 (Mar., 2006), pp. 215-238 (24 pages). Published By: Taylor & Francis, Ltd. URL.: <https://www.jstor.org/stable/i20451179>.

3. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с. URL.: http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/22263/Hibrydna%20Viina%20I%20Zhurnalistyka_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Лілія МЕЖЕВСЬКА,
заступник директора
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Різномічним та різновекторним питанням є захист трудових прав працівників в умовах дії воєнного стану, а саме правове регулювання трудових відносин. Якщо розглядати особливості укладення трудового договору та форми організації праці в період дії воєнного стану то сторони за згодою визначають форму трудового договору, а вже умови про випробування працівників потрібно розглядати під час прийняття на роботу. Сюди відносяться строкові трудові договори які передбачають заміщення тимчасово відсутнього працівника.

Наприклад якщо брати до уваги розмежування дистанційної та надомної форми. Працівники мають право визначати місце для дистанційної форми роботи за власним вибором та постійно мають бути на зв'язку з роботодавцем використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, що відрізняється від надомної роботи так, як за цією формою працівник повинен виконувати роботу за місцем проживання і за таким працівником закріплюється робоча зона та технічні засоби зв'язку.

Що стосується переведення працівників на роботу у період дії воєнного стану роботодавець має право на переведення на іншу роботу працівника не обумовлену трудовим договором без його згоди. Мається на увазі переведення працівника на місцевість де тривають бойові дії, якщо така робота відповідає стану здоров'я, а також інших обставин що становлять загрозу для життя працівника.

Істотні умови праці та їх зміна у період дії воєнного стану відбувається таким чином, що роботодавець в обов'язковому порядку повідомляє працівника це відображено частинною третьою статей 32 та 103 Кодексу законів про працю України, здійснюється не пізніше ніж запровадження таких умов.

Є актуальним розгляд питання щодо розірвання трудового договору з ініціативи працівника та роботодавця якщо веденні бойові дії в місцях де розташовані підприємства, установи та організації. Якщо активні бойові дії загрожують життю і здоров'ю працівників, тоді працівник може за власною ініціативою розірвати трудовий договір без двотижневого попередження. В цьому випадку існують деякі уточнення стосовно примусових робіт

працівників, а саме залучення їх на спільні роботи в період дії воєнного стану, або залучення працівників на об'єкти критичної інфраструктури підприємств та організацій таких галузей, як енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології та телекомунікації, продовольство, охорона здоров'я, комунальні господарства тощо. Робочий час та час відпочинку працівників в цей період може бути збільшений тривалістю шістдесят годин на тиждень зі збільшенням заробітної плати та сорок годин на тиждень скорочений час.

Під час дії воєнного стану допускається звільнення працівника якщо той тимчасово непрацездатний, сюди відносяться вагітні, пологи та догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Щоденний робочий час та час відпочинку визначає роботодавець у випадку якщо працівник раніше мав відпочивати сорок дві години на тиждень то в період воєнного часу вихідні можуть зменшити до двадцяти чотирьох годин на тиждень, а також додатково скасовуються заборона роботи у вихідні дні, скорочений день на передодні святкових днів, перенесення вихідного дня, обмеження для надурочних робіт.

Щодо залучення до роботи жінок то в період дії воєнного стану застосовують працю жінок окрім вагітних жінок та жінок які мають дитину віком до одного року за їхньою згодою.

Гарантіями мобілізованих працівників призваними на військову службу є збереження робочого місця та посади, право на щорічну відпустку, безперервний стаж роботи.

У період ведення бойових дій та дії інших обставин непереборної сили заробітна плата виплачується працівнику на умовах визначених трудовим договором, але це саме випадки коли роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе що це порушення сталося саме в наслідок цих обставин. Звільнення роботодавця від відповідальності не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати.

Таким чином, чинне законодавство з урахуванням триваючої російсько-української війни та правозастосовної практики потребує усунення прогалин у сфері трудових відносин.

1. Кодекс законів про працю: Закон України від 26 липня 1996 року № 322-08. Відомості верховної ради України 1971 року. Додаток до № 50. ст. 375. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text08#Text>.

2. Про організацію трудових відносин в період воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

3. Обушенко Н. М., Ратифікація та практичне впровадження конвенцій МОП як залог гармонізації національного законодавства з міжнародними трудовими нормами та європейськими стандартами. *Науково-практичний журнал «Право та юстиція»*. 2022. № 3-4 (№ 20-21) 2022. С. 17-31.

4. Обушенко Н. М., Incorporation as the main way of systematization of labor legislation: general characteristics. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of*

Internal Affairs. 2022. Special Issue № 1 (120). С. 99-104.

5. Обушенко Н. М., Межевська Л. В. Якісний та ефективний вплив міжнародно-правових актів на формування трудового законодавства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 (119). С. 151-156.

6. Обушенко Н. М., Межевська Л. В. Підзаконні нормативно-правові акти у системі трудового законодавства. *Журнал* № 2 (20). Актуальні питання у сучасній науці. Видавнича група «Наукові перспективи». С. 488-499.

Денис МОІСЕЄНКО,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІПО
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ В КОНТЕКСТІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Останнім часом все більше вченими-юристами досліджується питання так званої суддівської дискреції.

Гарієвська М. Б. визначає дискреційні повноваження як передбачені нормами цивільного процесуального права повноваження щодо вчинення процесуальних дій з використанням розсуду на основі внутрішнього переконання з обов'язковою вказівкою на мотиви, об'єктивовані у визначеній законом формі [1].

Вчені вказують на те, що правові конструкції, які мають наслідком певну свободу дій судді, направлені в першу чергу на дотримання прав учасників справи та реалізацію кінцевої мети здійснення правосуддя.

Є твердження про те, що Європа вже давно страждає від перенасичення детальними юридичними процедурами, які з гарантій права осіб перетворюються на важкий, обтяжливий тягар [2] та про те, що судді повинні мати «...певну свободу при виявленні таких колізій та прогалин для швидкого відновлення прав учасників правовідносин. В такому випадку може і повинен проявлятися суддівський активізм» [3].

Мабуть, всім зрозуміло, що без конструкцій «суд має право», «суд може», «за розсудом суду» важко уявити собі повноцінне процесуальне законодавство.

Однак, також, абсолютно вірним є твердження, що «визначальною у процесі реалізації дискреційних повноважень є саме особа судді, його світогляд, незалежність, здатність протидіяти професійним деформаціям» [4].

Зараз судова система України переживає не найкращі часи. Рівень

суспільної довіри до неї є як ніколи низьким, а кадровий голод не покращує якість правосуддя. І за таких умов до реалізації дискреційних повноважень слід ставитись дуже обережно, щоб в очах суспільства не перетворити «судову дискрецію» на нехтування буквою закону.

В якості прикладу, наведемо декілька ризикових ситуацій, що не є рідкістю в повсякденній судовій практиці.

Першою з них є, відоме будь-якому юристу, залишення позовної заяви без руху через наявність певних недоліків. Ці недоліки можуть мати як об'єктивний характер, так і суб'єктивний. Непоодинокі випадки, коли судді «на виконання» п. 8 ч. 3 ст. 175 ЦПК України зобов'язують фактично дублювати реквізит «Додатки» у тексті позовної заяви. Або, суд «не помічає» в тексті позовної заяви «підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача» (п. 10 ч. 3 ст. 175 ЦПК України). Такі «недоліки» не складно усунути професійним юристам у випадку, коли про них було повідомлено своєчасно. Однак, особі, яка через брак коштів представляє свої інтереси самотійно, це може становити суттєву перешкоду.

Другою є право суду на віднесення справ до категорії малозначних. Без чітких критеріїв малозначності майже будь-яка справа з ціною позову нижче двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб може бути визнана судом малозначною, що в подальшому тягне фактичну неможливість оскаржити судові рішення по ній в касаційному порядку.

Третьою є питання поновлення строків. Складно уявити собі більш суб'єктивну категорію у судовому процесі, аніж підстави для поновлення процесуальних строків. Наприклад, в одному випадку, виїзд позивача за кордон є поважною підставою пропуску строку, а в іншому суд докладно обґрунтовує, що за наявності можливості дистанційної участі у справі та у зв'язку з «неповажністю причини» виїзду за кордон, строк поновленню не підлягає.

Враховуючи викладене, з метою запобігання при реалізації дискреційних повноважень звинувачень у недоброчесності та корупції, слід в першу чергу орієнтуватись на додержання загальних принципів здійснення правосуддя. Також, мають вдосконалюватися та впроваджуватися наступні заходи. По-перше, вироблення ефективного механізму реагування на порушення суддею присяги та етичних принципів. По-друге, підвищення кваліфікації суддів у питаннях етики, антикорупційних стандартів. По-третє, контроль за прозорістю прийняття рішень та фінансовим станом суддів. Ці заходи сприятимуть підвищенню довіри до судової системи.

1. Гарієвська М. Б. До питання обсягу дискреційних повноважень суду в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63, С. 117-129

2. Ніколенко Л. М. Теоретичні питання доступності правосуддя у господарському і цивільному судочинстві. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 2. С. 71-78

3. Білостоцький О. В. Суддівська дискреція як елемент доступу до правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 60. С. 40-42
4. Крижова О. Г. Дискреційні повноваження суду в контексті дотримання принципу верховенства права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 159-162.

Цагик Оганісян

старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем правового
статусу внутрішньо переміщених осіб
та забезпечення гендерної рівності
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Україна, зазнаючи важкі випробування військових конфліктів, стикається не лише з очевидними викликами на полі бою, але й з тіньовими проблемами, які тісно пов'язані із сферою сімейних відносин. Домашнє насильство, яке вже є складною соціальною проблемою, набирає особливий вимір під час воєнного стану, ставлячи під загрозу не лише фізичне, а й психологічне благополуччя громадян.

Правове регулювання захисту жертв домашнього насильства стає надзвичайно важливим в контексті воєнного конфлікту. Ця робота присвячена аналізу існуючого законодавства та проблем, які виникають в умовах військових дій в Україні. Метою є виявлення недоліків у захисті жертв та обґрунтування шляхів вдосконалення правового механізму для забезпечення ефективності захисту вразливих категорій населення. У таких непередбачених обставинах, забезпечення прав та безпеки жертв домашнього насильства стає необхідністю, яка вимагає негайних та цілеспрямованих заходів для зміцнення захисту прав людини та гідності в умовах воєнного стану.

У контексті правового регулювання домашнього насильства в Україні, ряд законів та нормативно-правових актів визначають основні принципи та процедури захисту жертв в будь-який період, включаючи часи воєнного стану. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає правовий статус та гарантії прав жертв домашнього насильства, що є основоположним документом для забезпечення їхнього захисту [1].

Закон передбачає механізми запобігання домашньому насильству, а також визначає відповідальність за його вчинення. Важливою складовою є визначення прав та обов'язків правоохоронних органів та інших інституцій у сфері протидії насильству в сім'ї.

Крім того, Закон України «Про охорону дитинства» встановлює специфічні механізми захисту дітей від будь-якого виду насильства, включаючи домашнє насильство. Враховуючи особливі потреби та вразливість дітей, цей закон визначає основні принципи та заходи для їхнього захисту та підтримки [2].

З урахуванням вищезгаданих законодавчих актів, основною метою є створення системи, що гарантує ефективний захист жертв домашнього насильства та забезпечує їм доступ до справедливості, навіть в умовах воєнного конфлікту. Важливо підкреслити, що закони України повинні бути адаптовані до конкретних умов воєнного стану, щоб забезпечити максимально ефективний захист прав та гідності всіх громадян, зокрема тих, хто опинився у вразливому становищі внаслідок домашнього насильства.

Національна стратегія з протидії насильству в сім'ї, яка регулюється відповідним указом Президента України, є ще одним важливим документом у системі правового захисту жертв домашнього насильства. Ця стратегія визначає комплекс заходів, спрямованих на попередження та припинення насильства в сім'ї, а також надання підтримки його жертвам [3].

Судова система також відіграє ключову роль у реалізації правового захисту. Судові органи відповідають за розгляд справ, пов'язаних із домашнім насильством, та прийняття рішень, спрямованих на забезпечення безпеки та прав жертв [4].

Проте, в умовах воєнного стану, цей законодавчий контекст стає особливо важливим. Воєнний конфлікт може створювати додаткові труднощі у захисті жертв, зокрема через обмежену доступність правоохоронних органів та судових ресурсів. Такі обставини вимагають адаптації та удосконалення законодавства для забезпечення ефективного захисту та підтримки тих, хто переживає насильство в сім'ї під час воєнного стану. Враховуючи вищезазначене, аналіз законодавчого контексту в умовах воєнного стану стає невід'ємною частиною стратегії захисту прав жертв домашнього насильства в Україні, вимагаючи ретельного розгляду та необхідних змін для ефективного функціонування системи правового захисту.

В умовах воєнного конфлікту, проблеми та виклики, пов'язані з домашнім насильством, набувають особливого характеру, що ставить під сумнів ефективність існуючого правового захисту. По-перше, військовий конфлікт може призводити до ескалації сімейних конфліктів, погіршення психологічного стану осіб та збільшення ризику насильства в родині. Обмежений доступ до освіти та інформації у воєнних зонах ускладнює процес профілактики та своєчасного виявлення випадків насильства.

Друга складова проблеми полягає у фінансових труднощах та обмеженому доступі до ресурсів для жертв домашнього насильства в умовах воєнного стану. Відсутність економічної стабільності в ситуації воєнного конфлікту ускладнює можливість жертвам надати собі та своїм дітям необхідний життєвий рівень та захист. Додатковою проблемою є віддаленість та обмежений доступ до правових інституцій, який стає перешкодою для звернення жертв домашнього насильства за допомогою та правової підтримки. Специфічні умови воєнного стану можуть породжувати безпекові загрози для жертв та обмежувати можливість використання законодавчих механізмів для їхнього захисту.

Необхідність гнучкості та адаптації системи захисту прав в умовах воєнного конфлікту стає важливішою ніж будь-коли, оскільки це визначає успіх заходів з протидії домашньому насильству та забезпечення безпеки й захисту тих, хто опинився вразливим в цих надзвичайних обставинах.

Забезпечення ефективного захисту жертв домашнього насильства в умовах воєнного конфлікту вимагає комплексних та добре обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення існуючого правового механізму. Першочерговим завданням є адаптація існуючого законодавства до умов воєнного стану, що враховує специфіку та особливості цих обставин. Це може включати розробку та впровадження додаткових заходів безпеки для жертв, зокрема шляхом посилення присутності правоохоронних органів у зонах конфлікту та забезпечення доступу до правової допомоги.

Для забезпечення економічної стабільності жертвам домашнього насильства у воєнних умовах, необхідно розглядати можливості фінансової підтримки та соціальної реабілітації. Розвиток програм із залучення до праці та надання професійної підготовки може сприяти інтеграції жертв у суспільство та покращенню їхнього фінансового становища.

У сфері освіти та інформаційної підтримки, необхідно розробити та впровадити програми профілактики домашнього насильства, спрямовані на усвідомлення небезпек та надання жертвам інформації про їхні права та можливості захисту. Широка громадська ініціатива та партнерство з неправліннями організаціями можуть виявитися ефективними механізмами для підтримки жертв та реалізації профілактичних заходів.

З метою поліпшення доступу до правосуддя та підтримки для жертв домашнього насильства, слід вдосконалити механізми реагування правоохоронних органів, забезпечити конфіденційність у разі подачі скарг та надати додаткові ресурси для судової системи у воєнних регіонах.

Шляхи вдосконалення системи правового захисту та підтримки жертв домашнього насильства в умовах воєнного стану вимагають консолідованого підходу та співпраці всіх рівнів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів. Тільки через спільні зусилля можна досягти суттєвих покращень у цій складній сфері.

У контексті воєнного конфлікту в Україні, проблема домашнього насильства набуває нових вимірів та стає складнішою у рішенні через особливості воєнного стану. Здійснення ефективного захисту прав жертв домашнього насильства у цих умовах потребує системних та комплексних заходів.

Одним із ключових висновків є необхідність адаптації існуючого законодавства до конкретних умов воєнного конфлікту. Це включає в себе створення додаткових заходів безпеки для жертв, зміцнення присутності правоохоронних органів у зонах конфлікту та забезпечення швидкого доступу до правової допомоги.

Фінансова підтримка та соціальна реабілітація стають важливими чинниками для забезпечення економічної стабільності жертв домашнього насильства в умовах війни. Розвиток програм з професійної підготовки та залучення до праці може допомогти інтегрувати жертв у суспільство та забезпечити їхнє фінансове благополуччя.

Проактивні програми освіти та інформаційної підтримки є ключовими у профілактиці домашнього насильства. Спрямовані на усвідомлення небезпек та надання жертвам інформації про їхні права та можливості захисту, такі програми можуть допомогти зменшити випадки насильства в родині.

Забезпечення ефективного доступу до правосуддя та підтримки для жертв в умовах воєнного стану вимагає ретельної розробки та удосконалення механізмів реагування правоохоронних органів, зокрема забезпечення конфіденційності та надання додаткових ресурсів для судової системи у воєнних регіонах.

Загальною тенденцією є необхідність гнучкого та адаптивного підходу до вирішення проблем домашнього насильства в умовах воєнного конфлікту. Спільні зусилля всіх рівнів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів стануть запорукою успіху у покращенні системи правового захисту та підтримки жертв домашнього насильства в цих важливих умовах.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>(дата звернення: 24.11.2023).

2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>(дата звернення: 24.11.2023).

3. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21.09.2020 р. № 398/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>(дата звернення: 24.11.2023).

4. Яра, О. С., and Н. А. Стасюк. "Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо домашнього насильства." Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 63 (2021): 279-283.

Катерина ПАВШУК,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного права
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНИХ ЗАСАД ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ

З огляду на те, що виборчі процедури включають у себе декілька рівнів (правовий, організаційний, процедурний, технологічний), відправною точкою у їх реалізації є саме нормативно-правовий щабель. Він включає в себе міжнародні та національні стандарти організації та проведення голосування. І якщо традиційний спосіб голосування має на сьогодні усталений універсальний набір принципів, то методи електронного голосування викликають дискусії та занепокоєння з боку «традиціоналістів».

Тому Комітет Міністрів Ради Європи чітко підкреслює: «*E*-голосування повинно забезпечити дотримання усіх принципів демократичних виборів і референдумів. *E*-голосування повинно бути таким же надійним і безпечним, як і демократичні вибори та референдуми, які не використовують електронних засобів» [1, р.7]. Направду, така позиція виглядає однозначною, якби не та багатоваріативність способів реалізації технологічного рівня реалізації процедури електронного голосування, яка представлена на сьогодні у світі, та кожна з яких по-своєму забезпечує принципи виборчого права.

Особливу увагу привертають, зокрема принципи таємного та особистого голосування, порушення яких деколи трапляються і при традиційному голосуванні, що і становить основу для фальсифікацій результатів голосування.

У сучасному світі людина та її життя стали відкритими. Щомиті ми піддаємося фіксації наших дій та рухів: телефонні розмови, спілкування у соціальних мережах, відео-спостереження на вулицях та інших публічних місцях. Це означає, що громадяни можуть піддаватися новітнім формам контролю з боку держави, враховуючи цифрові можливості, а також порушення конфіденційності особистого життя та повсякденної діяльності. Без сумніву, це також напряму пов'язано з електронними процедурами організації та проведення виборів та референдумів.

Анонімність голосування в електронному його форматі може бути порушена, оскільки в той момент часу, коли виборець подає свій голос відбувається і ідентифікація як виборця, тому, гіпотетично, існує технологічна можливість здійснити фіксацію змісту волевиявлення, що є прямим порушенням таємниці голосування. З технологічної точки зору немає бути зв'язку між виборцем як суб'єктом виборчого процесу та змістом його голосу.

Примітно, що у Нідерландах суспільна стурбованість щодо дотримання вимоги таємності при застосуванні електронного голосування спричинили у 2006 р. відмову від використання електронних пристроїв для голосування. Деякі європейські держави (зокрема, Данія, Німеччина та інші) взагалі відмовилися від запровадження електронних технологій голосування виборців [2, с. 535].

Ключковський Ю. Б., досліджуючи проблему забезпечення реалізації принципів особистого та таємного голосування, відстоює позицію, що взаємозв'язок між ними навряд чи існує. Так, зокрема, голосування за дорученням не має особистого характеру, але вимога таємного голосування при цьому забезпечується. Навпаки, деякі альтернативні способи голосування при особистому характері голосування не гарантують його таємності [2, с. 532]. І таке твердження науковця є слухним, адже особисте голосування не забезпечує таємність, так само як і збереження таємниці відданого голосу не є гарантією того, що цей вибір було зроблено конкретним громадянином, зареєстрованим у якості виборця. Утаємниченим повинен бути вибір, а не сама особа виборця.

Не можна не погодитись також і з тим твердженням, що альтернативні способи голосування, зокрема голосування поштою або електронне голосування за допомогою спеціальних пристроїв для голосування чи віддалене голосування через застосунок є фактично «перемогою зручності над безпечністю», але і визнавати результати такого голосування не можна, якщо нормативно-правова складова заздальгідь не забезпечила систему гарантій, в тому числі технічних, для запобігання порушенням загально визнаних виборчих принципів. У протилежному випадку ні про який демократизм мови йти не може.

Чинним Виборчим Кодексом України у статті 18 визначено гіпотетичну можливість використання інноваційних технологій у виборчому процесі у якості пілотного проекту, який може стосуватися голосування виборців на виборчій ділянці за допомогою технічних засобів та програмних засобів (машинне голосування); проведення підрахунку голосів виборців за допомогою технічних засобів для електронного підрахунку голосів; складання протоколів про підрахунок голосів, підсумки та результати голосування з використанням інформаційно-аналітичної системи. Але одразу законодавець застерігає, що проведення зазначених експериментів, не повинно призводити до створення у виборців хибного враження про заміну виборчих процедур відповідних виборів, передбачених цим Кодексом, на процедури відповідного експерименту або пілотного проекту [3].

Усі інші норми Виборчого кодексу стосуються традиційного способу голосування та не передбачають жодного правового підґрунтя для забезпечення окреслених вище принципів виборчого права під час електронного голосування.

Натомість, у прийнятому пізніше Законі України «Про всеукраїнський

референдум» згадується можливість реалізації права голосу за допомогою електронного голосування. Зокрема, у ст. 13 йдеться про те, що кожен виборець на конкретному всеукраїнському референдумі може реалізувати право голосу лише один раз і лише на одній ділянці з всеукраїнського референдуму шляхом подання бюлетеня для голосування у паперовій формі або шляхом електронного голосування в порядку, визначеному законом. У Законі зазначено, що для підготовки організації і проведення електронного голосування та підрахунку голосів виборців на всеукраїнському референдумі на тимчасовій основі відповідно до цього Закону утворюється спеціальна ділянка з електронного голосування (ч. 2 ст. 38) та встановлено, що виборець не пізніше як за п'ять днів до дня голосування може звернутися до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про включення його до списку виборців спеціальної ділянки з електронного голосування. Така заява може бути подана виборцем особисто в паперовому вигляді або в електронній формі засобами автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи. Заява в електронній формі створюється з використанням кваліфікованого електронного підпису (ст. 57) тощо [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що в порядку проведення всеукраїнського референдуму закладено можливість електронного голосування, але вона тільки окреслена в загальних рисах і не дає відповіді на питання про технічний рівень її реалізації, про засади забезпечення кібербезпеки та принципів особистого та таємного голосування.

1. Recommendation Rec (2004)11 of the Committee of Ministers on legal, operational and technical standards for e-voting. Legal, Operational and Technical Standards for E-voting. Recommendation Rec (2004)11 and Explanatory Memorandum. Strasbourg: Council of Europe Publ., 2008. P. 5-21.

2. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.

3. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/ed20231231#Text>

4. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20/ed20230331#Text>

Володимир ШКУЛЬ,
кандидат юридичних наук,
суддя Полтавського апеляційного суду

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ НА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТРУДОВИХ ГАРАНТІЙ, ЯКИМИ НАДЛЯЮТЬСЯ ВСІ ПРАЦІВНИКИ В УКРАЇНІ

Зміст цієї тенденції пояснимо на прикладі включення права на участь в профспілках до переліку основних прав державних службовців. Так, право на участь у профспілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів є одним із основних прав людини і громадянина, та є закріпленим у частині 3 статті 36 Конституції України [1]. Окрім того, норми щодо надання працюючим такого права закріплені статтею 23 Загальної декларації прав людини [2] (право кожного створювати професійні спілки чи приєднуватись до профспілок для захисту своїх прав та інтересів), статтею 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [3] (право кожного на асоціацію з іншими людьми для захисту інтересів, в тому числі й шляхом створення профспілок), статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4] (свобода створення профспілок та вступу до них з метою захисту своїх інтересів), статтею 5 Європейської соціальної хартії (переглянутої) [5] (право працівників та роботодавців на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів), пунктами 11-14 Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників [6] (право на об'єднання з метою утворення за своїм вибором професійних організацій або професійних союзів для захисту своїх економічних і соціальних інтересів), актами Міжнародної організації праці. Втім, досить тривалий час участь в профспілках державних службовців обмежувалась законодавством про державну службу.

Аналізуючи перелік основних прав державних службовців, закріплений статтею 11 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-ХІІ [7], можемо зробити висновок, що право державних службовців на об'єднання у профспілки для представництва і захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів не було віднесено до основних прав державних службовців, хоча погодимось із І.В. Кудрявцевим у тому, що мало б, адже воно є однією із основних організаційних умов захисту службово-трудоових прав та інтересів державних службовців. У своїй праці дослідник зробив висновок, право на об'єднання державних службовців в профспілки має бути закріплене в змісті статті 11 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-ХІІ [7], адже це ніяким чином не вплине на заборону участі в профспілках працівників прокуратури, судів, дипломатичної служби, митного контролю, служби безпеки, внутрішніх справ та інших [8, с. 473-474]. Ми зі своєї сторони

відзначимо, що до моменту втрати чинності Законом України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-ХІІ дане право так і не було віднесене до переліку основних прав державних службовців. Так само дана проблема не була вирішена і з прийняттям Закону України «Про державну службу» від 17.11.2011 № 4050-VI [9], але при цьому, варто звернути увагу на те, що в частині 1 статті 28 цього нормативно-правового акту було зазначено, що правила внутрішнього службового розпорядку в державному органі затверджуються «за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації у разі її наявності». Тобто, не зважаючи на те, що право державних службовців об'єднуватись у профспілки не було безпосередньо визначене цим нормативно-правовим актом, законодавець припускав таку можливість, і не заперечував її. Із прийняттям Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII право на «участь у професійних спілках з метою захисту своїх прав та інтересів» нарешті було віднесено до переліку основних прав державних службовців.

Отже, на цьому прикладі ми переконались у тому, що законодавець дійсно поступово поширює на державних службовців трудові гарантії, які належать кожній особі, яка реалізовує своє право на працю в Україні. Наше попереднє дослідження продемонструвало, що однією із трудових гарантій працюючих осіб, якої на сьогодні позбавлені державні службовці, є право організувати та брати участь у страйках. Вважаємо, що поширення цього права на державних службовців є логічним продовженням подальшої реалізації цієї тенденції.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008 р. № 93. стор. 89. стаття 3103. код акта 45085/2008.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 20.01.2023 року).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998 р. № 13. стор. 270.
5. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 03.05.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 2007 р. № 51. стор. 2096.
6. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників: Міжнародний документ від 09.12.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text (дата звернення 20.01.2023 року)
7. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 52. ст.490.
8. Кудрявцев, І. В. Державні службовці як суб'єкти трудового права та їх членство у профспілках. *Форум права*. 2011. № 2. С. 472–477.
9. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 26. ст.273

Олег ПОПЛАВСЬКИЙ,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри військової підготовки
Університету митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Процес реформування вітчизняної системи вищої військової освіти в умовах війни вагомою мірою базується на співробітництві з іноземними військовими навчальними закладами, вивченні їхнього досвіду, впровадженні кращих методик у процес підготовки військових фахівців для Збройних Сил України з урахуванням національних здобутків у цій сфері. Для подальшого підвищення ефективності та результативності цього, вкрай важливого в умовах війни процесу, одним з головних акцентів трансформації системи військової освіти є формування багаторівневої системи професійної військової освіти, яка акумулює актуальні бази знань, аналіз сучасного бойового досвіду ведення операцій, вивчення процедур планування та прийняття військових рішень за стандартами НАТО, інноваційні форми і методи викладання.

На сьогодні в нашій країні запланований та практично почався перехід на нову багаторівневу структуру курсів професійної військової освіти, яка виглядає наступним чином:

1. Курси професійної військової освіти L-1A, B, C та L-2 (тактичний рівень військової освіти).

Під час здобуття вищої освіти за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у ВНЗ, ВНП ЗВО за різними спеціальностями, зокрема і так званих цивільних галузей знань, на курсах професійної військової освіти L-1A та L-1B тактичного рівня здійснюється підготовка осіб до проходження військової служби на посадах молодшого офіцерського складу. При цьому на базовому курсі тактичного рівня професійної військової освіти (L-1A) курсанти проходять загальновійськову підготовку. На фаховому курсі тактичного рівня професійної військової освіти (L-1B) здійснюється підготовка осіб на первинні посади офіцерського складу за відповідною військово-обліковою спеціальністю (групою військово-облікових спеціальностей) за процедурами планування та прийняття військових рішень TLP (Troop Leading Process).

З метою набуття нових компетентностей, які забезпечують подальше просування по службі здійснюється підготовка на командному курсі тактичного рівня L-1C (входить до магістерської підготовки на тактичному рівні військової освіти) та командно-штабному курсі тактичного рівня L-2 професійної військової освіти.

На курсі професійної військової освіти L-1C здійснюється підготовка

офіцерського складу для призначення на посади тактичного рівня штатно-посадової категорії «капітан» за відповідними військово-обліковими спеціальностями (групою ВОС) за процедурами планування та прийняття військових рішень TLP у поєднанні з елементами MDMP (Military Decision Making Process) – процедури прийняття військових рішень на рівні батальйону для сухопутної компоненти Збройних Сил України [1].

2. *Курси офіцерів об'єднаних штабів L-3 (оперативний рівень).*

3. *Курси вищого керівного складу стратегічного рівня L-4 та курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики L-5 (стратегічний рівень).*

Також в основу подальшого реформування системи військової освіти покладено подальшу оптимізацію мережі вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, наукових закладів та установ, поліпшення підготовки та удосконалення механізму ротатії науково-педагогічних кадрів.

І саме в контексті реформ, які необхідно впроваджувати для відповідності критеріям вступу до НАТО, необхідно наголосити на нових завданнях з удосконалення системи вищої військової освіти в Україні:

– завершення переходу на більш сумісну з країнами НАТО триступеневу систему рівнів військової освіти (тактичний, оперативний і стратегічний рівні);

– запровадження діяльності «школи оборонного менеджменту» та «школи лідерства» як складових професіоналізації освіти;

– перегляд кваліфікаційних вимог і штатно-посадових категорій до військових посад офіцерського складу стосовно здобуття освітніх ступенів («бакалавр», «магістр») та рівнів військової освіти;

– опрацювання механізмів мотивації на здобуття офіцерами освітніх (освітньо-наукових, наукових) ступенів на всіх рівнях військової освіти;

– перегляд змісту освіти й фахової підготовки, наполегливіше впровадження в освітній процес процедур і стандартів НАТО.

Розбудова єдиної та інтегрованої системи військової освіти, яка функціонує в межах трьох вертикалей – вища освіта, професійна військова освіта й підвищення кваліфікації – суттєвий крок до формування міцного підґрунтя набуття взаємосумісності зі збройними силами держав-членів НАТО та структурами Альянсу, професіоналізації Сил оборони України.

1. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол. авт.]. – К.: НУОУ, 2021. – 286 с.

Наталія РИБАК,
кандидатка юридичних наук

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Збільшення кількості законопроектів обумовлено змінами в соціально-економічному житті населення, уявленнях про публічне адміністрування та напрями розвитку держави. Разом з тим, збільшення кількості законопроектів неодмінно впливатиме на їх якість, адже неможливо щодо кожного із них провести дослідження впливу на суспільні відносини. Оцінювання ефективності будь-якого законодавства дозволяє встановити актуальні проблеми та напрями розвитку, але й вимагає більшого часу та системності, коли ж велика кількість законопроектів свідчить про хаотичність та безсистемність реформування національного законодавства.

На основі проведеного дослідження законодавства та аналізу науково-теоретичних підходів можливо встановити, що існують наступні основні проблеми правового регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства:

1. Відсутність спеціалізованого законодавства щодо оцінювання ефективності трудового законодавства;
2. Безструктурність та безсистемність проведення оцінювання ефективності трудового законодавства;
3. Потреба у формуванні чітких повноважень в органів публічної влади щодо оцінювання ефективності трудового законодавства.

Проблемою правового регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства є відсутність спеціалізованого законодавства. Аналіз чинного законодавства свідчить, що ні термін «ефективність законодавства», ні синонімічні до нього майже не використовуються, згадуються лише в окремих нормах права підзаконного або ж взагалі рекомендаційного характеру. Оцінювання ефективності законодавства часто розглядається, як один із елементів повноважень зі створення й вдосконалення нормативно-правових актів, науково-консультативної діяльності щодо аналізу чинного законодавства та виявлення в ньому проблем. Проте, такий підхід є лише частково вірним, адже без прямого визначення у законодавстві обов'язку проведення оцінювання, воно залишається суб'єктивним вибором посадової особи органу публічної влади. Слід підкреслити, що проблема відсутності спеціалізованого законодавства щодо оцінювання ефективності стосується не лише трудової сфери, але й будь-яких нормативно-правових актів. Як наслідок, обов'язковим є створення відокремленого акту, який би регулював даний процес, закріплював би принципи та етапи оцінювання ефективності.

Серед вимог до нормативно-правового акту Легін Л. М. виділяє:

текстуальне оформлення відповідає викладу правових норм; текстуальна форма відображає специфіку правовідносин, що підлягають правовому регулюванню; дотримання мінімуму тексту при максимумі нормативного змісту; системність та структурованість; відповідність мові письма юридичних документів [1, с. 25]. Тобто, нормативно-правовий акт щодо оцінювання законодавства повинен послідовно описувати поняття, що будуть в ньому використовуватися, пов'язані нормативно-правові акти, залучених суб'єктів, їх права та обов'язки. Саме це й обумовлює недоречність створення нормативно-правового акту загального характеру, адже оцінювання трудового законодавства вимагає залучення спеціальних суб'єктів права та органів публічної влади, має дещо іншу систему пов'язаних законодавчих актів. Узагальнення норм права щодо оцінювання законодавства не дозволить виписати усі його гарантії та врахувати інтереси суб'єктів трудових відносин.

Спеціальний характер нормативно-правового акту вказує й на можливість закріплення його на підзаконному рівні, а не рівні законів, що спрощувати процес змін та удосконалень. Крім того, доречним є направлення правового регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства на органи виконавчої, а не законодавчої влади. Така ситуація пояснюється неможливістю зобов'язати парламент прийняти певний проект закону, що був обраний комітетом чи сформований науково-консультативною радою. Неможливо й встановити обов'язок проводити оцінювання ефективності кожного законопроекту, адже окремі законопроекти є терміновими, коли ж до інших можуть вноситись численні зміни, унаслідок чого отримані результати щодо ефективності уже будуть не актуальними. Тому, й більш доречним є правове регулювання діяльності з оцінювання ефективності трудового законодавства, яку можливо упорядкувати, контролювати, обмежувати в строках та чітко сформулювати обов'язки та заходи юридичної відповідальності.

Можливо резюмувати, що сутністю проблеми відсутності спеціального законодавства щодо оцінювання ефективності трудового законодавства є неможливість постійного його проведення та контролю за якістю оцінювання, неналежний стан розуміння змісту оцінювання та його процедур серед залучених суб'єктів, відсутність послідовного та системного аналізу інформації про стан дотримання трудового законодавства. Тож, з метою усунення прогалин у правовому регулюванні оцінювання ефективності трудового законодавства слід створити окремий підзаконний акт: Постанову Кабінету Міністрів України «Про Положення про оцінювання ефективності законодавства про працю». Закріплення норм права щодо оцінювання ефективності трудового законодавства на рівні постанови дозволить поширити їх дію на усі органи виконавчої влади, але й гарантуватиме гнучкість правового регулювання. Вибір терміну «законодавство про працю» відповідає чинній законодавчій термінології та не потребуватиме додаткового тлумачення, оскільки таке вже проведене Конституційним Судом України.

Наступною проблемою правового регулювання оцінювання ефективності

трудового законодавства України є безструктурність проведення оцінювання. Слід зазначити, що оцінювання є невід'ємним елементом реформування та проводиться у тій чи іншій формі в будь-якому випадку. Наприклад, оцінювання ефективності відбувається в ході подання щорічних звітів центральних органів виконавчої влади до Кабінету Міністрів, формування проекту державного бюджету на наступний рік. Однак, чіткого законодавчого визначення порядку оцінювання, його етапів та процедур так й не було встановлено. Законотворчий процес, як і процес створення підзаконних нормативно-правових актів і так є недостатньо врегульованим, можливість розгляду проектів нормативно-правових актів позачергово, термінове внесення їх до роботи комітету чи законопроектного відділу органу публічної влади може призвести до порушення процедури оцінювання, а отже зменшити прогнозовану ефективність змін до трудового законодавства.

Необхідність правового визначення структури процесу оцінювання трудового законодавства пояснюється ще й обов'язковим врахуванням думки громадськості, залученням великої кількості органів, роботу яких необхідно координувати та контролювати. Трудове законодавство змінювалося повільно, а тому будь-які вдосконалення потребують узгодження та аналізу наслідків, визначення швидкості впровадження новел з огляду на швидкість адаптації суб'єктів трудових відносин. Велика кількість інститутів трудового права обумовлює використання різних критеріїв оцінювання для кожного з них, що теж слід урахувати під час правового регулювання. Таким чином, безсистемність та безструктурність процесу оцінювання ефективності трудового законодавства негативно впливає на якість проектів нормативно-правових актів, зменшує впорядкованість оцінювання, розуміння значення даного процесу під час реформування та вдосконалення трудового законодавства.

Також, до проблем правового регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства зараховуємо потребу у формуванні конкретних повноважень в органів публічної влади. Усі органи публічної влади наділені повноваженнями щодо розробки нормативно-правових актів та участі в обговоренні законопроектів. Як уже було неодноразово наголошено, законотворчий процес та процес оцінювання ефективності трудового законодавства пов'язані, але не тотожні, унаслідок чого вповноважені органи публічної влади можуть пропускати оцінювання або ж розглядати його, як окреме повноваження, яким вони не володіють. Для уникнення ситуації невірною правозастосування та закріплення однозначного трактування змісту повноважень необхідно визначити коло вповноважених на оцінювання ефективності трудового законодавства органів публічної влади, надати їм чіткі повноваження та законодавчо закріпити зміни у структурі органів публічної влади, викликані появою нових повноважень.

1. Лєгін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. Право і суспільство, 2016. № 2. С. 21-26.

Ганна САМІЛО,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного
та трудового права
НУ «Запорізька політехніка»

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ВИТОКИ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА

Родовою для поняття «тлумачення» є категорія «розуміння», так як тлумачення є одним з аспектів розуміння. Розуміння є притаманна людській свідомості форма освоєння дійсності, що означає розкриття і відтворення смислового змісту предмету. Навколишня для людини реальність (соціально-культурна і природна), заломлюється в свідомості і стає осмисленою дійсністю.

Дійсність – це те, що об'єктивно існує; дійсність рівнозначна навколишньому світу або зв'язкової системі предметів. Притаманна людському мисленню предметність вимагає операції осмислення, тобто наділення предметів значеннями, що об'єднують ці предмети в цілісну єдність. Іншими словами, людина орієнтується в світі за допомогою «картини» або «образу світу», що виникає у свідомості. Елементи світу речі і явища постають як носії змістів і значень. Розуміння – це антропологічне універсальне явище, так як без розуміння неможлива орієнтація, або «навігація» людини в світі, тобто оцінка навколишніх умов існування і прийняття рішень, спрямованих на облаштування індивідуального та колективного життя.

Якщо розуміння – це універсальна операція мислення, то тлумачення – це лише одна зі специфічних пізнавальних процедур, що призводять до розуміння. Її специфіка визначається в першу чергу такою якістю, як процедурність.

Процедура – це лінійна і регламентована послідовність дій, спрямована на досягнення конкретного результату. Процедурність мислення пов'язана насамперед із раціональним рівнем свідомості, так як саме при раціональному мисленні спирається на логіку, можлива точна алгоритмічна послідовність думки. Перехід в режим тлумачення здійснюється тоді, коли до «розумового автоматизму» (тобто до освоєння дійсності на несвідомому, «інстинктивному» рівні) підключається раціональне мислення. Раціональне тлумачення в цьому сенсі протилежно інтуїтивному розумінню. Інтуїтивне розуміння відбувається тоді, коли осмислення йде не як послідовний пошук сенсу за допомогою аналітичних процедур, а як його моментальне та несвідоме «схоплення». Іншими словами можна сказати, що тлумачення як інший режим осмислення потрібно в ситуаціях проблематичності розуміння, коли сенс з тієї чи іншої причини відразу не виявляється.

Інтерпретація вторинна по відношенню до розуміння, яке може виникати завдяки вкоріненості мислення у життєвій реальності, в безпосередньому сприйнятті. Для того, щоб виділити функції тлумачення, розглянемо цей феномен крізь призму соціології знання. Адже очевидно, що функції тлумачення як способу отримання знання, необхідного для підтримки життєдіяльності людей, виникають у сфері соціального спілкування. Ми вже згадували, що тлумачення як спосіб осмислення виникає в умовах кризи пояснювальної моделі світу. Світоглядні кризи виникають в результаті ускладнення соціальних умов і відповідних їм практик. Це ускладнення може бути спровоковано змінами в природному середовищі, але у свідомість людини воно проникає через зміну соціальної структури. Сенси і значення, якими наділені речі і явища навколишнього світу, у ситуації зростаючої соціальної або культурної динаміки, стають хиткими. Традиційне знання і стереотипне мислення, яке базується на ньому, перестають забезпечувати гармонійність досвіду і життєдіяльності. Зростає невизначеність.

Іншими словами, поява феномена тлумачення пов'язане з кризами архаїчної, статичної моделі дійсності, яка виникає в ситуації слабкою соціокультурної динаміки, коли взаємна відповідність індивідуального та колективного мислення і життєдіяльності забезпечується за рахунок простого повторення знайденої моделі відношення до реальності, за рахунок рутинізації і стереотипізації розумових процесів.

У суспільствах, існування яких засноване на обрядових практиках, такими доленосними фактами є ритуальні речі і моменти ритуалу. У суспільствах, де регулятивну функцію виконують книги, необхідно тлумачити їх тексти. В першу чергу релігійні та юридичні.

Це дозволяє дати визначення поняття «тлумачення» стосовно історико-культурних умов виникнення і функціонування цього способу осмислення дійсності. Тлумачення, або інтерпретація – це специфічний прийом раціонального ставлення до дійсності в умовах зростання невизначеності поведінки людей під тиском зміни соціального та природного середовища. Тлумачення знижує ступінь невизначеності та дозволяє встановити контроль над реальністю за рахунок знаходження (з'ясування) і закріплення (роз'яснення) найбільш адекватного варіанту змісту того чи іншого життєво важливого факту дійсності. На ранніх етапах людської історії найбільш важливим типом фактів, які вимагають тлумачення, стають усні і письмові тексти релігійно-правового характеру.

Отже, історично проблема тлумачення з'являється в той момент, коли люди усвідомлюють проблематичність фактичного боку дійсності, і починають пошуки найбільш адекватного варіанту виходу із соціальної та ідеологічної кризи. Тобто виникнення проблеми тлумачення та інституту тлумачів в історії людських суспільств було пов'язано з ситуацією втрати орієнтації, коли сприйняття фактичної реальності сильно ускладнюється. Першою такою кризою суспільства через ускладнення світу став період переходу від дописемного суспільства до

письмового. В цьому сенсі мова йде про перехід від обрядових товариств до товариств текстової культури. Одним з найважливіших проявів цього переходу стає виникнення права як особливого письмового способу врегулювання соціальних відносин, вирішення протиріч і конфліктів.

Тлумачення права виникає, таким чином, як невід'ємний елемент самого процесу правотворення, оскільки основними рисами такого нового соціального регулятора, яким стало право, були його письмовий характер і наявність чітко визначеного, непорушного текстуального вираження. За рахунок фіксації форми і змісту права досягався ефект соціальної стабілізації, зміцнення певного соціального порядку і забезпечення відомого рівня гармонії в суспільстві. Але такого роду якості природно вимагали особливих ускладнених процедур розуміння, що істотно відрізнялися від колишнього «автоматичного» засвоєння міфів, звичаїв, ритуалів та інших елементів нормативного комплексу.

Найбільш важливим щодо історичного огляду, генезису феномена і теорії тлумачення є те, що у тлумаченні; заснованому на авторитеті філософських текстів, присутнє потрійне відношення між автором, попередником; і предметом. Це стає можливим з причини відділення проблеми тлумачення від релігійної концепції канонічного тексту.

У справі тлумачення стають прийнятними такі процедури, як внесення особистісного сенсу в текст інтерпретації і множинність інтерпретацій. Внесення особистісного сенсу в текст інтерпретації і множинність інтерпретацій стає базисом наступних історичних форм тлумачень. Таким чином, можна зробити висновок, що такий метод – це початок процесу раціонального ставлення до тлумачення і, відповідно, початок сучасного розуміння функцій тлумачення як процедури осмислення тексту логічними методами.

Паралельно теоретичному осмисленню феномена тлумачення розгортається і еволюціонує інтерпретаційна практика в рамках національних правових систем. В рамках європейської культури намічаються два основних шляхи розвитку: континентальна (романо-германська) традиція, яка схиляється до пріоритету законодавства, залишаючи судді роль «провідника» вищої політичної волі, вираженої в законі; та англосаксонська правова система, яка, навпаки, покладає на суддю стратегічні завдання щодо визначення основних параметрів правового регулювання, в результаті чого, він фактично з'єднує в своїх руках функції інтерпретатора і законодавця.

У зв'язку з цим, актуалізується, стає видимою політична значимість інституту тлумачення права. Особа, яка стає уповноваженою визначати зміст юридичного припису, фактично перетворюється на його «співавтор», тобто знаходить чималу частку політичної влади, пов'язаної з правовим інструментарієм впливу на суспільство.

Формування нового бачення про тлумачення збігається з іншими явищами, що свідчать про кризу колишньої картини соціального світу і владного порядку. Йдеться про глобалізацію, яка привела до ревізії класичної

доктрини державного суверенітету в сторону його істотного ослаблення, а також про значне поширення теорій «правового плюралізму», відповідно до яких правова система держави зовсім не має монополії і навіть пріоритету в суспільстві, а поряд з нею можуть існувати і діяти правові системи в рамках окремих соціальних груп, які не мають офіційного визнання.

Практичне переломлення класичних концепцій в теорії тлумачення права може виражатися, наприклад, в тому, що тлумачення розглядається не як пошук істинного сенсу, який закладений в юридичному тексті, а як його довільне конструювання відповідно до тих чи інших поточних соціальних і політичних потреб.

Таким чином, тлумачення права виникає як своєрідна відповідь людської культури на історичні виклики і надалі еволюціонує в залежності від соціально-політичних і ідейних умов суспільного розвитку, що змінюються.

Андрій САМІЛО,

к.ю.н., доцент,

начальник кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту

Львівського державного університету

безпеки життєдіяльності,

полковник служби цивільного захисту

Валерій ШИШКО,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії права,

конституційного та приватного права

Львівського державного університету

внутрішніх справ

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загальновідомо, що воєнний стан є екстремальним контекстом, в якому суспільство стикається з різними викликами щодо збереження порядку, правопорядку та збереження основних прав і свобод громадян. У цьому контексті філософія права набуває особливого значення, оскільки вона визначає основні принципи та цінності, які повинні лежати в основі правової системи в умовах воєнного конфлікту.

Верховенство права визначається як принцип, за яким кожна особа, установа чи орган держави, підпорядковується діючим законам. В умовах воєнного стану цей принцип стає ключовим для збереження суспільного порядку та гарантує захист прав і свобод громадян у найважчих обставинах.

Важливо визначити, що поняття верховенства права не обмежується лише національним законодавством, але також охоплює міжнародні норми та конвенції, що регулюють поведінку у воєнних конфліктах. Сучасні філософські підходи до верховенства права в умовах воєнного стану розглядають його взаємодію з принципами гуманітарного права, міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Один із ключових аспектів, який потрібно розглядати у контексті верховенства права в умовах воєнного стану, – це баланс між необхідністю забезпечення безпеки суспільства та збереженням основних прав і свобод. Сучасні конфлікти часто ставлять під загрозу норми міжнародного гуманітарного права, та вирішення цього конфлікту вимагає глибокого філософського аналізу.

Особлива увага повинна бути приділена ролі державної влади та її повноважень у контексті воєнного стану. В ідеалі, верховенство права повинно функціонувати як гарантія від надмірної влади та порушень прав громадян. Однак умови воєнного стану можуть створювати небезпеку перетворення влади у диктатуру, порушення прав людини та загрозу гуманітарній ситуації.

Військовий стан хоча і може бути введений з метою забезпечення національної безпеки та реагування на надзвичайні ситуації, часто порушує принцип верховенства права, який є основою правової системи в нормальних умовах. Вважаємо, що порушення принципу верховенства права може проявлятися у наступних аспектах.

Обмеження основних прав і свобод. Умови військового стану можуть призвести до обмеження основних прав і свобод громадян, таких як свобода слова, свобода пересування, право на збори, право на справедливий суд, та інші. Деякі обмеження можуть бути введені як тимчасова необхідна міра для забезпечення безпеки, але їх реалізація повинна бути обґрунтованою та відповідати принципам міжнародного гуманітарного права.

Надмірне використання влади. Військовий стан може сприяти зловживанню владою силовими структурами держави. Це може включати безпідставні арешти, тиск на опозиційні групи та обмеження прав громадян на участь у політичних процесах. Таке надмірне використання влади суперечить принципу верховенства права, який передбачає обмеження влади на основі закону.

Зменшення ролі парламенту в контролі за виконавчою владою. У умовах військового стану збільшуються повноваження виконавчої вертикалі за рахунок зменшення ролі парламенту в контролі та нагляді. Це призводить до відсутності ефективної системи контролю над діяльністю влади та створює умови для корупції та зловживання владою.

Затримка або скасування виборів. В умовах військового стану може бути прийнято рішення затримати або скасувати плановані вибори, що обмежує право громадян на участь у демократичному процесі, а також ставить під сумнів легітимність виборних органів та посад після спливу конституційного

терміну їх повноважень.

Підвищення рівня цензури. Умови військового стану можуть призводити до підвищення рівня цензури, обмеження свободи преси та інших видів вираження громадянської позиції.

Неадекватність правових гарантій. Умови військового стану можуть призвести до зниження рівня правових гарантій для громадян. Наприклад, може бути обмежено доступ до суду або надання адекватного захисту від неправомірних арештів. Це порушує принцип верховенства права, який передбачає рівність перед законом і доступність судочинства.

Невідповідність міжнародним стандартам. У військових умовах, де влада може мати тенденцію концентруватися в руках військового командування, може виникнути ситуація, коли дії не відповідають міжнародним стандартам прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це порушує принцип верховенства права на міжнародному рівні.

Загально кажучи, порушення принципу верховенства права в умовах військового стану вимагає ретельного аналізу та виваження необхідності обмеження прав і свобод в контексті безпеки та забезпечення того, щоб такі обмеження були обґрунтованими, тимчасовими і відповідали міжнародним правовим стандартам.

З погляду філософії права, важливо розглядати верховенство права в умовах воєнного стану як принцип, який не тільки обмежує владу, але й сприяє побудові стійкої та справедливої правової системи. Використання принципів права під час воєнних конфліктів може визначати майбутнє суспільства та його здатність відновити правовий порядок після завершення воєнного стану.

У підсумку, філософські аспекти верховенства права в умовах воєнного стану вимагають ретельного аналізу та розгляду різних підходів до забезпечення балансу між потребами суспільства та збереженням основних прав і свобод громадян. Такий підхід сприяє розвитку стійких та ефективних правових механізмів у контексті воєнного конфлікту.

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

2. Стаднік І. В., Буравська А. А., Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №9/2022. URL: http://lsey.org.ua/9_2022/15.pdf.

3. Ірха Ю. Б. Дотримання верховенства права та прав і свобод людини в умовах війни в Україні: проблеми теорії та практики. *Інформація і право*. № 3(46)/2023. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/287088>.

4. Лубинець Д. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.

Георгій САМОЙЛЕНКО,

д.ю.н., професор кафедри цивільного права
Запорізького національного університету

Дмитро КОСИРЄВ,

здобувач Ph.D.

Запорізького національного університету

ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Вирішення завдання визначення гарантій здійснення та захисту житлових прав є неможливим без визначення двох базових категорій, - категорії «житла» і категорії «житлових прав».

Житло є необхідною та невід’ємною складовою людського існування. В ієрархії потреб людини, запропонованої Маслоу, житло входить до базових фізіологічних потреб, тобто, потреб, які забезпечують фізичне існування людини. Національна правова доктрина, за критерієм об’єктів цивільних прав як об’єктів, здатних своїми властивостями задовольняти потреби людини, відносить житло до таких об’єктів. Саме тому у визначенні «житла», закріпленому в ст. 379 ЦК України застосовано такий «об’єктивний» критерій, – житлом визначено житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них. Тобто, йдеться про споруду, як об’єкт матеріального світу з певними характеристиками, здатними задовольнити потребу у проживанні і життєдіяльності в ньому. Ст. 380-382 ЦК України було виокремлено види житла: житловий будинок, садиба, квартира в багатоквартирному будинку.

Орієнтуючись на практику ЄСПЛ та підходи окремих науковців, зокрема, Горобець Н. О., яка доводила, що «житлу» властива, окрім характеристики «майнового» блага одночасно і «немайнового блага», оскільки воно відділене уявними межами у просторі, що відокремлює особливу приватну сферу (приватність) особи від суспільства (інших осіб, держави тощо) та має особливий психологічний (духовний) аспект для людини [1, с. 122]. Обґрунтовано розуміння житла як немайнового блага через категорію житлового простору, пов’язаного з поняттям приватності свого часу Самойленко Г. В. та Галантич М. К. довели, що в ній застосовано не виключно «об’єктивний», але й «суб’єктивний» критерій: визнання особи об’єкта своїм житлом [2, с. 138].

Нажаль, науковці, попри значний прогрес та революційність підходів на момент оприлюднення своїх доводів, аргументів та висновків, не дійшли до вирішення питання їх співставлення. Тобто, якщо Самойленко Г. В. та Галантич М. К. доводили, що житлом слід вважати будь яке приміщення, придатне для проживання людини, незалежно від відповідності критеріям

забудови (відповідності ДБН та СНіП) та включення до реєстру прав нерухомого майна за критерієм визнання житлом такого приміщення людиною, яка в ньому проживає (суб'єктивний критерій), то в роботі Горобець Н. О. йшлося про відмежованість у просторі, який дозволяє здійснювати людиною свою приватність, або ж, privacy, якій як в англо-американській науковій літературі, так і судовій практиці приділена центральна увага, що, загалом, відповідає і сучасним українським підходам людиноцентричності чи антропоцентричності.

Оскільки авторами обрані різні критерії одного явища, які перебувають у взаємодії та взаємозалежності (діалектика), це дозволяє зробити висновок щодо їх єдності. Житло є одночасно (як об'єкт речових прав) об'єктом матеріального світу, який здатен задовольнити потребу людини (в тому числі на приватність), що має вартісну оцінку. Водночас, найголовніше призначення такого об'єкта задовольняти приватність людини, змусила керуватися як об'єктивним підходом (щодо вирішення питань речових прав, в т.ч. динаміки та статички суспільних відносин), так і суб'єктивним (щодо забезпечення поваги до приватного та сімейного життя, недоторканості житла, тощо).

Спроби розмежувати категорії «житлові права» та «права на житло» на сьогоднішній момент є дискусійними як за критеріями, так і за отриманими висновками. На наше переконання ці категорії співвідносяться як рід та вид, оскільки житлові права, окрім прав на житло, включають і суміжні права, пов'язані з набуттям та здійсненням прав на житло, включно, надання комунальних послуг, управління багатоквартирним будинком та ін.. Погодимося з висновком Самойленка Г. В. та Галянтіча М. К., що зміст права на житло складають основні права людини: право людини на повагу до її житла, право на недоторканність житла; право на забезпечення житлом соціально незахищених категорій населення України; на створення умов реалізації права людини на житло; речові та зобов'язальні права на житло [2, с. 138]. Право на свободу вибору місця проживання вважаємо самостійним правом, хоч і тісно пов'язаним з правом на житло.

Науковці серед гарантій тих чи інших прав виділяють: правові, економічні, організаційні, просвітницькі, тощо. Погодимося з таким підходом в тому, що саме по собі право лише закріплює необхідну та бажану модель поведінки учасників суспільних відносин на основі визначення суб'єктивних прав та обов'язків та юридичних наслідків їх порушення. Інші гарантії забезпечують дієвість та реальність правових гарантій. Так, наразі основною проблемою забезпечення житлом окремих категорій учасників суспільних відносин, зокрема, військовослужбовців, є саме недостатність фінансування відповідних програм, що зумовлене дефіцитом державного бюджету України та ін.. Серед організаційних гарантій варто виділити діяльність органів державної влади та рівень підготовки та професіоналізму державних службовців та ін..

Саме тому в питаннях гарантій здійснення та захисту прав людини слід підходити комплексно. Важливим чинником правових гарантій здійснення та

захисту житлових прав є: високий рівень юридичної техніки складання нормативно-правових актів, які закріплюють механізм правового регулювання суспільних відносин, зокрема, закріплюються як права людини, в т.ч. житлові права, так і інструменти їх забезпечення, високий рівень правосвідомості та правової культури, ефективність судової системи (в контексті судового захисту житлових прав), переорієнтація органів державної влади та органів місцевого самоврядування на забезпечення прав і свобод людини і громадянина (відхід від доктрини державного управління та орієнтація на «публічне адміністрування»). Механізм правового регулювання захист права особи на житло здійснюється в судовому порядку відповідно до положень ст. 15, 16 ЦК України та інших спеціальних норм ЦК України. При цьому судам при вирішенні цивільних спорів чи розгляді кримінальних справ варто враховувати, що практика ЄСПЛ є обов'язковою до застосування судами в Україні, оскільки його рішення є джерелом права України, а тому підлягає застосуванню при вирішенні судових справ.

1. Горобець Н. О. Поняття «житловий простір» у праві на недоторканість житлового простору: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна «*Проблеми цивільного права та процесу*» (м. Харків, 23 травня 2009 р.). Харків: ХНУВС, 2009. 436 с.

2. Галянтич М. К., Самойленко Г. В. Характеристика житла за цивільним законодавством України та в практиці Європейського суду з прав людини. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 134-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_35

Alevtyna SANCHENKO,
Ph.D. (Law), Senior Research Scientist,
Leading Researcher of the Department on
Problems of Modernization of Economic Law
and Legislation, Chief of the Centre for
Advanced Studies and Cooperation on Human
Rights in Economics,
State Institution V. Mamutov Institute of
Economic and Legal Research of the National
Academy of Sciences of Ukraine

GUARANTEEING RULE OF LAW AND HUMAN RIGHTS IN BUSINESS AS DUTY OF A DEMOCRATIC STATE

Having in mind Ukraine's persistent steps towards its membership in the EU, it is undoubtedly topical to consider the state of guaranteeing the rule of law principle in the national «business and human rights» social relations. This principle is

recognised to be the cornerstone of national political and legal systems, of a social democracy based on law and justice. Following the Venice Commission, the rule of law is part of the inseparable and steadfast triangle, trilogy, trinity, or triumvirate «human rights, democracy and rule of law» [1]. International safeguards of human rights in business are introduced by the UN Guiding Principles on Business and Human Rights of 2011 (UNGPs) [2] which constitute a set of guidelines for States and business entities to prevent and address human rights abuses committed in business operations. The UNGPs meet the increasing demand for the rule of law in the interconnected relations between the State, individuals, civil society institutes, society in general and business (transnational including).

Noteworthy, that Ukraine's path of the EU accession negotiations will start and be finished with the «Fundamentals» Cluster. The progress under this Cluster will determine the overall pace of the negotiations [3], as the establishment of the EU itself has been inspired by the cultural, religious and humanist inheritance of Europe, from which the universal values of the inviolable and inalienable rights of the human person, freedom, democracy, equality and the rule of law have been developed [4]. Thus, the implementation of the rule of law and realisation of guarantees of fundamental rights, as well as the determined efforts to promote economic and social progress for peoples with regard to the universal and national sustainable development agenda will draw the most attention of the EU and Ukraine in the course of the accession negotiations and further. Incorporation of the rule of law into the «business and human rights» relations will constitute a part of the key reforms necessary on Ukraine's EU accession track, for which the State is responsible primarily.

The rule of law principle is a means to restrain the power of the State and business entities over the human rights of individuals and the peoples as the constitutional bearers of the State power. It is a means to limit potential arbitrariness in any actions of the State power bodies, politicians, public officials and business entities. The rule of law is important for Ukraine and other countries in transition. Because, on experts' mind, the uncontrolled power in the business sector can lead to the seizure of the State power or to considerable influence of businessmen on the national political agenda and decision-making on the national and local levels. Also the unlimited power of politicians can lead to their alignment in using this power not for public good, not for public interest, but for their private interests [5], which are often merged with illegal business and crime. In both situations these specific phenomena cause the neglect of interests of population and abuse of civil, political, social and economic human rights.

The fundamental rule of law principle and the UNGPs are aimed at limiting the ability and potential of any public and private actors to violate human rights. And at the same time they are centred on directing the powerful forces of States and business entities towards generating fair opportunities and rules for all for human integrity, economic growth, mainstreaming investment, job creation and social cohesion, and sustainable development on the whole.

The UNGPs unequivocally recognise that States have the duty under international human rights law to protect everyone within their territory and/or jurisdiction from human rights abuses committed by third persons, business entities in particular. This duty means that States must establish and run effective laws, regulations, and enforcement mechanisms to prevent and investigate business-related human rights abuses, ensure access to effective remedy for those whose rights have been abused by business, punish and redress human rights abuses that take place in domestic business operations.

The current EU strategy and policy priorities – «An economy that works for people. Ensuring social fairness and prosperity» [6] are in accordance with the UNGPs and envisage the economy's focus on its full respond to the needs of EU citizens. The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) concentrates on forging a path of countries towards better lives by shaping and realising policies that foster prosperity, equality, opportunity and well-being for all [7]. These goals are fully in line with the rule of law and the UNGPs.

Ukraine's constitutional norms, international commitments and obligations under the fundamental universal and European law acts, including International Bill of Human Rights, ILO conventions and Council of Europe treaties, as well as the relevant EU *acquis*, form a general contextual basis for the direct duties and legal obligations of the State to guarantee the respect and protection of human rights by business entities. In addition, the prospective membership in the OECD [8] involves the implementation by Ukraine of numerous norms and standards on «business and human rights», in particular, on application of the human rights due diligence procedure in various fields and sectors of business activities, etc.

In 2020-2021 a number of strategic policy acts were adopted to ensure Ukraine's move towards the European integration, globalised economic cooperation and the Sustainable Development Goals (SDGs). By adoption in 2020 of the Concept for Implementation of the State Policy to Promote the Development of Socially Responsible Business in Ukraine until 2030 (Concept on SRB) and in 2021 - the National Strategy in the Field of Human Rights (NSHR), the National Economic Strategy for the period until 2030 (NES), etc., the State intended to realise its duty to guarantee the democratic development in various areas of its responsibility, in «business and human rights» including. The expert analysis has proved, that taken together, they provide a general, though not comprehensive, political, legal and practical framework for the UNGPs' implementation [9]. The brief overview of the first two of them helps to reveal some aspects that need the further efforts of the State to realise its duty.

It is undoubtedly important, that the Concept on SRB and the Action Plan for its realisation [10] (adopted to follow the OECD rules) are the first strategic policy documents that lay the legal basis for meeting «business and human rights» standards in Ukraine. The Concept and the Action Plan contribute to implementation of some principles of the UNGPs' Pillar I «The State duty to protect human rights» (though not all of them) and provide business entities with general regulatory

frameworks for implementation of its Pillar II «The corporate responsibility to respect human rights». However, both the documents lack provisions on means of corporate- and State-based human rights protection that would correspond to the UNGPs' Pillar III «Access to Remedy». The National Contact Point for Responsible Business Conduct, whose activities are foreseen by the Concept on SRB and the Action Plan, up to now has occurred to be ineffective in its capacity of a State-based non-judicial grievance mechanism. The Ministry of Economy of Ukraine, authorised to lead the relevant State policy and ensure its realisation, does not publish the results of the Concept's implementation, nor the results are regularly discussed with stakeholders, business entities and public including, in order to check and balance the outcomes and raise the efficiency of the State and business policy and practice. The lack of transparency and oversight marks the failure to properly implement the rule of law principle.

As for the NSHR [11], its overarching goal tackles the issue of ensuring of human rights and freedoms as a determining factor in the conduct of business operations. Its § 16 «Ensuring respect of human rights in the course of economic activities» provides for a strategic focus on application of human rights-based approach by business entities in their operation and on access to effective legal remedies of victims of business-related human rights abuse. However, the content of § 16 is not fully in line with the UNGPs. Its most important failing is in the unreasonable absence of provisions that should correspond with the requirements of Pillar I «The State duty to protect human rights». In fact, this can be perceived in the way that the approved by the President of Ukraine State strategic policy document avoids establishing and addressing the State's duty to fully protect, respect and remedy business-related human rights. This inference is only confirmed by the facts that: a) the NSHR does not foresee the development and implementation of the Business and Human Rights Action Plan as it is envisaged by the UNGPs and Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Council of Europe Committee of Ministers to the Member States on Human Rights and Business; b) the tasks set to solve the problems of respect for human rights in business, expected outcomes and main benchmarks for the progress tracking are inaccurate and not agreed between themselves; c) the Action Plan for the NSHR [12] implementation does not include a complex of complementary measures compatible with the content of § 16. Moreover, the Government has not authorised any State power body to lead the work on realisation of the NSHR's § 16 and has not attach any financial support to guarantee the progress in this work. Instead, all the activities to promote the UNGPs' implementation in Ukraine in 2021-2023 is led by the United Nations Development Programme in Ukraine; the Ombudsman's Office holds the parliamentary control over respect for human rights, the Centre for Advanced Studies and Cooperation on Human Rights in Economics of the V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Yaroslav Mudryi National Law University and some CSOs take and realise various awareness-raising initiatives, provide expert assistance and consultancy, etc. However, these efforts

cannot substitute the realisation of the State duties in the business and human rights area foreseen by Ukraine's international commitments and obligations. The Concept on SRB and the NSHR should undergo the thorough revision, be improved and properly coordinated with other relevant strategic policy acts and international requirements; their implementation should be provided on the national and local levels; the sufficient financial, expert and human resources should be attached to reach the short-and long-term results.

It goes without saying, the 2 years of the brutal Russia's war against Ukraine does not provide for much possibility for developments at the expense of the State budget, and the martial law allows limiting some human rights. Though, the State that values its people and sovereignty and fights for the better – safe and prosperous –future, should stick to its constitutional duties and demonstrate ability to protect human rights, ensure democracy and the rule of law. The European identity of the people of Ukraine and its strivings to the European values, peace and sustainable development is recognised by the European community, which is officially confirmed by the Ukraine's EU candidacy and the prospective member status in the OECD. The EU and the OECD demonstrate their political will to accept Ukraine as a member, but they will not find reasonable to «offer discounts» or «turn a blind eye» to Ukraine's shortcomings at the expense of their taxpayers.

In this context, Ukraine should responsibly and efficiently implement the new Ukraine Facility for the period of 2024-2027 [13], the political agreement reached on 6 February 2024 between the European Parliament and the European Council, which will provide stable and sustainable financing to support Ukraine's recovery, reconstruction, and modernisation, including key reforms necessary for its EU accession, focused on the human rights-centred democratic and sustainable development.

1. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Report «The Rule of Law: Concept, Guiding Principle and Framework» by Mr Frithjof EHM. Strasbourg, 10 May 2010, CDL-UDT(2010)011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT\(2010\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT(2010)011-e)

2. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations «Protect, Respect and Remedy» Framework; endorsed by the UN Human Rights Council in its resolution 17/4 of 16 June 2011 (HR/PUB/11/04). URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

3. EU accession process step by step. European Commission, October 2022. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf

4. Consolidated version of the Treaty on European Union, Preamble; OJ C 202, 7.6.2016, p. 15–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M000>.

5. Promoting Rule of Law and Responsible Business Conduct in Central and Eastern Europe. Podcast with Jernej Letnar Černič, September 5, 2023. URL: <https://ruleoflawbiz.org/promoting-rule-of-law-and-responsible-business-conduct-in-central-and-eastern-europe/>.

6. EU Strategy «An Economy That Works For People. Ensuring Social Fairness and Prosperity». URL: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019->

2024/economy-works-people_en.

7. OECD. Better Policies for Better Lives. URL: <https://www.oecd.org/about/>.

8. Statement by the OECD Secretary-General on Ukraine, 24.02.2023. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/statement-by-the-oecd-secretary-general-on-ukraine-24-02-2023.htm#:~:text=We%20have%20formally%20recognised%20Ukraine,Liaison%20Office%2C%20initially%20from%20Paris.>

9. Alevtyna Sanchenko. State of Implementation of the Business and Human Rights Chapter of the National Human Rights Strategy of Ukraine, Integration of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights to National Human Rights, Recovery and Peacebuilding Strategic Documents: Report. United Nations Development Programme, 2022. 102 p. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zvit-shchodo-potochnoho-stanu-implenetatsiyi-rozdilu-pro-biznes-ta-prava-lyudyny-natsionalnoyi-stratehiyi-ukrayiny-u-sferi-prav.>

10. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>; План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 липня 2020 р. № 853-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80#Text>.

11. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#n439>.

12. План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-%D1%80#Text>.

13. Commission welcomes political agreement on the up to €50 billion Ukraine Facility. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 6 February 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-welcomes-political-agreement-eu50-billion-ukraine-facility-2024-02-06_en.

Ігор СКЛЯРЕНКО,

доктор філософії в галузі права,

старший викладач кафедри права та

правоохоронної діяльності факультету

історії, бізнес-освіти та права

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ПРЕДСТАВНИКА ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Після правової реформи 2016 року значно звузилися повноваження органів прокуратури у поза кримінальній сфері. Законодавець значно обмежив їх повноваження в частині представництва інтересів держави, залишивши

повноваження звертатися з позовами, що містять цивільно-правові вимоги, до судів у певних виключних випадках.

Так, прокурор представляє інтереси держави і діє від її імені, тому він не є суб'єктом спору про право, не має саме матеріально-правової заінтересованості у справі, його процесуальна правосуб'єктність визначається спеціальними нормами (статтями 56, 57 ЦПК України). У зв'язку з цим, можна стверджувати про відсутність підстав для набуття прокурором процесуального статусу позивача (сторони) у справі. Позивачем у такому разі є саме держава [1, с. 72; 2, с. 90].

Згідно з ч. 1 ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» право подання позовної заяви (заяви, подання) в порядку цивільного, адміністративного, господарського судочинства надається Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [3].

Відповідно до ч. 7 цієї статті повноваження прокурорів, передбачені цією статтею, здійснюються виключно на підставах та в межах, передбачених процесуальним законодавством [3].

Згідно з ч. 6 ст. 23 цього Закону під час здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді прокурор має право в порядку, передбаченому процесуальним законом та законом, що регулює виконавче провадження: звертатися до суду з позовом (заявою, поданням); брати участь у розгляді справи [3].

Так, згідно з ч. 3 ст. 56 ЦПК України у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [4].

Тобто, процесуальне законодавство встановлює, що позивачем у цивільній справі в даному випадку є не орган прокуратури (юридична особа), а саме конкретно визначений прокурор як посадова особа.

Як вбачається з ч. 1 ст. 58 ЦПК України сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [4].

Відповідно до ч.ч. 1, 4 ст. 60 ЦПК України представником у суді може бути адвокат або законний представник. Судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники [4].

Отже, позивач – прокурор певної прокуратури – може брати участь у

розгляді справи лише або особисто, або через свого представника – адвоката.

Таким чином, участь іншого прокурора, окрім як позивача, у розгляді даної справи не відповідатиме процесуальному законодавству.

Водночас, Наказ Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» від 21.08.2020 року № 389 у цивільних справах розрізняє участь прокурора, який подав відповідний позов, та участь прокурора підрозділу представництва інтересів держави у суді (п.п. 11.2-11.5) [5]. Тобто, згідно даного наказу у цивільних справах за позовом прокурора в якості його представника може брати участь інший прокурор цієї ж прокуратури. Однак, зазначене суперечить вказаним нами вимогам як ЦПК України, так і Закону України «Про прокуратуру».

Слід відзначити, що даний Наказ є лише внутрішнім (відомчим) нормативним актом органів прокуратури та не має переваги над ЦПК України, а тому не може бути належною правовою підставою для залучення інших прокурорів або працівників прокуратури в якості представника прокурора, який пред'явив позов у порядку цивільного судочинства.

Отже, прокурор, який діє в цивільному судочинстві в інтересах держави та пред'явив відповідний позов до суду, може брати участь у судовому розгляді виключно самостійно або через свого представника – адвоката. Від імені такого прокурора не можуть виступати інші прокурори або працівники органів прокуратури. Як виняток, інший прокурор того ж рівня (керівник, його заступники) можуть брати участь у процесі в якості правонаступника такого прокурора.

1. Світлична Г. О. Функція представництва та процесуальний статус прокурора в умовах реформування системи правосуддя та судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4.2020. С. 69-72.

2. Ярош І. Колізії щодо участі прокурора в цивільному процесі. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. № 7. 2021. С. 87-95.

3. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

4. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

5. Наказ Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» від 21.08.2020 року № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0389905-20#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

Оксана СЛАВНА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З набуттям незалежності Україна взяла на себе низку зобов'язань перед світовою спільнотою. Стратегічна мета України відповідно до міжнародних зобов'язань, норм і стандартів ОБСЄ, Ради Європи, Європейського Союзу полягає в зміцненні демократії, становленні громадянського суспільства, реалізації принципу верховенства права, поваги до прав людини і громадянина, принципів розподілу влад, незалежного та неупередженого суду.

Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємною частиною політичної, економічної, соціальної сфери суспільного життя, що посприяло практичному втіленню міжнародних стандартів до національної правової системи. Водночас оволодіння європейською термінологією не гарантує розуміння механізмів реалізації деяких завдань, що стоять перед Україною, а отже, цей процес стає формальним. Наслідком цього є поширення політичних спекуляцій, які призводять до необґрунтованих практичних розрахунків у всіх сферах суспільного життя. Ці питання стосуються і самого розуміння деяких понять та дефініцій, запозичених і недостатньо досліджених у правовій науці, що призводить до певних колізій та непорозумінь у національному праві.

Для практичного зрушення євроінтеграційних процесів в Україні виникає потреба в переході від політико-ідеологічних до прагматичних підходів розв'язання поставлених завдань. Євроінтеграція має сприйматися українським суспільством як інструмент реалізації стратегічної мети для соціально-економічного, громадянсько-політичного, культурного розвитку. Найбільш складні проблеми стосуються взаємовідносин держави, громадянського суспільства та особи.

Проголошення Конституцією України прав і свобод людини і громадянина як найголовнішої цінності правової держави[1], змінення векторів щодо їх належного забезпечення, охорони і захисту на рівні держави неминує виводить на більш глибоке дослідження проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема, ефективності забезпечення цих прав органами виконавчої влади. В свою чергу, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування є головними правозастосовуючими суб'єктами державної влади, від ефективності діяльності яких, відповідно до конституційних засад їх функціонування, залежить реалізація, охорона і

захист конституційних прав і свобод громадян.

Однак нормативно-правове закріплення на конституційному рівні прав і свобод людини і громадянина не забезпечує автоматично їх реального втілення в суспільно-правові відносини. Відсутність дієвого механізму реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина призводить до втрати практичної цінності прав і свобод і, як наслідок, руйнує громадянське суспільство і правову державу.

Останнім часом увагу вітчизняних науковців привертають чисельні заходи і способи реалізації прав і свобод людини і громадянина. Суттєва частина цих питань, що стосується забезпечення прав і свобод людини і громадянина, пов'язана з механізмом їх відновлення за допомогою усіх існуючих способів і засобів.

Проблема реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, викликана їх порушенням, наразі лежить в площині найактуальніших. У 2014 році Російська Федерація розпочала анексію АРК та міста Севастополь, а згодом окупацію Донецької та Луганської областей. Тенденція тотального збільшення порушень прав і свобод людини і громадянина в Україні викликана повномасштабним вторгненням РФ у лютому 2022 року. Події лютого 2022 року стали фактором глобальних викликів не тільки для України але й для усього цивілізованого світу.

Перед Радою Безпеки, одного із головних постійно-діючих органів Організації Об'єднаних Націй, повноваженням якого є підтримка міжнародного миру та безпеки, постало найскладніше завдання, щодо врегулювання збройного конфлікту. Рада Безпеки на момент повномасштабного вторгнення не змогла запропонувати дієвих механізмів для припинення військової агресії з боку РФ, так як остання є членом Радбезу та має право вето.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, призвело до масового порушення загальних принципів міжнародного права, цілої низки міжнародних договорів, а найважливіше до порушення прав і свобод людини. Українці масово були змушені покидати свої території, отримуючи статус внутрішньо переміщених осіб або статус біженця та шукати тимчасовий притулок в інших країнах.

Станом на кінець 2022 року Офісом Генерального прокурора України зафіксовано 62041 злочин агресії та воєнних злочинів проти України. Станом на 23.02.2024 року зареєстровано злочинів агресії та воєнних злочинів 126037; злочинів проти національної безпеки 16502; злочинів проти дітей, без повного врахування з місць активних військових дій: загинуло 528 дітей, поранено 1230 дітей[2].

В наслідок збройної агресії РФ значна кількість постраждалих змушені були покинути своє місце проживання у зв'язку з побоюванням за власне життя та життя рідних та близьких і переміститися на більш безпечні території, особи, які були примусово переміщені або депортовані, а також

населення яке залишилось на тимчасово окупованих територіях й досі є неконкретизованою законодавцем категорією, яка належить до постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Чинне законодавство закріплює розгалужені способи та рівні забезпечення прав та законних інтересів ВПО[3], дітей, які постраждали в наслідок збройних конфліктів[4], осіб з інвалідністю внаслідок поранень[5] і т.п., що складно вважати раціональним вирішенням даного питання. Вище вказана прогалина у чинному законодавстві призводить до унеможливлення комплексного підходу для їх підтримки та захисту.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

2. Офіс Генерального Прокурора України [Електронний ресурс]. URL : <https://www.gp.gov.ua/>.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р.

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 5 жовт. 2023 р.

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII : станом на 1 січ. 2024 р.

Олена ФРОЛОВА,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності

Навчально-наукового інституту права

імені князя Володимира Великого

ПРАТ «ВНЗ «МАУП»

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-яке суспільно небезпечне діяння є актом поведінки людини, що включає два «базових» складники: 1) цей акт поведінки має включати свідомо-вольові процеси – як внутрішній (суб’єктивний) складник; 2) свідомо-вольові процеси мають “піддаватись” зовнішній об’єктивізації (об’єктивний складник) – виражатись у своїх зовнішніх проявах та вносити негативні зміни в навколишній світ, «фрагменти» якого підлягають кримінально-правовій охороні. Обидва складники суспільно небезпечного діяння визначаються в кримінальному праві за допомогою своїх основних «показників»:

– механізму впливу діяння на об’єкт кримінально-правової охорони, завдяки якому (впливу) об’єкт кримінально-правової охорони “перетворюється” на об’єкт кримінального правопорушення;

- способів та засобів вчинення такого діяння;
- механізму шкоди, що утворюється в об'єкті кримінально-правової охорони та враховується у відповідних частинах та елементах складу кримінального правопорушення (передусім в об'єкті кримінального правопорушення та наслідках або, іншими словами, суспільно небезпечних наслідках вчиненого діяння);
- особливості свідомо-вольових процесів у психіці людини, що об'єктивізуються у діянні та використовуються для спрямування діяння на відповідні об'єкти кримінально-правової охорони;
- наявність в людини деяких інших властивостей, що «вмикають» роботу зазначеного механізму (наприклад, такі властивості можуть пов'язуватись з тим, що особа раніше вже вчинила конкретне діяння).

Саме набір цих основних «показників» дозволяє відрізнити суспільно небезпечне посягання, що є кримінальним правопорушенням, від інших видів суспільно небезпечних посягань (передусім від тих, що вчиняються неосудними особами та особами, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність). Так, при вчиненні кримінального правопорушення об'єктивізація у діянні людини її свідомо-вольових процесів набуває характеру негативного ставлення до конкретних об'єктів кримінально-правової охорони, а при вчиненні суспільно небезпечних діянь, що не є кримінальними правопорушеннями, може і не набувати характеру негативного ставлення в силу неосудності людини або недосягнення віку кримінальної відповідальності [1, с. 20-98]. Можливі й інші приклади: конкретні ознаки суб'єкта фармацевтичної діяльності враховуються у механізмі впливу відповідного діяння на саму фармацевтичну діяльність певного виду як на об'єкт кримінально-правової охорони, або обов'язкові ознаки фармацевтичного працівника враховуються при визначенні спеціального суб'єкта у певних складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність.

По-друге, для того, щоб об'єкт кримінально-правової охорони «перетворився» на об'єкт кримінального правопорушення, потрібно встановити всі основні «показники» суспільної безпеки, що названі вище. Це дозволяє з'ясувати місце соціальних цінностей, на які посягає певне суспільно небезпечне діяння, в тій ієрархії, яка характерна для національної системи кримінально-правової охорони та яка зумовлює визнання цих соціальних цінностей об'єктом кримінально-правової охорони [2, с. 108-150; 3, с. 37].

По-третє, негативні зміни, що утворюються в об'єкті кримінально-правової охорони, «перетворюють» його на об'єкт кримінального правопорушення [1, с. 73-103]. В літературі, присвяченій кримінально-правовій охороні здоров'я, відзначається, що зміни, які відбуваються «всередині» такого об'єкта, мають бути не будь-якими, а саме негативними [4].

По-четверте, об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт кримінального правопорушення потрібно відмежовувати від поняття об'єкта

посягання. Об'єкт посягання є узагальнюючим поняттям, яке означає, що в об'єкті кримінально-правової охорони відбулись певні негативні зміни саме в результаті впливу на них суспільно небезпечного діяння незалежно від того, чи є воно кримінальним правопорушенням або вчинене неосудною особою чи особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

По-н'яте, негативні зміни утворюються при впливі діяння на фармацевтичну діяльність, а відтак, остання може виступати як об'єктом кримінально-правової охорони (до моменту утворення цих змін, коли вплив ще не відбувся), так і об'єктом посягання та об'єктом кримінально-правової охорони (зокрема, коли вплив відбувся і посягання на фармацевтичну діяльність потягло утворення відповідних негативних змін).

Отже, зазначений вплив діяння можливий кількома способами. Якщо виділення цих способів здійснювати за критерієм структурного елемента діяльності (відносин), то ці способи впливу можна «представити» наступним чином:

- 1) шляхом впливу на суб'єктів певної діяльності, який характеризується фізичними, психічними, економічними, організаційними властивостями та ін.;
- 2) шляхом впливу на предмет певної діяльності, яка здійснюється відповідними суб'єктами;
- 3) вплив на соціальний зв'язок між учасниками певної діяльності, внаслідок якого відбувається розрив соціального зв'язку.

Найбільш типовими варіантами цього (третього) способу впливу вважається:

- а) зміна особою свого соціального статусу шляхом виключення себе із складу суб'єктів певної діяльності,
- б) видання акта реалізації або застосування норми права;
- в) утримання від здійснення певної поведінки (як прояв пасивності), пов'язане з невиконанням особою обов'язків, покладених на неї певним нормативним актом або наявністю певного правового статусу як суб'єкта певної діяльності [3, с. 39-40].

Прикладом першого типового варіанту є «використання коштів, здобутих від незаконного обігу ... сильнодіючих лікарських засобів», передбачене ч. 1 ст. 306 КК, або «порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів» (ч. 1 ст. 231-2 КК), прикладом другого варіанту – «виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів ... вчинені ... фармацевтичним працівником, або за допомогою інформаційних систем» (ч. 2 ст. 321-1 КК) або фальсифікація результатів доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів (ч. 1 ст. 321-2 КК), а прикладом третього варіанту – «невиконання чи неналежне виконання ... фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення» (ч. 1 ст. 140 КК).

Якщо ж при виділенні способів впливу враховувати особливості

механізму утворення негативних змін у соціальних цінностях, взятих під кримінально-правову охорону, то вони можуть бути визначені як:

1) зовнішній вплив на соціальні цінності, що здійснюється особами, які не є суб'єктами (учасниками) відповідної діяльності, але цей вплив тягне за собою негативні зміни соціальних цінностей, взятих під кримінально-правову охорону;

2) внутрішній вплив, що здійснюється особами, які є суб'єктами певної діяльності та здійснюється шляхом невиконання або неналежного виконання покладених на них обов'язків [3, с. 40].

Стосовно фармацевтичної діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони, то прикладом зовнішнього впливу на неї може бути «виробництво фальсифікованих лікарських засобів», передбачене ч. 2 ст. 321-1 КК, або «неналежне виконання ... фармацевтичним ... працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них» (ч. 1 ст. 131 КК). Прикладом внутрішнього впливу на фармацевтичну діяльність (тобто особою, яка є її суб'єктом) може бути «порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання ... сильнодіючих лікарських засобів», передбачене ч. 1 ст. 321 КК, а також «умисне порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікація їх результатів» (ч. 1 ст. 321-2 КК).

1. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: монографія. К.: Дакор, 2009. 736 с.

2. Берзін П. С. Суспільна небезпечність діяння: загальна характеристика. Альманах кримінального права: збірник статей. Вип. 1 / Відповід. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. К.: Правова єдність, 2009. С. 108-150.

3. Волинець Р. А. Кримінально-правова охорона фондового ринку: сучасний стан та перспективи вдосконалення: монографія. Київ: ВД Дакор, 2018. 452 с.

2. Публічне здоров'я як об'єкт кримінально-правової охорони: що пропонують автори проекту Кримінального кодексу України? Аптека. UA. 2021 (7 червня). № 22 (1293). URL: <https://www.apteka.ua/article/597421>.

Інна ХРИСТИЧ,

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ¹

Як загально відомо верховенство права – це фундаментальний принцип права, який означає, що жодна людина не є вище права, що нікого не може бути покарано державою, окрім як за порушення приписів права, і що нікого не може бути притягнуто до відповідальності за правопорушення інакше, ніж порядком, що його встановлено приписами права. Верховенство права різко контрастує з ідеєю, що законодавець може бути вище закону. Відповідно до ст. 8 Конституції України визнається та діє принцип верховенства права.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Узагальнений смисл принципу верховенства права полягає в утвердженні і забезпеченні прав людини. Це ключовий елемент системи характерних рис верховенства права, які за своїм змістом є інституційнопроцедурним забезпеченням прав людини [1, с. 24]. Всеосяжний характер принципу верховенства права означає поширення його дії на будь-які сфери діяльності держави.

Зазначимо думку Платона: «Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під будь-чєю владою». Щось подібне маємо нині в Україні. Правовий нігілізм переміг над принципом верховенства права, Конституція і закон втратили своє високе призначення в регулюванні суспільних відносин. Значною мірою це пов'язано з паралічем судової влади, тут і корупція, і тяганина, і винесення необґрунтованих вироків та рішень, і бюрократичний формалізм. Тож не дивно, що громадяни дедалі більше намагаються шукати правду в Європейському суді з прав людини [2, с. 23].

Орієнтація на невід'ємні, невідчужувані права людини – це одна з найхарактерніших рис чинної Конституції країни. І це не просто данина вимогам сучасного глобального простору, яких Україна, як його складник, має

¹ Тези наукового повідомлення підготовлено у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

дотримуватися, а принципова позиція, що ґрунтується на врахуванні уроків із нашого минулого і намірах просування шляхом цивілізації. Повна відповідність закріпленого в розділі II Конституції каталогу прав і свобод людини сучасним міжнародним стандартам дає беззаперечні підстави говорити про те, що Конституція України є правовою за змістом. У її положеннях зафіксовано більшість вимог верховенства права. Водночас деякі складники верховенства права напряму не зафіксовані у Конституції України. Вони сформульовані переважно правовою наукою і судовою практикою, що ніяк не применшує їх значення для утвердження верховенства права [3, с. 6].

ООН визначає верховенство права як принцип управління, згідно із яким усі фізичні та юридичні особи як приватного, так і державного секторів, здійснюють свою діяльність відповідно до закону, у межах законодавчо визначених повноважень, контроль за чим здійснюється судовими органами, а самі ці закони мають відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини [4].

Так чиінакше, у 2021 році Україна посіла 74-е місце за рівнем верховенства права серед 139 країн світу, покращивши свої показники одразу на п'ять позицій. Таку інформацію представлено у звіті World Justice Project міжнародної організації громадянського суспільства, яка опікується просуванням верховенства закону в усьому світі [5].

Спільним у підходах до визначення цього поняття є його зв'язок із ідеєю прав людини, а також забезпечення юридичної рівності громадян перед законом. Це свідчить про те, що перед збройною агресією з боку РФ в Україні були досягнуті певні досягнення в галузі верховенства права, хоча залишалися певні прогалини в законотворчій діяльності. На жаль введення по всій території країни воєнного стану, який продовжено до 13 травня 2024 р., істотно погіршив ситуацію з верховенством права в Україні.

Одним з головних елементів принципу верховенства права, закріпленого в ч. 1 ст. 8 Конституції України, є юридична визначеність. Конституційний Суд України наголошував на важливості вимоги визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці, що неминуче призводить до свавілля.

В сучасних умовах пересічні громадяни стикаються з тим, що органи державної влади навмисно створюють штучні умови для того, щоб затягнути та максимально ускладнити процес сертифікації завезених транспортних засобів. Тим паче, що зараз кількість завезених транспортних засобів є дуже значною і відповідно кількість потерпілих громадян також.

Істотно можуть порушуватися права громадян при складанні адміністративних матеріалів через порушення водіями правил дорожнього руху, а також притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення кримінального правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, особливо якщо постраждало лише «залізо».

До початку агресії РФ в Україні було розповсюджено відеофіксацію порушень правил безпеки дорожнього руху. З об'єктивних причин вона повністю була відключена. Зараз в багатьох регіонах поновлюється робота цих пристроїв. Згідно частини першої статті 14-1 КУпАП, до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху у разі їх фіксації працюючими в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобами фото- і кінозйомки, відеозапису притягаються власники (співвласники) транспортних засобів. Той факт, що законом передбачена можливість винесення постанови без складання протоколу, жодним чином не може обмежити прав особи, передбачених статтею 59 Конституції України та статтями 245 та 268 КУпАП. Отже, вказана норма суперечить як конституційним гарантіям, закріпленим у статті 59 Конституції України, так і положенням статей 245 та 268 КУпАП, адже сам процес автоматичного складення постанови унеможливорює реалізацію будь-яких громадянських прав, закріплених у вищевказаних нормах.

Багато порушень відбувається і при складанні іспитів з теоретичної та практичної підготовки для отримання права на керування транспортним засобом, Тому можемо констатувати, що без перебільшення, чимало водіїв у нашій країні отримали свої посвідчення на управління автомобілем не зовсім законно. При цьому необхідно враховувати, що зараз такі посвідчення продовжують свій строк дії.

Особливо порушується верховенство права при проїзді (перетину) блокпостів. Зараз на території України облаштовано близько 1000 блокпостів. Пропускний режим ними здійснюють представники тероборони, нацгвардійці та інспектори поліції. Вони перевіряють документи водіїв та пасажирів, а також оглядають автомобілі на предмет підозрілих предметів. Усіх дивує одне з правил – зніміть відеореєстратор та не фотографуйте нічого на телефон. Чому?. Де зафіксовано правовий статус блокпостів. На жаль, це також порушує принцип верховенства права.

На жаль, в нашій країні ще є значна старих та зношених автомобілів, які під час воєнного стану виїхали на дорогу. Зрозуміло, що під час руху вони починають ламатися і викликають пробки на автомагістралях та вулицях міст. Це призводить до того, що права інших учасників дорожнього руху також порушуються. Тому вважаємо, що рішення адміністрації м. Харкова щодо необхідності аналізувати пробки по усьому місту дуже доречним.

В даних тезах ми зупинилися лише на основних проблемах, коли при реєстрації порушень правил безпеки дорожнього руху відбувається порушення принципу верховенства права.

1. Максимов С. І. Верховенство права в діяльності органів виконавчої влади: прагнення до європейських стандартів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2010. Випуск 20. С. 18–29.

2. Шемшученко Ю. Теоретико-методологічні проблеми сучасного

конституціоналізму та державного управління в Україні. *Право України*. 2009. № 11. С. 19-25.

3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НУКМА*. 2007. Том 64. С. 3–9

4. В ООН ухвалили декларацію про верховенство права. *Економічні новини*. 24.09.2012. URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/v-oonprinyali-deklaraciyu-o-verhovenstve-prava.

5. World Justice Project Rule of Law Index 2021. URL: <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX-21.pdf>.

Ольга ГАРГАТ-УКРАЇНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та
кримінології Івано-Франківського
навчально-наукового юридичного
інституту Національного Університету
«Одеська юридична академія»

Наталія ЮРЧИШИН,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного,
адміністративного та конституційного
права Івано-Франківського навчально-
наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська
юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В сучасних умовах війни та збройних конфліктів актуальність і важливість прав людини, їх реалізація і захист є очевидними. Захист прав людини є пріоритетним напрямом діяльності держави, а також усієї міжнародної спільноти. За останнє десятиліття світ зіткнувся з різноманітними війнами, які понесли негативні наслідки для мирних жителів тих чи інших держав. Під час збройних конфліктів відбуваються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. На сьогоднішній день Україна ці наслідки російської агресії переживає надзвичайно складно, оскільки, вони спричинили масові порушення прав людини та норм міжнародного гуманітарного права.

Укладення міжнародних договорів з питань захисту людей у мирний час і під час збройних конфліктів стало серйозним кроком у міжнародному гуманітарному праві. Однак, у реаліях сьогодення норми останніх не зовсім здійснюють ефективний захист прав цивільного населення, військовослужбовців на війні, а також не в повній мірі захищають від

авторитарних режимів. Як наслідок, відбувається порушення норм міжнародного гуманітарного права через вчинення геноциду, військових злочинів та злочинів проти людяності.

Науковці та юристи-практики у галузі міжнародного гуманітарного права в цілому висловлюють своє занепокоєння та осуд з приводу вчинення збройних конфліктів, війн та будь-яких інших агресій. Незалежно від свого соціального характеру (міжнародні війни, національно-визвольні війни, внутрішні конфлікти), законні чи незаконні (агресивні війни або оборонні війни), ці збройні конфлікти ставлять під загрозу та порушують реалізацію більшості прав і свобод людини, в тому числі найважливіше природне право – право на життя [1, с.47-51]. Як відомо, Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй кваліфікує таку державну діяльність країни-агресора. Проте, сама Російська Федерація є одним із постійних членів Ради Безпеки, ця держава очікувано використала можливість заветувати будь-яке рішення з цього питання. Тому, для надання належної міжнародно-правової оцінки зазначеним діям Російської Федерації була скликана надзвичайна спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН [2, с.12].

Міжнародні договори щодо захисту прав людини в цілому закріпили загальні механізми забезпечення виконання зобов'язань через певні міжнародно-правові інструменти, які потенційно можуть використовуватися як альтернативні засоби забезпечення дотримання режиму гуманітарного захисту під час збройних конфліктів [1, с.47-48].

В той же час, у національному законодавстві про права та свободи людини і громадянина в Україні також відображаються високі міжнародно-правові стандарти. У ньому закладена демократична концепція взаємовідносин людини і держави, при якій людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю. З початком збройної агресії Російської Федерації стосовно України постали нові виклики захистити природні права людини від незаконних посягань. Тому, Україна на законодавчому рівні запровадила воєнний стан, і тим самим взяла на себе зобов'язання захистити своїх громадян та іноземців від зовнішньої загрози, шляхом запровадження обмежень певних прав людини. Зокрема, конституційним законодавством встановлено, що в період дії воєнного стану не можуть бути обмежені такі види прав: право на життя, право на повагу до гідності особи, право на свободу та особисту недоторканність, право на житло тощо.

Під час збройних конфліктів цивільне населення України найчастіше стає головною жертвою через бомбардування, напади та інші воєнні дії. Це порушує їх право на життя. Тим самим, реалізація права на життя під час війни стикається з різними серйозними проблемами, які важко подолати через складність воєнного конфлікту та недотриманням міжнародних норм [3, с. 207]. З цього приводу, слід зауважити, що право на життя в умовах війни та інших видів збройних агресій є незахищене. Рішення міжнародних і національних судових органів щодо дотримання права на життя під час війни

та інших видів агресій не завжди є ефективними, оскільки часто вони стають підставою погроз для урядів припинити участь у міжнародних механізмах захисту прав людини. Реалізація права на життя під час війни вимагає розуміння та дотримання міжнародних стандартів гуманітарного права, а також дієвих заходів для захисту цивільного населення та забезпечення гуманітарної допомоги. Тому, на нашу думку, механізми захисту права на життя потребують удосконалення та доопрацювання.

Отже, проблема захисту прав людини в сучасному світі є однією із центральних щодо нагального вирішення як в межах конкретної держави, так і міжнародного співтовариства, шляхом ефективної взаємодії національного права і міжнародного гуманітарного права. На нашу думку, важливим та принциповим є усвідомлення і розуміння необхідності забезпечення прав людини при будь-яких обставинах, навіть в умовах збройних конфліктів або війни.

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47-51.

2. П. Рабінович, Р. Тополевський, Т. Дудаш, В. Гончаров, А. Наконечна. Організація Об'єднаних Націй у спробах протидії агресії Російської Федерації проти України. *Інформаційний бюлетень*. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2022. Вип. 1. 16 с.

3. Добренька Н. В. Проблеми реалізації права на життя під час війни в Україні. Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-24 листопада 2023 р.). Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2023. С. 206-208.

Марк БОХАНОВСЬКИЙ,
головний судовий експерт сектору
дослідження наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та
прекурсорів відділу досліджень
матеріалів, речовин і виробів
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС

Стрес, який відчувають на робочому місці, вважається однією з найбільших проблем з професійного здоров'я. Через характер своєї роботи судові експерти часто вважаються особливо вразливими до професійного

стресу та негативних наслідків, пов'язаних зі стресовими умовами [1].

Дослідження цього питання свідчить про те, що професійний стрес є зростаючою проблемою, яка часто призводить до шкідливих наслідків для осіб (наприклад, фізичні захворювання, вигорання та проблеми з психічним здоров'ям) та організацій (наприклад, відсутність на робочому місці, поганий настрій, висока текучість кадрів та знижена ефективність) [2].

Термін «вигорання» був впроваджений Фрейденбергером (1974), який описав набір симптомів, виявлених серед фахівців сфери публічного обслуговування, включаючи розчарування, емоційне виснаження та фізичну втомленість. Незважаючи на величезний обсяг дослідницької діяльності, існує очевидна відсутність консенсусу щодо остаточної моделі вигорання в основних психологічних теоріях.

Найчастіше цитована теоретична модель впливає з досліджень Maslach та ін., які створили «Структурну модель вигорання», щоб зображувати вплив ключових передбачувачів вигорання на три основні складові, а саме емоційне виснаження, деперсоналізація та зменшення особистих досягнень [3]. Вони стверджували, що емоційне виснаження виникає від вичерпаних емоційних ресурсів, часто характеризується напругою, тривогою, втомою, безсонням та відчуттям неспроможності «віддавати себе» роботі. Крім того, вони описували «деперсоналізацію» як захисний механізм для зменшення емоційної енергії, необхідної для роботи з іншими, що включає розвиток цинічних уявлень про роботу та клієнтів. Також, на їх думку, «зменшення особистих досягнень» є наслідком низької самооцінки і самоефективності та часто стосується того, що люди розглядають свої здібності на роботі та свій внесок у проведення експертних досліджень у негативному світлі.

Емпіричний огляд літератури вказує на те, що вигорання може проявлятися у багатьох психологічних (наприклад, тривожність, роздратованість та депресія), фізичних (наприклад, соматичні симптоми) та поведінкових (наприклад, зловживання алкоголем та наркотиками) реакціях [4]. Хоча вигорання як таке не вважається хворобою, прийнято, що особи, які страждають від вигорання протягом тривалого періоду, є більш вразливими до розвитку фізичних та психічних проблем здоров'я.

Підрозділи експертної служби МВС широко визнані як стресове, небезпечне та емоційно виснажуюче середовище. Висока відповідальність, в тому числі кримінальна, за висновок експерта; залучення експертів в якості спеціалістів для участі в огляді місця події, в тому числі за фактами вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, може сприяти виникненню професійного стресу та різних психічних проблем серед працівників, які стикаються з цим. Часто припускають, що фахівці експертної служби перебувають під великим ризиком професійного стресу через постійний контакт з тривожними соціальними проблемами.

Попри те, що багато спеціалістів досліджували професійний стрес та вигорання серед поліцейських [5], разом з тим дуже мало досліджень

зосереджувалося на досвіді працівників експертних установ. Зазначене обумовлює актуальність дослідження даної проблеми у майбутньому.

1. Edwards, D., & Burnard, P. (2003). A systematic review of stress and stress management interventions for mental health nurses. *Journal of Advanced Nursing*, 42, 169–200.
2. Sutherland, V., & Cooper, C. (1990). *Understanding stress: A psychological perspective for health care professionals*. London: Chapman & Hall.
3. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1996). *Maslach Burnout Inventory manual* (3rd ed.). Palo Alto: Consulting Psychologists Press, Inc.
4. Duquette, A., Kerovac, S., Sandhu, B. K., & Beauatt, L. (1994). Factors related to nursing burnout: A review of empirical knowledge. *Issues in Mental Health Nursing*, 15, 337–358.
5. Schaufeli, W., & Peeters, M. (2000). Job stress and burnout amongst correctional officers: A review of the literature. *International Journal of Stress Management*, 7, 19–48.

Олена ГОРУН,
головний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КІБЕРПРОСТОРИ В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Кібербезпека напряму пов'язана із стрімким розвитком інтернет технологій, сервісів та додатків. Чат-боти зі штучним інтелектом, які колись вважалися просто автоматизованими розмовними програмами від тепер можуть навчатися та вести розмови, які майже не відрізняються від людських. Швидкий розвиток штучного інтелекту за останні роки призвів до появи вражаючих технологій чат-ботів. Ці віртуальні помічники на основі штучного інтелекту стають все більш популярними завдяки своїй здатності навчатися і надавати персоналізовану допомогу в різних доменах. Під час використання чат-боту важливим є його інтеграція з існуючими системами та процесами. Це включає підключення чат-бота до системи управління та наявність відповідного програмного забезпечення, яке надає йому здатність отримувати доступ до необхідної інформації. Окрім інтеграції чат-ботів з системами, важливо відстежувати ключові показники його ефективності (КРІ). Однак разом з очевидними перевагами використання новітніх технологій виникають актуальні проблеми, що створює та провокує суттєві ризики, які доцільно розкрити.

Ризики дискримінації. Проблеми, пов'язані з дискримінацією можуть виникати по-різному, коли використовуються системи штучного інтелекту.

Однією з найбільших небезпек чат-ботів (ШІ) є їх схильність до шкідливих упереджень, тобто можуть виникнути упередженість даних, на яких навчаються інструменти ШІ. Оскільки моделі штучного інтелекту створюються людьми та навчаються, поглинаючи дані, цілком логічно, що людські упередження можуть бути вбудовані в дизайнерську модель, розробку, впровадження та використання ШІ. Як наслідок, чат-боти можуть швидко навчитися та поширювати протиправний або дискримінаційний контент, навіть якщо нічого такого не було в його початкових даних. Зачасту зловмисники можуть цілеспрямовано маніпулювати системами штучного інтелекту та чат-ботами для отримання упереджених результатів.

Ризики для кібербезпеки. У цьому сегменті чат-боти створюють ризики за двома основними напрямками. По-перше, зловмисники без складних навичок та вмінь програмування можуть використовувати чат-боти для створення шкідливих програм з метою кіберзломів. По-друге, оскільки чат-боти можуть переконливо імітувати вільну розмовну англійську, їх можна використовувати для фіктивного створення людських розмов, які можуть використовуватися для соціальної інженерії, фішингу та зловмисних рекламних схем. Це вимагає зусиль з метою забезпечення кібербезпеки. При цьому, наслідки впливу штучного інтелекту на кібербезпеку можуть бути катастрофічними. Небезпека технології чат-ботів штучного інтелекту також може становити більш пряму загрозу кібербезпеці, оскільки рівень фішингових атак постійно зростає. В контексті викладеного хакерами та зловмисниками активно практикується новітня методика під назвою «отруєння даних» (DNS cache poisoning) – це випадки, коли хакери успішно передають дані ШІ для створення уразливостей. Причинами, чому отруєння даних є ефективним, полягає в тому, що воно використовує недостатню обізнаність штучного інтелекту. Тобто отруєння даних – це прототип кібератаки, спрямованої безпосередньо на технології штучного інтелекту. Для здійснення атаки використовується вразливість у конфігурації DNS [1]. Хоча компанії, які спеціалізуються на технологіях штучного інтелекту, зазвичай, зберігають у таємниці джерела своїх даних, кіберзловмисники можуть визначити, які з них вони використовують, і маніпулювати даними. Хакери знаходять способи підробки наборів даних, які використовуються для навчання штучного інтелекту, дозволяючи їм маніпулювати своїми рішеннями та відповідями. Вони можуть маніпулювати програмами чат-ботів, щоб надавати неправдиву та фальсифіковану інформацію клієнтам, яка може змусити їх натиснути посилання, що містить зловмисне програмне забезпечення або шахрайський веб-сайт. У випадку, коли штучний інтелект починає витягувати зіпсовані дані, його важко виявити, і це може призвести до значного порушення стану кібербезпеки, що залишається непоміченим протягом тривалого часу. У разі здійснення кібератаки штучний інтелект має вирішальне значення, оскільки він може допомогти швидше реагувати на інциденти, аналізуючи дані в реальному часі та надаючи рекомендації щодо

запобіганню протиправних дій. Адже попри позитивні аспекти існує реальна загроза через здатність чат-бота, керованого штучним інтелектом необережно допомагати кіберзлочинцям писати шкідливий код. Саме тому найважливішим захистом від отруєння даних є надійно побудовані архітектура та інфраструктура кібербезпеки.

Ризики для конфіденційних даних. Також існує реальний ризик для забезпечення безпеки конфіденційних даних, оскільки чат-боти можуть на постійній основі збирати особисту та публічну інформацію, тривалий час зберігати її. Конфіденційність даних може бути порушена, коли йдеться про додатки, керовані саме штучним інтелектом. Програми, керовані ШІ призначені для збору та аналізу великих масивів даних, та існує ризик того, що ці дані можуть бути використані неналежним чином, або передані третім особам. Крім того, програми, керовані ШІ не можуть гарантувати повний захист даних, оскільки алгоритми ШІ можуть бути вразливими до маніпуляцій. Тобто однією з важливих спроможностей чат-ботів є можливість збирати інформацію про користувачів, відслідковувати їхні дії, а потім, за потреби, проаналізувати їхні звички, при цьому зібрані дані про користувачів дозволяють персоналізувати пропозиції і розсилку [2, с.69].

Наприклад, чат-бот «ChatGPT» збирає інформацію про IP-адресу користувача, тип браузеру та налаштування, дані про взаємодію користувача із певним сайтом та алгоритм дій користувача у веб-переглядачі протягом певного часу та на різних веб-сайтах, усіма даними, якими він може ділитися «третім особам». Особливістю є те, що у випадку, якщо користувач не надасть таку особисту інформацію, це може вірогідно призвести до непрацездатності послуг чат-бота. Також цілком вірогідно, що чат-бот «ChatGPT» може розкривати особисту інформацію реальних користувачів зі своїх навчальних даних. Тому, щоб зменшити ризики конфіденційності даних, компанії, які використовують чат-боти та генеративні інструменти штучного інтелекту, повинні постійно переглядати політику конфіденційності та розкриття інформації, дотримуватися законодавства про захист персональних даних щодо обробки особистої інформації, вживати заходів для захисту даних, контролювати, щоб конфіденційна інформація не передається через сторонні застосунки. Оскільки використання генеративного ШІ продовжує швидко зростати у світових масштабах, важливо визначити пріоритетність заходів кібербезпеки для захисту конфіденційних даних. Таким чином, алгоритми штучного інтелекту здатні отримувати персональну інформацію про людей шляхом аналізу великих даних, вилучати її з метаданих. Збираючи інформацію за допомогою штучного інтелекту про певну людину, власник алгоритму – компанія, державна організація або правоохоронні органи можуть з високим ступенем точності виявити уподобання, пріоритети та характерні властивості тієї чи іншої особи.

Ризики дезінформації. Чат-боти можуть допомагати зловмисникам швидко створювати неправдиву або фальсифіковану інформацію, що лунає

досить авторитетно. Тобто чат-бот може поширювати дезінформацію і відображати упередженість. Це пояснюється тим, що бот «вчиться» на інформації з реального світу, в якій існують такі упередження. Саме з цієї причини у відповідях на запитання користувачів можуть з'явитися стереотипи і хибна інформація (припущення). Чат-боти можуть писати новинні статті, есе та сценарії, які поширюють теорії змови, згладжуючи людські помилки, як-от поганий синтаксис і неправильний переклад, і просуваючись за межі легко виявлених завдань копіювання та вставки. Неправдиві наративи, що поширюються в мережі Інтернет регулярно шкодять не тільки бізнесу, але й державним інтересам. Більше того, зловмисники можуть навчити моделі штучного інтелекту фальшивою інформацією, вводючи в їхні моделі брехню, яку потім поширюють відповідні моделі. Управління ризиками дезінформації є досить складним процесом.

З метою запобігання та боротьби з дезінформацією, Європейська комісія ініціювала підписання за участі 44 компаній та організацій, серед яких «Google», «Facebook», «Microsoft» Кодекс практики щодо онлайн-дезінформації з пропозицією маркувати контент, створений за допомогою штучного інтелекту [3]. Підписанти, які інтегрують генеративний штучний інтелект у свої сервіси, такі як «Bing», «Chat» в Microsoft і «Bard» у Google, повинні створити необхідні гарантії, щоб ці сервіси не могли використовуватися зловмисниками для створення дезінформації. Законодавці в ЄС прагнуть маркувати дідфейки та інший контент, створений за допомогою ШІ, щоб звичайні користувачі відразу могли зрозуміти, що це створено саме автоматизованою машиною, а не людиною.

На жаль, маніпулятивні повідомлення, згенеровані за допомогою ШІ, удосконалилися настільки, що їх усе важче відрізнити від реальних. Зловмисники, зацікавлені в дезінформації за допомогою ШІ можуть повністю автоматизувати як її генерування, так і її поширення, що є головною небезпекою, яку несе ця технологія, і є основним викликом технічного прогресу. Узагальнюючи вищевикладене доцільно вказати, що масштабне використання чат-ботів на основі технологій штучного інтелекту тісно пов'язано із настанням потенційних ризиків, що вимагає прискорення розробки відповідних заходів їхньому запобіганню. Чат-боти зі штучним інтелектом відтепер можуть навчатися та вести розмови, які майже не відрізняються від людських, що відкриває нову еру технологічної революції. Однак небезпеки чат-ботів штучного інтелекту настільки ж різноманітні, що вимагають, у першу чергу: певної обережності під час використання чат-ботів і генеративного штучного інтелекту; чіткого розуміння того, що чат-боти можуть також робити помилки; постійно підвищувати захист кібербезпеки ІКТ систем від загроз, пов'язаних із штучним інтелектом; мати переконання, що штучний інтелект використовується відповідно до етичних норм та відповідних професійних стандартів; перевіряти результати штучного інтелекту на предмет їхнього упередженого та дискримінаційного впливу;

визначати алгоритми протидії дезінформації, яка може бути поширена за допомогою систем штучного інтелекту тощо.

1. DNS cache poisoning URL: [https://owasp.org/www-pdf-archive/DNS_Cache_Poisoning\(OWASP_GHANA\).pdf](https://owasp.org/www-pdf-archive/DNS_Cache_Poisoning(OWASP_GHANA).pdf).
2. Трофименко О.Г. Сфери застосування чат-ботів // Інформаційне суспільство: проблеми та перспективи: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 68-71. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18203>.
3. The 2022 Code of Practice on Disinformation EU URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>.

Ігор ЧОБОТЬКО,

старший викладач кафедри фізичного виховання та тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ УМОВ ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Умови введення правового режиму воєнного стану відображаються на діяльності органів Національної поліції відповідно до чинного законодавства і мають свої особливості. Основними нормативними актами, які регулюють функціонування поліції в цей період, є Закон України «Про Національну поліцію» і Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Успішність діяльності поліції в цей період суттєво впливає на забезпечення громадського порядку [1].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан встановлюється в разі збройної агресії, загрози нападу або інших ситуацій, які становлять загрозу державній незалежності, територіальній цілісності України [2]. В цей період відповідним органам і органам місцевого самоврядування надаються додаткові повноваження для забезпечення національної безпеки та обмеження прав і свобод громадян.

Організація та матеріально-технічне забезпечення поліції враховує оперативну обстановку в кожному регіоні. Ефективність діяльності поліції в умовах воєнного стану досягається завдяки чіткому плануванню заходів, який регулярно відпрацьовується особовим складом поліції на практичних заняттях. Ці плани дозволяють ефективно використовувати час керівництва поліції для управлінських рішень в умовах кризових ситуацій [3].

Керівництво поліції в період воєнного стану повинно вживати заходів, визначених планом підготовки, щоб забезпечити громадський порядок і

безпеку. Для цього широко використовуються методи соціального врегулювання, такі як переконання та примус, особливо в контексті проведення роз'яснювальної роботи та запобігання правопорушенням.

У ході виконання своїх обов'язків забезпечення громадського порядку поліція вживає різні заходи примусу, такі як фізичний вплив (сила), використання спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Проте, навіть у період введення такого специфічного правового режиму, як воєнний стан, ці заходи можуть бути застосовані лише за попереднім попередженням та за умови строгого дотримання закону, коли інші методи неможливо припинити протиправну поведінку [4].

Навіть у разі, коли поліцейські забезпечують громадський порядок у умовах збройної агресії чи загрози нападу, дотримання законності залишається обов'язковою умовою їхньої діяльності. Воно забезпечується контролем з боку вищих управлінських органів, можливістю адміністративного та судового оскарження неправомірних дій, а також за допомогою громадського контролю та засобів масової інформації. Важливо зауважити, що у період воєнного стану зростає сила громадського контролю та контролю з боку ЗМІ. Навіть незначні випадки порушення законодавства поліцейськими можуть викликати значний резонанс серед громадськості.

Складність забезпечення громадського порядку у період воєнного стану потребує високої професійної підготовки працівників поліції. Тому вони повинні бути ознайомлені з організацією та тактикою діяльності в умовах надзвичайних ситуацій, мати розуміння завдань та функцій поліції, знати чинне законодавство та рішення місцевих органів влади щодо охорони правопорядку [5].

Дії поліцейських у період воєнного стану мають бути відповідними законодавству та справедливими для сприйняття громадянами, чий права обмежуються. Працівники поліції виступають від імені держави, тому на них покладаються обов'язки щодо захисту прав і свобод громадян, забезпечення стабільності суспільства та відвернення загроз. Важливо покращувати форми співпраці поліції з громадськістю для забезпечення громадської безпеки на належному рівні.

1. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 2 липня 2015 року (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно Закону України №2151-IX від 24.03.2022 року). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 року (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно Закону України № 2158-IX від 24.03.2022 року). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250.

3. Чоботько І. І. Роль спеціально фізичної підготовки в діяльності правоохоронця // Міжнародний форум «З проблем фізичного виховання та здоров'я молоді у сучасному освітньому середовищі», 18 травня 2023 р. С. 246-248.

4. Чоботько І. І. Особливості фізичного виховання здобувачів вищої освіти та способи його вдосконалення у сучасних реаліях // Міжнародний науково-практичний круглий стіл «Службово-бойова підготовка як основа професійної діяльності

поліцейських», 30 листопада 2023 р. С. 157-159.

5. Чоботько І. І. Використання елементів кікбоксінгу в спеціальній підготовці правоохоронця: метод. рек. до практик. та самост. занять для здобувачів вищ. освіти зі спец. 262 «Правоохоронна діяльність» / І. І. Чоботько, В. А. Ластовкін, В. І. Счастливец. – Дніпро: Журфонд, 2022 – 42 с. <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/9879>

Юлія РАШЕД,

викладач кафедри загальноправових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції України є одним із важливих напрямків її роботи, спрямована на забезпечення законності та правопорядку в державі. Її складовою частиною є розгляд та вирішення звернень громадян, що відіграє суттєву роль у захисті прав і свобод людини та громадянина.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції в Україні базується на низці законодавчих актів, включаючи Конституцію України та Закон про Національну поліцію, які визначають рамки та принципи, що керують роботою правоохоронного органу. Головними завданнями поліції є забезпечення законного та своєчасного розгляду звернень громадян, прийняття обґрунтованих рішень у відповідь на ці звернення, а також відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина.

Поліція активно працює над запобіганням та протидією правопорушенням, використовуючи різноманітні стратегії та тактики, щоб забезпечити безпеку та порядок в суспільстві. Це може включати патрулювання, ведення оперативних розслідувань, співпрацю з іншими правоохоронними агентствами та розробку програм та ініціатив з попередження правопорушень [1, с.98].

Однак робота поліції не обмежується лише правопорядком. Важливою частиною їхньої місії є виховання поваги до закону та правоохоронних органів у суспільстві. Це може бути здійснено через проведення освітніх заходів, співпрацю з громадськістю та впровадження ініціатив, спрямованих на підвищення свідомості про законність та важливість дотримання правил.

У великій мірі адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції є ключовим елементом забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві,

спираючись на принципи законності, справедливості та професіоналізму.

Поліція виступає як ключовий контактний пункт для громадян у вирішенні широкого спектру питань, які входять у сферу компетенції правоохоронних органів. Ці звернення можуть бути різноманітними та відображати різні аспекти повсякденного життя громадян. Найбільш поширеними типами звернень до поліції є скарги на дії або бездіяльність її працівників, повідомлення про правопорушення, заяви про втрату документів, запити про надання інформації та пропозиції щодо покращення роботи правоохоронців [1, с.101].

Громадяни звертаються до поліції для отримання допомоги, захисту та вирішення різноманітних проблем, що стосуються їхнього правового статусу та безпеки. Це може включати навіть найбільш повсякденні ситуації, такі як втрата документів чи повідомлення про потенційне правопорушення. Поліція виступає як основний механізм для забезпечення прав і свобод громадян та забезпечення законності та порядку в суспільстві.

Одним з важливих аспектів їхньої роботи є вміння ефективно спілкуватися з громадянами та реагувати на їхні потреби та запити. Це вимагає від поліції не лише відповідати на конкретні звернення, а й створювати умови для відчуття громадянами захищеності та довіри до правоохоронних органів. Такий діалог між громадянами та поліцією сприяє покращенню якості послуг та зміцненню довіри до правоохоронної системи в цілому.

Звернення громадян до поліції можуть бути подані усно або письмово, залежно від обставин заявника. Усне звернення може бути зафіксоване у журналі прийому громадян, що дозволяє створити письмовий запис про отриману інформацію та дату її надходження. Письмове звернення, у свою чергу, повинне відповідати вимогам законодавства, зокрема Закону України «Про звернення громадян», щоб мати законну силу та бути розглянутим поліцією [2, с.114].

Процес розгляду та вирішення звернень громадян у поліції включає кілька основних етапів. Першим кроком є прийняття та реєстрація звернення, що дозволяє створити юридичний запис про факт надходження та інформацію, яка міститься у зверненні. Далі йде перевірка інформації, наданої у зверненні, для оцінки її достовірності та важливості.

Після цього настає етап прийняття рішення щодо звернення, коли на підставі отриманої інформації та проведених перевірок приймається відповідна дія або рішення. Це може включати проведення розслідування, прийняття необхідних заходів для вирішення ситуації або надання конкретної відповіді на запит громадянина. На заключному етапі зверненням зазвичай направляється відповідь заявнику, щоб повідомити про прийняте рішення та дії, які були здійснені у зв'язку з його зверненням.

Забезпечення законності та об'єктивності при розгляді звернень громадян в поліції є важливим аспектом діяльності правоохоронного органу. Це досягається через дотримання вимог законодавства, яке визначає

процедури та правила прийому, реєстрації та обробки звернень, а також права та обов'язки громадян та поліцейських у цьому процесі.

Застосування принципу гласності у роботі з зверненнями громадян сприяє відкритості та прозорості процесу, дозволяючи громадськості відстежувати та контролювати діяльність поліції у цій сфері. Колегіальний розгляд складних чи спірних звернень допомагає уникнути можливих перекручень або однозначних рішень, а замість цього розвиває обґрунтований та об'єктивний підхід до вирішення проблеми [3, с.63].

Контроль за діяльністю працівників поліції у справах звернень громадян важливий для забезпечення відповідності стандартам та процедурам, а також для попередження можливих зловживань чи недобросовісної поведінки. Відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян включає дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність для забезпечення ефективного функціонування правоохоронної системи та захисту прав та інтересів громадян.

Отже, адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції щодо розгляду та вирішення звернень громадян є важливою складовою частиною роботи органів внутрішніх справ. Вона сприяє забезпеченню законності та правопорядку в державі, захисту прав і свобод людини та громадянина.

1. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України : навч. посіб. за заг. ред. О. І. Безпалової ; О. В. Джафарова, С. О. Шатрава, К. Л. Бугайчук та ін. ; передм. О. І. Безпалової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 468 с.

2. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / Калюк О. М., Константінов С. Ф., Куліков В. А. та ін. / за ред. Кулікова В. А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с.

3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: навчально-методичний посібник. Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ, 2021. 236 с.

Герман МАЛАХОВ,
науковий співробітник Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України

ЗАПОБІГАННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ: ДОСВІД ТА СТАНДАРТИ США

Останнім часом офіційна статистика фіксує збільшення небезпечних проявів екстремізму в США. Найтрагічнішими випадками екстремізму 2018 року стали стрілянина у синагозі в Пітсбурзі, коли антисеміт Роберт

Бауерс вбив 11 та поранив 6 осіб, а також стрілянина у школі в Паркленді у лютому 2018 року, під час якої Ніколас Круз, будучи учасником расистських он-лайн спільнот, застрелив 17 та поранив ще 17 осіб [1].

За висновками зарубіжних експертів, переломним моментом, який спонукав федеральний уряд зосередитися на проявах екстремізму, став напад правих екстремістів на символ американської демократії – Конгрес США, який відбувся у січні 2021 р. Ця безпрецедентна подія, подібно терористичним актам 11 вересня 2001 р., змусила владу усвідомити необхідність перегляду підходів до антитерористичної політики [2], складовою якою є протидія екстремізму.

США має значний досвід протидії проявам радикалізації на расовому на національному ґрунті.

Поняття «екстремізм» у західній науковій традиції як термін зустрічається досить рідко і використовується переважно у вигляді прикметника: «екстремістська діяльність», «екстремістські організації» тощо[3]. У сучасному законодавстві США відсутнє загальноприйняте визначення екстремізму. У доктрині до екстремістів відносять терористів, а також осіб, які вчиняють злочини на ґрунті політичної, расової, національної, релігійної ненависті, а також щодо груп нетрадиційної сексуальної орієнтації[4].

Злочинами на ґрунті ненависті в США визнаються як насильницькі злочини проти особи, так і злочини проти власності. У Законі про посилення покарання за злочини ненависті міститься визначення відповідної категорії посягань: до них відносять злочини, у яких вибір потерпілого або власності потерпілого визначається упередженістю відносно раси, кольору шкіри, релігії, національного та етнічного походження, статі, інвалідності або сексуальної орієнтації[5].

Певний інтерес викликає позиція законодавця США, яка міститься у Стратегії по боротьбі з насильницьким екстремізмом 2011 року, де до насильницьких екстремістів віднесено осіб, які підтримують або вчиняють ідеологічно мотивоване насильство для досягнення політичних цілей[6]. Трохи пізніше цю Стратегію було доповнено стратегічним планом імплементації, втім, більшість заходів зводилась до створення всеохоплюючої бази знань для розуміння процесу радикалізації та методів ефективної роботи з мусульманською громадою у США [7].

Українська дослідниця Д.І. Масол у своєму дослідженні зробила висновок про те, що у законодавстві та правовій доктрині англосаксонських країн мотиви ненависті відіграють роль системоутворюючого чинника і є підставою для виокремлення групи злочинів «hate crimes» у Канаді та США, «racially or religiously aggravated offences» у Великобританії[8]. Як уточнюють Бояров В. І. та Ларкін М. О., в даному випадку йдеться, як правило, про злочин проти життя, здоров'я або приватної власності, об'єкт якого був обраний через дійсний або уявний зв'язок потерпілого із групою, що характеризується

спільними ознаками ідентичності (існуюча або уявна раса; національне або етнічне походження; мова, колір шкіри, релігія, стать, вік, психічні або фізичні особливості, сексуальна орієнтація або будь-який інший аналогічний чинник) [9, с. 465].

Між тим праворадикальний екстремізм у США на сучасному етапі характеризується більшою строкатістю поглядів та рухів, до яких американські дослідники зараховують групи, що сповідують перевагу білої раси – залишки того ж Ку-клукс-клану, нео-нацисти, християнські екстремісти, неоязичники-расисти, скінхеди, антиурядові бойовики та так звані рухи суверенних громадян [10]. Безумовно, сучасні інформаційні технології сприяють поширенню екстремізму за допомогою мережі Інтернет, що зумовлює потребу вироблення спеціальних програм та стратегій з протидії цьому явищу в соціальних мережах.

Програми протидії радикалізації у США впроваджувалися на рівні федеральних відомств, починаючи з 2011 року. З цього періоду тривалий час виділялися значні бюджетні кошти на подальше фінансування ініціатив з протидії насильницькій радикалізації [2, с. 26]. Серед програм фінансування, зокрема, виділяються такі, що були націлені на зміцнення стійкості локальних спільнот, проведення тренінгів із залученням працівників правоохоронних органів, розробку альтернативних наративів, розбудову спроможностей в освітніх установах [2, с. 27].

Ключовим стратегічним актом США у напрямку протидії екстремізму є Антитерористична стратегія США, остання редакція якої була прийнята у жовтні 2018 року. Про праворадикальний екстремізм у стратегії окремо відсутні згадки, але міститься посилання на поняття «терористи, мотивовані іншими формами екстремізму» [12].

Національної стратегія протидії внутрішньому тероризму розглядає екстремізм в рамках традиційного тероризму (четвертий компонент Стратегії). Уряд США у партнерстві з громадянським суспільством працюватиме над вирішенням проблеми традиційного внутрішнього тероризму для того, щоб захистити американців від расової, етнічної та релігійної ненависті, а також не допускати придбання вогнепальної зброї особами, які мають намір здійснити акти внутрішнього тероризму [12].

В цьому контексті Уряд США активізує свої зусилля з боротьби з проявами вербування терористів в Інтернеті та їхньою мобілізацією для здійснення насильницьких актів з боку внутрішніх терористів за рахунок розширення обміну інформацією з технологічним сектором та створення інноваційних способів сприяння розвитку цифрової грамотності та зміцнення стійкості населення щодо таких дій терористів [12].

Разом з тим, попри проголошений курс на превенцію тероризму та екстремізму, окремої загальнодержавної стратегії та програми протидії радикалізації (на зразок британської програми PREVENT) у США досі немає.

Потреба захисту від екстремізму в США створює запит на розробку

нової стратегії протидії насильницькій радикалізації, спрямованої не лише на роботу з вразливими мусульманськими спільнотами, але і з крайніми правими та лівими радикалами.

1. The ADL Center on Extremism. Murder and Extremism in the United States in 2018. URL: <https://www.adl.org/media/12480/download>.
2. Паливода В. О. Національна стратегія протидії внутрішньому тероризму Сполучених Штатів Америки: аналітичне дослідження. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/natsionalna-stratehiya-protydiyi-vnutrishnomu-teroryzmu>.
3. Violent Jihad in the Netherlands: Current trends in the Islamist terrorist threat. General Intelligence and Security Service Report. AIVD's Communications Department, 2006. 64 p. URL: <http://www.fas.org/irp/world/netherlands/violent.pdf>.
4. Овчинский В. С., Кочубей М. А. Экстремистские организации в США. *Журнал российского права*. 2009. № 6. С.101-113.
5. Наумов А. В. Уголовно-правовая борьба с преступлениями на почве расовой, национальной, религиозной и иной ненависти в США: опыт законодательства и правоприменительных органов. М., 2009.
6. Мельшина К. Ю. Международно-правовые средства борьбы с экстремизмом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. М., 2018. 268 с.
7. Vidino L. Explaining the Lack of an American Domestic Counter-radicalization Strategy. URL: <https://www.mei.edu/sites/default/files/Vidino.pdf>.
8. Масол Д. І. Мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 236 с.
9. Бояров В. І., Ларкін М.О. Особливості розслідування злочинів екстремістської спрямованості, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020.
10. START. Recruitment and Radicalization among US Far-Right Terrorists: Report to the Office of University Programs, Science and Technology Directorate, U.S. Department of Homeland Security. URL: <https://www.start.umd.edu/pubs/>.
12. National Strategy for Counterterrorism. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/10/NSCT.pdf>.
13. Покровська А.В. Праворадикальний екстремізм як загроза національній безпеці США на сучасному етапі. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (73). С. 24-29. <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2115/2096>.

Галина САЄНКО,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст Восьмого АСС

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан не припиняє розвиток цивільно-правових відносин у суспільстві, водночас для їх учасників настання наслідків таких відносин може бути неочікуваним. Зокрема, натрапляють на труднощі особи, які проживали однією сім'єю без шлюбу та звертаються до суду з метою встановити юридичний факт (факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу) для подання документів до відповідних органів із метою призначення й отримання одноразової грошової допомоги за загиблого (померлого) військовослужбовця. Встановлення такого юридичного факту може мати місце в порядку окремого провадження за правилами Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК). Необхідно звернути увагу на ту обставину, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать до юрисдикції цивільного суду, за умови, що встановлення таких фактів не пов'язують з наступним вирішенням спору про право (частина 7 статті 19 ЦПК) [1]. У разі з'ясування в ході судового розгляду обставин справи, якщо суд дійде висновку про те, що встановлення факту пов'язане з необхідністю вирішення в судовому порядку спору про право, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює сторонам у справі, що вони можуть подати позов на загальних підставах (стаття 294 ЦПК) [1]. Обираючи спільне проживання сім'єю без реєстрації шлюбу, сторони не враховують того, що за правилами частин 1, 2 статті 21 Сімейного кодексу України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану, а проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя[2].

Зазначимо, що право на одержання одноразової грошової допомоги відповідно до статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено, зокрема, у випадках, зазначених у підпунктах 1-3 пункту 2 статті 16 цього Закону, право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого). Утриманцями вважаються члени сім'ї, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» за загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (особу, звільнену з військової служби,

смерть якої настала протягом року після звільнення)[3]. До переліку документів, які необхідно подати для одержання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), військовослужбовця, відповідно до Положення № 530 затвердженого наказом Міністерства оборони України від 14 серпня 2014 року [4], серед інших, додаються, копія свідоцтва про народження військовослужбовця – для виплати грошової допомоги батькам загиблого, свідоцтва про шлюб – для виплат дружині (чоловікові), свідоцтва про народження дитини – для виплат дитині. Тому правове регулювання допускає визнання права на призначення та виплату грошової допомоги утриманцям та сім'ям загиблих осіб, до членів яких – співмешканців законом не віднесено. Але, тривалість бойових дій на території України протягом двох років, загибель численної кількості людей, в тому числі військовослужбовців, значно вплинуло на судову практику. Зокрема, в судах збільшився об'єм поданих заяв про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю, а також про встановлення факту віднесення особи до члена сім'ї загиблого військовослужбовця.

Судова практика є різною, водночас за правилами окремого провадження заяви тих, хто втратив близьких осіб унаслідок бойових дій, про встановлення факту проживання однією сім'єю, суди залишають без розгляду, через наявність спірних правовідносин, або тому, що встановлення такого факту пов'язується з наступним зверненням до суду про право. Іншого правового інструменту про встановлення факту, що має юридичне значення, законом не передбачено. Окреслене питання про встановлення фактів, які мають юридичне значення стало предметом дискусії у Верховному Суді. Так, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у постанові від 22 березня 2023 року у справі № 290/289/22-ц застосував правову позицію Великої Палати Верховного Суду, викладену у постанові від 30 січня 2020 року у справі № 287/167/18-ц, і зазначив про те, що оскільки вимоги заявниці пов'язані з доведенням наявності підстав для визнання (підтвердження) за нею певного соціально-правового статусу, не пов'язаного з будь-якими цивільними права та обов'язками, їх виникненням, існуванням та припиненням, то відповідно за своїм предметом та можливими правовими наслідками такі вимоги пов'язані з публічно-правовими відносинами заявниці з державою, а отже, не підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства [5]. Такий висновок Верховного Суду став підставою для звернення позивачів з позовом про встановлення факту проживання сім'єю без реєстрації шлюбу, або перебування на утриманні, до суду адміністративної юрисдикції. Частиною 2 статті 245 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) визначено перелік судових рішень, які уповноважений прийняти адміністративний суд у разі задоволення позову. Встановлення факту, що має юридичне значення, серед цього переліку відсутнє. Тому, оскільки КАС не передбачено розгляду подібної категорії справ, то суди відмовляють у відкритті провадження таким позивачам. Зокрема, суди звертають увагу на ту обставину, що позивачем не оскаржуються дії, бездіяльність та рішення суб'єкта владних

повноважень, а заявляються лише вимоги щодо встановлення певного факту (перебування позивачки на утриманні у її померлого чоловіка, проживання сім'єю та інше). Суди зазначають, що спори у такій категорії справ не мають ознак публічно-правового та підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства за місцем проживання заявника в порядку окремого провадження. Отже, практикуючи юристи та клієнти зіткнулися з проблемою правового характеру, конкуренцією юрисдикцій, разом із тим, і відсутністю дієвої законної процедури для досягнення бажаної легітимної мети. У 2024 році Верховний Суд у справі № 560/17953/21 вирішив виправити правові колізії в своїх висновках щодо правової юрисдикції розгляду вищенаведених справ. Так, постановою від 18 січня 2024 року у справі адміністративної юрисдикції № 560/17953/21, Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норм права при визначенні предметної юрисдикції спорів. В цій справі викладено наступний висновок: «Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах стосовно юрисдикції спору, які викладено у постанові Великої Палати від 30.01.2020 у справі № 287/167/18-ц(провадження № 14-505цс19), у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 22.03.2023 у справі № 290/289/22-ц (провадження № 61-13369св22), вказавши, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у позасудовому та судовому порядку. Рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції. Юридичні факти, які належать встановлювати в судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами ЦПК України»[6]. Таким чином, Верховний Суд, шукаючи правове рішення ситуації, скерував до оскарження в судах адміністративної юрисдикції рішення стосовно фактів, які прийнято у позасудовому порядку. Верховний Суд указав, що в подібних спірних правовідносинах суд повинен врахувати правову мету звернення заявниці до суду, яка полягає у підтвердженні її певного соціального статусу. Такий статус має правове значення виключно у публічно-правових відносинах, оскільки впливає на підтвердження та можливість реалізації прав у сфері соціального забезпечення. Разом із тим, чинним законодавством не передбачено іншого порядку встановлення юридичних фактів, ніж того, який визначено Главою 6 ЦПК, а частиною 2 статті 315 ЦПК, окреслено, що у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення [1].

Тобто, законом не виключається захист особистого чи майнового інтересу заявника в окремому провадженні. На нашу думку, судова практика на рівні вищої інстанції не вирішила однозначно поставлене питання регулювання цивільно-правових відносин, які виникли в нашому суспільстві в умовах воєнного стану, зокрема, осіб, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Поставлена проблема залишається надалі актуальною, доки

тривають бойові дії на території України.

1. Цивільний процесуальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Сімейний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
4. Наказ Міністерства оборони України від 14 серпня 2014 року № 530 «Про затвердження Положення про організацію в Міністерстві оборони України роботи з обчислення вислуги років для призначення пенсій військовослужбовцям і забезпечення соціальними виплатами осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей» https://zakononline.com.ua/documents/show/356443__704498.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 березня 2023 року № 290/289/22-ц <https://reestr.court.gov.ua/Review/109854993>.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2024 року у справі № 560/17953/21 <https://reestr.court.gov.ua/Review/116512563>.

Ірина ГРЕБЕНЕНКО,

викладач кафедра загальноправових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗБЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРИНЦИПУ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Воєнний стан має негативний вплив на реалізацію прав людини в системі правосуддя. Це створює певні, складні умови та вимоги для утвердження й забезпечення права особи на судовий захист, що впливає на виконання обов'язків держави, а саме забезпечення вільного доступу до правосуддя та в подальшому можливості обов'язкового виконання судового рішення, задля реального захисту та поновлення прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення в умовах воєнного стану в Україні. В свою чергу це підриває принцип правової визначеності та послаблює довіру громадськості до судової системи.

Дані обставини впливають на невиконання державою повною мірою обов'язку, який визначений Розділом VIII «Правосуддя» Конституції України, що призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, який встановлено статтею 8 Конституції України.

Діяльність суддів на окупованих територіях і територіях на яких

проходять бойові дії, підпадає під моральні тортури, фізичний вплив і може призводити державної зради серед представників судової влади, що в свою чергу не може залишитись поза увагою і вимагає від держави прийняття певних рішучих дій для збереження судової системи.

Почалося стрімке зростання кількості воєнних злочинів проти національної безпеки, кримінальних правопорушень пов'язаних зі встановленим порядком несення військової служби; нахлинув кадровий голод і необхідність забезпечення роботи судів на територіях, які прилеглі до лінії ведення бойових дій; збільшилось навантаження на суддів, які попри повномасштабне вторгнення в Україну – продовжували працювати, що вимагає вжиття заходів спрямованих на відновлення роботи судів на деокупованих територіях та дотримання процедури передачі проваджень за підсудністю.

Зазначаємо, що проблематика довіри громадян та бізнес-спільноти до судової гілки влади в Україні не є новою. Вона дійсно існувала ще задовго до початку повномасштабної агресії РФ в Україну. Проте, на даний час це можна окреслити вже як пряму причину підвищеного навантаження на правосуддя та отримання нових викликів у контексті можливості виконання покладених на неї функцій, які система має обов'язково вирішити і прилаштуватися. Щоб досягти підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості.

Вважаю, що також одним із ключових моментів породження недовіри громадськості до правосуддя також є «конфліктна практика», яка розвивається як в межах одного суду, так і в найвищих судових органах країни – Верховний Суд. Тобто, суд сам стає постійним джерелом правової невизначеності при вирішенні аналогічних спорів з різним результатом ухвалення рішень - це підриває принцип правової стабільності та визначеності в майбутньому щодо врегулювання спірних правовідносин.

Також, не можна лишити поза увагою на майже відсутність комунікації судової влади із суспільством, що значно впливає на рівень довіри до суду. Крім того, довіра до суду у громадян формується на підставі загальнодоступної інформації, яка є у вільному доступі в медіа, соціальних мережах тощо. Дані обставини також вказують на відсутність інформаційної наповненості, в умовах війни, з боку судової влади в загальнодоступних мережах, задля регулювання і фільтрування сприйняття громадськістю інформації щодо роботи суддів.

Вважаємо, що попри бойові дії держави-агресора на нашій території суспільство прагне до правосуддя, до справедливого та неупередженого судового розгляду. Проте, необізнаність громадськості поняття «справедливий розгляд», яка утворилась ще заздалегідь до воєнного стану в країні, є тим коренем проблеми, який впливає на майбутнє і є вже сьогодні. Тож, на даний час необхідна активізація дій з боку гілки судової влади щодо утворення вірних поглядів та закладення у фундамент світогляду громадян -

довіри до судової влади, оскільки це є тією цінністю, до якої треба прагнути у створених на даний час умовах війни.

Так, представники судової влади направляють свої сили на вжиття заходів щодо відновлення роботи як суддів так і органів суддівського врядування, про це повідомив голова Верховного Суду, що «у січні 2023 року сталася довгоочікувана подія – сформовано повноважний склад Вищої ради правосуддя, яка майже рік не функціонувала. ВРП провела конкурс на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка не здійснювала свої повноваження з осені 2019 року. І вже в червні 2023 року ВККСУ запрацювала» [1]. Вища рада правосуддя плідно та завзято прийнялась за роботу і продовжує реформу судового врядування задля відновлення довіри судової влади.

Так, на міжнародній зустрічі представники ВРП проголосили «ВРП націлена на виконання поставлених перед нею завдань для забезпечення незалежності суддів, покращення судочинства, відновлення довіри до судової влади» [2].

Задля кадрової заміни та наповнення суддівських лав, з розумінням сьогоденного навантаження на суддів, відновила роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за результатами якої проведено певну «чистку» суддів «з початку 2023 року звільнено 288 суддів» [3], серед яких звільнено за вчинення істотного дисциплінарного проступку.

Також, діяльність ВККС спрямована на пошук і відбір кращих кандидатів на посади суддів місцевих суддів і найголовніше Вищого антикорупційного суду [4].

Підсумовуючи викладене вважаємо, що судова влада повинна бути відкритою до спілкування доступною мовою громадськості, дотримуватись і створювати правову визначеність і стабільність.

1. Інформаційне повідомлення голови Верховного Суду, URL:<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>.

2. «Про подальшу підтримку реформи судового врядування в Україні йшлося на міжнародній зустрічі у ВРП», URL: <https://hcj.gov.ua/news/pro-podalshu-pidtrymku-reformy-sudovogo-vryaduvannya-v-ukrayini-yshlosya-na-mizhnarodniy>.

3. Звітність ВРП, URL : <https://hcj.gov.ua/news/z-pochatku-2023-roku-zvilneno-288-suddiv>.

4. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, URL: <https://vkksu.gov.ua/>.

Юрій ЄЛАСЬ,

викладач кафедри організації досудового
розслідування факультету № 1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область,
Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ВИМІРІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У кримінальному праві України класифікація кримінальних правопорушень ґрунтується на критерії ступеня тяжкості (тобто, ступеня суспільної небезпечності) кримінального правопорушення. Так, відповідно до вказаного критерію згідно норм частини 1 статті 12 Кримінального Кодексу України [1] (далі за текстом – КК України), кримінальні правопорушення поділяються на два види: злочини та кримінальні проступки. В свою чергу, в переважній більшості кримінально-правових інститутів законодавець застосовує саме узагальнену дефініцію – кримінальне правопорушення, для позначення певного суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), яке має ознаки конкретно-визначеного складу кримінального правопорушення, котре передбачене у відповідній статті (частині статті) КК України. Разом з цим, в деяких нормах КК України законодавець, визначає юридичну категорію – злочин, тобто, прямо та однозначно розмежує злочин та кримінальний проступок, як різні види кримінальних правопорушень, що визначені у нормах частини 1 статті 12 КК України. Однією із таких царин у яких законодавець проводить вказане розмежування кримінальних правопорушень є сфера призначення покарання. Так, приписи пункту 1 частини 1 статті 67 КК України встановлюють дефініції: повторність злочинів, рецидив злочинів. Виходячи з двох вищевказаних понять, вбачається, що в даній нормі права, законодавець прямо та однозначно використовує кримінально-правовий термін: злочин, визначаючи різні види його множинності, а саме: 1) повторність злочинів; 2) рецидив злочинів. Таким чином, в межах вищевказаної кримінально-правової норми законодавець використовуючи, категорію повторність злочинів і рецидив злочинів; розмежує з однієї сторони – повторність злочинів і рецидив злочинів, а з другої сторони – повторність кримінальних проступків і рецидив кримінальних проступків. Внаслідок чого, цілком логічно можливо дійти висновку про те, що законодавець розмежує юридичні терміни: кримінальний проступок і злочин, саме у сфері обставин, які обтяжують покарання (статті 67 КК України). З вищеназваного висновку

вбачається, що тільки і виключно повторність злочинів і рецидив злочинів будуть обставинами, що обтяжують покарання. Натомість, ані повторність кримінальних проступків, ані рецидив кримінальних проступків не будуть вважатися обставинами, що обтяжують покарання, в розумінні норм пункту 1 частини 1 статті 67 КК України.

Також, вбачається, що повторність і рецидив кримінальних правопорушень в яких одне із кримінальних правопорушень є злочином, а інше кримінальне правопорушення є кримінальним проступком не буде вважатись обставиною, що обтяжує покарання, в розумінні норм пункту 1 частини 1 статті 67 КК України. Оскільки, в тексті вказаної кримінально-правової норми прямо зазначається саме про дефініції: повторність злочинів, рецидив злочинів. Внаслідок чого, два вище перелічені види множинності суспільно небезпечних діянь можуть складатись тільки і виключно з двох та більше злочинів. При цьому, стосовно рецидиву злочинів, слід зауважити, що такі злочини мають бути тільки умисними. Такий висновок є очевидним із урахуванням приписів статті 34 КК України, яка встановлює загальні положення щодо рецидиву кримінальних правопорушень. Так, положення статті 34 КК України визначають, що рецидивом кримінальних правопорушень визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення. Внаслідок чого, із урахуванням того, що злочин є одним із видів кримінальних правопорушень, вбачається, що в даному випадку, умисний злочин є різновидом саме умисних кримінальних правопорушень. Виходячи з вищевикладеного, вбачається, що на підставі такого формально-логічного тлумачення норм пункту 1 частини 1 статті 67 КК України можливо дійти висновку про наявність трьох видів повторності кримінальних правопорушень, а саме: 1) повторність злочинів; 2) повторність злочинів і кримінальних проступків; 3) повторність кримінальних проступків, як трьох окремих видів повторності кримінальних правопорушень. Вбачається, що в даному випадку, саме повторність злочинів є найбільш суспільно небезпечним видом повторності кримінальних правопорушень, а саме повторність кримінальних проступків є найменш суспільно небезпечним видом повторності кримінальних правопорушень.

Так само і стосовно, рецидиву кримінальних правопорушень, виходячи з вищевикладеного, вбачається, що на підставі формально-логічного тлумачення норм пункту 1 частини 1 статті 67 КК України можливо дійти висновку про наявність трьох видів рецидиву кримінальних правопорушень, а саме: 1) рецидив злочинів; 2) рецидив злочинів і кримінальних проступків; 3) рецидив кримінальних проступків, як трьох окремих видів рецидиву кримінальних правопорушень. Вбачається, що в даному випадку, саме рецидив злочинів є найбільш суспільно небезпечним видом рецидиву кримінальних правопорушень, а саме рецидив кримінальних проступків є найменш суспільно небезпечним видом рецидиву кримінальних

правопорушень. Звертаємо увагу на те, що повторність і рецидив кримінальних правопорушень у вигляді повторності та рецидиву злочинів, будуть враховуватись в якості обставини, що обтяжує покарання в розумінні норм пункту 1 частини 1 статті 67 КК України.

На нашу думку, те, що в тексті пункту 1 частини 1 статті 67 КК України зазначається тільки про повторність злочинів і про рецидив злочинів, та при цьому не вказується про такий вид множинності кримінальних правопорушень, як: сукупність кримінальних правопорушень обумовлено тим, що саме сукупність кримінальних правопорушень є одним єдиним видом множинності кримінальних правопорушень, котрий має таку юридичну ознаку, як відсутність судимості винної особи. Адже, згідно норм частини 1 статті 33 КК України, юридичний зміст сукупності кримінальних правопорушень полягає у вчиненні особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України, за жодне з яких її не було засуджено. Натомість, такий вид множинності, як рецидив кримінальних правопорушень обов'язково має таку юридичну ознаку, як наявність у винуватій особи судимості за вчинення умисного кримінального правопорушення. В свою чергу, такий вид множинності, як: повторність кримінальних правопорушень, у деяких випадках має таку юридичну ознаку, як наявність у винуватій особи судимості за вчинення кримінального правопорушення (зокрема, необережного кримінального правопорушення). В зв'язку з цим, звертаємо увагу на те, що положення статті 32 КК України, які регулюють кримінально-правовий інститут повторності не містять будь-яких застережень щодо наявності повторності кримінальних правопорушень, у випадку коли винна особа має судимість.

Таким чином, саме повторність і рецидив кримінальних правопорушень співвідносяться з інститутом судимості в кримінальному праві (зокрема, з інститутом погашення та зняття судимості відносно неповнолітніх). Оскільки, вбачається, що одним із профільних завдань відокремлення повторності й рецидиву злочинів у окремий різновид множинності кримінальних правопорушень та в самостійну обставину, що обтяжує покарання є саме завдання протидії злочинам, як найбільш суспільно небезпечному виду кримінальних правопорушень, що вчиняються особами, котрі мають незняту або непогашену судимість; та котрі є найбільш небезпечними особами, що вчиняють кримінально-карані діяння. При цьому, при визначенні юридичного факту наявності у винуватій особи судимості серед іншого необхідно враховувати й те, що в розумінні положень частини 3 статті 3 КК України, які встановлюють правило згідно якого: кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом; судимість є саме цим іншим кримінально-правовим наслідком діяння винуватій особи.

Тобто, на юридичний факт у виді стану судимості певної особи

розповсюджуються, як приписи щодо чинності закону про кримінальну відповідальність у часі (стаття 4 КК України), котрі регулюють сферу визначення кримінально-правових наслідків діяння саме законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння; так і приписи щодо зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі (стаття 5 КК України), котрі регулюють сферу поліпшення становища особи і/або унеможливлення погіршення становища особи у зв'язку з трансформаціями кримінального закону у вигляді його зміни, доповнення, скасування, втрати ним чинності або інших видів трансформації закону про кримінальну відповідальність.

Вбачається, що питання про диференціацію (поділ та класифікацію) та дефініціацію (поняття та визначення) повторності та рецидиву злочинів, як окремих двох різновидів множинності кримінальних правопорушень буде сприяти дотриманню юридичного постулату щодо максимального запобігання судовій помилці при формально-логічному тлумаченні норм КК України (науково-запобіжний аспект), який відповідає конституційно-правовій zasadі повної та безальтернативної заборони неправосудного та безпідставного притягнення особи до кримінальної відповідальності (практико-заборонний аспект) в розумінні правоположення щодо унеможливлення постановлення неправосудного вироку суду та щодо унеможливлення безпідставного засудження людини (частина 4 статті 62 Конституції України [2]), що є одним із вимірів фундаментального принципу верховенства права (частина 1 статті 8 Конституції України [2]).

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2024 р).

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.

Максим КАЛІМАН,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ДО ПРЕВЕНТИВНОГО ЧИ ПРИМУСОВОГО ВИДУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗАХОДУ

Зважаючи на конституційно проголошений пріоритет держави, спрямований на забезпечення прав, свобод та інтересів людини [1], питання визначення приналежності поліцейського піклування до превентивного чи

примусового виду поліцейського заходу видається актуальним, адже сутність поліцейського піклування передбачає встановлення окремих обмежень прав осіб, до яких застосовується поліцейське піклування. Розберемо детальніше це питання.

Аналізуючи зміст чинного законодавства, можна чітко визначити, що поліцейське піклування віднесено до превентивних поліцейських заходів, адже, визначаючи види превентивних поліцейських заходів, Закон України «Про Національну поліцію» відносить поліцейське піклування до них [2]. Цю думку підтримують і деякі вітчизняні дослідники. Наприклад, Зеленський Є.С. у своїй науковій статті наголошує, що поліцейське піклування – це превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів [3]. Не можемо погодитися з такою позицією законодавця та науковця, адже сутність поліцейського піклування якраз і полягає у обмеженні деяких конституційних прав людини (наприклад, право на свободу пересування, право володіння річчю [3; 4]), хоча мета застосування заходу дійсно є превентивною. Для з'ясування сутності даного заходу та його приналежності звернімося до теорії адміністративного права.

Традиційно усі методи управління в цілому та адміністративної діяльності зокрема поділяються на три види: переконання, заохочення та примус [5]. Сутність переконання полягає в застосуванні способів впливу на свідомість і поведінку людей і проявляється у використанні роз'яснювальних і виховних заходів з метою дотримання вимог чинного законодавства [5, С. 173]. Відповідно можемо говорити про те, що поліцейське піклування не є заходом переконання в адміністративній діяльності Національної поліції.

Зміст заохочення полягає у застосуванні способів впливу на свідомість та інтерес людей та проявляється у використанні моральних та матеріальних заходів із метою адекватного оцінювання правомірної поведінки [5, С. 174]. Реагування поліцейських шляхом застосування поліцейського піклування відбувається на неправомірну поведінку, тому поліцейське піклування – це не заохочення.

Методи примусу полягають у застосуванні від імені держави способів впливу на свідомість і волю людини з метою попередження та припинення правопорушень [5, С. 175]. Поліцейське піклування застосовується з метою попередження вчинення правопорушень самою особою, відносно якої застосовується захід (наприклад, особи, які мають ознаки вираженого психічного розладу, перебувають у стані сп'яніння і створюють реальну небезпеку оточуючим), та відносно таких осіб. Тобто можемо говорити про приналежність поліцейського піклування до методу примусу в контексті адміністративно-правової діяльності поліцейських.

За класичним підходом заходи адміністративного примусу поділяються у свою чергу на заходи адміністративного запобігання, адміністративного припинення та адміністративної відповідальності [5, С. 178]. Заходи

адміністративної відповідальності тягнуть за собою наслідки застосування адміністративної відповідальності, визначені КУпАП та не включають поліцейське піклування.

Заходи адміністративного припинення застосовуються для припинення правопорушень, недопущення їхніх шкідливих наслідків та забезпечення притягнення винних до відповідальності [5, С. 181]. До таких заходів поліцейське піклування не відноситься, адже складу правопорушення у діях осіб, щодо яких захід застосовується, немає.

Заходи адміністративного запобігання застосовуються для попередження правопорушень, забезпечення публічного порядку та безпеки [5, С. 178]. Тобто мета застосування заходів адміністративного запобігання співпадає з метою застосування поліцейського піклування. Відповідно, можемо зробити висновок про приналежність поліцейського піклування до заходів адміністративного запобігання в адміністративній діяльності Національної поліції. Ці заходи реалізують метод адміністративного примусу в такій діяльності.

З огляду на сказане, можемо говорити наявність платформи для дискусії про приналежність поліцейського піклування до конкретного виду поліцейських заходів: з огляду на законодавче підґрунтя, поліцейське піклування однозначно віднесене до превентивних поліцейських заходів; аналіз теорії адміністративного права та нормативно-правових підстав застосування поліцейського піклування дозволяє віднести останнє до заходів адміністративного примусу, а саме заходів адміністративного запобігання.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2024).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 20.02.2024).

3. Зеленський Є. С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина I. Том 2. С. 116-119.

4. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування: наказ МВС України від 12.10.2020 № 724. URL: (дата звернення 20.02.2024).

5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – 624 с.

Євгенія ЛИТВИНЕНКО,
викладач-стажист кафедри
КПДС ННІ права СумДУ

СПОРИ ЩОДО ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан завжди створює складні ситуації, які суттєво впливають на соціально-економічне середовище країни. Однією з таких проблем є спори щодо права власності. У воєнний час законодавство та механізми правового захисту можуть бути суттєво обмежені або змінені, що часто призводить до конфліктів між різними сторонами, які претендують на власність.

Однією з головних причин спорів щодо права власності є недостатня ясність та непередбачуваність правового статусу майна під час воєнного стану. Зміни в законодавстві, введення надзвичайних заходів та обмежень можуть ускладнити визначення правового статусу майна та власницькі права.

У таких ситуаціях важливо забезпечити ефективний механізм врегулювання спорів щодо права власності, що може включати у себе медіацію, арбітражні процедури або судове розгляд. Необхідно також розробити чіткі та прозорі правила для визначення правового статусу майна під час воєнного стану, а також забезпечити можливість захисту прав власників майна.

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації з 24 лютого 2022 року Указом Президента в Україні введено воєнний стан [1].

У 2023 році суди України продовжили долати виклики щодо права власності, які безпосередньо спричинено чи нерозривно пов'язані зі збройною агресією російської федерації та введенням правового режиму воєнного стану на території України.

Формально судові спори щодо права власності, які виникають в умовах воєнного стану в Україні, можна поділити на дві основні категорії:

1. спори з державою-агресором, що стосуються пошкодження чи руйнування майна як фізичних осіб, так і того, що використовують у підприємницькій діяльності (зокрема щодо стягнення збитків);
2. спори із суб'єктами владних повноважень (переважно військовим командуванням), які можуть приймати рішення щодо примусового відчуження (у тому числі мобілізації) майна громадян та підприємств, за умови, якщо це виправдано мотивами суспільної необхідності та здійснюється на підставі й у порядку, установлених законом [2].

Отже, стосовно першого критерія, що стосуються пошкодження чи руйнування майна як фізичних осіб так і юридичних осіб. 20 березня 2022 року український уряд затвердив Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3]. Він покликаний

встановити процедуру визначення шкоди та збитків за окремими напрямками. Для цього спочатку потрібно зафіксувати завдану шкоду. Незалежно від того, який буде механізм відшкодування шкоди у кінцевому варіанті, важливо вже зараз уважно фіксувати факти знищення та пошкодження майна. Точна реєстрація таких подій є ключовою для визначення розміру завданої шкоди та отримання відшкодування [4].

Зараз найбільш дієвим алгоритмом компенсації за пошкоджене майно є механізм прописаний у Законі України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [5]. В цілому він є таким:

- *Перший етап.* Подання інформаційного повідомлення про пошкоджене майно через Дію;
- *Другий етап.* Відкриття «спеціального рахунку» в банках-партнерах;
- *Третій етап.* Додання заяви на компенсацію через Дію або ЦНАП;
- *Четвертий етап.* Допуск комісії місцевої ради до обстеження майна та надання їй підтверджуючих документів;
- *П'ятий етап.* перерахування грошових коштів з спеціальним режимом використання [6].

Стосовно другого критерія, щодо примусового відчуження майна в режимі військового стану здійснюється за рішенням військового командування (визначено у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [7]. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження майна провадиться за рішенням військового командування без узгодження з місцевими органами влади.

Фіксація примусового відчуження майна здійснюється у формі акту за єдиним зразком, який повинен містити обов'язкові відомості:

- 1) назва військового командування та органу, який погодив рішення про примусове відчуження майна;
- 2) відомості про власника майна;
- 3) дані про документ, що встановлює право власності на майно;
- 4) опис майна, достатній для його ідентифікації;
- 5) сума виплачених коштів (за попереднього повного відшкодування вартості майна).

Право державної власності на майно виникає із дати підписання акту. Для отримання компенсації колишній власник після закінчення воєнного стану звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем вилучення майна із заявою, до якої додаються акт та документ, що містить висновок про його вартість. Відмова у прийнятті заяви

не допускається [8].

Отже, спори щодо права власності в умовах воєнного стану стають надзвичайно складними ситуаціями, де правові норми часто переплітаються з політичними та військовими вимогами. У таких умовах власність може бути піддана різним формам конфіскації або навіть фізичному захопленню. Це може стати причиною серйозних правових та моральних проблем, особливо коли власникам не надається правовий захист їх прав.

У багатьох випадках воєнний стан може призвести до виникнення протиріч між різними формами власності, такими як приватна, державна та колективна власність. Конфлікти можуть виникнути як між приватними особами, так і між приватними та державними інституціями.

На жаль, у воєнний час правові норми і механізми регулювання можуть бути порушені або не ефективні, що робить вирішення спорів щодо права власності надзвичайно складним завданням. Такі ситуації вимагають від держави інноваційних та адаптивних правових механізмів для забезпечення справедливості та захисту прав громадян і власників під час воєнного стану.

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України Відомості Верховної Ради України. 2022. № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Марущак А. Судові спори щодо права власності в умовах воєнного стану. Публікації юридичної фірми Саєнко та Харенко. 2024. URL: <https://sk.ua/uk/sudovi-spori-shhodo-prava-vlasnosti-v-umovah-voennogo-stanu/>.

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України. Відомості Верховної Ради України. 2022. №326 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

4. Шипоша К. Пошкодження майна підприємства внаслідок воєнних дій: чи варто розраховувати на відшкодування та як підтвердити втрати? LIGA.ZAKON. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210310_poshkodzhennya-mayna-pdprimstva-vnasldok-vonnikh-dy-chi-varto-rozrakhovuvati-na-vidshkoduvannya-ta-yak-pdtverditivtrati.

5. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2024. 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>.

6. Дудченко В. Відшкодування збитків чи компенсація за знищене майно: в чому різниця? PROVOKATOR. 2023. URL: <https://pravokator.club/news/vidshkoduvannya-zbytkiv-chy-kompensatsiya-za-znyshhene-majno-v-chomu-riznytsya/>

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. ст. 250.

8. Третьяков М. Примусове відчуження майна під час війни. LIGA.ZAKON. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/213655_primusove-vidchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni.

Олена ЛОПАЄВА,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

В умовах реформування правоохоронної системи, передусім набуття чинності Закону України «Про Національну поліцію»[1], зростає актуальність питання підвищення якості кадрового забезпечення, зокрема підготовки кадрів для Національної поліції. Для виконання цих завдань доцільно звернутися до міжнародного досвіду, насамперед досвіду високорозвинених країн, які традиційно втілюють принципи правової держави. Міжнародне співробітництво в галузі підготовки поліцейських кадрів здійснюється в умовах наявності серйозних відмінностей в організації й методах підготовки поліцейських кадрів.

У зв'язку з розширенням співробітництва держав у різних галузях, великою міграцією населення в Європі й проблемами міжнародної злочинності, виникає необхідність створення єдиних стандартів діяльності поліції на європейському рівні. Багато країн ЄС, особливо країни Східної Європи, у цей час проводять заходи з реформування й реорганізації своїх поліцейських служб, приводячи їх у відповідність зі стандартами демократичної держави[2]. У системі єдиних стандартів поліцейської діяльності особливе місце займають стандарти підготовки правоохоронних кадрів. Процес навчання нерозривно пов'язаний із практикою, а саме навчання здійснюється у процесі практичної діяльності. Практика є ключовим моментом у процесі навчання, що представляє спіралеподібний цикл: навчання - застосування отриманих знань на практиці - навчання - практика - тест - наступний рівень навчання[3, с. 471].

Останнім часом у професійній підготовці кадрів співробітників поліції більшості країн Європи чітко простежується міжнародна інтеграція та кооперація, прагнення до спільного вирішення завдань ефективного управління персональних органів і підрозділів поліції. Такий підхід сприяє подоланню відмінностей в національних системах професійного навчання і одночасно вирішує завдання підготовки поліції до роботи в умовах об'єднаної Європи. Сьогодні в Україні підготовка поліцейських здійснюється на засадах закордонного досвіду з його найбільш ефективним підходом до вирішення проблем практичного навчання[4, с. 787].

Підсумовуючи хочу підкреслити той факт, що під впливом політичних, історичних, соціально-педагогічних та інших чинників у різних країнах

сформувався певні моделі систем поліцейської освіти, зокрема в Європі наявні такі: німецька – з обов’язковим проходженням практики та додатковим навчанням (підвищення кваліфікації) перед призначенням на вищу посаду, досить тривалими термінами підготовки; французька – з централізованим управлінням освітою, відносно нетривалими термінами навчання; британська – якій притаманні рання вузька спеціалізація та децентралізація підготовки. Іноді відбувається поєднання ознак європейських та американської моделей.

Отже, досвід підготовки кадрів для поліції у закордонних стран є цінним, для впровадження в Україні, так як таке навчання має полі предметний характер і чітко визначене практичне спрямування включає фізичні та вогневу підготовку, а також знання правозастосування та елементи соціальних та юридичних наук.

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 19.02.2024).

2. Серединський І.В. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки поліцейських адміністративно-правовий аспект. Дис. Науково-дослідний інститут публічного права, ДДУВС, Київ - 2021

3. Карась О.В. Використання зарубіжного досвіду в удосконаленні підготовки кадрів для національної поліції України Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17 березня 2016 р.). – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. – 556 с.

4. Лопасєва О. М. Система підготовки поліцейських в Україні та закордонний досвід. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2023. – С. 787-790

Юлія МАРІНА,
викладач Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З ДИТЯЧОЮ ПРАЦЕЮ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА

12 червня відзначається Всесвітній день боротьби з дитячою працею, який нагадує про уразливість дітей та недопустимість трудової експлуатації. Історично, дитяча праця мала корені в сільському господарстві та ремісництві, де діти допомагали батькам. Проте, з появою промислових підприємств у ХІХ столітті, дитяча праця на фабриках та заводах стала поширеним явищем. Діти працювали поряд з дорослими, часто у важких умовах та за низьку оплату. У багатьох країнах існували умови, де діти працювали під нерозумними та

жорсткими правилами. У Великій Британії, наприклад, існували будинки, де діти працювали в тяжких умовах, подібних до тюремних.

Протягом часу відношення до дитячої праці змінилося, завдяки громадським та церковним діячам, а також розвитку міжнародних стандартів. Законодавство багатьох країн регулює питання працевлаштування неповнолітніх, проте є дискусії щодо позитивних та негативних аспектів цього підходу. Отже, важливо забезпечувати дітям захист від економічної експлуатації та забезпечувати їм можливість належного розвитку та освіти.

З урахуванням наведеного, хочу привести список чинних та обов'язкових для України міжнародних договорів та конвенцій, які стосуються захисту прав людини та підлітків:

- Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р.,
- Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р.,
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р.,
- Міжнародна конвенція про права дитини (Конвенція ООН про права дитини) від 20 листопада 1989 р.,
- Міжнародна конвенція про права дитини є одним із ключових документів, що регулює права та захист дітей та підлітків. Україна є стороною цієї Конвенції.,

Ці міжнародні договори та конвенції встановлюють стандарти та обов'язки, які повинні дотримуватися державами-учасницями для захисту прав людини, включаючи права дітей та підлітків. Вони є важливими інструментами у роботі з підтримки та захисту прав людини та дітей, як на міжнародному, так і на національному рівнях. Зазначені міжнародні договори та конвенції мають велике значення для України, оскільки вони встановлюють стандарти та обов'язки, спрямовані на захист прав людини, зокрема дітей та підлітків. Серед них варто виділити Римський статут Міжнародного кримінального суду, Конвенцію про запобігання злочину геноциду та Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Однак найважливішим документом є Міжнародна конвенція про права дитини, яка визначає основні права дітей та зобов'язання держав-учасниць щодо їх забезпечення. Україна має честь бути стороною цієї конвенції, що свідчить про її зобов'язання щодо захисту та підтримки прав дітей.

Ці міжнародні правові акти не лише закріплюють стандарти захисту прав людини на міжнародному рівні, але й визначають міжнародні стандарти для захисту та підтримки прав дітей у всіх сферах їх життя. Вони відіграють важливу роль у формуванні законодавства та практики, спрямованих на створення сприятливого середовища для здорового та безпечного розвитку дітей, які є майбутнім будівельникам суспільства.

Враховуючи вагомий внесок Ліги Націй у створення правового захисту

прав дитини, слід зазначити, що сучасне регулювання міжнародного правового захисту прав дитини здійснилося в рамках Організації Об'єднаних Націй. У 1957 році Комісія ООН з прав людини розпочала розробку проекту тексту нової Декларації про права дитини, яка була спроектована за участю різних громадських організацій. 20 листопада 1959 року Декларація прав дитини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції 1386 (XIV). Варто наголосити, що ця Декларація була прийнята одностайно, що є рідкісним явищем в історії прийняття міжнародних документів, особливо з урахуванням того, що інші важливі документи, включаючи Загальну декларацію прав людини, не мали такої одностайної підтримки. Цей факт свідчить про те, яке велике значення та авторитет мала Декларація 1959 року для міжнародної спільноти. За основну мету проголошена Декларація взяла забезпечення дітям щасливе дитинство та надання їм прав і свобод для їх особистого благополуччя. Порівняно з Женевською декларацією 1924 року, Декларація 1959 року містить більший обсяг документів. Основна ідея Декларації 1959 року полягає в тому, що добробут дітей є пріоритетом, оскільки вони, завдяки своїй фізичній та розумовій незрілості, потребують особливого догляду та захисту як перед, так і після народження. [1, с.40-59]

Декларація 1959 року закликає батьків, громадські організації та органи влади на місцевому та національному рівнях визнати права дітей та забезпечити їх виконання через правову реформу та інші заходи. Тобто, яка не лише ставить питання життєво важливих потреб дітей, але й висвітлює їхню потребу у любові та розумінні. Декларація підкреслює важливість збереження єдності родини, надання матерям та новонародженим післяпологової допомоги, а також гарантує право дитини на ім'я та національність.

Крім того, Декларація 1959 року передбачає обов'язкову і безкоштовну початкову освіту, заборону дитячої праці до певного віку, а також право дітей на гру та творчість. Згідно з листом Міністерства юстиції України від 19 вересня 2015 року, Декларація прав дитини 1959 року є "soft law" документом, що означає, що вона не є юридично зобов'язуючою для держави. Однак вона визнається як універсальний та ефективний механізм захисту прав дитини на світовому рівні, починаючи з моменту прийняття Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. Генеральна Асамблея ООН, на підставі Резолюції 836 (IX) від 14 грудня 1954 року, рекомендувала всім країнам встановити Міжнародний день прав дітей з 1956 року. Більшість країн світу обрали для цього дня 20 листопада. Це визначає дату, коли були прийняті як Декларація прав дитини 1959 року, так і Конвенція про права дитини 1989 року. Отже, Міжнародний день прав дітей (Universal Children's Day) святкується щорічно 20 листопада. Крім цього, в Україні національний День захисту дітей встановлено Указом Президента від 30 травня 1998 року № 568/98, і він щорічно відзначається 1 червня.

Для вирішення проблеми дитячої праці необхідно розробити законодавчу базу, яка відповідатиме міжнародним стандартам, зокрема,

Конвенціям Міжнародної організації праці. Це передбачає широкі консультації зі всіма зацікавленими сторонами та чітке визначення ролі інспекторів праці у цьому процесі. Національна стратегія має бути спрямована на викорінення найгірших форм дитячої праці, співпрацю з роботодавцями та іншими учасниками ринку праці, а також на забезпечення захисту прав працюючих дітей та їхню можливість отримати освіту та професійну підготовку. [6, с.12-24]

1. Стешенко В. М.. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір, Харків «Право» 2019. С. 40-59.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України.
3. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020.
4. Декларація прав дитини Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року, https://zakononline.com.ua/documents/show/140610__140610.
5. Конвенція про права дитини (Редакція зі змінами, схваленими резолюцією
6. 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
7. Боротьба проти застосування дитячої праці: посібник для інспекторів праці / Пер. з англ. / Заг. ред. укр. вид. Міненко Т. О. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. С. 12-24.
8. Боков О. В. Правові питання регулювання праці неповнолітніх в Україні (в контексті адаптації національного законодавства до міжнародної правової бази країн Європейського Союзу) / О. В. Боков // Державно-управлінські студії. – 2017. – № 2. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/deruprs_2017_2_6.pdf.

Олена ЛОПАЄВА,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

Служба співробітників поліції пов'язана з високим ступенем ризику, небезпекою для життя та здоров'я, усвідомленою високою відповідальністю за результати виконання службових завдань та безпеки громадян. Тільки підготовленість співробітників, розкриття їхніх потенційних можливостей можуть забезпечити успішність діяльності в екстремальних ситуаціях,

особливо зараз під час воєнного стану, коли на співробітників поліції покладено важливу функцію в містах наближених до бойових дій.

Значна частина загальної кількості годин виділяється на вивчення співробітниками поліції вогневої підготовки. Практична стрільба не у всіх виходить відразу, що може призвести до відмови кандидату бути допущеним до роботи у Національній поліції. У період реформування та перебудови системи Міністерства внутрішніх справ України до працівників поліції висуваються кожного разу все суворіші вимоги до навчання, особливо у зв'язку з проблемою їхньої психологічної готовності застосовувати вогнепальну зброю в екстремальних ситуаціях [1, с.41]. Як показує практика, раптово потрапивши у ситуацію, що вимагає негайного застосування табельної зброї в умовах повсякденної оперативно-службової діяльності, співробітники поліції, як правило, губляться, діють вкрай непрофесійно, недостатньо кваліфіковано застосовують табельну зброю, що призводить до загибелі непричетних цивільних осіб та самих співробітників [2, с.76].

Це підтверджують і дані багаторічного вивчення матеріалів вхідного контролю готовності працівників органів внутрішніх справ фахівців з вогневої підготовки до дій із забезпечення, що прибувають на курси підвищення кваліфікації особистої безпеки в змодельованих ситуаціях. Після проходження зазначеної категорії співробітників короткострокового курсу спеціальної підготовки, реалізованої в рамках міждисциплінарних тренінгів, ці показники були покращені в кілька разів.

Фундамент професійних якостей з вогневої підготовки у курсантів під час навчання, це використання мультимедійного стрілецького комплексу який базується на трьох головних аспектах. Перший – вивчити теорію вогневої підготовки: на заняттях теорії та самопідготовки, тобто без бойової зброї (матеріальна частина зброї, інструкція про заходи безпеки та курс стрільб). Другий - перші кроки та звикання до зброї відпрацювання нормативів та вправ з навчальною зброєю, а також стрільба в інтерактивному тирі). Третій - сформувані професійні якості під час відпрацювання стрільби на вогневому рубежі в тирі з бойовою зброєю[3].

Отже, впровадження та вдосконалення новітніх технологічних засобів та мультимедійних технологій, в закладах підготовки курсантів є невід'ємною частиною. Звісно не потрібно забувати про традиційні методи навчання вогневої підготовки, але слід зазначити, що успішне виконання вправ, передбачених курсом стрільб, вимагає використання нових і більш досконалих форм, методів і засобів для підвищення інтенсивності та якості майбутніх фахівців у сфері правоохоронної діяльності[4, с. 502].

Початкові теоретичні знання про заходи безпеки, матеріальної частини вогнепальної зброї, про умови та порядок її застосування кожен співробітник отримує з моменту надходження на службу під керівництвом свого наставника. Поглиблені знання та стійкі навички у поводженні з вогнепальною зброєю набуваються на заняттях з вогневої підготовки під час проходження

початкового навчання. Після завершення початкової підготовки співробітник МВС має бути готовим до виконання службових обов'язків в умовах, коли необхідно застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю.

1. Єрмоєнко Е. А. Особливості фізичної і психологічної підготовки та формування професійних якостей курсантів і працівників правоохоронних органів засобами бойового хортингу : дис. Ірпінь. 2020.

2. Думко Н. В. Особливості становлення професійної зрілості у фаховій підготовці курсантів поліції *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. №. 182.

3. Баборчук О. А., Сиротенко Є.О. Застосування мультимедійних технологій при розробці та впровадженні лазерного тиру для відпрацювання навчальних вправ зі зброї. *Науково-практична конференція Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності* - К.: НАУ, 2015. 120 с. С 16-17.

4. Лозицький М. П., Лопаєва О. М. Роль та значення сучасних мультимедійних тирів для занять з вогневої підготовки *The 5th International scientific and practical conference «Fundamental and applied research in the modern world» (December 16-18, 2020) BoScience Publisher, Boston, USA*. 2020. 822 p. – 2020. – С. 502.

Алла ПОДВОРЧАН,

викладач в.с.п. «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів»
Університету митної справи і фінансів

РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА

Усне мовлення є невід'ємною складовою загальної і педагогічної культури особистості, адже саме мова сформувала людину як індивіда та творця культурних цінностей. Українська мова налічує понад 250 тисяч слів, вони вступають між собою в синонімічні, антонімічні, омонімічні й паронімічні зв'язки. З-поміж них є слова нейтральні та емоційно забарвлені, слова моносемічні і полісемічні; виділяють слова загальнолітературні і спеціальні, термінологічні, загальнонародні та діалектичні, неологізми і архаїзми, вживані у прямому та переносному значеннях і т. ін. Здобувач освіти ще у стінах загальноосвітнього закладу повинен оволодіти основними словесними багатствами рідної мови і вміти їх раціонально використовувати.

Питання розвитку усного мовлення було предметом дослідження багатьох провідних українських учених-мовознавців, зокрема таких, як: Дідук Г. І., Дорошенко М. І., Коваль Г. П., Плахотник Ю. І. та інші. Проте, попри спроби науковців ґрунтовно дослідити це питання, мовлення нашого учнівсько-студентської молоді усе ж залишається проблемним у сенсі

чистоти мови.

Важливою проблемою сучасної методики викладання української мови є формування вмінь та навичок усного зв'язного мовлення здобувачів освіти, бо відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями та практичними мовленнєвими вміннями позначається на якісних і кількісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови, здобувачів освіти необхідно вчити «орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування» [2].

Розвиток усного мовлення – важливий і необхідний принцип навчання рідної мови у закладах середньої освіти, який охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності. Навчальною програмою передбачається набуття здобувачами освіти знань про мовлення: усне та писемне, діалогічне та монологічне; про особливості висловлювань, залежно від їх комунікативних завдань та ситуації спілкування. А також передбачає діяльність вчителя у таких напрямках : робота над правильною вимовою, виразністю й чіткістю усного мовлення, збагаченням словника, правильним і точним слововживанням, над словосполученням та зв'язним висловлюванням, удосконалення звуковимови здобувачів освіти і підвищення їх мовленнєвої культури; збагачення, уточнення й активізація словникового запасу; уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання; послідовне й логічне викладання думки; оволодіння нормами українського літературного мовлення; засвоєння найважливіших етичних правил спілкування [1].

Розвиток усного мовлення залежить від засвоєння здобувачами освіти лексичного багатства мови, впевненого володіння граматичними категоріями, літературними нормами, що сприяє формуванню умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності. Тому робота з розвитку усного мовлення здійснюється паралельно за наступними напрямками:

- збагачення словникового запасу здобувачів освіти і розвиток граматичної будови їх мовлення;
- засвоєння норм української літературної мови;
- формування умінь і навичок сприймати й відтворювати чужі та будувати власні усні й писемні висловлювання (зв'язне мовлення);
- уникнення в активному усному слововживанні лексичних помилок (суржик, росіянізми, мовні штампи та ін.)

Найпоширенішими усними мовленнєвими помилками є такі: порушення логіки викладу змісту; збіднений арсенал лексики і стилістичних прийомів: вживаються однотипні вирази, дуже рідко – художні засоби (епітети, метафори, порівняння та ін.), здобувачі освіти майже не знають значення фразеологізмів; не вміють правильно узгоджувати за змістом слова (числівники з іменниками) тощо; не володіють нормами наукового мовлення

(наукового стилю), через що науковому керівникові часто доводиться виконувати функцію редактора студентських робіт.

Зокрема, використання здобувачами освіти в усному мовленні слів-покручів, так званого «суржику»:

– іменники: *врем'я, домікі, флаги, строчка, скачок, пожарнік, сігарета, мусорнік, наглядність, рельси, поднос, костилі, опит, разногласія, опилки, сделка, общество, воротнік, распечатка, мікроволновка, рубашка, огурець, пересеченіє, краска, пропитка, діжурство, ссуда, пузирі, ботінки, тряпка, мелоч, ушиб, тіскі (інструмент), обої, солонка, сахарніца, конфетніца, пробка, посуда, колокольчик, парік, носілкі, резина, повід, струйка, трубка (телефону), стройка;*

– -прикметники: *каждий, любя (проблема), полезне, подобне, громкий. дерзкий, кожноденне, просрочений, цвіточний, похожий, общітєльний;*

– числівник: *первий, второй;*

– дієслова: *умоляти, замітив, счітаю, надоїло, завідувать, спорить, надіюся, збігати (з уроків), празнувать, предложив, іскати, замедлився, роздавив, висказаться, ізучать, допустім, гладити (постіль), надвигаються, горжуся. обідився, ростерявся, не розстраюйся, нажимать, пожарити, тормозити, не обращати (увагу), позвала, ниряти, делать, пересікатися.*

– прислівники: *везде, канєшно, вмісті, роздільно, пожизнено, високомерно. круглодобово, елі-елі;*

– службові частини мови: *мімо, зачем* та інші.

Збагачення та урізноманітнення словникового запасу й розвиток усного мовлення здобувачів освіти здійснюється систематично на уроках української мови та літератури, постійно супроводжує процес засвоєння мови як засобу спілкування й відповідає принципу практичної спрямованості навчання.

Випускник загальноосвітньої школи повинен засвоїти вироблені суспільством правила мовленнєвої комунікації та виражальні можливості мови. Чим більший запас виражальних засобів мови, тим легше вибрати саме ті, що можуть забезпечити адекватне відтворення думки й ефективну реалізацію комунікативного задуму.

Підбиваючи підсумки вищезазначеного, варто наголосити, що розвиток усного зв'язного мовлення на уроках мови – це робота, що проводиться викладачем для того, щоб здобувачі освіти досконало оволоділи мовними нормами, а також легко і впевнено висловлювали свої думки в усній і писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами залежно від мети, змісту та умов спілкування. Постійна цілеспрямована й систематична робота з розвитку усного мовлення на заняттях з української мови суттєво впливає на формування загальної культури всебічно розвиненої, соціально активної особистості, готової до максимально ефективної участі в мовленнєвому спілкуванні, а також формує національну свідомість українського громадянина.

1. Дідук Г. І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови. Українська мова і література в школі. 2000. 24-28 с.
2. Дорошенко М. І. Основи культури і техніки мовлення. Харків: ОВС, 2002. 144 с.
3. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 - 4 класи. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 160 с.
4. Коваль Г. П. Методика викладання української мови : навч. посіб. для студ. пед інст., гуманіст. універс., пед. коледж. 2-ге вид., доопр. та допов. Тернопіль: Астон, 2008. 287 с.
5. Плахотник Ю. І. Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі. URL : http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3.

Альона ТАРАНОВСЬКА,
Донецький державний університет
внутрішніх справ,
викладачка

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ІУДЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

Загальновідомо, що в іудаїзмі уявлення про міру можливої поведінки людини мають більш давню історію, ніж в європейських релігійних та правових джерелах, оскільки іудейська релігійно-правова доктрина зародилася та сформувалася раніше, ніж християнсько-європейська релігійно-правова традиція. Справедливо відмітити, що кожна з названих релігійних доктрин містить збір правил, котрі, у першу чергу, спрямовані на виправлення гріховної людської природи, та окреслюють шлях самовдосконалення особистості. Зазвичай, ці правила схожі між собою у різних конфесіях, адже «золоте» правило моралі є спільним для усіх світових авраамічних релігій: «Люби ближнього свого, як самого себе».

У науково-правничих колах більшість вчених говорить про те, що ідеї лібералізму західноєвропейського зразка, до яких також відносять концепт прав та свобод людини, історично походить з часів епохи Просвітництва, буржуазних революцій, що згодом сприяло усвідомленню цінності людського життя міжнародно-правовою спільнотою та було імплементовано до національного законодавства держав.

Не погоджуємося з абсолютним вищезазначеного твердження, оскільки вважаємо доцільно враховувати сучасні світові тенденції, де, відповідно до останніх соціологічних досліджень, місце глобалізації займають локалізаційні процеси, які пропонується термінувати як «глокалізація». Виключно з описуваних міркувань, доречно зважати на таку наукову позицію, яка в майбутньому стане провідним вектором пізнавальної діяльності в

юриспруденції: у широкому сенсі, право є частиною національної культури.

Крім того, пропонуємо дослідити питання захисту прав та свобод людини з точки зору того, що розвиток ідеї прав та свобод людини – це довготривалий взаємопов'язаний процес еволюції від Десяти Заповідей на горі Сінай до прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини у 1948 році. Тобто, на наш погляд, генеза концепту прав та свобод людини має більш глибинний та фундаментальний характер, де в жодному разі не можна знецінювати багатогранний вплив суспільних, політичних, географічних, економічних та релігійних чинників. Саме на останньому варто зробити акцент з метою кращого розуміння сутності концепту прав та свобод людини та вдалого застосування механізму їх захисту залежно від особливостей певного суспільства та країни.

Іудейська релігійно-правова концепція задовго до укорінення ідеї прав та свобод людини передбачала захист наступних прав особистості: право на життя; право на працю; право на справедливу оплату праці; право на повагу до честі, гідності та репутації.

Так, раввін Арье Кармель, посилаючись на релігійні джерела іудаїзму, відмічає, що «за вподобою Своєю, Всевишній створив людину», – є центральним принципом Тори. В компіляції усної Тори, яка має назву Мішна, написано: «Той, хто вбиває людину, той вбиває цілий світ». Людське життя – безумовний дарунок Бога і той, хто піднімає руку на ближнього вже є злочинцем, ще до моменту нанесення фізичного впливу. Тора, взагалі, містить прямий припис про застосування смертної кари до вбивць. Цінність людського життя настільки величезна, що в загрозованих обставинах скасовуються усі наявні обмеження, якими керуються ортодоксальні іудеї, з метою врятувати життя (небезпека для життя відмінняє, навіть, правила Шабату, до якого іудеї ставляться максимально відповідально).

Повертаючись до вже згаданого «золотого» правила моралі, звертаємося до іудейських релігійно-правових джерел, зокрема до Талмуду, де цитата з Тори (священного писання іудеїв) про «любов до ближнього свого, як до самого себе» тлумачиться наступним чином: не варто робити іншим те, чого би ти не хотів зазнати від них. Аргументувати подібність «золотого» правила в іудаїзмі та християнстві доречно словами з роботи відомого знавця юдаїки П. Полонського «Євреї та християнство: несумісність двох підходів до світу» про те, що традиційний іудаїзм не тяготить до ненависті, не закликає шанувати лише «своїх» одновірців, але не закріплює норми «підставити іншу щоку» або «молитися та благословляти тих, хто вас ображає». Навпаки, талмудисти писали про те, що хто милостивий до злочинців, той своєю милостиною жорстокий до праведників. Тобто фундаментальні засади іудейської релігійно-правової доктрини етично наближені до християнства, але не можуть бути зразком цілковитої любові та месіанства. Вони в цьому сенсі балансують поміж християнством та ісламом, зародившись задовго до їх появи, традиційний іудаїзм уособлює певні риси як ісламу так і християнства.

На думку філософа, дослідника релігійних доктрин Х. Сміта морально-

етичні засади світових релігій є однаковими, де різниця між ними належить суто до площини історії, менталітету народів, географічного положення тощо.

Проте вважаємо доречніше підсумувати твердженням С. Протеро про те, що, не зважаючи на схожість етики світових релігій та ідею секуляризацію, де релігія – це суто приватна справа кожного, відокремлена від держави; релігія була, є та буде рушійною силою міжнародної політики, економіки та права, якою не можна нехтувати. Її вплив на правову дійсність сьогодення нікуди не зник та й зникнути не може допоки існує людство.

-
1. В. Лубський. Історія релігій світу. Центр навч. літератури, 2022. 852 с.
 2. С. Протеро. Вісім релігій, що панують у світі. Book Chef, 2022. 464 с.

Валентина ЧЕРНОБУК,
викладач кафедри загальноправових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

На рівні законодавства гарантується кожному право на представництво та захист інтересів у судах через повноважних представників та адвокатів. Участь інституту адвокатури необхідна у всіх сферах громадських відносин. На сьогодні межі адвокатської діяльності постійно розширюються. Правова допомога, надана адвокатом, дає змогу кожній особі вирішувати конфліктні питання в будь-якій галузі права, включаючи адміністративне судочинство.

Так, в багатьох країнах право на представництво та захист інтересів у судах через представників та адвокатів закріплене на законодавчому рівні. Інститут адвокатури відіграє важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя та забезпеченні справедливості в суспільстві [2].

Захисники (адвокати) забезпечують правовий захист клієнтів у різних сферах права, включаючи адміністративне судочинство. Вони надають правову допомогу, консультують клієнтів з питань їх прав та обов'язків у справах, пов'язаних з адміністративними органами. Адвокати також представляють інтереси клієнтів на адміністративних слуханнях, у судах та інших органах влади.

Розширення функцій та компетенції адвокатів дозволяє гарантувати більший доступ до правосуддя та забезпечити ефективний захист прав та інтересів громадян у всіх сферах життя, включаючи адміністративне судочинство [1].

Участь захисника (адвоката) в адміністративному процесі визначається правовими нормами кожної конкретної країни. Зазвичай, адвокат може брати участь у всіх етапах адміністративного процесу, включаючи:

1. Представлення клієнта перед адміністративними органами. Адвокат може консультувати клієнта з питань прав і процедур, надавати правову допомогу при заповненні документів, а також вести переговори з представниками адміністративних органів.

2. Представлення клієнта на адміністративному слуханні або засіданні. Адвокат може виступати в якості представника свого клієнта під час слухань, аргументувати позицію клієнта, допитувати свідків та експертів, вносити запити та зауваження.

3. Підготовка та подання апеляційних або касаційних заяв. У випадку незадовільного рішення адміністративного органу клієнт може звернутися до суду з апеляцією чи касацією. Адвокат може підготувати відповідні документи та представляти інтереси свого клієнта на апеляційному чи касаційному засіданні.

4. Надання правової консультації щодо можливостей подальших дій. Після отримання рішення адміністративного органу адвокат може консультувати клієнта з питань подальших дій, таких як можливість подання апеляції, ведення переговорів з іншими сторонами тощо [4].

У багатьох країнах захисник має право на доступ до всіх матеріалів справи, може вести доказову діяльність, викликати свідків, а також користуватися іншими процесуальними правами. Також варто зазначити, що участь захисника в адміністративному процесі може бути обмежена в залежності від конкретної ситуації та правових норм кожної країни.

У відповідності до статті 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат має такі завдання та функції у адміністративному процесі:

1. Надання правової інформації, консультацій та роз'яснень з питань права, а також правовий супровід діяльності юридичних та фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та державних установ.

2. Складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру.

3. Представництво інтересів фізичних та юридичних осіб у судах під час розгляду адміністративних справ, а також у господарському, цивільному та конституційному судочинстві, а також перед іншими державними органами та органами самоврядування.

4. Представництво інтересів фізичних та юридичних осіб, держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у зарубіжних судових органах, міжнародних судових установах, якщо це передбачено законодавством іноземних держав або міжнародними договорами [2].

Щодо обов'язків адвоката перед судом, вони полягають у тому, щоб

представляючи свого клієнта в адміністративному процесі, адвокат повинен враховувати не лише інтереси свого клієнта, а й дотримуватися принципів чесності, порядності, поваги до суду та інших учасників процесу. При цьому, він повинен сприяти неупередженості, повноті та об'єктивності судового розгляду адміністративної справи. Згідно зі статтею 45 Правил адвокатської етики, адвокат не має наміру надавати неправдиву інформацію щодо фактичних обставин справи, тлумачення закону чи прав та обов'язків сторін, чи намагатися вплинути на їх позицію або свідчення. Важливо також уникати позапроцесуального спілкування за суттю справи з учасниками, які не є його клієнтами, за винятком випадків, коли це необхідно для належного виконання доручення. Адвокат повинен поважати процесуальні права інших адвокатів і уникати дій, які порушують ці права. Крім того, він не повинен затягувати судовий розгляд справи без належних підстав [3].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зазначити, що адвокат є самостійним учасником адміністративного судочинства зі своїми завданнями та повноваженнями. Він самостійно визначає правову позицію у справі та обирає методи захисту прав свого клієнта. Проте його самостійність обмежується законом, який забороняє використовувати свої повноваження проти клієнта. Чинне законодавство не робить різниці між адвокатом і іншими представниками у судовому процесі, хоча вимоги до адвоката щодо професійної поведінки є більш суворими. Можливо, необхідно переглянути законодавство, щоб надати іншим особам право представляти інтереси в судовому процесі адміністративного характеру.

1. Задніпровський О. Здійснення представництва у суді адвокатами і іншими особами. *Юридична практика*. 2003. № 32 (294). С. 89–101.

2. Захисник у справах про адмінправопорушення та документи, які підтверджують його повноваження. URL: <https://porady.org.ua/zakhysnyk-u-spravakh-pro-adminpravoporushennya-ta-dokumenty-yaki-pidtvverdzhuyut-yoho-povnovazhennya>

3. Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) [та ін.] [2-е вид., переробл. і допов.] Харків: Право, 2016. 1128 с.

4. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 20 с.

Ганна ШЕРСТЮК,

старший викладач кафедри
інформаційного, господарського
та адміністративного права,
кандидат юридичних наук
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,
факультет соціології і права

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Проголошення незалежності України започаткувало важливий етап в історії країни, визначивши необхідність розвитку та впровадження ефективних правових механізмів для гарантування прав і свобод громадян. Отже, саме в такому ракурсі вітчизняні науковці вбачають значення у реформуванні політико-правових засад державного управління на основі принципу верховенства права, що є фундаментальним у європейських країнах.

Закріплення принципу верховенства права у статті 8 Конституції України відображає вплив світових традицій конституціоналізму та сприяє формуванню сучасних правових систем. Тлумачення цього принципу, викладене Конституційним Судом України, підкреслює, що верховенство права вимагає втілення його управотворчою та правозахисною діяльністю, зокрема в законах, проникнутих ідеями справедливості та свободи.

Важливо зауважити, що принцип верховенства права не зводиться до позитивістського принципу «верховенства закону», а дозволяє враховувати не лише закони, але й інші соціальні регулятори, такі як норми моралі та традиції, легітимовані суспільством [3, с. 81-84].

Враховуючи різноманіття підходів до тлумачення принципу верховенства права, важливо розглядати його застосування в різних сферах державного управління, особливо у контексті демократичних принципів та судової юрисдикції.

Однією з ключових областей застосування принципу верховенства права є сфера виконавчої влади. Оскільки виконавча влада є найближчою до громадян, важливо забезпечити її діяльність з урахуванням прав і свобод людини. Це передбачає модернізацію адміністративного права, спрямованого на ефективну реалізацію прав та інтересів громадян.

Сучасний стан нормативно-правового регулювання принципу верховенства права в Україні вимагає уваги, зокрема, у контексті врахування міжнародних та європейських правових стандартів. Принцип верховенства права повинен належним чином втілюватися в усіх аспектах діяльності

держави, особливо взаємодії з органами виконавчої влади. Повага до прав та свобод людини повинна визначати державну політику [1, с. 89].

Одним із інноваційних підходів до реалізації принципу верховенства права є реординація відносин «влада-громадяни», що передбачає активну участь громадян та громадськості взагалі. Наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України № 336 від 03.11.2010 р. визначаються заходи для залучення громадян до управління державними справами та забезпечення гласності та прозорості в діяльності органів виконавчої влади через консультації з громадськістю.

Наголос на забезпеченні не лише формального визнання прав та свобод, але й їх реального захисту є ключовим у практичному застосуванні принципу верховенства права. У цьому контексті, інститут адміністративного оскарження має важливе значення, надаючи ефективний та оперативний захист прав та законних інтересів громадян.

Акцентуючи увагу на боротьбі з корупцією, важливо визначити її шкідливий вплив на всі сфери суспільства. Вироблення та застосування ефективних заходів протидії корупції є пріоритетом, спрямованим на реалізацію верховенства права та підвищення ефективності державних та суспільних інститутів.

Недостатня робота органів виконавчої влади у сфері виконання антикорупційного законодавства свідчить про необхідність поліпшення їхньої діяльності та підвищення ефективності заходів протидії корупції. Зокрема, важливо враховувати процедурні особливості розгляду скарг, які можуть стати перешкодою для громадян у реалізації їхніх законних прав [4, с. 29].

Реалізація принципу верховенства права в адміністративному праві визначається шляхом встановлення та забезпечення пріоритету норм права над будь-якими іншими діями та рішеннями в сфері владних відносин. У контексті адміністративного права цей принцип має кілька ключових аспектів.

Всі дії та рішення органів влади повинні базуватися на визначених законах. Це передбачає, що владні органи мають виконувати свої повноваження в межах, визначених чинним законодавством.

Принцип верховенства права передбачає можливість судового контролю за діями та рішеннями владних органів. Громадяни мають право оскаржувати адміністративні акти в судовому порядку для захисту своїх прав та інтересів [2, с.54-58].

Адміністративні процеси повинні бути прозорими для громадськості. Це включає в себе доступність інформації про діяльність владних органів, відкритість процесів прийняття рішень, і можливість громадськості висловлювати свою думку через консультації та участь у прийнятті важливих рішень.

Владні органи зобов'язані гарантувати захист прав та свобод громадян, у тому числі шляхом забезпечення ефективних засобів правового захисту, таких як адміністративне оскарження.

Забезпечення верховенства права включає в себе ефективні заходи протидії корупції в адміністративних процесах. Це може охоплювати створення механізмів перевірки дій посадових осіб та впровадження антикорупційних заходів [1, с. 89].

Отже, слід відзначити, що реалізація принципу верховенства права в адміністративному праві є невід'ємною складовою будівництва правової держави. Забезпечення законності та захист прав та свобод громадян визначається не лише дотриманням законів владними органами, але й забезпеченням доступу до справедливого судового захисту, прозорістю та гласністю в процесі ухвалення адміністративних рішень, а також ефективними механізмами протидії корупції.

Систематичний розвиток інститутів адміністративного оскарження, забезпечення консультацій та участі громадськості в прийнятті рішень, а також активна боротьба з корупцією у сфері владних процесів сприяють утвердженню верховенства права. Важливо враховувати досвід країн європейського співтовариства та міжнародні стандарти, роблячи кроки до побудови сучасної та ефективної адміністративно-правової системи. Засади прозорості, судового контролю та захисту прав людини мають лишатися на передньому плані при формуванні та реформуванні адміністративного права для забезпечення справедливості та демократії в державі.

1. Доровський В. О. Реалізація принципу верховенства права в адміністративному праві. Архів кваліфікаційних робіт 2020 р.

2. Ізбаш К. С. Реалізація принципу верховенства права в адміністративному судочинстві. 2021 р.

3. Коросташова І. М. Принцип «верховенства права» в організації та діяльності правоохоронних органів України. 2023 р.

4. Шарая А. А. Верховенство права як базовий принцип адміністративно-процедурного права. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету* 2020 р.

Аліна КСЕНЯК,

здобувач вищої освіти І-го курсу ІІ-го освітнього ступеня «Магістр» факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник:

Ірина СНОВИДОВИЧ,

доктор філософії з галузі знань «Управління та адміністрування» за спеціальністю «Менеджмент», доцент кафедри економіки та публічного управління Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Лідерство є однією з ключових складових успішного управління, незалежно від галузі чи сфери застосування. Аналізуючи наукові праці та публікації щодо лідерства, то варто наголосити, що здебільшого дослідники описують лідерство як процес впливу на інших з метою досягнення спільної мети чи завдання. Це вміння мобілізувати та надихати інших, спрямовуючи їх енергію й зусилля на досягнення поставленої мети і загальної цілі. Трагування лідерства в наукових публікаціях є різноманітним, але загалом воно описує лідера як особу, що формує команду, об'єднує та мотивує її, а також долучається до формування організаційної культури. Лідерство важливе через свою здатність формувати відносини, створювати вплив та мотивувати співробітників до досягнення цілей і ефективних результатів у розвитку колективу. На нашу думку у лідерстві також є велика частка управлінської практики, яка потребує від лідера розвинених навичок емпатії, комунікації, взаємодії та вміння сприяти розвитку своєї команди.

Описуючи лідерство варто наголосити, що це здатність особистості впливати та взаємодіяти з оточуючими, проявляти ініціативу та генерувати ефективні й якісні зміни. Лідерами часто називають людей, що здатні вести за собою, діють креативно та творчо. У лідерів добре розвинений емоційний інтелект та емпатія, вони схильні приймати нестандартні рішення, координувати зусилля та досягнення команди для спільної мети, надихати та мотивувати команду чи колектив [1]. Поняття «лідер», у порівнянні з поняттям «керівник», є більш містким, оскільки охоплює психологічні риси особистості як керівника, так і лідера, а це означає, що керівник, який володіє якостями

лідера, може здійснювати вплив на працівників з метою запровадження змін в організації, виходу на вищий, якісно новий рівень [2].

У сучасному світі лідерство також пов'язане із інноваційними процесами в тому числі і в публічному управлінні. Ажде вони відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності, прозорості та відповідності до потреб громадян, сприяють підвищенню якості послуг, оптимізації процесів та зменшенню витрати. Для публічних органів інновації є ключовим інструментом у вирішенні складних соціальних, економічних та екологічних проблем. Швидкий розвиток інноваційних стратегій управління, а також поширення електронних ресурсів, сьогодні формують потребу у використанні інноваційних процесів. Проте важливо врахувати, що ці інновації та ресурси мають спрямовуватися не лише на задоволення особистих потреб, але й на модернізацію та розвиток сфери публічного управління загалом, включаючи управління людськими ресурсами. Світова практика розвинутих зарубіжних країн використовує інноваційні технології в публічному управлінні уже досить довгий час. Європейські країни пропонують широкий спектр інноваційних підходів публічно-управлінської діяльності та інструментів її реалізації, а також інноваційних підходів до управління, які можна використовувати в діяльності публічних службовців [3].

Однак існують певні проблеми та виклики, пов'язані з інноваціями в публічному управлінні. Наприклад, бюрократичні перешкоди можуть уповільнювати процес впровадження нововведень. Фінансові обмеження також можуть стати перешкодою для розвитку та впровадження інноваційних проектів. Окрім того, існує ризик опору з боку старої гвардії або недостатньої підтримки з боку керівництва організації. Для подолання цих викликів та ефективного впровадження інновацій важливо розробляти стратегії, спрямовані на залучення зацікавлених сторін, створення сприятливого середовища для інновацій та розвитку культури відкритості та взаємодії. Крім того, необхідно активно впроваджувати механізми оцінки та моніторингу результатів інноваційних проектів. Важливо зазначити, що під інноваціями (від англ. *innovation* – нововведення, новаторство) найчастіше розуміється процес «створення, поширення і застосування нового засобу, що задовольняє потреби людини і суспільства, що викликає в той же час соціальні та інші зміни» [4].

Лідерство активно функціонує у системі управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації і контролю, якщо немає ефективного керівництва і лідерів, здатних захочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи сприятливих кінцевих результатів, що впливає і на соціальнопсихологічний мікроклімат колективу загалом. Чимало зарубіжних фахівців вважають, що завжди потрібно прагнути до лідерства, керуючись його зовнішньою привабливістю, адже це дає змогу підкорювати інших, виявляти свою зверхність. Лідери не народжуються за короткий проміжок часу. Ті, хто прагнуть лідерства – рідко його отримують. У такому випадку

можна здобути владу, а не лідерство. Варто відзначити, що лідер – це швидше слуга, помічник. Чим швидше буде це усвідомлено, тим швидше змінюватиметься організація. Лідер концентрує свою увагу на пошуку шляхів погодження різноманітних, часто протилежних інтересів інших працівників та необхідних ресурсів для вирішення проблем. Звідси зростає роль знань, інтелектуального потенціалу лідера.

Лідерство визначає стратегічний напрямок організації та створює сприятливе середовище для розвитку інновацій. Лідерські якості керівника як вихователя й організатора навчання визначають успіх його трудового процесу[5]. Лідери сприяють розвитку відкритої культури, де працівники відчують свободу висловлювати свої ідеї та думки. Якщо, розглядати стратегії лідерства тоді ми бачимо, що лідери використовують стратегії залучення працівників до процесу прийняття рішень та створення командної культури співпраці. Вони встановлюють чіткі цілі та завдання, спрямовані на стимулювання інноваційних ідей та проектів.

Є певні фактори, що сприяють або заважають розвитку інноваційної культури. Так відкритість до змін, наявність ресурсів та підтримка керівництва, сприяють розвитку інноваційної культури, бюрократія, опір до змін та відсутність ресурсів можуть бути негативними чинниками. Лідери мають важливе завдання у впровадженні змін, мобілізуючи персонал та забезпечуючи підтримку та мотивацію. З вище сказаного можна зробити висновок, є деякі перешкоди для лідерства у публічному управлінні. Наприклад: бюрократія, недостатність ресурсів, опір до змін та складність управлінських структур є викликами для лідерства в публічному управлінні. Одним із головних факторів досягнення високих показників продуктивності праці є трудова мотивація працівників підприємства. Особливого значення чинник мотивації праці набуває в сучасних умовах функціонування сільськогосподарських підприємств, які характеризуються низьким рівнем технічного забезпечення виробничих процесів, нестачею у підприємств необхідних обігових коштів та низькою зацікавленістю працівників у результатах своєї праці [6].

Підсумовуючи тематику щодо аналізу новітніх тенденцій у лідерстві та інноваціях варто зазначити, що серед останніх тенденцій є саме зростання значення трансформаційного лідерства та використання технологій для прийняття рішень. Варто наголосити, що інновації у публічному управлінні спрямовані на покращення якості послуг та процесів, що призводить до підвищення ефективності роботи органів влади й задоволення потреб громадян, а лідерство є важливими драйверами змін у публічному секторі. Лідери сприяють впровадженню новаторських ідей та практик, що дозволяє управлінню адаптуватися до змін у соціальному, економічному та політичному середовищі.

1. Сновидович І. Г. Формування молодих лідерів: вимога часу та необхідна компетентність майбутнього. Освітнє лідерство: від теорії до практики: монографія/ авт. кол.; за наук. ред. В. Р. Міляєвої; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. Київ; Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2021. С. 104-118. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659/2/Osvitnie_liderstvo_21_NDLKL.pdf.
2. Сазонова О. Співвідношення стилів керівництва в управлінні організацією URL: <http://lp.edu.ua/Institute/IGS/ipp/WebRC/issues/Sazonova2.htm>.
3. Корнута Л. М. Інновації в публічному управлінні: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. Наукові перспективи. 2021. 1 (7). С. 155-163.
4. Михненко А. М., Бакуменко В. Д., Кравченко С. О. Інновації в управлінні суспільним розвитком. К.: Вид-во НАДУ, 2009. 115 с.
5. Сергєєва Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. /за наук. ред. Л. М. Сергєєвої. Івано-Франківськ. «ЛілеяНВ». 2015. 296 с.
6. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції з дистанційною участю, 24 березня 2021 р. – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2021. 271 с.

Дмитро АРТЮШОК,

здобувач вищої освіти

Херсонського факультету

Одеського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анна АЛЕКСЄЄНКО,

викладач кафедри загальноправових
дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Після останніх революційних подій в Україні був визначений чіткий курс на впровадження європейських цінностей. У результаті значна кількість органів виконавчої влади, які раніше використовувалися як інструменти задоволення інтересів держави чи окремих політичних сил, взяли курс на перезавантаження та реформування, суть якого полягає насамперед у служінні народу, виконанні законні інтереси фізичних і юридичних осіб, захист і забезпечення їх прав і свобод.

Зосереджу увагу на тому, що забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина є одним із предметів поліцейської діяльності та водночас згідно зі статтею 7 Закону України «Про Національну

поліцію» є правовим регулятором цієї діяльності, що формально проявляється у змісті принципу «дотримання прав і свобод людини». [2]

В сучасному суспільстві поліція відіграє важливу роль у забезпеченні порядку та безпеки. Однак разом із цим виникає питання про те, як зберегти баланс між необхідністю вжиття заходів забезпечення безпеки та збереженням основних прав і свобод громадян.

Перш за все, важливо забезпечити належну підготовку поліцейських з питань правових аспектів своєї діяльності. Це досягається за допомогою систематичних навчань і тренувань, включаючи ознайомлення з законами та нормами, які регулюють права та свободи громадян таких як Конституція України. [1]

Другим важливим аспектом є належне законодавче забезпечення прав громадян у взаємодії з поліцією. Закони які чітко передбачають рамки повноважень поліції та обмеження їх дій, щоб уникнути зловживань та порушень прав людини. Додатково, важливо ефективні системи нагляду та внутрішнього контролю, щоб вчасно виявляти та коригувати можливі порушення.

Третім аспектом є залучення громадськості до процесу контролю за діяльністю поліції. Участь громадських організацій, правозахисників та представників громадськості у створенні поліцейських стратегій та нагляду сприяє визначенню реальних потреб та очікувань громадян. Це сприяє створенню більш прозорої та відкритої системи правопорядку.

Принцип дотримання прав людини є одним із основних принципів діяльності поліції під час виконання законодавчо визначених завдань. Цей принцип закріплює нормативні положення про те, що поліція забезпечує захист прав людини під час виконання покладених на неї обов'язків відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.[1]

Обмеження прав людини допускається лише на підставах і в порядку, визначених Конституцією та законами України, у випадках крайньої необхідності та в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Застосування заходів, що обмежують права людини, має бути негайно припинено, якщо мета їх застосування досягнута або немає потреби в подальшому застосуванні, а поліцейським забороняється заохочувати, здійснювати, підбурювати або допускати будь-які форми тортур, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. [3 с.205-209]

Отже, права і свободи людини є необхідною основоположною умовою змісту поліцейської діяльності, тому професійну правоохоронну діяльність неможливо здійснювати без урахування принципу дотримання прав людини, гарантованих Конституцією, законами та міжнародними договорами. Таким чином, в Українській державі встановлюються нові спеціальні принципи діяльності правоохоронних органів, які становлять засадничі умови

взаємовідносини між людиною та державою. У зв'язку з цією діяльністю Національної поліції, вона має бути заснована на системі принципів та процесуально-правових правил, які спрямовані на забезпечення дотримання прав людини, людської гідності їх непорушності та забезпечення конституційності.

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

3. Вітик Ю. Принцип дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України: стан наукового дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 205–209. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/32.pdf> (дата звернення: 05.02.2024).

Ростислав АТАМАНЮК,

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дмитро БОДИРЄВ,

Старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасних умовах роль поліції в забезпеченні громадського порядку та безпеки громадян важлива більш ніж будь-коли. Поліцейські зіштовхуються з різноманітними ситуаціями, включаючи критичні та небезпечні, де необхідна ефективна реакція та навички поведінки зі зброєю. Водночас, від поліції очікується висока професійна підготовка та здатність діяти швидко та ефективно в будь-яких обставинах.

У цьому контексті, інноваційні методи та технології вогневої підготовки набувають особливого значення для поліцейських. Використання сучасних підходів до навчання збільшує їх можливість в реагуванні на небезпечні ситуації та забезпечує їхню власну безпеку та безпеку громадян.

Необхідність вдосконалення освітнього процесу через впровадження інноваційних комп'ютерних програм є неухильною у зв'язку з еволюцією інформаційних технологій. Це впливає на визначення методів і засобів формування знань, умінь і навичок. У контексті навчання стрільбі з вогнепальної зброї, сучасні фахівці вважають ефективним використання електронних або мультимедійних стрілецьких тирів і тренажерів. На разі існує безліч таких програм включаючи комплекси у форматах 2D та 3D віртуальної реальності з різноманітними стрілецькими мішенями і системами проєктування ситуацій скоєння правопорушень.

Інноваційні підходи вогневої підготовки включають в себе використання віртуальної реальності та інтерактивних симуляторів, які дозволяють поліцейським тренувати реакцію на небезпечні сценарії в умовах, що максимально наближені до реальності. Це дозволяє підвищити реалізм тренувань і покращити навички реагування на стресові ситуації.

Крім того, інноваційні методи вогневої підготовки можуть включати застосування спеціалізованих тренувальних комплексів з інтегрованими системами відстеження та аналізу результатів. Ці комплекси дозволяють курсантам, слухачам не лише відточувати свої навички стрільби, але й отримувати об'єктивну інформацію про їхні досягнення та слабкі місця, що дозволяє підвищити ефективність тренувань.

Безумовно, важливе значення для забезпечення виконання Курсу стрільб має використання мультимедійних тирів у закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ під час практичних, навчально-тренувальних і спортивних стрільб, що дозволяє ефективно та в короткі строки сформувані або вдосконалити в курсантів чи слухачів практичні вміння швидкісної та влучної стрільби по мішені з різних положень, у тому числі в русі та в обмежений час, а також знання юридичних і тактичних засад застосування та використання зброї [3].

Також важливим аспектом інноваційних підходів вогневої підготовки є використання сучасних засобів інформаційної технології. Вони можуть включати в себе системи відеоспостереження, системи дронів для моніторингу навчальних занять та аналізу тактики та стратегії, а також програмне забезпечення для обробки даних індивідуальних досягнень поліцейських у процесі тренувань.

Впровадження дронів на заняттях з вогневої підготовки виявляється перспективною стратегією, що сприяє покращенню ефективності навчання та безпеці учасників. Їх використання може сприяти підвищенню якості підготовки та зниженню ризику виникнення непередбачених ситуацій. Разом із тим, дослідження й розробка нових технологій у цій області може призвести до подальшого розвитку методів вогневої підготовки та підвищення загального рівня підготовки особового складу. На разі впровадження дронів набуває обертів не тільки для військових задля виконання бойових завдань, а й для моніторингу та більш безпечного проведення практичних, навчально-

тренувальних і спортивних стрільб.

Після провадження штучного інтелекту на території нашої держави, постало питання щодо використання його під час занять в тому числі з вогневої підготовки, однак досить дискусійним вважається питання штучного інтелекту на заняттях з вогневої підготовки. Адже штучний інтелект тільки почав розвиватись на теренах нашої держави, і на мою думку питання щодо впровадження його в роботу з вогнепальною зброєю ще не досліджене, і потребує детального вивчення перш ніж впроваджувати його на заняття з вогневої підготовки.

Отже, впровадження інноваційних підходів та технологій має важливе значення для ефективної підготовки поліцейських, використання таких інновацій дозволяє не лише підвищити рівень майстерності здобувачів вищої освіти у стрільбі та тактичному плануванні, а й забезпечує зменшення ризиків та підвищення безпеки як для самого особового складу, так і для громадськості. Такий підхід підтримує сучасні вимоги до підготовки поліцейських у складних умовах сучасного світу і підкреслює важливість постійного розвитку та впровадження новаторських практик у сфері підготовки поліцейських.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 13.02.2024).
2. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ М-ва внутр. справ України від 01.02.2016 р. № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text> (дата звернення: 13.02.2024).
3. Mysliva O., Bodyryev D. Fire training: Innovation vs. Traditions. *Naukovyy Visnyk Dnipropetrovs'kogo Derzhavnogo Universytetu Vnutrishnikh Sprav*. 2021. Vol. 1, no. 1. P. 23–28. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-1-23-28> (дата звернення: 13.02.2024).

Карина БАЛАЧУК,

здобувачка вищої освіти I курсу
навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Повага та захист прав людини є одним із основних пріоритетів діяльності Європейського Союзу, який визначений в установчих договорах Союзу. В Європейському Союзі відсутній цілісний механізм захисту прав людини, проте існують різні системи, що сприяють цьому. Так, кожна держава-член ЄС має свою національну систему захисту прав людини, яка доповнюється системою захисту на рівні Євросоюзу. Крім того, права та свободи людини захищаються в межах Ради Європи, до складу якої входять усі держави-члени ЄС.

Формування системи правових норм на рівні Євросоюзу, що забезпечують захист прав і свобод людини, відбулося поступово, і ця система має значний потенціал для розвитку. На початкових етапах існування ЄС було прийнято, що питання захисту прав людини є поза межами області економічної інтеграції. Це відобразалося як у відсутності переліку прав людини в установчих договорах про Європейські Співтовариства, так і в рішеннях Суду ЄС [1, с. 133].

Слід зазначити, що положення права ЄС тлумачилися так, що вони мають пріоритет перед положеннями національних конституцій держав-членів, які стосуються прав і свобод людини. Це означало, що не було побоювань з боку інститутів ЄС, що держави-члени можуть вимагати приведення положень права ЄС у відповідність до їх внутрішнього права щодо захисту прав людини.

Хоча компетенція інститутів Європейських Співтовариств у сфері захисту прав людини була обмеженою, подальші роки показали початок процесу поширення цієї компетенції. Суд ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що обмежувало його можливості займатися питаннями захисту прав і свобод людини. Замість цього, Суд ЄС здебільшого розглядав справи, що стосувалися політичних і соціальних прав, і в цьому контексті рідко звертався до захисту прав людини. Проте, розширення компетенції Європейських Співтовариств у сфері прав людини стало актуальним у зв'язку з певним тиском, що справляли

на них національні конституційні суди. Ці суди відмовлялися визнавати примат права Європейських Співтовариств, якщо воно не гарантувало адекватний захист прав людини. Це спонукало Суд ЄС до розширення своєї компетенції і систематичного розгляду питань захисту прав людини.

В Європі поступово склалися дві окремі системи захисту прав людини, які функціонують в рамках Ради Європи та Європейських Співтовариств. У системі захисту, яка розвивалася в Європейських Співтовариствах, на початкових етапах переважала увага до економічних прав, відображаючи ідеологію «ринкової людини». Згодом ця система поступово доповнилася правами соціального характеру [1, с. 134].

Основні принципи та цінності захисту прав людини в Європейському Союзі закріплені у різних документах, які мають як обов'язковий, так і декларативний характер. Зокрема, Договір про Європейський Союз містить ряд положень, що стосуються захисту прав людини. Згідно зі статтею 2, Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права меншин. Ці цінності визнаються загальними для всіх держав-членів, які сповідують принципи плюралізму, недискримінації, терпимості, справедливості, солідарності, а також рівності між жінками та чоловіками [2].

Стаття 6 Договору про Європейський Союз закріплює принцип поваги до основних прав та свобод людини, визнаних Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод і заснованих на конституційних традиціях, що є спільними для всіх держав-членів [2]. Таким чином, права людини в Європейському Союзі визнаються загальними принципами права Союзу.

Серед документів, які відображають основні права та свободи, слід звернути увагу на такі, як Декларація основних прав і свобод та Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників [3; 4]. Однак, особливий статус в праві Європейського Союзу має Хартія ЄС основних прав 2007 року. Вона є важливим правовим документом, що містить розгорнутий каталог основних прав і свобод, визнаних за кожною особою, що перебуває на території Євросоюзу.

Хартія є частиною установчих договорів Європейського Союзу і має на меті встановлення нового світоглядного підходу до розуміння людини та її місця у світі. У преамбулі Хартії зазначено, що у центрі діяльності Союзу знаходиться людина та її інтереси. Відмінною рисою Хартії є те, що класифікація прав і свобод здійснюється на основі цінностей, які вони захищають. До таких цінностей належать людська гідність, свобода особи, рівність та солідарність. Ці цінності відображаються у відповідних розділах Хартії (глави I–IV), що присвячені різним правам та свободам особи, а також громадянству та правосуддю (глави V та VI) [5, с. 68].

Підсумовуючи зазначимо, що протягом останніх років Європейський Союз пройшов значний шлях у формуванні власної системи захисту прав

людини. Від спочатку відхилення ідеї, що захист прав людини може переважати над положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, втіленого у Хартії основних прав. Однак значний крок вперед був зроблений з набуттям чинності Лісабонським договором, який запровадив правові підстави для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини.

1. Біліченко В. В. Механізм європейської системи захисту прав людини. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право.* 2018. Т. 2, № 53. С. 133–135.

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 р. : станом на 25 берез. 1957 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення: 14.03.2024).

3. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 14.03.2024).

4. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників : Хартія Європ. співтовариства від 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 14.03.2024).

5. Маринів І. І., Мохончук П. С. Захист прав людини в Європейському Союзі. *Право та інноваційне суспільство.* 2019. № 1 (12). С. 67–72.

Артур БЕСКРОВНИЙ,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції

Науковий керівник :

Валерій БІЛЧЕНКО,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

БЕЗПЕКОВІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Стратегічне планування розвитку будь-якої країни вимагає уважного аналізу національних інтересів і пріоритетів, особливо коли мова йде про Україну, яка перебуває в складних геополітичних умовах. Однією з ключових складових такої стратегії є національна безпека, яка визначає принципи, цілі та завдання забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і

держави як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз.

У контексті сучасної геополітичної ситуації, українські державні органи повинні спрямовувати свої зусилля на прогнозування, виявлення, запобігання і нейтралізацію різноманітних загроз національній безпеці. Це включає захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення безпеки прикордонного простору, піднесення економіки, гарантування особистої безпеки громадян, боротьбу з злочинністю, вдосконалення системи влади, зміцнення правопорядку та збереження соціально-політичної стабільності. Крім того, важливим аспектом є підтримка обороноздатності та екологічної стабільності [1, с. 16].

Національна політика безпеки України враховує тенденції сучасного світу, де вага несилкових складових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) зростає, а відмінність між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки зменшується. У контексті інтеграції до міжнародних структур, таких як Європейський Союз, важливим є збереження національної ідентичності та сприяння позитивному іміджу країни [2, с. 62].

Урахування цих аспектів у стратегічному плануванні та реалізації політики національної безпеки сприятиме ефективному функціонуванню та стабільності України в складному міжнародному середовищі.

Постійна агресія Росії, спрямована на виснаження української економіки та підрив суспільно-політичної стабільності з метою знищення Української держави та захоплення її території, посилює нагострення загроз національній безпеці. Необхідність нової моделі гарантування національної безпеки України на сьогоднішній день визнається як пріоритетна. Стратегія національної безпеки України має за мету захистити фундаментальні національні цінності, визначені Конституцією та законами України, серед яких незалежність, територіальна цілісність і суверенітет держави, свободу, демократію, права людини і верховенство права, добробут, мир і безпеку [4, с. 5].

В умовах поширених внутрішніх та зовнішніх загроз, Україні необхідна переорієнтація системи державного управління на принципи верховенства права, рівності перед законом, та прозорості влади. Це передбачає рішуче впровадження антикорупційної політики, включаючи очищення владних структур від корупціонерів та агентур іноземних держав [3, с. 11].

Досягнення цієї мети вимагає реформування системи державного апарату, створення дієздатних органів управління, формування кваліфікованого та патріотично налаштованого корпусу державних службовців. Потрібна також ефективна співпраця з міжнародними антикорупційними організаціями для забезпечення ефективного контролю за дотриманням антикорупційних стандартів.

Нагальним завданням є також зміцнення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування та підвищення їх відповідальності за

розвиток регіонів. Це може бути досягнуто шляхом децентралізації функцій держави та перерозподілу бюджетних ресурсів [1, с. 27]. Загалом, реалізація Стратегії національної безпеки України передбачає комплексний підхід до реформування державних інститутів, зміцнення правової системи та підвищення ефективності боротьби з корупцією, що є важливим для забезпечення стійкості та процвітання країни в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів.

Перетворення Збройних сил України у сучасну, ефективну та мобільну структуру, оснащену сучасним озброєнням та військовою технікою, є одним з пріоритетних завдань на шляху до забезпечення національної безпеки. Створення такої армії має сприяти здатності країни ефективно відстоювати свою територіальну цілісність та суверенітет [2, с. 26].

Подібно до Збройних сил, реформування правоохоронних органів, спеціальних служб і розвідувальних структур є необхідним для забезпечення їх ефективності та відповідності європейським стандартам. Основна мета реформ – створення системи, яка б базувалася на принципах державності, патріотизму, компетентності та демілітаризації, сприяючи координації та результативній взаємодії між різними відомствами та униканню дублювання функцій.

Служба безпеки України, згідно з реформою, повинна бути позбавлена невластивих їй функцій правоохоронних органів та переорієнтована на гарантування державної безпеки та захист конституційного ладу від зовнішніх та внутрішніх загроз. Проведення реформи також має на меті боротьбу з тероризмом та іншими формами загроз національній безпеці. Державна прикордонна служба також має бути піддана реформам, спрямованим на підвищення її можливостей у захисті державного кордону та суверенних прав України. Створення мобільних підрозділів та швидкого реагування допоможе забезпечити ефективний контроль на кордоні та запобігти порушенням територіальної цілісності [3, с. 73].

Відновлення територіальної цілісності та верховенства права на всій території України є однією з найважливіших мет політики національної безпеки. Це вимагає сприятливого політичного середовища та мирних заходів, заснованих на принципах міжнародного права. Подолання внутрішніх розбіжностей та активна підтримка регіонального розвитку також є необхідними для успішної реінтеграції тимчасово окупованих та неконтрольованих територій.

Загалом, реформи в сфері національної безпеки та оборони в Україні вимагають системного та комплексного підходу, що передбачає не лише технічні зміни, але й культурні та інституціональні зміни в усіх сферах державного управління. Це надзвичайно важливо для забезпечення стійкості та безпеки країни в умовах сучасних викликів.

1. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К.: НІСД, 2010. 288 с.
2. Домбровська С. М. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції. 2023. С. 84.
3. Загуменна, Ю. О. Правові засади безпекової політики України в умовах

євроінтеграції. 2023. С. 67.

4. Шроль, О. В. Державне управління цивільною безпекою територіальних громад у умовах воєнної агресії. 2023. С. 22.

5. <https://scholar.google.com.ua/citations?user=A1Kt2B8AAAAJ&hl=uk&oi=ao>.

Артур БЕСКРОВНИЙ,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Ірина ЦАРЬОВА,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
професор кафедри українознавства
та іноземних мов, доктор філологічних
наук, професор

ЗАПОБІГАННЯ Й РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ ТА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Становище в Україні у контексті небезпечних природних явищ, техногенних аварій та катастроф оцінюється як вкрай непросте. Збільшення кількості екстрених випадків та серйозність їхніх наслідків вимагають визнання цих подій як значної загрози для індивідуальної безпеки людей, суспільства, екології, а також для стабільного економічного розвитку нації.

Самий термін надзвичайна ситуація означає обстановку на окремій території чи суб'єкті господарювання, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, які були спричинені застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією такі як катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, що призвела або може призвести до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Від надзвичайних ситуацій щорічно в Україні гине більше 70 тис. осіб, населення і держава зазнають значних матеріальних збитків. При цьому понад 4,6 млрд. грн. складають збитки від НС природного характеру.

Особливості оцінки та реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру визначаються законодавством України, окремими нормативними і відповідними оперативними і мобілізаційними планами. [1]

До надзвичайних ситуацій, як правило, призводять аварії, катастрофи, стихійні лиха та інші події, такі як епідемії, терористичні акти, збройні конфлікти тощо.

Кожного дня в світі фіксуються тисячі подій, при яких відбувається порушення нормальних умов життя і діяльності людей і які можуть призвести або призводять до загибелі людей та до значних матеріальних втрат. Надзвичайні ситуації мають різні масштаби за кількістю жертв, кількістю людей, що стали хворими чи каліками, кількістю людей, яким завдано моральної шкоди, за розмірами економічних збитків, площею території, на якій вони розвивались, тощо. [3]

Кабінетом Міністрів України покладена відповідальність за своєчасне, повне і об'єктивне інформування координаційних органів управління державного рівня на галузеві міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, якими розроблені та узгоджені відповідні класифікаційні картки.

Кваліфікаційна картка кожної надзвичайної події складає інформацію про групу, клас та вид надзвичайної ситуації, рівень ознак виду надзвичайної ситуації, коли ситуація вважається надзвичайною, а коли потрібне термінове оповіщення про неї та коли вона вимагає державного реагування. Ознаки виду надзвичайної ситуації характеризують загрозу або виникнення надзвичайної ситуації і поділяються неспеціальні та конкретні (технічні, фізичні, статистичні, хімічні та інші).

У разі подальшого погіршення ситуації і досягнення критеріїв, що визначені в останньому стовпчику картки, надзвичайна подія переходить до державного рівня управління, органи якого з цього моменту беруть на себе відповідальність за своєчасне, повне та адекватне реагування на надзвичайну ситуацію.

Оцінювання та виявлення обстановки надзвичайної події здійснюють з метою визначення оперативних профілактичних і термінових заходів щодо захисту населення і самої території де виникла подія.

Характер обстановки залежить від подій, що спричинили надзвичайну ситуацію, а саме, у разі вибухів – інженерна обстановка, при радіаційній аварії виникає радіаційна обстановка, при аварії на ХНО – хімічна обстановка. Обстановка характеризується розмірами зон зараження, характером і ступенем зараження. Характеристики обстановки визначають у процесі її виявлення та оцінювання. [2]

Загальними ознаками надзвичайних ситуацій можуть бути наявність або загрози загибелі людей чи значне погіршення умов їх життєдіяльності, заповдіння економічних збитків, істотне погіршення стану довкілля.

У процесі визначення рівня надзвичайної ситуації послідовно розглядаються три групи факторів: перший це - територіальне поширення, другий - розмір заповдінних (очікуваних) економічних збитків та людських втрат; третій це - класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій. [3]

У разі, якщо прояви аварії (катастрофи) можуть бути віднесені до різних

галузей або конкретних видів надзвичайних ситуацій, остаточне рішення щодо її класифікації приймає комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій на тому рівні, до якого належить ситуація.

Засоби інформації регулярно залучають увагу суспільства до екстремальних подій, особливо коли ці події торкаються людських життів, мають потенціал або вже спричинили значну кількість жертв, створюють ризик для звичайного існування та активності груп населення, окремих територій або навіть цілих держав. Немає жодного випуску радіо чи телевізійних новин, жодного друку газети, де б не було таких звітів. [4]

Реальна небезпека для здоров'я та життя людей, можливість порушення їхньої діяльності, значні матеріальні збитки та погіршення умов проживання виникають у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій будь-якого рівня чи класу. Основною метою дій щодо запобігання або ліквідації наслідків таких подій є забезпечення захисту життя та здоров'я людей, а також навколишнього середовища, в якому вони живуть, від потенційних загроз. Це передбачає розробку та впровадження відповідних заходів і засобів для підтримки здорових та безпечних умов життя та діяльності. Завдання забезпечення безпеки набуває особливої актуальності у періоди загрози чи безпосереднього виникнення надзвичайних ситуацій. [2]

Отже, враховуючи вищезазначені аспекти, необхідно наголосити, що для мінімізації негативних наслідків надзвичайних подій та ситуацій необхідно завжди бути готовим до їх проявів. Тому необхідно завчасно спланувати дії на випадок аварії чи надзвичайної ситуації. Це дозволяє досягати поставлених цілей, забезпечуючи зниження втрат.

Планування дій на кожному етапі має ґрунтуватися на наукових прогнозах поточної ситуації на даний момент, на всебічному аналізі та оцінці людських і матеріальних ресурсів, а також на досягнутому рівні розвитку теорії та практики щодо захисту людей у надзвичайних ситуаціях.

Згоджені дії суб'єктів із забезпечення цивільного захисту, що здійснюються відповідно до конкретних планів реагування на надзвичайні ситуації в умовах конкретного виду та ступеня надзвичайної ситуації, включаючи організацію робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, запобігання діям або дії викликаних нею небезпечних факторів, рятувати людей і майно, виявляти зони надзвичайної ситуації, а також ліквідовувати або мінімізувати її наслідки, що загрожують життю чи здоров'ю людей, завдають шкоди території, природному середовищу чи навколишньому майну.

1. Атаманчук П. С., Мендерецький В. В., Панчук О. П., Чорна О. Г. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 276 с.

2. Іщейкіна Ю. О., Філатова В. Л., Нечепасва Л. В., Буря Л. В., Саргош О. Д., Бичко М. В. Основи безпеки життєдіяльності людини. Навчальний посібник. Полтава: Вид-во ПО «ШвидкоДрук», 2013. – 113 с.

3. Левчук К. О. Цивільний захист: навчальний посібник / К. О. Левчук, Р. Я. Романюк, А. О. Толок. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2016 р. — 325 с.

4. <http://www.ukrreferat.com>.
5. <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=Mwj90ekAAAAJ>

Єгор БЛЕЦЬКИЙ,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції

Науковий керівник :

Олександр ЖУРАВЕЛЬ,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
спеціальної-фізичної підготовки

ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наслідки кібератак стають все більш серйозними для національної безпеки та стабільності багатьох країн у світі. За оцінками світових експертів у галузі кібербезпеки, ці атаки зростають як за кількістю, так і за масштабом, охоплюючи різноманітні сфери державного життя, включаючи критичну інформаційну інфраструктуру.

Стратегічні об'єкти, такі як ядерні установки, системи транспорту, хімічні та промислові підприємства, а також інші ключові складові економіки та життєзабезпечення міст, стають мішенями для кібератак. Ці атаки здійснюються через інформаційно-телекомунікаційні системи, особливо автоматизовані системи управління, які важливі для повсякденного функціонування суспільства та економіки [1, с. 17].

Забезпечення належного рівня кібербезпеки стає важливою задачею для будь-якої країни. Це вимагає чітко спланованих спільних дій та заходів відповідальних суб'єктів, синхронізованих за єдиним стратегічним задумом. Кібербезпека розглядається як важлива складова національної безпеки, і її забезпечення неможливе без формування загальнодержавної системи, що ґрунтується на повазі до міжнародного права та захисті фундаментальних цінностей. Стратегічні документи з кібербезпеки повинні враховувати як внутрішньополітичні аспекти, так і глобальні тренди у кіберпросторі. Останній час свідчить про зростаючу загрозу кібервійни та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, що вимагає ефективних стратегій протидії [3, с. 90].

Прогнозування розвитку кібербезпекового середовища показує, що до

2025 року будуть потрібні нові заходи для захисту національних інтересів в цифровому просторі. Врахування цих тенденцій та розробка відповідних стратегій відіграють вирішальну роль у забезпеченні стабільності та безпеки сучасного суспільства [4, с. 43].

Процес реагування на кіберінциденти та кібератаки, проведений суб'єктами забезпечення кібербезпеки, розпочинається з етапу підготовки, під час якого виконуються дії з дослідження різновидів сучасних кіберінцидентів та кібератак, розроблення методів та механізмів запобігання та протидії потенційним кіберінцидентам та кібератакам.

На наступному етапі, а саме на етапі виявлення та аналізу, суб'єкти забезпечення кібербезпеки встановлюють наявність кіберінциденту чи кібератаки та оцінюють їхній вплив на забезпечення пропорційності та/або відповідності подальших заходів з кіберзахисту реальним та потенційним ризикам [2, с. 45]. Критичність кіберінциденту чи кібератаки визначається згідно з методичними рекомендаціями щодо реагування суб'єктів забезпечення кібербезпеки на різні події у кіберпросторі, ухваленими Адміністрацією Держспецзв'язку України, та класифікується за п'ятьма рівнями від некритичного до надзвичайного. Кожен рівень відображає ступінь загрози та потенційний вплив на інформаційну та технологічну інфраструктуру.

На етапі стримування суб'єкти забезпечення кібербезпеки приймають заходи для мінімізації негативних наслідків кіберінциденту чи кібератаки, запобігання порушенням безпеки та забезпечення нормального функціонування інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та технологічних систем [1, с. 10].

Військова збройна агресія Російської Федерації проти України та цифрова війна у кібердоміні відображаються на світовій системі міжнародної безпеки, вносячи свої корективи. Це спричиняє зростання зацікавленості держав у питаннях посилення кібербезпеки та уточнення стратегічних завдань в цій сфері. З початку війни Україна стала об'єктом численних кібератак, які спрямовані проти державних установ, приватних компаній та громадян. Підприємства, які належать до критичної інфраструктури, зокрема енергетичні, телекомунікаційні, медіа та фінансові установи, перебувають у стані підвищеної готовності, оскільки саме ці сектори часто стають пріоритетними цілями під час війни [3, с. 26].

У зв'язку зі зміною міжнародної ситуації та постійним удосконаленням навичок російських кіберзлочинців та хакерів, держава має надавати належну увагу питанням посилення кібербезпеки та захисту даних. Стійкість систем проти зламу та кібератак має велике значення у всіх сферах. Цифрова безпека, яка стала актуальною останнім часом, залишається такою і в 2023 році. Держава активно здійснює кроки для посилення кібербезпеки як на нормативному, так і методичному рівнях. Це систематична робота дозволяє регулювати реагування на різні події у кіберпросторі та значно підвищує захищеність державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної

інформаційної інфраструктури від кібератак [1, с. 5].

Для забезпечення кібербезпеки України необхідно посилити співпрацю між основними суб'єктами національної системи кібербезпеки, а також налагоджувати конструктивне і паритетне співробітництво. Посилення кібербезпеки передбачає підготовку та виконання плану заходів з реалізації Стратегії кібербезпеки на 2023 рік, впровадження та адаптацію законодавства Європейського Союзу у національні стандарти кібербезпеки.

Проте, існують проблеми, які залишаються невирішеними, зокрема необхідність імплементації положень Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність у чинне законодавство, щодо обов'язкового зберігання та надання на вимогу правоохоронних органів інформації операторами та провайдерами телекомунікацій. Також важливою є прискорена прийняття законопроекту щодо посилення спроможностей з кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

1. Гребенюк М. В. Деякі питання організаційно-правового забезпечення кібербезпеки: огляд кращих практик зарубіжного досвіду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 203-207.

2. Діордиця І. В. Напрями державної політики кібербезпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 111-117.

3. Красніков С. А. Шляхи посилення стану забезпечення кібербезпеки в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. С. 118-128.

4. Кузнєцов О. М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. № 1(36)/2021. С. 106-113.

Аріана БІЛОУС,

здобувачка вищої освіти І курсу
навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Юлія ЛЕБЕДЄВА

викладач кафедри
загальноправових дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Еволюція розвитку інституту прав починається з часів античності, тоді було сформовано основні засади дотримання прав людини, але юридичної регламентації вони не отримали. Епоха Відродження характеризується зникненням авторитаризму і релігійного консерватизму, що домінують протягом Середніх віків та в багатьох аспектах, що суперечать істинним

людським цінностям, у цей же період почали складатися світоглядні ідеї юридичного характеру, в центрі яких була людина, як суб'єкт, який потребує захисту своїх прав. Права людини стали систематизуватися в трактати, першими правовими ознаками інститут прав почав характеризуватись лише у XII столітті [1, с. 41].

Характерно, що розвиток ідей правової держави невіддільні від становлення поняття прав людини, оскільки вони були ядром, навколо якого розвивалися і вибудовувалися принципи правової держави. Зміна суспільно-економічних формацій під час соціальних революцій, визначала не тільки характер держави, який відбиває принципи взаємовідносин особистості та держави, а й визначала нові позиції ставлення до права, закону і правопорядку.

Слід зазначити, що соціально-економічні права людини істотно змінили юридичну модель відносин особистості та держави, якщо особисті та політичні права захищали особу від неправомірних дій влади, то соціально-економічні певним чином «прив'язували» людину до держави, поклавши на неї обов'язок надавати допомогу. Так, соціально-економічні права виступають самостійним інститутом прав людини, вони поширюються на окрему сферу життя, їх реалізація залежить від стану економіки та ресурсів країни

У соціально-економічних правах розкривається важливий аспект соціальної, правової держави. Конституція України (ст. 1) встановлює, що Україна – соціальна держава [2]. Завдання соціальної держави полягає в перерозподілі доходів між різними соціальними групами суспільства шляхом встановлення доцільної системи пільг, державного бюджету, фінансування соціальних програм. Політика соціальної держави спрямована на створення умов, які забезпечують гідний рівень життя і вільний та всебічний розвиток кожного, тобто на забезпечення рівності всіх громадян.

Соціально-економічні включають в себе широкий спектр прав, які пов'язані з працею, соціальним забезпеченням, освітою, житлом, охороною здоров'я та культурою. Такі права базуються на принципі недискримінації та рівності, забезпечуючи доступ до основних соціальних благ та послуг без всякої дискримінації. Ключовим елементом є принцип прогресивної реалізації, який зобов'язує держави рухатися вперед до повного забезпечення цих прав, відповідно до своїх ресурсів.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права передбачає такі права: право на працю, справедливі та сприятливі умови праці, захист і допомогу для сім'ї, матерів, дітей та молоді, достатній рівень життя, включаючи їжу, одяг, та житло, медичний догляд, та соціальне обслуговування, освіта, право на участь у культурному житті суспільства, насолода мистецтвом, участь у науковому прогресі та користування її благами [3].

Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із засновниць ООН, проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, але й міжнародних інститутів захисту прав людини. Цьому сприяють положення Конституції України, згідно з якими «чинні міжнародні договори, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ст. 9), а також визначення зовнішньої політичної діяльності України як такої, що «спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18) [4, с. 106].

Зазначимо, що захист соціально-економічних прав людини є важливою складовою забезпечення гідного рівня життя та розвитку особистості в суспільстві. Цей захист може бути здійснений двома основними способами, що поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні форми. Відмінність між цими формами полягає у способі реалізації захисту прав.

Юрисдикційна форма включає в себе втручання державних органів, кожен з яких діє відповідно до встановленого процесуального порядку. Це означає, що в разі порушення соціально-економічних прав, особа може звернутися до відповідних юрисдикційних інституцій, таких як суди або адміністративні органи, для відновлення своїх прав чи отримання компенсації.

Неюрисдикційна форма захисту передбачає можливість вирішення конфліктів або порушень без звернення до державних органів, в рамках матеріального правовідношення. Це може включати в себе самостійне укладення угод, використання механізмів медіації або арбітражу, а також інші способи безпосереднього регулювання між сторонами.

Соціально-економічні права і свободи громадян України – можливості людини реалізувати свої здібності і здобувати засоби до існування, а також можливість доступу до духовних здобутків людства, їх засвоєння, використання та участі у подальшому їх розвитку [1].

Отже, соціально-економічні права людини є невід'ємною частиною загальних прав людини, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя та всебічного розвитку особистості. Міжнародне співтовариство, національні уряди, та громадянське суспільство повинні спільно працювати над забезпеченням та захистом цих прав, виходячи з принципів рівності, недискримінації та прогресивної реалізації. Враховуючи глобальні виклики сучасності, забезпечення соціально-економічних прав вимагає нових підходів та інноваційних рішень.

1. Чубань В. С. Теоретико-правовий аналіз соціально-економічних прав людини і громадянина. Передмова 9 секція 1: загальнотеоретичний аспект захисту прав людини в умовах сьогодення. 2022. 40 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

4. Олійник А. В. Нормативно-правові засади забезпечення захисту соціально-економічних прав людини. 2020. С. 104-112.

Богдан БОБОШКО,

курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр ЗАХАРЧЕНКО,

викладач кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКИМ ВСТАНОВЛЕНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД ЗА ОДИН ІЗ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Адміністративний нагляд, згідно з законодавством, представляє собою комплекс заходів, спрямованих на контроль та спостереження за особами, які вже відбули покарання у місцях позбавлення волі. Основна мета такого нагляду полягає в запобіганні вчиненню нових злочинів та реабілітації цих осіб у суспільстві.

Законодавство передбачає встановлення адміністративного нагляду для певних категорій осіб, зокрема для тих, хто засуджений за тяжкі, особливо тяжкі злочини, або засуджені двічі чи більше за умисні злочини. Також під адміністративним наглядом опиняються ті, хто були засуджені до позбавлення волі за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [4].

Підставами для встановлення адміністративного нагляду є, зокрема, вирок суду щодо вчинених злочинів. Крім того, заходи нагляду можуть бути запроваджені на підставі виявленої небезпечності поведінки особи під час перебування у виправно-трудовай установі.

Індивідуально-профілактична робота дільничного офіцера поліції з особами, які вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини, в Україні полягає в комплексі заходів спрямованих на попередження подальшого вживання наркотиків, реінтеграцію таких осіб у суспільство та надання їм необхідної допомоги. [3].

Працівники поліції здійснює систематичний збір і аналіз інформації про осіб, які вживають наркотики, їхні умови життя, соціальний статус, зв'язки з іншими особами, та інші фактори, які можуть впливати на їхню поведінку.

Поліція співпрацює з медичними установами, соціальними службами, терапевтичними центрами та іншими організаціями, надає психологічну підтримку та консультує осіб, які мають проблеми з наркотиками, допомагає їм знаходити шляхи вирішення проблем та отримання необхідної допомоги [1].

Працівники поліції здійснюють контроль за дотриманням законодавства з незаконного обігу наркотичних засобів, та вживають відповідних заходів у разі виявлення злочинів у цій сфері.

Діяльність дільничного офіцера поліції з особами, які вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини в Україні включає широкий спектр заходів та обов'язків, спрямованих на попередження вживання наркотиків, захист громадської безпеки та надання допомоги тим, хто стикається з наркотичною залежністю [5].

Поліція здійснює регулярні профілактичні заходи, спрямовані на попередження вживання наркотиків серед молоді та інших категорій населення. Це можуть бути лекції, тренінги, агітаційні заходи, які підвищують свідомість громадян щодо небезпеки наркотичної залежності. Дільничний офіцер пояснює наслідки та небезпеки вживання наркотиків, закликає до здорового способу життя та надає інформацію про можливості отримання допомоги у випадку залежності.[2].

Отже, індивідуально-профілактична робота поліції з особами, які вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини, є невід'ємною складовою ефективного протидії поширенню наркотичної залежності та забезпеченню громадської безпеки. Проведення профілактичних заходів та надання роз'яснень про наслідки вживання наркотиків, сприяє підвищенню свідомості громадян і зменшенню кількості осіб, що стають жертвами цієї проблеми.

1. Буканов Г. М. Взаємодія поліції з населенням території обслуговування. 2018р. 43-46с.

2. Дмитрик Р. В., Радзівон С. М.. Індивідуально-профілактична робота в діяльності дільничного офіцера поліції. 2017р. 61-64с.

3. Катеринчук І. П. Професійна програма первинної професійної підготовки поліцейських яких вперше прийнято на службу в поліцію на посади дільничних офіцерів поліції. 2019 р. 12-17с.

4. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Ребенок Н. О. Функціонально-правові та психологічні засади індивідуально-превентивної діяльності дільничного офіцера поліції.

Вадим БОЛГАРЕНКО,

курсант 3го курсу
ННППФПНП ДДУВС

Науковий керівник:

Едуард РИЖКОВ,

професор кафедри
економічної та інформаційної безпеки,
к.ю.н, професор

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

В умовах діджиталізації штучний інтелект (далі ШІ) має значний потенціал для автоматизації багатьох аспектів розслідування злочинів, що може зробити процес більш ефективним, точним і швидким. У загальному розумінні ШІ – це галузь науки, яка займається розробкою програм та алгоритмів, які дозволяють комп'ютерам виконувати завдання, що раніше вимагали людського інтелекту.

Вже зараз у діяльності Національної поліції України (далі НПУ) існує безліч алгоритмів, що використовують ШІ, наприклад: 1) Система розпізнавання облич використовується для ідентифікації та розшуку злочинців, зокрема алгоритм Clearview AI; 2) ШІ використовується для аналізу даних з камер спостереження, телефонних дзвінків та інших джерел для виявлення та запобігання злочинам; 3) Прогнозування злочинів, де й коли можуть бути скоєні злочини, щоб краще розподілити ресурси та запобігти їм; 4) Чат-боти для надання інформації та відповідей на запитання громадян, такі як «Народний месник», «чат-бот ДВБ» та інші.

Розслідування злочинів – це складний і трудомісткий процес, який вимагає аналізу великих обсягів даних, розпізнавання образів, прогнозування та прийняття рішень. Тому, ми вважаємо, що досить важко заперечувати той факт, що ШІ може допомогти автоматизувати багато з цих завдань, звільняючи час слідчих для більш складних аспектів розслідування. ШІ вже використовується для автоматизації таких завдань, як транскрипція аудіозаписів, переклад документів і пошук інформації в базах даних. Наприклад, сьогодні одним з найпотужніших та складних штучних інтелектів є ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer), розроблений компанією OpenAI. Цей інтелект може виконувати різноманітні завдання, такі як розпізнавання мови, розуміння запитів, формулювання відповідей на запитання та генерація тексту, музики тощо. Завдяки своїм можливостям ChatGPT може бути використаний для боротьби зі злочинністю на різних рівнях та в різних контекстах. Нижче представлено декілька можливих способів використання ChatGPT для боротьби зі злочинністю:

- аналіз соціальних медіа та веб-сторінок злочинців: ChatGPT може аналізувати текст, фотографії та відео, що публікуються на цих сторінках, та виявляти ознаки злочинної діяльності;
- перевірка текстових повідомлень на ознаки злочинної діяльності: програма може розпізнавати ключові слова та вирази, які вказують на злочинну діяльність, такі як наркотики, зброя, планування злочину тощо;
- аналіз відео та зображень з камер спостереження: програма може розпізнавати обличчя правопорушників, автомобілі, номерні знаки та інші ознаки, які допомагають в ідентифікації правопорушників;
- використання програмного забезпечення для аналізу даних щодо злочинності та надання рекомендацій щодо превентивних заходів: програма може аналізувати статистику злочинності в конкретних галузях, регіонах та робити прогнози щодо можливих правопорушень. Наприклад, вона може рекомендувати місця для встановлення камер відеоспостереження або підвищення поліцейської присутності в районах з високою часткою крадіжок, розбоїв чи грабежів.

За допомогою штучного інтелекту програма може ефективно аналізувати великі обсяги даних, що дозволяє поліції проводити ефективніші розслідування та запобігати злочинам.

Благута Р. І. та Мовчан А. В. вважають, що використання відеоінформації з камер відеоспостереження, встановлених на вулицях та в інших громадських місцях, є перспективним для розвитку оперативно-розшукової ідентифікації [1, с. 81]. Інтелектуальні системи безпеки, які використовують системи відеоспостереження на основі відеокамер зі штучним інтелектом, дозволяють попереджати злочини та терористичні атаки, внаслідок чого рівень злочинності в середньому може значно знижуватись [2, с. 83].

Незважаючи на значний потенціал ШІ у боротьбі зі злочинністю, темпи його впровадження залишаються доволі повільними. Наразі досить мало камер в містах обладнані ШІ, а автофантоми [3], які могли б значно посилити безпеку дорожнього руху, майже не використовуються.

Зараз подібний моніторинг відбувається через ситуаційні центри та програму «Безпечне місто». Відповідно до сайту Дніпровської міської ради: «Загалом до системи «Безпечне місто» підключено близько 2630 камер відеоспостереження, у тому числі 208 камер з можливістю керування та 544 камери з можливістю отримання аналітичних даних». [4]. Більшість з них є приватними. Це значно обмежує можливості правоохоронних органів у використанні даних з камер для боротьби зі злочинністю. Приватні камери належать різним власникам, таким як магазини, ресторани, тощо. Їхні власники не завжди готові надавати доступ до даних з камер поліції або іншим правоохоронним органам. Керівництво Міністерства внутрішніх справ України анонсувало плани значно збільшити кількість камер обладнаних ШІ у найближчому майбутньому. Цей крок спрямований на підвищення безпеки та ефективності боротьби зі злочинністю.

Підсумовуючи вище наведене, згідно з проектом Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки [5], одним із пріоритетних напрямків досліджень у сфері права є вирішення фундаментальних та прикладних проблем боротьби зі злочинністю в Україні, зокрема, за допомогою штучного інтелекту. Тому важливо внести поправки до Плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, щоб забезпечити проведення наукових досліджень та впровадження їх результатів у практичну діяльність правоохоронних органів. Також доцільним є внесення змін до Стратегії боротьби з організованою злочинністю для підвищення [6] рівня інформаційно-аналітичного, наукового та кадрового забезпечення державних органів, що беруть участь у цій боротьбі, шляхом впровадження системи проведення кримінального аналізу та аналізу ризиків організованої злочинності з використанням штучного інтелекту.

1. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
2. Бугера О. І. Використання штучного інтелекту для запобігання злочинності. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 32(71). № 6. 2021. С. 82–86. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/15.pdf (дата звернення: 13.02.2024).
3. Поліцейські автофантоми виїжджають на дороги України. AMPERCAR.com.URL:<https://ampercar.com/politsejski-avtofantomy-vuyizhdzhayut-na-dorogy-ukrayiny>.
4. Безпечне місто. Офіційний сайт Дніпровської міської ради. URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/bezpechne-misto-dnipro#:~:text=Загалом%20до%20системи%20«Безпечне%20місто,з%20можливістю%20отримання%20аналітичних%20даних.>
5. Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки(проект).URL: http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/strategiya_2021.pdf (дата звернення: 13.02.2024).
6. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-p#Text> (дата звернення: 13.02.2024).

Вадим БРАЗЛУК,

слухач магістратури

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аліна ДІЛІГУЛ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

та процесу Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ НЕЙТРАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

Актуальність теми обумовлена тим, що в нашій країні сімейно-правові спори – це одна з найрозповсюдженіших та доволі складних категорії справ, оскільки найчастіше сторони, між якими вникає конфлікт жодним чином не бажають іти одна одній назустріч та шукати певні компроміси для вирішення спору. В сімейному законодавстві існують певні прогалини та недосконалості через, що існують випадки зовсім різної судової практики в частині прийняття судового рішення при розгляді однакових спорів. Таким чином, проблематика вирішення сімейних спорів та конфліктів є досить актуальною, оскільки, майже кожна людина протягом життя тим чи іншим чином зіштовхується з вказаною категорією правовідносин.

Одним із кроків для вирішення проблем та удосконалення сімейного законодавства став прийнятий 16.11.2021 року Закон України «Про медіацію». Таким чином в Україні з'явився новий правовий інститут, який розширив спектр можливостей вирішення сімейних спорів, оскільки відтепер медіація набула статусу обґрунтованого та закріпленого на законодавчому рівні явища. Таким чином, сімейна медіація стала одним із способів врегулювання конфліктних ситуацій, який спрямований на збереження адекватних відносин між сторонами конфлікту, швидке рішення сімейних конфліктів, а також безпосередню участь сторін конфлікту у вирішенні їх питань, оскільки медіатор лише керує процесом [1].

Сімейна медіація – це самостійний, добровільний позасудовий спосіб врегулювання конфліктних ситуацій та спорів шляхом проведення переговорів з безпосередньою участю одного чи кількох медіаторів з метою досягнення сторонами того чи іншого взаємоприйняттого рішення про

врегулювання сімейного спору [2].

Слід зазначити, що медіатори відіграють неабияку роль під час вирішення сімейних спорів, оскільки їх участь спрямована на максимально лояльне та спокійне вирішення конфлікту тому, що саме категорія сімейних правових відносин зазвичай є найемоційнішою та за часту торкається та зачіпає інтереси не лише подружжя, а й інших осіб, які не є безпосередніми сторонами конфлікту, наприклад спільних дітей. В свою чергу медіатор, незважаючи ні на що повинен залишатися справедливою та нейтральною стороною, яка в подальшому забезпечить прийняття неупередженого об'єктивного рішення [3].

В ст. 7 ЗУ «Про медіацію» вказано, що саме нейтральність виступає в якості одного з ключових принципів медіації, який полягає в тому, що медіатор не бере безпосередньої участі в конфлікті та жодним чином не виступає на стороні одної із сторін конфлікту, а до кінця розгляду і під час прийняття рішення залишається нейтральним, об'єктивним і діє виключно в інтересах обох сторін учасників конфлікту [4]. Принцип нейтральності передбачає, що сторони конфлікту мають рівні можливості висловлювати свою позицію, бачення ситуації та можливості її вирішення, а під час прийняття рішення інтереси обох сторін будуть враховані. Найважче дотримуватися вказаного принципу під час вирішення емоційно-заряджених ситуацій з складними та ворожими один до одного взаєминами між сторонами конфлікту. Тому медіатор в таких ситуаціях повинен дотримуватися певних основних принципів, а саме:

- дотримуватися професійних стандартів, які вимагають нейтрального ставлення до всіх учасників процесу медіації;
- рівноправність – медіатор повинен забезпечити однакове право для всіх учасників висловити свою точку зору та бути почутим;
- збереження конфіденційності – підтримувати конфіденційність інформації, наданої під час процесу медіації, щоб переконатися, що всі учасники почуваються комфортно для того, щоб ділитися своїми думками та почуттями;
- визнання та підтримка емоцій – важливо, щоб медіатор зміг визнавати та підтримувати емоції учасників, але при цьому залишатися нейтральним [1].

Отже, медіація – це один із сучасних правових інститутів, спрямованих на альтернативне вирішення спорів сторін, який забезпечує максимально комфортні та сприятливі умови для вирішення того чи іншого конфлікту, а також врахування позицій та думок сторін-часників для прийняття максимально сприятливого рішення, яке задовольняє обидві сторони конфлікту.

-
1. Даниляк А. В. Медіація як новітній засіб вирішення сімейних спорів. 2018. С. 56–58.
 2. Тези доповідей студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (25–27 квітня 2023 року). Юридичний факультет. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т

ім. Ю. Федьковича, 2023. – 191 с.

3. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник /авт.кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.

4. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875 - ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

Вадим БРАЗЛУК,

слухач магістратури

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ,

старший викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ

Корупція – це системна проблема, що гальмує розвиток України у всіх сферах життя. Боротьба з корупцією, зокрема, розслідування та притягнення до відповідальності винних осіб, є одним із пріоритетних завдань держави.

Розслідування корупційних кримінальних правопорушень має ряд особливостей, які відрізняють його від розслідування інших видів кримінальних правопорушень.

Зазначимо, що корупційні кримінальні правопорушення є серйозною загрозою для правопорядку та економіки країни. Вони часто мають складну структуру та включають у себе багато епізодів, що робить їх розслідування вкрай складним завданням для правоохоронних органів. Розкриття корупційних схем потребує значних зусиль та спеціалізованої експертизи. Для ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень необхідно залучати фахівців з різних галузей, таких як фінансові аналітики, юристи, технічні спеціалісти та інші.

Завдяки багатоепізодному характеру корупційних кримінальних

правопорушень, розслідування вимагає комплексного підходу та врахування всіх можливих аспектів ситуації. Це означає, що слідчі повинні мати глибокі знання у різних сферах, а також бути готовими до аналізу великої кількості інформації та доказів. Крім того, важливо враховувати міжнародний аспект корупційних схем, оскільки вони часто мають транснаціональний характер та включають участь осіб з різних країн [1, с.158].

Нарешті, успішне розслідування корупційних кримінальних правопорушень вимагає також високої ступені співпраці між правоохоронними органами, прокуратурою та іншими відомствами. Це включає обмін інформацією, координацію дій та спільне планування операцій. Такий підхід дозволяє ефективно реагувати на корупційні схеми та вчасно припиняти їхнє функціонування.

Корупційні кримінальні правопорушення часто вчиняються в закритому середовищі, де доступ до інформації та дій осіб, що здійснюють корупційні дії, обмежений. Це ускладнює процес збирання доказів для розслідування таких кримінальних правопорушень. Учасники корупційних схем зазвичай діють обережно та пильно стежать за своїми слідами, що робить виявлення доказів складним завданням для правоохоронців.

Оскільки корупційні дії часто мають місце у закритому колі, свідки таких кримінальних правопорушень можуть бути малочисельними або неочевидними. Це ставить під сумнів адекватність доказів та може ускладнити розслідування. Крім того, корупційні кримінальні правопорушення можуть бути приховані під видом легальних дій, що ще більше ускладнює їхнє виявлення та доведення [2, с.233].

Для успішного розслідування корупційних кримінальних правопорушень важливо мати ефективну систему контролю за фінансовими операціями та доступом до інформації, що дозволить виявити підозрілі транзакції та дії. Також важливою є співпраця зі свідками та внутрішніми інсайдерами, які можуть надати цінну інформацію щодо корупційних схем.

Корупційні схеми часто втілюються особами з високим соціальним статусом та значним політичним або економічним впливом. Це може ускладнювати розслідування корупційних кримінальних правопорушень, оскільки такі особи мають ресурси та можливості для того, щоб уникнути відповідальності за свої дії. Вони можуть використовувати свій статус та вплив для тиску на правоохоронні органи, слідчих та суддів, що може призвести до перешкод у проведенні об'єктивного розслідування та справедливого судового процесу [3, с.101].

У боротьбі з корупцією важливо мати ефективні механізми захисту слідчих та інших учасників правового процесу від тиску та впливу корупціонерів. Це може включати захист їхніх особистих даних, забезпечення безпеки та конфіденційності під час розслідування, а також надання їм правової підтримки та захисту від можливих репресій. Також важливо, щоб правоохоронні органи мали достатні ресурси та незалежність для того, щоб

ефективно протистояти будь-яким спробам тиску та впливу з боку корупціонерів.

Нарешті, важливою є також роль громадськості та незалежних ЗМІ в боротьбі з корупцією. Їхня роль у виявленні корупційних схем, викритті фактів корупції та створенні громадського тиску на владу для прийняття ефективних заходів протидії корупції не може бути переоцінена. Громадськість має право на інформацію про корупційні дії та можливість вільно висловлювати свою позицію стосовно них, що є важливим чинником у забезпеченні прозорості та відкритості в суспільстві [4, с.176].

В Україні існує ряд проблем, які ускладнюють розслідування корупційних кримінальних правопорушень. До них належать:

1. Недостатня політична воля: боротьба з корупцією часто декларується, але не підкріплюється реальними діями з боку влади.

2. Недосконалість законодавства: законодавство, що регулює боротьбу з корупцією, потребує удосконалення.

3. Неефективність роботи правоохоронних органів: правоохоронні органи часто не мають достатньої кваліфікації та досвіду для розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

4. Корупція в правоохоронних органах: корупція в правоохоронних органах є однією з основних причин неефективності боротьби з корупцією.

Для удосконалення розслідування корупційних кримінальних правопорушень в Україні необхідно:

– Підвищити політичну волю: боротьба з корупцією має стати реальним пріоритетом для влади.

– Удосконалити законодавство: законодавство, що регулює боротьбу з корупцією, має бути доопрацьоване з урахуванням кращих світових практик.

– Підвищити кваліфікацію та досвід слідчих: слідчі, які розслідують корупційні кримінальні правопорушення, повинні мати відповідну кваліфікацію та досвід.

– Боротися з корупцією в правоохоронних органах: корупція в правоохоронних органах має бути викоренена.

Отже, розслідування корупційних кримінальних правопорушень є складним завданням, яке потребує комплексних заходів. Для його успішного виконання необхідна політична воля, удосконалення законодавства, підвищення кваліфікації слідчих та боротьба з корупцією в правоохоронних органах.

1. Шевчук В. М. Проблеми формування та реалізації криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень корупційної спрямованості. *Запобігання корупції у приватному секторі* : матеріали наук.-практ. «круглого столу» (Харків, 1 липня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 155–159.

2. Пчеліна О. В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів корупційної спрямованості. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф (м. Дніпро, 15 листоп. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 231–

234.

3. Кустова Т. Сутність та ознаки корупційних злочинів в публічній службі в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4. С. 98–105.

4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посібник. Х. : Харків юридичний, 2013. 220 с.

Марія БУРАК,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності

Національної академії внутрішніх справ

Діана БОЛІСТОВСЬКА,

курсант 404 навчальної групи
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ЕВАКУАЦІЯ, ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Від початку широкомасштабної війни російської федерації проти України особливих масштабів набув процес вивезення українських громадян на тимчасово окуповану територію України, а також вивезення їх на територію рф. Російська сторона часто називає це «евакуацією цивільного населення», проте ці умисні дії російської сторони можуть бути кваліфіковані як примусове переміщення та депортація громадян України, які є воєнним злочином.

Зазначимо, що пряма заборона, незалежно від мотивів, проводити примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні, встановлена статтею 49 Женевської конвенції про захист жертв війни від 1949 року та статтею 85 Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій.

Єдиним винятком є евакуація, яка може проводитися лише за наявності однієї з двох підстав, передбачених статтею 49, і не може передбачати переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території, за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин. Особи, яких було евакуйовано в такий спосіб, повинні бути відправлені додому відразу після припинення воєнних дій на цій території, і право таких осіб покинути територію, якщо виїзд не суперечить національним інтересам держави, не може бути обмежене [1].

Хоча примусове переміщення осіб із гуманітарних міркувань може бути виправданим в окремих ситуаціях, підстава для такого переміщення не є достатньою, якщо гуманітарна криза, яка спричинила переміщення осіб, сама по собі є результатом неправомірних дій порушника.

Водночас, евакуація не може бути примусовим процесом, має бути цілковито вільним вибором особи. Евакуація не може застосовуватися як стратегія ведення війни, зокрема, досягнення військової переваги, а цивільні особи, які відмовляються від евакуації, зберігають свій захищений статус і не можуть зазнавати будь-яких обмежень і прямих нападів [2].

Від евакуації слід відрізнити депортацію та насильницьке переміщення населення - тобто насильницьке переміщення осіб, які зазнали виселення або інших примусових дій, з району, в якому вони законно перебувають, без підстав, що допускаються міжнародним правом.

Отже, залежно від того, куди саме відбувається переселення, можна розрізнити депортацію, тобто насильницьке переміщення цивільних осіб з території їх проживання на територію держави-окупанта чи іншої держави та примусове переміщення, яке проявляється у формі насильницького переселення цивільних осіб з території проживання на іншу територію у межах держави їхнього громадянства. Таким чином, примус у цьому випадку передбачає не тільки застосування фізичного впливу, але й погрозу насильством, переслідування, затримання, психологічний тиск, зумисне створення середовища небезпеки стороною збройного конфлікту тощо [1].

Що стосується примусовості переміщення, то вона, по суті, визначається через відсутність реального вибору постраждалих у цьому процесі. А отже, згода осіб на переміщення, чи навіть запит на таке переміщення мають бути надані добровільно, в результаті вільного волевиявлення особи, яке оцінюється з урахуванням всіх обставин кожного конкретного випадку переміщення. Тобто згода постраждалої особи на переміщення не робить таке переміщення автоматично правомірним, оскільки обставини такого переміщення можуть знецінити таку згоду, якщо вона була отримана в умовах терору та насильства. Відповідно, створення умов, в яких особи побоюються насильства, примус, затримання, психологічний тиск, знищення будівель в житлових зонах - це створення атмосфери, в якій іншого вибору, крім як покинути місцезнаходження, немає. Створення такої атмосфери - це примусове переміщення [2; 4, С. 310-313].

Наприклад, численні свідчення українців, які були переміщені чи депортовані, є підтвердженням того, що російські військові, здійснюючи психологічний примус, обман чи інші злочинні дії змушували таких громадян обирати шлях на територію, які знаходяться під контролем окупантів або на територію рф.

Крім того, майже відразу після появи перших офіційних повідомлень про примусове переміщення або депортацію українських громадян російськими військовими почали з'являтися і свідчення щодо того, як відбувається процес переміщення, який набув примусового характеру, зокрема процедури так званої

«фільтрації» [2]. Найпоширеніша процедура «фільтрації» на окупованих територіях полягає в тому, що на блокпостах під час виїзду з окупованого російськими військовими населеного пункту або в самому місті чи селі проводяться обшуки житла, автівок, особистих речей, огляд телефонів і комп'ютерної техніки, дактилоскопіювання, фотографування, співбесіди із російськими військовими (схоже, за участю співробітників ФСБ). Після цього особу скеровують у спеціальні пункти, де розгорнуті так звані «фільтраційні табори»: там можуть видати «довідку» про проходження фільтрації – або ж затримати для детальнішої перевірки [1].

Неодноразово ставало відомо про розлучення сімей, а саме, за результатами «фільтраційних заходів», дітей забирали від батьків. Зазначене вже є фактом того, що росія здійснює геноцид українського народу, відповідно до п.е ч.1 ст.2 Конвенцію ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року.

Слід зазначити, що українських громадян, в найгіршому випадку, за результатами фільтрації, чекає арешт, а в подальшому в'язниця. За відомою інформацією, таких громадян піддають до жорстокого поводження з ними. А саме : побиття, жорстокі допити, катування, що знову ж таки свідчить про грубе порушення норм гуманітарного права. Особи, які були направлені до в'язниці, слідчих ізоляторів і т.д., є незаконно позбавленими волі. Тобто ці особи не є військовополоненими, та не має певного регулювання нормативними актами. Також, окупанти здійснюють масований обстріл для залякування цивільного населення, створюючи таким чином певну психологічну обстановку, за якої особу ставлять перед вибором життя або смерті. Остання, у свою чергу, не в змозі приймати зважені рішення.

Депортація може відбуватися і в прихованій спосіб. Дане діяння відбувається шляхом обману осіб, коли російські військові виконуючи протиправний наказ депортують, тобто примусово переміщують людей, запевняючи останніх, що проводиться евакуація. Так, прикладом слугує «літній відпочинок і табір» для дітей, який застосовували на окупованій території Запорізької області. Неповнолітніх вивозили на так званий «відпочинок у таборі» до Криму. Приводи, під якими окупанти вивозили дітей, від початку повномасштабної війни трансформувались в залежності від того, наскільки батьки погоджувались віддавати дітей на такі «ініціативи» [2].

Принагідно додамо, що 4 квітня 2023 в Україні винесли вирок за депортацію кримчан зі тимчасово окупованого півострова. Як зауважив керівник прокуратури Криму Ігор Поночовний «Це перший в Україні вирок за депортацію цивільного населення з окупованого півострова. Свого роду прецедент у національній правовій системі. Ще три справи про аналогічні злочини розглядаються в суді. До МКС було направлено три повідомлення з доказами масового видворення громадян України з тимчасово окупованого півострова, примусового переміщення жителів Криму на материкову частину України, депортації кримських в'язнів до місць позбавлення волі на території

рф» [4; 2].

Отже, резюмуючи сказане, зазначимо, що евакуація є лише одним із способів захисту цивільного населення, який може використовуватися в чітко визначених випадках, а саме: для гарантування безпеки цивільного населення та обумовлений імперативними причинами воєнного характеру.

В залежності від того, куди саме вивозять дітей на тимчасово окуповану територію чи територію іншої країни, розрізняється депортація та примусове переміщення. Депортація – це насильницьке перевезення на територію іншої країни, а примусове переміщення – це насильницьке переміщення в межах однієї держави. Тому якщо рф перевозить дітей у межах тимчасово окупованих територій – це примусове переміщення.

Важливим індикатором у цьому процесі є примус. Проявами примусу, окрім фізичного можуть бути: фізичний вплив, погроза застосування насильства, переслідування, утримання, психологічний тиск тощо. Процес примусового переміщення на територію рф набув процедури так званої «фільтрації».

Тому без сумніву можна стверджувати, що дії рф в жодній мірі не відповідають вимогам евакуації як за підставою для проведення таких дій, так і за організацією процесу, а свідомо підміна понять евакуації та депортації містить ознаки спроби рф зняти з себе відповідальність за примусову депортацію українців. Тому надзвичайно важливо ідентифікувати і фіксувати всі факти примусового переміщення або депортації українських громадян, які вчиняють як російські військові, так і російська влада, з метою притягнення їх до відповідальності, бо такі дії є міжнародним злочином.

1. Депортація та примусове вивезення українських дітей до РФ: що саме ухвалила ПАРЕ в резолюції про ознаки геноциду? Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/parye-ukhvalyla-rezolyutsiyu-pro-oznaky-henotsydu-shcho-dali/32384079.html>.

2. Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. *Аналітичний звіт*. 2022. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_ukr.pdf.

3. Як Росія депортує українців з окупованих територій і що з цим роблять правозахисні організації. *INFORM ZP. UA*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2023/03/28/183289_yak-rosiya-deportuye-ukrayintsiv-z-okupovanyh-terytorij-i-shho-z-tsym-roblyat-pravozahysni-organizatsiyi/

4. В Україні вперше винесли вирок за депортацію цивільного населення з Криму. URL: <https://babel.ua/news/92431-v-ukrajini-vpershe-vinesli-virok-za-deportaciyu-civilnogo-naselennya-z-krimu>.

Данііл ВАРЕНИК,

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій ТЕЛІЙЧУК,

професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності факультету
підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний стан діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України свідчить, що суттєвий вплив на законодавче забезпечення оперативно-розшукової діяльності здійснюють умови військового стану у країні. На оперативні підрозділи була покладена низка важливих завдань, в тому числі розшук безвісти зниклих осіб. Головною метою, у цій, досить не простій, ситуації, виступає контроль криміногенної ситуації, забезпечення збереження захисту прав і свобод людини та охорона конституційних гарантій [1]. Прийняття нового Кримінального Процесуального Кодексу України встановило суттєво нові підходи до правового регулювання оперативно-розшукової діяльності й оперативного забезпечення кримінального судочинства [2].

Ми цілком згодні з думкою Телійчука В. Г., щодо проведеного ним аналізу нормативно-правових актів, наукових публікацій з означеної тематики та діяльності практичних підрозділів, котрий надає можливість визначити ряд проблемних питань щодо правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, а також протидії корисливо-насильницьким злочинам [2]. Вважаємо за необхідне, звернути увагу на найбільш суттєві:

1) втрата монопольного правового регулювання проведення оперативно-розшукових заходів. Запровадження нового правового інституту – негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, здійснило суттєвий вплив на організацію оперативно-розшукової діяльності, а саме у сфері документування злочинних дій;

2) найсуттєвішим недоліком чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на мою думку, виступає створена система противаг та стримувань, що визначена статтями 6, 7 та 9;

3) правовий та соціальний захист осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам у сфері протидії злочинності на конфіденційній основі (нині оперативні підрозділи відмовляються від осіб, з якими виникають складнощі трудової угоди).

Це передбачалось низкою об'єктивних обставин, які мають зв'язок із чіткою персоніфікацією соціального страхування громадян, з чого випливають складнощі, що стосуються дотримання вимог конспірації та режиму секретності. Здебільшого особи, що залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності не бажають мати письмове підтвердження співробітництва, у вигляді укладеної угоди. Зазначене не може позитивно впливати на якість негласного апарату і на результати його роботи [2].

На нашу думку, правове регулювання оперативно-розшукової протидії, як складового елементу оперативно-розшукової діяльності, можна визначити як правове поле, в межах якого передбачається діяльність його учасників. Правовому регулюванню в оперативно-розшуковій протидії підлягають суспільні відносини (виникають, тривають і припиняються) в самій оперативно-розшуковій протидії або в зв'язку з її здійсненням. Державою проводиться правове регулювання власне не цієї діяльності, а тих суспільних відносин (оперативно-розшукових та ін.), які функціонують в оперативно-розшуковій протидії [3]. На практиці, у період дії військового стану та деякого часу після його закінчення, як ніколи, важливий контроль оперативної обстановки. Проте, оперативно-розшукове законодавство не вбачає суттєвих правових змін для полегшення роботи оперативних підрозділів, на час введення вищезазначеного стану, шляхом обмеження певного кола прав тієї особи, стосовно якої проводяться оперативно-розшукові заходи.

Нормативно-правове регулювання протидії оперативними підрозділами злочинним діянням встановлює ряд послідовних етапів, а саме: попередня оцінка нормативно-правової бази та її аналітичне дослідження; створення нових ефективних відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актів, а також їх впровадження у практичну діяльність. Аналітичний огляд наукових праць та систематизація існуючих наукових підходів дає можливість стверджувати, що діяльність оперативних підрозділів базується безпосередньо на спеціальних принципах оперативно-розшукової діяльності, тому відсутність закріплення таких принципів у чинному законі, на мою думку, в значній мірі збіднює правову основу для даної діяльності [4].

При дослідженні проблеми правового регулювання діяльності оперативних підрозділів в умовах військового стану, варто звернути увагу на встановлення кола суспільних відносин, тобто визначення предмета правового регулювання. В нього включаються всі суспільні відносини, які об'єктивно, можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу і в зазначених вище

соціально-політичних умовах потребують даного впливу, що здійснюється шляхом реалізації юридичних норм та всіх інших юридичних засобів, що створюють собою механізм правового регулювання.

Враховуючи вищесказане, можу сформулювати певні висновки. Межі правового регулювання суспільних відносин в оперативно розшуковій протидії кримінальним правопорушенням, являє собою зумовлені об'єктивними та суб'єктивними чинниками межі державно-владного втручання в суспільні відносини, які виникають у зв'язку з наявністю достатнього ступеню достовірності вчинення злочину або з його вчиненням і його гласним або конспіративним попередженням, виявленням та припиненням за посередництва застосування спеціальних сил, засобів і методів, а також вчинення оперативно-розшукових дій за правилами норм оперативно-розшукового законодавства [3].

Механізм правового регулювання діяльності оперативних підрозділів охоплює дуже широке коло питань. Проте, правові норми, що діють у даній сфері, реалізуються у недостатній мірі в умовах військового стану, тому потребують подальшого удосконалення.

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [26.02.2024]

2. Телійчук В. Г. Кримінально-процесуальний Закон України та актуальні проблеми удосконалення оперативно-розшукового законодавства. Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2015 р.). Кіровоград: «КОД», 2015. 264 с. http://kidmu.com.ua/images/ndrobot/Materialu_konferencii_4.12.2015.pdf#page=120 [28.02.2024]

3. Телійчук В. Г. Теоретико-правові та практичні проблеми оперативно-розшукового законодавства. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький: «КОД», 2017. С. 338–343. URL: http://kidmu.com.ua/images/ndrobot/20162017/20170407_tezu.pdf#page=338 [28.02.2024]

4. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін.; за заг. ред. В. В. Аброськіна. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. – 198 с.

Таїсія ВОВК

здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Артур МАРГУЛОВ

доктор історичних наук, проф., професор
кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін

ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІНІЦІАТИВА У КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

Після Другої світової війни перед Європою постало завдання об'єднати країни на багатосторонній основі взаємної співпраці та підтримки на міжнародній арені. Проаналізувавши виклики історії, демократична Європа та її представники вважали, щоб найкращим чином змінити геополітичну ситуацію треба докорінно змінити своє ставлення до економіки, геополітичних кордонів та регіонального співробітництва. Таким чином, посилення демократичних інститутів Центрально-Східної Європи завдяки послабленню зовнішньополітичного впливу та ролі СРСР, стало відправною точкою створення Центральноєвропейської Ініціативи (ЦЄІ). Центральноєвропейська ініціатива - це регіональна організація країн Центральної та Східної Європи, діяльність якої спрямована на налагодження багатостороннього співробітництва у політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах та сприяння на цій основі зміцненню стабільності і безпеки в регіоні [1]. Пріоритетами цієї діяльності виступає поглиблення та посилення європейської інтеграції та можливість збільшення впливу Європейського Союзу в Центральній та Східній Європі, що в свою чергу стає розвитком та відправною точкою у модифікації та посиленні ролі Європи на геополітичній арені світу.

Центральноєвропейська ініціатива не має таких важелів впливу на міжнародну ситуацію, як наприклад, НАТО або ЄС. Одним з найважливіших чинників ЦЄІ є право та можливість вести співпрацю на рівні держав, як наприклад у 90-х роках минулого століття так протікали перемовини у процесі інтеграції країн у загальноєвропейську спільноту. Одним з найважливіших чинників співпраці Центральної та Східної Європи було об'єднання зусиль у подоланні економічної, культурної та політичної неоднорідності [2], яке залишилося після розпаду тоталітарної системи. Тобто, ЦЄІ це в першу чергу організація, яка з самого початку намагалася налагодити міжнародну співпрацю країн Центральної та Східної Європи, незважаючи на їх минуле, бо зміцнення безпеки та стабільності у регіоні було найважливішим завданням

після розпаду тоталітарної диктатури.

У контексті зовнішньої політики Центральноєвропейська ініціатива ставила собі за завдання реалізацію міжнародної «обіцянки» у сфері державних об'єднань, що відчували себе приналежними до європейської спільноти. Можна навести приклад спільної декларації міністрів закордонних справ Італії, Словенії та Угорщини у 1996 році [3]. Такі дії можна назвати налагодженням зовнішньої комунікації між державами у контексті політичної та економічної співпраці після Другої світової війни, незважаючи навіть на держави посттоталітарного табору.

Центральноєвропейська ініціатива відіграє важливу роль у зовнішній політиці України. На період 2023 року, Україна є повноправним членом організації (починаючи з 31 травня 1996 року). Вступ до ЦЄІ був важливим кроком для майбутньої інтеграції до Європейського Союзу до активного транскордонного співробітництва у економічних, соціокультурних та політичних галузях. Можна звернути увагу на співпрацю з нашими найближчими сусідами, Польщею х зараз можна назвати одними з найперспективніших на сучасному етапі незалежності України. Польща була з найперших хто допоміг Україні після повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Між польськими партнерами та Україною постійно розглядаються та приймаються проекти з підтримки один одного, одним з останніх таких проектів виступає взаємне визнання цифрових документів.

Центральноєвропейська ініціатива це важлива організація з точки зору міжнародної ініціативи. ЦЄІ це перші кроки держав до інтеграції у європейський політичний та економічний простір, в першу чергу хочеться відзначити стійкість цієї організації на шляху її становлення, на шляху подолання пострадянської кризи на території Східної Європи. Отже, Центральноєвропейський ініціативі вдалося об'єднати своїми зусиллями держави регіону для посилення політичної та соціально-економічної структури Європи. ЦЄІ є важливою ініціативою також і для України, бо для нас це шлях до інтеграції з ЄС, ЦЄІ для України – це інструмент співпраці, завдяки чому Україна посилює свій вплив на європейському континенті.

1. Білан В. М. Центральноєвропейська ініціатива у зовнішній політиці України, Угорщини та інших країн регіону 1989-1999 рр. / В. М. Білан / Наукові записки НаУКМА : Спеціальний випуск. 2000. Т. 18, ч. 1. – С.129-133.

2. Дукмас О. Центральноєвропейська ініціатива: від консультаційного форуму до регіонального об'єднання держав. URL: <https://vmv.kyvu.edu.ua/series/vmv/vipusk9/22.pdf>.

3. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/centralnoyevropejska-iniciativa>.

4. Алексеєнко І. В., Єремєєва І. А., Маргулов А. Х., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин. Підручник. Дніпро: ДДУВС. 2020. 228 с.

5. Алексеєнко, І. В., Курас, А. І., & Маргулов, А. Х. (2021). А 47 Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір: підруч.; за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. ІВ Алексеєнко/ІВ Алексеєнко, АІ Курас, АХ Маргулов. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.

Олег ВОЛОВИК,

курсант 401 навчального взводу
Херсонського факультету
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

Олег КОРОПАТОВ,

к.ю.н., доцент, професор кафедри
загальноправових дисциплін,
Херсонського факультету
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ СПОСОБУ ЖИТТЯ СУДДІ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ДЕКЛАРАЦІЇ, ПОДАНОЇ СУДДЕЮ

Статтею 52-2 Закону України «Про запобігання корупції» (далі- Закону) передбачено порядок здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею Конституційного Суду України (далі- КСУ), моніторингу способу життя судді, судді КСУ визначається Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) за погодженням відповідно Вищої ради правосуддя або зборів суддів КСУ. Такий порядок не може встановлювати особливості здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею КСУ, моніторингу способу життя судді, судді КСУ, не передбачені Законом [1].

Однак, відповідно до ч. 3 Перехідних положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» №1079-ІХ від 15.12.2020 р. НАЗК у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом розробляє проекти порядків здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею КСУ, моніторингу способу життя судді, судді КСУ та надає їх на погодження Вищій раді правосуддя та зборам суддів КСУ, які протягом місяця з дня їх отримання погоджують такі проекти порядків.

В іншому випадку, за відсутності відповідного погодження протягом строку, встановленого абзацом першим цього пункту, НАЗК здійснює повну перевірку декларацій, поданих суддями, суддями КСУ, а також моніторинг способу життя судді, судді КСУ безпосередньо у порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції».

Відповідно до Рішення Вищої ради правосуддя №499/0/15-21 «Про відмову у погодженні проекту Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею» було вирішено відмовити НАЗК в погодженні проекту Порядку проведення повної перевірки декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею [2].

Тобто, виходячи з законодавчих положень і відсутності погодження цих проєктів, НАЗК має повне та законне право на проведення перевірки декларацій суддів, суддів КСУ за загальною процедурою, але з урахуванням особливостей, визначених у ст. 52–2 Закону України «Про запобігання корупції», про що також було вказано в роз'ясненнях на офіційному сайті НАЗК.

З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 51-4 Закону моніторинг способу життя суб'єктів декларування здійснюється НАЗК на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із медіа та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам [1].

Згідно до ч. 1 ст. 51-3 Закону перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності [1].

НАЗК проводить перевірку декларації на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших джерел, про можливе відображення у декларації недостовірних відомостей.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#doc_info (дата звернення: 04.02.2024).

2. Про відмову у погодженні проєкту Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею: Рішення ВРП від 03.01.2021 №499/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/732> (дата звернення: 04.02.2024).

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#doc_info (дата звернення: 04.12.2023).

Денис ВОЛЯНЮК,

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Олександр НЕКЛЕСА,

викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА СИЛА ТА ДОКАЗОВА ЦІННІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Широке поширення та застосування цифрових технологій, електронних засобів комунікації та Інтернету значно вплинуло на всі сфери суспільних відносин. Внаслідок цих змін з'явилися нові джерела доказової інформації, а також механізми та методи роботи з нею. У зв'язку з загальною комп'ютеризацією та інформатизацією, проблема ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу під час розгляду судових справ стала одним з основних викликів для теорії та практики.

Використання комп'ютерної обробки інформації призвело до з'яви так званих «безпаперових» документів, які створюються на комп'ютерах та зберігаються на електронних пристроях. У зв'язку з цим, термін «документ» тепер асоціюється з матеріальним носієм, оскільки інформація, яка міститься в ньому, піддається подібним процесам: запис, зберігання, передача, одержання (збирання та пошук) та читання [1, с.307].

Одним з перших нормативно-правових актів, призначених для встановлення основних організаційно-правових принципів електронного документообігу та використання електронних документів в Україні, був Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», що прийнятий 22 травня 2003 року [2].

У своїй науковій роботі О.В. Шведова провела дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів комплексного криміналістичного аналізу документів, що створені з використанням комп'ютерних технологій. Вона детально розглянула поняття та класифікацію об'єктів, завдань, методів та методик, що використовуються в комплексному криміналістичному аналізі документів, зроблених за допомогою комп'ютерних технологій. Крім того, вчений надає наукове визначення терміну «електронний документ», розглядає основні характеристики та ознаки

електронних документів і пропонує їх класифікацію [3].

Орлов Ю. Ю. та Чернявський С. С. зауважили, що «електронні документи» можуть бути створені незалежно від кримінального розслідування. Вони можуть містити опис подій, що є об'єктом розслідування (наприклад, результати моніторингу дій користувача, який здійснює шахрайство в комп'ютерній мережі), або вони можуть бути засобом вчинення злочину (наприклад, імітаційний сайт для здійснення Інтернет-маркетингу), або вони можуть фіксувати окремі факти і обставини, що стосуються кримінального розслідування (наприклад, трафіки з'єднань абонентів мобільного зв'язку, які можуть бути свідками події) [4, с. 18].

Колективи авторів з закладів вищої освіти, які забезпечують навчання зі спеціальності «Право», також досліджували поняття електронного документа. Наприклад, в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ були опубліковані методичні рекомендації під назвою "Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів". В цьому документі автори проаналізували поняття та різновиди електронних носіїв інформації, також вони дослідили тактичні особливості доступу до цих носіїв, порядок ідентифікації власника Інтернет-сторінки, особливості проведення експертизи носіїв інформації та інші аспекти [5].

Отже, концепція електронних доказів потребує подальшого вдосконалення з урахуванням стандартів Ради Європи та практики країн Європейського Союзу. У Конвенції про кіберзлочинність визначено термін «комп'ютерні дані» як будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у формі, придатній для обробки у комп'ютерній системі, включаючи програму, що може викликати виконання певної функції комп'ютерною системою. Також визначено термін "дані про рух інформації", які описують характеристики комунікації за допомогою комп'ютерної системи. З аналізу проведених досліджень можна зробити висновок, що науковці стикаються з проблемою відсутності однозначного визначення поняття «електронний документ», яке на даний момент відсутнє в Кримінальному процесуальному кодексі. Однак, ще більшою проблемою є відсутність загального підходу до сутності електронного документа у процесі доказування.

1. Салтевський М. В. Криміналістика. Підручник: у 2-х ч. 1. Х.: КонСУМ. Основа. 1999. 416 с. (дата звернення: 16.02.2024).

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15/para07#o7> (дата звернення: 16.02.2024).

3. Шведова О. В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2006. 19 с. (дата звернення: 16.02.2024).

4. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(13). С. 12–24. (дата звернення: 16.02.2024).

5. Гаркуша А. Г. Захарко А. В., Рогальська В. В., Краснобрижій І. В., Брягін О. В. Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 73 с. (дата звернення: 16.02.2024).

Дар'я ВОРОНА,

курсант III курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ганна БІДНЯК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Об'єктом пізнання є подія минулого. Подія кримінального правопорушення сталася в минулому, і встановити її обставини, що мають юридичне значення, можна тільки за її слідами. Тобто, між учиненням кримінального правопорушення та його розслідуванням завжди існує певний проміжок часу (іноді досить тривалий). Сліди кримінального правопорушення в широкому розумінні – це будь-які матеріальні й ідеальні відображення кримінального правопорушення у навколишньому середовищі, тобто під ними розуміють усі зміни, які були внесені в навколишню обстановку в результаті суспільно-небезпечного діяння людини. Слідами кримінального правопорушення є не лише сліди-відбитки, але й зміна просторового розташування предметів, їх зникнення або поява, залишки предметів і речовин, внесення змін у документи, формування у свідомості очевидців певних образів тощо. Як правило, кримінальне правопорушення відображається у слідах не повністю, а фрагментарно, що створює суттєві труднощі у пізнавальному процесі. Воно являє собою специфічний різновид соціального пізнання, в наслідок якого уповноважена на те державою особа отримує специфічний вид соціального знання, обумовленого об'єктом пізнання і визначеними законом та підзаконними нормативними актами засобами, методами і формами його оволодіння. Через свою специфіку розслідування повинне давати не просто знання, а обґрунтоване знання,

істинність якого не міг би заперечити жоден учасник кримінального процесу. Починається інформаційно-пізнавальна діяльність з вивчення явищ, що уявляють собою зовнішнє виявлення події злочину через встановлення конкретних матеріальних об'єктів – носіїв, джерел інформації, їх фіксації та процедурного введення в процес доказування. Пізнання тут відбувається від явищ до сутності [1].

Розслідування кримінальних правопорушень – це складний та багатоетапний процес, який включає в себе численні пізнавальні етапи. Ось деякі особливості розслідування кримінальних правопорушень як пізнавального процесу. Воно починається зі збору інформації про подію чи кримінальне правопорушення. Може включати отримання свідчень, аналіз документів, експертні дослідження та інші джерела. Поліція та слідчі вивчають місце злочину, фіксують сліди, збирають докази та проводять фото- та відеофіксацію. Сценічне дослідження важливо для визначення обставин та збирання доказів. Розслідування може включати співпрацю з різними експертами, такими як дактилоскопісти, балістичні експерти, експерти з ДНК тощо. Це допомагає встановити обставини кримінального правопорушення та ідентифікувати осіб, що мали відношення до нього. Розслідування може включати аналіз психологічних аспектів правопорушень та мотивації злочинців, а профілі кримінальної поведінки можуть бути використані для прогнозування дій та встановлення його особливостей. Сучасні технології грають важливу роль у розслідуванні, забезпечуючи можливість аналізу великої кількості інформації, перевірки баз даних та використання програмного забезпечення для реконструкції подій. У процесі розслідування важливо забезпечувати захист прав та свобод громадян, зокрема, використовуючи прозорі процедури, гарантії та виключаючи можливість незаконного обшуку чи арешту [2].

Також сліди кримінального правопорушення можуть бути схожими на сліди незлочинної події. Це породжує проблему приналежності виявлених слідів саме кримінальному правопорушенню, адже сліди залишають, як події, що передували кримінальному правопорушенню, так і ті, що відбулися після його вчинення. Крім того, в окремих випадках проблемним буває оцінювання слідів з урахуванням можливого характеру події. Наприклад, обстановка виявлення трупа людини може бути характерною як для вбивства, так і для самогубства або нещасного випадку. Розслідування кримінальних правопорушень завжди здійснюється в атмосфері існуючої або очікуваної протидії. Кримінальне правопорушення є суспільно небезпечним діянням, за яке передбачається кримінально-правова відповідальність (покарання). Винні особи, як правило, намагаються її уникнути, для чого використовують заходи щодо приховування кримінального правопорушення або здійснення протидії розслідуванню. Одним із способів їх дій є знищення слідів, створення штучної обстановки після вчинення кримінального правопорушення та фальсифікація окремих

слідів, у зв'язку з чим можуть виникнути певні проблеми з їх оцінюванням. Крім того під час розслідування злочинець та особи, які зацікавлені з тих чи інших причин у нерозкритті злочину, можуть створювати для правоохоронних органів різні перешкоди в отриманні доказів (протидіяти розслідуванню). Потрібно зазначати, що в криміналістичній літературі особливий акцент робиться саме на протидії розслідуванню, як характерної особливості сучасної злочинності та її прояву при здійсненні слідчої діяльності. Саме приховування, знищення, маскування, фальсифікація інформації, замовчування, обмова під час кримінального провадження спонукають до пошуку адекватних методів подолання (попередження, нейтралізації) різних форм протидії розслідуванню. Також важливим чинником є жорстке кримінально-правове регламентування процедури розслідування, що накладає обмеження у виборі пізнавальних засобів і обмежує у часі. Тобто обставини вчиненого кримінального правопорушення повинні бути встановлені швидко з упередженням намагань знищення доказів і з використанням найбільш ефективних засобів. Видається, що саме з цим пов'язано задіяння в процесі розслідування різних суб'єктів, оснащених відмінними методами пізнання, і виділення різних видів практики (слідчої, оперативно-розшукової, експертної). Згадані особливості розслідування кримінальних правопорушень обумовили необхідність вироблення криміналістикою певних методів пізнання, які використовуються в цій діяльності. Зокрема, до них належать: криміналістична діагностика; криміналістична ідентифікація та встановлення групової належності об'єкта [3].

Отже, пізнання здійснюється у формі доведення, а розслідування кримінальних правопорушень проводиться з використанням способів отримання доказів, визначених кримінальним процесуальним законом – слідчих (розшукових) дій. У законі регламентується порядок їх застосування, а також встановлюються певні строки кримінального провадження. Сукупність кримінальних процесуальних приписів і вимог вводить розслідування кримінального правопорушення у певні часові межі й форми ухвалення рішень, які суттєво впливають на пізнавальний процес.

1. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін Криміналістика: підручник . – К. : «Центр учбової літератури», 2015.– 544 с.

2. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник за заг. ред. доктора юридичних наук, проф. О. О. Юхна. Харків: «НікаНова», 2017. 152 с.

3. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: монографія. 2-е вид. перероб. та допов. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 317 с

Дар'я ВОРОНА,

курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Марина ЛОГІНОВА,

викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У завданнях цивільного судочинства передбачено вирішення конфліктів з метою ефективного захисту прав і інтересів осіб. Суд та учасники судового процесу повинні керуватися завданням цивільного судочинства, яке має пріоритет перед будь-якими іншими міркуваннями під час судового процесу. Проте, відповідно до принципу диспозитивності, сторонам у цивільних справах надається можливість вирішувати спір поза судом або в межах судових процедур, впливаючи на хід розгляду справи. Засоби врегулювання цивільних спорів можуть бути використані сторонами перед судом чи в процесі розгляду справи, включаючи взаємодію з адвокатами або посередниками. Наразі законодавство не визначає конкретних позасудових процедур, які могли б вплинути на судовий розгляд. Вирішення спору за участю судді можливо лише за згодою сторін перед початком розгляду справи. Однак ця процедура не може мати місце, якщо до справи долучена третя особа з власними вимогами. Такий підхід обґрунтований тим, що результат урегулювання не повинен порушувати права чи інтереси осіб, які не є сторонами конфлікту [1].

Врегулювання спору за участю судді відбувається через спільні або закриті наради, які можуть відбуватися в режимі відеоконференції згідно з правилами цивільного процесуального кодексу України. Спільні наради включають всіх учасників справи – сторони та їхніх представників, разом з суддею. Закриті наради проводяться за ініціативою судді окремо з кожною стороною. Суддя влаштовує ці наради з метою досягнення угоди між сторонами. Залежно від обставин, суддя може призначити перерву в межах вирішення спору. На початку першої спільної наради суддя пояснює мету, порядок проведення цього процесу, а також права та обов'язки сторін. Під час цих нарад суддя уточнює основи позову та заперечень, роз'яснює сторонам докази для вирішення спору, пропонує можливі шляхи урегулювання та

здійснює інші дії, спрямовані на досягнення згоди. Суддя може вказати на судову практику у схожих справах та запропонувати можливі шляхи вирішення спору під час закритих нарад. Вирішення спору за участю судді відбувається через спільні або закриті наради, які можуть проводитися онлайн за правилами цивільного процесуального кодексу України. Спільні наради включають усіх учасників справи – сторони та їхніх представників разом із суддею. Закриті наради організовані за ініціативою судді окремо з кожною стороною. Мета цих нарад – досягнення згоди між сторонами за участю судді. Суддя, враховуючи обставини, може оголосити перерву для вирішення спору. На початку першої спільної наради суддя роз'яснює мету, порядок проведення процедури та права сторін. Під час цих нарад суддя уточнює підстави позову та заперечень, пояснює докази для вирішення спору та пропонує шляхи урегулювання, здійснюючи інші дії для досягнення згоди. Суддя також може вказати на судову практику у подібних справах та запропонувати шляхи вирішення спору під час закритих нарад. Під час врегулювання спору за участю судді встановлено, що суддя не може надавати сторонам юридичні консультації, давати оцінку доказів у справі чи рекомендації. Будь-яка інформація, отримана сторонами або суддею під час такого врегулювання, є конфіденційною. Заборонено використовувати портативні аудіотехнічні засоби, а також здійснювати фото- або відеозйомку, звукозапис під час цього процесу. Стаття 70 ЦПК України встановлює, що під час позасудового врегулювання спору особи, які зобов'язані зберігати таємницю про отримані ними відомості у зв'язку з професійною правничою допомогою або послугами посередництва (медіації), не можуть бути піддані допиту стосовно цих відомостей. Також суддя не може бути допитаний щодо інформації, яка стала відома йому під час врегулювання спору за його участю. Статтею 204 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що врегулювання спору за участю судді завершується у таких випадках: коли одна зі сторін подає заяву про припинення цього процесу; коли вичерпується строк проведення врегулювання, який не може перевищувати тридцяти днів з моменту призначення; за ініціативою судді у разі затягування процесу будь-якою стороною; у випадку досягнення сторонами мирової угоди та подання до суду заяви про її схвалення, або якщо позивач вирішив не продовжувати позов, або визнання відповідачем всіх вимог позову. У таких випадках справа передається на розгляд іншому судді відповідно до встановленого законом порядку [2].

Результатом ефективних дій під час врегулювання спору є виключно укладання мирової угоди між сторонами. Мирова угода укладається для вирішення конфлікту на основі компромісу та стосується лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть включати в угоду пункти, не обмежуючись лише обговорюваним конфліктом, однак ці умови не повинні порушувати права або законно захищені інтереси інших осіб. Подання позивачем заяви про залишення позову без розгляду або відмову від позову, а також визнання відповідачем всіх

вимог не є прямим підтвердженням врегулювання конфлікту, а лише свідчить про припинення судового розгляду. Це зумовлено тим, що мотиви і дії сторін у цих випадках не впливають на сутність процесу. Наприклад, внаслідок вивчення підстав позову, аргументів захисту, роз'яснень щодо доказів у справі, одна зі сторін може прийти до висновку про необґрунтованість своєї позиції, неможливість підтвердження своїх вимог та припинити процес як наслідок такої оцінки, а не для вирішення конфлікту. Подання позивачем заяви про відмову від позову або визнання відповідачем всіх позовних вимог не є безпосереднім доказом вирішення конфлікту, а скоріше свідчить про припинення судового розгляду. Причина полягає в тому, що дії та мотиви сторін у цих випадках не впливають на основи розгляду справи. Наприклад, в результаті аналізу аргументів позову та відповіді, роз'яснень з приводу доказів у справі одна зі сторін може прийти до висновку про недостатність обґрунтування своїх позицій, неспроможність підтвердження вимог і припинити судовий процес через цю оцінку, а не через вирішення конфлікту [3].

Отже, урегулювання спорів у цивільному судочинстві – це складний процес вирішення конфліктів і проблем, що виникають між особами чи організаціями. Цивільне судочинство передбачає застосування правових норм для вирішення цивільних справ, які можуть включати спори про майно, контрактні зобов'язання, права і обов'язки осіб тощо. Основні принципи урегулювання спорів у цивільному судочинстві включають: Принцип справедливості, а саме вирішення справ повинно базуватися на об'єктивних доказах та дотриманні закону, забезпечуючи справедливе вирішення конфлікту. Також доступність правосуддя, урегулювання спорів повинно бути доступним для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи фінансових можливостей. Швидкість розгляду справ, важливо, щоб судовий процес був ефективним і не затягувався на неприпустимо довгий термін, щоб сторони могли швидко отримати вирішення свого спору. Урахування інтересів сторін: При урегулюванні спорів важливо враховувати позиції та інтереси усіх сторін конфлікту, намагаючись знайти компромісне рішення, яке задовольнить обидві сторони.

1. Цивільний процес України: підручник кол. авторів; за ред. Ц58 В. О. Кучера. Львів: ЛьВДУВС, 2016. 768 с.

2. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. О. В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412с.

3. Васильєв С. В. Цивільний процес. Підручник. С. В. Васильєв. К.: Алерта, 2019. 506 с.

Катерина ГАЛУШНЕВСЬКА,
здобувачка вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Микола ЄФІМОВ,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА З МІСЦЯ ПОХОВАННЯ

Ексгумація трупа є дієвим інструментом, який застосовується у різних сферах, серед яких слід виокремити такі як медичне розслідування, кримінальне розслідування, встановлення особи тощо. Проведення вказаної слідчої (розшукової) дії зумовлене необхідністю отримання додаткової інформації для розв'язання правових, медичних або інших питань. Проте, його проведення повинно супроводжуватися уважним врахуванням організаційних та морально-етичних аспектів.

Тобто метою нашого дослідження слід визначити встановлення організаційних та морально-етичних аспектів проведення ексгумації трупа з місця поховання.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство не містить трактувань відносно поняття ексгумації, що зумовлює нас звернутись за відповіддю до думок науковців. Зокрема, Халієв Р. А. та Легеза Л. А. зауважили, що ексгумація являє собою виймання трупа з місця його поховання з метою огляду його і об'єктів, що знаходяться при ньому, труни і могили, а також проведення інших слідчих дій для перевірки наявних і встановлення нових доказів [4, с. 47].

Зазначена процесуальна дія передбачена у ст. 239 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), де вказано, що підставою для проведення ексгумації є постанова прокурора, виконання якої покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування. Огляд трупа пов'язаний з ексгумацією здійснюється за правилами огляду трупа (ст. 238 КПК), у присутності судово-медичного експерта, який у процесі може вилучати зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних

досліджень. Також при проведенні ексгумації можуть вилучатися речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження. За необхідності труп після ексгумації доставляється у відповідний експертний заклад для проведення експертизи. Після завершення огляду трупа пов'язаного з ексгумацією та проведення всіх необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан. Про проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії складається протокол, де зазначаються всі обставини, що були виявлені під час проведення ексгумації, у тій самій послідовності, вигляді або порядку, вказуються речі або об'єкти для досліджень, які були вилучені з додаванням додаткових матеріалів (вимірювання, фотографування, відеозапис, плани, схеми тощо) [1].

Проаналізувавши нормативну базу, визначаємо, що організаційними аспектами при проведенні ексгумації трупа є:

- 1) отримання дозволу прокурора у вигляді постанови;
- 2) знаходження місця поховання трупа, що підлягає ексгумації;
- 3) залучення судово-медичного експерта та понятих (згідно з ч. 7 ст. 223 КПК);
- 4) підготовка необхідних технічних засобів;
- 5) забезпечення участі учасників слідчої (розшукової) дії;
- 6) документування результатів проведення ексгумації трупа.

Виймання трупа з місця поховання неабияк торкається морально-етичних норм та впливає на психологічний стан родичів померлої особи більше, ніж будь-яка інша процесуальна дія. Ексгумація може бути емоційно складним досвідом для членів сім'ї та близьких померлого. Важливо забезпечити психологічну підтримку для сім'ї покійного перед, під час та після ексгумації. Це може включати психологічну допомогу, консультування та інформаційну підтримку.

При проведенні огляду трупа пов'язаного з ексгумацією, нерідко виникають конфліктні ситуації, що перешкоджають або ускладнюють проведення процесуальної дії. Насамперед може виникнути конфлікт між родичами померлого та особами, що проводять ексгумацію. У практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень нерідко буває, що родичі хоча і згодні на ексгумацію, але категорично відмовляються особисто брати в ній участь. Тоді слідчий повинен залучити до участі у цій дії представника адміністрації кладовищ [2, с. 79].

До речі, отримання згоди близьких родичів померлої особи на проведення ексгумації не регламентується кримінально-процесуальним законом. Ми погоджуємось з думкою вчених, які виокремлюють дві процедури отримання дозволу на ексгумацію: перша полягає в тому, що прокурор може винести постанову про проведення даної слідчої (розшукової) дії, але лише попередньо отримавши письмовий дозвіл від родичів померлої особи. Якщо ж вони відмовляють у проведенні такої дії, то ми пропонуємо,

щоб дане питання виносилося на розгляд слідчому судді, який буде розглядати клопотання в присутності як родичів, так і прокурора зі слідчим [3, с. 602].

Також проблемою для проведення ексгумації можуть виступати сумніви членів сім'ї загиблого з приводу відновлення могили та її реквізитів у первинному вигляді або щодо належного відновлення місця поховання. Причиною також може виступати брак коштів на повторне поховання загиблого, у такому випадку слідчий повинен ознайомити родичів загиблого з положеннями ч. 2 с. 239 КПК, де вказано, що такий обов'язок покладається на органи досудового розслідування.

Іншою перешкодою для проведення ексгумації є релігійні або культурні переконання, міркування родичів померлої особи наприклад, відмова у проведенні процесуальної дії до завершення строку в 40 днів. У такому випадку слідчий може, якщо дозволяють інші обставини кримінального провадження, перенести її проведення.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що ексгумація трупа є важливим інструментом досудового розслідування, а її проведення повинно супроводжуватися уважним врахуванням організаційних і морально-етичних аспектів. Адже правильно збалансований підхід дасть змогу провести досліджувану процесуальну дію максимально ефективно, з повагою до пам'яті покійного, а також урахуваючи потреби сім'ї та дотримуючись високих етичних стандартів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січня 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

2. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України : навчальний посібник / В. І. Галаган, М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко. Київ, 2018. 113 с.

3. Слівінський В. В., Рибалко В. В. Правові та морально-етичні проблеми проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 600–602.

4. Халієв Р. А., Легеза Л. А. Спирні питання регламентації ексгумації трупа в кримінальному провадженні України. *Пропілеї Права та Безпеки*. 2022. № 1. С. 46–51.

Олександра ГІДЕНКО,

слухач магістратури 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Значення міжнародного кримінального права має транснаціональний характер, адже воно виходить за юрисдикцію національного законодавства. Наразі воно переживає кризу через кричущі його порушення, а тому найдієвішими є саме міжнародні інституції, покликані забезпечувати безпеку людства. Міжнародне кримінальне право має на меті боротьбу зі злочинами, що мають міжнародний аспект [1]. Ефективність його можна оцінити за кількома ключовими характеристиками:

1) юрисдикція та принцип відповідальності: ефективність визначається широтою юрисдикції та відповідальністю за міжнародні злочини, такі як військові злочини, злочини проти людяності, тероризм тощо;

2) діяльність міжнародних судів: роль та діяльність міжнародних судових органів, наприклад, Міжнародного кримінального суду, визначають успішність притягнення до відповідальності осіб, що вчинили міжнародні злочини;

3) співпраця держав: ефективність залежить від рівня співпраці міжнародних спільнот та держав у забезпеченні арештів, екстрадиції та обміні інформацією;

4) попередження злочинів: здатність міжнародного кримінального права до запобігання майбутнім злочинам відіграє ключову роль в його ефективності [1].

Доцільним вважаємо сказати, що ефективність міжнародного кримінального права визначається здатністю системи впоратися з міжнародними злочинами, забезпечити справедливість та притягнути винних до відповідальності за порушення міжнародного права. Сьогодні, в умовах повномасштабної війни на території нашої країни міжнародне право нерідко

критикують за м'якість, повільність настання наслідків для порушника та навіть надієвість. Схиляємося до думки, що в умовах війни ефективність міжнародного кримінального права можна оцінити через декілька ключових аспектів:

- притягнення до відповідальності військових лідерів: Міжнародні трибунали та суди відіграють важливу роль у притягненні до відповідальності військових лідерів за воєнні злочини та злочини проти людяності;
- запобігання безкарності: ефективне міжнародне кримінальне право повинно перешкоджати безкарності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, щоб запобігти повторенню злочинів;
- діяльність Міжнародного Кримінального Суду (МКС): роль та авторитет МКС у притягненні до відповідальності осіб за злочини проти миру та воєнні злочини визначає ефективність системи;
- співпраця держав: співпраця міжнародних та національних органів важлива для арештів, екстрадиції та розслідувань воєнних злочинів.

Загалом, ефективність міжнародного кримінального права під час війни вимірюється його здатністю протидіяти беззаконній поведінці під час конфліктів і забезпечити справедливість для жертв війни. За десять років з початку російської агресії національна система певним чином адаптувалася до таких умов. Чимало прокурорів, поліцейських, суддів пройшли навчання з міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права. Вже зараз вони спроможні розслідувати такого роду злочини та виносити вироки. Найбільшим же викликом залишається масштаб конфлікту та обсяг роботи, що покладається на правоохоронців [2].

Переконані, що сьогодні міжнародне, в тому числі кримінальне право є одним із найстабільніших правопорядків. Саме завдяки йому наслідки для порушників настають завжди, хоч і не завжди відразу. На прикладі санкцій ми бачимо, як стабільне та консервативне міжнародне право не гребує допомагати застосовувати прогресивні санкції проти росії, відкриває можливості для ізоляції країни-агресора, допоки ситуація не зміниться. Механізми можуть застарівати та видозмінюватись, однак сталими залишаються справедливість і відновлення правосуддя.

Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування за українським позовом ще 2014 року – і, як бачимо, тільки зараз, більш ніж за шість років, з'являється можливість реального розслідування воєнних злочинів і притягнення до відповідальності тих, хто їх скоїв [3]. Свідченням ефективності міжнародного кримінального права неодмінно має стати й присудження Міжнародним кримінальним судом компенсації постраждалим особам, адже вказаний орган має механізм виплати репарацій жертвам злочинів, однак потребує практичної реалізації.

Не можемо оминати увагою, що в умовах війни виникають і певні проблеми в галузі міжнародного кримінального права, до яких належить:

- неоднозначність визначення військових злочинців: відсутність

чіткого визначення військових злочинців може створювати проблеми при їхньому переслідуванні та кваліфікації в рамках міжнародного права;

– недостатність юрисдикції: брак узгоджених норм та юрисдикцій може ускладнювати притягнення осіб до відповідальності за воєнні злочини;

– проблеми із забезпеченням доказів: у воєнних конфліктах здобуття, збереження та представлення доказів виявляється надзвичайно важким завданням, що може впливати на ефективність судового процесу;

– питання щодо судового переслідування: здійснення ефективного судового переслідування військових злочинців та забезпечення незалежних та справедливих процесів стає викликом через політичний тиск та інші обставини;

– правовий вакуум: у разі відсутності чітких правових норм, регулюючих питання воєнних злочинів, може виникати правовий вакуум, що ускладнює дотримання принципу справедливості.

Вирішення вищевказаних проблем зумовлює необхідність міжнародного співробітництва, удосконалення норм та механізмів відповідальності, а також забезпечення доступу до справедливих та ефективних судових процесів.

Підбиваючи підсумки, вважаємо за необхідне сказати, що ефективність міжнародного кримінального права визначається його здатністю притягати осіб до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, запобігати безкарності, забезпечувати правосуддя та сприяти міжнародній співпраці у розслідуванні злочинів та переслідуванні злочинців. Сьогодні міжнародне кримінальне право є дієвим механізмом у притягненні до відповідальності за воєнні та інші міжнародні злочини.

1. Буроменський М. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3. С. 359-370 (дата звернення: 18.02.2024).

2. Міжнародний кримінальний суд і війна Росії проти України: шанс і виклик. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30997307.html> (дата звернення: 19.02.2024).

3. Чому без міжнародного кримінального суду нам не виграти війну? URL: <https://shtab.net/analytics/view/chomu-bez-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-nam-ne-v/> (дата звернення: 20.02.2024).

Тетяна ГЛЯН,
курсантка ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ

Допит жертв насильства є важливим елементом судового процесу, спрямованого на забезпечення справедливості та захист прав людей, які стали жертвами насильства. Цей процес відіграє ключову роль у розслідуванні злочинів, засудженні винних та наданні жертвам підтримки та відновленні їх порушених прав. При цьому конкретна діяльність має бути підпорядкована забезпеченню прав людини, гарантованих Конституцією України.

Допит жертв насильства передбачає обговорення та документування деталей події з метою збору об'єктивних доказів та встановлення відповідальності. У цьому контексті допит жертв насильства є інструментом, який допомагає викрити злочинців і забезпечити справедливість.

Одним із найважливіших аспектів допиту постраждалих від насильства є психологічний підхід як з боку близьких, так і уповноважених осіб.

У разі недотримання правоохоронцями належного ставлення до дитини, вона може не надати свідчення або неправильно це зробити, результатом чого буде недостовірна картина події [1, с. 81]. Це необхідно враховувати під час організації й проведення допиту неповнолітніх, які стали жертвами насильства.

Варто відзначити, що правоохоронці мають бути навчені розуміти психологічні травми жертв. Допит має проходити в атмосфері співпереживання та підтримки, за якої потерпілий може відчути, що його слухають і розуміють [1, с. 132].

Психологічний підхід до допиту жертв насильства проявляється у використанні психологічних принципів і методів, які забезпечують емоційний та фізичний комфорт і обумовлюють ефективність допиту.

Психологічний підхід охоплює такі ключові аспекти:

1. Емпатія. Слідчий або інший фахівець повинен виявляти співчуття до жертв. Це означає, що вони повинні вміти поставити себе на місце жертви та сприйняти її почуття та переживання.. Емпатія створює атмосферу довіри та допомагає жертвам відчувати, що їхні емоції та переживання мають значення.

2. Забезпечення безпеки. Слідчий повинен створити безпечне середовище допиту, в якому жертва може почуватися захищеною. Це включає фізичну та психічну безпеку, а також захист від подальшого насильства чи залякування.

3. Активне слухання. Слідчий має бути активним слухачем, відкрито вислуховуючи жертву та сприймаючи її повідомлення без осуду чи впливу, що сприяє розвитку довіри та співпраці.

4. Психологічна підтримка. Слідчий може надати психологічну підтримку під час допиту, допомагаючи жертві впоратися з емоційним стресом і травмою. Це може включати техніки релаксації, розмову та вираження емоцій.

5. Культурна та гендерна чутливість. Слідчий повинен бути чутливим до культурних і гендерних особливостей жертв, що важливо для забезпечення різних потреб і комфорту жертв з різних культур і статей.

Варто відзначити, що події трагічного, насильницького, сексуального характеру, можуть призвести до формування в них особливо вразливого стану, що ускладнюватиме, а у ряді випадків унеможливлуватиме отримання відповідної інформації [2, с. 71]. Це визначає необхідність психологічно виваженого підходу до постраждалих, правильного визначення часу, місця, визначення кола й послідовності осіб, які підлягають допиту [3, с. 279].

При допитах потерпілих важливо використовувати ефективні прийоми, які сприяють отриманню достовірної інформації і водночас не завдають жертві додаткової травми. Деякі з цих методів включають:

– відкриті запитання: замість питань «так» або «ні» використовуйте відкриті запитання, щоб отримати більше інформації.

– емоційна підтримка. Жертви повинні мати можливість виражати свої емоції та почуття, щоб допомогти їм впоратися з травмою.

– використання альтернативних засобів зв'язку. У випадках, коли потерпілий не може або не бажає говорити, опитування може проводитися з використанням письмових матеріалів або жестів.

Варто підготуватись не лише до проведення допиту, а й його закінчення. Уповноваженій особі необхідно спрогнозувати хід та розвиток допиту, визначитись із його закінченням, зокрема й шляхом з'ясування планів, спілкування на нейтральну тему [4, с.279]. Закінчення подібним чином спілкування з дитиною закладає підвалини до позитивного емоційного налаштування до можливих подальших слідчих (розшукових) дій та підтримання сформованого психологічного контакту.

Отже, допит постраждалих від насильства – це важливий інструмент в розслідуванні і забезпеченні правосуддя. Правильний психологічний підхід та

використання відповідних технік допиту допомагають забезпечити безпеку та психологічний комфорт жертв, сприяючи відновленню справедливості і правопорядку. Дослідження та вдосконалення методів допиту є важливим завданням для науковців та практиків у галузі правосуддя. При цьому дотримання гарантованих Вищим законом України прав і свобод людини має знаходити своє логічне відображення в діях уповноважених осіб під час допиту постраждалих від насильства.

1. Плетенець В. М. Організаційно-тактичні аспекти отримання відомостей про насильство від дітей *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»* № 3 2020. 272 с.
2. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.
3. Плетенець В.М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал.* 2022. № 13(13) 2022.
5. Криміналістика (курс лекцій) : навчальний посібник / М. Ю. Будзієвський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.
6. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рек. – Дніпро : ДДУВС, 2020. 136 с.

Альона ГОЛОВКО,
здобувачка вищої освіти І курсу
навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юлія ЛЕБЕДЄВА
викладач кафедри
загальноправових дисциплін

РОЛЬ ООН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Міжнародна безпека є критичною для збереження та розвитку світу. Суб'єктами, які відповідають за забезпечення міжнародної безпеки, виступають міжнародні організації, що мають на меті забезпечити стабільність на міжнародній арені. Саме ці організації ведуть роботу у широкому спектрі питань безпеки, включаючи контроль за озброєнням, регулювання конфліктів, їх передбачення та уникнення, а також гарантування прав та свобод людини та громадянина.

Для України надзвичайно важливою є співпраця, підтримка та посередництво міжнародних організацій з метою розв'язання воєнних конфліктів. Першочергове значення в цьому процесі мають ключові міжурядові міжнародні організації, що беруть на себе відповідальність за збереження миру та стабільності у світі, зокрема Організація Об'єднаних Націй (Далі – ООН).

Створена як міжнародна організація у 1945 році, Організація Об'єднаних Націй на даний момент об'єднує 193 країни-учасниці [1, с.127]. Її завдання та функції регламентуються метою та принципами, викладеними у її Статуті. Основними органами ООН є Генеральна асамблея, Рада безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат ООН [2]. Система ООН також включає ООН і численні пов'язані програми, фонди і спеціалізовані агентства, кожне з яких має власне членство, керівництво і бюджет. Програми та фонди фінансуються завдяки добровільним внескам. Спеціалізовані агентства представляють собою незалежні міжнародні організації, які отримують фінансування через добровільні та обов'язкові внески.

Головна місія Організації Об'єднаних Націй полягає в забезпеченні міжнародного миру та безпеки. Вона досягає цієї мети шляхом запобігання конфліктам, допомоги сторонам у конфліктах досягти миру, здійснення миротворчої діяльності та створення умов для збереження та підтримання миру [2]. Крім того, ООН просуває сталий розвиток, захищає права людини, працює над розвитком та забезпеченням дотримання міжнародного права, а також координує гуманітарні дії.

У 2022 році світ та Організація Об'єднаних Націй (ООН) стали свідками серйозної кризи через повномасштабне вторгнення Росії проти України. Ця агресія призвела до значних руйнувань на території України та спричинила втрати серед військовослужбовців та мирних жителів. Російська армія, вчиняючи злочини геноциду, примушує цивільних осіб залишати свої домівки та переселятися на територію Росії, а також жорстоко поводить з військовополоненими. Росія також створює загрозу ядерної та хімічної катастрофи на території України, а її ракетні обстріли загрожують не лише житловим будинкам та інфраструктурі України, а й сусіднім країнам, таким як Молдова та Польща [3].

У цей час вся Європа також стикається з масштабною міграційною кризою, оскільки великі потоки біженців намагаються втекти з України. Завершуючи 2022 рік, очевидно, що міжнародні організації, включаючи Раду Безпеки ООН, мають виклики у застосуванні механізмів забезпечення миру, які є у їхньому розпорядженні. Виникає необхідність проведення аналізу ефективності цих колективних органів у вирішенні військової агресії РФ проти України.

Рада Безпеки, як колективний орган ООН, має за мету забезпечення миру та безпеки у світі. Проте її ефективність у цьому напрямі під сумнівом,

особливо в контексті військової агресії Росії проти України, що триває з 2014 року. На жаль, бездіяльність Ради Безпеки та ООН загострила ситуацію, підкріпивши впевненість Росії в безкарності.

Анексія Криму та конфлікт на Донбасі підштовхнули Росію до подальшої агресії, спричинивши велику кількість жертв та руйнувань в Україні. Ця ситуація також створила серйозну загрозу для безпеки країн-членів ООН, особливо в Європі. На жаль, Росія, не дивлячись на свої дії, досі залишається членом ООН і має можливість блокувати рішення організації [4].

Недоліки Ради Безпеки та ООН визначаються їхнім неефективним та бюрократизованим механізмом роботи. Українські вчені та дипломати підкреслюють необхідність реформування ООН, щоб забезпечити її ефективність у вирішенні міжнародних конфліктів. В іншому випадку, ООН може зустріти долю Ліги Націй, яка припинила своє існування після Другої світової війни через нездатність запобігти конфліктам та війнам.

Підсумовуючи зазначимо, що міжнародні організації, зокрема ООН, відіграють важливу роль у сучасному світі. Більшість з них є стовпами міжнародного миру і безпеки, забезпечуючи дотримання загальновизнаних норм міжнародного права як державами-членами, так і іншими суб'єктами міжнародних відносин. Управління Верховного Комісара ООН відіграє важливу роль для українців, захищаючи та надаючи допомогу громадянам, які внаслідок незаконного вторгнення Росії змушені були залишити свої домівки та шукати притулку за межами України. Ми сподіваємося на їх якнайшвидше повернення до рідних домівок.

1. Цибуля С. О. Проблеми ООН на сучасному етапі. *НУБіП України*. 2018. С. 125-128.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного Суду ООН. ООН; Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010. (дата звернення: 21.03.2024).

3. Роль Організації Об'єднаних Націй в сфері забезпечення міжнародної безпеки. 2022. URL: <https://law.chnu.edu.ua/oon-v-sferi-zabezpechennia-mizhnarodnoi-bezpeky/>.

4. Роль Ради Безпеки ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки в сучасному світі та оцінка її ефективності на прикладі України. 2023. URL: <https://censs.org/rol-rady-bezpeky-oon-u-pidtrymtsi-mizhnarodnoho-myru-ta-bezpeky-v-suchasnomu-sviti-ta-otsinka-yiyi-efektyvnosti-na-prykladi-ukrayiny/>(дата звернення: 21.03.2024).

Анастасія ГОРДІЄНКО,
здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Артур МАРГУЛОВ,
доктор історичних наук, проф.,
професор кафедри міжнародних
відносин та соціально-гуманітарних
дисциплін

УКРАЇНА ЯК ТЕРИТОРІЯ «ЗОЛОТОГО МІЛЬЯРДА»: ВИВЧЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА СУПЕРЕЧЛИВИХ НАРАТИВІВ

Україна – країна, розташована на перехресті Східної Європи, здавна була об'єктом геополітичної боротьби та іноземних впливів. Розуміння складності геополітичного ландшафту України вимагає заглиблення в її історичний контекст і вивчення суперечливих наративів, що оточують її позицію в рамках концепції «золотого мільярда» [4].

Концепція «золотого мільярда» означає розподіл між багатими та впливовими країнами, що відображає динаміку глобальної влади [4]. Стратегічне розташування України, багаті ресурси та потенційний розмір ринку роблять її бажаною територією для світових гегемонів, які прагнуть утвердити свій вплив. Заглиблення в суперечливі наративи навколо геополітичного становища України дає змогу зрозуміти мотивацію та дії ключових гравців, що беруть участь у цій боротьбі. Західні держави розглядають Україну як потенційного союзника, який відстоює демократичні цінності та прагне розширити сфери свого впливу. Крім того, позиція України як території «золотого мільярда» включає в себе економічні інтереси. Країна володіє цінними ресурсами, такими як родючі сільськогосподарські землі, родовища корисних копалин та енергетичні запаси, що робить її привабливою перспективою для країн, які шукають безпечні ланцюги поставок і доступ до її потенційного споживчого ринку. Стратегічний контроль і експлуатація цих ресурсів мають далекосяжні наслідки для глобальної економічної динаміки. На тлі цих суперечливих наративів та боротьби за вплив Україна стикається з внутрішніми розбіжностями та викликами, особливо яскраво вираженими в анексії Криму та триваючому конфлікті на сході України. Ці події мають відлуння не лише в регіоні, але й на світовій арені, що ще раз підкреслює важливість геополітичного становища України в рамках «золотого мільярда» [4].

Дослідження геополітичних інтересів та суперечливих наративів України дає змогу зрозуміти, що траєкторія розвитку країни формується під впливом складної взаємодії історичних сил, регіональної динаміки та глобальної боротьби за владу [3]. Розуміння цієї динаміки є ключовим для розуміння викликів і можливостей, які формують постійне прагнення України до стабільності та процвітання в контексті «золотого мільярда».

«Золотий мільярд» являє собою нерівність у багатстві та впливі, оскільки переважна більшість населення світу проживає за межами цієї привілейованої групи. Ці країни, що характеризуються потужною економікою, військовим потенціалом і технологічними досягненнями, часто використовують свою владу для збереження економічних інтересів, розширення сфер впливу і формування глобальної політики.

Розглядаючи позицію України в рамках концепції «золотого мільярда», можна виокремити декілька чинників. Стратегічне розташування України на перехресті Східної Європи ставить її у сферу впливу великих геополітичних сил. Кордони з Росією, Польщею, Білоруссю, Угорщиною, Румунією та Словаччиною роблять її мостом між Сходом і Заходом, що ще більше посилює її значення. Україна також володіє багатими і різноманітними природними ресурсами, включаючи родючі сільськогосподарські землі, значні поклади корисних копалин і значні запаси енергоресурсів. Ці ресурси в поєднанні з великою кількістю населення та потенційним споживчим ринком роблять Україну привабливою для світових держав, які прагнуть отримати доступ до життєво важливих ресурсів і розширити свій економічний вплив.

Розуміння геополітичних інтересів України в рамках «золотого мільярда» проливає світло на мотивацію та дії основних глобальних гравців у регіоні. Воно дає уявлення про динаміку конкуренції за вплив та висвітлює складнощі, які формують траєкторію розвитку України. Усвідомлення економічних, стратегічних та геополітичних аспектів дозволяє глибше зрозуміти взаємодію України в ширшому глобальному ландшафті. Чим далі ми заглиблюємося в геополітичні інтереси України та суперечливі наративи, стає зрозуміло, що концепція «золотого мільярда» є важливою основою для розуміння мотивацій, стратегій та боротьби за владу, які формують геополітичну динаміку країни. Багаті ресурси та стратегічне розташування України роблять її привабливою перспективою для великих світових гравців, які шукають економічні можливості та надійні ланцюги поставок. Країна володіє родючими сільськогосподарськими землями, завдяки чому її називають «житницею Європи». Крім того, Україна має значні поклади корисних копалин та запаси енергетичних ресурсів.

Для країн «золотого мільярда» доступ до ресурсів України відкриває можливості для зміцнення їхніх економік та забезпечення стабільності в ланцюгах поставок. Ці ресурси мають важливе значення для таких секторів, як сільське господарство, енергетика, промисловість і технології. З посиленням глобальної конкуренції за ресурси роль України як території, багатой на

ресурси, набуває все більшого значення в рамках концепції «золотого мільярда».

Для країн, які прагнуть розширити свій економічний вплив, доступ до ринкового потенціалу України є бажаним. Це відкриває можливості для розширення торговельних відносин, сприяння економічному зростанню та встановлення довгострокових ділових партнерських відносин. Розмір ринку України в межах «золотого мільярда» підкреслює його привабливість для глобальних гравців, які прагнуть завоювати нові споживчі бази та розширити свою частку на ринку.

Отже, геополітичне становище України в рамках «золотого мільярда» має значні наслідки як для глобальної динаміки влади, так і для самої країни. Стратегічне розташування, багаті ресурси та потенційний споживчий ринок роблять Україну цінною територією, яку прагнуть отримати найбільші світові гравці. Розуміння складності геополітичного ландшафту України в рамках «золотого мільярда» проливає світло на мотивації, стратегії та боротьбу за владу, які формують траєкторію розвитку країни.

Крім того, позиція України як багатой на ресурси території сприяє її значущості в рамках «золотого мільярда». Доступ до українських родючих сільськогосподарських земель, родовищ корисних копалин та енергетичних запасів відповідає економічним інтересам країн, які прагнуть забезпечити себе ресурсами та підтримувати стабільні ланцюги поставок. Крім того, велика кількість населення та потенційний споживчий ринок України є привабливими можливостями для глобальних гравців розширити свій економічний вплив та завоювати нові споживчі бази. Суперечливі наративи та геополітична боротьба всередині України підкреслюють виклики, з якими країна стикається на шляху до стабільності та процвітання. Внутрішні розбіжності та анексія Криму, а також триваючий конфлікт на Сході України ще більше ускладнюють шлях України в контексті «золотого мільярда» [1]. Труднощі та можливості, з якими стикається Україна, відображають ширшу динаміку влади та конкуренції на світовій арені.

Розуміння позиції України в межах «золотого мільярда» має вирішальне значення для розуміння мотивації та дій основних глобальних гравців, задіяних у регіоні. Воно дає уявлення про економічні, стратегічні та геополітичні виміри, що мають місце, пропонуючи глибше зрозуміти взаємодію України в ширшому глобальному ландшафті. Зрештою, шлях України в межах «золотого мільярда» залишається складною взаємодією історичних сил [2], регіональної динаміки та глобальної боротьби за владу. Визнання та аналіз цих факторів є ключовим для розуміння викликів та можливостей, які формують постійне прагнення України до стабільності та процвітання. Оскільки Україна продовжує прокладати свій шлях у контексті «золотого мільярда», вона залишається на перетині розбіжних інтересів, які й надалі визначатимуть її майбутнє.

1. Andrew Wilson, *Ukraine Crisis – What It Means for the West*, New Haven and London: Yale University Press, 2014, 236 pages, ISBN: 978-0-300-21159-7.
2. Anna Reid, Alliston K Reid *Borderland: A Journey Through the History of the Ukraine*. Basic Books, 2000, 272 pages, ISBN: 0813337925.
3. Samuel P. Huntington *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.
4. Самойлов О. Ф. Концепція «золотого мільярда» як теоретична основа глобалізації. Проблеми міжнародних відносин. Вип. 8. 2014 р. С. 46-59.
5. Алексеєнко І. В., Єремєєва І. А., Маргулов А. Х., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин. Підручник. Дніпро: ДДУВС. 2020. 228 с.
6. Єремєєва, І. А. (2023). Методика оцінки геополітичного положення держави в країнознавстві. *Development, education, culture: integration trends in the modern world*, 442.

Уляна ГРАБОВСЬКА,

курсант ННППФПНП

факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена НАГОРНА,

старший викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

За офіційними даними, внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, багато суб'єктів господарювання опинилися в стані неспроможності сплатити свою заборгованість та продовжити функціонування. Крім того, значна кількість підприємств частково чи повністю була руйнована. У зв'язку з цим більшість суб'єктів господарювання змушена розпочинати свою діяльність, якщо не кажучи, "з нуля". Це ще раз підтверджує актуальність питання вирішення процедурних аспектів і механізмів банкрутства підприємств на сьогоднішній день.

У більшості розвинених країн банкрутство є невід'ємною частиною ринкової економіки. Оскільки цей процес є необхідним, в законодавстві передбачені конкретні процедури банкрутства з метою регулювання його ходу. Ці процедури виступають інструментами не лише для ліквідації суб'єктів господарювання та їх вилучення з ринку, але й для відновлення їх функціонування через покращення фінансово-господарського становища.

Система норм, що регулює відносини у цій сфері, представляє собою господарсько-правовий інститут, який об'єднує публічно-правові та приватно-правові інтереси [1, с. 149]. Це свідчення дозволяє говорити про те, що інститут банкрутства регулює відносини, пов'язані з ліквідацією та відновленням платоспроможності підприємства, яке має заборгованість перед кредиторами. Важливим завданням цього інституту є регламентація процесу виконання боргових зобов'язань і відновлення платоспроможності як для юридичних, так і для фізичних осіб. Важливо зауважити, що його виникнення обумовлене потребою взаємодії суб'єктів господарської діяльності для реалізації їх майнових прав і задоволення інтересів в системі економічних відносин. Основною метою і передумовами є вирішення конфліктів інтересів у цьому контексті для забезпечення стійкого та збалансованого розвитку економіки.

Проте, як свідчить практика, при створенні суб'єкта господарювання неможливо забезпечити повну впевненість у подальшому успіху підприємства, оскільки з будь-якої причини, будь-то об'єктивні або суб'єктивні, суб'єкт господарювання може стати неплатоспроможним. Наприклад, в процесі господарювання можуть змінюватися економічні умови, такі як попит, пропозиція, ціновий рівень, обсяг товарних запасів та конкурентна ситуація на ринку. Кон'юнктура ринку не залишається постійною, оскільки на ньому з'являються нові учасники, і правила гри можуть змінюватися, що може негативно вплинути на діяльність будь-якого суб'єкта господарювання.

Виходячи з Преамбули Кодексу, можна зробити висновок щодо його основного спрямування. Згідно з вказівками в Преамбулі, цей Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – будь-то юридичної особи, визнання його банкрутом, з метою вирішення вимог кредиторів. Крім того, він також регулює процес відновлення платоспроможності фізичної особи [3]. Проте прийняття Кодексу з процедур банкрутства визнається важливим кроком у систематизації норм, що стосуються регулювання процедур банкрутства.

Отже, за документами та офіційними джерелами, усі громадяни та суб'єкти господарювання в Україні переживають повномасштабну збройну агресію Російської Федерації, понесли збитки та зазнали втрат. Зокрема, війна ускладнила або унеможливила проведення господарської діяльності, здійснення розрахунків з контрагентами та виконання зобов'язань. Як результат, у деяких суб'єктів господарювання виявлені ознаки неплатоспроможності. За цими висновками законодавець має намір переглянути процедуру банкрутства, яка виступає не лише інструментом для ліквідації та виходу з ринку суб'єктів господарювання чи реалізації всього їх майна, звільнення від боргів (у випадку фізичних осіб), але й ефективним механізмом для оздоровлення фінансово-господарського становища і відновлення платоспроможності. Планується внесення змін до Кодексу

України з процедур банкрутства, спрямованих, передусім, на врахування інтересів як боржника, так і кредитора.

1. Вольвач Б. В. Правові механізми банкрутства в інвестиційному процесі. Господарсько-правове забезпечення інноваційного інвестування: проблеми та пропозиції: матеріали круглого столу, м. Харків, 16 листопада 2017 р. Харків, 2017. С. 149–153.

2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T234300>.

3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

Віталій ГРИБАН,

доктор біолог. наук, професор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ксенія НЕВІНЧАНА,

здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ І ЦИВІЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ПІД ЧАС СУЧАСНИХ ВОЄН І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Можливими наслідками від сучасних воєн і збройних конфліктів для населення і території країни є:

- 1) значні втрати серед цивільного населення;
- 2) масовий психологічний інформаційний вплив;
- 3) порушення систем управ-ління;
- 4) параліч економіки;
- 5) руйнування систем життєзабезпечення;
- 6) вини-кнення масштабних осередків ураження від вторинних факторів;
- 7) масштабні екологічні катастрофи.

Враховуючи вище зазначене під дії воєнного стану громадяни повинні дотримуватись певних норм гуманності навіть щодо ворога. Ці норми викладені у чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року.

1. «Про поліпшення долі поранених та хворих в діючих арміях».
2. «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил які зазнали корабельної аварії на морі».

3. «Про поводження з військовополоненими».

4. «Про захист цивільного населення під час війни».

Конвенціями висуваються вимоги, що особи, які не беруть безпо-

середньої участі у воєнних діях, а також особи, недієздатні внаслідок хвороби, поранення, взяття у полон чи з інших причин, – повинні поважатися, щоб їм надавався захист від наслідків війни і щоб усім, хто страждає, без винятку, надавалася необхідна допомога чи необхідний догляд.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) як ініціатор міжнародного гуманітарного права у 1963 р. прийшов до висновку, що Женевські Конвенції 1949 р., зберігаючи своє значення, стали недостатніми в умовах сучасних воєн і вже не будуть здатними надати жертвам необхідний захист. Тому він запропонував проекти двох Додаткових Протоколів, які обговорювалися на різних високих рівнях протягом майже десяти років.

8 червня 1977 року за ініціативою Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) в Женеві представниками 102 країн на дипломатичній конференції було прийнято два Додаткові Протоколи до Женевської конвенції 1949 року. Протоколи містять ряд вимог, які повинні виконуватися:

- під час міжнародних збройних конфліктів (Протокол перший);
- під час неміжнародних збройних конфліктів (Протокол другий).

Починаючи з того часу, ці тексти стали своєрідним загальним надбанням, на яке відтепер можна було посилається за певних обставин та знання, яких стало необхідним як для фахівців, так і для широкої громадськості.

Через Додаткові Протоколи цей захист поширюється на кожну особу, що постраждала в результаті збройного конфлікту. Окрім цього, сторонам, які беруть участь у конфлікті, та комбатантам ставиться за обов'язок утримуватися від нападу на цивільне населення та цивільні об'єкти, а також вести свої воєнні дії відповідно до загально визначених правил та законів гуманності.

Усі чотири Женевські Конвенції та Додаткові Протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожний з цих документів має свої повноваження та сфери застосування.

Перша Женевська Конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях» та Друга Женевська Конвенція «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил, які зазнали корабельної аварії на морі» забезпечують захист поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії. Забороняється посягати на їхнє життя та завдавати їм шкоди їх повинні підбирати, поводитися з ними гуманно та надавати їм максимально можливий медичний догляд, якщо цього потребує їхній стан.

У разі взяття у полон поранених, хворих чи осіб зі складу збройних сил ворога, кожен із противників повинен надавати їм такий же догляд, як і своїм пораненим.

Цивільне населення згідно з цими Конвенціями повинно ставитися з повагою до поранених, хворих навіть якщо вони належать до ворожої сторони, а також не повинно допускати актів насильства до них.

Цивільним особам дозволяється підбирати та доглядати поранених та хворих, незалежно від приналежності до тієї чи іншої з воюючих сторін, за це населення не повинно зазнавати переслідувань.

У Першій і Другій Женевських конвенціях приділено велику увагу питанням захисту медичного та духовного персоналу., який потрапив у полон.

Третя Женевська конвенція — «Про поводження з військовополоненими» — визначає статус комбатанта та військовополоненого.

Згідно з Конвенцією, особи, які входять до складу збройних сил, що перебувають у конфлікті, є комбатантами (окрім медичного та духовного персоналу), а будь-який комбатант, котрий потрапляє під владу протилежної сторони, стає військовополоненим. Конвенція вимагає з усіма військовополоненими поводитися однаково, гуманно. Забороняється їх примушувати до діяльності військового характеру, а також до небезпечних робіт, які загрожують їхньому здоров'ю, або до принизливих робіт.

Четверта Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» встановлює певні норми захисту, які стосуються кожної особи, яку зачепить збройний конфлікт, незалежно від її національності чи території, на якій вона проживає. Особливу увагу в цій Конвенції приділено цивільним жінкам та неповнолітнім особам, які знаходяться під владою супротивника.

Щодо цивільних об'єктів забороняється:

– здійснювати будь-які акції проти історичних пам'яток, творів мистецтва та місць культу, що становлять культурну і духовну спадщину народів;

– нападати на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, спричиняти голод серед цивільного населення як метод ведення війни. Цестосується складів з продуктами харчування; сільськогосподарських районів, які виробляють продукти харчування, посівів; худоби, споруд для постачання та забезпечення запасів питної води; іригаційних споруд.

Не підлягають нападу також споруди, що несуть у собі небезпечні сили (греблі, дамби і атомні електростанції та ін.) і внаслідок руйнування яких можливі великі і тяжкі втрати серед цивільного населення.

Для розпізнавання таких об'єктів конфліктуючі сторони повинні (мають право) позначати їх спеціальним міжнародним знаком у вигляді трьох кіл яскраво-оранжевого кольору однакового розміру, розміщених на одній осі на відстані одне від одного, рівній одному радіусу кола.

Розділ 6-й Четвертої конвенції повністю присвячений цивільній обороні, його положення доповнені Першим додатковим протоколом. Діяльність цивільної оборони направлена на виконання гуманітарних завдань, спрямованих на захист цивільного населення від небезпеки, і допомогу в усуненні безпосередніх наслідків воєнних дій або лиха, а також створення умов, необхідних для виживання людей.

Міжнародним розпізнавальним знаком цивільної оборони є

рівносторонній блакитний трикутник на оранжевому тлі. Він використовується для захисту організацій цивільної оборони, їх персоналу, будівель, матеріальної частини, а також цивільних сховищ.

1. Левченко О. Г. Охорона праці та цивільний захист: Підручник/ О. Г. Левченко, О. І. Полукаров, В. В. Зацарний і ін., Київ КПІ ім. Ігоря Сікорського.-2019.
2. Левчук К. О. Цивільний захист: навчальний посібник / К. О. Левчук, Р. Я. Романюк, А. О. Толок — Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2016 р. — 325 с.

Олександр ДУНЯШЕНКО,

курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кристина РЕЗВОРОВИЧ,

завідувач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ СПАДКОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблемні аспекти спадкового права з давнини й до сьогодення залишаються в центрі уваги суспільства та держави, тому цілком закономірно, що спадкове право на сьогодні залишається одним з найбільш дискусійних в юридичній науці.

Як і будь-яка галузь права, спадкове право – явище надбудовного характеру. На нього безпосередньо впливає форма власності на засоби виробництва. Сучасне цивільне право – це яскравий приклад поступового переходу від домінування державної власності на засоби виробництва до утвердження засад приватності у праві власності. Питання спадкового права досліджували такі вчені, як: В. В. Васильченко, О. С. Іоффе, Є. І. Фурса тощо. Спадкове право – це один з найдавніших інститутів цивільного права. Воно являє собою систему (сукупність) встановлених державою норм, що регулюють відносини, предметом яких є перехід визначених законом цивільних прав та обов'язків фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) в порядку універсального наступництва [4].

Нормативне регулювання спадкових прав визначено у Книзі 6

Цивільного кодексу України (Глава 84-90). Відповідно до ст.1216 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ): Спадкуванням є перехід прав та обов’язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [5].

Спадкове право в Україні створює регульовану систему передачі майна від покійної особи, спираючись на принципи справедливості та родинної благодаті. Основними принципами та аспектами спадкового права в Україні є:

- право на спадкування гарантує, що кожна особа має право на спадкування, у кожного є можливість бути спадкоємцем і отримати майно від покійної особи;
- законна та заповітна спадщина означає, що майно спадкоємця розподіляється в законному порядку або відповідно до заповіту, який може бути складений спадкоємцем;
- коло спадкоємців;
- порядок визначення спадкоємців ґрунтується на принципі родинності, за яким ближчі за ступенем роду мають перевагу перед далекими;
- завідування спадщиною визначає наявність відповідного органу для врегулювання питань спадщини;
- спадкоємці можуть відмовитися від спадкування або вимагати його поділу;
- оподаткування спадщини.

Відповідно до ст. 1223 ЦКУ передбачають, що право на спадкування виникає у день відкриття спадщини, ст. 1270 ЦКУ передбачає відповідний строк для прийняття спадщини – 6 місяців [6].

Одним з проблемних питань спадкування є саме спадкування за законом та захист таких прав. Адже на практиці неодноразово були випадки коли особа за законом має право отримати спадщину, однак реалізувати це право в реальних умовах дуже важко. Однією з проблем з якою досить часто зустрічаються на практиці спадкоємці померлої особи є доведення факту родинних відносин, що є підставою для відмови у видачі свідоцтва на право отримання спадщини.

Крім того, на сьогодні є досить проблемним отримання документів, що пов’язано із знаходженням архіву РАЦС на тимчасово окупованих територіях України. Навіть якщо у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян є актовий запис, складений на спадкодавця, на підставі якого може бути видане свідоцтво, або витяг з Державного реєстру актів цивільного стану, та за допомогою якого буде підтверджена наявність родинних відносин, на жаль, якщо спадкоємець вкаже у заяві дані, які не збігаються із даними в реєстрі, такому заявнику у видачі документу буде відмовлено у зв’язку з розбіжностями. Якщо такий документ знаходиться на окупованій території України, то актовий запис взагалі відділи РАЦС не зможуть надати, а це ускладнює процес доведення родинних відносин між спадкодавцем та спадкоємцем.

Аналіз судової практики дає змогу стверджувати, що суди при винесенні рішень щодо встановлення факту родинних відносин допускають ряд помилок, а саме, не вимагають відомостей про смерть спадкодавця, щодо відкриття спадкової справи нотаріальною конторою, не перевіряють кола спадкоємців, які повинні були б бути зацікавленими особами у справі, наявність заповіту, право особи на обов'язкову частку тощо [3]. До прикладу наведемо ухвалу Дніпровського апеляційного суду за Справою № 206/3502/20 (ЄДРСР): Провадження № 22-ц/803/3310/24 Суддя у 1-й інстанції – Самсонова В. В. Суддя у 2-й інстанції – Канурна О. Д. В позові про стягнення компенсації вартості за набуту 1/2 частину спадкового майна без достатньої правової підстави, відмовлено. Із вказаним судовим рішенням ОСОБА_1 не погодилася та 31 січня 2024 року подала апеляційну скаргу безпосередньо до Дніпровського апеляційного суду. Вивчивши матеріали апеляційної скарги, апеляційний суд приходить до наступного: відповідно до статті 359 ЦПК України питання щодо відкриття апеляційного провадження вирішується, зокрема, після вивчення матеріалів цивільної справи. Проте, матеріали цивільної справи до апеляційного суду не надійшли. За таких обставин, цивільна справа номер 206/3502/20 підлягає витребуванню з Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська. Отже, питання щодо відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою про стягнення компенсації вартості за набуту 1/2 частину спадкового майна без достатньої правової підстави, має бути вирішено після надходження матеріалів цивільної справи до Дніпровського апеляційного суду. Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання та касаційному оскарженню не підлягає [1].

В Україні захист спадкових прав в умовах війни, так само, як і в інший час, регулюється чинним законодавством. В умовах війни виникають труднощі в реалізації цих прав, але основні принципи залишаються незмінними, а саме:

По-перше, згідно з Цивільним кодексом України, порядок спадкування та спадкові права осіб визначаються на законодавчому рівні.

По-друге, наявність документального підтвердження залишається ключовим для спадкового процесу.

По-третє, труднощі у доступі до правової допомоги та звернення до суду, а саме юридична допомога щодо питання про можливість представництва віддалено чи через повноважного представника.

По-четверте, в зоні конфлікту можуть виникати додаткові труднощі через зруйновану інфраструктуру, обмежений доступ до реєстрів, загрозу життю та здоров'ю спадкоємців.

По-п'яте, зміна владних структур чи контроль над територією може вплинути на місцеві органи, які відповідають за спадкові питання.

По-шосте, можливість застосування міжнародних договорів, стандартів та норм, що регулюють спадкові питання в контексті війни.

Захист спадкових прав в умовах війни вимагає комплексного підходу, врахування юридичних, гуманітарних і соціальних аспектів. Також важливо враховувати, що ситуація може змінюватися в залежності від обставин, і правова допомога є ключовою для захисту прав спадкоємців.

Підсумовуючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що спадкування за законом є значущим питанням у сфері спадкового права, однак і він потребує удосконалення, певних доповнень та усунень прогалин. Спадкування за законом в Україні має свої особливості, що виражаються у законодавчому підґрунті та практичній реалізації цього виду спадкування. На жаль, випадки щодо доказу родинних відносин уповільнює процес прийняття спадщини, до того ж, якщо пропустити строк прийняття спадщини поновити його неможливо. Тому питання захисту спадкових прав в Україні актуальне та потребує подальшого вивчення та удосконалення.

1. Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2024).
2. Кухарев О. Спадкове право України: підручник . Київ, Алерта, 2020. 362 с.
3. Міжнародне приватне право та захист прав людини в умовах військової агресії : М58 збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами студентської наукової інтернетконференції (м. Харків, 15 листопада 2022 р.) / за ред. д.ю.н., проф. Д. В. Лук'янова. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. 327 с. URL : https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/15.11.2022.pdf (дата звернення: 21.02.2024).
4. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с. URL: <http://surl.li/arhaw> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій / За заг. Ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої / Навчальний посібник. Київ, Екус. 2022. 640 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : Редакція від 30.01.2024, підстава – 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.02.2024).
7. Шишка Р. Спадкове право України: посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 228 с.

Тетяна ЖУРАВЛЬОВА,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник :

Олександр ЖУРАВЕЛЬ,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки,
доктор філософії

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану пріоритети в підготовці фахівців різних сфер і напрямів, зокрема курсантів закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ, зазнали істотних змін. Зростаюча загроза російської військової агресії та активні бойові дії ставлять перед поліцейськими надзвичайно високі вимоги щодо їх фізичних та психологічних здібностей, прикладних навичок, що мають бути автоматизованими, та реагування на стресові ситуації без замінок [1, с. 27].

Ураховуючи сучасні умови в Україні, зокрема воєнний стан, основна увага приділяється якісній підготовці співробітників Національної поліції. Фізична підготовка виступає одним із ключових аспектів цієї підготовки. Згідно з Загальними Положеннями Наказу МВС України, фізична підготовка поліцейських включає комплекс заходів, спрямованих на формування і покращення рухових навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей з урахуванням їхньої професійної діяльності [3, с. 44]. Вона охоплює загальну фізичну підготовку, тактику самозахисту та особисту безпеку, спрямовану на розвиток і вдосконалення рухових навичок і вмінь поліцейських, які є важливими як у повсякденній діяльності, так і в екстремальних ситуаціях, зокрема виконанні бойових завдань [4, с. 25].

У сучасних умовах України існують основні проблеми у підготовці майбутніх поліцейських, зокрема:

Недостатня фізична підготовка, яка є однією з ключових проблем. Вона є необхідною для успішної роботи поліцейського, оскільки вони повинні бути готові до фізичних викликів, таких як переслідування, захист від нападів та застосування фізичного примусу.

Низька мотивація молоді до занять з фізичної підготовки, що призводить

до зниження бажання займатися руховою активністю.

Психологічний тиск та стрес, які супроводжують роботу правоохоронців, особливо в умовах воєнного стану. Майбутні поліцейські повинні бути психологічно міцними, проте важко підготувати їх до всіх можливих стресових ситуацій, що можуть виникнути при виконанні службових обов'язків [3, с. 27].

Розв'язання цих проблем передбачає збільшення вимог до фізичної підготовки курсантів, надання доступу до тренувань та інших ресурсів, стимулювання мотивації молоді до занять фізичною активністю та удосконалення психологічної підготовки, щоб допомогти майбутнім правоохоронцям розвивати резистентність та стресостійкість [2, с. 74].

У контексті сучасних реалій, обумовлених воєнним станом в Україні, важливо визначити головні завдання та цілі навчальних занять для підготовки курсантів Міністерства внутрішніх справ. Однією з таких цілей є навчання курсантів методам рукопашного бою, особливо в умовах загрози злочинцями, які володіють вогнепальною або холодною зброєю, а також при затриманні правопорушників, обшуку та транспортуванні, включаючи методи страхівки та взаємодопомоги.

Другою важливою метою є підготовка висококваліфікованих кадрів для Національної поліції України, які здатні швидко та ефективно виконувати службово-бойові завдання в умовах складної оперативної ситуації [2, с. 18].

Крім того, важливим завданням є зміцнення фізичного стану та мотивації курсантів, що сприяє підвищенню фізичного розвитку і формуванню стійкості для виконання важких фізичних завдань у службі. Наступною метою є розвиток у курсантів високих морально-вольових якостей, необхідних для виконання службово-бойових завдань в умовах панічних настроїв у суспільстві [2, с. 27]. Також велика увага має бути приділена ментальному здоров'ю здобувачів вищої освіти.

На початковому етапі фізичної підготовки майбутніх працівників поліції розробляється стратегія розвитку їхніх фізичних якостей і створюється міцна основа для формування навичок у використанні поліцейських заходів примусу. Цей етап спрямований на покращення м'язів опорно-рухового апарату, розбудову базової сили й витривалості, підвищення функціональної стійкості серцево-судинної та дихальної систем організму, розвиток швидкості, координаційних здатностей і гнучкості [3, с. 84].

Основним завданням підготовки є розвиток здатності приймати обґрунтовані рішення в ускладнених умовах, зокрема за допомогою симуляції ситуацій, пов'язаних з оперативно-службовою діяльністю. Для досягнення цієї мети, важливо впроваджувати комплексні засоби та методи в навчальний процес, які гарантують максимальну ефективність підготовки бойових навичок працівників Національної поліції України [1, с. 22].

В умовах воєнного стану в Україні підготовка курсантів Міністерства

внутрішніх справ набуває особливого значення та вимагає зосередження на важливих аспектах, таких як навички рукопашного бою, фізична та морально-вольова підготовка. Стратегія навчання повинна бути спрямована на зміцнення фізичних здібностей курсантів, їхню психологічну міцність та готовність приймати обґрунтовані рішення у стресових ситуаціях. Необхідно акцентувати увагу на використанні сучасних методик і симуляцій, що наближають навчальний процес до реальних умов службової діяльності. Важливо забезпечити підвищення рівня мотивації курсантів до заняття фізичною підготовкою та розвитку їхнього професійного потенціалу.

Отже, ефективна підготовка курсантів української поліції в умовах воєнного стану передбачає комплексний підхід та удосконалення навчальних програм з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства.

1. Бондаренко В. В. Особливості застосування поліцейських заходів під час професійної діяльності працівників патрульної поліції // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. [за матеріалами III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 трав. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз.підготовки ф-ту № 2. Харків, 2018. С. 52–57.

2. Бондаренко В. В. Особливості програм первинної професійної підготовки працівників Національної поліції України. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт : журнал / уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 25. С. 43–49.

3. Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.

4. Тьорло О. І., Музика Б. Ю., Флуд О. В та ін. Застосування заходів фізичного впливу в обмеженому просторі : навч.-метод. посібник / Львів : ЛьвДУВС, 2020. 204 с.

Галина ЗАКАЛИК,
старший викладач кафедри психології,
Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Олександра ЛУЖАНСЬКА,
студентка, Львівський інститут ПрАТ
«ВНЗ «МАУП»»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Проблема вивчення емоційного інтелекту в умовах сьогодення посідає одне із провідних місць, оскільки лежить в основі розуміння людиною емоцій як власних, так і оточення з метою керування ними у різноманітних життєвих

ситуаціях, проявах особистих почуттів, переживаннях певних психологічних станів, щоб забезпечити психологічне та психічне здоров'я. Емоційний інтелект (EI) розглядається також як індивідуальна здатність особистості щодо уміння працювати з емоціями і проявляти емпатію. Це означає вміння розпізнавати емоції, визнавати прояви як негативних, так і позитивних почуттів, здатність відокремлювати особисте сприйняття від наочних фактів, а також спроможність управляти власними і чужими емоціями. Це особистісна здатність до дуже точного відчуття ситуації, розуміння бажань оточуючих, що може вказувати також і на стійкості до стресів, впливу негативних емоцій.

Серед визначних дослідників емоційного інтелекту можна назвати таких учених як: Е. Носенко, М. Шпак, А. О. Нагорна, R. Bar-On, D. Goleman, H. Gardner, J. D. Mayer, P. Salovey та інші.

Важливими функціями емоційного інтелекту вважають стресозахисну та адаптивну. Стресозахисна функція є необхідною при проживанні людиною емоційного стресу на фізіологічному та психологічному рівнях (зокрема когнітивному). Особливого значення вона набуває для осіб з різними хворобами, і загалом із погляду попередження психосоматичних патологій.

Емоційний інтелект вважається соціально значущою інтегральною властивістю особистості. Тому його адаптивна функція є вкрай необхідною при пристосуваннях людини до певних умов існування. З огляду на це, він може виконувати неоціненну роль в умовах війни.

J. D. Mayer та P. Salovey вважають, що емоційний інтелект є відносно стійкою властивістю людини і його рівень неможливо підвищити, що представляє одну з позицій у наукових дебатах про можливість розвитку цього виду інтелекту. Зокрема, ними підтримується ідея, що емоційний інтелект є властивістю, яка визначається в основному генетично та залишається стійкою протягом життя [5, с. 434]. Автори подають основні компоненти емоційного інтелекту, зокрема [5, с. 436-437]: самосвідомість емоцій – як здатність розпізнавати та розуміти власні емоції, власний настрій, мотивації та цінності; керування емоціями – як здатність ефективно управляти власними емоціями та регулювати настрій та мотивації; самомотивація – як здатність ставити собі мету та працювати на її досягнення, навіть у важких ситуаціях; розпізнавання емоцій інших – як здатність зчитувати емоції інших людей, проявляти емпатію і розуміти чужі переживання, а також міжособистісні навички – як здатність ефективно взаємодіяти з іншими, враховуючи їхні емоції та управляти міжособистісними відносинами.

Однак існують інші точки зору, які підкреслюють гнучкість та змінюваність емоційного інтелекту, можливість його розвитку і вдосконалення через навчання, досвід та практику [1, с. 26].

Особистість може застосовувати емоції для підвищення ефективності мислення і діяльності, що стає ресурсом для покращення уваги при розв'язанні завдань. Розуміння емоцій – є здатністю аналізувати та розуміти складні взаємозв'язки між різними емоціями; це розпізнавання та розуміння

емоційних переходів та причин, що викликають емоції. Управління емоціями – є важливою здатністю контролювати та модулювати власні емоції, знижуючи інтенсивність негативних емоцій та використання цієї здатності при ефективному вирішенні емоційно забарвлених проблем, не пригнічуючи власних емоцій. Ці компоненти сприяють формуванню комплексного підходу до розвитку та використання емоційного інтелекту в різних сферах життя [2, с. 52].

У розробленій моделі емоційного інтелекту R. Bar-On враховано декілька ключових компонентів, зокрема [4, с. 24-25]: пізнання себе через усвідомлення своїх емоцій, набування навичок міжособистісного спілкування – як здатність співчувати та розуміти емоції інших людей; висока здатність до адаптації як важлива характеристика ефективного вирішення проблеми та додання труднощів, усвідомлення та прийняття реальності, уміння керувати своїми реакціями та діями в емоційно навантажених ситуаціях та проживати стан емоційного благополуччя й задоволення з позитивним поглядом у майбутнє – вірою в успіх.

Нагорна А. привертає увагу на роль надситуативного регулювання поведінки при проживанні людиною стресу та описує його в двох планах прогнозування – зовнішньому як аналіз часово-просторового оточення, спостереження з метою передбачення можливих стресових ситуацій та внутрішньому – коли виникає стресова загроза і важливо розібратися в особистому емоційному ставленні до ситуації. При цьому відбувається ідентифікації емоційного стану, каузализація – встановлення причинно-наслідкових зв'язків між емоційним та соматичним станом і подіями, є подальше когнітивне опрацювання, як суб'єктивне оцінювання рівня стресогенності та прогнозування. Ці етапи дають змогу досягти «емоційного імунітету» та виробити здатність надситуативного реагування на стресогенні ситуації [3, с. 165].

Тобто емоційний інтелект задіяний в реагуванні на стрес і може впливати на його наслідки для особистості.

Особистості, маючи спроможність керувати своїм емоційним станом, контролювати сплесками емоцій, можуть залишатися в спокої й адекватно оцінювати умови, що склалися. Рівно ж як інші у тих самих стресових умовах постійно перебуватимуть в стані нервової напруги.

На основі проведеного емпіричного дослідження на визначення рівня емоційного інтелекту за методикою Н. Хола було з'ясовано, що інтегративний рівень емоційного інтелекту на високому рівні мали 10 % опитуваних; у 37 % відзначався – середній рівень та в 53 % – низький рівень. За окремими шкалами можна виділити такі показники. Високий рівень «емоційної поінформованості» характерний для 21 %, середній рівень – для 50 % і низький рівень – для 29 % опитуваних. За шкалою «керування емоціями» високий рівень характерний для 4 % респондентів; середній – для 17 %; та низький – для 79 %. «Самомотивація» характерна для 42 % – на середньому рівні і для

58 % – на низькому, водночас високого рівня не виявлено у жодного досліджуваного. За рівнем «емпатії» виявлено, що тільки в 21 % опитуваних він на високому рівні, тоді як у 21 % – на середньому й у 58 % – на низькому. За шкалою «розпізнавання емоцій інших людей» результати розподілилися так: 8 % – високий рівень; 38 % – середній рівень; 54 % – низький рівень.

Тобто низький рівень емоційного інтелекту, який визначено в 53% осіб вказував на те, що зіткнення з труднощами в розпізнаванні та ефективному управлінні своїми емоціями та емпатією до інших в умовах воєнного часу міг призводити до ускладнень у міжособистісних відносинах та взаєморозумінні.

Середній рівень характерний для 37 % осіб свідчив, що такі особи мали деяку емоційну компетентність, але в умовах стресу під час воєнного часу, їм не вдавалося ефективно управляти своїми емоціями та проявляти адаптивність у стресових ситуаціях. Високий рівень емоційного інтелекту визначений лише в 10% осіб, що могло свідчити про високу емоційну обізнаність, уміння управляти своїми емоціями та проявляти емпатію. Такі особистості здатні сприяти стабільності та психологічній рівновазі в оточуючому середовищі.

У подальшому планується провести дослідження щодо реагування досліджуваних на стрес та особливості прояву життєстійкості.

1. Верітова О. С. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2019. 235 с.

2. Грисенко Н., Фролова Н. Грисенко Н. В., Фролова Н. В. Роль емоційного інтелекту в успішному подоланні життєвої кризи у внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Т.1. №1. 2017. С. 49-57.

3. Нагорна А. О. Стресозахисна функція емоційного інтелекту. *Психологічні перспективи* / редкол.: Л. Засекіна (голов. ред.) та ін.]. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України. 2012. Вип. 20. С. 161-171.

4. Bar-On R. The Bar-On Emotional Quotient Inventory. *Technical Manual*. Toronto: Multi-Health Systems. 1997. 210 p.

5. Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 1993. V.17. № 4. P. 433–442.

Ярослав ІЖИК,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет
підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Науковий керівник:

Валерій БІЛЧЕНКО,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

З 2014 року на території України Російська Федерація використовує широкий спектр засобів ураження, включаючи заборонені на міжнародному рівні.

З 24 лютого 2022 року, окрім зброї на полі бою, рашисти масовано застосовують крилаті ракети, авіабомби, РСЗВ, артилерію та ударні БПЛА для знищення цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури [1].

Станом на травень 2023 року:

– СБУ розслідує більше 37 000 кримінальних проваджень за фактами порушення законів та звичаїв війни.

– За даними Офісу Генпрокурора, загальна кількість таких проваджень становить 83 658.

– Слідчі СБУ досліджують факти використання Росією БПЛА «Shahed-131/136», «Moħajer-6», балістичних ракет «Fateh-110» та «Zolfaghar».

Розвиток БПЛА в Україні: стрімкий стрибок після 24 лютого. Якісні зміни у сфері БПЛА в Україні стали особливо помітними після початку широкомасштабної агресії з боку Росії. Шалений успіх та висока ефективність БПЛА не залишають сумнівів у їх актуальності та стимулюють розвиток цієї сфери.

За короткий термін з'явилися:

- 1) Курси,
- 2) Школи,
- 3) Навчальні центри з підготовки операторів БПЛА (на базі волонтерських організацій, громадських організацій, військових підрозділів).

У штатних структурах підрозділів з'явилися спеціалізовані підрозділи з використання БПЛА, загони спеціальних, цільових БПЛАЮ, спеціалісти з їх

експлуатації.

Станом на червень 2023 року роль БПЛА у військових операціях, як загального, так і локального характеру (спецоперації), значно зросла. З урахуванням інтеграції цих технічних засобів, їх місце можна охарактеризувати так:

– Штурмова рота: штатним розкладом передбачено взвод застосування БПЛА, який відповідає за весь спектр завдань, пов'язаних з БПЛА. Кожен взвод має штатно двох осіб, навчених використовувати БПЛА в інтересах взводу.

– Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють»: використовує подібний принцип формування штатного розкладу підрозділу.

Національна поліція України також активно використовує БПЛА у службово-бойовій діяльності. Їх застосування має значні перспективи, адже БПЛА можуть виконувати широкий спектр завдань.

Відмінність використання БПЛА в Національній поліції та Збройних Силах полягає в суто вузьких (особливих) задачах та різній меті застосування дронів.

Національна поліція України вже має значний досвід використання БПЛА, які стають все більш незамінними інструментами в роботі поліцейських.

БПЛА можуть використовуватися для:

1) Спостереження з повітря:

1) Замінюючи дорогі гвинтокрили, БПЛА можуть вести спостереження за великими та важкодоступними територіями (гори, ліси, болота, висотні будівлі).

2) Створення карт та схем:

– БПЛА дозволяють створювати якісні карти та схеми місцевості для слідчо-оперативних дій (наприклад, при ДТП).

3) Моніторинг дорожнього руху:

– БПЛА забезпечують ефективний контроль за дорожнім рухом на автотрасах.

4) Контроль масових заходів:

– БПЛА допомагають гарантувати безпеку при скупченні великої кількості людей в громадських місцях.

5) Планування та проведення заходів з охорони:

– БПЛА використовуються для планування та проведення заходів з охорони публічної безпеки та порядку.

6) Відео та фотофіксація правопорушень:

– БПЛА допомагають зафіксувати правопорушення, знайти втікачів та задокументувати сліди злочинів.

7) Охорона об'єктів та осіб:

– БПЛА забезпечують спостереження за охоронюваними об'єктами та

особами, які підлягають охороні.

Незважаючи на те, що окремі моделі БПЛА використовуються з 2015 року, їх інтеграція в систему Національної поліції України все ще має ряд проблем [2]:

1. Невизначеність місця та ролі - немає чіткого розуміння того, як БПЛА можуть використовуватися для забезпечення публічної безпеки, охорони прав і свобод людини, боротьби зі злочинністю та надання допомоги нужденним.

2. Відсутність нормативної бази – БПЛА не згадуються в нормативних актах Національної поліції, що фактично виключає їх з офіційної системи.

3. Недосконала система підготовки – немає концепції використання БПЛА та системи підготовки операторів. Навчання проводиться за військовими програмами, які не в повній мірі відповідають поліцейським завданням.

4. Відсутність системності – поліцейські, які використовують БПЛА, роблять це на власний розсуд та за власною ініціативою. Це не дає можливості розвивати систему та використовувати БПЛА максимально ефективно.

5. Непридатність цивільних моделей – в поліції використовуються цивільні моделі БПЛА, які не в повній мірі відповідають поліцейським завданням.

Незважаючи на ці проблеми, використання БПЛА має великий потенціал для поліпшення роботи поліції.

Отже, використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) має безліч переваг, включаючи отримання об'єктивної інформації, можливість здійснювати нагляд, розвідку та моніторинг з повітря, оперативну реакцію на події, розширення зони охоплення при проведенні пошуково-рятувальних операцій, контроль над дорожнім рухом та багато іншого.

Проте перед впровадженням БПЛА в поліцейську діяльність необхідно докладно розробити концепцію їх використання, враховуючи особливості завдань і потреб поліцейських. Це означає аналіз різних аспектів, таких як правові, етичні, технічні, безпекові та інші.

1. Безпілотні повітряні засоби ураження сил вторгнення російської федерації : практичний poradnik / Червяков О. І., Євтушенко І. В., Букреєв О. І., Білоус В. В. Х: ІПЮК для СБУ, 2023. 212 с.

2. Українські дрони в небесах: проблеми використання безпілотників в Україні. URL: ukr.lb.ua/economics/2017/10/21/379765_ukrainski_droni_nebesah_problemi.htm (дата звернення 24.02.2024).

3. <https://scholar.google.com.ua/citations?user=A1Kt2B8AAAAJ&hl=uk&oi=ao>.

Анна ЛЮТЕНКО,
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Марина ЛОГІНОВА,
викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ, А САМЕ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав людини є одним з найважливіших викликів у сучасному світі, особливо в період воєнного стану. Військові конфлікти призводять до численних порушень прав людини, і цьому питанню необхідно приділяти особливу увагу.

Насамперед, важливо зазначити, що права людини повинні поважатися і захищатися навіть під час воєнних конфліктів. Це стосується життя, свободи, особистої безпеки та інших фундаментальних прав, гарантованих Загальною декларацією прав людини та іншими міжнародними документами. Всі сторони конфлікту повинні дотримуватися міжнародного та гуманітарного права без винятку. Міжнародне та гуманітарне право передбачають конкретні правила, які дозволяють мінімізувати шкоду цивільному населенню, уникаючи воєнного стану. Однак у сучасних реаліях ці права часто порушуються під час військових конфліктів. Як наслідок, Російська Федерація вчинила численні порушення прав людини, не дотримуючись жодних домовленостей та моральних норм.

Захист прав внутрішньо переміщених осіб є особливо важливим в умовах воєнного стану. Військовий конфлікт змусив мільйони, якщо не десятки мільйонів людей покинути свої домівки та шукати притулку в інших регіонах. Їхні права на безпеку, житло, охорону здоров'я та освіту мають бути гарантовані, а органи влади повинні вжити всіх заходів для забезпечення їхнього гідного повернення до своїх домівок та інтеграції в нових поселеннях. Внутрішньо переміщені особи в Україні.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеними особами є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, які не мають права постійно

проживати в Україні у результаті збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Особи, які мають право на постійне проживання в Україні у результаті збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, або які змушені були залишити або покинути своє місце проживання у результаті зазначених подій чи з метою уникнення негативних наслідків [1].

Одним з основоположних принципів захисту прав внутрішньо переміщених осіб є недискримінація щодо них. Так, відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, внутрішньо переміщені особи користуються тими самими правами і свободами, що й інші громадяни, які постійно проживають в Україні. При здійсненні ними своїх прав і свобод забороняється дискримінація за ознакою їхнього статусу внутрішньо переміщеної особи [ст. 3, п. 14]. Крім того, такі особи отримують щомісячну грошову допомогу, яка призначається на кожного заявника (3 000 грн. для осіб з інвалідністю та дітей і 2 000 грн. для інших осіб) [2].

Волонтери відіграють важливу роль у захисті прав внутрішньо переміщених осіб, гарантуючи та надаючи житло, гуманітарну допомогу та психологічну підтримку.

Підсумовуючи, варто зазначити, що захист прав ВПО в умовах воєнного стану є важливим питанням, яке потребує спільних зусиль. Важливо підкреслити, що жодна війна не може виправдати порушення прав людини і що всі норми та стандарти повинні дотримуватися всіма сторонами конфлікту. Це єдиний спосіб забезпечити гідний захист прав усіх і гідний мир.

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 03.08.2023 № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 03.03.2024)

2. Методичні матеріали щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення, які постраждали від військової агресії РФ проти України. Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам. URL: https://www.vin.gov.ua/images/doc/bilshe/Korisna_informasiya_dla_VPO/2_opomoha_na_prozhyvannya_vnutrishno_peremishchenym_osobam.pdf (дата звернення 03.03.2024)

3. Закон України Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 03.08.2023 № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 03.03.2024)

Анастасія ІЩЕНКО,
студентка четвертого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081
Право факультету історії, бізнес-освіти
та права Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник:

Ігор СКЛЯРЕНКО,
доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри права
та правоохоронної діяльності
Цentrальноукраїнського державного
університету імені Володимира
Винниченка

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна Україна, яка переживає складний період воєнного стану, стикається з низкою викликів та трансформацій в різних аспектах суспільного життя. Так, правосуддя є основним способом реалізації конституційного права кожної особи на забезпечення судового захисту. Конституцією України гарантується право на судовий захист (ст. 55), яке не підлягає обмеженню, навіть у випадку введення воєнного стану (ст. 64) [1]. Однією з сфер, що безперечно піддається впливу заходів воєнного стану є цивільне судочинство. Важливо розглянути особливості його функціонування в умовах війни, адже це визначається не лише юридичними аспектами, але й суттєво впливає на правозахисні гарантії для громадян.

В межах цивільного судочинства, статтею 2 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що проведення справедливого та своєчасного розгляду цивільних справ є основою для ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави[2].

Очевидно, що введення в Україні воєнного стану призвело до змін в процедурі розгляду цивільних справ так як загострення небезпечної для держави ситуації вимагає від судової системи збільшення її ефективності та оперативності в нових умовах функціонування

Зміни, внесені 03.03.2022 року до статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановили нову процедуру зміни територіальної підсудності судових справ у випадках, коли суд не може забезпечити справедливе проведення правосуддя з об'єктивних причин, таких як воєнний стан та військові дії, а саме передання таких повноважень від Вищої ради

правосуддя до Голови Верховного Суду, оскільки на той момент Вища рада правосуддя не мала потрібної кількості членів для прийняття відповідних рішень[4].

Якщо говорити про Голову Верховного Суду, то він одноособово приймає рішення про зміну територіальної юрисдикції про що повідомляється на офіційному сайті відповідного суду. Також, слід вказати, що спеціальні процедури та прискорені строки розгляду справ можуть бути введені для забезпечення швидкого вирішення правових питань, пов'язаних із воєнним станом. У статтях 12-2 та 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено умови, за яких здійснюється судочинство під час воєнного стану, зокрема:

- суди діють виключно відповідно до законів України та Конституції України;
- заборонено введення обмежень, визначених чинним законодавством України, на повноваження судів;
- наголошено на виключній компетенції судів здійснювати правосуддя;
- заборонено утворення надзвичайних та особливих судів[3].

З іншого боку, важливим є також і забезпечення повноцінного захисту прав і свобод громадян в умовах воєнного конфлікту. Суди можуть стикатися з великим обсягом справ, пов'язаних із порушенням прав людини, що вимагає високого рівня компетентності та обачливості з боку судової влади.

Тому, у відповідь на потреби сучасних воєнних умов система правосуддя активно адаптується, впроваджуючи нові особливості в здійсненні судочинства. У роз'ясненнях Верховного Суду та рекомендаціях Ради суддів України щодо роботи судів під час воєнного стану визначено наступні положення:

- можливість відкладати або призупиняти розгляд справ у зв'язку з небезпекою для учасників процесу або працівників суду, пов'язаною з активними бойовими діями, в тому числі оголошенням повітряних тривог;
- право учасників судового процесу подавати заяву про відкладення розгляду справи через активні бойові дії та можливість розгляду справи у режимі відео конференції (онлайн) за відповідною заявою;
- пріоритетний розгляд невідкладних справ [7].

Окрім того, важливим є забезпечення доступу до правосуддя для всіх громадян, включаючи тих, хто перебуває в зоні бойових дій. Створення спеціальних механізмів для забезпечення доступу до суду, наприклад, через віртуальні або мобільні суди, може бути необхідним для забезпечення рівного доступу до юстиції для всіх груп населення. З 8 квітня 2022 року розпочав функціонування новий сервіс під назвою «Електронний кабінет», що дозволяє не лише відправляти документи іншим учасникам з можливістю отримання підтвердження про їх доставку перед подачею до суду, але й дистанційно здійснювати інші процесуальні права та обов'язки, визначені ст. 43, 49 ЦПК

України[6].

Слід також звернути увагу і на проблему втрати судових проваджень у судах, які перебувають чи перебували на непідконтрольних територіях, оскільки в такому випадку громадяни не можуть отримати копії судових рішень та захистити свої права, якщо рішення не було прийнято. Так, якщо територія потім повертається під контроль української влади, особа може звернутися до суду із заявою про відновлення втраченого провадження або продовжити участь у розгляді справи. Проте, якщо суд, який розглядав справу, залишається на тимчасово окупованій території, чинний процесуальний порядок має свої недоліки. У випадку вже винесеного рішення або закриття провадження, особа повинна звертатися до суду першої інстанції з заявою про відновлення втраченого провадження. Однак при неприпиненому провадженні існує ризик відхилення подачі схожої заяви до суду, який має компетенцію розглядати справу, оскільки вже ведеться процес проти тієї ж особи за тим самим підставами. Для уникнення цього ризику до заяви слід додати докази втрати провадження, проте це може бути складним, оскільки отримання відповідного документа на окупованій території є практично неможливим і небезпечним для зацікавленої особи [5].

На нашу думку умови воєнного стану невідборно впливають на цивільне судочинство в Україні. Судова система повинна адаптуватися до нових реалій та забезпечувати ефективний захист прав і свобод громадян у надзвичайних умовах військового конфлікту.

1. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 18.02.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 18.02.2024).
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 18.02.2024).
4. Закон України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 18.02.2024).
5. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu> (дата звернення 18.02.2024).
6. Моїсеєнко Д. М. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. № 71. 2022. С. 366-369.
7. Приведенцев О. Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 1 (42). 2022. С. 54-57.

Аріна КАДІРОВА,

здобувач освіти 3-го курсу

ННІ ППФПНП

Науковий керівник:

Ігор ПИРІГ,

професор кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції як слідча дія полягає в пред'явленні свідкові, потерпілому або іншій особі для впізнання об'єкта чи іншої особи. Це здійснюється з метою встановлення тотожності або відмінності цього об'єкта, особи від того, який спостерігався раніше, зберігся в пам'яті і про який така особа давала показання [1, с. 190].

Поняття режиму відеоконференції, з яким ми погоджуємось, визначає Бежанова А. В. як передбачене Кримінальним процесуальним кодексом України телекомунікаційна інформаційна технологія проведення допиту та впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, судового провадження та допит за запитом компетентного органу іноземної держави при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів і технологій, які мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку [2, с. 63-64]. За даними дослідження Черниченко І. В. до впровадження відеоконференції у кримінальному провадженні позитивно відносяться: 91,2 % суддів; 49,6 % адвокатів; 78,1 % слідчих, прокурорів [3, с. 36].

Відповідна слідча дія проводиться у режимі відеоконференції, лише у тих випадках коли проведення традиційним способом є неможливим, а також є сучасним підходом до розслідування кримінальних проваджень та надає уповноваженим особам більше можливостей, у деяких випадках скорочує час досудового розслідування. Книженко С. О. і Матюшкова Т. П. виділяють такі особливості пред'явлення для впізнання осіб та предметів в режимі відеоконференції:

1. Недоцільність застосування таких видів пред'явлення особи для впізнання, за фотознімками чи матеріалами відеозапису.

2. Неможливість особою, яка впізнає, повернути предмет, або роздивитись детальніше.

3. Можливість спотворення зображення, через широкоформатні монітори, які викривляють зображення.

4. Необхідність учасників говорити голосно та чітко [4, с. 11-12].

Незважаючи на ряд переваг, такі як: доступність (проведення з особами, які знаходяться у віддалених місцях, або особи які не можуть прибути до місця проведення слідчої дії через непереборні обставини), зменшення ризиків для учасників, економія часу тощо; є ряд недоліків, проблем у проведенні такої слідчої дії у режимі відеоконференції. Проаналізувавши, можна виокремити такі проблеми:

1. Технічні, можна сказати вони є найголовнішою проблемою. До них можна віднести нестабільність інтернет-з'єднання, що може призвести до переривання, або погіршення якості зображення, та не може бути контрольованим уповноваженою особою. Також неякісне обладнання може призвести до спотворення зображення, що у проведенні впізнання є головним і у подальшому такі докази можуть бути недопустимими.

2. Психологічні фактори: особі може бути складніше впізнавати через хвилювання та відсутність особистого контакту, також саме формат відеоконференції може бути некомфортним та незвичним для особи, що може привести до емоційної нестабільності.

3. Законність та допустимість доказів – вирішується лише чітким дотриманням процесуальних норм.

4. Ризики для учасників. Слідчий, який проводить слідчу дію, не може бути достатньо впевненим, що на особу яка впізнає немає тиску або впливу з боку інших учасників в процесі відеоконференції.

Рекомендацією до проведення впізнання у режимі відеоконференції насамперед є розробка чіткого плану та правильне заповнення протоколу. Слідчий має використовувати лише якісне обладнання, щоб мінімізувати ризики виникнення неполадок. У разі необхідності необхідно забезпечити особі яка впізнає психологічну підтримку та захисника. Головним є дотримання усіх процесуальних норм та вимог законодавства.

Незважаючи на усі переваги та недоліки пред'явлення для впізнання, ця процедура є необхідною для досудового розслідування. Вона надає можливість здобути нові докази у легшому форматі та у швидший час, що на даний час є цінним для розслідування кримінальних правопорушень.

1. Левенець А. Тактика пред'явлення для впізнання особи в режимі відеоконференції. *Підприємство, господарство і право*. 2019 № 10. С. 190-193.

2. Бежанова А. В. Застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2021 р. С. 63-64.

3. Черниченко І. В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика : монографія. Київ: Алерта: Правова єдність, 2015. 272 с.

4. Книженко С. О., Матюшкова Т. П. Правові, організаційні і тактичні основи проведення дистанційного досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 1-15.

Дмитро КАЗНАЧЕСЬ,
доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Ростислав АТАМАНЮК,
курсант 3 курсу ННППФПН,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків становить один із найважливіших аспектів функціонування правоохоронних органів у сучасному суспільстві. Щодня поліцейські стикаються з різноманітними ситуаціями, що можуть становити загрозу їх життю та здоров'ю. При виконанні службових обов'язків поліцейському необхідно дотримуватись певної тактики та стратегії. Адже формування стратегії дає більшу вірогідність забезпечення безпеки життя та здоров'я в різноманітних умовах службової діяльності.

Перш за все, слід зазначити, що особиста безпека поліцейських вимагає комплексного підходу та постійної уваги. Аналіз ризиків, з якими можуть стикатися правоохоронці, є ключовим етапом у розробці ефективних стратегій захисту. Різноманітні загрози, починаючи від нападів з боку злочинців, участі в веденні бойових дій, виконання обов'язків при виникненні надзвичайних ситуацій і закінчуючи терористичними актами, потребують ретельного вивчення та оцінки.

Навички самооборони та спеціальна підготовка є необхідними елементами у підвищенні безпеки поліцейських. Такий тренінг допомагає правоохоронцям реагувати на небезпеку та захищати себе в небезпечних ситуаціях, знижуючи ризик отримання травм або пошкоджень при виконанні службових обов'язків, особливо під час затримання правопорушників та ведення силового протистояння.

Особиста безпека працівників поліції в наш складний час є одним з важливих чинників для успішного вирішення їх службових завдань, особливо в умовах виникнення надзвичайних ситуацій [1].

Індивідуальна професійна концепція діяльності поліцейського в умовах виникнення надзвичайних ситуацій передбачає наявність необхідних знань і досвіду, володіння ефективними і безпечними методами діяльності та усвідомлення ним своєї ролі, визначеної як законом, так і власною відповідальністю щодо їх розв'язання.

Крім того, використання захисного обладнання, такого як бронежилети, шоломи та інші засоби, є важливим елементом забезпечення безпеки поліцейських. Правильне використання цього обладнання може значно знизити ризик отримання травм у випадку нападу чи конфлікту [2].

Створення завчасних планів евакуації та екстрених заходів під час виникнення надзвичайних ситуацій також має велике значення для особистої безпеки поліцейських. Наявність чітких інструкцій та підготовлених планів дій допомагає забезпечити швидку та ефективну реакцію на надзвичайні ситуації та забезпечити як власну безпеку так і безпеку оточуючих а також дотримуватися заходів безпеки при ліквідації наслідків надзвичайної ситуації [3].

Формування стратегії забезпечення особистої безпеки поліцейського відіграє важливу роль під час виконання працівником поліції його службових обов'язків. При цьому треба зазначити, що стратегія особистої безпеки повинна ґрунтуватися насамперед на індивідуальних особливостях поліцейського, що дозволить найбільш ефективно забезпечити безпеку і виживання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій [4].

Крім вище зазначених особливостей, на безпеку поліцейських можуть впливати різні зовнішні фактори. Наприклад, соціальне середовище, включаючи рівень злочинності та наявність конфліктних груп у певних районах, може підвищувати ризик для поліцейських. Також важливо враховувати типи та характеристики злочинів, які вчиняються на певній території, наявність зброї та небезпечних предметів, які можуть бути використані проти них. Необхідно ретельно аналізувати та враховувати всі фактори які склалися в тій чи іншій обстановці.

У висновку можна сказати що особиста безпека поліцейського є невід'ємною складовою ефективності поліцейської роботи та забезпечення законності та порядку в суспільстві. Досвід та статистика підтверджують, що правильно організована та підтримувана система безпеки для правоохоронців зменшує ризики травматизму, покращує їхню працездатність та сприяє підвищенню довіри громадян до поліції. Важливою складовою забезпечення особистої безпеки поліцейського є постійна підготовка, використання сучасного обладнання та технік, а також психологічна підтримка та сприяння здоровому способу життя. Забезпечення безпеки поліцейських є важливою відповідальністю влади та керівництва правоохоронних органів для забезпечення ефективного функціонування правоохоронної системи та збереження життя та здоров'я працівників поліції.

1. Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків : метод. рек. / кол. авт. ; ред.. В. Д. Поливанюк. – Дніпро : ДДУВС, – 2021. – 68 с.

2. Правові та тактичні засади застосування поліцейськими спеціальних засобів: навч. посібник / В. Д. Поливанюк, Д.Г. Казначеев, В.В. Біліченко та ін. ; ред. В.Д. Поливанюка. Дніпро : ДДУВС, 2019. 96 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/3954>

3. Собакарь А. О., Казначеев Д. Г., Поливанюк В. Д., Бойко О. І. Цивільний захист у схемах: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 144 с.

4. Безпека працівників Національної поліції в умовах надзвичайних ситуацій: навчальний посібник (Грибан В. Г., Фоменко А. Є., Казначеев Д. Г., Бойко О. І. / за заг. ред. Грибана В.Г.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 100 с.

Валерій ШАПОВАЛОВ,

курсант 214 навчального взводу

Херсонського факультету Одеського
державного університету внутрішніх справ

Руслан КАРАГІОЗ,

доцент кафедри загальноправових

Херсонського факультету Одеського

державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності є важливою складовою сучасного правового порядку. Адміністративна відповідальність є одним з видів відповідальності, яка застосовується до осіб за порушення адміністративного законодавства. При цьому, особи, які притягуються до адміністративної відповідальності, мають право на правовий захист, який гарантує їх права та свободи.

Згідно зі статтею 55 Конституцією України, кожна людина має право на захист своїх прав та свобод. Це право включає в себе можливість користуватися правовою допомогою, представляти свої інтереси у суді та мати доступ до справедливої судового розгляду. Крім того, згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожна людина має право на справедливий судовий процес, включаючи право на правову допомогу та представництво в суді [1; 2].

Тобто, при притягненні особи до адміністративної відповідальності, автоматично включається механізм правового захисту згідно зі статтею 55 Конституції України, а саме: право на захист своїх прав та інтересів у суді, на консультацію та представництво від адвоката, а також на доступ до справедливої судового розгляду тощо. Крім того, за статтею 56 Конституції України вони мають право на відшкодування завданих їм шкідливих наслідків внаслідок неправомірних дій органів влади та посадових осіб [1].

Одним з основних засобів правового захисту осіб при притягненні до адміністративної відповідальності є правова допомога. Згідно зі статтею 59 Конституції України, кожна людина має право на правову допомогу. Це означає, що вона має право на консультацію та представництво від адвоката, який надасть їй кваліфіковану правову допомогу у справі про адміністративне

правопорушення. Крім того, згідно зі статтею 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», кожна людина має право на безкоштовну правову допомогу у разі відсутності можливості оплатити її [1; 3].

Правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності також забезпечується через судовий процес. Згідно з Конституцією України, кожна людина має право на справедливий судовий процес, включаючи право на розгляд справи незалежним та безпристрасним суддею. Крім того, вона має право на участь у судовому засіданні, на представництво від адвоката та на можливість довести свою невинність.

Однак, варто враховувати, що правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності може бути обмежений у випадках, передбачених законом України. Наприклад, згідно зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, право на свободу може бути обмежене у випадках, передбачених законом, для забезпечення безпеки суспільства та у випадках, передбачених законом, для запобігання порушенню громадського порядку [2].

У практиці важливу роль у забезпеченні правового захисту осіб при притягненні до адміністративної відповідальності відіграють адвокатські органи та правозахисні організації. Вони надають правову допомогу, консультації та представництво в суді особам, які притягуються до адміністративної відповідальності, а також ведуть правозахисну діяльність з метою захисту прав та свобод громадян.

Отже, правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності є важливою складовою сучасного правового порядку, що забезпечує особам, право на справедливий судовий процес, на правову допомогу та представництво від адвоката, а також на захист їх прав та свобод. Правовий захист забезпечує важливі принципи справедливості, незалежності та рівності перед законом, що є основою демократичного суспільства.

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 14.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.12.2023)

2. Європейська конвенція з прав людини. URL: (дата звернення 06.12.2023)

3. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу». URL: (дата звернення 06.12.2023)

Олена БУРМІНА,
курсантка 213 н.в.,
Херсонського факультету
Руслан КАРАГІОЗ,
к. політ наук, доцент,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Херсонського факультету ОДУВС

РОЛЬ ПРАВООХОРОНЦІВ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ У ПРАВОВОМУ ПОЛІ У ВОЄННИЙ ЧАС У ВНУТРІШНЬОМУ ТА ЗОВНІШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩЕ

В контексті воєнного стану в Україні визнання масштабів проблеми корупції наголошує на необхідності системних та якісних змін у правовому полі. Як науковці, так і практичні діячі вбачають, що аналіз розмірів корупції під час конфлікту є ключовим елементом для розробки ефективних стратегій протидії цьому явищу. У своїх висновках науковці зазначають, що вирішення проблеми корупції в період після воєнного стану вимагатиме не лише збереження, але й удосконалення правової держави. Це передбачає використання найкращих міжнародних практик та стандартів у сфері протидії корупції [1].

Підкреслення важливості вдосконалення правової системи для забезпечення ефективної боротьби з корупцією в післявоєнний період є ключовим аспектом наукових розробок та практичної діяльності.

Один із ключових документів, що формує нормативну базу для протидії корупції в Україні, є Закон України «Про запобігання корупції». Його значення визнається у створенні фреймворку для боротьби з цим негативним соціальним явищем. Ратифікація Україною Конвенції ООН проти корупції в 2006 році була одним з найважливіших кроків у напрямку міжнародної співпраці у боротьбі з цим злочином. Вона передбачала і передбачає зараз вжиття ефективних заходів та визначає відповідальність держави за подолання корупції [2].

Міжнародна співпраця, виражена в ратифікації Конвенції ООН проти корупції, підкреслює важливість глобального підходу до протидії корупції.

Крім того, науковці визнають важливість Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка встановлює стандарти та правила для всіх країн у боротьбі з корупцією. Її ключова вимога – незалежність органів у сфері протидії корупції [4].

Щодо діяльності та обов'язків поліцейських під час воєнного стану, то варто зазначити, що вони значно відрізняються, ніж в мирний час. Перш за все це пов'язано з тим, що це час підвищеного рівня злочинності, проведення робіт для боротьби з колабораційною діяльністю на підконтрольних територіях та

деокупованих територіях України, реєстрація воєнних злочинів, підтримка правового стану та порядку тощо. Крім того, поліції та органам місцевого самоврядування додаються повноваження, необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тобто, це особливий правовий режим, який поширюється не лише на поліцію, а й на органи державної влади та місцевого самоврядування. Ці обставини пов'язані не лише із зовнішніми чинниками, такими як необхідність відбиття агресії проти України, а й з необхідністю підтримання громадського порядку та безпеки всередині країни, що покладено на Національну поліцію.

Отже, з вищезазначених аргументів та аналізу корупційних викликів для поліцейських під час воєнного стану, можна стверджувати, що цей період представляє надзвичайні та складні умови для правоохоронних органів. З відзначених досліджень випливає, що воєнний стан супроводжується значним зростанням рівня корупції, що є логічним наслідком нестабільності, великого обсягу діловодства та впливу воєнних конфліктів на суспільство.

У цих умовах поліцейські стають особливо вразливими перед спокусами корупції через зростання соціального та економічного тиску. Важливою деталлю є фактор обмежених ресурсів, які виграють роль каталізатора для корупційних проявів в правоохоронних структурах.

Таким чином, наведені аргументи свідчать про те, що під час воєнного стану виникає кризовий момент, коли корупційні ризики значно збільшуються, особливо у секторах, пов'язаних з безпекою та правопорядком. В умовах військових конфліктів поліцейським доводиться працювати в режимі підвищеної навантаженості та стресу, що створює сприятливе середовище для поширення корупційних практик. Тому необхідні додаткові дії та ефективної боротьби поліції з негативними явищами як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі.

1. Войтович І. І. Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Київ. 2021р. 394 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/16/1/d.pdf> (дата звернення 01.12.2023).

2. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/> (дата звернення 01.12.2023).

3. Задерейко С. «Корупція і війна: історія і сучасні стратегії». Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини» 16 липня 2022 року. Київ. 28-32с. URL: <http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/5116/1/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf#page=28> (дата звернення 01.12.2023).

Тетяна КАРПЕЦЬ,

здобувачка вищої освіти, 3 курсу
Навчально- наукового інституту права
та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій ТЕЛІЙЧУК,

професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Конфіденційне співробітництво зазначається в таких підзаконних актах як кримінальний процесуальний кодекс (ст. 275 КПКУ), Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 6, 8, 10, 11, 14 ЗУ «Про ОРД»), Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (п. 2.9, 3.19, 4.10 Інструкції) [1]. Але зазначені підзаконні акти так і не надають нам визначення, що ж таке конфіденційне співробітництво.

Доцільно погодитися із твердженням О. О. Подобного, В. Г. Телійчука та Є. С. Кефарова, що конфіденційна співпраця оперативного підрозділу з особою – це відносини між державним органом, уповноваженим на здійснення оперативно-розшукової діяльності, його посадовими особами та громадянами, які добровільно погодилися співпрацювати з ними під час виконання оперативно-розшукових завдань на негласній основі [3].

Перевагами роботи з позаштатними негласними співробітниками є отримання інформації з недоступних для правоохоронювальних орган джерел. Дані можуть допомогти та надати інформацію про злочину діяльність з тих джерел, які інакше не співпрацювали б з правоохоронними органами.

Небхідно також звзначити, що згідно з статею 275 Кримінально процесуальним кодексом України, під час проведення слідчо (розшукових) дій за рішенням слідчого чи прокурора, слідчий або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділа мають право залучати інших осіб. Тому відповідно до чинного законодавства, залучення «інших осіб» саме й буде

являти собою конфіденційне співробітництво, під яким слід розуміти встановлення та підтримання негласних відносин між оперативним працівником та особою, яка залучається до виконання конкретних функцій із забезпечення виконання завдань правоохоронних органів держави [4].

Також, дана співпраця може значно підвищити ефективність розслідування, завдяки допомогі та надання не традиційних методів для розгляду справи. А ще конфіденційні співробітники можуть надавати допомогу по справі в захисті свідків чи інформаторів справи від відплати з боку злочинців.

Проте, в цій співпраці можуть виникнути деякі проблеми, наприклад:

1. Недостатньо законні способи та методи з боку конфіденціантів: так як дані особи не є співробітниками правоохоронювальних органів, та й недостатньо усвідомлені про закони, можуть використовувати в своїй діяльності дії які будуть порушенням законних прав та свобод громадянин.

2. Ризик зловживання співробітниками наданих для них прав: конфіденційні співробітники як можуть допомагати при вирішенні завдань так і спеціально фальсифікувати докази та фабрикувати справу.

3. Відсутність прозорості: існує ризик, що співробітники можуть вдатися до непрозорості та підзвітності правоохоронних органів.

Загалом, використання негласного апарату завжди було однією з основних форм отримання інформації правоохоронними органами під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. До конфіденційного співробітництва залучаються тільки фізичні особи в індивідуальному порядку, незалежно від громадянства (громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають на території України), національності, статі, майнового, посадового і соціального становища, освіти, приналежності до громадських об'єднань, ставлення до релігії та політичних переконань [2].

Досліджуючи даний напрям діяльності, ми можемо запропонувати наступні шляхи удосконалення:

– забезпечення незалежного контролю: необхідно забезпечити незалежний контроль за використанням конфіденційних співробітників під час досудового розслідування;

– розробка чітких правових норм: є доцільним розробка чітких правових норм, які б регулювали використання конфіденційного співробітництва;

– підвищення кваліфікації кадрів: необхідно проводити спеціальну роботу, тренінги з особами які будуть співпрацювати з конфіденціантами.

У частині проведення конкретних оперативно розшукових заходів та НСРД оперативними підрозділами предметом залучення конфіденціантів має бути лише інформація про те, де, ким щодо кого та з використанням якої дезінформації (легенди та засоби маскування) здійснюються конкретні оперативнорозшукових заходів та НСРД.

Тому варто зазначити, що конфіденційне співробітництво є корисним інструментом під час здійснення досудового розслідування, але його використання повинно бути чітко регламентовано та контрольовано. Важливо, щоб конфіденційне співробітництво використовувалось законно, етично та найголовніше з дотриманням прав та свобод громадян.

1. Василюк В. І., Никифорчук Д. Й., Дискусійні питання щодо поняття конфіденційного співробітництва в законодавстві України Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2018. С. 99-101.

2. Салтиков С. М., До питання визначення понятійного апарату при використанні конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство* № 2 частина 3 / 2020. С. 139-146.

3. Телійчук В. Г., Кафаров Є. С., Деякі проблемні аспекти дотримання конспірації при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання й розкриття корисливо-насильницьких злочинів. *Colloquium-journal* № 21 (180), 2023. - С. 30-34.

4. Скорик Т. М., Телійчук В. Г. Деякі дискусійні питання щодо залучення осіб до негласного співробітництва / Т. М. Скорик, В. Г. Телійчук // Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 19 жовтня 2018 р.): У 2-х ч. - Ч. 1. - Дніпро: ДДУВС, 2018. – С. 159-161.

Микита КИШКАНЬ,

здобувач вищої освіти,

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Таїсія ШЕВЧЕНКО,

т.в.о завідувача кафедри

кримінально-правових дисциплін,

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

З плином часу концепція національної безпеки в Україні стала однією з ключових складових стратегічного розвитку країни. Право національної безпеки визнається фундаментальним інструментом забезпечення суверенітету, стабільності та добробуту нації. Національна безпека – це відносно новий об'єкт правового регулювання. Незважаючи на те, що питання національної безпеки привертали увагу держави протягом практично всієї її історії, самостійна та комплексна сфера регулювання, особливо в контексті воєнного часу, сформулювалася відносно недавно. В умовах воєнного

конфлікту, де загрози для національної безпеки зростають, необхідність правового врегулювання цього питання стає ще більш актуальною.

У сучасних умовах питання національної безпеки є особливо актуальним для українського суспільства, що визначається необхідністю захисту суверенітету та територіальної цілісності країни від порушень конституційного ладу та зовнішньої воєнної агресії.

Відповідно до статті 17 Конституції України «гарантування безпеки держави та захист державного кордону України є відповідальністю відповідних військових формувань та правоохоронних органів країни, їхня організація та принципи функціонування регулюються відповідним законодавством» [1]. Якщо вважати національну безпеку інститутом конституційного права, то вона належить до норм, що дефінують саму безпеку, а також включає норми, закріплені в актах стратегічного планування. У цьому даний інститут входить у складні відносини з іншими, традиційними інститутами конституційного права: права і свободи людини, структура державної влади, водночас істотно їх видозмінюючи та навіть обмежуючи в період воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» національна безпека України визначається як «забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу» [2]. Тобто, правова основа гарантування національної безпеки представляє собою комплекс різних за юридичною силою та належать до різних галузей права норм, які відображають суть процесів, що відбуваються в сфері забезпечення національної безпеки. Вони утворюють єдину систему, спрямовану на удосконалення механізму правового забезпечення конкретних аспектів національної безпеки.

Як окрема система права право національної безпеки має власний склад, що на думку Богуцького П. П. виражається в «об'єктах, визначення яких безпосередньо залежить від змісту національної безпеки» [3, с.89]. Якщо аналізувати метод правового регулювання, то варто врахувати той факт, що правовий статус області національної безпеки відрізняється суворими правилами організації суспільних відносин, що забезпечують застосування обов'язкових методів правового регулювання.

Суб'єктний аспект права національної безпеки визначає особу як «найбільш значущий суб'єкт права, чий статус повністю залежить від реалізації концепції національної безпеки» [3, с.94]. Однією з ключових ідей в антропологічному вимірі національної безпеки є визнання права на життя як найважливішого права людського існування. Решта основних прав людини підтверджують та розкривають атрибути особи як суб'єкта права національної безпеки.

Вважаємо, що коли йде мова про національну безпеку в загальному сенсі, як про все пронизливий комплекс, що охоплює значний обсяг відносин і забезпечує взаємодію в рамках всього державно-організованого суспільства

через застосування правових норм, в даному контексті доцільно говорити про правовий режим національної безпеки, розглядаючи його як сукупність правових засобів у статичному сприйнятті.

Розширення загроз безпеці в умовах воєнного стану неминуче ставить перед державами необхідність співробітництва з широкого кола питань. Загалом, створюються нові міжнародні акти, які регламентують різні питання співробітництва у сфері безпеки. Тому актуальним на сьогодні постає питання щодо вдосконалення права національної безпеки шляхом розробки нових стратегічних міжнародних угод в сфері дотримання національної безпеки. Крім того, правова поведінка у галузі національної безпеки виступає сталим засобом для досягнення основної мети – забезпечення стану безпеки громадського життя, існування та функціонування індивідуальних та колективних суб'єктів. В даному контексті варто зазначити позицію Лобко В. В., який наполягає на тому, що після закінчення воєнних дій повинна бути здійснена низка відповідних заходів для подальшого розвитку даної системи права, що полягає в «планування та оновлення стратегічних документів держави у сфері забезпечення національної безпеки та розвитку, спрямований на створення вільної, незалежної і міцної демократичної країни» [4, с.36]. Вважаємо, що необхідно сформулювати нову концепцію «зацікавленості» країн із різним рівнем розвитку у спільному об'єднанні. Така концепція може базуватися на ідеї, що об'єднання може стати можливим лише в контексті спільної боротьби проти глобальних криз.

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.03.2024).

2. Про національну безпеку України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.03.2024).

3. П.П Богущкий. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. Т. 3, № 28. С. 84–93.

4. Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняного правознавства*. 2022. № 6. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32782/39221384> (дата звернення: 02.03.2024).

Микита КИШКАНЬ,
здобувач вищої освіти,
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр БОНДАР,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

«ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ»

Статтею 21 Конституції України визначено одну з основних гарантій для людини в сучасному українському суспільстві, що закріплює імперативний припис про те, що «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [1]. Водночас, Конституційний суд України надаючи тлумачення статті 21 Конституції України вказує на можливе «обмеження реалізації конституційних прав і свобод яке не може бути свавільними та несправедливим, та може бути встановлене виключно Конституцією України та законами, що повинні відповідати правомірній меті та бути домірними» [2]. З огляду на дане правове тлумачення постає питання щодо визначення правомірності обмежень конституційних прав в державі, та практичну реалізацію обмежень.

На сьогодні, в більшості країн світу непорушність конституційних прав людини залежить від правового режиму введеного в державі.

Правомірним обмеженням прав та свобод людини в порівнянні з «свавільними діями органів публічної влади» в своїй науковій роботі виокремлює Кузьніченко С. О., поділивши обмеження на категорії, першою з яких є особливі умови діяльності держави (надзвичайний стан, військовий стан), друга категорія стосується деяких обмежень прав людини, що передбачені низкою обставин (в інтересах національної або громадської безпеки) [3, с. 34].

На законодавчому рівні дані обмеження визначені ст. 64 Конституції України відповідно до якої визначено, що допускається обмеження конституційних прав та свобод «лише в випадках передбачених Конституцією України, а саме: в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [1]. Крім того, передбачений перелік прав та свобод обмеження на які не може бути навіть у разі введення воєнного чи надзвичайного стану.

Варто зауважити, та звернути увагу на тлумачення Конституційного суду

України в частині домірного обмеження, яке передбачає застосування принципу пропорційності, що передбачає відповідність ступеня обмеження прав суспільної значимості цілей обмеження або значущості прав, що захищаються. Саме тому, на нашу думку, в основі застосування обмежень прав повинен бути принцип пропорційності, оскільки, спотворення сутності права, що обмежується, може статися через порушення принципу пропорційності, що визначає межі таких обмежень. На сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні можна говорити про деякі допустимі обмеження права і свободи, але не про їх ліквідацію, тому що, зміна змісту прав людини не має стосуватися її сутності.

Наприклад, право волю і особисту недоторканність означає заборона насильницького обмеження волі людини, тобто, можливості робити будь-які не протиправні вчинки. Однак, в Україні було запроваджено низку нормативно правових актів, що обмежують дане конституційне право громадянина, такі як: Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» №69/2022, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» 1550-III. На прикладі даних нормативно правових актів можна визначити, що держава має право встановлювати легітимні умови обмеження волі та особистої недоторканності людини в умовах воєнного стану.

Вищевикладене дозволяє дійти до висновку, що на даний час основна увага законодавця спрямована не на сфері захисту конституційних права і свободи громадян, а у сферу їх допустимого обмеження.

Вважаємо, що обмеження прав людини має базуватися на встановленому законі. Важливо відзначити, що просто наявність тексту нормативно-правового акту автоматично не означає сприйняття обмеження як такого, яке здійснюється «відповідно до закону» в умовах сьогодення. З практики Європейського суду з прав людини випливає, що ця вимога ставить певні послідовні критерії для забезпечення правомірності самого закону: «в першу чергу, закон повинен мати конкретне законодавче підґрунтя; вдруге, повинно стосуватися якості самого закону, вимагаючи, щоб він був доступний для відповідної особи, яка також повинна передбачати його можливі наслідки для себе, і відповідати принципу верховенства права» [4].

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.02.2024).

2. 3.11. Принцип невідчужуваності і непорушності прав і свобод людини | Конституційний Суд України. *Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/311> (дата звернення: 04.02.2024).

3. Кузніченко С. О. Поняття обмеження прав людини в воєнному стані. *Південноукраїнський юридичний журнал*. 2022. № 1-2. С. 32–36. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.6> (дата звернення: 05.02.2024).

4. European Court of Human Rights. Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine (Application no. 21722/11). 9 January 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871>.

Анастасія КОЗЛОВСЬКА,

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України обумовило збільшення кількості військовослужбовців Збройних сил України та інших силових структур на всій території нашої держави. Багато з тих, хто встав на захист територіальної цілісності нашої країни до введення на території України правового режиму воєнного стану перебував у цивільно-правових відносинах, які зобов'язували особу виплачувати аліменти для дитини на певну суму. З моменту вступу у військо майновий стан багатьох з військових зазнав змін, що напряду впливає на розмір суми щодо виплати аліментів. Враховуючи вищеперераховані фактори, ми вважаємо необхідним проаналізувати актуальну судову практику, щодо змін у розмірі виплат аліментів військовослужбовцями.

Нормативного визначення щодо терміну «аліменти» в законодавстві України немає, проте виходячи з аналізу нормативно-правових актів пов'язаних із сімейним та цивільно-правовим законодавством, ми пропонуємо наступне визначення: аліменти - це кошти на утримання, які один з членів сім'ї зобов'язаний сплачувати іншому члену сім'ї, який потребує матеріальної допомоги. Відповідно до статті 192 Сімейного кодексу України, розмір аліментів, встановлений за домовленістю між батьками або за рішенням суду не є незмінним та може бути збільшений або зменшений за позовом отримувача або платника аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом [1]. Виходячи з даної норми, стає зрозуміло, що для зменшення розміру суми виплати аліментів платнику необхідно довести наступні факти:

- погіршення матеріального становища суб'єкта;
- зміни в його сімейному стані;
- погіршення або зміни у стані його здоров'я.

При цьому, відповідно до статті 182 Сімейного кодексу України при визначенні розміру суми аліментів суд також враховує такі речі як: стан

здоров'я та матеріальне становище дитини і платника аліментів, доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, сума яких перевищує 10 прожиткових мінімумів, якщо платником не доведено джерело походження коштів, інші обставини, що мають істотне значення [1].

Так, 16 листопада 2023 року Кіцманський районний суд Чернівецької області встановив, що позивач є військовослужбовцем та потребує постійного лікування, реабілітації внаслідок отриманих травм під час несення служби в ЗСУ, згідно рекомендацій психіатра потребує госпіталізації до психіатричного відділення та має інших утриманців. Суд вирішив, що усе це свідчить про погіршення матеріального становища батька та є підставою зменшення розміру аліментів з 1/4 на 1/6 частину доходів [2]. У даному випадку випадку суд безпосередньо посилався на висновки лікаря, надані військовослужбовцем як докази щодо погіршення стану його здоров'я.

У справі № 698/406/23 Катеринопільський районний суд Черкаської області встановив, що батько дитини, будучи військовослужбовцем ЗСУ, отримує грошове забезпечення в розмірі 55487,22 гривень щомісячно. після відрахування усіх податків та аліментів позивачу залишається 13400,17 гривень, проте враховуючи те, що позивач знаходиться в лавах ЗСУ та захищає цілісність України, на його утримання, придбання військової амуніції практично нічого не залишається, а тому суд зменшив розмір аліментів на дитину з 1/6 на 1/4 доходу [3]. Це судове рішення мотивоване врахуванням інших істотних обставин, що мають значення відповідно до статті 182 Сімейного кодексу. У цьому конкретному випадку такими обставинами є участь платника у захисті України та необхідність придбання амуніції за власні кошти.

Проте, існують випадки, коли суд відмовляє платникам у зменшенні розміру суми аліментів. 11 серпня 2023 року Олександрійський міськрайонний суд Кіровоградської області не взяв до уваги доводи батька про те, що він несе значні витрати через службу в ЗСУ, оскільки самого по собі зазначення в позові про службу в ЗСУ та понесення витрат на потреби фронту без надання відповідних доказів недостатньо [4].

Отже, проаналізувавши судову практику, можна зробити висновок, що військовослужбовці можуть на законних підставах зменшити розмір виплати аліментів дитині, надавши суду докази обставин, які передбачені статтею 182 Сімейного кодексу України. Такими доказами можуть бути: довідки від сімейного лікаря або висновки військово-лікарської комісії щодо погіршення стану здоров'я платника, чеки, які підтверджують придбання військовим амуніції за власні кошти, а також інші документальні підтвердження заявленої платником інформації.

1. Сімейний кодекс України від 01.01.2024 №2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

2. Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 16.11.2023 у справі № 718/3552/23 URL: <https://opendatabot.ua/court/115019656->

51d0d8ec7117c76fbaa3f5d503aa434b

3. Рішення Катеринопільського районного суду Черкаської області від 21.07.2023 у справі № 698/406/23 URL: <https://opendatobot.ua/court/112371959-668ca3308ed57b019efb8ce263342561>

4. Рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 11.08.2023 у справі №: 398/1980/23. URL : <https://opendatobot.ua/court/112882057-7bd028f887938a323fefcf8c71cea94b>

Анастасія КОЗЛОВСЬКА,
здобувач вищої освіти 3-го курсу,
Навчально-науковий інститут права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник
Едуард КОПИЛОВ,
викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Оперативно-розшукова діяльність у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є важливим інструментом правоохоронних органів для захисту життя, здоров'я та майна свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених та інших учасників кримінального процесу від протиправних посягань. Законодавство України визначає правові, організаційні та технічні основи здійснення такої діяльності, а також права і обов'язки осіб, щодо яких застосовуються заходи забезпечення безпеки. Однак, існують проблеми та недоліки у регулюванні та практиці проведення оперативно-розшукової діяльності у цій сфері, які потребують аналізу та удосконалення.

Перш ніж розібратися у актуальних проблемах вищенаведеного питання, необхідно надати нормативне визначення поняттю «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою

створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [1].

Заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві визначені статтею 7 відповідного закону. Ці заходи не є вичерпними, проте законодавцем виділено тільки дев'ять. Ми у свою чергу з метою ефективнішого дослідження пропонуємо розбити ці дев'ять заходів на два типи:

1) заходи, які забезпечують безпеку людини шляхом безпосередньої її охорони, або зменшують небезпеку середовища навколо неї (особиста охорона, охорона житла і майна, видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження, зміна місця роботи або навчання, переселення в інше місце проживання, поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення);

2) заходи, які забезпечують безпеку людини шляхом анонімізації особи, збереження її конфіденційної інформації та шифрування даних про неї (заміна документів та зміна зовнішності, забезпечення конфіденційності відомостей про особу, закритий судовий розгляд).

Заходи першого типу за своєю сутністю та характером потребують особливої уваги від державних органів, при здійсненні ними оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Першочерговою за значенням при здійсненні цих заходів є інформація: про осіб, які готують кримінальне правопорушення, а також самі кримінальні правопорушення на стадії готування. Підвищений оперативний інтерес становлять також соціальні зв'язки особи, оскільки саме вони можуть стати джерелом підвищеної небезпеки для охоронюваного суб'єкта.

Другий тип заходів надає особі матеріальні, правові та організаційні можливості для збереження своєї конфіденційної інформації, проте при здійсненні цих заходів, охоронюваний суб'єкт у будь-якому випадку самостійно обирає лінію своєї поведінки, що може при нерозважливості наразити людину на небезпеку. При проведенні оперативно-розшукової діяльності щодо цього виду заходів оперативним працівникам слід приділити особливу увагу поведінці охоронюваної особи, та у разі необхідності корегувати її задля забезпечення безпеки її та її близьких осіб.

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України при проведенні оперативно-розшукової діяльності [11, ст. 48]. Для якісного та чіткого виконанн покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій потребує зміни й існуюча система їх підготовки та нормативне забезпечення їх діяльності [11 с. 40-41].

Отже, оперативно-розшукова діяльність є ключовим елементом системи

забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Оперативно-розшукова тактика може змінюватися в залежності від обстановки, здійснюваних заходів щодо забезпечення безпеки осіб, а також поведінки самих охоронюваних суб'єктів. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, потребує постійного аналізу та вдосконалення законодавства та з метою забезпечення ефективності та забезпечення принципу наступальності правоохоронних органів України у цій діяльності.

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 20.05.2022 № 3782-ХІІ
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення 10.02.2024).

2. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

Катерина КОЛОТИНСЬКА,
курсантка 401 навчального взводу
Херсонського факультету Одеського
державного університету
внутрішніх справ
Віра ГАЛУНЬКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових
дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стані війни, і з того часу наше суспільство розділилося: одні залишилися в заціпенінні, інші швидко перейшли на воєнний ритм життя. Державні інституції також пристосовуються до нових умов. Органи боротьби з корупцією, такі як Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Агентство з розшуку і управління активами та Вищий антикорупційний суд, продовжують свою роботу, але адаптування до воєнних умов у них різне. До війни їхні діячі активно боролися з порушниками закону і проводили досудові

розслідування, і ця робота триває й під час війни, хоча з меншою гучністю. Сучасні проблеми застосування антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану потребують детального аналізу та певних змін і доповнень до законодавства для подальшого їх розв'язання та недопущення.

Згідно пункту 20, частини 1 статті 106 Конституції України [3] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4], у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України введено в дію план впровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану. У цій ситуації боротьба зі злочинністю та корупцією залишається головним стратегічним пріоритетом для країни. У сучасних кримінологічних умовах держава повинна мати ефективний механізм реагування, зокрема, щоб гарантувати, що законодавчі та правоохоронні органи діють разом.

Однією з головних проблем застосування антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану є призупинення конституційних прав та належного судового процесу, оскільки під час воєнного стану деякі суди призупинили свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію, що призвело до відсутності доступу до правосуддя для тих, хто хоче притягнути до відповідальності корупціонерів. Крім того, запровадження воєнного стану призводить до певних обмежень громадянських свобод та встановлення військового контролю над цивільними установами та правоохоронними органами. Внаслідок цього створюється середовище, в якому може процвітати корупція, оскільки можуть бути обмежені механізми контролю та підзвітності.

Ще однією проблемою застосування антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану є відсутність механізмів громадського контролю та підзвітності. Протягом цього періоду військові могли посилити контроль над органами місцевого самоврядування та цивільними інституціями, обмежуючи можливості організацій громадянського суспільства та ЗМІ відстежувати корупцію та повідомляти про неї. Відсутність прозорості та участі громадськості може призвести до зростання корупції та зловживання владою тими, хто займає владні посади.

Нарешті, використання воєнного стану для боротьби з корупцією також може призвести до порушення прав людини та громадянських свобод. Реалізація антикорупційних заходів може бути використана як привід для придушення інакомислення та згортання політичної опозиції, що ще більше підриває верховенство права та демократичні інститути. Крім того, відсутність певних даних та об'єктивної інформації про корупцію в Україні може перешкоджати ефективності антикорупційних програм і політики. Недоліки антикорупційних програм у державних установах, зокрема відсутність керівництва та заходів фінансового контролю, ще більше загострюють проблему. Підсумовуючи, хоча застосування воєнного стану можна розглядати як необхідний захід для боротьби з корупцією в Україні, воно також створює значні проблеми для ефективного застосування

антикорупційного [2].

Умови війни вимагають негайного посилення боротьби з корупцією через внесення змін і доповнень до чинного законодавства. Особливо важливо це враховувати, оскільки після завершення війни Україну очікує значне фінансування від наших міжнародних партнерів для відновлення економіки та інфраструктури. Однак існує ризик, що деякі чиновники в нашому державному апараті можуть використовувати ці кошти для особистих корисливих цілей, включаючи створення офшорних рахунків. Навіть в мирний час антикорупційна система України не завжди була досить ефективною, і в умовах війни правоохоронні органи мають ще менше можливостей для боротьби з корупцією, оскільки головним чином зайняті розслідуванням воєнних злочинів.

Попри зростання активності правоохоронних органів України у боротьбі з корупцією, ми поки не змогли повністю зупинити тенденцію її зростання. Це призводить, що Україна світовим товариством сприймається як корумпована держава з несприятливими соціально-економічними умовами. У контексті інтеграційного курсу нашої держави до Європейського союзу та НАТО, головним завданням для суб'єктів державотворення України є подолання корупції.

Запобігання корупції має відбуватися виключно за допомогою верховенства права та визнання того, що права людини та їхні гарантії визначають зміст і мету дій держави в Україні. Проаналізувавши законодавство України щодо запобігання корупції під час воєнного стану. Констатовано, що нові правила, передбачені проектом, цілком виправдані, щоб посилити відповідальність за корупцію під час дії воєнного стану та спрямовані на запобігання «розпилу» міжнародної допомоги під час війни, порівнявши корупцію до співпраці з ворогом. [6]

Запобігання корупційній злочинності - це складний, організований та науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на усунення негативних чинників корупційної злочинності та зменшення рівня корупції в суспільстві. Одним з головних аспектів цього процесу є передбачення та запобігати корупційним злочинам. Профілактична спрямованість цього запобігання полягає в усуненні причин та умов, які сприяють корупційній злочинності, а також інших факторів, що впливають на формування особистості осіб, які скоюють корупційні діяння. Теоретично-методологічне підґрунтя боротьби з корупційною злочинністю підкреслює, що запобігання цьому соціально-правовому явищу, разом з іншими методами боротьби, має вирішальне значення [5, с. 79].

Отже, ми можемо зробити висновок, кожна нація залежить від того, наскільки вона захищена від зовнішніх загроз, зокрема збройної агресії, від внутрішньої стабільності, міцності державного апарату та ефективності політичної влади. У таких ситуаціях корупція часто є основною причиною внутрішньодержавних економічних і політичних криз. Важко заперечити її

значний вплив на все суспільство, оскільки вона порушує демократію та верховенство права, порушує права людини, спотворює ринки, погіршує якість життя та сприяє розвитку організованої злочинності, тероризму та інших загроз безпеці населення. Щоб подолати ці виклики, важливо забезпечити дотримання конституційних прав і належного процесуального права, наявність механізмів громадського контролю та підзвітності, а також те, що антикорупційні заходи не порушують права людини чи громадянські свободи. Крім того, слід докладати зусиль для підвищення надійності та доступності даних про корупцію та зміцнення антикорупційних програм у державних установах. Також важливо залучати міжнародні організації та громадянське суспільство до спостереження за ситуацією та надавання підтримки у боротьбі з корупцією під час воєнних конфліктів.

1. Про запобігання корупції. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 19.02.2024)
2. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
3. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. №о 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 19.02.2024)
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 травня 2015 р. №о 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 19.02.2024)
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №о 2102-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 19.02.2024)
6. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.
7. Шило С. М. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №о 9. С. 237–242
8. Галуцько В. М., Шкута О. О. Добросесність важливий напрям протидії корупції в системі МВС. *Юридичний бюлетень*. №25.2022. С.106-116

Вікторія КОМАР,

здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Артур МАРГУЛОВ,

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних
відносин та соціально-гуманітарних
дисциплін

СУЧАСНІ ВІЙНИ ТА ВІЙСЬКОВА СПРАВА

Сучасний світ постійно еволюціонує, і це стосується не лише технологій та наукових досягнень, але й суттєвих змін у сфері військових конфліктів. Сучасні війни стають більш складними та мінливими, перетворюючись у гібридні форми, що охоплюють елементи інформаційної війни, кібератак, терористичних акцій та інших нестандартних методів. Ця трансформація змушує військові структури переглянути свої підходи до стратегії, підготовки та реагування на нові виклики.

Здатність адаптуватися до нових реалій військової справи стає ключовим фактором для забезпечення безпеки та ефективного ведення воєнних конфліктів. Перехід від традиційних моделей до більш гнучких та інноваційних стратегій вимагає глибокого розуміння не лише військової сили, але й впливу психології, інформаційних технологій та соціальних процесів на ведення конфліктів у сучасному світі.

За висловами підполковника корпусу морської піхоти США У. Немета, гібридна війна – це «сучасна форма герильницького конфлікту», яка об'єднує новітні технології та способи мобілізації. Фрейер Н. з Центру стратегічних і міжнародних досліджень (США) ідентифікує чотири типи загроз гібридної війни: 1) традиційні, 2) нетрадиційні, 3) тероризм, і 4) підривні дії, що використовують технології для збиття військових переваг [1]. Кілгаллен Д., автор книги «Випадковий герилья» («The Accidental Guerilla»), вважає, що гібридна війна – це кращий термін для опису сучасних конфліктів, проте підкреслює, що це поєднання герильницьких і громадянських війн, а також спрямованого на дестабілізацію і тероризму [2, с. 4–6].

Тероризм характеризується різноманіттям і широким спектром засобів, які використовуються під час терористичних актів, а також високим рівнем загрози для суспільства через масштабність та демонстративність цих дій. Ще у 1979 році Б. Дженкінс відзначив, що «терористична субкультура може стати постійною частиною нашого світу» [3, р. 39]. Схоже, це пророкування

перетворюється на реальність, включаючи і нашу українську реальність. Терористична субкультура має характер, що сприяє ентропії та руйнівному впливу, як на особистість терориста, так і на будь-яку культуру, до якої він відноситься, а в кінцевому підсумку, нашу планету загалом. Основою цієї субкультури є деструктивність. Умови, які забороняють розвиток і підтримку життя, перетворюються на деструктивну енергію, що стає джерелом негаразду. Тероризм - жахлива реальність нашого часу.

Ще один аспект, на якому варто зупинитися, – це інформаційна боротьба, яка триває на протязі всієї «гібридної» війни. Часто цей вид боротьби починається задовго до перших випадків використання зброї та свідомо націлено на руйнування духовного світу народів і націй, які є мішенню. Сучасна теорія симулякрів Ж. Бодріяра (1929–2007) [4] лягла в основу цього підходу. Вона вказує на те, що симулякри, віддаляючись від реальності, з часом стають повністю автономними, відірваними від своїх оригіналів. Згідно з цією теорією, Бодріяр виділяє три категорії симулякрів, які відрізняються за ступенем віддаленості від реальності в залежності від історичного періоду. Перші симулякри все ще мають зв'язок з оригіналом, тоді як третій порядок симулякрів створює гіперреальність, що вважається реальнішою за саму реальність, завдяки тісному зв'язку із засобами комунікації та масовою інформацією.

Бліхар В., філософ з Львова, підкреслює: «У постмодерній епохи навколо людини існує величезна кількість симулякрів, цих фальшивих знаків, що замінюють справжні сенси та створюють альтернативний світ, що не відповідає звичайному сприйняттю людиною, світ, що виник на дивовижно швидко, від якого людина не готова до взаємодії» [5, с. 14].

Сучасні війни виявляються комплексними та неоднозначними у своїй природі. Вони вже не обмежуються тільки традиційними збройними конфліктами між країнами, але здатні набувати форм гібридних війн, що включають інформаційні аспекти, економічний вплив, кібератаки та інші неофіційні методи. Такі конфлікти часто змушують військові установи переосмислювати свою стратегію, функціонування та підготовку.

Суттєва зміна полягає у визнанні того, що військова справа перетворюється на комплексну систему, що включає не лише технічну перевагу, але й адаптивність, креативність та реакцію на стрімкі зміни у воєнному ландшафті. Ключовим стає розуміння і реагування на гнучкість та новаторськість, які стають важливими у веденні війни.

Підходи до військової стратегії та підготовки вимагають реформ та інновацій, оскільки сучасні конфлікти часто ведуться на багатьох рівнях: від технологічних до психологічних. Важливо розуміти не лише технічні можливості, але й соціальні та інформаційні процеси, що впливають на суспільство.

Сучасна військова справа потребує нового підходу, де увага розподіляється між розвитком технологій, психологією війни та умінням

реагувати на новаторські методи ведення конфліктів. Вона вимагає не просто сили збройних сил, але й гнучкості у стратегічному мисленні та адаптивності до нових викликів.

1. Freier N. Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define, available at: <http://smallwarjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>.
2. Kilcullen D. The Accidental Guerilla. Fighting Small Wars in the Midst of a Big One. David Kilcullen. New York, Oxford University Press, 2009, 384 p.
3. Terrorism: Theory and Practice. Edited by Yonah Alexander, David Carlton, and Paul Wilkinson. Boulder, Colorado, Westview Press, 1979, 320 p.
4. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляції / Ж. Бодріяр. – К. : Основи, 2004. – 230 с.
5. Бліхар В.С. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії : моногр. / В.С. Бліхар. – Л. : ЛьвДУВС, 2013. – 516 с.
6. Алексеєнко І. В., Єремєєва І. А., Маргулов А. Х., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин. Підручник. Дніпро: ДДУВС. 2020. 228 с.
7. Єремєєва, І. А. (2023). Методика оцінки геополітичного положення держави в країнознавстві. Development, education, culture: integration trends in the modern world, 442.

Олексій КОПТЄВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр БОНДАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових

дисциплін Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИРОДИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Виникнення й розвиток особистих немайнових прав особи є результатом розвитку особистої свободи, її природних прав і гуманізації громадянського суспільства. Ці права знайшли своє відображення в міжнародному праві, Конституції України, Сімейному кодексі України, Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах.

Проблема основних прав людини та їх правового забезпечення викликає жвавий науковий інтерес, особливо в сучасний час. Особисті немайнові права особи (фізичної та юридичної) стають актуальними в контексті суспільних змін, що відбуваються в Україні. Згідно зі статтею 3 Конституції України,

пріоритетність людини та її внутрішніх благ порівняно з іншими соціальними цінностями була закріплена як новий принцип. Розділ другий Конституції України визначає численні права та свободи людини і громадянина, що включають найповніший перелік основних можливостей та дозволів в Європі [1, с. 45].

Конституція України узгодила свої положення з основними принципами Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та іншими міжнародними актами у сфері прав людини, що забезпечило власний каталог фундаментальних та непорушних прав людини.

Прийняття Цивільного кодексу України стало важливим кроком у розвитку зазначених конституційних принципів. Цивільне законодавство включило більшість прав людини в категорію особистих немайнових, надавши їм характер приватноправових. Це забезпечило ефективне здійснення та всебічну охорону цих прав на основі юридичної рівності сторін.

Особисте немайнове право представляє собою абсолютне суб'єктивне право, яке належить кожній фізичній особі, не може бути передане іншій особі, не має економічної цінності, характеризується індивідуалізацією особи та належить їй протягом усього життя. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав і не може бути позбавлена їх.

Інститут особистого немайнового права регулюється Цивільним кодексом України, зокрема, в другій книзі «Особисті немайнові права фізичної особи». Суть цього правового інституту полягає в тому, що фізична особа має можливість вільно й самостійно визначати свою поведінку в особистій сфері свого життя. Особа має право захищати свої майнові права, користуючись такими засобами, як визнання права, припинення порушень, самозахист від цивільних порушень та захист прав інших осіб [2, с. 11].

Якщо особисті немайнові права особи порушено через поширення неправдивої інформації про неї або членів її сім'ї, вона має право на спростування цієї інформації, незалежно від вини особи, яка її поширила, і використовує той же метод поширення. Внаслідок порушення майнових прав особи завдана шкода, яка може бути майновою або моральною, підлягає відшкодуванню.

Особисті немайнові відносини відображаються у їх найменуванні через кілька притаманних ознак. По-перше, ці відносини є особистими, оскільки вони стосуються особливої категорії об'єктів – нематеріальних благ, які мають виражений особистий характер. По-друге, ці відносини є немайновими і не мають прямого зв'язку з майновими відносинами. Нематеріальний характер особистих прав проявляється в тому, що вони не мають економічного змісту. Це означає, що особисті немайнові права не можуть бути точно оцінені (не мають грошової вартості), і їх реалізація не супроводжується майновим еквівалентом з боку інших осіб. До сфери цивільно-правового регулювання

можуть входити будь-які особисті немайнові відносини, встановлені цивільним законодавством. Особисті немайнові блага, які не захищені законом, не мають цивільно-правового значення [3, с.88].

Таким чином, сучасне цивільне законодавство визнає особисті немайнові відносини як предмет цивільного права, і водночас вказує на можливість їх регулювання та захисту.

Відповідно до цивільного законодавства України, ці відносини розглядаються як повноцінні, рівноправні та самодостатні, що позбавляє їх попередньої залежності від майнових відносин. Це свідчить про те, що інститут особистих немайнових прав є окремою складовою частиною цивільного права.

Особисті немайнові права особи є одним із видів суб'єктивних цивільних прав. Можна погодитися з твердженням, що особисті немайнові права у широкому розумінні є складним правовим інститутом, який охоплює норми різних галузей права.

1. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.03. Львів. 2019. 45 с.

2. Верес І. Поняття та види особистих немайнових прав автора. Підприємництво, господарство і право. 2016. №8. С. 10-15.

3. Особисті немайнові права особи : навч. посібник за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 88 с.

Олексій КОПТЄВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти,

навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти

Науковий керівник:

Тамара ЯРОШЕВСЬКА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету

внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО–ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільно-правові відносини включають частину правових зв'язків, які потребують регулювання відповідно до економічного та політичного стану суспільства. Цивільне законодавство України спрямоване на врегулювання

майнових та особистих немайнових відносин між різними учасниками, включаючи фізичних та юридичних осіб, територіальні громади, посадових осіб органів місцевого самоврядування, та державу. Однак, сучасне цивільне право стикається з новими викликами, які раніше були невідомі. Атака держави-терориста призвела до значних змін у суспільному житті, які мають відображення у чинному законодавстві.

Введення воєнного стану передбачає насамперед обмеження прав громадян, що є необхідністю у виняткових обставинах. Таке заходження, як стверджується, «представляє собою важливий воєнно-політичний та правовий акт, прийнятий найвищими політичними керівниками держави, яка зазнає безпосередньої загрози або агресії, і має суттєве значення для забезпечення національної безпеки та життєдіяльності держави» [1, с. 89].

У Конституції України зазначено низку прав громадян, які за жодних обставин не можуть бути обмежені під час воєнного стану. Серед цих прав: рівність конституційних прав і свобод, а також рівність перед законом (ст. 24); заборона позбавлення громадянства і права на зміну громадянства (ст. 25); невід'ємне право на життя (ст. 27); право на повагу до людської гідності (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право подавати індивідуальні чи колективні звернення до органів влади (ст. 40); право на житло (ст. 47); рівність прав та обов'язків у шлюбі та сім'ї (ст. 51–52); право на судовий захист (ст. 55); право на компенсацію матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями чи бездіяльністю органів влади (ст. 56); право на знання своїх прав і обов'язків (ст. 57); презумпція невинуватості (ст. 62); право на професійну правову допомогу (ст. 59); право не виконувати незаконні розпорядження чи накази (ст. 60); право не бути двічі притягненим до відповідальності за одне порушення (ст. 61); право не давати свідчення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63) [2, с.110].

Норми Цивільного Кодексу України визначають процедури забезпечення дотримання цих прав. Деякі положення цього Кодексу можуть застосовуватися лише у воєнний час, наприклад, стаття 353, яка дозволяє примусово відчужувати майно у власника під час воєнного або надзвичайного стану з подальшим повним відшкодуванням його вартості. Якщо реквізоване майно залишається після завершення надзвичайних обставин, власник має право вимагати його повернення через суд [3, с. 45]. У разі повернення майна власникові йому повертається право власності, але він повинен компенсувати збитки, які вже отримав.

Правова література докладно вивчає питання реквізиції як інструменту забезпечення майнових інтересів під час воєнного стану, враховуючи її законність, суспільну необхідність та забезпечення судового захисту прав власників.

Отож, цивільне законодавство України стандартизує захист майнових інтересів громадян, проте під час воєнного стану деякі аспекти приватного і публічного права залишаються без належного регулювання. Наприклад,

відсутні правила щодо компенсації за пошкоджене чи зруйноване житло, порядок відновлення або розрахунок компенсації, а також визначення суб'єктів, відповідальних за ці питання.

Крім того, не вирішені питання щодо компенсації втраченого рухомого майна під час воєнних дій. Також потрібно встановити правовий статус окупованих територій, наслідки угод, укладених під час окупації, та відновлення повноважень органів місцевого самоврядування на цих територіях після деокупації. Ретельне регулювання цих питань у цивільному законодавстві допоможе створити необхідні умови для захисту конституційних прав населення держави.

1. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. Фенікс. 2023. 336 с.

2. Мазур В. В. Механізм цивільно-правового регулювання: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. Серія ПРАВО. Випуск 36. Том 1. С. 108-113.

3. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб за ред. Ю. М. Жорнокуя, Л. В. Красицької. Харків. Право. 2017. 808 с.

Олексій КОПТЄВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти, гр. М-ЮД-322

Науковий керівник:

Тамара ЯРОШЕВСЬКА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Термін «національна безпека» має різноманітні аспекти та виміри, існують різні підходи до розуміння цього поняття залежно від фахівців і їх позицій. Навіть у випадку певних спільних поглядів на методологію та систему переконань, можна відзначити розбіжності у сприйнятті сутності та змісту національної безпеки між юристами, військовими, економістами, політологами тощо.

Загалом, національна безпека може розглядатися як складна система, що має різні рівні, виражаючи ієрархічну структуру дійсності та систему

взаємозв'язків різного роду на різних рівнях сприйняття. Іншими словами, це поняття може розумітися як на рівні загального сприйняття, так і на теоретичному рівні [1, с. 88].

У загальному плані, концепція безпеки являє собою систему основних принципів, які держава і суспільство приймають стосовно цінностей, інтересів та методів захисту від потенційних і реальних загроз. Успіх державної політики значною мірою залежить від чіткого формулювання та сприйняття суспільством національних цінностей, інтересів та цілей, а також від розуміння вибраних або можливих шляхів їх реалізації у процесі управління національною безпекою.

На сучасному етапі розвитку науки безпекознавства виокремлюються наступні основні аспекти національної безпеки:

- безпека особистості; державна безпека, що визначає ступінь захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- громадська безпека, яка відображає рівень захищеності особистості та суспільства переважно від внутрішніх загроз;
- техногенна безпека, яка відображає ступінь захищеності від загроз техногенного характеру;
- екологічна безпека та захист від стихійних лих;
- економічна та енергетична безпека, що становлять складники економічної безпеки;
- інформаційна та кібербезпека.

Головними об'єктами національної безпеки є громадяни (їхні права та свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний лад, суверенітет та територіальна цілісність). На основі цього, основними факторами, що впливають на національну безпеку, можна визначити:

- національну незалежність та суверенітет, територіальну цілісність держави;
 - розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, законодавча база правової держави, захищеність особистості;
 - економічні можливості держави;
 - стан збройних сил, їх боєдатність і боєготовність;
 - національне самовизначення та самобутність;
 - розвиток національної свідомості та культури;
 - національну єдність та згоду;
 - внутрішньополітичну стабільність;
 - готовність політичних сил реалізувати загальноновизначені цілі
- [2, с. 100].

Основними завданнями забезпечення національної безпеки є захист державного та суспільного ладу, територіальної недоторканності та суверенітету, політичної та економічної незалежності нації, здоров'я

громадян, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю та забезпечення техногенної безпеки та захист від стихійних лих.

Основними об'єктами національної безпеки є громадяни (їхні права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність). У зв'язку з цим, ключовими показниками національної безпеки є:

– Національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави: важливість збереження незалежності та цілісності території для забезпечення безпеки країни.

– Розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, сформованість та дієвість законодавчої бази правової держави, захищеність особи: оцінка стабільності та дієвості правових механізмів захисту прав і свобод громадян.

– Економічні можливості держави: оцінка економічної стійкості та потенціалу для забезпечення життєвих потреб нації.

– Наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загальновизнаної мети: визначення чіткої мети та шляхів для досягнення національних цілей.

– Національна згода і єдність: оцінка ступеня єдності та згоди серед різних соціальних груп та політичних сил.

– Внутрішньополітична стабільність: оцінка рівня політичної стабільності та консолідації владних структур.

– Готовність та здатність політичних сил реалізовувати загальновизначені цілі: оцінка здатності політичних сил до реалізації стратегічних завдань національного розвитку [3, с. 35].

Ці показники визначаються як важливі параметри, що впливають на загальний стан та стабільність національної безпеки країни.

Отже, враховуючи вищевикладене, можемо зазначити, що національна безпека являє собою складне та різнорівневе явище, яке відображає рівень захищеності ключових інтересів особистості, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз. Вона тісно взаємопов'язана з усіма аспектами життя людини, суспільства та держави й становить необхідну складову їхнього існування й розвитку.

1. Мартинюк В. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. *Досвід ЄС і східного партнерства*. Київ, 2018. 106 с.

2. Лисецький Ю. М., Семенюк Ю. В., Павленко Д. Г. Аналіз чинників, що впливають на систему забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Вісник воєнної розвідки*. 2020. № 60. С. 99–103.

3. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. № 1. 2017. С. 34–39.

Олексій КОПТЄВСЬКИЙ,
слухач магістратури
навчально-наукового інститут права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Дар'я ЛАВРЕНКО,
викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російське повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року породило нові ризики та загрози для діяльності вищих органів державної влади, переважно у зв'язку з аспектами безпеки. Умови тривалої російсько-української війни підкреслюють значення і функціональну важливість Верховної Ради України та інших ключових державних інституцій для національної безпеки, функціональності всієї системи влади та збереження керованості державою в цілому.

Саме Верховна Рада України має рішуче значення, оскільки згідно зі статтею 85 Конституції України, вона здійснює оперативне затвердження указу Президента України про введення воєнного стану. Тому, у контексті підвищення інституційної роботи Верховної Ради України під час війни, актуальними стають питання організації її діяльності в умовах воєнного стану.

Під час введення воєнного стану не передбачено спеціальної процедури для прийняття законів, що, з одного боку, має перевагу у запобіганні поспішним, необдуманим і неефективним законодавчим актам, а з іншого боку, може знадобитись прискорений законодавчий процес, особливо щодо питань національної безпеки та оборони.

Наразі, Регламент Верховної Ради України передбачає окремі механізми для прискорення законотворення, такі як можливість прийняття рішень *ad hoc*, розгляд законопроектів за скороченою процедурою та їх прийняття в цілому вже на першому чи другому читанні. Також, існує практика відхилення парламентом від регламентних процедур, що, хоча і суперечлива, але допомагає завершити всі етапи законодавчого процесу навіть за декілька днів.

Проте, за експертною думкою, у перші пів року повномасштабної війни було порушено процедури розгляду двох третин прийнятих законів [2]. У проекті Плану відновлення України також акцентується увага на проблемі

розгляду законодавчих ініціатив в умовах воєнного стану.

Таким чи іншим чином, на другому році введення воєнного стану, з метою забезпечення принципу верховенства права та підвищення якості прийнятих законів, доцільно встановити окрему спеціальну процедуру розгляду та прийняття законів у Верховній Раді України під час воєнного стану. Її перевагою порівняно з нинішньою практикою має бути закріплення конкретних гарантій спрощеного, прискореного законодавчого процесу та запобіжників від зловживань ним.

Крім того, як правильно вказують Ю. Кириченко та С. Чоудрі, «швидкий» законодавчий процес має включати «основні складові» або «ключові етапи» такого процесу у конституційній демократії. Окрім законодавчої функції, умови воєнного стану покладають на Верховну Раду України також важливу контрольну функцію, оскільки потребують забезпечення безпечної та безперервної роботи засідань, комітетів та тимчасових комісій в умовах постійних загроз ракетних обстрілів на всій території України.

В останні часи спостерігається загальна тенденція до подальшого відхилення від встановлених правил і процедур, законодавчо визначених Регламентом Верховної Ради України. Наприклад, Постановою Верховної Ради України від 07.02.2023 р. № 2912-IX були введені нові правила формування порядку денного після перерви у триваючому пленарному засіданні, що обмежило права парламентської меншості стосовно пропозицій щодо змін до порядку денного. Проте це регулювання залишається фрагментарним і несистемним, що не забезпечує необхідної прозорості та передбачуваності роботи Верховної Ради України [3, с.108].

Також слід зазначити затримку у встановленні чіткої вимоги щодо перерви триваючого пленарного засідання на час повітряної тривоги, яка могла б набути чинності ще з 24.02.2022 р. У цей період були випадки ігнорування повітряних тривог під час пленарних засідань парламенту. Значна особливість організації роботи Верховної Ради України в умовах воєнного стану – обмеження прямої трансляції відкритих пленарних засідань та засідань Погоджувальної ради. Це призвело до того, що більшість рішень ухвалюються таємно з міркувань національної безпеки, і тільки після цього інформується суспільство [1, с.60].

Необхідність забезпечення балансу між відкритістю роботи Верховної Ради України та національною безпекою залишається актуальною. Це вимагає широкого та об'єктивного інформування суспільства про хід та результати засідань, що відбувається за допомогою трансляцій, офіційних виступів та брифінгів народних депутатів з різних фракцій. Такий підхід до висвітлення роботи парламенту повинен ґрунтуватися на принципах рівного представництва усіх політичних сил [4].

Таким чином, організація роботи Верховної Ради України, як головного законодавчого органу країни, повинна урахувати ризики та загрози, що

виникають у зв'язку з повномасштабною фазою російсько-української війни. В сучасних умовах адаптація роботи парламенту до умов воєнного стану часто відбувається реактивно та недостатньо системно, що призводить до заглиблення відхилень в парламентській практиці та підзаконному регулюванні від встановлених правил і процедур Регламенту Верховної Ради України.

Розв'язання проблем і викликів, з якими стикається Верховна Рада України та її органи у період воєнного стану, має базуватися на збалансованості між ефективністю та безпекою роботи парламенту, а також його відкритістю і дотриманням існуючих парламентських процедур. Це передбачає необхідність закріплення у Регламенті Верховної Ради України принципів організації роботи парламенту в умовах воєнного стану, забезпечення гарантій безпеки та безперервності його функціонування, а також впровадження спеціальних процедур для прискореного розгляду та прийняття законів у цих умовах, які мають запобіжники від зловживань таким порядком.

У поточний момент Україна стоїть перед завданням не лише відвернення повномасштабного вторгнення Російської Федерації, але й захисту основ свого конституційного ладу, зокрема цінностей вітчизняного парламентаризму, які повинні бути захищені заходами, призначеними для умов воєнного стану.

1. Кириченко Ю., Чоудрі С. Парламент України у воєнний час. *Український часопис конституційного права*. 2022. № 2. С. 59–63. URL: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2022.6>.

2. Моніторинг роботи Верховної Ради IX скликання за 7 сесію (пів року війни). URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Monitoring_7-9-1.pdf.

3. Нормотворча діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану Чиркін А. С., Суховецький О.О. Нормотворча діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Серьогіна (голова) та ін. Харків : Право. 2022. Вип. 44. С. 107-121.

4. Лавренко Д. Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 3. 2023. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284514>

Дмитро КОРІНЬ,
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів НП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ, ОСОБИ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Інститут дізнання «повернувся» у кримінально-процесуальну доктрину відносно недавно, з урахування загального терміну дії на території нашої держави Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК) від 2012 року. Повноцінна діяльність підрозділів дізнання розпочалась з липня 2020 року, з моменту внесення відповідних змін законопроектом №3314 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» до кримінально процесуального Закону та Кримінального кодексу України [1]. Впровадження такої форми досудового розслідування як дізнання віднайшло своє значне відображення в нормах КПК. Тематика нашого дослідження присвячена такому заходу забезпечення кримінального провадження, під час здійснення дізнання, як затримання уповноваженою особою, особи яка вчинила кримінальний проступок.

З початку збройної агресії російської федерації на території України до КПК України вносились 13 раз зміни та доповнення, які стосувались трансформації різних інститутів кримінального процесу, й зокрема інституту затримання особи [2, с. 371]. Статтею 5 Європейської конвенції з прав людини, що була ратифікована Верховною Радою України 17.07.1997 року, встановлено, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [3]. Категорією, яка відображає зазначену вимогу Конвенції та має відповідну аналогію у кримінально процесуальному Законі України, є законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого

обов'язку, встановленого законом (ст. 187-191 КПК). Ключовою нормою, аналіз якої буде відображено у нашому дослідженні, є стаття 298-2 КПК «Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок». Для недопущення помилковості проведення такої процесуальної дії та відмежування її від затримання уповноваженою службовою особою в порядку ст.208 КПК варто зосередити увагу на попередній кваліфікації суспільно-небезпечного діяння особи, яке б містило ознаки кримінального проступку.

Посилаючись на зміст ч. 2 ст. 12 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [6].

Тобто, відповідна уповноважена службова особа передуючи початку здійснення затримання має з'ясувати, якому виду кримінального правопорушення відповідає конкретне діяння особи, лише за умови вчинення особою кримінального проступку, така особа може бути затримана в порядку ст. 298-2 КПК. Під уповноваженою службовою особою варто розуміти працівника правоохоронного органу (у тому числі працівника прокуратури України), право на затримання якому надано спеціальним законом [4, с.9].

В ході дослідження нами вже з'ясовано, що обов'язковою умовою, яке перш за все надає підстави для затримання, а також відмежовує заходи забезпечення кримінального провадження у формі затримання передбачених ст. 208 та 298-2 КПК відповідно, є наявність в діяннях особи складу кримінального проступку. Окрім зазначеної умови законодавцем у нормі ст. 298-2 КПК задекларовані й інші обов'язкові умови:

- наявність випадків передбачених п.1-2 ч. 1 ст. 208 КПК;
- підстави передбачені п.1-4 ч. 1 ст. 298-2 КПК.

За загальним правилом, встановленим нормою ч. 2 ст.298-2 КПК затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання [5]. Але, нормою ч. 4 ст. 298-2 КПК таке затримання може тривати й 24 та 72 години, за умов, передбачених пунктами 1-3 частини першої цієї статті, та з дотриманням вимог статті 211 цього Кодексу та а умови, передбаченої пунктом 4 частини першої цієї статті відповідно [5]. Додаткову вимогу встановлено, щодо обов'язкового доставлення особи до медичного закладу для забезпечення проходження медичного освідування особи, затриманої за вчинення кримінального проступку передбаченого ст. 286 ККУ. Процесуальні особливості повідомлення затриманій за вчинення кримінального проступку особі про її права та обов'язки тотожний відповідній процедурі затримання в порядку ст. 208 КПК і супроводжується, відповідно до ч. 3 ст. 298-2 КПК: негайним повідомленням зрозумілою для особи мовою про підстави затримання, за вчинення якого кримінального проступку вона затримана,

роз'яснення процесуальних прав, в тому числі на користування послугами захисника. За аналогією статті 208 КПК уповноважена службова особа, яка здійснила затримання в порядку ст.298-2 КПК здійснює особистий обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 цього Кодексу [5].

Враховуючи викладений зміст нашого дослідження, можемо прийти до висновку щодо існування значущих відмінностей у процесуальних порядках затримання за вчинення кримінального проступку та підозрою у вчиненні злочину, але, не зважаючи на наявні відмінності певна частина процесуальних особливостей притаманна як одному так й іншому виду затримань уповноваженими службовими особами.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII : станом на 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

2. Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення / Т. Г. Фоміна. Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання. 2022. № 4. С. 371-376.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.10.2023).

4. Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок/ [М. Цуцкірідзе, С. Вітвіцький, О. Ковтун, М. Городецька, В. Бурлака та ін.]. – Київ: 7БЦ, 2021. – 54 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

6. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

Вікторія КОРНЄВА,

здобувач вищої освіти

Державного торговельно-економічного
університету

Науковий керівник:

Карина КОЛОМІЄЦЬ,

доктор філософії з права, старший
викладач кафедри

міжнародного, цивільного та
комерційного права

Державного торговельно-економічного
університету

ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У 2024 РОЦІ: ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОГНОЗИ, ЗАКОНОДАВЧА ПІДТРИМКА

Без сумніву, COVID-19 надав суттєвого удару для розвитку світової економіки та швидкого поширення безлічі негативних наслідків: скорочення обсягів виробництва, закриття логістичних маршрутів і, як наслідок, руйнування глобальних ланцюгів формування вартості [1].

Але потужним фактором до економічної нестабільності на міжнародному рівні стало вторгнення Росії на територію нашої держави. Військові дії агресора суттєво позначилися на економіці України: зменшився реальний ВВП, спостерігається інфляція, сталася значна девальвація національної валюти, порушена міжнародна та внутрішня торгівля, а бюджетний дефіцит країни досяг небачених рівнів. Невизначеність потреб у фінансуванні щодо післявоєнної відбудови країни та подальшого розвитку вітчизняної економіки залишається надзвичайно високою та залежить від тривалості війни та її інтенсивності [2].

Проте згідно з опитуванням Європейської Бізнес Асоціації, проведеному в 2023 році, більше половини опитаних компаній (а саме 58 %) прогнозують позитивну динаміку розвитку свого бізнесу. Водночас 29 % директорів розраховують втримати бізнес-показники на рівні попереднього року. Компанії покращують прогнози фінансових показників. Більшість керівників очікують зростання доходів у 2024 році: 72 % розраховують на приріст у гривні, 55 % – у натуральному виразі. Зокрема, 35 % опитаних підприємців очікують зростання доходів у гривні до 10 %, і 25 % – на 11-20 %. Переважна більшість опитаних компаній (а саме 87 %) підвищать заробітну плату своїм співробітникам. З них 46 % планують підвищення до 10 %, а 41 % – від 10 % до 20% [3].

У порівнянні з минулим роком зростає кількість компаній, що планують впровадження нових інвестиційних проєктів: з 19% до 26%. Середня вартість

запланованих проєктів також зросла та складає близько 8 млн доларів. Так само дещо зросла кількість компаній, що планують інвестиції в соціальні ініціативи: з 60 % до 65 %. В середньому бізнес готовий спрямовувати на соціальні проєкти близько 6 % від доходів компанії [3].

Наразі актуальність питання підтримки українського бізнесу в період воєнного конфлікту набуває особливого значення, оскільки бізнес є одним з надважливих компонентів економічної активності та успішного розвитку держави в цілому. Після введення воєнного стану значна частина українського підприємницького сектору була певний час паралізованою через різноманітні чинники.

Двигуном успішного розвитку та ефективного просування в сучасному бізнесі є процес діджиталізації. Вітчизняні компанії отримують більше можливостей для інтеграції в світові ланцюги доданої вартості. Малий та середній бізнес зможуть впроваджувати нові бізнес-моделі та користуватися інструментами для покращення ефективності операцій. Зазвичай країни, які активно розвивають цифрову економіку демонструють вищі показники економічного зростання. Україна успішно впроваджує діджиталізацію на всіх рівнях, розвиток котрої відзначається низкою Європейських країн [4].

Особливої актуальності набуває формування системи ризик-менеджменту для вчасного виявлення ризиків та управління ними. В умовах швидкозмінного зовнішнього середовища саме вона стане ключовою умовою для укріплення позицій підприємства на ринку та забезпечення його довгострокової стійкості [5].

Модель «зеленої» економіки – це об'єктивно обумовлений етап еволюції світової економіки, пов'язаний з турботою людства про екологію. Сьогоднішня модель економіки втрачає свою актуальність та ефективність. Зелений бізнес – це не просто тренд. Це майбутнє бізнесу, а усвідомлення цього майбутнього також виводить бізнес на шлях процвітання [6].

У такий складний період підтримка бізнесу є критичною для суспільства, оскільки економічна активність є необхідною для стабільної роботи держави. Для цього уряд вжив заходів, вносячи зміни в законодавство та державні програми на підтримку економіки [7].

Слід взяти до уваги міжнародну підтримку приватного сектору за програмами, які затверджені протягом останніх років та діють сьогодні, що включає понад 4 млрд євро, з яких 2,4 млрд євро – пряме банківське фінансування. Кредитні ризики та гарантії становлять 1,3 млрд євро, гранти – 272,8 млн євро, донорська підтримка – 126,8 млн євро, а страхування воєнних ризиків – 110 млн євро [7].

Одним з найбільших грантових проєктів стала «Власна справа», в рамках якої ветерани та члени їх родин можуть отримати кошти на відкриття або розвиток бізнесу. Щомісяця в Україні збільшується кількість ветеранів, і понад 60 % з них планують відкрити власну справу після повернення з передової. В Україні вже успішно працюють сотні компаній, заснованих

ветеранами або членами їхніх родин [8].

Отже, розвиток бізнесу у 2024 році обіцяє бути перспективним для підприємців. Прогнози на ринку вказують на стабільний економічний розвиток. Нові перспективи відкривають ще не бачені горизонти та можливості для українського бізнесу, а підтримка уряду й міжнародних партнерів створює сприятливі умови для його розвитку.

1. Куцмус Н., Прокопчук О., Усюк Т., & Забуранна Л. (2024). МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ. *Економічний простір*, (189), 123-128. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-23>.

2. Кобеля-Звір М. Я., Звір Ю. В. Грантова підтримка програми EU4Business для мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні під час війни. Науковий погляд: економіка та управління, № 3 (83) / 2023. С. 86-91. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/6337>.

3. Прогнози щодо діяльності бізнесу у 2024 році – дослідження ЄБА URL: Прогнози щодо діяльності бізнесу у 2024 році 0150 дослідження ЄБА | Think brave (ligazakon.net)

4. Петриченко А. М., Білявський В. М. Діджиталізація: перспективи застосування інформаційних технологій для розвитку бізнесу // Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні : VI міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 2-3 березня 2023 р. Вінниця : Вінницький національний технічний університет, 2023. С. 406–407. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/58676>.

5. Буняк Н., Андрій М. «Сутнісні характеристики системи ризик-менеджменту підприємства». *Редакційна колегія* (2023). С. 79.

6. Омельчук, Д. С. (2023). IMPLEMENTATION OF THE GREEN CONCEPT INTO BUSINESS STRATEGY. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (38), 223-229. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php /journal/article/view/901>.

7. Загородний В. М., Іонін Є. Є. Особливості державних програм та інструментів підтримки бізнесу України в період воєнного стану. VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE «The Aspects of Contemporary Scientific Research that Encompass Both Theoretical and Practical Components». С.67-68.

8. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytika/>.

Ольга КОРОБКОВА,
Курсантка 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Наталія Вероніка БАЧИНСЬКА,
старший викладач кафедри
спеціально-фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доцент, кандидат наук
з фізичного виховання та спорту

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

У сфері правоохоронної діяльності поліцейські виконують ряд важливих завдань, які безпосередньо впливають на забезпечення прав і свобод громадян. Саме тому законодавство встановлює високі стандарти професіоналізму для цієї категорії працівників. Професіоналізм поліцейських стає запорукою ефективного вирішення складних ситуацій та забезпечення правопорядку в суспільстві [3].

Необхідність у висококваліфікованих працівниках у сфері правоохоронної діяльності не обмежується внутрішніми потребами правоохоронних органів. Суспільство також ставить перед ними високі вимоги, оскільки від їхньої діяльності залежить безпека і добробут громадян. Така робота завжди привертає значну увагу громадськості, оскільки вона має прямий вплив на повсякденне життя кожного громадянина.

У загальному розумінні, професіоналізм поліцейських означає не лише володіння необхідними навичками та знаннями, але й здатність розуміти та ефективно реагувати на складні виклики, що виникають у сфері правопорядку. Це також включає в себе постійне самовдосконалення та підтримку високих стандартів професійної етики [1].

Важливо зазначити, що професіоналізм у сфері державної служби, зокрема у поліції, має бути спрямованим не лише на виконання конкретних завдань, а й на забезпечення стабільності та ефективності державних структур. Державний службовець повинен мати не лише необхідні знання й вміння, але й бути відповідальним та компетентним у своїй роботі, щоб забезпечити високий рівень обслуговування громадян та виконання державних функцій.

Професіоналізм поліцейських включає багато аспектів, серед яких важливе місце займає фізична підготовка. Цей елемент часто залишається поза увагою, хоча він є не менш важливим, ніж психологічна або професійна готовність. Фізична підготовка поліцейських є постійним процесом, спрямованим на збереження здоров'я, підвищення ефективності роботи та забезпечення безпеки в екстремальних ситуаціях [2].

Закон України «Про Національну поліцію» визначає обов'язковість певного рівня фізичної підготовки для кандидатів на службу. Це відображено у Наказі Міністерства внутрішніх справ України щодо перевірки фізичної готовності кандидатів [4].

Підготовка включає розвиток рухових якостей, витривалості, швидкості та сили, необхідних для ефективної діяльності поліцейських. Це також передбачає навчання навичкам самоконтролю, самозахисту та особистої безпеки у складних умовах.

Фізична підготовка є не лише частиною професійної підготовки, але і складовою здорового способу життя поліцейських. Вона сприяє підвищенню загального фізичного тону та здатності впоратися з різноманітними викликами, з якими зіштовхуються правоохоронці у повсякденній роботі [5].

Отже, фізична підготовка відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та ефективності поліцейських під час виконання службових обов'язків. Це важливий аспект професійної підготовки, який допомагає забезпечити оптимальний фізичний стан та готовність до виконання різноманітних завдань у реальних умовах.

Враховуючи високий рівень стресу та фізичного навантаження, з якими стикаються поліцейські щодня, важливо, щоб вони мали високий рівень фізичної підготовки. Це допомагає зберегти їхнє здоров'я, підвищує витривалість та здатність швидко реагувати на різні ситуації.

Безпека громадян та успішне виконання службових завдань нерозривно пов'язані з фізичною готовністю поліцейських. Відповідно до законодавства, як і практичних вимог, фізична підготовка вважається важливою складовою професійної підготовки правоохоронців.

Інвестування у фізичну підготовку поліцейських є важливим кроком для забезпечення їхньої ефективності та безпеки, а також покращення взаємодії з громадськістю. У результаті цього поліцейські будуть готові до викликів та здатні ефективно впоратися з різноманітними ситуаціями на службі.

1. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; ФОП Кандиба Т. П., 2019. 98 с.

2. Марков Р. А. Інноваційні методи фізичної підготовки курсантів Національної поліції України. Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди. 2023 р. 262 с.

3. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із

специфічними умовами навчання : Наказ МВС України від 06.04.2016 № 260 Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16>.

4. Про Національну поліцію : Закон України № 580-VIII від 2 липня 2015 року.

5. Федіна Н. Професіоналізм як чинник регулювання ефективної діяльності поліції. Під-приємство, господарство і право. 2017. № 4. С. 145–149.

Олег КОРОПАТОВ,

к.ю.н., доцент, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Херсонського факультету Одеського
державного університету
внутрішніх справ

ДЕНИСЮК Я. О.,

курсант 401 навчального взводу
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації та введення воєнного стану на всій території України, на жаль, виступає наразі одним із головних чинників, який впливає на всі процеси та відносини в Україні, а інколи – і далеко за її межами. Однак з війною не минула й інша біда. У такий важкий для держави період дуже багато водіїв вирішили, що ПДР не діють і їх хтось відмінив через війну. Це дуже хибна думка, яка призводить до фатальних наслідків. Кожного дня внаслідок дорожньо-транспортних пригод на дорогах України продовжують гинути та отримувати травми люди, зазнають пошкоджень транспортні засоби та вантажі, які теж так необхідні в боротьбі з ворогом.

Контроль за дотриманням правил дорожнього руху як в мирний, так і в воєнний час покладений на підрозділи Національної поліції України. А за порушення цих правил Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачена юридична відповідальність.

Перший заступник начальника Департаменту патрульної поліції Олексій Білошицький зазначив: «Ми вже говорили неодноразово – ми повертаємось до контролю за дотриманням правил безпеки дорожнього руху. І навіть до підвищеного контролю. Відзначаються ДТП з постраждалими та загиблими, які ми реєструємо, та пов'язані зі зневагою правил дорожнього руху. Ми будемо притягувати до відповідальності та виявляти жорстку позицію» [3].

Поняття ДТП визначено в п. 1.10 Правил дорожнього руху як подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули або

поранені люди чи завдані матеріальні збитки [4].

На період дії режиму воєнного стану в Україні на дорогах встановлюються блокпости, а експлуатація транспортного засобу та будь-які переміщення пішки у межах одного чи кількох населених пунктів мають відбуватись з дотриманням комендантської години. Її тривалість відрізняється у різних містах. Тому планувати тривалі переїзди слід з урахуванням цих вимог і бажано із запасом у 30 хвилин для уникнення можливих непорозумінь із працівниками правоохоронних органів та військовослужбовцями Національної Гвардії та ЗСУ. У разі порушення комендантської години патруль має право затримати правопорушників, застосувати фізичну силу, спецзасоби і, в окремих випадках, зброю [5].

За невиконання законних вимог правоохоронця порушнику загрожує штраф, громадські чи виправні роботи, адміністративний арешт до 15 діб (КУпАП ст. 185) [1]. У разі надання опору порушник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності й позбавлений волі до 2 років (КК України ст. 342) [2].

З введення режиму воєнного стану у містах та на автошляхах України повсюди перестали фіксувати порушення швидкісного режиму, особливо в зонах бойових дій. Були вимкнені камери автоматичної фото та відеофіксації порушень ПДР по всій Україні, що призвело до дуже істотних наслідків дорожньо-транспортних пригод, особливо у регіонах, що не зазнали руйнівного впливу, інтенсивність автомобільного руху не тільки утримується, а посилюється за рахунок людського відтоку з областей, де ведуться активні бойові дії або утворилися загрозливі, нестерпні умови для життя. Тому протягом перших чисел травня прийнято рішення про відновлення фіксації порушення швидкісного режиму шляхом включення камер фото і відео фіксації порушень ПДР на тій території України, де це можливо [6].

На окрему увагу заслуговує питання профілактики ДТП із застосуванням до правопорушників кримінальної відповідальності, що в умовах воєнного стану було б доцільно. Так у багатьох західних державах керування транспортним засобом у стані сп'яніння є кримінально караним правопорушенням.

Таким чином, керування транспортними засобами в стані сп'яніння залишається в Україні адміністративним правопорушенням (ст. 130 КУпАП), що негативно впливає на правосвідомість та правову культуру водіїв – вказане правопорушення сприймається як таке, що не становить значної суспільної небезпеки, хоча особа, яка сідає за кермо у стані сп'яніння, повинна розуміти, що швидкість її реакції значно знижена і результатом її поведінки може стати ДТП з потерпілими, тобто така поведінка є суспільно-небезпечною [1].

Лише у 2021 році Кримінальний кодекс було доповнено ст. 286¹, яка передбачає відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння. Проте, відповідальність настає лише в тих випадках, коли в

результати вчинення вказаного кримінального правопорушення потерпілому спричинено середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 286¹ КК України), тяжке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 286¹ КК України) або смерть (ч. 3 ст. 286¹ КК України) [2].

Відповідно до статті 33 КУпАП, при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, крім випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фотоі кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132² цього Кодексу, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису).

Серед обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, згідно пункту 5 статті 35 КУпАП визнається зокрема й вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин [1].

Отже, ми можемо зробити висновок, відносно того, що суб'єкт владних повноважень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху обмежений у виборі виду стягнення, зважаючи на наявність обставин, що обтяжують або пом'якшують відповідальність, це питання має бути вирішене на законодавчому рівні. Так, доцільним вбачається запровадження норми, яка посилювала б відповідальність за такі правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, розмір штрафу за такі діяння має бути збільшений вдвічі, або правопорушник має притягатися до кримінальної відповідальності.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>(Дата звернення 07.10.2023)

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р., № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 07.10.2023)

3. У Нацполіції розповіли, чи працюють камери автофіксації у воєнний час. URL: <https://avtodream.org/vse-novosti/avtomir/47704-u-nacpolicii-rozpozvilichi-pracjujut-kameri-avtofiksacii-u-voennij-chas.html> (дата звернення 07.10.2023).

4. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306. Кабінет Міністрів України. Офіційний вісник України. 2001. № 41. Ст. 1852.

5. Приходько В., Александров М. Особливості адміністративно-правової профілактики дорожньо-транспортних пригод в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 106–113

6. Христин І. О. Чинники, що впливають на безпеку дорожнього руху в умовах воєнного стану. Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану : матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.

Софія КРАВЦОВА,
курсантка 3 курсу Херсонського
факультету Одеського державного
університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна
Яна ПРЕНЬКО,
старший викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного
університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, З ОСОБАМИ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ

В'язниці та інші установи є місцями, де особи, які порушили закон, відбувають своє покарання. Проте, це також може бути часом для їхньої реабілітації та повернення до суспільства. І правильне спілкування поліцейських з в'язнями грає важливу роль у цьому процесі. [1, с. 120]

Коли поліцейські виявляють повагу до в'язнів і проявляють інтерес до їхнього стану, це створює сприятливу атмосферу для співпраці та взаєморозуміння. В'язні почуваються більш комфортно та впевнено, коли їхні проблеми та потреби слухають і враховують. Це може сприяти їхньому бажанню працювати над собою та змінити свою поведінку. [2, с. 45]

Правильне спілкування також допомагає уникнути конфліктних ситуацій та насильства в установах покарання. Коли поліцейські ефективно комунікують з в'язнями, вони можуть запобігти непотрібним проблемам та забезпечити безпеку всіх присутніх. В'язні також відчуються більш захищеними та безпечними, коли поліцейські демонструють професіоналізм та вміння контролювати ситуацію. [3, с. 133-135].

Спілкування правоохоронця являє собою важливий елемент службової діяльності, оскільки воно впливає на ефективність роботи поліцейського, взаємодію з громадою та підтримку законності. Вміння ефективно спілкуватися допомагає поліцейському виконувати свої обов'язки та забезпечує позитивне сприйняття поліції серед громадян. Правильне спілкування поліцейських з особами, які відбувають покарання, допомагає забезпечити їх безпеку та повернення до суспільства [4, с. 57]. Це також сприяє зміцненню довіри до поліції та підтримці законності у суспільстві. Основні аспекти спілкування поліцейського включають:

1. Встановлення довіри: Поліцейський повинен здатися надійним партнером для громади, щоб люди мали впевненість, що вони можуть

звертатися до нього за допомогою та порадою. Забезпечення доступу до інформації та роз'яснення правил та процедур, що стосуються осіб, які відбувають покарання, для підвищення їх свідомості та сприяння дотриманню правопорядку. [5, с. 29].

2. Ефективне слухання: Поліцейському потрібно бути готовим слухати та розуміти потреби та проблеми громадян. Це допомагає створити ефективну комунікацію та забезпечити належну реакцію на ситуації. [4, с. 98].

3. Культурна чутливість: працівник поліції повинен бути свідомим різних культурних та соціальних аспектів, щоб забезпечити належне спілкування з різними групами громадян. Розуміння та повага до різних цінностей та переконань сприяє побудові довіри та сприйняттю поліцейського як представника закону.

4. Використання відповідних комунікаційних навичок: необхідно володіти навичками ефективного спілкування, такими як чіткість, конкретність та ввічливість. Це допомагає уникнути непорозумінь та конфліктів. Використання невербальних засобів комунікації, таких як жести, міміка, тон голосу, для покращення сприйняття та розуміння повідомлень. [5, с. 136].

5. Розвиток професійного спілкування: Поліцейському слід постійно вдосконалювати свої комунікаційні навички, проходити тренінги та семінари, щоб бути ефективним в спілкуванні з громадою та колегами.

6. Повага та взаємодія: Поліцейським необхідно показати повагу до осіб, які відбувають покарання, та встановити з ними взаємодію на основі взаємного розуміння та толерантності. Розуміння культурних різниць та індивідуальних особливостей осіб, які відбувають покарання, щоб уникнути конфліктів та непорозумінь. Врахування прав та потреб осіб, які відбувають покарання, зокрема щодо конфіденційності та приватності.

7. Слухання та розуміння: потрібно бути готовим слухати та розуміти проблеми, які виникають у цих осіб, щоб забезпечити належну реакцію та допомогу.

8. Психологічна підтримка: слід бути чутливим до емоцій та потреб осіб, які відбувають покарання, та надавати їм психологічну підтримку, яка може сприяти їх реабілітації та поверненню до суспільства. Використання адекватної мови та уникнення вживання образливих або дискримінаційних слів, що може спричинити напруження та негативні емоції. Створення позитивного та сприятливого середовища для спілкування, де особи, які відбувають покарання, почуваються комфортно та можуть висловити свої думки та почуття.

9. Чесність та прозорість: має бути чесним та прозорим у своїй комунікації з особами, які відбувають покарання, щоб вони мали довіру до поліції та відчували справедливість.

Отже, правильне спілкування поліцейських з особами, які відбувають покарання, має велику важливість. Воно допомагає побудувати довіру між

поліцейськими і в'язнями, що може позитивно вплинути на їхню реабілітацію та повернення до суспільства. Коли поліцейські виявляють повагу до в'язнів, слухають їхні проблеми та потреби, це допомагає створити сприятливу атмосферу для співпраці та взаєморозуміння.

Правильне спілкування також сприяє зменшенню конфліктних ситуацій та насильства в середині установ покарання. Коли поліцейські вміють ефективно комунікувати з в'язнями, це допомагає уникнути непотрібних проблем та забезпечити безпеку всіх присутніх.

Крім того, правильне спілкування поліцейських з в'язнями сприяє покращенню їхнього самопочуття та психологічного стану. В'язні, які відчуваються повагу та розуміння, можуть бути більш мотивованими до покращення своєї поведінки та зміни негативних звичок. Тому, важливість правильного спілкування поліцейських з особами, які відбувають покарання, полягає в побудові довіри, зменшенні конфліктних ситуацій та насильства, а також покращенні самопочуття та мотивації в'язнів.

1. Stephen G. Tibbetts. The Importance of Effective Communication in Correctional Facilities.
2. Michael D. Reisig, Robert J. Kane. The Role of Communication in the Rehabilitation of Prisoners.
3. Jennifer L. Hartman. Effective Communication Strategies in Correctional Settings
4. Рупасов А. В. Вплив позитивного спілкування на реабілітацію в'язнів: II Міжнародна науково-практична конференція. Дніпро. 2023 458 с.
5. Долгенко В. Р. Ефективність програм реабілітації в'язниць: систематичний огляд. Підручник. Київ: Вісник. 2021. 276 с.

Volodymyr Krasnopolsky

Professor of the Department
of Ukrainian Studies and Foreign
Languages Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs

Vitalii Kovalchuk

Cadet of the Faculty of Training
Specialists for Criminal Police Units
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs

ENGLISH IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

English has become an international language due to historical events. The United Kingdom, located on a separate island in Western Europe, gained the status of a leading maritime empire. This British empire became the largest country in the

history of mankind, owning a fifth of the land mass of our planet. Thus, English culture and language spread to North America, India, China, Australia, Africa, and other regions. As a result, the language has become the language of international relations, used by the subjects of relations. When many countries are involved in international relations, English is often chosen as a common language of communication.

The issue of the importance of language for the activities of the Ukrainian police is quite diverse, as each case requires an individual approach. In my opinion, Ukraine is taking the right reform measures and is in line with the Constitution of Ukraine. According to the Constitution of Ukraine, the Ukrainian language is the state language of Ukraine, and the state is obliged to ensure its comprehensive development and functioning in all spheres of public life throughout the country. Ukraine also guarantees the free development, use and protection of other languages of national minorities in Ukraine, as well as promotes the study of languages of international communication. The use of languages in Ukraine is regulated by the Constitution and laws.

According to the Law of Ukraine «On the National Police», international police cooperation is regulated as follows:

1. Interaction of the police with relevant bodies of other states and international organizations is based on international agreements, as well as on the charters and rules of international organizations to which Ukraine is a member.

2. Representatives of the Police may be sent to international organizations and foreign countries to coordinate cooperation in cases within the competence of the Police.

3. Police officers may participate in international peacekeeping and security operations.

In our opinion, foreign language is of the utmost importance for patrol police, as patrol police officers are the face of the National Police of Ukraine and are the first people foreigners see when they visit our country. In Europe, a patrol police officer can assist citizens in any situation, so we, as associate members of the European Union, must meet high standards of service delivery. Germans and French people can only ask for help from a Ukrainian patrol policeman in English. The security police, special police and special police are engaged in very specialized work, so an international language is not mandatory for them.

English also requires attention, as Ukraine is a member of numerous international organizations, including Interpol. Representatives of these organizations will have to interact in English, not in the language of each agent or my own. So, if we look at this issue in a broader context, we can understand that learning English is essential for police officers around the world to fight international crime [3].

When teaching foreign languages, great attention should be paid to expanding vocabulary, in particular in the form of stable phrases and blocks that are actively used in the professional language of law enforcement. When creating vocabulary

learning exercises, it is important to focus on concepts and expressions that relate to the special vocabulary of the field and contribute to the development of communication skills necessary for law enforcement.

Thus, the development of language skills is a complex process that requires constant improvement, an active approach and consideration of the context of communication. The effectiveness of this process depends on the right choice of teaching materials and methods, as well as the use of appropriate forms and modes of learning.

1. Law of Ukraine on the National Police URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (accessed on 01.11.2023).

2. Krasnopolskyi, V., Khairulina, N., Tyshakova, L., Dubova, H., Huliak, T., & Pinkovska, M. (2023). Formation of foreign language competence of future lawyers/law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023ss0503. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023ss0503>

3. Modern approaches to teaching foreign languages in non-philological specialties of higher education institutions. Ukrainian scientific journal. Kyiv: 2013. C. 251-260. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1021> (accessed 01.11.2023).

Volodymyr Krasnopolskyi

Professor of the Department of Ukrainian
Studies and Foreign Languages
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs

Roman Yartsev

Cadet of the Faculty of Training
Specialists for Criminal Police Units
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs

THE ROLE OF FOREIGN LANGUAGE IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF POLICE COMMUNICATION IN THE MODERN WORLD

A law enforcement officer shall have, along with a certain set of highly professional competencies, the ability to communicate in native and foreign languages to solve professional tasks. Communication skills are necessary for a law enforcement officer to communicate with different categories of citizens. Foreign language competence contributes to establishing communicative interaction in solving international service issues, in significant situations of international professional communication. The success of a police officer's official activity often depends on his/her communication skills, as well as the ability to communicative

interaction with others.

In the course of their official activities, police officers constantly have tasks that need to be solved immediately and in a short time to recognize the nature of the event, assess it and make and make a decision. The solution to this problem depends largely on the readiness of police officers for professional communication.

The professional and communication culture of a police officer is a culture of human relations based on communication skills and the ability to organize the communication process.

Communication skills in the professional activity of a police officer involve the ability to listen, express oneself, maintain a conversation and change the subject, and find the right form of behaviour with citizens, and colleagues. It promotes contact, i.e. the ability to enter into psychological contact and form trusting relationships in the area of interaction. Given the presence of such professional qualities as sociability and contactability, we can talk about sociability as a personality quality of a police officer. Sociability is defined as the ability to group activities, mutual understanding, interpersonal and intercultural and intercultural interaction. The success of such activities is largely determined by the ability to competently and professionally build your communication.

Research shows that the development of communication skills in future law enforcement officers can be achieved by teaching not only special disciplines but also disciplines that form communication skills and communication culture skills. A leading role in this is undoubtedly played by a foreign language.

The foreign language course in higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs is of the following types communicative, pragmatic and professionally oriented and is aimed not only at mastering communication skills in a foreign language by future law enforcement officers communication skills in a foreign language, but also at improving their professional competence. A foreign language has a set of methodological tools, that contribute to the development of skills and abilities necessary for a police officer in his/her in their professional activities. These include analytical and synthetic skills, logical conclusions based on induction and deduction, ability to model and forecast.

The internationalization of law, the fight against terrorism and organized and organized crime requires law enforcement officials from different countries to work together. from different countries to act together. The possession of foreign language communication skills enables police officers to make optimal use of their skills for international business communication. A foreign language is a means of forming the personality of a police officer as a carrier of the culture of their own country and a model of tolerant attitude towards other nations.

The purpose and main tasks of foreign language teachers are to facilitate the training of specialists who meet the requirements of modern society. The teacher should be able to create optimal conditions for the formation of skills and abilities of successful professional communication in the formation of the communication competence of a law enforcement officer. Communication is the process of

transmitting and perceiving information, during which the formation of relations between the participants of these relations. The teacher should develop communication skills that allow participants in foreign language communication to perform speech actions necessary to build a dialogue.

One of the tasks facing the teacher is to help adult learners to help adult learners overcome communication barriers. The task of a foreign language teacher is not only to ensure that the learner has mastered certain lexical and grammatical material but also not to «settle» the student's fear of using this knowledge. It should help to overcome difficulties that a «non-native speaker» certainly faces in the process of communication, teach them how to use the knowledge they have gained and overcome phobias, that arise in this process. The communicative method of teaching foreign languages in this case should lead to success. Modeling of real situations close to life, allows the learner to realize his or her interests and acquire skills of communication. interests and acquire spoken language skills. The teacher should be able to create a language environment in the classroom and encourage the cadet to want to speak up and participate in the discussion of issues that are close to them.

Thus, the development of foreign language communication skills is one of the components of the structure of the professional competence of a law enforcement officer. Of law enforcement agencies that contribute to the development of the individual and his/her ability to produce official communication in modern conditions.

1. Краснопольський В. Е. АСНІМ в удосконаленні іншомовної підготовки майбутніх правоохоронців. Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права [Текст] : *Матеріали XI міжвуз. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 23 квіт. 2021 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, І. І. Романов та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 65–68.

2. Краснопольський В. Е. Віртуальна реальність в іншомовній підготовці майбутніх правоохоронців – сьогодення та майбутнє. Мовна підготовка поліцейських: традиції, перспективи та зарубіжний досвід: *Матеріали Міжнародного круглого столу з нагоди 100-річчя Одеського державного університету внутрішніх справ (04 серпня 2022 року)*. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 46–50.

3. Максименко О.В. Українська правнича термінологія як один із головних важелів у розвитку юридичних наук: *Матеріали Міжнародного круглого столу з нагоди 100-річчя Одеського державного університету внутрішніх справ (04 серпня 2022 року)*. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 56-59.

4. Krasnopolskyi, V., Khairulina, N., Tyshakova, L., Dubova, H., Huliak, T., & Pinkovska, M. (2023). Formation of foreign language competence of future lawyers/law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023ss0503. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023ss0503>.

Саміра КРИВА,

здобувач вищої освіти Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анна АЛЕКСЄНКО,

викладач кафедри загальноправових дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Нормативна гармонізація є важливим етапом у підготовці країни до вступу до Європейського Союзу [1, с.31]. Цей процес передбачає адаптацію національного законодавства до норм, стандартів та принципів ЄС. Основною метою нормативної гармонізації є створення єдиної правової простору, яка б дозволила ефективно функціонувати в європейському економічному та правовому просторі.

Процес нормативної гармонізації включає у себе аналіз і перегляд національних законів та нормативів для забезпечення їх відповідності стандартам ЄС. Це може охоплювати різні галузі, включаючи економіку, соціальні справи, права людини, середовище тощо.

Одним із ключових аспектів нормативної гармонізації є принцип взаємного визнання. Це означає, що якщо продукція, послуга чи кваліфікація є правомірною на одному з ринків ЄС, то вона повинна бути визнана як така й на інших ринках ЄС. Під час процесу нормативної гармонізації країна-кандидат повинна також приділяти увагу забезпеченню відкритості та участі громадськості у прийнятті та впровадженні нового законодавства. Це сприяє демократизації процесу та забезпечує більшу легітимність нових норм. Загалом, нормативна гармонізація є складним, але важливим етапом у підготовці країни до вступу до ЄС, оскільки вона дозволяє забезпечити відповідність національного законодавства європейським стандартам та нормам, що є основним умовою для успішного членства в ЄС.

Політична та економічна гармонізація з нормами та стандартами Європейського Союзу має значущий вплив на країну-кандидата, яка прагне вступити до ЄС [2].

З політичної точки зору, гармонізація норм дозволяє підняти стандарти демократії, прав людини та правової держави. Це стимулює розвиток політичної культури, забезпечує більшу відкритість та прозорість у владі, а також сприяє боротьбі з корупцією. Крім того, вступ до ЄС може забезпечити

країні геополітичну стабільність та захист від можливих загроз ззовні.

З економічної точки зору, гармонізація дозволяє країні-кандидату відкрити нові можливості для економічного зростання та розвитку. Інтеграція у єдиний ринок ЄС надає можливість підприємствам країни отримати доступ до більшого ринку, збільшити обсяги торгівлі та привабити інвестиції. Крім того, стандарти ЄС щодо середовища та соціальних справ можуть сприяти покращенню якості життя населення.

В цілому, політична та економічна гармонізація є стратегічно важливим етапом у підготовці країни до вступу до ЄС, оскільки вона сприяє політичній стабільності та розвитку, а також відкриває нові можливості для економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Правова гармонізація в контексті підготовки до вступу до Європейського Союзу має значний вплив на права громадян країни-кандидата [3, с.69]. Вона включає в себе адаптацію національного законодавства до стандартів та норм ЄС, а це може суттєво вплинути на гарантії та обсяги прав громадян.

Одним з ключових аспектів є забезпечення відповідності національного законодавства нормам ЄС у галузі прав людини. Це може включати в себе питання захисту особистої свободи та безпеки, захисту від дискримінації, прав на справедливий суд, свободу слова та інші. Гармонізація забезпечує більш високий рівень гарантій для громадян у цих сферах. Крім того, правова гармонізація може вплинути на соціальні аспекти, такі як соціальні права та захист працівників. Нормативи ЄС у цих галузях можуть визначити мінімальні стандарти, які повинні дотримуватися усіма членами ЄС. Це сприяє покращенню умов праці та соціального захисту.

Загалом, правова гармонізація має важливий вплив на права громадян країни-кандидата, оскільки вона сприяє вищим стандартам захисту прав людини та соціальних прав. Це є важливим аспектом підготовки до вступу до ЄС та підвищення якості життя населення. Процес правової гармонізації у підготовці до вступу до Європейського Союзу може зіткнутися з різними викликами та труднощами:

1. Системні зміни у правовій системі: Адаптація національного законодавства до стандартів ЄС може вимагати суттєвих змін у правовій системі країни-кандидата. Це може включати в себе реформу цілого ряду галузей, від кримінального права до економічного регулювання.

2. Фінансові витрати: Впровадження стандартів ЄС може вимагати значних фінансових витрат. Наприклад, необхідно вдосконалити інфраструктуру, оновити системи управління та контролю, а також покращити адміністративні процедури.

3. Опозиція та опір: Частина населення та політичних сил може виступати проти впровадження змін, пов'язаних з правовою гармонізацією, з опаскою втрати суверенітету чи конкурентоспроможності.

4. Терміновість: Перегляд та адаптація законодавства може вимагати значного часу, але Європейський Союз може накладати обмеження на терміни

завершення цих процесів.

5. Труднощі з підготовки кадрів: Необхідно підготувати відповідних фахівців та спеціалістів, які зможуть працювати з новим законодавством ЄС.

6. Соціальний вплив: Деякі галузі правової гармонізації можуть мати соціальний вплив, особливо у сфері регулювання ринку праці, соціального захисту тощо. [4]

Отже, правова гармонізація є складним процесом, що вимагає специфічних зусиль та ресурсів. Незважаючи на труднощі, вона є важливим кроком для досягнення членства в Європейському Союзі та відкриває нові можливості для розвитку та покращення якості життя населення.

1. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію : навч. посіб. / укл. І. Артьомов та ін. 5-ге вид. Ужгород : Ліра, 2007. 448 с.

2. Гайдай Ю. Гармонізація податкової політики з ЄС. Рамки та можливості для України – Центр економічної стратегії. *Центр економічної стратегії - Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики*. URL: <https://ces.org.ua/harmonizing-taxes-with-the-eu-brief/> (дата звернення: 05.02.2024).

3. Взаємодія правової системи ЄС з іншими правовими системами: навч.метод. посіб. для аспірантів спец. 293 «Міжнародне право»/ укл.: О. О. Сурілова, Ю. Ю. Акіменко ; за ред. Х. Н. Бехруза ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. 88 с.

4. Право Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти. *Національна академія внутрішніх справ*. 2020. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення 05.02.2024)

Валентина КРИЖНА,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ

Діана ДЕМІЧ,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Становлення і закріплення принципу поваги до прав людини в праві Європейського союзу пройшло довгий шлях. Спочатку Європейські співтовариства створювалися як суто економічні, тому положення про права

людини в договори, що засновували Європейські співтовариства, не були включені.

Не згаданий в установчих договорах Європейських співтовариств, принцип поваги до прав і свобод людини поступово починає забезпечуватися рішеннями Суду ЄС, які відіграли важливу роль у формуванні та розвитку механізмів захисту прав людини в ЄС.

Вперше питання про основні права людини було розглянуто Судом ЄС в 1969 р в зв'язку зі справою *Stauder* про порушення системою соціального забезпечення права на приватне життя. У рішенні по цій справі Суд ЄС вказав, що буде захищати основні права людини, як вони впливають із загальних принципів спільноти [1].

У 1974 р Суд Європейських співтовариств прийняв рішення у справі *Nold*57, в якому вказав, що міжнародно-правові акти з прав людини, до яких приєдналися держави-члени ЄС, в першу чергу ЄКПЛ 1950 року, можуть і повинні враховуватися в рамках права Європейських співтовариств. Починаючи з рішення у цій справі, Суд ЄС став регулярно звертатися до ЄКПЛ. Так, в рішенні по справі *Rutil* 1975 року, Суд ЄС прямо послався на ЄКПЛ як міжнародний договір, що має обов'язкову юридичну силу для всіх держав-членів Європейських співтовариств [2].

Згадані рішення служили основою для розвитку судової практики Європейських співтовариств в період з 1969 по 1980 роки. Суд ЄС забезпечував захист основних прав людини, виходячи з того, що повага прав людини – невід'ємна частина основних принципів права Європейських співтовариств.

У 1977 р Європейський парламент, Європейська комісія та Європейський рада прийняли Спільну декларацію про основні права, підкресливши своє прагнення при здійсненні їх повноважень і реалізації цілей Європейських співтовариств дотримуватися основних прав в тому вигляді, в якому вони закріплені в конституціях держав-членів, а також в Європейській конвенції про права людини [3].

У 1986 р перше посилення на основні права людини з'явилося в преамбулі Єдиного європейського акту 1986 р., де держави підтвердили свою прихильність принципам демократії і законності і прав людини.

12 квітня 1989 року Європейський парламент прийняв Декларацію основних прав і свобод людини, в преамбулі якої підтвердив «існування загальної правової традиції, заснованої на повазі до людської гідності та основним правам» і яка витікає з договорів про заснування Європейських співтовариств, загальних конституційних традицій держав-членів, ЄКПЛ, чинних документів інститутів Європейських співтовариств і прецедентного права Суду ЄС. Декларація стала документом, що об'єднав цивільні, політичні, економічні та соціальні права. Серед них: право на життя, рівність перед законом, свобода пересування, право власності, право на доступ до інформації та інші.

В грудні 1989 року держави-члени Європейського Співтовариства прийняли Хартію про основні соціальні права трудящих, включивши в неї право на зайнятість і винагороду, поліпшення умов життя і праці, соціальний захист, професійне навчання, а також інші права та свободи. Згідно ч. 27 Хартії, відповідальність за гарантування основних соціальних прав, закріплених в цьому акті, переважно несуть держави-члени відповідно до їх національної практики [4].

Декларація і Хартія носять рекомендаційний характер, проте це не применшує їх політичного значення, а також ролі, яку вони відіграли, в тому числі при розробці Хартії ЄС про основні права.

7 лютого 1992 був прийнятий Договір про заснування Європейського союзу (Договір про ЄС 1992 г.), який став важливим етапом і в розвитку права ЄС в галузі прав людини.

Згідно ч. 1 ст. 6 Договору про ЄС в редакції Амстердамського договору, Союз заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також верховенства права – принципах, які є загальними для держав-членів.

Амстердамським договором також було розширене застереження про недискримінацію за допомогою встановлення загальної заборони дискримінації за статевою, расовою, етнічною, релігійною ознаками, на підставі віку, сексуальної орієнтації і по інших підставам (ст. 13).

7 грудня 2000 року була підписана і урочисто проголошена Хартія. Метою її розробки стало прагнення зробити права людини в ЄС, внаслідок їх виняткової важливості, більш доступними і зрозумілими для громадян ЄС.

Хартія спирається на вже існуючі міжнародні та європейські акти про права людини, ЄКПЛ та прецедентне право Європейського суду з прав людини, а також досить розвинену практику Суду ЄС. Хоча Суд ЄС створений, перш за все, для обслуговування інтересів інтеграції, і перевірка на відповідність вимогам захисту прав людини є для Суду ЄС не пріоритетною.

У преамбулі Хартії міститься посилання на мету ЄС:

- спільне мирне майбутнє, засноване на спільних цінностях (гідність особистості, свобода, рівність, солідарність, правова держава);
- необхідність досягнення рівноваги між загальними цінностями, різноманітністю культур і традицій європейських народів на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також між визнанням прав і відповідальності, обов'язків для кожного [5].

Незважаючи на те, що для підготовки тексту Хартії використовувалася, в тому числі ЄКПЛ, а зусилля розробників цього акту були спрямовані на те, щоб формулювання прав, запозичених з ЄКПЛ, збігалися з положеннями цієї угоди, Хартія містить деякі нові положення. Перш за все, в порівнянні з ЄКПЛ, в Хартії закріплено більш широкий перелік прав і свобод людини.

Однією з особливостей Хартії стало заснування, обране для класифікації прав і свобод людини: на відміну від традиційного підрозділу прав людини на

політичні, економічні, соціальні і т.д. або покоління прав людини, в Хартії права і свободи людини згруповані залежно від цінності, на захист якої вони спрямовані: «Гідність», «Свободи», «Рівність», «Солідарність», «Громадянство» і «Правосуддя».

Новим етапом розвитку права ЄС, в тому числі в галузі забезпечення прав і свобод людини, став Лісабонський договір, підписаний 13 грудня 2007 року. У ст. 2 Договору про ЄС включена нова правова категорія – «цінності ЄС», до числа яких відносяться:

- повага людської гідності;
- свобода, демократія і рівність;
- верховенство права і права людини, включаючи права меншин.

Ця система цінностей об'єднує всі держави-члени ЄС, для яких пріоритетними є: плюралізм; недискримінація; толерантність; правосуддя; солідарність; рівність жінок і чоловіків.

В березні 2007 року було засновано Агентство ЄС з основних прав (Агентство) – консультативний орган, покликаний сприяти реалізації загальноєвропейського принципу поваги прав і свобод людини на території держав-членів ЄС. Агентство замінило Європейський центр моніторингу проявів расизму і ксенофобії, який припинив своє існування.

Відповідно до Директиви Ради ЄС, завдання Агентства зводяться до двох основних:

- 1) надання допомоги, в тому числі консультативної, з питань дотримання прав людини, органам, інститутам і державам-членам ЄС, які застосовують право ЄС;
- 2) збір і аналіз інформації про рівень забезпечення і захисту прав людини в державах-членах ЄС з подальшою розробкою пропозицій, рекомендацій, методів і засобів вдосконалення права ЄС з питань заохочення і захисту прав людини.

До компетенції Агентства не входить розгляд індивідуальних або міждержавних скарг. Агентство щорічно публікує доповідь про права людини в ЄС, засновану на зібраній інформації.

Отже, Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися перевагою перед положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Крім того, набуття чинності Лісабонським договором запровадило правові підстави для приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Все це ставить перед Україною питання про необхідність удосконалення власної системи захисту прав людини, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

1. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Пер з англ. К. : АртЕк, Будапешт, Інститут Конституційної і Законодавчої політики, 1997. 624 с.
2. Rules of procedure of the Inter-American Commission on Human Rights. Approved by the Commission at its 137th regular period of sessions, held from October 28 to November 13, 2009.
3. Shivji I. G. The concept of human rights in Africa. –London: CODESRIA Book Series, 1989.
4. Шишкова Н. Хартія основних прав Європейського Союзу і проблеми її конституційного розвитку // Юридичний журнал. – 2004. – № 4. – с. 35
5. Хартія основних прав Європейського Союзу (Ницца, 7 декабря 2000 года) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

Андрій КРИСЬКО,

здобувач вищої освіти

Херсонського факультету

Одеського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анна АЛЕКСЄНКО,

викладач кафедри загальноправових

дисциплін Херсонського факультету

Одеського державного університету

внутрішніх справ

ПРАВА БІЖЕНЦІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ НЕЇ

Міжнародне законодавство щодо біженців базується на Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколі 1967 року. [1] Відповідно до цих документів, біженцем вважається особа, яка вимушена залишити країну свого громадянства через обґрунтовані побоювання переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань.

Основні права біженців включають:

- Право шукати притулку в інших країнах та користуватися захистом від вислання або примусового повернення до країни походження, де існує загроза переслідувань;
- Право на роботу, освіту, житло, медичне обслуговування та інші соціальні права нарівні з громадянами приймаючої країни;
- Право на возз'єднання сімей;
- Право на свободу пересування та свободу від дискримінації;

- Право на отримання проїзних документів;
- Право на добровільне повернення додому в умовах безпеки й гідності.

Міжнародними організаціями, що опікуються дотриманням прав біженців, є Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції, Рада Європи тощо. Вони здійснюють моніторинг ситуації з біженцями у світі, надають гуманітарну допомогу, співпрацюють з урядами країн для вирішення проблем біженців.

Хоча біженці й позбавлені захисту своєї держави, міжнародне право гарантує їм основні права й свободи в країні, що надала притулок [2].

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це громадяни, які змушені залишити своє місце проживання, але не перетинають державний кордон.

Захист ВПО під час збройних конфліктів регулюється міжнародним гуманітарним правом та рядом резолюцій ООН. Зокрема:

1. ВПО мають право на гуманітарну допомогу - їжу, воду, медикаменти, житло. Гуманітарні організації повинні мати безпечний та безперешкодний доступ до ВПО.

2. Забороняються насильницьке переміщення ВПО, у тому числі депортація, переселення чи евакуація. ВПО мають право вільно обирати місце свого перебування та вільно повертатися додому після закінчення конфлікту.

3. Особливий захист надається жінкам, дітям, літнім людям та інвалідам.

4. ВПО повинні мати доступ до освіти, роботи, медичних та інших послуг в місцях свого тимчасового перебування.

5. Держава несе відповідальність за захист та допомогу власним ВПО. Міжнародні організації лише доповнюють ці зусилля.

Міжнародне право встановлює мінімальні стандарти захисту ВПО під час конфліктів. Однак на практиці ці норми часто порушуються, що потребує посилення моніторингу та тиску на владу з боку міжнародної спільноти [3].

Успішна соціальна інтеграція біженців та внутрішньо переміщених осіб є важливим завданням для країн, що їх приймають. Вона вимагає забезпечення таких прав:

1. Право на працевлаштування. Доступ біженців до легальної зайнятості сприяє їх самозабезпеченню, взаємодії з місцевим населенням, вивченню мови.

2. Право на житло. Надання тимчасового чи соціального житла, допомога в оренді помешкань.

3. Право на медичне обслуговування та освіту. Доступ біженців та ВПО до державних шкіл, лікарень нарівні з громадянами країни є важливим.

4. Право на соціальний захист та допомогу. Це стосується виплати пенсій, субсидій МБП, допомоги вразливим групам.

5. Право на возз'єднання родин. Допомога у пошуку родичів, об'єднання сімей біженців.

6. Право на культурну самобутність. Збереження мови, традицій, культури країни походження біженців та ВПО. [4]

Забезпечення таких прав на законодавчому рівні та їх реалізація на практиці є запорукою успішної інтеграції біженців і ВПО в нове суспільство та нове оточення.

1. Конвенція про статус біженців (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 28.07.1951 р. : станом на 10 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 30.01.2024).

2. Поняття і особливості правового статусу біженця | Великодимерська селищна рада. *Великодимерська селищна рада*. URL: <https://vdsr.gov.ua/news/ponyattya-i-osoblivosti-pravnogo-statusu-bizhencya> (дата звернення: 30.01.2024).

3. Конфлікти між ВПО та громадами: представниця БФ "Право на захист" Наталя Проскурєнко розповіла, як їх уникнути - Дім. Дім. URL: <https://kanalDIM.tv/konflikty-mizh-vpo-ta-gromadamu-predstavnyczya-bf-pravo-na-zahyst-natalya-proskurenko-rozpovila-yak-yih-unyknuti/> (дата звернення: 30.01.2024).

4. Тітар І. Поняття та критерії адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб та умови позбавлення статусу ВПО. *Українське суспільство*. 2016. Т. 2016, № 4. С. 57–68. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2016.04.057> (дата звернення: 30.01.2024).

Аліна КСЕНЯК,

Факультет управління фінансами та
бізнесу, кафедра економіки та
публічного управління
Здобувач вищої освіти І-го курсу ІІ-го
освітнього ступеня «Магістр»
Львівського національного
університету імені Івана Франка
Науковий керівник:
СНОВИДОВИЧ І. Г.

ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ. УПРАВЛІННЯ HRS

Управління публічними фінансами (Public Financial Management – PFM) є ключовою складовою ефективного державного управління та сталого економічного розвитку. Воно охоплює процеси збору, розподілу та використання державних ресурсів і має вирішальне значення для досягнення соціальної справедливості, економічної стабільності та прозорості уряду. З огляду на швидкі зміни у глобальному економічному ландшафті та зростаючі вимоги громадян до прозорості та відповідальності уряду, необхідність реформування системи PFM набуває особливої актуальності.

Реформування управління публічними фінансами є важливим не лише

для підвищення ефективності державного управління, але й для забезпечення економічної стабільності, зменшення корупції та підвищення довіри населення до уряду. Значення цієї теми обумовлене кількома ключовими факторами:

– *Економічна глобалізація та інтеграція*: Сучасні виклики, пов'язані з глобалізацією, вимагають від країн більшої гнучкості у фінансовому управлінні, щоб адаптуватися до швидких змін на міжнародних ринках.

– *Технологічний прогрес*: Впровадження новітніх технологій у процеси PFM відкриває широкі можливості для підвищення ефективності, прозорості та відповідальності управління державними ресурсами.

– *Вимоги до прозорості та відповідальності*: Зростаючі очікування громадськості щодо прозорості урядових операцій та відповідальності за використання державних коштів стимулюють реформи у сфері PFM.

– *Боротьба з корупцією*: Ефективне управління публічними фінансами вважається ключовим елементом у боротьбі з корупцією, оскільки забезпечує чіткість, контроль та аудит державних фінансів.

Враховуючи ці фактори, розробка та впровадження інноваційних підходів до управління публічними фінансами, залучення гуманітарного ресурсного забезпечення та міжнародного досвіду є нагальною потребою для досягнення сталого розвитку та зміцнення демократії.

HRS (Human Resource System) – це комплексний підхід до управління людськими ресурсами в організації, що охоплює набір, оцінку, розвиток та утримання персоналу з метою максимізації ефективності та продуктивності [3].

Публічне управління – це процес, за допомогою якого урядові та недержавні організації використовують адміністративні, нормативні та інші інструменти для вирішення соціальних проблем та досягнення поставлених цілей.

Фінансова сфера – це комплекс заходів та процедур, пов'язаних з управлінням фінансами на макро- та мікроекономічному рівнях, включаючи формування бюджету, управління державним боргом, розподіл та використання фінансових ресурсів.

Правовий розвиток для миру і безпеки – це процес удосконалення законодавства та правової системи з метою забезпечення соціальної справедливості, стабільності та безпеки громадян.

PFM (Public Financial Management) - управління державними фінансами. Це процес планування, направлення, контролю та оцінки фінансових ресурсів в державному секторі. PFM охоплює всі аспекти бюджетного процесу, включаючи формування бюджету, його виконання, звітність, аудит та контроль за державними фінансами, з метою підвищення ефективності, прозорості та підзвітності управління державними ресурсами [3].

IFAC (International Federation of Accountants) - Міжнародна федерація бухгалтерів. Це глобальна організація, яка відповідає за розвиток і підтримку професії бухгалтера, забезпечення високих стандартів у практиці

бухгалтерського обліку, аудиту, етики та освіти. IFAC також розробляє і підтримує міжнародні стандарти, такі як IPSAS [3].

IPSAS (International Public Sector Accounting Standards) – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для публічного сектору. Розроблені Міжнародною федерацією бухгалтерів (IFAC), ці стандарти мають на меті покращити якість та порівнянність фінансової звітності через усі рівні уряду та інші державні організації, підвищуючи тим самим прозорість та підзвітність [3].

Управління публічними фінансами (Public Financial Management - PFM) є важливим аспектом для забезпечення ефективності та прозорості використання державних ресурсів. Незважаючи на значний прогрес у цій сфері, існують численні виклики, які ускладнюють впровадження реформ PFM у різних країнах.

Однією з основних проблем є необхідність удосконалення бюджетного планування та витрат. На це звертає увагу програма Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA), яка підкреслює важливість реформ для покращення фінансового управління та прозорості урядів по всьому світу [1]. Це включає покращення внутрішнього та зовнішнього аудиту, управління фінансовими ризиками, а також забезпечення належного нагляду за бюджетними політиками та їх впливом на гендерні питання.

У контексті розвиткових країн, впровадження PFM реформ зіткнулося з додатковими викликами, такими як недостатній рівень зобов'язань з боку вищого керівництва та політичної волі, а також занадто амбіційні стратегії без чіткого шляху до їхньої реалізації. Ці проблеми часто призводять до того, що на папері країни можуть здаватися реформованими, але на практиці суттєвих змін у їхніх операціях або наданні послуг не відбувається [2].

Окрім того, існує важливість впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у публічному секторі, таких як Міжнародні стандарти фінансової звітності для публічного сектору (IPSAS), які сприяють покращенню зовнішньої звітності та якості внутрішньої управлінської інформації. Водночас, застосування методу нарахування, який є більш переважним з точки зору IFAC, стикається з викликами, пов'язаними з обліком довгострокових зобов'язань, таких як пенсійні зобов'язання та інвестиції у великі інфраструктурні проекти [3].

Успішне впровадження та реалізація проектів управління публічними фінансами (PFM) вимагає забезпечення високого рівня гуманітарного ресурсного забезпечення (Human Resource Support – HRS), що включає навчання та розвиток персоналу, залученого до процесів фінансового управління. Ефективність PFM значною мірою залежить від кваліфікації та мотивації співробітників, які виконують ці завдання. Зокрема, підготовка фахівців, котрі можуть ефективно працювати з сучасними фінансовими системами, аналізувати дані та здійснювати стратегічне планування, є ключовим елементом успіху реформ [3].

Навчання та розвиток персоналу повинні бути спрямовані на

вдосконалення навичок управління змінами, критичного мислення, аналітичних здібностей, а також знань у сфері міжнародних стандартів фінансової звітності та управління державними активами. Це вимагає від країн розробки та впровадження комплексних програм навчання та професійного розвитку, з урахуванням специфіки національної системи управління публічними фінансами [2].

Крім того, важливою складовою успіху є створення мотиваційних механізмів для працівників, залучених до процесів PFM. Це може включати системи оцінки ефективності, кар'єрного росту, матеріального та нематеріального стимулювання. Врахування гендерної рівності та забезпечення рівних можливостей для всіх співробітників також сприяє підвищенню ефективності управління публічними фінансами.

Залучення міжнародних експертів та співпраця з міжнародними фінансовими інституціями можуть надати важливу підтримку у розвитку HRS для PFM. Це може включати передачу знань, обмін досвідом, а також фінансову підтримку для реалізації спеціалізованих навчальних програм.

Ефективне управління публічними фінансами вимагає комплексного підходу, який об'єднує реформи законодавства та процесів, впровадження сучасних технологій, високий рівень професіоналізму та мотивації персоналу, а також ефективне гуманітарне ресурсне забезпечення. Тільки такий інтегрований підхід може забезпечити стале покращення управління державними фінансами, підвищення прозорості та зміцнення довіри громадськості до уряду.

1. What's wrong with public sector finance? ACCA. 2021. URL: <https://abmagazine.accaglobal.com/global/articles/2021/may/public/what-s-wrong-with-public-sector-finance-.html> (date of access: 27.02.2024).

2. Challenges to successful PFM reform. Public Finance Focus. 2021. URL: <https://www.publicfinancefocus.org/viewpoints/2021/01/challenges-successful-pfm-reform> (date of access: 27.02.2024).

3. Enhancing Public Financial Management and Public Administration in Public Sector. IntechOpen. 2021. URL: <https://www.intechopen.com/online-first/85354> (date of access: 27.02.2024).

Діана КУЧЕРЕНКО,
здобувачка вищої освіти
3 курсу Навчально наукового інституту
права та підготовки фахівців
ля підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Віталій ТЕЛІЙЧУК,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗІ СЛІДЧИМИ

Виконання доручень у кримінальних провадженнях є важливим етапом в роботі правоохоронних органів. Співпраця між слідчими та оперативними підрозділами є вирішальною для успішного розкриття злочинів та притягнення винних до відповідальності. Взаємодія між оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції України впливає з їх взаємозв'язку в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі. Цей взаємозв'язок полягає у тому, що ці підрозділи є самостійними системами, але вони взаємозалежні у своїй роботі. Це виявляється у спрямованості на одні й ті ж об'єкти, в меті й завданнях, а також у способах виконання завдань, спільній роботі їхніх працівників та отриманих результатів.

Оскільки більша частка діяльності перепадає на оперативні підрозділи, вони у більшості випадків частіше за інші підрозділи Національної поліції України виявляють та розкривають злочини і осіб, що їх скоїли. Цей фактор допомагає правильно намітити і визначити напрямок оперативно-розшукової діяльності з розкриття того чи іншого злочину. В процесі розкриття і розслідування злочинів нерідко виникають серйозні труднощі, які часом неможливо розв'язати процесуальними методами досудового розслідування. У таких випадках важливе значення мають оперативно-розшукові заходи [1, с. 226].

До основних принципів взаємодії в кримінальному розслідуванні ми можемо віднести наступні:

– проведення швидкого, комплексного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень з метою забезпечення

справедливості і законності.

– заборона втручання в процесуальну діяльність слідчого осіб, які не мають відповідних законних повноважень, збереження самостійності слідчого.

– ефективне використання ресурсів та можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для запобігання, виявлення та розслідування злочинів.

– дотримання загальних принципів кримінального провадження, які гарантують законність та справедливість у розгляді кримінальних справ.

– забезпечення конфіденційності та нерозголошення даних досудового розслідування для збереження його ефективності та недопущення витоку інформації, що може завдати шкоди процесу розслідування.

Як зазначають Ірина Шинкаренко та Ігор Шинкаренко, згідно КПК України не передбачено конкретних форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, а вказує лише на один вид взаємодії шляхом виконання доручення [2, с. 191].

Відповідно до законодавчих норм, оперативні підрозділи повинні виконувати доручення слідчих у відповідності з такими положеннями:

1) оперативні підрозділи мають виконувати доручення на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, як це визначено у частині 3 статті 40 Кримінального процесуального кодексу [3].

2) доручення, отримані від слідчих чи прокурорів щодо проведення вказаних дій, є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом згідно з частиною 3 статті 41 Кримінального процесуального кодексу [3] та пунктом 2 статті 7 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"[4].

3) виконання письмових доручень слідчого (дознавача) щодо проведення вказаних дій передбачає користування повноваженнями слідчого (дознавача) відповідно до відомостей, зазначених у Наказі МВС України від 07.07.2017 року № 575, у розділі VI [5].

4) під час досудового розслідування злочинів слідчі можуть видавати письмові доручення оперативним підрозділам поліції щодо проведення вказаних дій згідно з вимогами, викладеними у Наказі МВС України від 07.07.2017 року № 575, у розділі VI [5].

Під час вибору стратегії для слідчих та розшукових дій, слідчий і оперативний працівник повинні провести ретельну підготовку. Вони повинні передбачити виконання процесуальних вимог, що гарантують дотримання законності, обговорити послідовність дій, порядок запитань, можливу реакцію осіб, що піддаються допиту, а також інших факторів. Якщо в процесі підготовки існують різні варіанти стратегії та дискусії щодо них, а також обговорення можливого сценарію дій, при початку самої слідчої дії, вирішенням і контролем весь процес і його процесуальний розвиток відповідає слідчий.

Слід погодитись з Климчуком М. П., що будь-яке залучення посадових

осіб оперативного підрозділу до участі у слідчій дії повинно відповідати вимогам нормативних правил та бути адекватно відображеним у протоколі. Незалежно від форми взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом, важливо дотримуватися двох основних умов: чіткого розмежування функцій та взаємного узгодження рішень та дій між ними. Єдність цих умов та їхнє дотримання є гарантією ефективності взаємодії слідчого та оперативного підрозділу у вирішенні завдань кримінального провадження [6, с. 56].

Отже, виконання доручень слідчих у кримінальних провадженнях є ключовим аспектом взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами. Його успішність залежить від якості співпраці та координації дій між цими складовими правоохоронного апарату. На основі аналізу проблем та потенційних шляхів вдосконалення процесу виконання доручень можна зробити висновок про необхідність постійного удосконалення цієї форми взаємодії з метою підвищення ефективності розкриття злочинів та забезпечення правопорядку.

1. Рогальська В. В., Попко С. В. Роль взаємодії оперативних підрозділів та підрозділів досудового розслідування задля забезпечення кримінального провадження. The XI International Science Conference «Implementation of modern science in practice», November 29 – December 01, San Francisco, USA pp. 225-227.

2. Шинкаренко І. І., Шинкаренко І. Р. Виконання доручень, як форма взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. Конф. Харків, 2020. С. 190 - 191.

3. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2136-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

6. Климчук М. П. Виконання доручень, як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 54-58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_8.

Анастасія ЛИГУН,
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Наталія СИДОРЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри управління та
адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Російсько-українська війна висунула на перший план важливість дотримання верховенства права як основи європейського правопорядку. Неспровоковане вторгнення Росії в суверенну державу не лише порушило міжнародне право, але й підірвало принципи демократії, прав людини та мирного вирішення суперечок, які є основою Європейського Союзу (ЄС) та його цінностей.

Верховенство права є фундаментальним принципом, який забезпечує верховенство закону над свавільною владою. Воно вимагає, щоб усі особи, установи та суб'єкти, як державні, так і приватні, були підзвітні законам. Верховенство права – це не просто правова концепція, а життєво важливий елемент демократичного суспільства, оскільки воно сприяє стабільності, передбачуваності та справедливості у застосуванні законів. Воно встановлює основу для захисту індивідуальних прав, неупередженого здійснення правосуддя та розподілу повноважень між різними гілками влади.

ЄС визнав верховенство права однією зі своїх основних цінностей, закріплених у Консолідованій версії Договору про Європейський Союз. У статті 2 цього Договору зазначено, що «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин» [2, с. 17]. Принцип верховенства права визначений одним з критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм, які вимагають від країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу наявності стабільних інститутів, що гарантують верховенство права, зокрема незалежного судочинства, ефективного впровадження законів та поважання основоположних прав [3].

Верховенство права відіграє важливу роль у розвитку демократії та

захисті прав людини. Воно забезпечує незалежність судової влади, яка є основою для справедливого та неупередженого правосуддя. Воно також захищає основні свободи, такі як: свобода слова, свобода зібрань та свобода преси, які є ключовими для інклюзивного демократичного суспільства. Принцип верховенства права покладає обмеження на владу держави, захищаючи громадян від свавілля.

Війна в Україні висвітлила наслідки ігнорування державою верховенства права та ініціювання акту збройної агресії для досягнення своїх політичних цілей. Дії Росії порушили численні основні принципи міжнародного права, зокрема заборону на використання сили проти територіальної недоторканості чи політичної незалежності іншої держави, що зазначено у статті 2 Статуту ООН [4, с. 8]. Незаконна анексія Криму та підтримка сепаратистських сил на сході України також суперечить принципам суверенної рівності держав та мирного вирішення спорів. Крім того, нерозбірливе бомбардування цивільних районів та цілеспрямоване ураження цивільної інфраструктури є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права.

У відповідь на агресію Росії Європейський Союз вжив рішучих заходів для підтримки принципів верховенства права та міжнародного порядку. Він запровадив широкомасштабні економічні та фінансові санкції проти Росії, такі як: заморожування активів, заборона на поїздки, обмеження торгівлі та інвестицій. ЄС також надав значну гуманітарну та військову допомогу Україні, а саме: медичне забезпечення, житло, обладнання та навчання для Збройних сил України. Також на Засіданні Генасамблеї ООН було ухвалено оновлену резолюцію, яка засуджує порушення Росією прав людини на тимчасово окупованих українських територіях [1].

Війна в Україні є нагадуванням про критичну важливість дотримання верховенства права для забезпечення стабільності, передбачуваності і справедливості європейського правового порядку. Рішучі дії ЄС у відповідь на російську агресію демонструють його відданість верховенству права та готовність захищати свої основні цінності від зовнішніх загроз. Верховенство права є не лише правовою вимогою, а й основою для захисту прав людини та демократичного врядування, а також важливим компонентом для побудови справедливого та стабільного суспільства.

1. Кацімон О. Генасамблея ООН засудила порушення Росією прав людини на ТОТ. *Суспільне Новини*. URL: <https://suspilne.media/643290-genasamblea-oon-zasudilaporusenna-rosie-u-prav-ludini-na-tot/> (дата звернення: 20.02.2024).

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір; Європейський Союз від 07.02.1992 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 20.02.2024)

3. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм : Наказ; Мінекономіки, європ.інтеграції від 16.03.2005 № 62 //

База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0438-05> (дата звернення: 20.02.2024)

4. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945
URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 20.02.2024).

Ярослав ЛИСЮК,

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дмитро КАЗНАЧЕЄВ,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ І МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО СТАНУ

Тема ролі і місця фізичної підготовки співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони в умовах повоєнного стану є дуже актуальною на сьогоднішній день, через повномасштабне збройне вторгнення Росії на територію нашої країни. Військові дії вимагають від підрозділів сил сектору безпеки та оборони великої фізичної витривалості, сили, швидкості і координації рухів. Регулярна фізична підготовка дозволяє підтримувати фізичну форму і здоров'я військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а також підвищує їхню загальну бойову ефективність, що має значний вплив на збереження суверенності та незалежності країни та надання відсічі збройній агресії.

Взагалі, фізична підготовка для співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони України є важливою складовою розвитку різних аспектів діяльності військовослужбовців. Фізичну підготовку співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони можна розглядати як процес управління. Важливим є набуття особистісного досвіду та розвитку. Процес формування такого виду діяльності пов'язаний із вирішенням низки проблем: з виробленням спеціальних технологій, вибором прийомів навчання, режимів роботи на тренувальних заняттях [1, с. 275].

Фізична підготовка та спорт завжди розглядалися як важливий засіб

підготовки особового складу підрозділів сил сектору та безпеки до оволодіння професійними навичками. Регулярні тренування є одним із найбільш простих та ефективних способів впливу на самопочуття та стан людини, а також підтримання його у добрій фізичній формі для забезпечення повноцінного розвитку та виконання всіх робочих завдань.

На нашу думку, фізична підготовка співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони є складовою їхньої професійної діяльності. Саме від ефективності професійної діяльності в умовах воєнного стану вирішальною мірою залежить і безпосереднє забезпечення внутрішньої безпеки України [2, с. 379; 3].

Фізична підготовка та спорт є невід'ємною частиною підготовки особового складу підрозділів сил сектору безпеки та оборони до грамотного та точного оволодіння професійними навичками. Регулярні тренування є запорукою ефективного впливу на фізичний розвиток та моральний стан людини. Адже від готовності військовослужбовця та його психологічного стану буде залежати грамотне та правильне виконання ним професійних та службових завдань. Одним із найбільш значущих факторів при виконанні фізичних навантажень буде, отримане в процесі або наприкінці тренування, почуття задоволеності від виконаної роботи [1, с. 276].

По-перше, фізична підготовка співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони допомагає зміцнити м'язову систему, покращити стійкість організму до фізичного навантаження і підвищити рівень енергетичних резервів. Вона також сприяє розвитку навичок самовладання, дисципліни, вольових якостей та вміння контролювати своє тіло, що є дуже важливими аспектами для співробітників силових структур в умовах повоєнного стану.

По-друге, фізична підготовка може включати в себе різноманітні види вправ, які допомагають розвинути різні аспекти фізичної підготовки, такі як силову витривалість, швидкість, гнучкість, координацію, реакцію і витримку.

Умови повоєнного стану характеризуються підвищеними фізичними навантаженнями, стресовими ситуаціями та непередбачуваними обставинами. Фізична підготовка допомагає співробітникам підрозділів сил сектору безпеки та оборони підтримувати фізичну та емоційну стійкість у таких умовах, а також зберігати віру в свої сили і здатності.

Таким чином, фізична підготовка співробітників підрозділів сил сектору безпеки та оборони в умовах повоєнного стану виконує важливу роль у забезпеченні їхньої бойової готовності, ефективності та витривалості, а також сприяє збереженню фізичного та психологічного здоров'я військовослужбовців.

1. Хитрук Р. О. Роль спеціальної фізичної підготовки під час навчання правоохоронців // Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25 жовтня 2019 р.). - Дніпро : ДДУВС, 2019. – С. 275-277

2. Казначеев Д. Г., Лопаєва О. М. Правові аспекти діяльності Національної поліції в

умовах воєнного стану крізь призму необхідності якісної професійної підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 376-381.

3. Казначеев Д. Г., Лопаєва О. М. Роль та місце службово-бойової діяльності в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 221-222

Ангеліна ЛІСОВИК,

слухач I курсу магістратури

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК,

доктор юридичних наук, старший

науковий співробітник, завідувач

кафедри кримінального права

та кримінології Дніпропетровського
державного університету

внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОРІВНЯННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Організована злочинність, разом із особами, що керують нею, такими як «злочодії у законі», створює типове кримінальне середовище в Україні. Ця сфера характеризується встановленим кодексом поведінки, стійкими кримінальними традиціями, високим рівнем організації, ієрархією, конспіративністю та закритістю. Тому, під час реформування політики протидії організованим злочинності, важливо проаналізувати міжнародні правові акти, які врегульовують певні питання, що, можливо, відсутні в національному законодавстві.

У боротьбі з організованою злочинністю в Україні ключовим є Кримінальний кодекс України, що прийняли 05 квітня 2001 року, який має за мету здійснення правового захисту прав та свобод людини й громадянина, громадської безпеки, порядку, власності, довкілля, зокрема, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, гарантування миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. У цьому кодексі визначено

різноманітні склади злочинів, які можуть бути скоєні транснаціональною організованою злочинністю [1]. Крім того, Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року, встановлює правила міжнародного співробітництва під час кримінального слідства, що регулює порядок, основні поняття, суб'єктний склад та особливості, пов'язані з кримінальним слідством в рамках міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності [2].

Також боротьба з організованою злочинністю урегульована Законом України «Про організаційно-правові засади протидії організованій злочинності» від 30 червня 1993 року (з останніми змінами від 05 січня 2017 року) [3]. Цей закон визначає основні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю [4, с.1]. Окрім вищевказаних нормативно-правових актів, у нашій державі вказане питання регулюється іншими нормативно-правовими актами, що відповідають вимогам Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [5].

Вищезазначена конвенція наводить відповідні визначення: організована злочинна група є структурною організованою групою, що складається із трьох чи більше осіб та існує протягом конкретного періоду часу, що спільно вчиняють один чи декілька серйозних злочинів, що визначені відповідною Конвенцією задля отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди. Структурно організованою групою у свою чергу є група, що не випадково утворюється з метою негайного вчинення злочинів, а також у якій є не обов'язковим формальне визначення ролей її членів, хоча вона може характеризуватися розробленою структурою членства чи системою участі [5].

У Неапольській політичній декларації та Глобальному плані дій проти організованої транснаціональної злочинності ООН містяться положення, що безпосередньо стосуються злочинності на як міжнародному, так і національному рівнях. Документи закликають держави світу долучитися до заходів, проводимих ООН у боротьбі з цією проблемою, і привести своє законодавство у відповідність до вимог цих декларацій. Одним з перспективних напрямків для ефективної боротьби з цим явищем є координація дій суб'єктів, які залучені до протидії організованій злочинності [6].

Згідно зі статтею 1 Рамкової Конвенції ООН проти організованої злочинності, термін «організована злочинність» визначається як колективна діяльність трьох або більше осіб, що має ієрархічну структуру або особисті відносини, які дозволяють їх лідерам одержувати прибуток або контролювати території та ринки, як внутрішні, так і зовнішні, за допомогою насильства, інтимидації або корупції, щоб продовжувати злочинну діяльність або проникати в легальну економіку. Це включає незаконний обіг наркотичних речовин і «відмивання» грошей, як визначено у відповідній конвенції ООН. Крім того, це охоплює торгівлю людьми, підробку грошових знаків, незаконну торгівлю предметами культури, викрадення ядерного матеріалу, терористичні акти, незаконну торгівлю зброєю або вибуховими речовинами, викрадення

автотранспортних засобів, підкуп посадових осіб та інші правопорушення [7].

В міжнародних документах чітко визначено лише поняття «організована злочинність», яка означає колективну діяльність трьох або більше осіб. Ця діяльність відрізняється ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дозволяють їх лідерам одержувати прибуток або контролювати території та ринки, як внутрішні, так і зовнішні. Це відбувається за допомогою насильства, залякування або корупції, і має на меті як продовження злочинної діяльності, так і проникнення у легальну економіку [8].

Українські науковці визначають, що для якісного розуміння феномену організованої злочинності необхідно не тільки з'ясувати сутність, мету та основні характеристики цього явища, але й визначити вірогідні сценарії його розвитку та взаємодії з іншими соціальними системами. Така мета ставить подібні дослідження у досить складне становище, оскільки вимагає використання надбань різних сфер знань. Проте, саме такий пріоритет у дослідженні організованої злочинності вимагає сучасність. Сьогодні не тільки протиправна поведінка стає все більш прийнятною у суспільстві, а й прояви відвертої злочинності стають зразками для шанування та наслідування.[9]

Міжнародне законодавство, зокрема різні конвенції та декларації ООН, часто визначає загальні принципи і визначення організованої злочинності, які мають універсальне застосування. Національне законодавство вирішує конкретні питання щодо боротьби з організованою злочинністю в межах власної країни, враховуючи специфіку національних правових систем та потреб суспільства. Міжнародне законодавство визначає загальні стандарти, які мають бути втілені в національне законодавство для ефективної боротьби з організованою злочинністю. Національне законодавство може доповнювати міжнародні стандарти або встановлювати більш жорсткі санкції залежно від конкретних внутрішніх потреб країни. Отже, хоча міжнародне законодавство встановлює загальні принципи та стандарти, національне законодавство реалізує ці принципи в конкретних правових системах та забезпечує їхню відповідність національним потребам і умовам. Співпраця між національними та міжнародними органами покращить ефективність боротьби з організованою злочинністю на всіх рівнях.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 23.02.2024).

4. Жаровська Г. Транснаціональна злочинність : джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Правознавство. 2013.

Вип. 660. С. 111–117. (дата звернення: 23.02.2024).

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ ООН від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 23.02.2024).

6. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності: Декларація ООН від 23.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_787#Text (дата звернення: 23.02.2024).

7. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності: Міжнародний документ ООН від 21.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_786#Text (дата звернення: 23.02.2024).

8. Басиста І.В. Організована злочинність: сучасні українські реалії та кроки до протидії. 2023. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6321/1/%D0%91%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%202.pdf> (дата звернення: 23.02.2024).

9. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном: монограф. / Ю. М. Крамаренко, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, В. Г. Хашев. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.

Ангеліна ЛІСОВИК,

слухач I курсу магістратури
навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Вадим ХАШЕВ,

доцент кафедри кримінального права та
кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, к.ю.н., доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

У національному праві поняття «кримінальна юстиція» охоплює сферу встановлення та застосування кримінально-правових заходів впливу на осіб, які порушують закон. З урахуванням широких можливостей держави контролювати осіб у сфері кримінальної юстиції, значення міжнародних стандартів та рекомендацій, спрямованих на забезпечення балансу між безпекою суспільства, зобов'язанням влади зберігати правопорядок та захищати права людини, має велике значення, яке складно переоцінити.

На думку Бажанова М. І. покарання є не головною, а всього лише

вторинною мірою, яка застосовується державою для протидії та запобігання злочинності. За його переконанням, важливішою є реалізація політичних, економічних і організаційних заходів. Проте важливо підкреслити, що це не означає, що покарання абсолютно не має значення, особливо з урахуванням ефективної діяльності правоохоронних органів. Якщо профілактичні заходи недостатні, держава повинна вживати примусові заходи, які допомагають протидіяти кримінальній діяльності та злочинності [1, с. 130].

У статті 51 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначено систему покарань, яка включає дванадцять різних видів покарань. Однак деякі дослідники вказують, що перелік покарань, визначений у статті 51 КК України, не можна назвати системою, а скоріше є комплексом кримінально-протиправних засобів, які застосовуються до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, та притягаються до кримінальної відповідальності у встановленому законодавством порядку [2].

Також у термінології науковців, які досліджують теорію кримінального права, систему покарань визначають як повний перелік покарань, що невід'ємно належить до компетенції суду, викладений у статті 51 КК України. Цей перелік розташований в певному порядку з урахуванням всіх обставин кримінального провадження, ступеня тяжкості злочину та суворості покарання і так далі [3, с. 279].

На підставі трактування статті 51 КК України можна зазначити, що український законодавець визначив повний і систематично впорядкований перелік можливих покарань за кримінально протиправні діяння. Згідно з поправками, внесеними до КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI, було визнано, що штраф вже не може розглядатися як найбільш м'яке покарання, оскільки з часом його статус змінився і він вже не відповідає рівню м'якості, якому він відповідав раніше [4].

Денисова Т. А. відзначає, що сучасна система покарань в Україні не є ідеальною. Вона правильно вважає, що виключення зі складу покарань позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та перенесення їх до інституту дисциплінарної відповідальності окремих посадових осіб є доцільним. Крім того, вона пропонує додати новий ефективний вид покарання - потрійне відшкодування шкоди, яке, за її переконанням, сприятиме ефективнішому виконанню примусових заходів кримінально-правового впливу. Ми підтримуємо ці пропозиції, оскільки вони враховують інтереси потерпілого, який потребує компенсації як майнової, так і моральної шкоди від кримінального правопорушення [5, с.15].

Черненко М. П. у своїх дослідженнях звертає особливу увагу на конфіскацію майна як форму покарання. Аналізуючи цей кримінально-правовий інститут, теорію і практику виконання майнових покарань, він

відзначає, що реальне виконання конфіскації майна становить лише 10%. Це пояснюється недостатньою кваліфікацією багатьох слідчих, які не завчасно застосовують арешт до майна, яке потенційно може бути конфісковане. Також це пов'язано з особливостями контингенту, до якого застосовується цей вид покарання. Часто до цієї категорії належать підозрювані, які не мають стійкого місця проживання, або хворі на алкоголізм, наркоманію або токсикоманію. У більшості випадків такі особи, які можуть ухилитися від відповідальності, не мають значного майна. Крім того, до цієї категорії належать і професійні підприємці, які передають своє майно та права на нього своїм родичам або іншим довіреним особам. У практиці виконання цього виду покарання в більшості випадків спостерігається формалізм [6, с.13-15].

Верховна Рада України в Законі України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану» постановляє впровадження нового виду покарання, як пробаційний нагляд, який в свою чергу буде регламентуватися ст. 59-1 КК України. В законі вказано, що новий вид покарання полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Також в даній статті розкриваються обов'язки, які суд покладає на засудженого до пробаційного нагляду. Одними із таких обов'язків є періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації та інші [7].

Також можна провести паралель з Кримінальним процесуальним кодексом України, а саме зі запобіжними заходами, як особисте зобов'язання, яке має схожість в обов'язках з пробаційним наглядом. Але можемо сказати, що в пробаційному нагляді, як в новому виді покарання, обов'язки розширені та більш точно регламентовані. На цьому можна зробити висновок, що до впровадження пробаційного нагляду, а саме те, що він зумовлений теперішнім станом протидії злочинності в нашій державі та сподіваємося, що він покаже ефективний результат.

Отже, враховуючи результати проведеного дослідження, важливо відзначити, що сучасну систему покарань України не можна вважати ідеальною, але з моменту впровадження змін до КК України є певні покращення, які в майбутньому можуть призвести до ефективності системи покарання в цілому. Але думки деяких науковців одноголосно вказують на необхідність перегляду сучасної системи покарань України, зокрема шляхом впровадження таких видів покарань, як потрійне відшкодування шкоди, перенесення позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу до сфери дисциплінарної відповідальності окремих посадових осіб, а також виключення конфіскації майна із системи покарань.

На наш погляд, це питання вимагає докладного аналізу з метою врегулювання використання існуючих видів покарань або впровадження новітніх підходів до визначення примусових заходів кримінально-правового впливу.

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України, м. Дніпропетровськ: *Пороги*, 1992 р. 168 с. (дата звернення: 06.02.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.02.2024).
3. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 362 с. (дата звернення: 06.02.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011. № 4025-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 06.02.2024).
5. Денисова Т. А. Корегування мети покарання як крок до гуманізації кримінальної політики. *Вісник центру суддівських студій*. 2006 р. № 9. С. 11-15. (дата звернення: 06.02.2024).
6. Черненко М. П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2003. 20 с. (дата звернення: 22.02.2024).
7. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану: Закон України від 23.08.2023. № 3342-IX URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1719664> (дата звернення: 22.02.2024).

Логінова М. В.,

викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Козловська А. К.,

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВО ПРАЦІВНИКА НА ОБРАННЯ СПОСОБУ ОТРИМАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЯК ГАРАНТІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Банківська система України : серце фінансового сектору, яке відіграє важливу роль в економічному житті країни. Все більше людей по всьому світу віддають перевагу зберіганню грошових активів у банківських установах,

замість готівкової форми грошей. Популяризація нематеріальної форми грошового обігу по всьому світу зумовлює зростання кількості працівників, які отримують заробітну плату у виді банківських переказів від установ чи організацій. На підставі такої форми вираження трудових відносин у сфері оплати праці між роботодавцем і працівником часто можуть виникати трудові спори щодо обрання конкретної банківської установи на картку якої будуть в подальшому здійснюватися грошові транзакції. Враховуючи актуальність зазначених вище тверджень, у цій роботі ми хочемо розібратися у нормативному регулюванні вільного обрання працівником банку для отримання заробітної плати.

Відповідно до статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Стаття 68 Конституції України встановлює обов'язок кожного неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1]. Аналізуючи дані норми, можна зрозуміти, що правовий порядок держави Україна ґрунтується на принципі того, що дії які прямо не заборонені нормативно-правовими актами є законними і особа має право їх вчиняти.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про оплату праці» суб'єкти організації оплати праці не мають права в односторонньому порядку приймати рішення з питань оплати праці, що погіршують умови, встановлені законодавством, угодами і колективними договорами [2]. Суб'єкти організації оплати праці включають роботодавців, керівників підприємств, а також інші посадові особи, які відповідають за встановлення та здійснення оплати праці працівників. Ця норма стверджує, що суб'єкти не можуть односторонньо приймати рішення, які погіршують умови оплати праці, встановлені: законодавством, угодами, або колективними договорами. Суб'єкти мають дотримуватися встановлених норм та не можуть односторонньо змінювати умови оплати праці без відповідного законодавчого підґрунтя та узгодження зі стороною працівників.

Відповідно до частини 5 статті 24 Закону України «Про оплату праці» за особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через установи банків, поштовими переказами на вказаний ними рахунок (адресу) з обов'язковою оплатою цих послуг за рахунок роботодавця. Крім того, частина 1 статті 25 Закону України «Про оплату праці» передбачає заборону будь-яким способом обмежувати працівника вільно розпоряджатися своєю заробітною платою, крім випадків, передбачених законодавством.

Отже, аналізуючи всі вищенаведені правові норми, можна зробити висновок, що чинне законодавство України не передбачає обов'язку працівника укладати договір про відкриття рахунку для виплати заробітної плати з банком, вказаним роботодавцем. У разі звернення працівника до суду

договір, який працівник вимушено уклав з банком під примусом роботодавця, може бути визнаний недійсним, оскільки сама тільки вимога роботодавця щодо зміни банківської установи всупереч вільному волевиявленню робітника є порушенням основоположних норм, які регулюють суспільні відносини у сфері оплати праці та забезпечення права працівників на вільне розпорядження своєї заробітною платою.

1. Конституція України від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про оплату праці: Закон України від 01.04.2023 №108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Аліна ЛУКОМСЬКА,
слухач магістратури I курсу ННІП
ПФПНП Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Денис ЮР'ЄВ,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Корупція – це зловживання владою або підкуп, зазвичай з метою особистої вигоди чи отримання неправомірних переваг. Вона може приймати різні форми, включаючи взятки, підкуп посадових осіб, махінації з державними закупівлями, недеклароване збагачення тощо. Корупція порушує принципи рівності перед законом, демократії, прозорості та справедливості, і вона має широкі соціальні, економічні та політичні наслідки, такі як спотворення конкуренції, зниження ефективності управління, втрата довіри громадян до владних структур.

Корупція виступає серйозною загрозою для забезпечення національної безпеки країни, адже вона підриває основи правової системи, економічного розвитку та національної стабільності. Вона може підривати ефективність владних структур та правоохоронних органів, що може призвести до нездатності країни відповісти на загрози, такі як тероризм, злочинність та зовнішні ворожі дії. Корупція може призвести до спотворення військових

закупівель та ослабити обороноздатність країни, оскільки вона може викликати некомпетентність та втрати коштів, які могли б бути використані для зміцнення оборони. Корупція може сприяти незаконному трафіку зброї, наркотиків та інших небезпечних матеріалів, що може підірвати стабільність та безпеку країни та регіону в цілому. Вона може впливати на економічну стабільність та соціальну справедливість, що може спричинити недовіру громадян до владних структур та викликати соціальні напруження, що потенційно загрожує національній безпеці. Отже, боротьба з корупцією важлива не лише з моральних та етичних позицій, але й з погляду національної безпеки та стабільності країни

Кохан Г. В. відзначає, що корупція є явищем, яке наявне в будь-якій країні світу та підкреслив те, що «вона є і в Україні, і де завгодно» [1, с. 4].

Боротьба з корупцією під час воєнного стану в Україні набуває вирішального та невідкладного виміру. Боротьба з корупцією надзвичайно важлива для України, особливо в умовах воєнного стану, з кількох ключових причин:

1) ефективність оборони (у воєнний час ефективність та надійність військових, правоохоронних та управлінських структур стають критичними. Корупція може підірвати ці структури, знижуючи їхню бойову готовність, здатність до виконання обов'язків та рішучість відстоювати національні інтереси);

2) мораль та моральна стійкість (корупція може порушити довіру та моральні цінності серед військовослужбовців та громадян, що є критично важливим у часи воєнних дій. Збереження моральної стійкості та єдності важливо для успішного протистояння загрозі);

3) економічні ресурси (умови воєнного стану зазвичай потребують значних економічних ресурсів для фінансування оборони та реагування на кризові ситуації. Корупція може спричинити розкрадання цих ресурсів, знижуючи їх доступність для необхідних потреб та загрожуючи національній безпеці);

4) зовнішнє сприйняття (в Україні воєнний стан також може супроводжуватися збільшеною увагою міжнародного співтовариства. Перспектива корупції в цей час може підірвати міжнародну підтримку та довіру до країни, утруднюючи виконання стратегічних цілей національної безпеки).

Отже, боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є критичною для забезпечення ефективної оборони, збереження моральної стійкості, ефективного використання економічних ресурсів та підтримки міжнародного співтовариства.

Окрім цього, варто наголосити на тому, що ід час воєнного стану першорядне значення має ефективне та прозоре використання ресурсів. Корупція в таких умовах може призвести до незаконного присвоєння або нецільового використання життєво важливих ресурсів, таких як військова

техніка, гуманітарна та фінансова допомога, що безпосередньо впливає на обороноздатність країни та добробут її громадян. Такий неправильний розподіл не тільки підриває негайне реагування на загрози безпеці, а й підриває довгострокову стійкість та стабільність держави. По-друге, корупція під час воєнного стану може суттєво підірвати ефективність військових та правоохоронних органів. Якщо ці інститути ослаблені корупцією, їхня здатність реагувати на загрози, підтримувати порядок та захищати населення серйозно знижується. Це може призвести до стратегічної вразливості, що загрожує як національній, так і регіональній безпеці [2, с. 5].

Більше того, корупція в цих умовах може підірвати міжнародну довіру та співпрацю. А це є дуже важливою проблемою, адже країна у своїх зусиллях щодо захисту свого суверенітету та територіальної цілісності багато в чому покладається на міжнародну підтримку. Варто також відзначити, що умови воєнного стану створюють підвищену увагу до ситуації в країні з боку міжнародного співтовариства. Корупція в таких умовах може викликати серйозні сумніви щодо ефективності та надійності використання фінансових ресурсів, які надаються для підтримки України в умовах конфлікту.

Перш за все, корупція може призвести до невідомості щодо того, як саме використовуються фінансові кошти, призначені для забезпечення обороноздатності та безпеки країни. Це може спровокувати недовіру та сумніви серед міжнародних донорів щодо ефективності витрачання грошей та доцільності подальшої підтримки.

Крім того, корупція може призвести до знехтування зобов'язаннями та угодами, укладеними з міжнародними партнерами. Якщо кошти призначаються для певних цілей, але потрапляють у кишені корупціонерів, це може порушити довіру до України як до надійного партнера, що виконує свої зобов'язання.

Отже, корупція в умовах воєнного стану може вплинути на міжнародну довіру та співпрацю, оскільки вона робить непередбачуваним та сумнівним використання фінансових ресурсів, а також порушує довіру до дотримання зобов'язань та угод.

Таким чином, з вищевикладеного стає зрозумілим те, що стійка корупція може підірвати довіру міжнародних партнерів та союзників, що потенційно може призвести до скорочення критично важливої підтримки та допомоги. Разом із тим багато досліджень вже підтвердили негативний вплив корупції на економічне зростання, що підтверджує шкідливість такого впливу. Емпіричні дослідження також показують зв'язок між корупцією та якістю управління та економічним зростанням. Корупція негативно впливає на країну з якісними політичними інститутами. Адже, корупція гальмує економічне зростання в країнах з низьким рівнем управління. Рівень доходу відіграє важливу роль у вивченні впливу державного управління на економічне зростання [3].

На сучасному етапі корупція є однією з ключових загроз економічній безпеці, оскільки гальмується соціально-економічний прогрес, процес

утвердження демократичних засад громадянського суспільства, обмежує реалізацію прав і свобод людини і громадянина. Недосконалість правових норм заперечує принцип верховенства права, відбувається утиск свободи слова, що породжує недовіру громадян через зневіру у можливість справедливого і чесного вирішення питань. Корупція впливає негативно і на імідж країни на міжнародній арені, що веде до зниження місця у міжнародних рейтингах що веде до зменшення обсягів закордонних інвестицій в економіку України [4].

Отже, в умовах воєнного стану боротьба з корупцією стає критично важливою для забезпечення національної безпеки держави. Корупція може підірвати ефективність оборони та правоохоронних структур, порушити мораль та довіру військових та громадян, спричинити неефективне використання економічних ресурсів та знизити міжнародну довіру та підтримку.

Тому ми вважаємо, що для вирішення проблеми корупції в умовах воєнного стану необхідно приймати комплексні заходи:

1. Зміцнення законодавства та правового контролю: важливо прийняти та ефективно реалізувати законодавство, що передбачає строге покарання за корупційні дії та забезпечує незалежний та ефективний механізм контролю.

2. Підвищення прозорості та відкритості: забезпечення доступності інформації про витрати та розпорядження бюджетними коштами сприятиме запобіганню корупційним схемам.

3. Залучення громадськості та міжнародних партнерів: активна участь громадськості та співпраця з міжнародними організаціями можуть підвищити тиск на владні структури та зменшити можливість корупційних випадків.

4. Професійна підготовка та підвищення зарплат: підвищення рівня оплати та підтримка професійного розвитку для працівників правоохоронних та військових структур може зменшити сприйняття хабарів як єдиної можливості отримання достатньої оплати праці.

Вищевикладене свідчить про те, що усунення корупції є складним завданням, але це можливо за наявності рішучості влади, активної підтримки громадянства та партнерства з міжнародним співтовариством. Тільки шляхом поєднання зусиль можна забезпечити національну безпеку в умовах воєнного стану та зміцнити стабільність та довіру в суспільстві.

1. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: моногр. Київ: НІСД, 2013. 232 с.

2. Сkochияс-Павлів О. В. Протидія корупції в контексті зміцнення національної безпеки країни в умовах динамічного зовнішнього середовища. Академічні візії. Випуск 27/2024. С. 1-7. URL:<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/863/782> (дата звернення: 25.02.2024).

3. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Центр Разумкова.

URL:<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy->

sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r (дата звернення: 25.02.2024).

4. Шевчук І. В. Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України. Електронний журнал: Державне управління: удосконалення та розвиток. № 12, 2017. URL:<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1192> (дата звернення: 25.02.2024).

Аліна ЛУКОМСЬКА,

слухач магістратури I курсу ННП
ПФПП Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО,

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ
ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВО
ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Незважаючи на наявність суттєвої низки наукових напрацювань, які стосуються ролі прокурора у доказуванні, вважаємо за необхідне приділити увагу саме проблематиці забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. Дослідження ролі прокурора у забезпеченні допустимості доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є вкрай важливим, адже в умовах збройної аресії російської федерації криміногенна ситуація в країні з кожним днем підвищується, у свою чергу й збільшуються випадки порушень прав та свобод мирного населення. Роль прокурора полягає у забезпеченні того, щоб докази у кримінальному провадженні були зібрані відповідно до встановлених кримінальним процесуальним законодавством вимог, що дозволить забезпечити справедливий судовий процес. Прокурор відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного та ретельного збору доказів, необхідних для притягнення винних до кримінальної відповідальності, а також щодо відстоювання допустимості доказів у разі оспорювання такої допустимості, зокрема, перед слідчим суддею та судом [1, с. 341].

Так, Кайло І. Ю. у своєму дослідженні повноваження прокурора у

доказуванні поділяє на наступні групи:

– контрольні, під час здійснення яких прокурор повинен виявити вади доказового матеріалу, який міститься в матеріалах кримінального провадження (пункти 2, 10, 11 і 13 ч. 1 ст. 36 КПК);

– спрямовані на забезпечення дотримання вимог допустимості під час збирання та закріплення доказів (п. 4 ч. 1 ст. 36 КПК – в частині, яка стосується права прокурора брати участь у здійсненні процесуальних дій, а також права на самостійне проведення таких дій);

– компенсаційні, які спрямовані на усунення недоліків досудового слідства у випадку попереднього виявлення порушень вимог допустимості (пункти 4–10, 13, 20 і 21 ч. 1 ст. 36 КПК [7, с. 149]).

Однак, слід звернути увагу, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві існують деякі колізії щодо регламентації повноважень прокурора стосовно забезпечення доказів. Як зазначає Кравчук О. – п. 20-7 розділу XI «Перехідні положення» КПК України передбачає, що в умовах дії правового режиму воєнного стану тимчасовий доступ до певних речей і документів здійснюється за постановою прокурора, погодженою керівником органу прокуратури. Вищезазначений порядок застосовується тільки до речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю: банківську, лікарську, а також інформація провайдерів телекомунікацій (в т.ч. мобільного зв'язку), інші персональні дані. Водночас, важливо відзначити, що залишаються діяти й відповідні положення ст. 615 КПК України, які передбачають здійснення повноважень слідчого судді стосовно тимчасового доступу до речей і документів керівником органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим з прокурором [3].

З огляду на вищевикладене, ми притримуємося думки, що така регламентація положень кримінального процесуального законодавства створює певну колізію. Адже, проаналізувавши вищевказані положення, можна виокремити дуалістичність регламентації здійснення тимчасового доступу до речей і документів:

1. тимчасовий доступ до:

– відомостей, які можуть становити лікарську таємницю;
– відомостей, які можуть становити банківську таємницю;
– інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

– персональних даних особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних [4].

У вищезазначених положеннях законодавець не закріпив прямої вимоги щодо подання клопотання слідчого для отримання тимчасового доступу до

речей і документів, тобто для винесення постанови в такому випадку клопотання слідчого не є обов'язковим;

2. тимчасовий доступ до речей і документів, який здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду або постановою керівника органу прокуратури. Така постанова виноситься за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим з прокурором, та лише за умови, якщо неможлива реалізація слідчим суддею відповідних повноважень.

Отже, головним у забезпеченні прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану виступає саме обґрунтування у клопотанні до тимчасового доступу речей і документів керівнику органу прокуратури відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею відповідних повноважень (п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК). Оскільки в іншому випадку, у майбутньому існує ризик визнання отриманих доказів недопустимими.

Тож, варто зробити наголос на тому, що така колізія між різними нормами, що регулюють процедуру проведення тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні може призвести до різних негативних наслідків, таких як:

1) правова невизначеність: відсутність однозначного підходу може призвести до правової невизначеності, коли слідчі, дізнавачі, прокурори та судді будуть мати різні тлумачення щодо процедур та умов отримання тимчасового доступу до речей і документів;

2) порушення прав громадян: нерівності у застосуванні цих норм можуть призвести до порушень прав громадян, зокрема щодо недодержання процедур та незаконного отримання доказів;

3) порушення принципу справедливості: різниця у підходах може призвести до нерівних можливостей сторін кримінального провадженні, що порушує принципи справедливості та рівності перед законом;

4) затримки в розгляді справ: розбіжності у тлумаченні законодавства можуть призвести до затримок у розгляді справ, коли сторони сперечаються щодо правомірності отриманих доказів та процедур їх отримання.

Таким чином, узагальнюючи усе вищевикладене, ми притримуємося думки про те, що питанню особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану присвячено окремий Розділ IX-1 КПК. Водночас, до вищезазначеної ст. 615 цього Розділу, КПК вносились зміни на підставі законодавчих актів, прийнятих пізніше, ніж Закон № 2137-IX, яким було включено п. 20-7 до Перехідних положень КПК [5]. Тож, очевидним є те, що до вказаних правовідносин необхідно застосовувати норми саме статті 615 КПК, оскільки вони носять постійний, а не тимчасовий (перехідний) характер. Тож для уникнення неоднозначності тлумачення та застосування норм КПК, усунення існування правових розбіжностей та колізій у кримінальному процесуальному законодавстві – пропонуємо виключити із Розділу XI «Перехідні положення» КПК пункт 20-7.

1. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми: монографія. Харків: Право, 2020. 1304 с.
2. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. 2016. 218 с.
3. Кравчук О. Санкціонування ТДРД прокурором: зміни до КПК. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/kryminalne-provadhennia-v-umovakh-voiennoho-stanu-zminy-do-kpk/> (дата звернення: 25.02.2024).
4. З Перехідних положень КПК приберуть спрощений доступ до персональних даних. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/print/8173-z-perehidnih-polozhen-kpk-priberut-sproshenij-dostup-do-personal-nih-danih.html> (дата звернення: 25.02.2024).
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 №2137-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

Вікторія МЕЛЬНИЧЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Олександр БОНДАР,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОСЕРЕДНИЦТВА І ПРИМИРЕННЯ У ВИРІШЕННІ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

У наш час трудові спори є дуже актуальними, адже трудові спори – це конфліктна ситуація між працівниками та роботодавцями, що виникають у трудовій сфері через різноманітні причини, відповідно після початку збройної агресії Російської Федерації проти України та введенню Закону України «Про правовий режим воєнного стану» трудових спорів виникло ще більше.

У науковій літературі трудові спори – це неврегульовані шляхом безпосередніх переговорів розбіжності між сторонами соціально-трудова відносин щодо застосування законодавства про працю, встановлення нових або зміни існуючих умов праці, що передані на розгляд уповноваженого

юрисдикційного органу [6, с. 317].

Потрібно зауважити, що трудові спори поділяються на індивідуальні та колективні трудові спори, у свою чергу перший з визначених виникає між працівником та роботодавцем окремо, у питаннях укладення, виконанням або припиненням трудового договору, а також порушенням норм трудового законодавства, у свою чергу колективні трудові спори – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; укладення чи зміни колективного договору, угоди; виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; невиконання вимог законодавства про працю [3].

Колективний трудовий спір (конфлікт) виникає з моменту, коли уповноважений представницький орган найманих працівників або профспілки одержав від власника або уповноваженого ним органу сповіщення про несхвалення колективних вимог і дійшов до рішення про незгоду з вердиктом власника або уповноваженого ним органу, або коли строки розгляду вимог, зазначених законодавством, завершилися, а хоча б якоїсь реакції від власника не надходило. Також, про виникнення колективного трудового спору (конфлікту) орган, який представляє інтереси найманих працівників або профспілки, зобов'язаний у триденний строк письмово проінформувати роботодавця, місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням підприємства та Національну службу посередництва і примирення (Надалі – НСПП) [3].

НСПП ключовий постійно діючий державний орган, що діє для сприяння вирішенню колективних трудових спорів, в свою чергу головними завданнями НСПП є врегулювання колективно трудових спорів між сторонами соціально-трудова відносин; прогнозуванню виникненню колективних трудових спорів, сприянню своєчасному їх вирішенню та здійсненню посередництва і примирення під час таких спорів; забезпечує дії соціального діалогу та узгоджених пропозицій щодо розвитку соціально-економічних й трудових відносин та здійснює окремі заходи для запобіганню виникненню колективних трудових спорів і відповідно, підвищує рівень правової культури учасників соціально-трудова відносин [5].

Основними причинами виникнення колективних трудових спорів, конфліктних ситуацій є порушення трудового законодавства: заборгованість, несвоєчасна виплата заробітної плати або неналежний рівень її оплати, недотримання умов праці. Але найчастіше йдеться саме про заборгованість із заробітної плати, кількість таких трудових спорів загалом становить майже 50%, а також випадки порушень порядку звільнення [1].

Відповідно, для вирішення колективних трудових спорів застосовуються дві основні процедури, використовуючи які сторони спору здатні вирішити розбіжності, що виникли між ними: примирна і посередницька. В рамках примирної процедури вирішення розбіжностей

здійснюється безпосередньо сторонами спору шляхом досягнення узгодженого рішення. У посередницькій процедурі рішення, обов'язкове для сторін спору, вноситься третьою особою (особами), незалежними від сторін, які спорять [7, с. 60].

Потрібно звернути увагу, що НСПП вносить рішення, які мають суто рекомендаційний характер, що не є обов'язковим для сторін колективного трудового спору, тому, якщо, виконані дії з боку НСПП не призвели до вирішення колективного трудового спору та/або роботодавець не виконує вимоги примирення, то працівники мають право на страйк, що є одним з інструментів захисту своїх трудових відносин та вираження незадоволення стосовно умов праці, проте введений Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а саме, стаття 19 частина 1 в умовах воєнного стану забороняються: проведення страйків, що є обмеженням захисту інтересів працівників [2].

Також, головною метою вирішення колективних трудових спорів є досягнення взаємовигідно рішення, відкритості до діалогу та готовності до компромісу, яке задовольнило б обидві сторони конфлікту для подальшого функціонування трудових відносин.

Відповідно, упродовж 2023 року НСПП сприяла вирішенню 143 колективних трудових спорів, а саме це були: 3 – на національному рівні, 4 – на галузевому, 3 – на територіальному та 133 – на виробничих рівнях. Також, найбільшу кількість спорів із усіх областей було у Львівській – 47, Харківській – 19, Закарпатській та Хмельницькій – 15 [4].

Отже, існування Національної служби посередництва і примирення у вирішенні колективних трудових спорів є важливим механізмом ефективного вирішення конфліктів у сфері трудових відносин, адже вона виступає посередником між працівниками та роботодавцем для забезпечення досягнення діалогу та узгодження, відповідно, завдяки ефективній діяльності служби набагато швидше вирішуються конфлікти, що у подальшому сприяє конструктивному партнерству між сторонами у цілому.

1. «Ефективний соціальний діалог – це запорука миру в соціально-трудої сфері». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3760233-dmitro-kuhnuk-golova-nacionalnoi-sluzbi-poserednictva-i-primirennia.html>.

2. Закону України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення 03.03.2024).

3. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98_%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення 03.03.2024).

4. Інформація про результати діяльності Національної служби посередництва і примирення за 2023 рік. URL: <https://www.nspp.gov.ua/home/struktura-nspp-5/17837-informatsiya-pro-rezultati-diyalnosti-natsionalnoji-sluzhbi-poserednitstva-i-primirenniya-za-2023-rik>.

5. Про утворення Національної служби посередництва і примирення. Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1258/98#Text> (Дата

звернення 03.03.2024).

6. Трудове право України: підручник/за ред. проф. О. М. Ярошенко. Харків: Вид-во 2022. 376 с.

7. Чанишева Г. І., Щодо судового порядку вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). *Juris Europensis Scientia*. Випуск 1, 2023. 56-61 с.

Вікторія МЕЛЬНИЧЕНКО,

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня освіти,
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Таїсія ШЕВЧЕНКО,

т.в.о завідувача кафедри
кримінально-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початку вторгнення Російської Федерації на територію України, найбільш вразлива категорія – діти були позбавлені своїх особистих прав, які передбачені у Конституції України, низці законів України та міжнародних договорів, а саме право дітей на життя, право на здоров'я, право на захист від насилля, право на безпеку, право на освіту, цей перелік не є вичерпним.

Захист прав дітей під час збройної агресії, є критично важливим завданням будь-якої країни, адже діти є найбільш вразливими членами суспільства, відповідно, вони стають особливою мішенню та є свідками насильства, втрат та трагедій, що невідворотно впливає на їх психічний стан.

Шульц О., зазначає, що права дитини – це система соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями фізичного, психологічного та розумового розвитку дитини, що визнаються та здійснюються у певний період життя людини – дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації та захисту [5, с. 95].

Відповідно, Ярмол Л. та Карпюк А., у своїй роботі зазначають, що права дитини – це можливості дитини, визнані в міжнародному праві та національному законодавстві, які зумовлені певними фізичними і

психологічними особливостями її розвитку, ґрунтуються на принципах природного права, гарантуються державою та іншими суб'єктами права й мають особливий механізм реалізації та захисту. Авторки наголошують, що система прав дитини є складовою частиною прав людини, основоположні права дітей за своїм змістом загалом не відрізняються від прав повнолітніх осіб, проте в процесі реалізації у конкретних правовідносинах виявляються певні ознаки цих прав, що відділяють їх від інших прав людини [6, с. 98].

Отже, права дитини є фундаментальними, адже дитина є незалежною особою з власними правами та потребами, які повинні бути захищені та недоторкані будь-якою державою світу.

Потрібно зауважити, що згідно із статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [2]. Додатково зазначити, що за цей закон захищає права та інтереси дитини в Україні та за ним дитина вважається постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів у разі, якщо вона отримала травми, контузії, каліцтво, була піддана фізичному, сексуальному, або психологічному насильству, піддавалася викраденню або незаконному вивезенню за межі України, була змушена брати участь у військових формуваннях або незаконно утримувалася, включаючи полон [2].

Тож, головним міжнародним документом стосовно захисту прав дітей є Конвенція про права дитини, прийнята в 1989 році, яка регулює дотримання прав дітей в умовах війни.

Відповідно, вже у Кримінальному кодексі України (Надалі – КК України), немає конкретної статті стосовно злочинів проти дітей, тому усі протиправні дії кваліфікуються статтею 438 КК України про порушення законів та звичаїв війни [3], але дана стаття є бланкетною, тому обов'язково потрібно звертатися до міжнародного гуманітарного права. Отже, існує 6 злочинів проти дітей під час збройних конфліктів, які встановлені Резолюціями Ради Безпеки ООН 1261 (1999), 1882 (2009), 1998 (2011) та 2225 (2015), а саме: вбивства та каліцтва дітей; вербування і використання дітей; зґвалтування та інші форми сексуального насильства проти дітей; напади на школи, лікарні та захищених осіб, які пов'язані з ними; викрадення дітей відмова в доступі до гуманітарної допомоги.

На даний час, всі ці 6 злочинів проти дітей були офіційно задокументовані в Україні, адже виходячи зі статистики платформи «Діти війни», яка була створена за дорученням Офісу Президента України та Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України разом з рядом інших державних органів та організацій, починаючи з 24 лютого 2022 у наслідок бойових дій на території України 529 загиблих дітей, 13 дітей постраждали від сексуального насильства, 1230 дітей поранено, 2124 зниклих безвісти та 19546 дитини депортовано та/або примусово переміщено, на жаль, дані щоденно оновлюються, адже точну кількість постраждалих дітей

встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України [1].

Також, після початку дії воєнного стану на території України, вже з 17 березня 2022 було створено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який виконує завдання, щодо організації евакуації дітей з небезпечних територій, зокрема дітей з інвалідністю, сиріт, позбавлених батьківського піклування, до безпечних регіонів та розміщення їх у відповідні заклади та умови; розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України та тих, що переміщені у держави тимчасового перебування; контроль за постановкою на консульський облік дітей та їхнє повернення до України після припинення воєнних дій; вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану та прийняття оперативних рішень; моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей в Україні та за її межами, організації повернення дітей в Україну та інформування громадськості про становище та потреби дітей під час військових конфліктів та поширення інформації про діяльність Координаційного штабу [4].

На даний час, Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану діє ефективно і виконує свої завдання належним чином звітуючи про це населення.

Отже, після вторгнення Російської Федерації на територію України захист прав дітей став критично важливим завданням, адже діти є найбільш вразливою категорією суспільства, яка потребує особливого захисту та підтримки.

1. «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (Дата звернення: 29.02.2024).
2. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (Дата звернення: 29.02.2024).
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 29.02.2024).
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 29.02.2024).
5. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. Часопис Київського університету права. 2009. № 3. 91-96 с.
6. Ярмол Л., Карпюк А., Порушення прав дитини в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4 (36). 96-104 с.

Вікторія МЕЛЬНИЧЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр БОНДАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових

дисциплін Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку збройної агресії Російської Федерації проти України, наша держава внесла велику кількість змін та доповнень у законодавчу базу, а саме найважливіших змін набуло трудове законодавство, з питанням призупинення трудових відносин під час дії воєнного стану. Відповідно, спеціально під воєнний стан був прийнятий Закон України №2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (Надалі – Закон України № 2136-IX), який регулює особливі умови державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, трудові відносини працівників у всіх установах, підприємствах та організаціях України, незалежно від їх форми власності чи сфери діяльності. Він також регулює відносини представництв іноземних компаній в Україні та працівників, які працюють за трудовими договорами з фізичними особами під час воєнного стану, встановленого згідно із законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Важливо зазначити, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України [1]. Тому доцільно зазначити думку Сімутіна Я. В., про те, що механізм призупинення трудового договору викликає питання не тільки в контексті юридичної визначеності, а й опосередковано обмежує право на соціальний захист, закріплене в статті 46 Конституції України, стосовно права на страйк, то в умовах воєнного стану його реалізація взагалі неможлива, що дає змогу стверджувати не просто про його обмеження, а фактично про тимчасове скасування такого права [4, с.149].

Отже, призупинення дії трудових відносин – це тимчасове припинення забезпечення працівника роботою з боку роботодавця та тимчасове припинення працівником виконання своїх обов'язків за укладеним трудовим договором у зв'язку із тим, що обидві сторони трудових відносин не можуть

виконувати свої обов'язки передбачені трудовим законодавством у зв'язку із збройною агресією проти України.

Відповідно, науковець Новак І. М., зазначає, що правова «інституціоналізація» прихованого безробіття в країні під час війни матиме негативні соціально-економічні наслідки, і те, що припинення дії трудового договору без розірвання трудових відносин, можна вважати легалізацію схованого безробіття, оскільки таким чином особа ніби вважається працевлаштованою, однак при цьому особа не отримує заробітної плати, не може розраховувати на допомогу від держави по безробіттю, не зараховується страховий стаж, оскільки не сплачується Єдиний соціальний внесок [2, с. 140].

На сьогодні, головними особливостями призупинення трудового договору є: період дії воєнного стану; призупинення дії трудового договору можна розірвати, але тільки у разі появи роботи для працівника; ініціаторами призупинення можуть бути дві сторони, це як працівник, так і роботодавець, також, вони повинні за можливістю повідомити один одного про призупинення дії трудового договору; не виплачується заробітна плата, але працівникам за час призупинення дії трудового договору у повному обсязі відшкодовується заробітна плата державою, що здійснює збройну агресію проти України; призупинення відбувається за відсутністю роботи та неможливе її виконання; має виключно індивідуальний характер, адже до кожного працівника призупинення вирішується окремо; за працівників не сплачуються податки і не зараховується трудовий стаж.

Важливим є те, що роботодавець оформлює призупинення трудового договору наказом, в якому зазначається причина, строк і умови відновлення договору, а також інформація про працівників, втім, якщо працівник не погоджується з призупиненням дії трудового договору, він має право оскаржити рішення звернувшись до державної служба України з питань праці, і у підсумку цей орган має винести припис роботодавцю, щодо скасування наказу або усунення порушень протягом 14 днів [1].

Потрібно зауважити, що Закон України №2136-IX припинить свою чинність лише після закінчення дії воєнного стану, як і призупинення дії трудового договору, тобто після скасування дії воєнного стану роботодавець повинен буде за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи [1].

Також, після виникнення нового законопроекту, з'явилося багато непорозумінь між працівниками та роботодавцями у призупиненні дії трудових відносин під час дії воєнного стану, внаслідок чого виникла не мала кількість судових справ, наприклад, позивач який працює на посаді майстра лісу обходу № 3 на підставі трудового договору, було призупинено наказом роботодавця на підставі статті 13 Закону України №2136-IX, в апеляційній скарзі позивач, зазначає, що судом першої інстанції не враховано, що на даний час на території, де позивач працював бойові дії не ведуться, але повертаючись до статті 13 Закону України №2136-IX в межах якої діяв роботодавець,

призупиняється трудовий договір у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи з метою збереження життя та здоров'я працівника і те, що даний обхід знаходиться в безпосередній близькості до військового об'єкту, що неодноразово піддавався ракетним ударам, що і стало умовою для призупинення дії трудового договору. Відповідно, виходячи із наведеного, апеляційний суд дійшов рішення, що роботодавець діяв в інтересах позивача та рішення суду першої інстанції не скасовував [3].

Отже, під час дії воєнного стану можуть бути призупинені трудові відносини відповідно до встановлених законом процедур та обмеженні конституційні права і свободи людини і громадянина.

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (Дата звернення: 20.02.2024).

2. Новак І. М. Призупинення трудових відносин: соціально-економічні наслідки. Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: Матеріали круглого столу (12 травня 2022 р.), м. Львів, Харків, Вінниця. 2022. С. 138-140.

3. Постанова у справі №279/1611/22 (провадження 22-ц/4805/1618/22) Житомирський апеляційний суд міста Житомир. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105810619> (Дата звернення: 20.02.2024).

4. Сімутіна Я. В. Обмеження трудових прав в умовах воєнного стану.

5. Альманах права. 2022. Вип. 13. С. 146-153. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanac-of-law.-volume-13-_2022_.pdf (Дата звернення: 20.02.2024).

Каріна МИРГОРОДСЬКА,

курсантка 2-го курсу

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:

Валентин ЛЮДВІК,

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ГОТУВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Законодавець у статті 68 КК України 2001 р. спочатку передбачив систему факультативного пом'якшення покарання за готування до кримінального правопорушення. Проте у 2008 році Законом України № 270-VI

«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» система факультативного пом'якшення покарання за готування була радикально замінена полярною системою примусового пом'якшення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення [1].

Крім того, пізніше, у 2016 році, Законом України від 07.09.2016 № 1492-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» законодавець у ч. 4 ст. 68 Кримінального кодексу встановлює, що довічне позбавлення волі за вчинення готування до кримінального правопорушення не застосовується, крім випадків вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 109-114-2 КК України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що передбачені статтями 437-439 КК України, ч. 1 ст. 442 та ст. 443 цього Кодексу [2].

Варто наголосити на тому, що довічне позбавлення волі це найбільш тяжкий вид основних покарань, який полягає в довічній (пожиттєвій) ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого злочину, від суспільства у спеціальних кримінально-виконавчих установах. Довічне позбавлення волі є юридично найбільш суворим видом покарання, вказує його місце у встановленій ст. 51 КК України системі покарань [3, с. 1135].

Уважний аналіз практики та норм кримінального права показує, що встановлення обов'язку суду призначати більш м'яке покарання за готування до кримінального правопорушення, ніж за закінчене кримінальне правопорушення, є втіленням принципу справедливості. Тому внесені законодавцем у 2008 році зміни до системи покарання за незакінчене кримінальне правопорушення є виправданими та ефективними. По-перше, суспільна небезпека, що виникає внаслідок готування до кримінального правопорушення, нижча від суспільної небезпеки закінченого кримінального правопорушення. І тому покарання для них має бути різним. П. 3 ч. 1 ст. 65 КК України містить у собі регламентацію того, що покарання залежить від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обставин його вчинення та особи винного [3].

Питання про притягнення до кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення залишається актуальним і сьогодні. Існує ряд суперечливих позицій як у науці, так і на практиці.

Спочатку це стосується випадків покарання за готування до кримінального правопорушення, якщо є умови для призначення більш м'якого покарання, ніж ті, що передбачені законом (ст. 69 КК України), або покарання за наявності пом'якшуючих обставин (ст. 69-1 КК України). Чи буде тут конкуренція норм обов'язкового пом'якшення покарання? Мабуть, ні, тому що, коли існують конкуруючі норми, слід вибрати та застосувати лише одну із конкуруючих норм. Водночас усі ці норми є обов'язковими до виконання

згідно із законом і підлягають послідовному застосуванню. У цьому контексті необхідно з'ясувати, яку із цих норм слід застосовувати в першу чергу.

Спеціальні норми ч. 2 ст. 68 КК України поширюються на будь-яке готування до кримінального правопорушення, незалежно від деталей і обставин його вчинення. Вони є обов'язковими для застосування без виключень. З цієї причини видається, що застосовуються положення ч. 2 ст. 68 КК України підлягає застосуванню першим. І лише тоді діють спеціальні норми пом'якшення покарання відповідно до ст. ст. 69 і 69-1 КК України, оскільки вони поширюються не на всі випадки готування до кримінального правопорушення, а лише на ті, що характеризуються наявністю передумов для застосування пільгових інститутів, закріплених у ст. ст. 69 та 69-1 КК України.

На практиці особа може бути заарештована за готування до перевищення межі допустимої шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинного співтовариства (ст. 43 КК України). Таким чином, особа, яка виконує таке завдання з особистих мотивів, без ризику бути викритою, готується позбавити життя потерпілого. Постає питання про одночасне застосування положень ч. 2 ст. 68 та ч. 3 ст. 43 Кримінального кодексу. ст. 43 у ч. 3 містить також спеціальні норми щодо пом'якшення покарання при перевищенні меж допустимої шкоди при виконанні спеціального завдання: «...особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин».

При призначенні покарання в таких умовах враховується насамперед ступінь реалізації злочинного наміру, тобто ч. 2 ст. 68 КК України, а потім – особливі, індивідуальні умови вчинення кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 43 КК України). Наприклад, особа при виконанні спеціального завдання з помсти готувалася вбити жертву, але була затримана. Відповідно до ч. 2 ст. 68 КК України їй не може загрозувати покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 7 років 6 місяців (санкція ч. 1 ст. 115 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 7 до 15 років). Крім того, застосовуються правила ч. 3 ст. 43 КК України де особі може бути призначено максимальне покарання у вигляді 3 років 9 місяців (половина максимального покарання, яке може бути призначено особі після застосування ч. 2 ст. 68 КК України).

Слід зазначити, що при застосуванні ч.2 ст. 68 КК і ст. ст. 43, 69, 69-1 КК зниження строку (розміру) найсуворішого покарання при готуванні до кримінального правопорушення має свої межі. Суд, застосовуючи ці пільгові статті при призначенні покарання, не може призначити це покарання нижче мінімальної межі, встановленої нормами Загальної частини КК України для відповідного виду покарання, оскільки інше рішення суперечило б як загальним засадам призначення покарання (п. 2. ч.1 ст. 65 КК), так і нормам, що встановлюють мінімальні межі видів покарань (статті 53, 55-63).

Отже, узагальнюючи усе вищевикладене, необхідно наголосити на тому,

що вирішити такі проблемні моменти насправді дуже просто. Необхідно адаптувати санкції та зробити їх придатними для застосування положень частиною 2 ст. 68 КК, а також ч. 3 цієї статті. Всі зазначені питання потребують подальшого наукового дослідження.

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: Закон України № 270-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#Text> (дата звернення: 25.11.2023)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України №1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#Text> (дата звернення: 25.11.2023)

3. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.11.2023).

4. Людвік В. Д. Поняття довічного позбавлення волі як виду покарання у кримінальному праві України. The 9th International scientific and practical conference «Priority directions of science and technology development» (May 16-18, 2021) SPC «Sci- conf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2021. С. 1133-1135.

Олександра МІНЧЕНКО,

слухач I курсу магістратури

навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Наталія КОМИХ,

доцент кафедри гуманітарних

дисциплін та психології поліцейської

діяльності Дніпропетровського

державного університету внутрішніх

справ, кандидат соціологічних наук,

доцент

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ

Ефективна взаємодія поліцейських з громадянами становить ключовий аспект у діяльності правоохоронних органів. Це сприяє покращенню взаєморозуміння, розв'язанню проблем та підтримує взаємну довіру між поліцією та населенням. Комунікація поліцейського повинна ґрунтуватися на відкритості, прозорості та ввічливості, щоб забезпечити ефективну взаємодію та задовольнити потреби та запити громадян. Важливою складовою роботи

поліції є обрана тактика спілкування з громадянами.

Сучасна концепція Національної поліції України відтепер акцентується на партнерстві, довірі, спілкуванні та діалозі між правоохоронцями та громадянами. Високий професіоналізм поліцейських будує довіру населення до такої системи правоохорони. Зростання довіри громадян до Національної поліції, як до структури правоохоронного органу, безпосередньо залежить від успішного захисту громадян, а також від рівня співпраці громадськості з правоохоронними установами [1, с. 134].

До критеріїв професіоналізму у такому контексті слід включити щоденні екстремальні обставини, у яких опиняються поліцейські, оскільки вони формують уявлення суспільства про сучасну поліцію [2, с. 248]. Наукові дослідження звертали увагу на те, що працівників поліції, які працюють у надзвичайних умовах, впливають не лише загальні фактори небезпеки, що стосуються цивільних громадян, але й специфічні професійні чинники [3, с. 111].

У кожній країні поліцейські виступають як стражі закону, бо існують індивіди, які прагнуть його порушити. Вони є захисниками безпеки суспільства і несуть відповідальність за захист життя громадян та збереження порядку в країні. Особисті якості, культура, рівень освіти, здатність до самовдосконалення та уміння використовувати свої знання в різних сферах правоохоронної діяльності визначають успішність працівників поліції [4].

Вдосконалення співпраці між поліцією та населенням, заснованої на довірі, розумінні та взаємодії, є ключовим фактором для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів. Ця співпраця передбачає осмислення та оцінку взаємних інтересів і цілей, а також прийняття їх як власних. Взаємодія між поліцією та громадою включає обмін різними видами діяльності, який може бути як одноразовим, так і постійним. Ці взаємовідносини можуть впливати на рівень ефективності діяльності поліцейських у забезпеченні громадського порядку, профілактиці та запобіганні злочинам, а також в боротьбі зі злочинністю взагалі [5].

Крім того, важливу роль у вирішенні системних проблем та покращенні взаємодії між поліцією та громадою на тривалу перспективу відіграє комунікація. Шляхом сприяння взаєморозумінню та встановленню взаємної довіри, комунікація створює основу для спільної праці у напрямку створення безпечних та стабільних спільнот. Спілкування є складним процесом встановлення та розвитку контактів, необхідних для ефективної діяльності поліції. Поліцейський повинен володіти навичками комунікації, знати, як створювати психологічний контакт і визначати відповідну лінію поведінки. Спілкування працівника поліції, як правило, має офіційний характер і чітко регламентується законами, тому воно часто є обов'язковим. Під час виконання оперативно-службових завдань поліцейському не завжди дістається можливість вибору, чи спілкуватися, чи ні, в залежності від того, чи приємне для нього це спілкування [6].

У процесі навчання поліцейських, з огляду на налагодження ефективних

комунікативних зв'язків з соціальними системами, важливо звернути увагу на різноманітність комунікативної сфери. Залежно від контексту, можна виділити два основних середовища: спілкування з громадянами, які звертаються до працівників Національної поліції, та внутрішнє виробниче середовище, де співробітники взаємодіють між собою. Особлива увага приділяється розробці новітніх форм та методів навчання для підготовки висококваліфікованих кадрів для поліцейських підрозділів, що є основними структурами правоохоронного органу нашої країни [7, с. 336].

Отже, з огляду на це слід зазначити, що зміна головної ролі правоохоронної системи з підкресленням сервісної функції вимагає належного підготовки поліцейських, які виконуватимуть владні повноваження. Використання соціально-психологічних тренінгів для покращення комунікаційних навичок поліцейських є ефективним методом навчання, оскільки поєднує як теоретичні, так і практичні аспекти для повного засвоєння і використання необхідних комунікаційних навичок.

1. Тінін, Д. Г. Формування довіри населення як основний напрям оцінки ефективної роботи національної поліції України. збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021), упор.: Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134 (дата звернення: 06.02.2024).

2. Бодирев, Д. А., & Завістовський, О. Д. (2023). Нові підходи у методиці викладання вогневої підготовки під час воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство, (3), 246-249. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284717/278803>. (дата звернення: 06.02.2024).

3. Завістовський, О., Поливанюк, В. Вдосконалення питання професійної підготовки працівників підрозділів поліції України на етапі викликів сучасності. Матеріали конференцій МЦНД. 17.11.2023; Івано-Франківськ, Україна), 110–112. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/816>. (дата звернення: 06.02.2024).

4. Бойко О. І. Комунікація як особистий захист поліцейського. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_05_2019/pdf/19.pdf (дата звернення: 06.02.2024).

5. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції. URL: <http://surl.li/qsuxj> (дата звернення: 06.02.2024).

6. Поливанюк В. Д. Порядок комунікації із проблемними людьми. Theories, methods and practices of the latest technologies. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan 2022. Pp. 133-134 URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2022/11/Theories-methods-and-practices-of-the-latest-technologies.pdf#page=134> (дата звернення: 06.02.2024).

7. Zavistovskyi O. D. Implementation of information technologies in the professional training of future police officers in higher educational institutions of education. Publishing House "Baltija Publishing". URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/290/7922/16752-1>. (дата звернення: 06.02.2024).

Віталій НАЙДА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем психологічного забезпечення правоохоронної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ

Олена ВАХНИЦЬКА,

курсантка групи Ф2-306 факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКАХ КОНФЛІКТУ В КУРСАНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Питання запобігання конфліктам серед курсантів під час несення служби та навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання завжди гостро стояло у контексті забезпечення їх психічного здоров'я. Окрім цього, варто наголосити на важливості підтримання у курсантському середовищі здорового психологічного клімату.

Адже основним покликанням закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання є формування особистості, яка в подальшому досягне бажаних результатів та кар'єрного зростання в ході несення служби у територіальному підрозділі. На нашу думку, вирішення конфліктів – це складний емоційний процес, який потребує навичок стресостійкості та готовності прийняти об'єктивне рішення для вирішення спорів.

Важливо наголосити на тому, що недостатня участь науково-педагогічного складу та фахівців курсової ланки закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання у процесі вирішення конфліктів може призвести до трагічних наслідків, а саме: зниження самооцінки курсанта, систематичне цькування зі сторони однолітків, звільнення з лав Національної поліції України або навіть вчинення самогубства.

З метою недопущення таких випадків може застосовуватися медіація як метод вирішення міжособистісних конфліктів або спорів.

Термін «медіація» у перекладі з латинської «mediare» означає «бути посередником», з англійської мови «mediation» перекладається як «посередництво, клопотання та заступництво». Офіційно інститут медіації було запроваджено у 1992 році, коли Європейський комітет із проблем злочинності для оцінки досвіду у сфері медіації та її співвідношення з традиційною системою кримінального судочинства запропонував утворити Експертний комітет із питань медіації в кримінальних справах. З того часу минуло майже 30 років і нині можна вважати, що інститут медіації в Україні існує та застосовується, але, як і в усьому, досконалість не має меж [1].

На наше переконання, медіація - це конфіденційне, таємне та об'єктивне врегулювання спорів шляхом проведення переговорів. На практиці це реалізовується як обговорення проблеми, що виникла між двома учасниками спору на засадах переговорів. При цьому цей процес відбувається із залученням третьої сторони – медіатора – який забезпечує принцип об'єктивності вирішення спору, поваги один до одного, досягнення такого результату вирішення конфлікту, який би задовільнив обох учасників спору.

Виникає питання, як втілювати практики медіації в курсантському середовищі. Перш за все, необхідно встановити порядок залучення медіатора, яким можуть бути психологи, викладачі, керівний склад курсу, факультету. Крім цього, пропонується розробити спеціальний курс для працівників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які виявили бажання стати медіаторами у вирішенні курсантських спорів, конфліктів. До того ж, пропонується поширювати практику застосування медіації в інших закладах вищої освіти для подальшого обміну досвідом та проведення спільних практичних занять, тренінгів, дискусій, круглих столів. Таким чином, ми зможемо досягнути вищого рівня функціонування курсантського колективу як єдиної команди, яка буде більш фаховою та злагодженою, підвищуючи імідж закладу вищої освіти.

1. Климюк І., Іленко А. Медіація в кримінально – правових відносинах. *Публічне право*. 2021. № 2 (42). URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/42/pdf/9.pdf> (дата звернення 20.02.2024).

Віталій НАЙДА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем психологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Харківського національного університету внутрішніх справ

Анастасія МЕДВЕДКІНА,

курсантка групи Ф3-305 факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА КУРСАНТАМ ТА СТУДЕНТАМ У ЗВО МВС УКРАЇНИ

Забезпечення функціонування ефективної системи психологічної допомоги курсантам та студентам є провідним напрямком розвитку закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України (далі – ЗВО МВС

України). Нині у такий непростий час для нашої країни даний напрямок набув особливої важливості. Війна внесла зміни в життя кожної людини. Для того, щоб впоратися зі своїми психологічними проблемами, у Харківському національному університеті внутрішніх справ працює відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення. Відділення забезпечене кваліфікованими працівниками, які якісно та швидко можуть надати психологічну допомогу.

Кожен здобувач освіти може прийти на очну консультацію до психолога у будь-який зручний для нього час. Якщо у нього немає такої можливості, то він чи вона може написати повідомлення на електронну адресу відділення психологічного забезпечення, яка вказана на сайті університету.

Також в університеті працює Центр психологічного здоров'я Харківського національного університету внутрішніх справ (на громадських засадах), головною метою якого є: «проведення навчальних, практичних занять, у тому числі у системі підвищення кваліфікації, спрямованих на розвиток навичок ефективної комунікації, формування толерантного ставлення до населення та психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях. Організація та проведення тренінгів щодо формування необхідних професійних, поведінкових та комунікативних навичок працівників, здобувачів освіти, їх психологічної готовності до дій у різноманітних професійних та службових ситуаціях; психологічна просвіта (психоедукація). Для підвищення рівня обізнаності населення з питань підтримки психічного здоров'я, психогієни та психопрофілактики. Проведення психологічного лекторію з зазначеної тематики; психопрофілактична робота – здійснення індивідуального психологічного консультування працівників, здобувачів освіти та членів їх сімей (за згодою) під час вирішення конфліктів та налагодження процесу ефективної комунікації з оточенням; проведення тренінгів, а також надання наукових консультацій та інших послуг за профілем Центру на запити організацій, установ та підприємств різних форм власності, громадян та інших осіб на договірній основі; психологічна підтримка та розвиток здатності подолати негативні психоемоційні стани в умовах війни у вразливих верств населення» [1].

Крім того на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ розміщена додаткова інформація про надання психологічної допомоги та статті про першу допомогу, у тому числі в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «ТИ ЯК?».

Отже, психологічна допомога є вкрай важливою у будь-який час, тому одним із провідних напрямків діяльності кожного закладу вищої освіти є надання якісної та надійної психологічної допомоги здобувачам освіти у різних форматах.

1. Положення про Центр психологічного здоров'я Харківського національного університету внутрішніх справ (на громадських засадах). 2023. URL: https://univd.edu.ua/files/generaldocs/regulations_on_the_center_04_08.pdf (дата звернення: 04.02.2024).

Назарій НАУМОВ,

курсант 3-го курсу ННП та ПФПНП,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:

Олена ЛОПАЄВА,

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ

Вогнева підготовка є однією із найважливіших частин службово-бойової підготовки військовослужбовців та працівників правоохоронних служб, у тому числі працівників поліції.

Поліцейські проходять підготовку у рамках первинної підготовки або під час занять при навчанні у закладах вищої освіти системи МВС із специфічними умовами навчання.

На сьогоднішній день, у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії, кількість нелегальної зброї, яка є у населення, стрімко збільшується. Все частіше окремі особи-злочинці чи злочинні угруповання у своїй «діяльності» застосовують зброю, що є небезпечним як для населення, так і для поліцейських, які протидіють злочинності. Дуже часто при затриманні особи виникає необхідність застосувати вогнепальну зброю.

Говорячи, про Україну кількість осіб щодо яких працівники поліції застосували вогнепальну зброю, протягом 2023 року – дуже мала, а наприклад у США – така кількості людей понад тисяча (кількість вбитих осіб поліцейськими станом на кінець листопада склала 1.082 особи, про що свідчать дані Mapping Police Violence) [1]. Це пов'язано із різними правовими системами та регулюванням нормативно-правовими актами. Так, наприклад у США головним є право та правда, у суді треба не тільки за допомогою доказів довести певні факти, а й переконати суд присяжних у своїй правоті та правдивості слів. В Україні ж все зовсім по-іншому головним є людина, її життя. Тому нормативно-правові акти, які регулюють застосування зброї, поліцейськими є більш суворими та носять виключно імперативний характер.

Тому завданням навчальної дисципліни – вогнева підготовка є не тільки здобуття навичок щодо застосування вогнепальної зброї, правил безпечної поведінки, а й вивчення нормативних приписів, які регламентують порядок застосування зброї поліцейськими під час виконання службових обов'язків. Під час занять з вогневої підготовки поліцейські повинні освоїти навички

поводження із зброєю, теоретичну частину (тактико-технічна характеристика зброї, порядок застосування зброї, правові підстави).

Щодо порядку застосування зброї, то він передбачений Наказом МВС № 70 від 01.02.2016, який затверджує Інструкцію із заходів безпеки при поводженні зі зброєю. Зокрема, у цьому Наказі містяться такі розділи як: 1) порядок дій та заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боєприпасами під час їх отримання та здачі до чергової частини (цей пункт регулює питання та правила безпеки під час того як поліцейський отримує зброю у черговій частині, у тому числі, які дії він повинен виконати, як спорядити зброю тощо; а також регулювання щодо порядку дій працівника поліції при здачі зброї); 2) заходи безпеки при поводженні зі зброєю під час навчально-тренувальних стрільб (у даному розділі регулюється порядок проведення навчальних стрільб); 3) заходи безпеки при поводженні зі зброєю під час несення служби (цим розділом затверджено порядок носіння зброї, а також дії, які категорично заборонено вчиняти під час несення служби) [2].

Щодо навчально-тренувальних стрільб – то їх регулюють не тільки Наказ, а й Курс стрільб для поліцейських, який затверджений Наказом МВС №334 від 26.09.2019. Як зазначено у п. 1 Загальних положень Наказу МВС №334, Курс стрільб для поліцейських визначає порядок організації та проведення із поліцейськими практичних стрільб із пістолета, штурмової гвинтівки та інших видів зброї, яку можуть застосовувати поліцейські під час несення служби, а також така, що знаходиться на озброєнні МВС [3].

Щодо питань правових підстав застосування зброї поліцейськими, то це питання визначене у Законі України «Про Національну поліцію» (далі – Закон України «Про НПУ»). У ст. 46 Закону України «Про НПУ» зазначається виключний перелік обставин, за який поліцейський має право застосовувати вогнепальну зброю [4].

А також слід зазначити, що законодавець виокремлює поняття «застосування» та «використання». Так, щодо людей визначено поняття «застосування», а щодо тварин (які відповідно до цивільного законодавства – є річчю), які загрожують життю чи здоров'ю поліцейського чи інших осіб, встановлено термін «використання». Поліцейський, також можеш використати вогнепальну зброю для того, щоб подати сигнал тривоги, викликати допоміжні сили.

Дане відмежування було спеціально розроблено задля того щоб звернути особливо увагу працівників правоохоронних органів – поліцейських щодо вкрай важливих умов застосування вогнепальної зброї відносно людей.

Однак, не тільки ст. 46 Закону України «Про НПУ», а й ст. 29 цього ж Закону зазначає вимоги до поліцейського заходу, у тому числі заходів примусу, до яких відноситься застосування вогнепальної зброї. Так, обраний поліцейський захід повинен відповідати декільком вимогам: законний, необхідний, пропорційний, ефективним. У випадку застосування вогнепальної зброї, найбільше питань виникає щодо пропорційності поліцейського заходу у

вигляді застосування вогнепальної зброї [5].

Так, випадок, який сколихнув усі Україну – застосування вогнепальної зброї поліцейським м. Дніпра, відносно водія, який перебував у стані алкогольного сп'яніння, і який наніс декілька ударів кулаком в обличчя поліціантці, яка була членкинею того екіпажу, і яка зазнала серйозних тілесних ушкоджень внаслідок нападу водія. З метою припинення протиправних дій цього водія поліцейський застосував вогнепальну зброю, у наслідок чого було заподіяно ушкодження чоловіку, який через це помер. Через це виникло чимало запитань та коментарів щодо законності дій поліцейських [6].

У даному випадку слід розглянути питання щодо пропорційності обраного поліцейського заходу примусу. Відповідно до ст. 29 Закону України «Про НПУ» захід є пропорційним, якщо завдана ним шкода не перевищує шкоди, яка могла бути заподіяна внаслідок вчинення діяння особою. Говорячи, про поліцейського, який застосував зброю щодо незброєної особи, може виникнути питання щодо не пропорційного застосування такого заходу, однак потерпіла дівчина могла зазнати безповоротної шкоди у вигляді знівечення обличчя, тому у даному випадку цілком можливо стверджувати, що поліцейський дотримувався ст. 29 Закону України «Про НПУ» [4].

Розглядаючи питання законності, то даний принцип передбачає застосування поліцейських заходів, які передбачені законами України та у випадках, які передбачені нормативно-правовими актами України. У даному випадку поліцейський керувався імовірно керувався п.1 ч. 4 ст. 46 Закону України «Про НПУ», де зазначено, що поліцейський може застосувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, якщо це загрожує їх життю чи здоров'ю. Звісно ж поліцейський, який застосував вогнепальну зброю повинен негайно повідомити свого керівника, а той у свою чергу – відповідного прокурора, що передбачено ч. 10 ст. 46 Закону України «Про НПУ»[4].

Говорячи, про КК України, то у ньому викладено питання міри самозахисту, та відповідальність за перевищення меж необхідної оборони. [7]

Виходячи із вищевказано, слід дійти висновку, що при вогневій підготовці поліцейський повинен набути не тільки практичних навичок, навчитися бути морально-психологічно стійким, а й набути теоретичних знань, зокрема правові підстави застосування та використання вогнепальної зброї, правила поведіння з вогнепальною зброєю, заходи безпеки при поводженні зі зброєю, а також тактико-технічні характеристики різних моделей зброї, яка є на озброєнні у МВС. Відповідно нормативно-правовою базою поліцейського щодо вогнепальної зброї у діяльності поліції є Наказ №70 МВС України від 01.02.2016, який затверджує Інструкцію із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, Наказ №334 МВС України від 26.09.2019, яким затверджено Курс стрільб, а також Закон України «Про Національну поліцію України».

1. Mapping police violence. URL.<https://mappingpoliceviolence.org/>.
2. Наказ МВС №70 від 01.02.2016, який затверджує Інструкцію із заходів безпеки при поводженні зі зброєю. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 28.11.2023).
3. Наказом МВС №334 від 26.04.2019. Курс стрільб для поліцейських. <https://www.npu.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-kursu-strilb-dlya-policejskih-ta-norm-vitrat-boyeripasiv-patroniv-vibuhovih-paketiv-i-granat-policejskimi-pid-chas-provedennya-praktichnih-strilb> (дата звернення 28.11.2023).
4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року 02.07.2015 № 580-VIII//База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 28.11.2023).
5. У Дніпрі патрульний застрелив чоловіка, який чинив опір Станіслав Погорілов – вівторок, 29 серпня 2023, 20:16. У Дніпрі патрульний поліцейський смертельно поранив водія авто – подробиці | Українська правда (pravda.com.ua).
6. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року №2341-III. //База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 30.10.2023).
7. Лопаєва О. М. «Актуальні проблеми правоохоронної системи в Україні» с. 338 https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=xr1pEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA338&dq=%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0+%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0+%D0%9B%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%94%D0%B2%D0%B0&ots=a2zh6kWoC5&sig=gZC6mpmSa8PMBa-X37UE1vLEzNs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Назарій НАУМОВ

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції ДДУВС

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції ДДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Допит – це слідча (розшукова) дія, яка є основоположною у будь-якому кримінальному провадженні, адже покази отримані від особи є важливим елементом для розслідування. Поняття допиту не передбачено нормативно-

правовими актами України, проте під поняттям «допит» слід розуміти, що це слідча (розшукова) дія, яка полягає в отриманні інформації, яка має значення для кримінального шляхом опитування особи. Відповідно до ст. ст. 224, 225, 226 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено порядок проведення допиту, у тому числі допит із неповнолітніми особами та допит у судовому засіданні.

Відповідно до КПК України суд повинен безпосередньо перевіряти усі наявні докази та показання, через це допит будь-якої особи: свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта не мають самостійної цінності. Це пов'язано із тим, що на заміну радянським авторитарним принципам прийшли нові. Адже відповідно до КПК 1960 р. керувалися принципом римського права “зінання - цариця доказів”, і як наслідок під час проведення допиту не нехтували нічим - фізичне та психологічне насильство було нормою.

Через це відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України доказ, який був отриманий внаслідок катування, жорсткого або нелюдського поводження є недопустимим [1].

24 лютого 2022 року РФ здійснило напад на територію України, через що було введено воєнний стан по всій території України [3]. Однак, навіть в умовах воєнного стану кожна особа має право на ефективне досудове розслідування [2]. Через це законодавство України зазнало значних змін. Так, КПК України було доповнено розділом IX-I, яким передбачено особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [1].

Оскільки для учасників кримінального провадження існує пряма загроза їх життю та здоров'ю, особливо в районах активних бойових дій. А також виникає проблема із обмеженою кількістю часу, оскільки особи, які вчинили воєнні злочини, згідно з міжнародним гуманітарним правом, за добровільною згодою такої особи підлягають обміну.

Таким чином було прийнято рішення про можливість проведення позасудових показань за умови дотримання процесуального законодавства та безперервної відеофіксації, що унеможливорює застосування психологічного та фізичного тиску, а також застосування жорсткого поводження чи такого, що принижує честь та гідність особи, що передбачено ч. 11 ст. 615 КПК України. Такі покази можуть бути використані судом без безпосереднього сприймання у судовому засіданні, у випадку якщо у суду виникають сумніви щодо порядку проведення такого допиту, то покази можуть бути не прийняті судом і не взяті до уваги при винесенні рішення, що передбачено ч. 4 ст. 95 КПК України [1].

Відповідні зміни були внесені до КПК України на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». [3]

Під час проведення допиту із безперервною відеофіксацією, слід дотримуватися процесуальних гарантій, а саме: роз'яснити права та обов'язки

допитуваного відповідно до КПК України, у тому числі право не свідчити проти себе та своїх близьких, що передбачено не тільки процесуальним законодавством, а й Конституцією України; обов'язково забезпечити право на захист, оскільки у випадку відсутності захисника допитуваного, суддя може прийняти рішення про повторний допит.

Допит із проведенням відеофіксації є доречним, навіть у мирний час, оскільки судовий розгляд може тривати роки, а свідки та потерпілі можуть змінити місце мешкання, не мати можливості прибути на судові засідання. Проте участь підозрюваного у судовому засіданні є важливою, оскільки право на захист передбачає перехресний допит у судді, і правосуддя повинно забезпечити це право.

Говорячи про допит із застосуванням безпосередньої відеофіксації, то вона має декілька переваг, зокрема у випадках браку часу. Так, відповідно до міжнародного гуманітарного права військовополонені за власним бажанням підлягають обміну, а їх свідчення можуть бути важливими для досудового розслідування, у тому числі для отримання доказів для Міжнародного кримінального суду.

До речі, на світовій арені у процесуальному законодавстві на заміну допиту прийшло поняття «процесуальне інтерв'ю» («investigative interview» замість «interrogation»). Основна відмінність – це спосіб отримання інформації – покази отримуються за допомогою тактичних психологічних прийомів. Такі принципи вже широко розповсюджені в деяких Європейських країнах, а також Канаді та Великій Британії. Європейським судом з прав людини було винесено рішення у справі «Макеян та інші проти Вірменії», де було визначено, що використання показів у судовому розгляді, отриманих у досудовому розслідуванні є обґрунтованим у випадку, якщо дотримано процесуальних гарантій та особа надала свідчення за власним бажанням у присутності адвоката [5].

Виходячи із вищевказаного слід дійти висновку, що в умовах воєнного стану, коли є загроза життю та здоров'ю учасників кримінального провадження, то покази, які отриманні у досудовому розслідуванні із застосуванням безперервної відеофіксацією можуть бути використані у судом як докази, що передбачено розділом IX-I КПК України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-6//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5091> (дата звернення 19.02.2024).

2. Конституція України. Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.02.2024).

3. Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. Про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text/> (дата звернення

19.02.2024).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Закон від 14.04. 2022 №2201-9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення 19.02.2024)

5. Case of Makeyan and others V. Armenia (*Application no. 46435/09*) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-198706%22%5D%7D>

Уляна НЕЗЕЛЕННІКОВА,
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Олена НАГОРНА,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛADOVA РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІКИ ТА ЯК НАПРЯМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Зниження державного впливу, приватизація підприємств, та створення різних форм власності визнаються ключовими для утворення конкурентного економічного середовища. Але велика кількість монополій ускладнює цей процес. Щоб подолати цю проблему, необхідні не тільки дієві заходи на підтримку конкуренції та обмеження монополій, але й впровадження механізмів державного регулювання для запобігання формуванню нових монополій. Перегляд законодавства щодо захисту економічної конкуренції та переосмислення повноважень в цій сфері Антимонопольного комітету є необхідним.

Існування монополій становить великий тягар для економіки, оскільки монополісти, не піддаючись конкуренції, можуть зловживати своїм монопольним становищем, порушуючи при цьому правові та економічні норми, а також інтереси суспільства. Монопольна ситуація дозволяє окремим учасникам господарювання насильно насувати свої інтереси іншим, ігноруючи їх потреби. Взаємини між монополістами та іншими учасниками

ринку свідчать про нерівноправність в їх взаємодії та про можливість зловживання монополією становити сильнішими економічно суб'єктами, що ускладнює проведення конкурентної діяльності на ринку.

Монополія призводить до утворення монополічних об'єднань, які включають підприємства та їх групи (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, холдинги, фінансово-промислові групи тощо), що утримують монополічне положення на ринку. Зазвичай ці об'єднання порушують досконалу конкуренцію, перетворюючи її у форми недосконалої, монополістичної чи олігополістичної. Монополістичні виробники часто застосовують цінову дискримінацію, продавши той самий товар за різними цінами різним споживачам[3]. Водночас несистематична цінова дискримінація може збільшити конкуренцію, але систематична, навпаки, може призвести до цінових змов та зміцнення ринкової влади великих компаній.

Зловживання монополією своєю ринковою владою може виявлятися не лише у сфері формування цін, але також у проведенні дискримінаційних дій, які спрямовані на гальмування інновацій (через усунення конкурентів), нав'язування продуктів (часто неінноваційних або непотрібних споживачам), обмеження або зупинення виробництва, а також виведення товарів з обігу з метою створення штучного дефіциту[4]. Ці дії можуть також включати створення перешкод для входу або виходу інших фірм з ринку. У результаті цих практик ресурси в країні розподіляються і використовуються неефективно, що часто призводить до значних суспільних втрат.

Загальний висновок з даної теми полягає в тому, що існування монополій в економіці може мати серйозні наслідки для суспільства. Монополіє утворення можуть впливати не лише на ціноутворення, а й на інновації, конкуренцію та розподіл ресурсів. Зловживання ринковою владою монополій може призводити до дискримінаційних дій, гальмування впровадження інновацій, нав'язування неефективних товарів, обмеження виробництва та створення штучного дефіциту.

Для подолання цих проблем важливими є цілеспрямовані заходи на розвиток конкуренції, обмеження монополізму та введення ефективного державного регулювання. Ревізія законодавства про конкуренцію та перегляд повноважень відповідних органів надзору можуть сприяти створенню більш справедливого та конкурентоспроможного економічного середовища.

1. Антимонопольний комітет України: офіц. веб-сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/> (дата звернення: 15.01.2024).

2. Постанова Верховної Ради України Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції від 21.12.1993 № 3757-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3757-12#Text> (дата звернення: 16.01.2024).

3. Чернелевська О. Л. Демонополізація економіки України, єдиний шлях до відновлення конкурентоздатності економіки. Ефективна економіка. 2014. № 4.

4. Чумак Н. В. Антимонопольне регулювання товарних ринків у відкритій економіці: проблеми та перспективи. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 34-39.

НЕКРАСОВ Д. О.,

курсант 3-го курсу

ННІ права та підготовки фахівців для

підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЛЮДВІК В. Д.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та

кримінології Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ДЕРЖАВНОГО ЧИ ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття 112 Кримінального кодексу України має спеціальний характер по відношенню до загальної норми, викладеної в пункті 8 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України. У нашому випадку співвідношення між нормою про основний склад умисного вбивства та нормою про кваліфікуючу ознаку є загальним і спеціальним. Тому спеціальна норма, що стосується норми про кваліфікуючу ознаку умисного вбивства, стосується і норми про основний склад умисного вбивства. Однак зворотний зв'язок не може бути встановлений. У всіх випадках, якщо положення, що стосуються основного складу кримінального правопорушення умисного вбивства, є загальними, з цього не випливає, що положення, які стосуються кваліфікуючого складу кримінального правопорушення умисного вбивства, також є загальними.

Норма про умисне вбивство як спеціальна норма пов'язана із загальною нормою про умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) у разі вчинення кримінальних правопорушень, де життя людини є основним або єдиним додатковим безпосереднім об'єктом. У цьому випадку спір є вичерпаним. [1, с. 183].

Таким чином, розмежування між ст. 112 та ст. 115 ґрунтується на кількох основних підставах. По-перше, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК передбачає, що основним безпосереднім об'єктом є життя потерпілого, тоді як здійснення особою нормальної службової діяльності або виконання нею службових обов'язків є іншим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, вчиненого проти цієї особи [2, с. 355].

По-друге, при розмежуванні статей 112 та 115 слід звернути увагу на те, що посягання на життя державного чи громадського діяча характеризується

наявністю потерпілого. Потерпілим є лише державний чи громадський діяч, визначений у статті 112 Кримінального кодексу України. Потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого статтею 115, може бути будь-яка особа, незалежно від статі, віку, стану здоров'я та соціального стану. Потерпілими від кримінального правопорушення, передбачених п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, можуть бути службові особи, інші працівники, які виконують службові або виробничі обов'язки (наприклад, загальні працівники установ, робітники, керівники), представники громадськості, близькі родичі державних чи громадських діячів, члени сім'ї державних чи громадських діячів. Члени сім'ї, родичі державних службовців. Ними також можуть бути близькі родичі вищезазначених осіб [3, с. 229].

По-третє, при суб'єктивному розмежуванні статей 112 та 115 КК України слід звернути увагу на специфічний зміст статті 112 КК України по відношенню до п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України. Конкретною метою статті 112 КК України є запобігання або припинення державної чи службової діяльності певних осіб, зміна її характеру або помста за неї [2, с. 339].

Відповідальність за ст. 112 КК України звільняється, якщо державну чи громадську особу, зазначену в ст. 112 КК України, було вбито не внаслідок державної чи службової діяльності, а внаслідок особистих неприязних відносин, ревнощів, хуліганських спонукань або розправи на побутовому ґрунті. Якщо потерпілий помер, дії винного кваліфікуються за ч. 1 ст. 115 КК України або відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, а якщо смерть потерпілого не настала з причин, що не залежали від волі винного, дії винного кваліфікуються за ст. 15 КК України та ч. 1 ст. 115 КК України або відповідними пунктами частини 2.

Таким чином, при збігу об'єктивної сторони з багатьма іншими ознаками, відмінність між посяганням на життя державного чи громадського діяча та умисним вбивством полягає насамперед у загальному та безпосередньому об'єкті кримінального правопорушення. Так, посягання на життя державного чи громадського діяча є кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України і безпосередньо підриває політичну систему України, яка гарантує національний суверенітет України та стабільне функціонування державних і суспільних політичних інститутів. Крім того, кримінальне правопорушення було вчинено з конкретною метою спричинити небезпечні для держави і суспільства зміни в характері політичної системи України, негативно вплинути на вищі органи державної влади та загальну діяльність органів управління, створити загрозу суверенітету і територіальній цілісності держави.

Суб'єктивна сторона правопорушення проявляється в умисному вчиненні правопорушення. Кримінальним правопорушенням може бути лише прямий умисел, оскільки це положення вказує на те, що спеціальна мета діяння є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення. Під час вчинення кримінального правопорушення винний усвідомлює суспільно

небезпечний характер свого діяння, передбачає, що в результаті цього діяння настане смерть особи, і бажає настання такої смерті [5, с. 12].

З вище зазначеного варто виокремити спеціальна норма, яка поширюється на норму про кваліфікуючу ознаку умисного вбивства, поширюється і на норму про основний склад умисного вбивства. Стаття 112 КК України має спеціальний характер щодо загальної норми, викладеної у пункті 8 частини 2 статті 115 КК України. У нашому випадку співвідношення норми про основний склад умисного вбивства з нормою про кваліфікуючу ознаку є загальним і спеціальним.

1. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини. *Вісник Львівського університету: Серія юридична*. 2008. Вип. 46. С. 178–192

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М. та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 10-те, переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с

3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Алієва О. М. та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Вид. 7-е, перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2011. 824 с.

4. Митрофанов І. І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 450 с.

5. Акулова Н. В. Кримінально-правова характеристика посягання на життя представника іноземної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 24 с

Лола НЕМОНОВА,

курсант другого курсу ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Інна ШИНКАРЕНКО,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ВІЙСЬКОВІЙ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

В Україні питання сприяння участі жінок у військовій та поліцейській діяльності в останні роки набуло більшої уваги та значення, через воєнний стан на території нашої держави. На нашу думку, роль жінок до 24 лютого 2022 року

недооцінювалась в даних галузях.

В основі гендерної політики в Україні лежать загальноприйняті міжнародні норми, зафіксовані в низці міжнародних документів: Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, Конвенції Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, рекомендаціях Ради Європи, підсумкових документах Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок «Пекінська платформа дій» (Пекін, 1995), резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 1325 «Жінки, мир та безпека» та багато інших нормативно – правових актів, які регулюють питання рівноправності між жінками та чоловіками та дискримінацію стосовно жінок [1, с. 56].

Реалізація принципу гендерної рівності є необхідною умовою розвитку демократичної правової держави, особливо в умовах воєнного стану. На думку Наливайко Л. Р., рівна участь жінок у професійному житті повинна бути поєднана з їх рівною відповідальністю при прийнятті рішень на державному рівні [2, с. 233].

У 2016 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок, що визначило стандарти для сприяння гендерній рівності у сфері військової та поліцейської діяльності, але проблема, щодо визнання жінок у даних галузях спільнотою залишилась, через стереотипність мислення населення, відсутність підтримки та неповне представництво на вищих рівнях управління [3].

На нашу думку, проблема стереотипності серед населення з плином часу не минає та набуває ще більшого прогресу. Серед основних стереотипів, щодо діяльності жінок у військовій та поліцейській сфері можна виокремити наступні: «місце жінки на кухні», «жінка повинна сидіти вдома чекати на чоловіка та готувати їжу», «жінка повинна сидіти з дітьми» та інші. Тобто, роль жінки в військовій та поліцейській діяльності недооцінювалась, не зважаючи на те, що жінки роблять неабиякий внесок у розвиток даних галузей [4, с. 67].

Але значні зміни, щодо цього питання відбулися після повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни. Так, наприклад, згідно з офіційними даними, на початок травня 2023 року в українських військових формуваннях перебувають на службі 42 тисячі жінок, що становить чималий відсоток від загальної кількості військовослужбовців. Жінки на фронті захищають не тільки суверенність та незалежність нашої держави, а й свої права. Вони у воєнний період боронять нашу державу на рівні з чоловіками. Багато жінок заходились та знаходяться в полоні, не зважаючи на принципи міжнародного права [5].

Більшість жінок, які несуть військову службу, працюють у медичних підрозділах та роблять неабиякий внесок у бойову діяльність та порятунок життя та здоров'я військовослужбовців, надаючи медичну допомогу та рятуючи захисників на полі бою.

Не слід забувати про те, що багато жінок в реаліях сьогодення займаються гуманітарною допомогою, як волонтери, надають соціальні послуги постраждалим від війни особам.

Щодо поліцейської діяльності, то на період 2022 року на різних посадах у системі внутрішніх справ працювало та несло службу понад 66 тисяч жінок, які також не тільки охороняли права і свободи громадян, забезпечували публічну безпеку і порядок, а відстоювали свої права бути представником правоохоронних органів та посідати керівні посади [6].

Тому, ми можемо зробити висновок, що роль жінки у військовій та поліцейській діяльності є надзвичайно важливою, жінка відіграє одну з пріоритетних ролей у силових структурах. На нашу думку, для підвищення участі жінок у військовій та поліцейській діяльності в Україні необхідно продовжувати працювати над зменшенням перешкод і створенням рівних можливостей для всіх.

1. Левченко К. Б., Мартиненко О. А. Жінки в органах внутрішніх справ України Київ. ОВ «Видавництво «Телесик», 2008. 56 с.

2. Наливайко Л. Р. Поняття гендерної рівності. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування*: матеріали наук семінару м. Дніпро, 9 грудня 2016 р. ДДУВС. Ліра ЛТД. 2017. С. 233-236

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 № 995_207 (поточна редакція від 06.10.1999) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 24.02.2024)

4. Шинкаренко І. О. Гендерні стереотипи в професійній діяльності жінки – поліцейського. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів*: збірник матеріалів III Міжнародної науково – практичної конференції. м. Кривий Ріг. 2020 рік. С. 67-68

5. Жінки на фронті: скільки українок беруть участь у війні та що потрібно знати про їхні подвиги. URL: <https://visitukraine.today/ru/blog/1808/zenshhiny-na-fronte-skolko-ukrainok-ucastvuyut-v-voine-i-cto-nuzno-znat-ob-ix-podvigax>

6. Стало відомо, скільки жінок працює у системі МВС. URL: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/stalo-izvestno-skolko-zhenschin-rabotaet-v-sisteme-mvd-2123806.html>

Лола НЕМОНОВА,

курсант другого курсу
навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Артем ПЛАХОТНИЙ,

старший викладач кафедри тактико-
спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Національну поліцію», сприяє забезпеченню дотримання Законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» в разі їх оголошення на усій території України або в окремій місцевості.

Розглядаючи положення Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року, можемо зазначити, що одним з основоположних завдань Національної поліції України є саме забезпечення публічної безпеки та порядку, тому тема, на нашу думку, є актуальною, особливо в умовах воєнного стану [1].

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило зміни в організації роботи Національної поліції. Уведення правового режиму воєнного стану надає особливі повноваження порівняно з повноваженнями, встановленими їм законодавством для мирного часу, і створює необхідні умови для здійснення цих особливих повноважень, а також концентрації всіх необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави [2, с. 214].

Забезпечення публічного порядку та безпеки є першочерговою функцією держави, реалізація якої передбачає об'єднання зусиль усіх органів державної влади. Важлива роль у забезпеченні публічного порядку та профілактиці правопорушень належить саме Національній поліції України [2, с. 215].

При розгляді даної теми, слід визначити зміст поняття «публічний порядок». Однією із перших спроб визначення поняття публічний порядок є ст. 5 проекту Закону України «Про публічний порядок», в якому вказано:

«...публічним порядком є урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі...».

На нашу думку, роль Національної поліції України в складних умовах воєнного стану може бути вирішальною для збереження стабільності та публічної безпеки на території країни. Тому на поліцію з початком повномасштабної війни було покладено багато додаткових повноважень та обов'язків.

Аналізуючи вищезазначене, можемо визначити, що Національна поліція виконує одну з головних ролей у забезпеченні публічної безпеки та порядку. Але введення на території нашої держави воєнного стану обумовили виникнення проблем, щодо цього завдання, що значно ускладнює виконання повноважень та обов'язків поліції:

1. Для того, щоб органи Національної поліції могли ефективно забезпечувати публічний порядок та безпеку в умовах воєнного стану, необхідно, щоб ця діяльність була належно організована. Розв'язання цієї проблеми полягає у тому, що необхідно вжити заходів щодо розстановки особового складу поліцейських, забезпечення їх необхідними матеріально-технічними ресурсами, відпрацювати алгоритм дій поліцейських у надзвичайних ситуаціях, які можуть трапитися [3, с. 10].

2. Важливого значення набуває психологічна підготовка особового складу, спеціальна фізична та професійна натренованість і загартованість, шляхом проведення тренінгів, тренувань для удосконалення знань на навичок серед особового складу поліції. На нашу думку, слід запровадити практичні квести з реалізацією реальних умов, щоб пристосувати поліцейських до надзвичайних подій, які можуть виникнути в умовах воєнного стану [4, с. 123]

3. Умови воєнного стану можуть спричинити зростання громадських рухів і акцій, тому завданням Національної поліції є забезпечення порядку під час таких акцій, а також запобігання можливих протестів, що можуть загрожувати національній безпеці, що значно ускладнює умови воєнного стану серед населення. При виконанні цього завдання поліції не слід забувати, про права і свободи громадян, які не повинні порушуватись. Ми повністю згодні з думкою Плахотного А. П. «Під час масових заходів та акцій поліцейські повинні діяти згідно законодавства України, але одночасно зберігати розуміння і повагу до прав та свобод громадян. Забезпечення публічної безпеки не повинно суперечити принципам демократії і громадянських свобод» [5, с. 601].

4. Захист прав та свобод людини та громадянина: навіть у надзвичайних обставинах поліція повинна дотримуватися принципів прав людини та запобігати порушенням прав громадян.

5. Відповідно до принципу взаємодії з населенням на засадах партнерства, можемо зауважити, що важливою частиною роботи поліції є інформування громадськості про небезпеку та рекомендації щодо поведінки в умовах воєнного стану, це може сприяти виникненню довіри до Національної

поліції зі сторони населення, що, на нашу думку, в умовах воєнного стану є важливою складовою забезпечення національної безпеки.

Можемо дійти висновку, що Національна поліція України відіграє важливу роль у забезпеченні публічної безпеки та порядку в умовах воєнного стану. Вона здійснює контроль за додержанням законів, реагує на злочинні прояви, забезпечує захист прав та свобод громадян. Задля розв'язання проблемних питань забезпечення публічної безпеки необхідно вжити заходів щодо розстановки особового складу поліцейських, забезпечення їх необхідними матеріально-технічними ресурсами, відпрацювати алгоритм дій поліцейських у надзвичайних ситуаціях.

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року, № 580-VIII (поточна редакція від: 01.01.2024 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

2. МОЗОЛЬ, Катерина Олександрівна; ПЛАХОТНИЙ, Артем Павлович. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу*, 214.

3. Мінка Т. П. Забезпечення режиму воєнного стану органами Національної поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 1. С. 9–13. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2016_1_3.pdf

4. Ковалів М. В., Кісіль З. Р., Калаянов Д. П. та ін. Адміністративна діяльність : навч. посібник. К. : Правова єдність, 2009. С. 340.

5. ЗІКРАЧ, Денис Олександрович; ПЛАХОТНИЙ, Артем Павлович. ДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ І В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ. In: *The 6 th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (August 14-16, 2023) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. 671 p. 2023. p. 600.*

Володимир НЕЧЕПОРЕНКО,
курсант навчальної групи СР-142
3 курсу, Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юрій ВОЛКОВ,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА, ЯК СКЛADOVA ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Підготовка та навчання правоохоронців на сучасному етапі є дуже важливим, бо Національна поліція України є гарантом протидії злочинності та захисту населення. Головна мета професійного навчання полягає в забезпеченні готовності співробітників до ефективного використання стрілецької зброї при виконанні оперативно-службових завдань.

Готовність поліцейських успішно виконувати свої професійні обов'язки багато в чому обумовлена впевненим володінням табельною зброєю. Водночас випускники закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України на службі часто відчують недостатній рівень таких практичних навичок[1].

Вогнева підготовка є, безперечно, однією з найважливіших дисциплін у системі підготовки працівників Національної поліції України (далі – НПУ). В ідеалі поліцейський повинен впевнено володіти табельною вогнепальною зброєю на різних відстанях і практично в будь-яких погодних умовах і в будь-який час. Для цього необхідно володіти цілою низкою навичок як у плані фізичної підготовки, так і психологічної підготовленості застосування вогнепальної зброї.

Важливість вогневої підготовки курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України не викликає сумніву, вона повинна бути однією з основних дисциплін для майбутніх поліцейських.

Вогнева підготовка визначає ступінь готовності особового складу до вирішення службово-бойових завдань, пов'язаних із застосуванням табельної вогнепальної зброї в реальних ситуаціях.

Однією з основних завдань процесу навчання вогневої підготовки – не лише навчити майбутніх поліцейських виконувати певну вправу в тирі, а й

швидко приймати правильні рішення, професійно та грамотно діяти у випадках, що стосуються правомірного застосування табельної зброї. Тому програма вогневої підготовки поліцейських в обов'язковому порядку повинна передбачати стрілецькі вправи з використанням елементів фізичного та психологічного навантаження а також в умовах недостатньої видимості [2].

Метою проведення занять з дисципліни «Вогнева підготовка» є формування у курсантів та слухачів компетенції правомірного застосування поліцейським вогнепальної зброї [3].

Завданням дисципліни «Вогнева підготовка» є формування умінь і навичок поводження з вогнепальною зброєю, її застосування в різних обставинках, а саме поміщення в незвичне середовище, створення певних стресових чи інших ситуацій, в яких співробітник, який не володіє достатнім досвідом, може розгубитися у незвичній ситуації [4].

На заняттях з вогневої підготовки застосовуються різні методики викладання, під час реалізації яких вивчаються:

- правові основи застосування зброї та боєприпасів;
- гарантії особистої безпеки озброєного працівника;
- матеріальна частина та тактико-технічні характеристики вогнепальної зброї, боєприпасів;
- заходи безпеки при поводженні зі зброєю та боєприпасами;
- умови та порядок виконання вправ стрільб;
- затримки при стрільбі та способи їх усунення;
- нормативи з вогневої підготовки та вправи стрільб.

Курсанти поряд із всебічним розвитком особистості кожного, здобувають військово-професійну освіту. Поліцейський не має права на помилку, в іншому випадку він як мінімум не виконає поставлені завдання, а в гіршому випадку наразить на небезпеку життя і здоров'я інших осіб, у тому числі все може закінчитись і обвинуваченням навіть при правомірному, на перший погляд, застосуванні зброї.

1. Волков Ю. М., Казначеев Д. Г. Актуальні проблеми застосування вогнепальної зброї поліцейськими в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Електронне наукове фахове видання. www.isej.org.ua. № 4. 2020. С. 142-145. URL:http://www.lsej.org.ua/4_2020/35.pdf.

2. Застосування та використання вогнепальної зброї працівниками поліції в умовах відсутності або обмеженого освітлення : метод. рек. / кол. авт. ; ред. В.Д. Поливаниук. Дніпро : ДДУВС, 2021. 72 с. URL:<https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/7534>

3. Поливаниук, В. Д., Казначеев, Д. Г., Мартянов, І. Ю., Зеленський, Є. С., Лопаєва, О. М. (2019). Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації. Polyvaniuk, V.D. (Ed.). (2019). Training of police officers at the initial stage of fire training. Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

4. Казначеев Д. Г., Лопаєва О. М. Особливості формування психологічної стійкості і готовності працівників поліції у процесі навчання з вогневої підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2018. No 4 (97). С. 82–85. URL:<https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/3221.9>.

5. Казначеев Д. Г., Лісовик А. О. Особливості розвитку навиків влучної стрільби у курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.)*. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С.250-252

Андрій НЕЧИТАЙЛО,
курсант 1 курсу
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Артем ПЛАХОТНИЙ,
ст. викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року, коли РФ почала повномасштабне вторгнення на нашу землю, відповідно до Указу Президента України №64/2022 в Україні ввели воєнний стан [1]. Саме тоді постало питання щодо застосування вогнепальної зброї не тільки військовими на фронті, але й поліцейськими в тилу нашої країни.

Почну розгляд даного питання з визначення терміну «воєнний стан», який міститься у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться в Україні у разі збройної агресії чи загрози нападу, а також небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності. Він передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, які є необхідними для відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки та відвернення загрози. Одночасно з цим, воєнний стан тимчасово обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина, а також права і законні інтереси юридичних осіб, з урахуванням зазначеного строку дії цих обмежень [2].

На сьогоднішній день, воєнний стан являється особливим правовим режимом. Він застосовується в Україні для органів державної влади, тим самим і для Національної поліції України. Його введення є необхідним для протидії безпосередній загрозі дій військового характеру на території України та агресії РФ проти України в цілому. Воєнний стан відіграє ключову роль у діяльності нашої держави. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів

України від 28.10.2015 р. № 877 «Про затвердження положення про Національну поліцію», головним завданням Національної поліції України є забезпечення внутрішньої безпеки, а також сприяння правопорядку на всій території України. Від того, наскільки ефективно працює НПУ, залежать: публічна безпека і порядок, конституційні права і свободи людини, а також інтереси суспільства і держави [3].

Відповідно ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», найбільш суворим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї. Кожен співробітник НПУ уповноважений на носіння і зберігання вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання. Він повинен володіти нормами чинного законодавства України щодо застосування і використання у своїй діяльності даного заходу примусу, також він повинен знати норми та положення ККУ щодо цього питання [4]. Так, дуже важливим моментом під час дії воєнного стану є розширення повноважень співробітників Національної поліції України щодо застосування зброї в умовах дії воєнного стану. Верховна Рада, з метою оптимізації поліцейської діяльності, у тому числі під час дії воєнного стану, ухвалила Закон «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [5]. Відповідно цього Закону, кожен співробітник НПУ має повноваження, що передбачають застосування заходів примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії РФ проти України **БЕЗ** урахування встановлених заборон і вимог щодо застосування вогнепальної зброї. Під час дії воєнного стану, коли працівник поліції застосовує до осіб, які вчиняють агресію проти України, вогнепальну зброю, а також завдають цим особам тілесних ушкоджень, з урахуванням подій на відповідній території, такий співробітник за допомогою телекомунікаційного зв'язку, або усно зобов'язаний повідомити про це свого безпосереднього керівника, який, у разі потреби, інформує безпосередньо центральний орган управління поліції, а також відповідного прокурора [6].

У підсумку хотів би зазначити, що в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, чинне законодавство, яке регулює діяльність Національної поліції України і органів МВС в цілому, - зазнає змін. Внаслідок цього поліцейські отримують додаткові повноваження при застосуванні вогнепальної зброї в умовах воєнного стану, що має свої особливості.

1. Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Каб. Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>.

4. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р.

№ 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

6. Плахотний, А. П., Швець Є. В. «Додаткові повноваження поліцейського в умовах воєнного стану». *Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 273 (2022).*

Дарина НІКОЛАЙЧУК,
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Юлія ГАЛЕНКО,
старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

LANGUAGE ETIQUETTE AS A MEANS OF MAINTAINING SECURITY IN INTERNATIONAL RELATIONS

The modern world is becoming more dynamic and interconnected. International relations play a key role in ensuring peace and stability. One of the important tools contributing to this is language etiquette. In general, language etiquette is a set of rules of speech behavior, which are represented in the microsystem of nationally specific stable formulas and expressions in situations of establishing contact with the interlocutor, maintaining communication in a benevolent tone. Language is a kind of business card of every person, it allows you to judge his education, erudition, reading, etc. Nothing characterizes a person as quickly, comprehensively and clearly as his speech. Even the ancient Greek philosopher Socrates said: «Conspire so that I can see you», thereby pointing to the great importance of oral speech in the characteristic of a person.

It is also important to note that international relations are a complex mosaic image of interaction between countries based on diplomatic, economic, political and cultural interactions. In this context, language ethics, as the rules and norms of language use, plays an important role in maintaining security and establishing good neighborly relations between countries. This becomes even more important in an era of rapid information dissemination and globalization, where words can have far-reaching consequences.

Today, international communication has ceased to be the prerogative of professional diplomats only. Contacts with foreign partners through «people's

diplomacy» (between enterprises and institutions, entrepreneurial structures, public, cultural organizations and unions, local authorities, etc.) have increased many times, which led to the actualization of the problem of the culture of international communication. In addition, the need to use generally accepted international norms and rules of conduct in terms of working with foreign partners objectively contributes to their rooting in the practice of relations between our compatriots [3, p. 43].

The basic rules of politeness are universal, that is, they are observed not only in everyday life, but also in international communication. International etiquette is a complex combination of national traditions of peoples. A foreign guest should always respect the owners of the country, show interest in national culture and respect customs. Each representative of his state is a carrier of political views, religious beliefs, rituals and national traditions, lifestyle, psychology and culture. Communication with representatives of other countries requires not only knowledge of foreign languages, but also the ability to behave tolerantly, naturally and with dignity. Modern etiquette inherited the customs and traditions of all peoples. Visiting other countries, communicating with foreigners allows you to form personal cultural baggage, adjust your culture of behavior, absorb all the best that other nations possess. Each person can directly participate in the further development of the communication culture of modern society [1, p. 10].

International courtesy is a kind of treatment in international relations, which is not due to legal norms and duties, but to considerations of decency, mutual respect, hospitality, benevolence, emphasized respect shared by the other side. States that adhere to international courtesy do so by acquiescence, despite the fact that the rules of international courtesy are not legally binding.

The rules of courtesy of each nation are a very complex combination of national traditions, customs and international etiquette. And wherever you are, the owners have the right to expect attention, interest in their country and respect for their customs [2, p. 190].

Therefore, language etiquette is a set of rules of linguistic behavior, which are based on generally accepted norms of politeness, respect and diplomacy. In accordance with international standards and generally accepted norms, compliance with language etiquette helps to build constructive and productive relationships, helps to avoid misunderstandings and conflicts as well as reflects cultural respect for other nationalities and linguistic communities.

1. Katz Y. V. *International Etiquette and Cross-Cultural Communication: Lecture Summary/ Sumy: Sumy State University, 2019. 392 p.*

2. Krasnytska H. M. *International Etiquette and its Role in Negotiating / Hileia: scientific bulletin. 2016. Vol. 115. P. 189-192.*

3. Yurchyshyna L. I., Kaluzhna T. M. *Features of International Etiquette in the Business Communication System. 2022. № 4 (80).*

Олена НОВАК,

здобувач вищої освіти,

2-курс бакалавра спеціальності

081 «Право»

Науковий керівник:

Юлія МАРІНА

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Кібербезпека стає все більш важливим питанням у сучасному світі, оскільки кібератаки можуть мати значний вплив на життя людей, бізнес та функціонування держави. Україна, як і багато інших країн, стикається з численними викликами у цій сфері. Прикладом на сьогоднішній день є активна кібервійна Росії проти України, яка почалася з 2014 року. Агресор здійснює різноманітні атаки на критичну інфраструктуру, державні органи та приватні компанії тощо. Кібербезпека є пріоритетом у системі національної безпеки України. Цей пріоритет реалізується шляхом посилення спроможності національної системи кібербезпеки протидіяти кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі.

Забезпечення кібербезпеки – це комплексна задача, яка потребує спільних зусиль держави та громадян. Поступово Україна робить значні кроки в цьому напрямку. Для регулювання та забезпечення безпеки у даному напрямку законодавство України створило ряд нормативно-правових актів. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. Також відбувається співпраця з міжнародними партнерами, такими як НАТО та ЄС, проводяться кампанії з підвищення рівня обізнаності людей про ризики кібербезпеки. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», правову основу забезпечення кібербезпеки України становлять Конституція України, закони України щодо основ національної безпеки, засад внутрішньої і зовнішньої політики, електронних комунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, цей та інші закони України, Конвенція про кіберзлочинність, інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента

України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України [1]. Забезпечення належного рівня кібербезпеки складно уявити без чітко спланованих спільних дій та розроблених заходів відповідальних суб'єктів, які мають бути синхронізовані і здійснюватися за єдиним стратегічним задумом й вектором розвитку національної системи кібербезпеки декларативного характеру. Саме тому кібербезпека визнана у більшості країн світу як важлива складова національної безпеки, забезпечення якої неможливе без формування і функціонування загальнодержавної системи у сфері кібербезпеки, яка ґрунтується на таких засадах, як повага до принципів і норм міжнародного права, захист фундаментальних цінностей, визначених чинним законодавством, забезпечення національних інтересів у кіберпросторі. Загальною усталеною практикою країн світу стає чітке доктринальне визначення концептуальних засад державної політики у сфері забезпечення безпеки у кіберпросторі у форматі актів стратегічного планування [4, с. 119]. Набирає сили тенденція зі створення нового роду військ – кібервійськ, до завдань яких належить не лише забезпечення захисту критичної інформаційної інфраструктури від кібератак, а й проведення превентивних наступальних операцій у кіберпросторі, спрямованих на знищення обчислювальних мереж та інформаційних систем збройних сил противника, а також виведення з ладу критично важливих об'єктів противника шляхом руйнування інформаційних систем, які управляють такими об'єктами [2]. Для покращення кібербезпеки в Україні важливо продовжувати вдосконалювати законодавство, оскільки закони про кібербезпеку мають бути актуальними та відповідати сучасним викликам, збільшити інвестування в дану сферу, підвищити рівень обізнаності людей стосовно кібербезпеки і т. д.

Перейдемо до визначення пріоритетів забезпечення кібербезпеки в Україні. Щоб орієнтуватися у даному питанні, слід зазначити об'єкти кібербезпеки та кіберзахисту. Згідно зі ст. 4 ЗУ «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», об'єктами кібербезпеки є:

- конституційні права і свободи людини і громадянина;
 - суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища;
 - держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність;
 - національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави;
 - об'єкти критичної інфраструктури.
- Об'єктами кіберзахисту є:
- комунікаційні системи всіх форм власності, в яких обробляються національні інформаційні ресурси та/або які використовуються в інтересах органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та військових формувань, утворених відповідно до закону;

- об'єкти критичної інформаційної інфраструктури;
- комунікаційні системи, які використовуються для задоволення суспільних потреб та/або реалізації правовідносин у сферах електронного урядування, електронних державних послуг, електронної комерції, електронного документообігу [1].

Таким чином, пріоритетами забезпечення кібербезпеки в Україні виступають:

- убезпечення кіберпростору задля захисту суверенітету держави та розвитку суспільства;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України у кіберпросторі;
- європейська і євроатлантична інтеграція у сфері кібербезпеки [3].

До додаткових пріоритетів відносимо розвиток кадрового потенціалу у сфері кібербезпеки, підвищення рівня кіберкультури, заохочення інновацій у сфері кібербезпеки, проведення наукових досліджень у сфері кібербезпеки.

Отже, кібербезпека – це не лише питання щодо технологій, ай питання національної безпеки. Дивлячись на ситуацію сьогодення – збройну агресію РФ, наша держава повинна вжити всіх можливих заходів для захисту від кібератак. Реалізуючи вищезазначені пріоритети Україна зможе знизити ризики кібератак, значно підвищити кібербезпеку, захистити суверенітет та територіальну цілісність країни, розвинути цифрову економіку, а також зміцнити демократію та права людини. Проте важливо пам'ятати, що кібербезпека – це комплексне питання, яке потребує постійної уваги та зусиль усіх зацікавлених сторін, включаючи не тільки державу, а ще й громадянське суспільство та міжнародних партнерів.

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України №447/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення: 05.03.2024).

3. Стратегія кібербезпеки України: цілі та пріоритети. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/08/27/strategiya-kiberbezpeky-ukrayiny-czili-ta-priorityty/> (дата звернення: 05.03.2024).

4. KRASNIKOV S. The directions of strengthening the cyber security in the condition of the war. INFORMATION AND LAW. 2023. № 3(46). С. 118–128. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3\(46\).287214](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287214) (дата звернення: 05.03.2024).

Софія НОРОХА

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ольга ЧЕШК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського

державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Принцип законності є одним із найважливіших принципів права, який визначає основи організації та функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, взаємодії всіх інших недержавних суб'єктів з органами публічної влади. Принцип законності охоплює всі сфери суспільного життя, забезпечуючи єдність і системність правової системи, гарантуючи права та свободи людини і громадянина. Тож, для правників практиків та науковців необхідне правильне розуміння поняття та змісту принципу законності для забезпечення якісного державотворення та правотворення, а також гармонійного та цілісного розвитку суспільства.

Проблематику принципу законності вивчали у своїх працях О. Андрійко, О. Балинська, С. Бобровник, В. Лемак, В. Костицький, П. Рабінович, М. Савчин, В. Федоренко, Ю. Шемшученко та багато інших вітчизняних науковців.

У правовій доктрині науковці використовують різні категорії для визначення поняття принципів права, такі як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірності, сутність та система координат. Багато з цих категорій мають спільні риси. Таким чином, принципи є загальними, керівними (основними, відправними, головними, теоретичними, загальними нормативно-керівними, спрямовуючими) положеннями [1]. Тож, при розкритті правової системи, встановленні правопорядку важливо враховувати всю систему принципів права.

Щодо принципу законності, то під цією категорією пропонується розуміти загальногалузевий провідний принцип права, що пронизує усю сферу правовідносин, суть якого полягає у суворому дотриманні та виконанні всіма суб'єктами правовідносин правових норм, верховенстві закону щодо інших

нормативно-правових актів [2]. Принцип законності визначає систему керівних положень та ідей, що регулюють природу законності, її місце в суспільстві та в системі інших правових категорій [3, с. 28]. Як і інші принципи права принцип законності сформований під впливом суспільного розвитку та є засобом формування та забезпечення правомірної поведінки суб'єктів права щодо необхідності дотримання законів.

У Конституції України принцип законності закріплено у низці статей. Наприклад, норми статей 6, 8, та 68 Конституції України відіграють важливу роль у практичній реалізації всіх інших принципів, пов'язаних з функціонуванням держави та суспільства. Один з таких принципів – пріоритет прав і свобод людини і громадянина. Так, забезпечення цього принципу права передбачає дві важливі умови: *наявність необхідних законів*: закони повинні встановлювати загальне коло прав людини та різноманітних об'єднань громадян, а також конкретизувати їх забезпечення в різних сферах суспільних відносин. *Дотримання положень законодавства*: всі органи державної влади, посадові особи та органи місцевого самоврядування повинні точно і неухильно дотримуватись чинного законодавства щодо забезпечення, охорони та захисту прав людини [4; 5].

На противагу іншим принципам законність є визначальною передумовою застосування примусових заходів; передбачає виключний перелік підстав розгляду уповноваженими органами та посадовими особами лише тих справ, що їм підвідомчі, а обрання виду і розміру стягнення в межах наданих повноважень; є стримуючим фактором порушень прав громадян з боку влади, інструментом попередження незаконного або необґрунтованого застосування таких заходів [6, с. 297]. Наведені обставини та низка інших формують теоретичний та практичний зміст та сутність принципу законності, що є важливим для забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Отже, принцип законності є одним із провідних принципів права, що відіграє фундаментальну роль у функціонуванні демократичної, правової держави. Впровадження та дотримання принципу законності забезпечує єдність і системність всіх елементів правової системи, забезпечує стабільність та органічний розвиток суспільства. Принцип законності визначає порядок функціонування суспільства та взаємовідносини між державою і громадянами. Принцип законності є забезпечує рівність, справедливість та захист прав громадян. Подальше комплексне дослідження принципу законності важливе та необхідне для збереження стабільності суспільства та розвитку правової держави, особливо в умовах воєнного стану.

1. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf

2. Комаришин Н. С. Принцип законності: поняття, особливості. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/61089/5/Комарышын_justice1.pdf

3. Коваленко Б. В. Питання класифікації принципів службового права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2, том 2. С. 26-28.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

5. Яковлев А. А. Проблеми законності і її забезпечення в процесі конституційної модернізації України. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-11-2015/item/228-problemy-zakonnosti-i-yiyi-zabezpechennya-vprotsesi-konstytutsiynoyi-modernizatsiyi-ukrayiny-yakovliev-a-a>.

6. Миргородська О. М. Місце та роль законності серед принципів застосування заходів адміністративного примусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 293-297.

Вероніка ОСКЕРО,

здобувач освіти,

в.с.п. «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів»

Університету митної справи та фінансів
Науковий керівник –

Алла ПОДВОРЧАН,

викладач в.с.п. «Науковий ліцей

міжнародних відносин II-III ступенів»

Університету митної справи та фінансів

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, культура (від лат. cultura – обробка, догляд, від соло – вирощувати, обробляти землю) – прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях [1].

В Україні культурними секторами найчастіше визначають наступні: аудіовізуальне мистецтво, культурна спадщина, культурні та креативні індустрії, перформативне та сценічне мистецтво, література та видавнича справа, візуальне мистецтво, дизайн та мода, аудіальне мистецтво. В умовах протидії російській агресії для розгортання культурного фронту представники культурної та креативної спільнот нашої країни об'єдналися для створення успішної комунікації, спільних проєктів та заходів.

Як свідчать результати опитування, 74 % працівників галузі культури продовжують займатись своєю основною професійною діяльністю навіть в умовах війни. Ці показники вказують на те, що, не зважаючи на обмежені можливості у зв'язку з загальнонаціональним воєнним станом, українська культурна спільнота власною діяльністю забезпечує сталість розвитку української культури та її поширення за кордоном [1].

Особливостями періоду воєнного стану, які суттєво впливають на діяльність представників культури у цей час можна назвати наступні : недостатнє державне фінансування через зміну пріоритетів розвитку держави; недостатня комунікація про сучасну українську культуру за кордоном; пошкодження чи руйнування російськими окупантами пам'яток культурної спадщини, в тому числі – театрів, музеїв, заповідників, бібліотек, архівів, галерей тощо; твори мистецтва, зокрема, потребують допомоги у перевезенні та зберіганні в захищеному місці; поява альтернативних джерел фінансування культурних ініціатив; поява нових митців та нових мистецьких напрямів повоєнного часу. Як можливі наслідки війни, викликає занепокоєння втрата (відтік) робочих кадрів, спеціалістів галузі культури, митців тощо та зменшення кількості робочих місць через руйнування закладів культури [3].

Водночас сьогодні в діяльності українських культурних центрів можна спостерігати і такі зміни: збільшення фінансового сприяння з боку міжнародних партнерів, інвесторів, діаспори (міжнародні гранти на розвиток української культури); розрив партнерств з країнами, що підтримують російською агресію проти України; зміна культурних трендів, а саме посилення патріотичного компонента в створених культурних продуктах.

Збільшення попиту на український культурний продукт особливо помітне у секторах: аудіовізуальне мистецтво, дизайн та мода, індустрії, сценічне мистецтво, література та видавнича справа, візуальне мистецтво. Митці реалізують культурні ініціативи, мистецькі акції, спрямовані на підтримку українського народу, його патріотичного духу в боротьбі проти російської агресії; акції, спрямовані на привернення уваги міжнародної спільноти до російської агресії та її наслідків. Вони поєднують професійну діяльність з волонтерством (часто навіть в умовах вимушеного переселення), тобто створюють необхідні умови для функціонування економічної системи держави під час воєнного стану.

Можна стверджувати, що український культурний фронт (концерти, виставки, мистецькі акції) сьогодні лише нарощує власні сили та масштаби впливу. Культурні ініціативи воєнного часу створюють міцну основу для подальшого розвитку та повоєнного відновлення як загальнонаціональної культурної системи в цілому, так і окремих її елементів[2].

Це, безумовно, зміцнить духовність нашого народу, осучаснить національну складову досвідом періоду випробувань, чим створить передумови для подальшого розвитку сучасної української національної культури.

1. <https://esu.com.ua/article-51449>

2. <https://biggggidea.com/practices/kulturna-ta-mistetska-diyalnist-pid-chas-vijni/>

3. <https://cases.media/en/article/ukrayinska-kultura-v-umovakh-rosiiskoyi-zbroinoyi-agresiyi>

Віктор ПАШКОВ,

доцент кафедри міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів

СПЕЦІАЛЬНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТРИБУНАЛ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ РФ

За час повномасштабної війни в Україні російські військові та їх колаборанти скоїли величезну кількість військових злочинів. Лише за даними Офісу генерального прокурора, станом на кінець лютого 2024 р., в Україні було зареєстровано понад 125 тис. військових злочинів, з яких 96,8 тис. – за статтею 438 ККУ «Порушення законів та звичаїв війни». З перших днів вторгнення уряд України задіяв усі можливі міжнародні судові інституції для притягнення росії до відповідальності – Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд (МКС).

Зокрема МКС 2 березня 2022 р. за зверненням 42 країн оголосив про початок розслідування воєнних злочинів внаслідок вторгнення РФ в Україну. У подальшому між Україною та партнерами сформувався консенсус: основний масив кримінальних справ, пов'язаних з військовими злочинами російських військових, будуть розглядати українські суди, а слідчі МКС розслідуватимуть системні військові злочини та дії російських керівників середнього та вищого рівня (незаконне вивезення українських дітей до РФ, нищення цивільної інфраструктури).

Однак з точки зору досягнення справедливості головна відповідальність за всі військові злочини, скоєні в Україні, лежала на вищому керівництві РФ, яке розв'язало неспровоковану та жорстоку війну проти України на догоду своїм параноїдальним уявленням і імперським амбіціям. В. Путін і його соратники мали бути покарані за агресію як першопричину всіх подальших злочинів.

Російське вторгнення в Україну стало одним з найбільш зухвалих порушень Статуту ООН з часу його ухвалення. Резолюція 3314 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. визначає агресію як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим способом, несумісним зі Статутом ООН. Також цей документ містить перелік дій з семи пунктів, які кваліфікуються як акт агресія – від вторгнення і бомбардувань до блокади портів. Росія у війні проти України скоїла їх всі.

Також згідно зі ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду «злочином агресії» є планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим

порушенням Статуту ООН [1, с. 142].

Таким чином, найлегше притягнути до відповідальності військово-політичне керівництво рф з юридичної точки зору можна було за злочин агресії. Але проблема полягала в тому, що у випадку росії МКС не мав належних повноважень розслідувати злочин агресії. Згідно з Римського статуту до його юрисдикції належать чотири типи злочинів – геноцид, злочини проти людства, військові злочини та злочин агресії. Однак в останньому випадку МКС має юрисдикцію лише за умови, якщо держава, яка здійснила напад, є учасницею Римського статуту. Росія та Україна підписали статут у 2000 р., але так і не ратифікували його. У цих умовах єдиним міжнародно-правовим способом притягнути до відповідальності російську владу верхівку стало створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії рф.

Перші заклики до його створення почали лунаати навесні 2022 р. Зокрема група вітчизняних і міжнародних фахівців-юристів за підтримки МЗС України 4 березня опублікувала декларацію про можливість створення трибуналу для керівництва росії на тих самих принципах, що й Нюрнберзький процес. У липні 2022 р., виступаючи на міжнародній конференції у Гаазі, міністр закордонних справ Д. Кулеба окреслив п'ять основних параметрів бачення України майбутнього трибуналу [2]:

- трибунал базуватиметься на правилах і підходах, які застосовуються МКС, зокрема в Римському статуті;
- судовий розгляд охоплюватиме всі події, починаючи з лютого 2014 р.;
- коло підсудних складатиметься з осіб, які здійснюють фактичний контроль або безпосередньо керують військовими та політичними діями рф;
- офіційний статус і імунітет особи, зокрема президента, урядовця чи іншої посадової особи, не звільнить від кримінальної відповідальності;
- трибунал розглядатиме лише злочини агресії проти України.

22 вересня 2022 р. ініціативу зі створення трибуналу щодо злочину агресії росії озвучив президент України В. Зеленський під час виступу на 77-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, а вже наприкінці вересня адміністрація В. Зеленського представила послам 30 країн-партнерів проєкт створення спецтрибуналу. Пропозиція передбачала створення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності керівництва рф за злочин агресії через рішення Генеральної Асамблеї ООН. ГА могла звернутися до Генерального секретаря з проханням укласти відповідну угоду з урядом Україною. Ця модель спиралася на досвід трибуналів для переслідування воєнних злочинців у Руанді (1995) та колишній Югославії (2002), але на відміну від них, за основу бралось не рішення Ради Безпеки ООН, де рф мала право вето, а резолюція ГА. На думку Києва, такий варіант створення трибуналу забезпечив би йому високу міжнародну легітимність і дозволив подолати посадовий імунітет – президента в. путіна, прем'єр-міністра м. мішустіна та голови МЗС с. лаврова.

Іншим робочим варіантом, який розглядала в адміністрації В. Зеленського, було створення спецтрибуналу через укладання багатосторонньої міжнародної угоди між Україною та зацікавленими державами, відкритої для підписання іншими. Вже після створення такого трибуналу можна було б заручитися підтримкою ГА ООН.

Офіс Генерального прокурора та СБУ у рамках розслідувань щодо злочину агресії оголосили підозри 681 особі: 319 депутатам Державної думи рф, 178 сенаторам Ради Федерації, 153 російським урядовцям, політикам і пропагандистам, а також 31 представнику вищого військового командування. Згодом посол з особливих доручень МЗС А. Кориневич повідомив, що Україна у рамках майбутнього трибуналу планує притягти до відповідальності близько двадцяти російських високопосадовців [3].

У листопаді 2022 р. вітчизняні дипломати почали лобювати в Генеральній Асамблеї ухвалення резолюції щодо створення спецтрибуналу, однак зіштовхнулися з кулуарною протидією з боку Сполучених Штатів. Паралельно Україна працювала над формуванням міжнародної коаліції (Core Group) зі створення спецтрибуналу. До кінця 2022 р. ініціативу Києва підтримали понад десять країн, зокрема Латвія, Литва, Естонія, Польща, Чехія, Словаччина, Франція, Нідерланди, Румунія, Словенія.

Позиція Вашингтону у цьому питанні була дуже стриманою, оскільки США історично не підтримують подібні міжнародні механізми, які у подальшому можуть бути застосовані проти них. Водночас ставлення адміністрації Дж. Байдена до ідеї трибуналу не було чітким. Якщо у травні-серпні 2022 р. американські урядовці взагалі відмовлялися обговорювати створення спецтрибуналу щодо російських керівників, то потім на фоні розгорнутої дипломатичної активності Києва на цьому треку США почали демонструвати більшу готовність до дискусії. Деякі радники в адміністрації вважали, що спецтрибунал за злочин агресії рф міг суттєво посприяти американським інтересам у світі – ще більше ізолювати путінський режим і показати провідну роль США у збереженні міжнародного правопорядку.

У січні 2023 р. про свою підтримку спецтрибуналу щодо злочину агресії росії оголосили Велика Британія, Італія, Німеччина, Австралія та Бельгія, однак виступили за гібридну модель – інтернаціоналізований суд, який би ґрунтувався на українському кримінальному праві та юрисдикції, але містив міжнародну компоненту (прокурори, судді, фінансова підтримка). Зрештою, 26 січня у Празі відбулася інституціоналізація Core Group – перше засідання координаційної групи зі створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії Росії, в якому прийняло участь 21 країна. Окрім того, 2 лютого 2023 р. на саміті Україна-ЄС у Києві президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що ЄС найближчим часом створить Міжнародний центр для розслідування злочину агресії рф, який займатиметься координацією збору доказів. У Києві розглядали створення цього центру як перший практичний крок у формуванні архітектури майбутнього трибуналу.

До цього США старанно уникали висловлення своєї офіційної позиції з питання трибуналу для російських високопосадовців. Однак активність України, ЄС і Британії на цьому треку поставила Вашингтон перед загрозою втратити вплив у переговорах, і змусила робити практичні кроки у бік визначення публічної позиції.

Як наслідок, у лютому 2023 р. США приєдналися до Core Group. Генеральний прокурор США М. Гарланд відвідав 3-4 березня 2023 р. міжнародну конференцію «United for Justice» у Львові, у рамках якої генеральні прокурори Словаччини, Латвії, Литви, Естонії, Польщі, України, Румунії, які входять до Спільної слідчої груп (ЖТ), підписали угоду про створення влітку у Гаазі на базі Євроюсту Міжнародного центру з розслідування злочину агресії проти України (International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine – ICRA). Тоді ж був підписаний меморандум між про взаєморозуміння між Міністерством юстиції США та країнами-членами ЖТ.

Зрештою, 27 березня посол з особливих доручень Держдепартаменту США у сфері глобального кримінального правосуддя Бета ван Скаак, виступаючи в Католицькому університеті Америки, повідомила, що США підтримують створення трибуналу за злочин агресії проти України у формі інтернаціоналізованого суду з міжнародними елементами в рамках судової системи України [4]. Ця гібридна модель спиралася на досвід спеціальних судових палат із розслідування злочинів у Косові. У подальшому США підтримали відкритий 3 липня 2023 р. у Гаазі Міжнародний центр з розслідування злочину агресії проти України (ICRA), а також делегували до нього спеціального прокурора з питань злочину агресії Дж. Кім.

Таким чином, навесні 2023 р. окреслилися три юридичні моделі створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії рф:

1. на основі угоди України з ООН на підставі відповідної резолюції, ухваленої Генеральною Асамблеєю;
2. на основі багатостороннього відкритої міжнародної угоди між зацікавленими у покаранні російських керівників країнами;
3. створення трибуналу як суду, що буде частиною судової системи України, із залученням міжнародних елементів (судді, прокурори, місцезнаходження у Європі).

Україна активно просувала перший варіант і водночас постійно на найвищому рівні наголошувала, що гібридний варіант трибуналу (інтернаціоналізований суд), є неприйнятним. Зокрема президент В. Зеленський під час свого візиту до Нідерландів 4 травня 2023 р. наголосив: «Якщо ми хочемо справедливості, ми не повинні шукати виправдання, посилатися на недоліки міжнародного права. Нам потрібні справжній мир і справжнє правосуддя, повноцінний трибунал, а не якісь гібридні заміни цьому» [5, с. 408].

Позиція України містила як політичні, так і юридичні аргументи.

Насамперед, інтернаціоналізований суд не матиме належної міжнародної легітимності та не зможе подолати персональний імунітет в. путіна. У нинішніх умовах це здатне забезпечити лише рішення ГА ООН, яке б об'єднало більшість міжнародного спільноти. По-друге, гібридний формат трибуналу містить ризики звуження юридичної оцінки російської агресії до рівня міждержавного конфлікту, у той час коли мова йде про злочин проти миру та міжнародного правопорядку. По-третє, створення гібридного трибуналу із залученням міжнародних прокурорів і суддів як частини судової системи України потребує змін до Конституції, внесення яких неможливе під час воєнного стану.

Натомість США та провідні країни ЄС виступали за створення спецтрибуналу за гібридною моделлю, що не влаштовувало Україну. Така позиція західних партнерів обґрунтовувалася трьома аргументами. По-перше, згідно із Статутом ООН, право створювати міжнародні трибунали має лише Рада Безпеки. На даний момент не існує прикладів створення повноцінних трибуналів за рішенням Генеральної Асамблеї, а тому використання її резолюції для створення трибуналу є суперечливим.

По-друге, існує проблема політичної підтримки створення трибуналу проти рф у Генеральній Асамблеї. Резолюції, які стосуються міжнародного миру та безпеки, потребують схвалення 2/3 країн-членів ООН, тобто не менше 129 голосів. По-третє, вірогідність того, що в. путін коли-небудь фізично опиниться на лаві підсудних є майже нульовою. Але у рамках гібридного трибуналу можна підготувати обвинувальні вироки та ордери на арешт для путіна та інших найвищих політичних і військових керівників, які були залучені до планування та ведення війни. Практично всі вони не мають посадового імунітету від переслідування і можуть бути притягнуті до відповідальності за злочин агресії. Це значною мірою відновить справедливість.

Непублічно адміністрація Байдена, підтримуючи модель гібридного трибуналу, переслідувала й політичні інтереси. По-перше, створення повноцінного трибуналу стало б стримуючим фактором для нинішніх керівників росії щодо укладання мирної угоди. Тому слід було залишити вікно для дипломатії на випадок, якщо доведеться домовлятися з в. путіним. Також ці міркування передбачали прагнення США і деяких їх союзників відтермінувати створення спецтрибуналу до закінчення війни.

По-друге, протидія створенню повноцінного трибуналу через рішення ГА ООН була продиктована небажанням США та провідних держав ЄС сприяти створенню прецеденту, який у майбутньому може бути використаний проти них.

Наприкінці серпня 2023 р., зрозумівши відсутність достатньої підтримки в ООН своєї моделі спецтрибуналу, українська влада погодилася розглянути видозмінений формат гібридної моделі – створення трибуналу в іншій міжнародній авторитетно визнаній юрисдикції, Нідерландів. Як зазначив

заступник голови Офісу президента А. Смирнов, «українська модель «не злетіла», оскільки міжнародне право перебуває в заручниках глобальної політики. Кілька західних столиць, включно з Вашингтоном, побоюються, що їх самих згодом покарають «за російською схемою». Вони також проводять військові кампанії за кордоном. І про це треба чесно говорити» [1, с. 143].

1. Махаринець Д. Є. Ретроспективний аналіз міжнародних кримінальних трибуналів у період середини ХХ – початку ХХІ ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2023. №64. С. 140-144.

2. Спецтрибунал для керівництва рф: Кулеба назвав п'ять основних параметрів. Слово і діло. 14 липня 2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/14/novyna/pravo/specztrybunal-kerivnyctva-rf-kuleba-nazvav-pyat-osnovnyx-parametriv>.

3. Кориневич А. Спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України бути. URL: https://lb.ua/world/2023/03/30/550411_spetstribunalu_shchodo_zlochynu_agresii.html.

4. «Навряд чи хтось заарештує путіна, поки він голова держави». Інтерв'ю з Бет ван Скаак, послом США з особливих доручень з питань глобального кримінального правосуддя. «Бабель». 14 серпня 2023 р. URL: <https://babel.ua/texts/97369-navryad-chi-htos-zaareshtuye-putina-poki-vin-golova-derzhavi-duzhe-neoptimistichne-interv-yu-z-bet-van-skaak-predstavniceyu-derzhdepu-ssha-z-globalnogo-kriminalnogo-pravosuddya>.

5. Смирнов М. І. Спеціальний міжнародний трибунал ad hoc щодо злочину агресії росії проти України як механізм для розслідування та притягнення до відповідальності країни-агресора. *Київський часопис права*. 2023. №1. С. 403-410.

ПЕРЕТЯТКО О. В

курсант 1 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:

Олександр ЖУРАВЕЛЬ,

Доктор філософії, старший викладач кафедри спеціальної-фізичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Міжнародне співробітництво є одним з найважливіших елементів в умовах збройної агресії, оскільки саме вона дає безліч важливих елементів, таких як гуманітарна допомога для цивільних, військові поставки для підтримки армії, або інші необхідні речі.

Міжнародне співробітництво в Україні триває досить давно, ще з часів проголошення незалежності та Україна є однією з учасниць багатьох співробітництв у всьому світі.

1. Оцінка поточного стану міжнародних відносин України

Оцінка поточного стану міжнародних відносин України включає наступні аспекти:

1. Політичні відносини:

Україна підтримує активну зовнішньополітичну діяльність, спрямовану на зміцнення дружніх стосунків з країнами Європи, США, Канадою та іншими державами. Зокрема, після Російсько-українського конфлікту, Україна активно шукала підтримку і союзників у світі, особливо в НАТО та Європейському союзі.

2. Економічні відносини:

Україна прагне розширити свої економічні зв'язки з іншими країнами шляхом підписання торговельних угод, сприяння інвестиціям та розвитку торговельних партнерств. Наприклад, підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом стало важливим кроком у зміцненні економічних відносин України з Європою.

3. Безпекові відносини:

Україна продовжує співпрацювати з міжнародними партнерами у сфері безпеки та оборони, зокрема, отримуючи підтримку від США, Європейського Союзу, Канади та інших країн у питаннях військової допомоги, навчань та забезпечення безпеки.

4. Дипломатичні ініціативи:

Україна активно веде дипломатичну діяльність на міжнародній арені, співпрацюючи з іншими державами та міжнародними організаціями для вирішення ключових питань безпеки, стабільності та міжнародного правопорядку. У цілому, Україна продовжує зміцнювати свої міжнародні відносини, шукаючи підтримку та співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями для забезпечення своєї безпеки, стабільності та розвитку, особливо в умовах збройної агресії.

2. Стратегічні партнери та союзники

Україна має багато стратегічних партнерів та союзників, які надають їй підтримку в умовах збройної агресії. Як приклад можна привести такі країни як:

Сполучені Штати Америки:

США є одним з найбільших партнерів України у сфері безпеки та оборони. Вони надають військову допомогу, забезпечують тренування українським військовим та надають фінансову підтримку для модернізації українських збройних сил.

Країни Європейського Союзу, оскільки Європейський Союз є важливим партнером України у політичній, економічній та безпековій сферах. Цей союз надає значну фінансову допомогу, підтримує реформи та сприяє інтеграції України в європейські структури.

Країни-партнери та сусіди:

Україна також має підтримку від країн-партнерів та сусідів, зокрема Польщі, Литви, Латвії, Грузії та інших, які демонструють солідарність та підтримку українському народові в умовах збройної агресії.

Оскільки Україна є сусідом багатьох із цих країн, їй легше отримувати підтримку через країни союзників для продовження опору в умовах збройної агресії.

3. Дипломатичні ініціативи

Україна досить часто почала використовувати дипломатичні ініціативи для покращення та стабілізації ситуації в умовах збройної агресії, такі дипломатичні ініціативи можуть включати:

1. Звернення до популярних союзів, таких як НАТО, Європейський Союз для підтримки своєї країни у нелегку годину, а також активну участь як представників України, так і офіційних осіб, таких як президент у конференціях, самітах, міжнародних зустрічах.

2. Дипломатичні звернення та заяви : Україна активно намагається вступити до Європейського Союзу, включаючи Північно-Атлантичний альянс НАТО, для забезпечення та покращення як своєї економіки так і армії, але в умовах збройної агресія схвалення таких заявок потребує як тривалого розгляду, так і обговорення, що знижує шанси прийняття до таких альянсів.

Україна використовує всі доступні дипломатичні засоби для забезпечення міжнародної підтримки та стабільності в умовах збройної агресії та активно працює на міжнародній арені для вирішення конфлікту та відновлення миру.

Вікторія ПЕТРОВА,

курсантка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Марина ЛОГІНОВА,

викладач кафедри цивільного права та
процесу, кандидат юридичних наук
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВА ДОПОМОГА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПО ЦИВІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виконавче провадження в сучасному цивільному процесі є не лише важливою складовою, але й ключовим елементом забезпечення справедливості та ефективності судових рішень. Проблема низького рівня виконання судових

рішень у цивільних справах стала однією з актуальних тем для дослідження. Дана проблема має множину аспектів, серед яких особливо важливим є визначення ефективних механізмів залучення кваліфікованих фахівців для надання правової допомоги та забезпечення виконання судових рішень [1, с. 18].

Відзначаючи цей аспект, важливо звернутися до досліджень деяких авторів, які присвятили свої роботи аналізу проблеми виконання судових рішень у цивільних справах. Спеціалісти у своїх працях звертають увагу на різноманітні аспекти даної проблематики, включаючи аналіз законодавчого та процесуального середовища.

Вивчаючи сутність проблеми виконання судових рішень у цивільних справах, слід підкреслити важливість правильного підбору кваліфікованих осіб для надання правової допомоги. Зокрема, процедура виконавчого провадження тісно пов'язана з ефективністю запрошення відповідних фахівців, здатних надавати необхідну допомогу суб'єктам цивільного процесу. Українське законодавство не забороняє залучення представників для здійснення правової допомоги на цій стадії процесу [2, с. 56].

Одним з потенційних суб'єктів, які можуть надавати правову допомогу у виконавчому провадженні, є особи з правовим статусом адвоката. Проте, важливо враховувати, що така особа має не лише право на виконання адвокатської діяльності, а й належні знання та навички, що стосуються виконання судових рішень. До необхідних критеріїв входять належні юридичні знання, навички комунікації з іншими фахівцями та практичні навички у складанні юридичних документів [4, с. 5].

Отже, дослідження проблеми виконання судових рішень у цивільних справах свідчить про необхідність належного підбору кваліфікованих фахівців для забезпечення ефективності цивільного процесу. Подальші дослідження цієї теми можуть спрямовуватися на вивчення практичних аспектів залучення представників для надання правової допомоги в рамках виконавчого провадження та вдосконалення відповідного законодавства [3, с. 22].

Україна стикається з серйозними викликами у сфері виконання судових рішень, що ставить під сумнів ефективність цивільного правосуддя в країні. Незадовільний рівень виконання судових рішень, що за даними на травень 2021 року становить лише 10-20 %, створює значні труднощі для адвокатів, які намагаються забезпечити своїх клієнтів на стадії виконавчого провадження [2, с. 16].

Однією з основних проблем є недостатнє розуміння клієнтами реальних можливостей виконання судового рішення через низький рівень його виконання загалом в країні. Адвокатам часто доводиться пояснювати клієнтам, що, незважаючи на отримане судове рішення, його виконання може бути вкрай складним чи навіть неможливим. Це ставить під сумнів ефективність самого судового процесу та може підірвати довіру громадян до системи правосуддя в цілому.

У цьому контексті, важливим видається розробка ефективної системи

виконавчого провадження на законодавчому рівні, що має за мету підвищення рівня виконання судових рішень. Процес виконання судових рішень повинен бути надійним та ефективним, забезпечуючи стабільність та справедливість правового порядку в країні. Окрім цього, важливо розглядати питання надання правової допомоги на стадії виконання судових рішень у цивільних справах з орієнтацією на європейські стандарти. Запозичення кращих практик та принципів з інших країн може сприяти покращенню якості правової допомоги та забезпеченню доступу до справедливості для українських громадян.

Правова допомога у виконавчому провадженні по цивільним справам є невід'ємною складовою сучасної правової системи, що спрямована на забезпечення справедливості та виконання судових рішень. Цей аспект правової діяльності здійснюється через участь кваліфікованих фахівців, зокрема адвокатів, які надають необхідну юридичну підтримку та консультації у стадії виконавчого провадження.

В контексті сучасного українського правового середовища важливо розглядати різноманітні аспекти правової допомоги у виконавчому провадженні та виявляти перспективи його подальшого розвитку. Одним з ключових аспектів є забезпечення доступу до правосуддя для всіх громадян, включаючи тих, хто потребує правової допомоги у виконавчому процесі [4, с. 5].

Поряд з цим, важливо враховувати особливості процедур та вимоги, які ставляться до адвокатів та інших представників при здійсненні правової допомоги у виконавчому провадженні. Кваліфікованість, професіоналізм та знання законодавства є важливими факторами у забезпеченні ефективності та якості такої допомоги. Правова допомога у виконавчому провадженні також пов'язана з розвитком інституту адвокатури та інших юридичних професій, які забезпечують правову підтримку у цивільних справах. Стабільна система надання правової допомоги сприяє підвищенню довіри громадян до правосуддя та забезпечує захист їхніх прав та інтересів.

Отже, подальше дослідження та удосконалення системи виконавчого провадження, а також розвиток механізмів надання правової допомоги в цивільних справах, є критично важливими завданнями для зміцнення правової держави та забезпечення ефективності правосуддя в Україні.

1. Виконавче провадження : навч.-практ. посіб. В. В. Комаров, В. В. Баранкова, В. А. Бігун та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2014. 704 с.

2. Вільчик, Тетяна. Участь адвоката у виконавчому провадженні. Актуальні питання у сучасній науці 2023. С. 47.

3. Гусаров К. В., Правова допомога у виконавчому провадженні по цивільним справам. Організаційний комітет. 2022. С. 67.

4. Сібільов Д. Інститут форс-мажорних обставин (неперебоної сили) та виконавче провадження. Д. Сібільов. *Liber Amicorum Вячеслав Комаров*. упоряд. Т. Комарова ; за ред. Т. Комарової. Харків : Право, 2020. С. 1064–1069.

Вікторія ПЕТРОВА,

курсантка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД,

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології,
доктор філософії Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ДОКТРИН КРИМІНОЛОГІЇ

У сучасному світі, де глобалізація диктує нові умови взаємодії між державами та суспільствами, проблеми міжнародної та національної безпеки стають предметом все більшої уваги. Дослідження в галузі кримінології вказують на те, що в сучасному світі злочинність набуває нових форм і масштабів, що потребує перегляду традиційних підходів до забезпечення безпеки.

Доктрина кримінології ставить перед собою завдання розуміти природу злочинності, її причини та наслідки, а також розробляти ефективні стратегії протидії злочинності на різних рівнях – як національному, так і міжнародному. У зв'язку з цим, важливим аспектом дослідження в кримінології стає аналіз впливу міжнародних процесів на національні системи безпеки та злочинність. Однією з ключових проблем у цьому контексті є транснаціональна злочинність. Злочинні угруповання оперують в міжнародному масштабі, використовуючи переваги глобалізації для здійснення різноманітних правопорушень, включаючи контрабанду наркотиків, торгівлю людьми, кіберзлочинність та тероризм. Ці явища потребують спільних зусиль держав та міжнародних організацій для боротьби з ними [1, с. 15].

Аналіз дій держав та інших суб'єктів міжнародних правовідносин, що породжують криміногенність, свідчить про те, що часто їх дії оцінюються як причини та умови вторинної злочинності. Це призводить до недосконалої та неповної міжнародної нормотворчості, яка зосереджується переважно на вторинних злочинних проявах. Основні дії, які порушують основні принципи міжнародного права, відводяться в руслі політичної або моральної відповідальності, що розмиває правовий вплив. Міжнародне право, у свою чергу, відступає від розв'язання сутнісних проблем міжнародного життя, що часто призводить до додаткової конфліктності [4, с. 38].

Злочинність у всіх її проявах тісно пов'язана між собою через суспільство як спільний детермінант. Однак міжнародне суспільство, не маючи такої ж чіткої структури, що має внутрішньодержавне суспільство, визначається іншими методами. Дослідження в галузі кримінології мають враховувати двоїстий вплив на міжнародну злочинність – з боку держав та міжнародного співтовариства, а також у системі взаємодії держав з міжнародним співтовариством [2, с. 6].

Дослідження в сфері міжнародної злочинності вказують на те, що для її розуміння кримінологія повинна вийти за межі традиційної методології та інструментарію. Криміногенність, породжена глобалізацією та її кризою, потребує специфічної методології та наукових інструментів, які потрібно адаптувати до вимог кримінології. Оскільки міжнародне суспільство відрізняється від внутрішньодержавного, дослідження конфліктів у цьому контексті вимагає іншої методології [3, с. 8].

Така специфіка кримінологічного аналізу потребує розробки спеціалізованих наукових підходів для вирішення сутнісних проблем міжнародного права та міжнародної безпеки. Важливо враховувати, що кримінологія повинна адаптуватися до особливостей міжнародного суспільства та забезпечувати адекватні методи дослідження та аналізу, щоб забезпечити ефективні стратегії протидії міжнародній злочинності.

Ще однією актуальною проблемою є кібербезпека. Швидкий темп розвитку технологій зробив суспільство більш залежним від інформаційних систем, але разом з цим виникли нові загрози у сфері кібербезпеки. Кібератаки можуть мати серйозні наслідки для національних інфраструктур, економіки та безпеки громадян. З цієї причини розвиток ефективних стратегій захисту від кіберзлочинності стає надзвичайно важливим завданням для кожної держави. Наприкінці, не можна не згадати про внутрішні загрози національній безпеці, такі як екстремізм, радикалізм та організована злочинність. Дослідження в цій області показують, що економічні, соціальні та політичні фактори можуть сприяти росту таких явищ, що потребує комплексного підходу до їх запобігання та протидії.

У висновку, проблеми міжнародної та національної безпеки в сучасному світі нерозривно пов'язані з розвитком кримінологічної науки. Розуміння суті злочинності та вивчення її динаміки дозволяє розробляти ефективні стратегії протидії тим викликам, що стоять перед суспільством у боротьбі за безпеку та правопорядок.

-
1. Бесчастний В. М., Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні. 2018. С. 5
 2. Карамішева Н. В. Логіка: теоретична і прикладна. К. : Знання, 2011. 414 с.
 3. Мозоль, С. А. Класифікація рівнів кримінологічної безпеки. Форум права 2017. С. 252-258.
 4. Рубинштейн Л. С. Причинное время. М.: АСТ ; CORPUS, 2016. 480 с. 8. Жангожа Р. Мультикультурализм: pro et contra. Київ – Львів: Інститут всесвітньої історії НАН України ; Манускрипт, 2016. 208 с.

Петрова В. І.,
курсант ДР 144
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мислива О. О.,
доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ХІМІЧНИХ ОПІКАХ ТА ОТРУЄННЯХ

Внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави велика кількість людей стали на захист територіальної цілісності України. Не дивлячись на те, що сучасні правила ведення війни забороняють застосування хімічної зброї, ворог неодноразово порушує цей припис. Так, відповідно до офіційного звіту Генерального Штабу Збройних сил України від 27.12.2023 з початку широкомасштабної війни російська федерація здійснила 465 хімічних атак на полі бою проти наших військовослужбовців [1]. Однією із причин заборони застосування хімічної зброї в умовах воєнних дій є її руйнівний вплив органи життя людини та її здоров'я в цілому. Враховуючи актуальність та важливість даної теми, ми вважаємо доцільним проаналізувати тактичні особливості надання допомоги при хімічних опіках та отруєннях.

Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» визначає порядок надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на гостре отруєння невідомою речовиною, де частково згадується тема хімічних опіків, проте зазначена вище тема є більш широкою, і не спрямована на таку специфічну тему, як тактична медицина при ураженні хімічною зброєю [2]. Виходячи з того, що чинне законодавство не передбачає нормативного визначення поняття «хімічні опіки», ми пропонуємо розібратися у значенні цього виразу. Хімічний опік – це пошкодження тканин, що виникає під дією кислот, лугів, солей важких металів, їдких рідин і інших хімічно активних речовин. Хімічні опіки виникає в результаті виробничих травм, порушень техніки безпеки, нещасних випадків у побуті, в результаті

спроб самогубства тощо. [3, с. 15].

Ворожа армія найчастіше у своїй хімічній зброї використовує за основу у такі сполуки як хлор та фосген, тому у даній роботі ми пропонуємо окремо розглянути алгоритм надання допомоги при отруєнні цими речовинами.

Основними симптомами при отруєнні хлором є: сильний кашель з виділенням мокротиння, іноді з кров'ю, сильна нудота, блювання, втрата свідомості. При цьому, варто зазначити, що хлор можна розрізнити по запаху. Він має різкий, їдкий запах, який схожий на запах білизни або мокрого сіна.

Відповідно до модулю ТССС (Tactical Combat Casualty Care) тяжкість опіків поділяють на 4 ступені:

1) поверхневий (такий опік болючий, спостерігається еритема без утворення пухирів або відкритих ран. Прикладом поверхневого опіку є сонячний опік);

2) неповношаровий (яскраво-червоний або плямистий на вигляд, вологий на дотик. Пухирі зазвичай спостерігаються при поверхневих неповношарових опіках);

3) повношаровий (ділянка опіку може виглядати обвугленою або білуватою, бути сухою, шорсткою з втратою чутливості. Може бути видно тромбовані кровоносні судини);

4) підшкірний опік (підшкірний опік поширюється крізь підшкірну жирову клітковину на фасції, м'язи та навіть кістки) [4, с. 12].

Першим етапом при наданні допомоги особі, яка зазнала отруєння хлором є її підготовка до здійснення її евакуації з червоної зони. При цьому у даному випадку, червоною зоною є не лише безпосередня зона бойових дій, але також і зона отруєння хімічною речовиною. При підготовці до здійснення евакуації слід особливо звернути увагу на особисту безпеку, та наявність засобів індивідуального захисту дихальних шляхів від потрапляння хімічних речовин.

При тактиці здійснення евакуації слід звернути увагу на те, що постраждалий ні в якому разі не має пересуватися самостійно, а транспортувати його можна тільки у положенні лежачи. При сортуванні особливого підходу вимагають ті поранені, в яких залишилися боєприпаси, що не вибухнули; які отримали зараження від ядерної та/або біологічної, та/або хімічної зброї; затримані (злочинці, в тому числі, терористи, військовополонені) [5, с. 59].

Після евакуації постраждалого з зони впливу хлору, його необхідно якомога щільніше вкрити наявною тканиною, та протягом 15 хвилин дати подихати парами води, або за можливості аерозолем 0,5 % розчину питної соди [6]. За потреби постраждалому може бути надана серцево-легенева реанімація.

Фосген – безбарвний газ із задушливим, подразнюючим запахом, схожим на запах вологого сіна або піску. Однак, на низьких концентраціях фосген може не мати відчутного запаху, що робить його особливо небезпечним, оскільки людина може вдихати його, не відчуваючи небезпеки. Симптоматика при

отруєнні фосгеном є майже ідентичною до хлору, проте основною відмінністю у цьому випадку є такий симптом як ціаноз (посиніння шкіри).

Підготовка до евакуації при отруєнні фосгеном у даному випадку відрізняється тим, що він є ще більш небезпечним для дихальних шляхів ніж попередня сполука, а отже особовий склад ні в якому разі не повинен вирушати у червону зону без засобів захисту дихання.

При наданні першої допомоги перш за все необхідно зняти із постраждалої особи її одяг, після чого промивати її очі теплою водою протягом 15-20 хвилин. За особою, яка постраждала від отруєння фосгеном слід спостерігати протягом 48 годин, адже за цей час у неї може розвинутися набряк легень [5].

Отже, надання домедичної допомоги при хімічних опіках та отруєннях має низку тактичних особливостей на які обов'язково слід звертати увагу. Основним правилом при наданні допомоги постраждалим від даного виду отруєння є особиста безпека, а саме використання засобів індивідуального захисту, таких як протигази, спеціальні рукавички, захисні плащі, тощо.

Основним способом боротьби з хімічними опіками є вода, проте способи її застосування різняться в залежності від впливу конкретної отруйної речовини. Національне законодавство у сфері нормативного регулювання надання домедичної допомоги при невідкладних станах потребує суттєвого вдосконалення та розширення у темі домедичної допомоги при отруєнні від нових видів хімічної зброї.

Особливу увагу з досліджуваної теми варто також приділити навчанню курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ України, оскільки в майбутньому їх професійна діяльність може бути пов'язана з допомогою постраждалим внаслідок техногенних катастроф, а також враження хімічною зброєю внаслідок військових подій в Україні.

1. Звіт Генерального штабу Збройних сил України від 27.12.2023 URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/711641747815573?ref=embed_post (дата звернення: 19.02.2024)

2. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#n608>

3. Скрипченко І. Т. Термінологічний словник-довідник з домедичної допомоги для майбутніх правоохоронців / І. Т. Скрипченко, Х. С. Данилюк. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6636/1/%d0%a1%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%94%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%b4%20%d0%bf%d1%96%d0%b4%d0%b3%d0%be%d1%822021.pdf>

4. Курс допомоги пораненим під час бойових дій (ТССС), Модуль 18: Опіки, 2023 р., 24 с. URL: <https://tccc.org.ua/guide/module-18-burns-cmc>

5. Мислива О. О. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домедичної та медичної) допомоги постраждалим особам: навч. посіб. / О.О. Мислива. – Дніпро: ДДУВС, 2018. – 144 с. URL: <file:///D:/%D0%91%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B5/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BC%D0%B>

5%D0%B4%202018.pdf

6. Що робити у разі хімічної атаки або аварії на хімпідприємстві, Рівненська обласна державна адміністрація. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.rv.gov.ua/shcho-robity-u-razi-himichnoyi-ataki-abo-avariyi-na-himpidpriyemstvi> (дата звернення: 19.02.2024)

Лілія ПОЛУНІНА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення діяльності НГУ
Київського інституту
Національної гвардії України
Данило ВОЛОШИН,
здобувач вищої освіти
Факультету службово-бойової
діяльності Київського інституту
Національної гвардії України

ЩОДО ПОНЯТТЯ ЗАБОРОНЕНИХ ЗАСОБІВ І МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ

Війна історично завжди супроводжувала розвиток людства, але згодом світове співтовариство зрозуміло руйнівну силу воєнних конфліктів та спрямувало свої зусилля на обмеження жорстокості і руйнувань, пов'язаних із воєнними конфліктами.

Під час, вже існуючого воєнного конфлікту, ворогуючі сторони повинні не тільки визначити ціль своєї боротьби, але також забезпечити захист найбільш беззахисних членів суспільства – цивільних осіб, поранених та військовополонених. У цьому контексті міжнародні нормативно-правові документи стають важливими інструментами, що регулюють ведення війни і забороняють використання певних методів та засобів, які призводять до надмірної жорстокості та страждань вказаних осіб.

Тому, розгляд, дослідження та виконання сторонами збройного конфлікту міжнародно-правових норми, які спрямовані на обмеження та заборону певних методів і засобів ведення воєнних дій є важливим елементом впливу на міжнародну спільноту щодо захист прав людини під час воєнних конфліктів.

На сьогодні існує велика кількість міжнародних документів, що регулюють використання певних засобів та методів війни:

1. Женевські конвенції. Це чотири міжнародні угоди, прийняті у 1949 році, які стосуються захисту поранених та військовополонених, а також цивільних осіб в час війни.

2. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977 р.). Протоколи

розширюють права та захист, наданий Женевським конвенціями, і забороняють використання певних видів зброї.

3. Статут Міжнародного кримінального суду (1998 р.). Встановлює, що військові лідери та інші особи можуть бути переслідувані та покарані за злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини проти миру. Статут надає основу для переслідування та покарання тих, хто порушує міжнародне право в конфліктах.

4. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення (1993 р.) [2].

5. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (1997 р.) [1].

6. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію (1980 р.) та протоколи до неї. Ці документи обмежують використання конкретних видів зброї, які можуть призводити до серйозного страждання та несуть загрозу для цивільного населення.

Іноземні дослідники в галузі міжнародного права Дженніфер Трахан, Джульєт Макінтайр, Дуглас Гілфойл і Тамсин Філіпа Пейдж заявили, що вторгнення в Україну порушує статут ООН і є злочином агресії відповідно до міжнародного кримінального права, злочини агресії переслідуються відповідно до універсальної юрисдикції.

Військовослужбовці РФ також створюють реальну загрозу для ядерних об'єктів на території України – обстрілюють атомні електростанції, руйнують сховища ядерних відходів тощо. У березні 2022 року Чорнобильська АЕС протягом декількох днів була повністю знеструмлена через дії російських військових. Це створювало загрозу виходу радіоактивних речовин у довкілля через зупинку роботи системи охолодження сховища ядерних відходів. А вже 4 березня 2022 року були обстріляні будівлі та блоки найбільшої в Європі Запорізької АЕС. В результаті обстрілу було пошкоджено перший енергоблок АЕС.

Загарбники на тимчасово захоплених українських територіях катують представників місцевої влади, а у разі їх згоди на співпрацю – підписують документи і залишають працювати. Станом на 25 березня 2022 у заручниках окупантів були мери 14 українських міст.

7. Відповідно за два роки повномасштабного вторгнення загинуло 68 журналістів. 10 з них загинули під час виконання професійних обов'язків, 58 – як учасники бойових дій або внаслідок російських обстрілів чи катувань (з них 45 загинули як учасники бойових дій, 13 – унаслідок російських обстрілів або катувань) [3].

Засвідчені численні випадки руйнувань житлової інфраструктури, вбивств мирних жителів і мародерства з боку військових РФ на захопленій українській території. Так, 3 квітня оприлюднено дані про масові вбивства,

катування та гвалтування цивільного населення у м. Бучі Київської області під час окупації міста російськими військами. Є документальні підтвердження того, що вбивства мирних мешканців здійснювалися за командами військового керівництва. Тіла вбитих у Бучі почали з'являтися на вулицях 11 березня, коли туди зайшли війська рф, їх видно на знімках супутника.

Від 24 лютого 2022 року, коли розпочався широкомасштабний збройний напад рф, до 30 червня 2023 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало: 25 170 жертв серед цивільного населення у 1 504 населених пунктах України, зокрема 9 177 загиблих і 15 993 поранених. За даними Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (ICMP) під час війни в Україні станом на 25 листопада 2022 року зникли безвісти понад 15 тис. людей. У Маріуполі, за оцінками української влади, загинули або зникли безвісти 25 тис. осіб. За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 6 липня 2022 року 991 дитина постраждала в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. При цьому 346 дітей загинуло та 645 поранено [4].

Російські окупанти вбивають мирних жителів, викрадають, катують українських журналістів, політиків і громадських діячів, вони також вивозять, депортують українських громадян, розстрілюють гуманітарні коридори, грабують підприємства, магазини й оселі українців, гвалтують жінок. Зафіксовані сотні випадків згвалтувань, зокрема неповнолітніх дівчат, зовсім маленьких дітей і навіть немовляти. В Україні станом на 22 квітня 2022 року вже зафіксовано 400 звернень щодо згвалтувань з боку російських військових. Серед жертв також є діти, пенсіонери, чоловіки. Зафіксовані випадки вимагання викупу за збереження життя заручників з погрозою їх вбивства у разі відмови.

Крім того, на тимчасово окупованих територіях освітній геноцид проявляється у забороні спілкуватися українською мовою, навчатися за українськими освітніми програмами, вивчати свою історію і читати українські книжки [5].

Управління Верховного комісара ООН з прав людини в своєму звіті від 4 жовтня 2023 року задокументувало шість позасудових страт українських військовополонених і підтвердило автентичність відео вбивства військового після фрази «Слава Україні» та відео обезголовлення військового [6].

Отже, не дивлячись на порушення всіх існуючих міжнародно-правових норм, покарання військових та керівництва рф є досить складним питанням. По-перше, міжнародне право працює тільки при загальній співпраці всіх сторін, а рф перестала бути його стороною, їх територія недоступна для міжнародного контингенту, який би міг заарештувати військових злочинців. По-друге, злочинців настільки багато, що судові процеси в будь яких відповідних установах можуть затягнутися на десятиліття, а ціна тільки судових витрат буде великою, оскільки кожен російський військовослужбовець є військовим злочинцем, який виконує злочинний наказ і вчиняє військові злочини.

Сучасна міжнародна судова система не здатна до здійснення швидкого правосуддя та постановлення справедливого вироку. Наша держава легко змириться із вироками винесеними хоча б офіцерському складу зс рф, якщо такі взагалі будуть, з огляду на сучасні тенденції до замороження конфлікту. Але чи буде задоволений український народ? Чи будуть задоволені родичі загиблих, власники зруйнованих домівок, батьки дітей, що виростили в страху та під звук тривоги? Звісно ні, оскільки міжнародне гуманітарне право не розраховане на справедливий суд, лише на політичну коректність.

1. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення: *Міжнародний документ від 18.09.1997*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text.

2. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення: *Міжнародний документ від 13.01.1993*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text.

3. Скільки журналістів Росія вбила в Україні за час війни: названо цифри. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/stalo-vidomo-skilki-zhurnalistiv-zahinuli-vid-pochatku-vijni-v-ukrajini-966102.html>.

2. ООН підтвердила загибель 9701 цивільного в Україні від початку повномасштабної війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3766528-oon-pidтверdila-zagibel-9701-civilnogo-v-ukraini-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni.html>.

3. Освітній геноцид – складова російського геноциду українського народу. URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-henotsyd-skladova-rosiyskoho-henotsydu-ukrainskoho-narodu/2022/05/26/>.

4. Україна і світ – проти російської агресії. Санкції в дії. URL: <https://szru.gov.ua/news-media/publications/061023-ukraina-i-svit--proty-rosiiskoi-ahresii-sanktsii-v-dii>.

Ілля ПОЛЬЩА,
здобувач ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Катерина КОРОЛЬ,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки.
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська культура завжди залишається надзвичайно актуальною як в мирний час, так в умовах воєнної агресії, оскільки вона відображає духовну сутність нації, її історію, традиції та цінності. В таких складних умовах

культура стає важливим фактором єднання народу, підтримки морального духу та визначення національної ідентичності.

Кожна нація у світі, в процесі свого становлення та розвитку, проходила свій, неповторний унікальний шлях об'єднання, використовуючи ті чи інші засоби та чинники консолідації в різні історичні періоди. Не є винятком і Українська держава, котра як молода конституційна демократія проходить нелегкий та тернистий шлях консолідації нації [1, с.27.].

Одним зі способів, яким українська культура виявляє свою актуальність, є збереження та підтримка мови, традицій, народних обрядів та звичаїв. Українцям важливо пам'ятати свою історію та культурні коріння, щоб зберегти свою ідентичність в умовах зовнішнього тиску та воєнного конфлікту.

У статті 1 Закону України «Про культуру» визначено, що «культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [2]. Цей Закон визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них.

Зазначимо, що розвиток української культури відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні ідентичності нації. Це процес, який охоплює не лише мистецтво, літературу та музику, а й мову, традиції, звичаї, кулінарію та інші аспекти культурного життя.

У статті 11 Конституції України проголошено, що «держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [3].

Отже, консолідація української нації та зміцнення ідентичності має багато чинників, а їх складові процеси розвитку культури можна розглядати на різних етапах. До чинників консолідації української нації відносяться: 1) мова (збереження і розвиток української мови); 2) історична пам'ять (це знання та відображення історичних подій, особливо тих, що стосуються боротьби за незалежність та важливих подій національної історії); 3) традиції та звичаї (передача і підтримка національних традицій, свят, обрядів та звичаїв від покоління до покоління); 4) культурні цінності (поширення та підтримка культурних цінностей, які відображають духовність та історію нації); 5) мистецтво і література (розвиток української літератури, мистецтва та музики, які відображають дух та ідентичність українського народу).

Звертаємо увагу на складові процеси розвитку української культури на різних етапах: 1) давньоруський період (IX-XIII століття), який

характеризується розвитком київської Русі, формуванням християнства, розвитком літературної та архітектурної спадщини; 2) період розквіту козацтва (XVI-XVII століття), який включає розвиток козацької культури, поширення української мови та літератури; 4) період українського національного відродження (XIX століття), в якому відбувалися такі процеси як: поширення української культури та літератури, національно-визвольний рух, заснування українських освітніх і культурних установ; 5) радянський період (XX століття), це період суцільного впливу радянської ідеології на культуру, період репресій та заборон на національні символи; 6) сучасний період (після 1991 року), в якому відбуваються розвиток української культури після отримання незалежності, зміцнення національної свідомості, відновлення та розвиток української мови та літератури, підтримка мистецтва та культурних ініціатив.

Отже, кожен етап розвитку української культури має свої особливості та внесок у формування національної ідентичності. Сучасний період, після отримання незалежності, є періодом активного відродження та розвитку української культури на всіх рівнях, що сприяє консолідації українського народу та зміцненню його ідентичності.

Необхідно визнати, що одним з ключових аспектів консолідації та зміцнення ідентичності через культуру є розвиток української мови. Мова є не лише засобом комунікації, а й носієм культурних цінностей, традицій та історії. Підтримка мови через її вивчення, популяризацію та захист від зовнішніх впливів сприяє зміцненню національної ідентичності.

Українська мова зазнала протягом історії величезну кількість обмежень та заборон, але яку, завдяки боротьбі мільйонів українців, вдалося зберегти та донести сучасним поколінням [1, с. 27].

Переломним моментом в утвердженні української мови та її статусу як державної стало прийняття Конституції України в 1996 році. В статті 10 Конституції України проголошено: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [3].

Важливим етапом у становленні української мови як державної та її нормативне закріплення як чинника консолідації української нації стало прийняття у 2019 році Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [4].

Звернемо увагу на те, що в преамбулі цього Закону зазначається, що Верховна Рада України, серед іншого, приймає цей закон, «усвідомлюючи, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни та дала офіційну назву державі, а також є базовим системоутворюючим складником української громадянської нації; прагнучи до посилення державотворчих і консолідаційних функцій української мови,

підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України; маючи на меті створення належних умов для забезпечення і захисту мовних прав і потреб українців» [4].

Надзвичайно важливим актом стає схвалення на рівні Кабінету Міністрів України в травні 2021 року розпорядженням Кабінету Міністрів України «Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» [5].

Концепцію передбачено, що «державна мова за умови її повноцінного функціонування повинна консолідувати суспільство, стимулювати процес розвитку і зростання добробуту держави та її громадян» [5].

Отже, питання утвердження статусу української мови як державної, незважаючи на всі події останніх десятиліть, залишається актуальним та потребує особливої уваги з боку держави. [5].

На думку Кобрини В., статус української мови як державної є основним (фундаментальним) чинником консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій, культури та релігійної самобутності. Це та доконечна умова існування нації, яка дозволила українцям вижити протягом століть поневолення та зберегти свою ідентичність. Доказом цього, є факт, що українці створили найбільшу кількість народних пісень у світі (близько 200 тисяч), а фонотека ЮНЕСКО сьогодні налічує близько 15,5 тисяч українських народних пісень [1. с.37].

Відомо, що Петриківський розпис, або «Петриківка» – українське декоративно-орнаментальне народне малярство – внесено у 2013-му до Списку Всесвітньої нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. В липні 2022 року ЮНЕСКО визначило український борщ як елемент нематеріальної культурної спадщини.

Українська культура також має потужний потенціал у міжнародному спілкуванні та дипломатії. Поширення української літератури, музики та мистецтва за кордон сприяє позитивному сприйняттю України світовою громадськістю та сприяє встановленню міжнародних партнерств.

Зазначимо, що українські звичаї та традиції, разом з літературними творами відомих письменників, складають важливу частину спадщини української культури. Деякі приклади цих звичаїв та традицій, а також письменників, які висвітлюють їх у своїх творах, включають:

1) різдвяні та великодні обряди які містять в собі пісні, обрядові страви виготовлення писанок (розписаних яєць) та інші символічні дії. Літературні твори Михайла Старицького, Івана Франка, Лесі Українки та інших письменників часто описують ці традиції.;

2) святкування Івана Купала: це давнє свято, пов'язане з обрядами поклоніння сонцю, воді та вогню. Описи цього свята можна знайти у творах Тараса Шевченка, Івана Франка та Ольги Кобилянської;

3) весільні обряди, які містять в собі традиційні пісні, танці, обряд

весільного вінка та інші ритуали. Ці обряди часто відображаються у творах Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та Марки Вовчок;

4) українська вишивка та народний одяг є важливими елементами української культури. Описи вишивок та одягу можна знайти у творах Григорія Квітки-Основ'яненка, Лесі Українки та Олександра Довженка.

Таким чином, процес створення і передавання всього найкращого, формування культурної традиції є своєрідною потребою кожної нації. Упродовж усього часу свого існування український народ творив культуру, яка постійно збагачувалась, незважаючи на постійну загрозу знищення етносу та його асиміляції.

Отже, в умовах воєнної агресії розвиток української культури залишається надзвичайно важливим як для внутрішнього, так і для зовнішнього сприйняття країни.

Таким чином, розвиток української культури є ключовим фактором консолідації та зміцнення національної ідентичності, що відбувається через збереження та розвиток мови, традицій, мистецтва та спільних цінностей.

1. Кобрин В. Державна мова як чинник (форма) консолідації української нації: історичні парадокси та новітні тенденції Український часопис конституційного права. 2023. №2. С. 26-40.

2. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*, 2011 р., № 24, ст. 168 із наступними змінами.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами).

4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81 (зі змінами).

5. Концепція Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. № 474-р.

Богдан ПРИСТИНСЬКИЙ,
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Марина ЛОГІНОВА,
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну багато населених пунктів нашої держави опинилися поряд із лінією розмежування бойового зіткнення. Незважаючи на постійну загрозу для життя та інші фактори багато підприємств та працівників на цих підприємствах вимушені щоденно працювати в таких умовах, щоб забезпечити українське суспільство необхідними товарами. В умовах правового режиму воєнного стану деякі права та свободи громадян визначені Конституцією України можуть обмежуватися, у зв'язку з цим ми хочемо проаналізувати особливості виплати заробітної плати в умовах воєнного стану, та правомірні умови щодо її затримки.

Перш за все, необхідно з'ясувати визначення терміну заробітна плата. Відповідно до статті 94 Кодексу законів про працю України Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Відповідно до цієї ж статті, розмір заробітної може змінюватися залежно від складності та умов праці, а також визначається трудовим договором та роботодавцем [1].

Відповідно до статті 97 Кодексу законів про працю України оплата праці працівників здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі здійснюються роботодавцем після виконання зобов'язань щодо оплати праці [1]. Також, відповідно до частини статті 24 Закону України «Про оплату праці» своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості [2]. Ці норми означають, що перед будь-якими іншими платежами роботодавець повинен спочатку виконати свої зобов'язання щодо оплати праці працівників. Інші платежі, які не стосуються безпосередньо оплати праці, можуть бути здійснені після того, як роботодавець виконав свої обов'язки щодо виплати заробітної плати працівникам.

15 березня 2022 року прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», відповідно до якого на період дії воєнного стану запроваджуються обмеження конституційних прав і свобод

людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України [3]. Вищезазначені статті передбачають право заробляти на життя працею, яку особа вільно обирає, а також право працівників на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів [4].

Відповідно до частини 3 статті 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили [3]. Для конкретизації випадків затримки заробітної плати роботодавцем необхідно навести визначення поняттю «бойові дії». Відповідно до статті 1 Закону України «Про оборону України» бойові дії – форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння) [5]. Таким чином, зрозуміло, що однією з необхідних умов при яких заробітна плата може затримуватись на законних підставах, є наявність збройного конфлікту на певній адміністративній ділянці території України, а також участь у збройному протистоянні комбатантів з обох сторін, із застосуванням зброї.

Отже, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регулює основні суспільні відносини у сфері обмеження умов праці, а також прав працівника під час дії правового режиму воєнного стану. Наведена вище норма даного нормативно-правового акту, щодо затримки заробітної плати обумовлена об'єктивною неможливістю здійснити відповідні транзакції роботодавцем через ризик для його життя, тому ця стаття цілком відповідає приписам статті 3 Конституції України. Незважаючи на зазначене вище право роботодавця, відповідно до законодавства, звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати, що не дає визначеним суб'єктам зловживати своїм правом.

1. Кодекс законів про працю України від 24.12.2023 № 322-08
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Про оплату праці: Закон України від 01.04.2023 № 108/95-ВР
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 24.12.2023 № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

4. Конституція України від 01.01.2020
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про оборону України: Закон України від 15.04.2023 №1932-ХІІ
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

Рагімлі Захра БАХЛУЛ КИЗИ,
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Олена НАГОРНА,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

В українській юридичній науці продовжує існувати актуальна проблема, яка залишається необхідною, навіть не зважаючи на те, що її обговорювали протягом багатьох десятиліть. Ця проблема стосується визначення юридичної природи господарського права. Господарське право, як важливий елемент системи права, здатне взаємодіяти з цивільним правом, визначає правові рамки господарської діяльності та є важливим фактором у формуванні цивільних відносин. У цій статті розглядається теоретичний аспект взаємодії господарського права та цивільних відносин, а також розглядаються практичні наслідки цієї взаємодії для економічного розвитку суспільства.

Господарське право виступає суттєвим елементом системи цивільних відносин, взаємодія якого сприяє ефективному функціонуванню економічних суб'єктів. Ця взаємодія визначається великою кількістю аспектів, включаючи регулювання господарських контрактів, власності, конкуренції та відповідальності. Господарське право встановлює правові рамки для цивільних відносин, сприяючи стабільності та прозорості в економічному середовищі. Враховуючи динаміку розвитку бізнесу та технологій, господарське право постійно адаптується, щоб відповідати потребам сучасного суспільства та сприяти розвитку цивільних відносин в господарській сфері.

У деяких випадках дослідники акцентують увагу на тому, що право виступає як регулятор суспільних відносин, що формується під впливом об'єктивного розвитку суспільства. У інших випадках їхній фокус приділяється переважно нормативному аспекту терміна, тобто на тому, що право представляє собою систему правил, встановлених і забезпечених державою. Ця різноманітність поглядів на сутність поняття «право» відображена в його формулюванні в різних правових галузях, зокрема в галузі господарського права.

В аналізі господарського права як галузі законодавства більшість

експертів погоджується із загальним твердженням, що господарське законодавство є складовою галузі господарського права. Воно охоплює основні закони та нормативно-правові акти, пов'язані із здійсненням господарської діяльності та регулює правові відносини у цьому контексті.

В.С. Щербина стверджує, що загальне визначення господарського законодавства може бути подане як система нормативних актів, що, відповідно до закону, є інституційними джерелами господарського права [2, с. 77]. Поняття «господарське право» розглядається також як об'єкт наукового дослідження.

Галузь господарського права як наука вивчає історію формування та розвитку системи юридичного регулювання господарських відносин в Україні та за її межами. Вона виявляє закономірності, тенденції та прогалини в правовому регулюванні господарських відносин і розробляє рекомендації для покращення як юридичного регулювання, так і практики його застосування. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні наукові методи, такі як аналіз, синтез, історичний, порівняльно-правовий, евристичний, синергетичний [3, с. 7].

Метою господарського права є гарантування обґрунтованості та ефективності процесу створення норм, визначення критеріїв оцінки відповідності галузі закономірностям та принципам правового регулювання, розробка оптимальних механізмів реалізації норм господарського права, уніфікація понять, пояснення правотворчих та правозастосовних рішень, а також прогнозування наслідків порушення закономірностей правового регулювання.

У науковому середовищі господарське право також розглядається як предмет вивчення в освітньому процесі. За словами Т. І. Швидкої, господарське право як навчальна дисципліна представляє собою збірні знань і навичок з правового регулювання господарської діяльності та використання відповідних правових норм у практиці господарювання в рамках професійної юридичної діяльності [3, с. 7]. Вчені в галузі економіки розглядають навчальний предмет «господарське право» як складову, яку можна умовно поділити на загальну та особливу, хоча цей поділ є дещо умовним.

Навчальна дисципліна «Господарське право» базується на досягненнях господарсько-правової науки, охоплюючи історію становлення, функціональні аспекти господарського права, його тенденції розвитку та удосконалення. Дисципліна передбачає аналіз та вивчення основних принципів правового регулювання господарських відносин, а також практичний аналіз застосування законодавчих актів у галузі господарського права.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що господарське право є загальнообов'язковою системою правил поведінки для суб'єктів господарської діяльності, що регулюють правові відносини, виникаючи під час здійснення господарської діяльності. Науковий аналіз

показує, що господарське право є не лише елементом цивільних відносин, а й ключовим регулятором їх розвитку. Вплив господарського права на цивільні відносини виявляється в регулюванні контрактів, захисті прав та обов'язків сторін, а також в формуванні відповідальності за порушення умов угод. Господарське право розглядається як галузь права, як законодавство, як наука і як навчальна дисципліна. Галузь господарського права можна визначити як сферу права, де предметом є господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності конкретного суб'єкта господарювання.. Ці відносини можуть стосуватися захисту прав та законних інтересів учасників господарських відносин, їх регулювання й відповідальності за порушення.

Господарське право як наука є теоретичним узагальненням і аналітичною оцінкою, що стосується різних аспектів господарських правовідносин. Як наукова галузь, господарське право повинно максимально враховувати всі аспекти суспільного життя, оскільки в іншому випадку його розвиток ставав би регресивним.

Господарське право, як навчальна дисципліна, є складовою навчального процесу, яка дозволяє отримати знання щодо господарського права як галузі і науки. Основна мета цієї дисципліни полягає в тому, щоб навчити студентів застосовувати теоретичні знання у розв'язанні практичних питань та вирішенні конкретних професійних ситуацій в області регулювання господарських відносин.

1. Цивільне право. Загальна частина: навч. посібник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, В. Д. Зорі, В. В. Кузнецова та ін. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2018. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком інтер, 2013. 640 с.

2. Швидка Т. І., Кузміна М. М. Господарське право (в схемах та таблицях): навч. посіб. для студентів та аспірантів юридичних та економічних спеціальностей. Харків: Юрайт, 2017. 114 с.

3. Знаменський Г. Господарське право України: сучасний стан та перспективи. Юридична Україна. 2015. № 10–12. С. 91–97.

Владислав РЕШЕТНЯК,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу факультету
підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Науковий керівник:
Олександр ЖУРАВЕЛЬ,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
спеціальної-фізичної підготовки,
доктор філософії

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ РУКОПАШНОГО БОЮ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасному світі значення розвитку та удосконалення фізичних властивостей та рухових навичок вкрай важливе, особливо в контексті методики навчання спортивних дисциплін. Спортивне тренування визначається як спеціалізований педагогічний процес, спрямований на підвищення рухової та спеціальної працездатності, що сприяє досягненню високих результатів у конкретній галузі спорту. Інтерес до занять фізичною культурою посилюється через акцент на навчанні координаційних здібностей.

Щоб уникнути травм під час тренувань, необхідно ретельно підготувати тренувальний майданчик та організм спортсменів до фізичних навантажень. Розминка відіграє важливу роль у підготовці організму до навантаження, активізуючи нервово-м'язову систему, серцево-судинну та дихальну системи. Експерти рекомендують включати до розминки загальні та спеціальні вправи, остання спрямована на активізацію тих частин нервово-м'язової системи, які будуть залучені під час наступного фізичного навантаження [1, с. 7].

Навантаження має бути адаптованим до індивідуальних можливостей кожного спортсмена. Кожній групі надається достатньо інструкторів для забезпечення контролю за кожним учасником. Максимальна тривалість розминки не перевищує 20 хвилин, після чого потрібно зменшити темп та обсяг навантаження [2, с. 50].

Для професійних поліцейських володіння технікою рукопашного бою є важливою умовою успіху в їхній діяльності, оскільки це забезпечує їхню безпеку та ефективність в захисті. Техніка виконання прийомів рукопашного бою вимагає раціонального використання опорно-рухового апарату, збереження оптимального положення тіла та точність у виконанні рухів. Ефективність виконання цієї техніки визначається різноманітними факторами,

включаючи врахування умов професійної діяльності та правові норми. Після розминки переходимо до основної частини тренування, під час якої курсанти повинні контролювати свій пульс під керівництвом викладача не лише під час навантажень, але й під час виконання вправ і прийомів [4, с. 7].

В сучасному світі, навчально-тренувальні заняття з рукопашного бою виконують важливу роль у підготовці працівників правоохоронних органів. Завдання цих занять полягає у моделюванні різних ситуацій, які можуть виникнути в реальних бойових умовах. Це включає сценарії з елементами небезпеки та в обмеженому просторі, такі як бій під час фізичної та функціональної втоми, затримання одного проти двох або трьох суперників, а також ситуації, пов'язані з перешкодами, стріляниною або вибухами. Формування сміливості, рішучості та впевненості у власних силах є важливою метою навчання рукопашного бою [3, с. 16]. Однак, дії під час затримання відрізняються від спортивних поєдинків, де є можливість розвідки, зміни тактики та взаємодії з тренером. Навіть найменше невірне рішення під час затримання може призвести до серйозних наслідків, включаючи загрозу для життя громадян та співробітників.

Обмежений простір ставить свої вимоги до техніки бойової роботи. У таких умовах ефективність використання прийомів залежить від кількох чинників. Перш за все, бойові прийоми повинні забезпечувати швидке та ефективне нейтралізування злочинця. Крім того, важливо використовувати техніку, яка надає перевагу на середніх та ближніх дистанціях, а також швидко переходити від ударів до захоплення [4, с. 91].

У ситуаціях обмеженого простору важливо використовувати найефективніші дії та удари, зосереджуючись на больових точках противника. Також, важливо враховувати можливості використання оточуючого середовища для вигоди в атаках та обороні. Лікті можуть бути ефективними інструментами як для атаки, так і для захисту в обмеженому просторі. Важливою перевагою у таких умовах є можливість виконувати дії з найкоротшої траєкторії та непомітні удари з ближньої дистанції [2, с. 11].

Усі ці аспекти підкреслюють значення навчання рукопашного бою для працівників правоохоронних органів. Володіння технікою рукопашного бою дозволяє підвищити ефективність дій під час затримання злочинців та забезпечує необхідний рівень фізичної та професійної підготовки для успішного виконання службових обов'язків.

1. Вако І. Техніка рукопашного бою в аспекті підготовки фахівців силових структур : навч. посібник. Beau Bassin : Globe Edit, 2020. С. 25–226.

2. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників національної поліції України : навч. посібник. Київ, 2019. С. 24.

3. Дідковський В. А., Кузенков О.В. Силоне затримання неозброєного правопорушника : навч. посібник. Київ, 2014. С. 8–210.

4. Козенко С. М., Дякін Я. О., Лігай Д. Д. Стійки, пересування. Удари руками, ногами, захисні та контрабуючі дії. Київ, 2019. С. 14–28.

Людмила РИБАЛЬЧЕНКО,
доцент кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент
Каріна СЕРЕМЧУК,
курсант групи КП-231
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, суттєво ускладнив та посилив виклики та загрози національній безпеці. Забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану є важливим викликом, з яким сьогодні стикається Україна. На жаль, наразі не існує всеосяжного дослідження цієї проблеми, оскільки вчені зосереджуються на окремих аспектах, таких як захист прав людини, аналіз правового поля, вивчення пропаганди як інструменту гібридної війни, та дослідження загроз суверенітету держави.

Для ефективного вирішення цієї проблеми, потрібно визначити всі виклики, з якими стикається Україна в процесі забезпечення національної безпеки. Це включає розробку ефективних механізмів боротьби з корупцією, формування дієвих засобів обороноздатності, здійснення належної інформаційної політики, побудова міцної фінансової системи та інше.

На сьогоднішній день, питання національної безпеки виходять на передній план для більшості країн світу. Це спричинено змінами в глобальному безпековому середовищі, яке зараз включає велику кількість різноманітних загроз та викликів. Враховуючи це, а також участь України в євроінтеграційних та міжнародних процесах, забезпечення належного рівня національної безпеки має стати ключовим завданням [3, с. 178-179].

Система національної безпеки охоплює різні області: військову, економічну, інформаційну, екологічну, продовольчу, соціальну, політичну, духовно-моральну тощо. Кожна з цих сфер має свої власні механізми, форми та методи для забезпечення безпеки.

Так, однією з проблем, пов'язаних з забезпеченням національної безпеки, включають перегляд концепції освітньої системи, оновлення методів формування освітніх стандартів та створення цифрового простору в системі освіти.

Наприклад в США державна політика в галузі освіти, що впливає на

національну безпеку, визначає, що останніми роками для забезпечення національної безпеки в США пріоритетними областями знань та навчання стали природничі, математичні, технічні, комп'ютерні науки (STEM) та сучасні іноземні мови. Основні напрямки застосування знань у сфері STEM-освіти включають штучний інтелект, кібербезпеку, квантову інформатику, передові технології та виробництво.

Законодавча влада держави розробила та прийняла ряд законодавчих актів, що враховують реальні загрози незалежності, суверенітету та демократії України. Однак, недостатня ефективність державних органів ускладнює формування та реалізацію ефективної політики. Паралельно, публічне управління системою забезпечення національної безпеки, серед інших ключових аспектів, зосереджує увагу на зростанні дефіциту фінансових ресурсів, що ускладнює виділення коштів для виробництва та закупівлі сучасного озброєння та військової техніки в необхідних обсягах [4].

Наступною проблемою є розробка ефективних засобів оборони країни, перерозподіл фінансування з урахуванням розвитку оборонно-промислового комплексу, створення науково-дослідних лабораторій, які спрямовані на розробку нових методів захисту населення та військовослужбовців, а також розробка та тестування інноваційної зброї [2].

Іншою важливою проблемою національної безпеки є інформаційна безпека, яка включає захист суспільства від фейкових новин та спотвореної інформації. Такі інформаційні загрози можуть викликати паніку серед населення, негативне ставлення до рішень державних органів, а також втрату довіри до них. У воєнний час це може призвести до катастрофічних наслідків.

Однією з основних проблем, що негативно впливають на стан інформаційної безпеки, є збільшення можливостей інформаційно-технічного впливу на інформаційну інфраструктуру для воєнних цілей. Паралельно, активізується робота організацій, які проводять розвідку щодо діяльності наукових установ та підприємств держави, включаючи оборонно-промисловий комплекс [1].

На сучасному етапі розвитку світу, ментальна безпека стає ключовим фактором для виживання суспільства та держави в контексті забезпечення національної безпеки. Воєнні дії, інформаційні виклики та глобалізаційні процеси створюють значну загрозу для ментальності, викликаючи специфічні побічні ефекти. Важливо пам'ятати, що інформатизація та глобалізація – це об'єктивні процеси, які неможливо зупинити або повернути назад.

Окрім негативних чинників, глобалізація та інформатизація мають і позитивні аспекти, тому вплив глобалізаційних процесів необхідно враховувати з метою компенсації ментальних витрат в механізмі забезпечення національної безпеки. Однак, головною загрозою для ментальної безпеки не є глобалізація, а найсерйозніший деструктивний вплив на ментальність викликають інформаційні викривлення та фейки.

Однією з ключових проблем в системі забезпечення національної

безпеки є фінансування. Фінансова безпека як важлива частина національної безпеки є фундаментом для економічного розвитку країни, підтримки її суверенітету та цілісності, а також забезпечення достатнього рівня життя для громадян. У воєнний час, питання фінансової безпеки набуває особливої важливості, оскільки оборона країни, армія та органи оборони та захисту залежать від наявності достатніх та стабільних фінансових ресурсів, як внутрішніх, так і залучених з міжнародної допомоги.

Отже, забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану потребує комплексного та системного підходу, який має враховувати як проблемні питання, так і особливості цього складного періоду. Важливою є консолідація зусиль усіх гілок влади, силових структур, громадянського суспільства та міжнародних партнерів для протидії викликам та загрозам, що постали перед Україною.

1. Богданович В. Ю., Вороч Б. О., Марко Є. І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/download/168924/168736/372345>.
2. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.
3. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. Політичний менеджмент. 2012. № 1–2. С.177-185.
4. Herman A. America's STEM Crisis Threatens Our National Security. American Affairs. 2019. III (1). Available from: <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.

Діана РУКІНА,
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Анатолій ШИЯН,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Практичні проблеми проведення обшуку в умовах воєнного стану на території України обумовили пошук нових шляхів їх розв'язання, що сприяло удосконаленню національного кримінального процесуального законодавства.

Серед законодавчих положень, що визначають порядок проведення обшуку в умовах воєнного стану, важливе місце посідають ті, які регламентують деталі його проведення, оскільки ведення військових (бойових) дій ускладнює загальний порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії (далі – СРД). Тому існує нагальна потреба в процесуальному аналізі, який би враховував особливості проведення обшуку під час воєнного стану.

Спираючись на норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), варто зазначити, що обшук може проводитися слідчими, дізнавачами і прокурорами, а його характерною ознакою є примусовий характер, оскільки йдеться про проникнення в чийсь житло або інше володіння. Зазвичай обшук може проводитися лише на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що проводить указану СРД.

Доволі цікавою особливістю здійснення обшуку в умовах воєнного стану є можливість його проведення в житлі чи іншому володінні особи, а також самої особи без участі понятих, проте лише у випадку, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або існує загроза їхньому життю чи здоров'ю. Це повністю суперечить загальному правилу про обов'язкову присутність понятих під час обшуку в кількості не менше двох осіб. При цьому хід і результати таких дій мають обов'язково фіксуватися доступними технічними засобами шляхом здійснення відеозапису з метою недопущення не лише порушення законних інтересів підозрюваного, а й зловживання процесуальними правами та обов'язками з боку уповноважених осіб [1, с. 134-135]. Крім того, важливо, щоб така відеофіксація здійснювалася безперервно та відтворювала всі етапи вилучення виявлених предметів/майна, які містять або можуть містити інформацію, що має значення для кримінального провадження. Проте це фактично зводить нанівець можливість захисту осіб, які піддаються безпосередньому обшуку, що є вкрай небезпечним у разі застосування такої практики [2, с. 105].

Окрім цього, відповідно до вимог ч. 6 ст. 236 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор має право відкрити чи деактивувати системи логічного захисту комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку в тому випадку, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкривати чи обшук здійснюється за відсутності осіб, які володіють житлом чи іншим володінням особи [3].

Відзначимо, що якщо під час обшуку слідчий, дізнавач, прокурор віднайде можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку (мобільних телефонів), без попереднього отримання дозволу на проведення таких дій, проте він має всі підстави вважати, що наявна інформація дозволить забезпечити виконання завдання кримінального провадження – встановлення обставин справи, то згідно з абз. 2 ч. 6 ст. 236 КПК України зазначені особи мають право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних та інших даних, що на них

містяться, на місці проведення обшуку. Враховуючи приписи згаданого абзацу, є підстави стверджувати, що ця норма не визначає можливість вилучення конкретних доказів (комп'ютерних систем або їх частин, мобільних телефонів), оскільки в ній вказано саме про їх дослідження на місці проведення обшуку.

Ще одним важливим аспектом проведення обшуку в умовах воєнного стану є процес фіксації його ходу та результатів. З положень КПК України випливає, що протокол обшуку складається слідчим, прокурором під час проведення цієї СРД або безпосередньо після її закінчення. Водночас, згідно з вимогами ч. 1 ст. 615 КПК України, в умовах воєнного стану слідчому, дізнавачеві, прокурору, який проводив обшук, дозволяється складати протокол цієї СРД протягом 72 годин після закінчення обшуку [3]. Видається, що в таких випадках у протоколі доцільно зазначити причини, які завадили складенню цього процесуального документа під час проведення обшуку або безпосередньо після його закінчення. Слід також зазначити, що складений у такий спосіб протокол може мати певні процесуальні недоліки, оскільки на цьому етапі він засвідчується лише підписом особи, яка проводила обшук, тобто слідчого, дізнавача або прокурора. При цьому не завжди є можливість засвідчити хід і результати обшуку підписами інших осіб, які брали участь у його проведенні.

Також є актуальним питання, на якій підставі і в якому порядку слід викликати осіб, котрі були присутні при проведенні обшуку, для підписання протоколу через сімдесят дві години після його завершення. Відповідно до ч. 1 ст. 133 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого, іншого учасника кримінального провадження для здійснення допиту або інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, але при цьому слід мати на увазі, що підписання ухвали про проведення обшуку не є процесуальною дією. Тут також варто згадати положення статті 19 Конституції України. Відповідно до чого, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [4]. Зрештою, слідчий чи прокурор зобов'язаний діяти лише відповідно до вимог Конституції України та КПК України.

Така ж сама проблема виникає й при участі захисника під час проведення обшуку. Адже підозрюваний, який обшукується, або в житлі чи іншому володінні якого проводиться обшук, має право на участь захисника. Кримінальна процесуальна новела проведення процесуальних дій в умовах воєнного стану передбачає, що в таких умовах дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує дистанційну участь захисника із застосуванням засобів відео-, аудіозв'язку, в тому числі в разі неможливості явки захисника. Якщо захисник у проведенні обшуку брав участь дистанційно, то проблема з підписанням ним необхідних документів також залишається. Принагідно зазначимо, що подібна проблема існує й у випадку участі адвоката при проведенні обшуку не в

підозрюваного, а в інших учасників кримінального провадження, які також мають право на участь адвоката при проведенні цієї СРД.

Виходячи з викладеного, є всі підстави стверджувати, що кримінальні процесуальні новели проведення обшуку в умовах воєнного стану, які допускають відсутність понятих під час цієї СРД, а також дистанційну участь захисника (адвоката), є доцільними. Адже завдяки їм виключається загроза життю та здоров'ю цим учасникам кримінального провадження, настання для них інших негативних наслідків (наприклад, затримання за порушення комендантської години). Але при цьому законодавець повинен дбати й забезпечувати дотримання принципу верховенства права особам, стосовно яких проводиться зазначена слідча (розшукова) дія. Поле для подальшого удосконалення правових норм в цьому напрямі досить велике.

1. Лисаченко С. Л. Засоби отримання відомостей від особи у досудовому кримінальному провадженні. монографія. Харків: Право, 2021. 280 с.
2. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 21 жовтня 2022 р. 404 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.

Діана РУКІНА,
студентка Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Таїсія ШЕВЧЕНКО,
т.в.о. завідувача кафедри
кримінально-правових дисциплін

МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ З УРАХУВАННЯМ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Домашнє насильство є негативним суспільним явищем, що становить ризик для власної, громадської та державної безпеки в цілому, яке своєю чергою, вимагає захисту прав і законних інтересів всіх представників сім'ї. Різноманітність форм вчинення та непомітність протиправних дій, пов'язаних із насильством у сім'ї, мотивів, цілей, знарядь тощо диктує необхідність спеціального технічного підходу до його розслідування. Через це розробка

методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильством у сім'ї допоможе правоохоронним органам у виконанні покладених на них обов'язків.

Так, О. В. Пчеліна підкреслила, що для того, щоб методики розслідування випадків вчинення домашнього насильства були прогресивними застосовуючи їх до відповідних правопорушень, правоохоронним органам, необхідно повноцінно враховувати специфіку домашнього насильства, а також його конкретні та реальні обставини [1, с. 330]. Насамперед відзначимо, що формування методів розслідування домашнього насильства, як і будь-якого криміналістичного методу, повинно утворюватись відповідно до встановлених викликів, з яких формуються принципи кримінального розслідування. Проте всупереч значним здобуткам у боротьбі з домашнім насильством, а саме прийняття нормативних актів у законодавчому порядку, які враховують положення Стамбульської конвенції, а також криміналізацію домашнього насильства, формування алгоритму примусових дій правоохоронних органів, створення різноманітних гарячих ліній для постраждалих від домашнього насильства, роботи мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, формування мобільних груп «Поліна», розроблення інтернет-платформ, участі відомих та популярних представників у процесі інформування суспільства тощо, ми можемо сміливо говорити про, те що наша держава знаходиться на складному шляху створення ефективних механізмів, покликаних мінімізувати прояви домашнього насильства та його наслідки.

На даний час більшість наукових досліджень щодо розслідування фактів домашнього насильства зосереджені лише на окремих його проявах, головним чином вивчаючи методи розслідування кримінальних правопорушень сексуального характеру проти малолітніх та неповнолітніх, кримінальних правопорушень пов'язаних із торгівлею дітьми або вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини тощо. У багатьох дослідженнях використовувалися правові, соціальні, психологічні, кримінологічні, кримінальні та адміністративні аспекти такого явища, як домашнє насильство. Тому для ефективної протидії такому явищу на цьому етапі необхідно терміново розв'язати такі проблеми: відсутність теоретичної бази, високий рівень прихованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством (та приховування справжньої злочинної поведінки), соціальне сприйняття такої проблеми, недостатність науково обґрунтованих методів, а отже рекомендацій з тактики проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Формування та розвиток конкретних методів криміналістики тісно пов'язане зі збором систематичних цілей, дослідницьких і розслідуваних профілів, практики матеріального правосуддя та експертного досвіду – головного джерела методологічної організації та розробки.

На основі синтезу практичної та наукової діяльності формуються

різноманітні характеристики кримінальних правопорушень, у тому числі описи їх регулярних ознак. Криміналістична характеристика будь-якого кримінального правопорушення є першочерговою складовою створення дієвої методики розслідування, оскільки під предметом криміналістики прийнято розглядати ряд закономірностей, які через кримінальне правопорушення відображають слідчу інформацію, механізм вчинення правопорушення зловмисником, особливості поведінки співучасників. Так, В. М. Шевчук зазначає, що основним змістом визначення криміналістичної характеристики має стати правильний метод висвітлення її сутності, встановлення та дослідження взаємозв'язків і залежності між її елементами, що покладено в основу запропонованої версії [2, с. 251-252].

Очевидно, що неможливо зібрати всі кримінальні правопорушення під загальний шаблон, проте усвідомивши спільні криміналістичні ознаки та їх взаємозалежність на початкових етапах розслідування вже можна спланувати та визначити шляхи розслідування, з'ясовуючи доказову базу, процесуальний порядок роботи, групу залучених експертів для розслідування справи та інше.

Слід зауважити, що дієвість методик виявлення та протидії будь-якому кримінальному правопорушенню ґрунтується на певних принципах. В цьому контексті важко не погодитись із твердженням Олійник О. С., яка стверджує, що до таких принципів слід віднести: законність, верховенства права, соціальної справедливості, гуманізму, рівності громадян перед законом, принцип невідворотності кримінальної відповідальності, принцип винної відповідальності, застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно-небезпечного діяння, індивідуалізації застосування заходів кримінально-правового характеру, диференціації заходів кримінально-правового характеру, відшкодування та усунення заподіяної шкоди, розумності строків, доведеної вини, обов'язкового виконання судових рішень [3, с. 12-18]. Ми вважаємо, що цими принципами слід керуватися при розробці методики розслідування злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї. Водночас варто наголосити, що сьогодні представники слідчих органів, зазвичай мають інформаційний дефіцит щодо застосування конкретних криміналістичних методик. Це пояснюється відсутністю наукових узагальнень стосовно розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень з урахуванням таких принципів. Тому провідні криміналісти підтримують ідею створення основоположного криміналістичного методу. Наприклад, Колодіна А. С. переконана, що він повинна містити: опис структури типової характеристики кримінального правопорушення, яка повинна включати суттєві ознаки, загальні для всіх видів кримінальних правопорушень, які мають пріоритетний характер на початковому етапі розслідування, зокрема: конкретні обставини, за яких починається розслідування, наприклад, чи є інформація про обвинуваченого; орієнтовний перелік та алгоритм проведення попередніх слідчих (розшукових) дій; систематизацію та опис негативних умов, що можуть вплинути на процес розслідування справи [4, с. 121-122].

Вбачається, що підхід Тіщенко В. В. до побудови надійної методики розслідування злочинів на початковому етапі є досить вдалим. Це та «система», яка може стати основою для розслідування домашнього насильства, а саме: визначення та оцінка слідчої ситуації, що розгорнулася на момент розслідування; поставлення тактичних завдань з урахуванням слідчої ситуації; висування версій на основі поставлених завдань стосовно певного інциденту, використовуючи типовий список версій пошуку; урахування особливостей поставлених завдань стосовно форм та способів взаємодії з установами і службами оперативно-розшукової діяльності, відповідно до конкретного доручення; окреслення володільців значущої для розслідування справи інформації, як результат сформувані способи їх отримання та порядок введення доказової інформації з відповідних джерел у кримінальне судочинство; визначити шляхи виконання поставлених завдань та обґрунтувати висунуті версії, у тому числі тактичні операції, окремі слідчі та оперативно-розшукові дії, типові заходи, різні форми використання знань у певному обсязі та послідовності, типові прийоми первинного розслідування з використанням відповідних категорій; сформувані інформаційні моделі на можливих прикладах результатів розслідування в цілому, його окремих етапів, обставин, інформаційних помилок – неповноти, неузгодженості, сумнівів – і окреслити доповнення, перевірки, криміналістичні установи важливої інформації, з метою подальшої побудови достовірних моделей; проаналізувати дані, що надійшли, оцінивши рівень виконання поставлених завдань, сукупність доказів, що підтверджують або спростовують ту чи іншу версію, слідчу ситуацію, що надалі склалася; складання детального плану подальшого розслідування на основі аналізу, який розробляється за допомогою протоколу дослідження, рекомендованого кримінологією, з урахуванням можливих уточнень, щодо конкретних обставин справи [5, с. 123-124].

Таким чином, формування методик розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із домашнім насильством є перспективним напрямком удосконалення криміналістичної методики і слідчої діяльності, розвиток яких має ґрунтуватись на відповідних принципах. Відмітимо, що стосовно самих методів розслідування домашнього насильства, то вони повинні мати такі структурні елементи: криміналістична класифікація та характеристика домашнього насильства; обставини за яких було вчинене кримінальне правопорушення; відкриття кримінального провадження; виклад алгоритмів проведення первинного та подальших етапів розслідування; формування тактики проведення певних слідчо-розшукових дій і заходів забезпечення кримінального провадження; застосування судових експертиз (за потреби). За умови дотримання цього діяльність слідчих призведе до виконання відповідних завдань, тобто: доцільна орієнтація в особливостях обставин справи, на яке відкрите кримінальне провадження; надання допомоги постраждалим з урахуванням результатів оцінки ризиків;

проведення збору та фіксації доказів вчинення кримінального правопорушення за короткий час; проведення оперативно-розшукової діяльності «по гарячій слідах»; дієвий вибір форм, методів та засобів виконання поставлених завдань.

1. Пчеліна О. В. Перспективи побудови методик розслідування домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 329–332.

2. Шевчук В. М. Концептуальні основи формування окремих криміналістичних методик (проблеми визначення поняття та ознак). *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 86. С. 246–258.

3. Олійник О. С. Принципи кримінального права. автореф. дис. докт. юр. наук: 12.00.08. Дніпро, 2020. 36 с.

4. Колодіна А. С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.

5. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

6. Ісланкін С. М. Відсторонення від посади: Міжнародний досвід. Регламентації. *Правова позиція* № 4 (37) 2022. С. 271-274. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/4/51.pdf>.

Володимир ШАБЛИСТИЙ,

доктор юридичних наук, професор,
директор Навчально-наукового
інституту права та інноваційної
освіти, Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Діана РУКІНА,

Студентка навчально-наукового
інституту права та інноваційної
освіти, Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦИФІКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАДЛЯ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З урахуванням реалій ефективності функціонування всієї правоохоронної системи України – Національна поліція, як один із суб'єктів забезпечення правопорядку в державі та захисті, незалежності, державного суверенітету, територіальної цілісності нашої країни відіграє провідну роль.

Тому з метою виконання своїх професійних обов'язків в таких складних умовах – умовах війни, важливою складовою є психологічна підготовка поліцейських Національної поліції України. Відповідно така діяльність покликана допомагати знизити ризики помилок і неправильних рішень, покращити рівень взаємодії з громадою та забезпечити належний захист від різноманітних загроз, але питання готовності до служби в умовах воєнного стану набуло іншого змісту та потребує перегляду.

Чотири роки війни продемонстрували, що розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу в частині пошуку нових шляхів організації навчального процесу підготовки працівників поліції, оновлення змісту навчально-методичних матеріалів відповідно до потреб воєнного часу, використання сучасних методів надання психологічної допомоги поліцейським та цивільному населенню.

Принагідно, що перед психологами стоїть складне завдання – навчити слухачів надавати психологічну самопомогу та допомагати іншим, підвищити їхню психологічну стійкість до психотравмуючих ситуацій, зменшити наслідки стресу та зберегти психічне здоров'я. Так, під професійно-психологічною підготовкою варто розуміти сучасний вид професійної, прикладної, спеціально організованої підготовки працівників Національної поліції, що допомагає підготувати їх до подолання психологічних труднощів професійної діяльності та для забезпечення успішного розв'язання поставлених перед ними задач [3].

Аналізуючи законодавство у сфері професійної підготовки поліцейських, тобто ЗУ “Про Національну поліцію” можна виділити основні аспекти психологічної підготовки працівників Національної поліції України, які повинні включати [1]:

Усвідомлення обстановки. Поліцейські мають знати, що відбувається в країні та світі, які існують загрози та які є можливості їм протистояти. Також важливо пояснити, як воєнний стан вплине на їхню роботу та що від них очікують.

Фізична підготовка. Перш за все, поліцейські повинні бути готові до фізичного навантаження та ненормованого графіку роботи, тому слід гарантувати їм тренування на полігонах і в спортивних залах, де своєю чергою фізична підготовка допоможе розвинути їхню витривалість і забезпечити якісне виконання своїх обов'язків.

Відпрацьовування стресостійкості. Поліцейські у зв'язку із специфікою покладених на них обов'язків та завдань мають бути готовими до систематичних небезпечних ситуацій та можливих труднощів з урахуванням їх роботи в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим під час занять з психологом доречно проводити тренування із урахуванням наявності симуляторів стресових ситуацій, щоб знати, як правильно реагувати на такі ситуації та уникати можливих помилок.

Підтримка психічного здоров'я. Такий принцип ґрунтується на

постійній основі мати можливість проконсультуватися з психологом, отримати підтримку від колег і керівництва.

Навчання та тренування щодо захисту від хімічних, біологічних та радіологічних загроз. У сучасних військових конфліктах регулярно використовуються та розгортаються різноманітні системи зброї, здатні створювати хімічну, біологічну та радіологічну загрозу. Відповідно поліцейські повинні бути готові до цих загроз і знати, як правила самозахисту, так і захисту населення.

Тренування із використання та застосування зброї. Під час воєнного стану поліція може зіткнутися зі збройною агресією і повинна бути готова застосувати зброю відповідно до законів і процесуальних аспектів. Тому важливо забезпечити високу якість навчання стрільбі та іншим особливостям її використання.

Таким чином з вищезазначеного можна зробити такий загальний висновок, що психологічна підготовка поліцейських в умовах воєнного стану має на меті забезпечити їхню здатність ефективно та безпечно діяти у складних ситуаціях, зменшити психологічний дискомфорт та стрес, покращити комунікацію та взаємодію з громадою, а також забезпечити належну готовність до захисту від хімічних, біологічних та радіологічних загроз. При цьому, поліцейські повинні бути навчені працювати в команді, оскільки командна робота має вирішальне значення у воєнний час.

Задля досягнення цих вимог необхідно забезпечити систематичну та всебічну підготовку поліцейських, що включає як фізичну, так і психологічну. Навчання має бути максимально наближеним до реальних умов роботи поліції з урахуванням воєнного стану. Водночас, слід створити систему, яка дозволить поліцейським підтримувати своє психологічне здоров'я та мати доступ до фахівців-психологів, які можуть надати допомогу у складних ситуаціях [2, с. 569]. Тільки так можна гарантувати, що поліцейські будуть здатні впоратися з будь-якими викликами сьогодення.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 1264–XII. Відомості Верховної Ради України. 2015. Розділ 6 Ст.47-58. Редакція від 03.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Біліченко В. Психологічна допомога з метою подолання наслідків воєного стану / В. Біліченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2022. - Спеціальний випуск № 2 (121). – С.567-571

3. Андрусішин, Р. М. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5178/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD.pdf

Рухло Н. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Смірнова І. О.,

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗБАЛАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану в Україні виникає гостра проблема збалансування національної безпеки та прав людини. З одного боку, держава повинна вжити всіх необхідних заходів для захисту своїх громадян від ворожої агресії, що може призвести до обмеження деяких прав і свобод. З іншого боку, важливо не допустити свавілля та порушень прав людини, які можуть стати наслідком воєнного стану.

Тому варто проаналізувати існуючі проблеми збалансування національної безпеки та прав людини в Україні в умовах воєнного стану та на основі аналізу запропонувати шляхи вирішення цієї проблеми.

Конституція України гарантує кожному право на життя, свободу, особисту недоторканність та інші права людини. Однак в умовах воєнного стану держава може вводити обмеження на ці права, якщо вони є необхідними для забезпечення національної безпеки [1].

В Україні воєнний стан був введений 24 лютого 2022 року у зв'язку з російською агресією. В умовах воєнного стану було запроваджено ряд обмежень на права і свободи людини, зокрема:

1. обмеження пересування громадян;
2. заборона на проведення масових заходів;
3. обмеження доступу до інформації;
4. посилення контролю за діяльністю ЗМІ.

Ці обмеження були обґрунтовані необхідністю забезпечення національної безпеки та захисту населення від ворожої агресії. Однак вони також призвели до порушення деяких прав людини [2, с.175].

Серед основних проблем збалансування національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану в Україні можна виділити наступні:

– Нечіткість законодавчої бази. Законодавство України в частині обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану є недостатньо чітким

і послідовним. Це може призводити до свавілля та порушень прав людини.

– Недостатня прозорість і підзвітність органів влади. Окремі органи влади, які впроваджують обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану, не завжди є прозорими і підзвітними громадськості. Це може призводити до зловживань і порушень прав людини.

– Неєфективний контроль за дотриманням прав людини. Механізм контролю за дотриманням прав людини в умовах воєнного стану в Україні є неєфективним. Це може призводити до того, що порушення прав людини залишаються безкарними.

– Для вирішення проблем збалансування національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану в Україні необхідно вжити наступних заходів:

– Удосконалити законодавство. Законодавство України в частині обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану необхідно привести у відповідність до міжнародних стандартів. Воно має бути чітким, послідовним і прозорим.

– Посилення прозорості і підзвітності органів влади. Органи влади, які впроваджують обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану, повинні бути прозорими і підзвітними громадськості. Це можна зробити шляхом запровадження інституту незалежного уповноваженого з прав людини в умовах воєнного стану.

– Удосконалення механізму контролю за дотриманням прав людини. Механізм контролю за дотриманням прав людини в умовах воєнного стану в Україні необхідно зробити більш ефективним. Для цього необхідно забезпечити належну ресурсну забезпеченість відповідних органів і установ, а також посилити міжнародний контроль за дотриманням прав людини в Україні.

Важливо також зазначити, що збалансування національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану є складним і багатогранним завданням. Не існує єдиного рішення, яке б могло забезпечити оптимальне вирішення цієї проблеми. Однак, вживаючи заходів, зазначених вище, можна значно покращити ситуацію в цій сфері [3, с.213].

Отже, збалансування національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану є важливим завданням для будь-якої держави. В Україні це завдання є особливо актуальним в умовах російської агресії. Вживаючи заходів, зазначених у статті, можна значно покращити ситуацію в цій сфері та забезпечити захист прав людини в умовах воєнного стану.

1. Гавриленко О. І. Дотримання конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10307/1/10.pdf> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Безпека нації в епоху глобалізації: сучасні виклики та загрози : монографія. А. Гриценко, І. Киричок, І. Шаповал (та ін.). Київ : НАУ, 2019. 402 с.

3. Державна політика в галузі національної безпеки України: монографія. О. С. Кучеренко, В. Г. Литвин, Л. І. Липська (та ін.). Київ : Аграр Медіа Груп, 2020. 327 с.

Сергій САНАКОЄВ,

курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів НП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри
кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н, доцент

НАПРЯМКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розвиток технічного прогресу неминуче впливає на життя сучасного суспільства, незалежно від його предметної сфери. Кримінальне судочинство є однією із найбільш розгалужених сфер відправлення правосуддя в Україні та однією з найскладніших за обсягом порушень та обмежень прав і свобод людини. З огляду на прогресивне та позитивне реформування системи кримінальної юстиції відповідно до міжнародних стандартів, важливим є дослідження можливостей використання технологій ШІ в кримінальному судочинстві, які перебувають на етапі становлення та досі не знайшли належного відображення та імплементації у кримінальному процесуальному законодавстві.

Принципи та цілі розвитку технологій ШІ в Україні законодавчо визнані одними з пріоритетних напрямів у сфері наукових і науково-технічних досліджень. Як член Спеціального комітету Ради Європи зі штучного інтелекту, Україна приєдналася до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо ШІ в жовтні 2019 року (Organization for Economic Cooperation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449 [1, с.129]).

Хоча законодавець визначив розвиток технологій ШІ як пріоритетний напрямок наукових досліджень і розробок, законодавче тлумачення ШІ до сьогодні відсутнє. Законодавець також не вирішив питання регулювання використання технологій ШІ в суспільстві загалом, і в кримінальному судочинстві зокрема. Системи ШІ здатні використовувати великі дані, обчислювати, оцінювати, абстрактно аналізувати, здійснювати дедуктивні процедури, прогнозувати. Швидкість обробки інформації ШІ та його ефективність при прийнятті процесуальних рішень створює модель цифрової автоматизації процесуальних рішень. Така автоматизація спрощує процедуру

прийняття типових рішень у подібних провадженнях, що, безумовно, підвищує ефективність та спрощує процедуру прийняття процесуальних рішень з погляду процесуальної економії [2, с.46]. Щодо можливості впровадження цих функцій технології ШІ в кримінальне провадження зазначимо, що оцифрування кримінальних проваджень із впровадженням елементів ШІ – це перевага, яка дозволить органам досудового розслідування усунути прогалини в їхній бюрократичній системі.

Запровадження цього механізму передбачає впровадження елементів ШІ в програмне забезпечення, що використовується органами досудового розслідування. Доцільно запропонувати створення цифрової системи взаємодії між стороною обвинувачення, стороною захисту, слідчим суддею та судом на основі технологій ШІ, яка б замінила типовий розподіл документів між цими суб'єктами. Використання ШІ сприятиме і в економії процесуальних строків, і в автоматичній визначеності отримувача документів, що завантажуватимуться будь-яким учасником кримінального провадження. Така технологія дозволяє створити систему автоматичного маркування (позначення), отримання та відмітки вхідних та вихідних документів, при цьому отримання таких документів графічно візуалізується та відображається у системі.

Сучасна злочинність зазнала трансформації і дедалі частіше використовує електронно-обчислювальну техніку та програмне забезпечення для здійснення протиправної діяльності в інтернеті та «виведення» злочинних доходів з використанням активів у формі криптовалюти. У зв'язку з цим існує потреба у запровадженні, зокрема, єдиної системи розпізнавання особи та біометричного зіставлення для всіх правоохоронних органів із поступовою інтеграцією до європейської системи. Крім того, перспективним є широке використання ШІ, блокчейну, хмарних обчислень та інших інноваційних рішень у досудовому розслідуванні, обробці та аналізі даних у правоохоронних органах [3].

Щодо використання технологій ШІ в діяльності слідчих суддів та судів в контексті розгляду по суті, зауважимо, що аналітичні можливості ШІ – це один із потужних інструментів, який, за умов його цільового використання, може надати якісний аналітичний продукт. До прикладу, використовуючи аналітичну здатність ШІ, можливе отримання результатів пошуку схожих судових справ, що спростить процес розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінальних проваджень, отримання дозволів на проведення окремих слідчих (розшукових) дій, враховуючи обґрунтованість таких клопотань, і прийняття рішень по суті, з урахуванням повноти висвітлених обвинуваченням обставин, що підлягають доказуванню у аналогічних провадженнях.

Очевидно, що впровадження ШІ в національну систему правосуддя потребує прийняття відповідних законодавчих рішень, які б регулювали суспільні відносини у цьому питанні. Технології розвиваються надзвичайно

швидко і законодавці не встигають оперативно реагувати на нові зміни в цій сфері. Тим не менш, прогрес у даному напрямку в законодавчому процесі в Україні все ж таки відбувається [4, с.475]. Серед пріоритетних завдань у цьому контексті, зокрема: впровадження консультативних програм на основі ШІ; ухвалення судових рішень на основі аналізу законодавства та судової практики з використанням методів ШІ у справах незначної складності [5].

З огляду на викладене, зазначимо, що при всій перспективності та пріоритетності стрімкого впровадження технологій ШІ в усі сфери життя, в тому числі і в кримінальне судочинство, на сьогодні існує багато питань щодо правового регулювання використання таких технологій на стадіях досудового розслідування та судового провадження, а також технічних аспектів створення та практичної реалізації програмного забезпечення, що використовує такі технології.

1. Шевчук Т., Свистун Я. Використання штучного інтелекту у протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. Т. 25, № 2. С. 128–133.

2. Plakhotnik O. Practical use artificial intelligence in criminal proceeding. *Herald of criminal justice*. 2019. No. 4. P. 45–57. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.4/45-57> (дата звернення: 13.02.2024).

3. Новини УНН. Штучний інтелект та блокчейн: які новації планується запровадити у правоохоронній системі / УНН. Оперативні новини України та Світу / *Українські Національні Новини УНН*. URL: <https://unn.ua/news/shtuchniy-intelekt-ta-blokcheyn-yaki-novatsiyi-planuyetsya-zaprovaditi-u-pravookhoronniy-sistemi> (дата звернення: 13.02.2024).

4. Bospalko I. L., Zavorodnia A. S., Kuzhel K. S. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CRIMINAL PROCESS. PRACTICAL APPLICATION THROUGH THE PRISM OF FOREIGN EXPERIENCE. *Juridical scientific and electronic journal*. 2021. No. 10. P. 473–476. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/124> (дата звернення: 13.02.2024).

5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/proshvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 13.02.2024).

Сергій САНАКОЄВ,

здобувач III курсу

Навчально-науковий інститут

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Маргарита ЧОБОТЬКО,

викладач кафедри спеціальної

фізичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОПАГАНДА ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ

Незважаючи на те, що деякі дослідники, зокрема Ф. Тейлор з Великобританії, називають минуле сторіччя епохою пропаганди, важливо розуміти, що ця форма комунікації використовувалася в політичних цілях вже з давніх-давен [1]. Початки пропаганди пов'язані з війнами: перша світова війна продемонструвала її потужний вплив на маси, друга світова війна вдосконалила техніки та методи комунікації та переконання. Під час холодної війни розуміння необхідності психологічного тиску на противника стало ще глибшим.

Пропаганда була особливо характерною для тоталітарних режимів минулого століття. Ці режими централізували всі засоби впливу на установки громадян, розробляли стратегії та тактики впливу на державному рівні, ідеологізували суспільство та придушували альтернативні джерела інформації [2]. Використання засобів масової комунікації для політичних цілей, а також маніпулятивність пропаганди, яка маскувалася під об'єктивність, були типовими рисами радянського та нацистського режимів [3].

Пропаганда відома своєю здатністю нав'язувати спрощені стереотипи та уявлення про реальність, що спричиняє певні емоційні реакції. Такі стереотипи, як «фашисти», «нацисти», «бандерівці» і сьогодні залишаються актуальними. Пропаганда використовує різноманітні засоби, такі як організація заходів, виступи лідерів, мистецтво, музика, ЗМІ та інші, для впливу на громадську думку [4].

Додатковим методом маніпулювання є поширення специфічної політичної мови та створення стандартних образів, які орієнтують населення на певні політичні ідеї чи події. Наприклад, розробка та фінансування інформаційних програм за кордоном є ще одним способом впливу на громадян [5].

У сучасному світі найбільший вплив на формування думок та емоцій має телебачення, завдяки його візуальній привабливості та емоційному впливу. Інтернет також набуває все більшої ваги у цьому відношенні. Радіо, хоча

використовується рідше, все ще має свої переваги у пропагандистському контексті.

Медіапропаганда є важливим інструментом для Росії, яка активно використовує її як для впливу на власне населення, так і для впливу за кордоном [6]. Через медіа російська влада повністю контролює інформаційний простір всередині країни та просуває свої наративи, маніпулює фактами та намагається змінювати увагу громадськості від важливих подій та злочинів за кордоном. Кремлівська пропаганда зазнає опору від країн Європи, які активно протидіють атакам на свою інформаційну сферу [7].

У своїй пропаганді Росія використовує різні методи, включаючи спрощення складних проблем, замовчування небажаної інформації та використання вигаданих фактів. Важливо також зазначити, що пропаганда розповсюджується за допомогою образів, символів та специфічної мови, вона тісно пов'язана з політичними та соціально-економічними реаліями суспільства.

1. Тютюнник Л. Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни // *Вісник Національного університету оборони України*. – 2023. – С. 184-192.

2. Сніжко А. С. Політична пропаганда як засіб взаємодії партій та суспільства // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2011. – №. 101. – С. 56-58.

3. Chobotko M., Chobotko I., Lastovkin V., Schastlyvets V. Convergence of digital technology and judo competitive practice // *Збірник наукових праць ЛОГОС, Вип. 1, 2021. 127-132. <https://doi.org/10.36074/logos-26.11.2021.v3.40>*

4. Чоботько М. А., Счастливец В. І., Ластовкін В. А Вплив східних єдиноборств на розвиток рухових якостей студентів // *Методичні рекомендації*. – Дніпро: ДДУВС, 2019. - 158 с. <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/3713>

5. Чоботько М. А. Особливості фізичної підготовки поліцейських в умовах бойових дій // VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки таспорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України», м. Київ, Національний університет оборони України, 24 листопада 2023р. - С.381-382

6. Чоботько М. А. Підвищення рівня фізичної і психологічної підготовки співробітників ОВС //IV Міжнародної науково-практичної конференції « Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України», 24 листопада, 2020.

7. Чоботько М. А. Здоров'я зберігальні компетенції курсантів // III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави», м. Київ, Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 26 листопада 2020 р. – С.347-349

Олена СЕРГІЄНІ,

доктор мед.наук, професор,
професор кафедри психології
та педагогіки ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Вікторія ПОЛЮХ,

здобувачка 2-го магістерського рівня

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Соціалізація підлітків та соціально-психологічна адаптація учнів в школі – це процес, який охоплює різні аспекти шкільного життя, включаючи взаємодію з однолітками, вчителями, адміністрацією та іншими учасниками шкільного середовища. Дітям і підліткам необхідно навчитися адаптуватися до нового соціального середовища, розвивати навички спілкування, встановлювати взаємодію в групі, розуміти норми та правила поведінки.

Останні чотири роки внесли зміни у організацію та проведення освітнього процесу. Спочатку із-за розповсюдження COVID-19, карантинів, а потім і початком повномасштабних військових дій в Україні ці події вплинули не тільки на перебіг навчання, а й на світосприйняття, психологічну та емоційну стійкість дорослих та дітей. Звичайно індивідуальна реакція на події, такі як пандемія чи війна, може значно відрізнятись, деякі особистості можуть виявити велику стійкість та адаптивність, резильєнтність, тоді як інші бувають більш вразливими до психологічних травм та стресів.

Людина є соціально-біологічною істотою, оскільки на її діяльність та формування психічних новоутворень впливає чимало зовнішніх та внутрішніх чинників: анатомо-фізіологічні, вроджені унаслідок успадкування якості, виховання, сімейні відношення, спілкування, належність до певної соціальної спільноти, стать, вік, гендерні особливості людини, зв'язки з референтною групою, самооцінка, сприйняття свого «Я», проходження вікових та життєвих криз.

У процесі пізнання навколишнього світу людина користується великою системою внутрішніх засобів, наприклад: уявлення, образи, оцінка самого себе, своїх дій, вчинків, мотивів. Зосередження на власних переживаннях, здатність до рефлексії і є ознакою самосвідомості. Сама самосвідомість : становлення «Я», як складова «Я-концепції» і є новоутвореннями соціалізації підліткового віку та супроводжується значними поведінковими та фізіологічними змінами.[1, 310с.]

Тому, актуальністю роботи є : особливості протікання соціальної адаптації підлітків в умовах навчального закладу, вивчення індивідуальних

реакцій, емоційних станів та їх вплив на перебіг процесу адаптації учнів до навчання у умовах збройного конфлікту, вивчення формування «Я-концепції», як вікового новоутворення соціалізації підліткового віку.

Соціальна адаптація – це динамічний, системний процес, ефективність якого залежить від взаємодії людей і ситуацій. У психології «адаптація» часто згадується при розгляді проблем, пов'язаних зі структурою особистості, виживанням, функціонуванням, розвитком психології та розвитку мозку загалом, і формуванням людської свідомості, складових «Я-Концепції».

Адаптація може приймати різні форми і виявлятися на різних рівнях життєдіяльності організмів. В. Семиченко запропонував концепцію системного підходу до процесу адаптації, яка базується на ідеї залежності від ефективності процесу людські адаптації від людських інтегративних тенденцій. Отже, це складне явище, яке характеризується загальним процесом налаштування, має певну структуру і складається з кількох самостійних процесів. Кожна з структур є самостійним процесом, який обслуговує певну систему відносин та проявляється у діяльності людини з відповідною системою під час якої створює зв'язки з конкретним компонентом (діяльністю). С. Кулик проаналізував підходи до дослідження адаптації та виділяє такі наступні: біофізіологічні, психологічні, телекомунікаційні. [3, 532 с]

Дистанційне навчання може відігравати важливу роль у соціальній адаптації підлітків, особливо в умовах змін, таких як пандемія або інші обставини, що обмежують можливість традиційного навчання в школах. Важливо також враховувати, що дистанційне навчання може мати свої виклики, зокрема в плані відсутності безпосереднього контакту з однолітками та вчителями. Сприятливий результат залежить від того, як система дистанційного навчання організована, а також від підтримки педагогів, батьків та інших факторів у житті підлітків.

Шкільне життя на кожному кроці ставить перед дитиною вимоги щодо соціальної компетентності, лабільності до нових життєвих умов, вміння розрізняти початкову та середню школу, пристосовуватися до однієї та протистояти іншій ситуації, необхідне формування навичок відстоювати власні особистісні кордони. Щодня в житті класного колективу виникають непередбачені ситуації та проблеми, які необхідно вирішувати та перевіряти здатність дитини самостійно приймати рішення, віддавати чомусь або комусь перевагу, обґрунтовувати власну точку зору. У цьому сенсі реалізується проблема формування адаптації дитини до життя як здатності пристосовуватися до повноцінних проявів, відповідних життєвим потребам. У цьому конкретному випадку – школа є осередком, де учень може набути необхідні знання, уміння та навички для успішної адаптації у соціальному середовищі. [2, 400с.]

Шкільна адміністрація та вчителі можуть грати важливу роль у сприянні соціальній адаптації, створюючи підтримуюче середовище, організовуючи соціальні заходи та надаючи можливості для розвитку спільноти. Також, важливо враховувати індивідуальні особливості підлітків та створювати

умови для їхнього позитивного розвитку та включення в соціум.

Соціальна адаптація підлітків у школі — це процес, під час якого молодь навчається взаємодіяти з оточуючими та інтегруватися в соціальну структуру школи. Цей процес може бути викликаний різними факторами, такими як нове оточення, відсутність попереднього досвіду соціальної взаємодії або вплив різних соціокультурних чинників. Основні аспекти соціальної адаптації підлітків у школі є: взаємодія з однолітками, педагогічним колективом. Підлітки відчувають вплив групової динаміки: групова взаємодія може впливати на соціальну адаптацію, індивідуалізацію та становлення самостійності.

Процес освіти нерозривно пов'язаний з процесом виховання і це стосується виховання культури та морально-етичних норм, що полягає у створенні своєрідних шкільних та класних традицій, виховання поваги до відмінностей, які можуть існувати між людьми та між різними представниками етносу чи культур. Він сприяє емоційному здоров'ю та вирішенню конфліктів, важливих для стабільної соціальної адаптації.

Соціалізація особистості означає участь у певній групі чи суспільстві, утверджує особистість як представника групи, носія цінностей, традицій, установок. Виховання означає розвиток необхідних якостей і поглядів. Ефективність впровадження нового середовища залежить від структури та психології середовища. Велику роль у процесі соціальної адаптації відіграє процес включення індивідів до соціальних груп, прийняття групових норм і цінностей.

За Філіпсом, адаптація передбачає два типи реакцій на вплив середовища. По-перше, це пристосування до соціальних норм і соціальних вимог (наприклад, відвідування школи, навчання та заняття), з якими люди стикаються щодня залежно від віку та статі. У другому, більш конкретному значенні, адаптація — це не тільки прийняття соціальних норм, але також гнучкість і сміливість протистояти новим ситуаціям і можливим ризикам, а також здатність організувати події бажаним чином. У цьому сенсі адаптація означає, що людина використовує існуюче середовище для досягнення цілей і завдань. Врівноважена особистість характеризується успішним прийняттям рішень, енергійністю та самовизначенням.

Для проведення емпіричного дослідження був підібраний психодіагностичний комплекс, який включав методику діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса, методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд, проєктивний тест «Дерево з чоловічками», П. Вілсона, методику «Соціометрія», Дж. Морено, тест-опитувальник самоставлення (автори В. В. Столін, С. Р. Пантілеєв), тест М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?», тест колірних відношень Еткінда (модифікація тесту Люшера). Дослідження проводилось на базі Дніпровської гімназії № 88 Дніпровської міської ради та в нього були включені молодці (5 клас) та середні (7 клас), підлітки.

Результати проведеної діагностики за тестом шкільної тривожності Філіпса свідчать, що більш адаптованими до шкільних ситуацій є представники середньої підліткової групи. Хоча, шкали «Страх перевірки знань» та «Страх невідповідності очікуванням, оточення» є підвищеними та високими відповідно у 43,7 % та 46,0 % підлітків. Для представників молодшого підліткового віку переважаючими ситуаціями, які викликають занепокоєння, є наступними: «Страх самовираження»; «Страх ситуації перевірки знань» – є характерним для 50,0 % та «Страх невідповідності очікуванням, оточення» – 46,4 %.

Проаналізувавши індивідуальні анкети за тестом М. Куна і Макпартленда Т. «Хто Я?» та дослідивши за тестом колірних відношень Еткінда, були зроблені наступні висновки:

– серед перелічених соціальних ідентифікаторів для групи молодших підлітків емоційно-ціннісними для 40,0 % – приналежність до статі, як категорії суспільних відносин, 50,0 % та 43,3 % – приналежність до родини: онук/онучка або син/донька. Соціальна роль учня для підлітків молодшого віку не є значимим показником соціальних відносин;

– для групи середніх підлітків найбільш значимими факторами є приналежність до певної соціальної групи (учень/учениця) – 63,3 % та категорія «Людина», як активний учасник суспільних відносин (43,4 %). Формування етнічної ідентичності, приналежності до певної етнічної групи (українці) формується у 30,0 % учнів.

Результати дослідження за методикою «Соціометрія» свідчать, що рівень комфортності є низьким для представників 5-Б та 7-Б класів (молодшого та середнього підліткового віку), класний колектив не є сформованим, адже «зірок», «прийнятих» та яким надається перевага» у сумі менша, ніж «ізолюваних», «угруповання», «знехтуваних». В той же час, для представників 5-А та 7-А класів рівень комфортності є достатнім, що свідчить про згуртованість та дружність колективу. Різниця соціалізації в класах А і Б пояснюються тим, що зазвичай класу А приділяється більше уваги, він складається з більш перспективних учнів, а класний керівник призначається з найбільш кваліфікованих вчителів.

Результати діагностики свідчать про достатню наявність позитивних факторів, які продуктивно впливають на соціалізацію як молодших так і середніх підлітків.

Для математико-статистичного аналізу результатів емпіричного дослідження використали t-критерій Стюдента, для перевірки рівності чи розбіжності між двома групами підлітків (молодший та середній підлітковий вік) факторів, які впливають на процес соціальної адаптації особистості у суспільстві та коефіцієнт рангової кореляції Пірсона.

За результатами зроблено висновок, що рівень загальної шкільної тривожності на 4,8 % у молодших підлітків вищій, ніж у середніх; переживання соціального стресу є також більш характерним для молодших підлітків на

3,8%, страх самовираження у молодших підлітків вищий на 12,5%, рівень адаптивності, прийняття себе та емоційного комфорту є вищим у підлітків середнього віку на 3,3 %, 3,3 % та 6,7 % відповідно; рівень дезадаптивності є вищим для молодших підлітків на 6,6 %.

Таким чином, середні підлітки у порівнянні з молодшими демонструють більш високий рівень адаптації до навчально виховного процесу та більш сформовану соціалізацію в освітнянському середовищі.

1. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 310 с.
2. Максименко С. Д. Генетико-психологічні проблеми становлення особистості / С. Д. Максименко // Психологічні чинники самодетермінації особистості у освітньому просторі : [колективна монографія] / [С. Д. Максименко, Г. В. Куценко-Лада, Н. В. Пророк та ін.]; за ред. С. Д. Максименка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 10 – 69.
3. Мельничук О. Б. Психологія особистості. Хрестоматія: Навч. посіб. О. Б. Мельничук, Р. Ф. Пасічняк, Л. М. Вольнова та ін. – КИЇВ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009. 532 с.

Аліна СОЛДАТЕНКО,

курсант III курсу

ННІ права та підготовки фахівців

для підрозділів

Національної поліції

Науковий керівник:

Наталія ПАВЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В жорстокій реальності сьогодення, проведення огляду місця події на деокупованих територіях – це не просто рутинна процедура, а надзвичайно важлива та ризикована місія. З огляду на жахливі злочини, скоєні російськими окупантами, працівники правоохоронних органів щоденно стикаються з жахливими картинами обстрілів та масових поховань. Їхня скрупульозна та самовіддана робота, яка виконується в умовах реального та можливого загрозливого впливу на життя та здоров'я, дає можливість встановити істину, притягнути винних до кримінальної відповідальності.

На сучасному етапі розслідування, слідчим доводиться організовувати та

проводити огляди місць подій на деокупованих територіях з метою виявлення та документування воєнних злочинів, скоєних рф на території України. Ці огляди включають огляди місць обстрілу цивільних та військових об'єктів у різних локаціях [1, с. 371]. Справді, організація та проведення оглядів місць подій у складних та небезпечних умовах, із загрозою вибухів внаслідок детонації снарядів чи їх уламків, а також можливістю нових обстрілів, ставить перед слідчими необхідність ретельного планування та вирішення низки проблемних аспектів, нарівні з традиційними техніко-криміналістичними та тактичними завданнями.

Однією з ключових проблем у проведенні огляду місця події є забезпечення участі необхідних учасників [2]. Не беручи до уваги основних учасників, таких як інспектор-криміналіст та судово-медичний експерт, важливо залучати спеціалістів у сфері вибухотехніки, працівників Державної служби надзвичайних ситуацій та інших осіб, які забезпечують безпеку місця події. Крім того, ефективне розслідування «воєнних злочинів», що підпадають під міжнародне законодавство, передбачає залучення міжнародних фахівців та побудову ефективного комунікаційного процесу з ними. Важливим аспектом є не лише можливість мовної комунікації, а й професійне розуміння. Тобто представники СОГ повинні враховувати міжнародний досвід та принципи роботи іноземних колег, щоб уникнути непорозумінь як у організаційному, так і у професійному плані під час безпосереднього розслідування.

Розкриття воєнних злочинів, скоєних на деокупованих територіях, стає надзвичайно складним завданням, адже воно потребує не лише скрупульозної роботи слідчих, але й спеціалізованого технічного арсеналу. Цей арсенал слугує для вилучення, знищення або транспортування вибухових пристроїв, боєприпасів або їх складових, а також для перевезення членів слідчо-оперативної групи, трупів та їх частин. Не менш важливим є й збереження фото- та відеозаписів, які використовуються як докази. Крім того, потрібні тактичні рекомендації, які включають використання вибухових пристроїв або боєприпасів, огляд місця події, пов'язаний з ексгумацією тіл або їх частин з окремих або масових могил, огляд місць подій, де були табори концентрації, місця примусового утримання осіб та інше, а також огляд місць, де базувалися російські війська, зберігали боєприпаси або розташовувалися їхні пункти управління.

Під час проведення такого огляду, слід також звернути увагу, що оперативна обстановка може мати більш динамічний характер, та згодом певна ділянка на якій проводився огляд, може бути змінена, або взагалі знищена через обстріли з боку країни агресора. Виходячи з цього, дані обставини унеможливають подальше проведення додаткового та повторного огляду місця події, через що, прокурору та слідчому необхідно буде вживати заходів щодо збору доказової інформації під час початкового огляду.

Отже, перелічені проблеми проведення огляду місця подій на деокупованих територіях є лише одними з багатьох, які є важливими у роботі

правоохоронних органів, а також потребують більш детального дослідження та розробки ефективних криміналістичних рекомендацій.

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 369–374.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI, станом на 1 січня 2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.01.23 р.).

Андрій СУББОТОВСЬКИЙ,
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Науковий керівник:
Олександр ЗАХАРЧЕНКО,
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРотьБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Рівень терористичної загрози у світі зараз дуже високий. Постраждали країни, як у країнах із триваючими збройними конфліктами (переважно на Близькому Сході та в Африці), так і в країнах Заходу, які донедавна вважалися надзвичайно безпечними завдяки добре розвиненим системам правоохоронних органів і спецслужб. Протистояти цій загрозі стає все важче. Міжнародний тероризм – це явище без географічних кордонів і становить загрозу не лише для окремих країн, але й для стабільності міжнародного правопорядку та його здатності протистояти викликам з боку міжнародних терористичних організацій та субнаціональних інституцій, які відстоюють свої права.

Територія тероризму постійно розширюється: у 2013 році було скоєно терористичних актів у 88 країнах, а у 2014 році (найстрашнішому в цьому сенсі) теракти сталися у 95 країнах світу, які у 2015 році сталися у 94 країнах [1].

На основі результатів спільного дослідження 2016 року між Інститутом економіки та миру та Університетом Меріленда (обидва в США). Опубліковано черговий Глобальний індекс тероризму (GTI) [2]. Він вимірює

рівень внутрішньої терористичної активності на основі кількості інцидентів, загиблих, поранених і матеріальних збитків. Таким чином, у 2015 році лише 34 країни світу не постраждали від цього явища у своєму соціально-економічному житті. З них країни включають Анголу, В'єтнам, Кубу, Литву, Латвію, Монголію, Оман, Панаму, Польщу, Північну Корею, Румунію, Словаччину, Словенію, Сінгапур та Уругвай.

Окрім великої кількості людських жертв та руйнувань, діяльність терористичних організацій посилила почуття тривоги та незахищеності серед населення, яке складає особи. виправити ситуацію можна шляхом демонстрації результатів боротьби держави з тероризмом та проведення відповідних просвітницьких заходів для населення. Тому урядам необхідно знайти оптимальні та ефективні шляхи боротьби з тероризмом, розширити повноваження спецслужб і правоохоронних органів і збільшити відповідні бюджетні витрати. Водночас фундаментальною проблемою в демократичних державах є досягнення оптимального балансу між примусовою потребою правоохоронних органів порушувати приватне життя громадян і обов'язком поважати права людини.

У сучасному світі певні організації, збройні групи та окремі громадяни використовують терористичну діяльність як тактику досягнення різноманітних цілей політичного, ідеологічного та іншого характеру. Деякі країни використовують гасло «війна з терором», тоді як інші підтримують тероризм в інших країнах для досягнення власних геополітичних, регіональних і національних цілей. Європол виділяє основні види сучасного тероризму в залежності від цілей, які переслідують конкретні організації або групи:

- джихадистський;
- етно-націоналістичний та сепаратистський;
- «лівий» і анархістський;
- «правий»;
- тероризм однаків.

Ця класифікація досить умовна і перелік не є вичерпним, але вона дає змогу виділити найбільш активні терористичні організації та визначити, яка з них становить найбільшу загрозу для світу та України [3].

12 грудня 2016 року на засіданні Ради Безпеки ООН було прийнято резолюцію №2322 із закликом до країн зміцнювати та розширювати міжурядове співробітництво та взаємну підтримку у сфері протидії тероризму (одним із розробників була Україна). Обмін інформацією про терористичні організації та бійців терористів, наприклад біометричними та біографічними даними.

У документі також вказується на важливість співпраці між судовими та правоохоронними органами у розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом.

Прикладом тривалого співробітництва у боротьбі з тероризмом є обмін

між США та країнами Європейського Союзу (переважно Францією, Німеччиною та Великою Британією), який збільшився з 2001 року, коли адміністрація Джорджа Буша підписала угоду з поліцейськими службами ЄС (Європол).

Угода уможливила обмін стратегічною та технічною інформацією для боротьби з тероризмом, відмиванням грошей, незаконним обігом наркотиків, ядерних і радіоактивних матеріалів і людей. У 2002 році додаткова угода між Європолем і відповідними органами Сполучених Штатів уможливила обмін персональними даними підозрюваних, а також запровадила встановлення контактної особи.

Відтоді обмін між ЄС і США розширився, включивши питання боротьби з фінансуванням тероризму, нелегальною імміграцією та іноземними бойовиками-терористами.

Крім того, було спрощено процедури екстрадиції та посилено правову співпрацю (наприклад, запроваджено співпрацю зі спільними слідчими групами та використання відеоконференцзв'язку в окремих кримінальних провадженнях).

У лютому 2015 року Асоційовані служби США підписали дві нові угоди з Європолем щодо боротьби з нелегальною імміграцією та іноземними бойовиками. Це забезпечило платформу для обміну інформацією про осіб, відповідальних за вербування та транспортування іноземних бійців та джерела їхнього фінансування [4].

1. The Global Terrorism Index 2016 [Електронний ресурс] / The Institute for Economics and Peace and University of Maryland. – С. 4. URL : <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/09/Global-Terrorism-Index-2016.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

2. The Global Terrorism Index 2016 [Електронний ресурс] / The Institute for Economics and Peace and University of Maryland. – С. 4. URL : <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/09/Global-Terrorism-Index-2016.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

3. European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) [Електронний ресурс]. – 2016. URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

4. Політика НАТО в боротьбі з тероризмом // Інтернет-холдинг Олега Соскіна : сайт. URL: <http://soskin.info/news/767.html> (дата звернення: 10.03.2024).

Богдан СУЛІМ,
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції,
Науковий керівник:
Дмитро АНІСІМОВ,
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Фізична підготовка є ключовим елементом формування професійних якостей майбутніх правоохоронців і визначально впливає на їхню успішність та ефективність в роботі. З огляду на змінні виклики сучасного світу та реальні загрози національній безпеці, актуальність вдосконалення системи фізичної підготовки курсантів стає невід'ємною частиною стратегії розвитку правоохоронних органів.

Специфіка сучасних загроз, таких як тероризм, організована злочинність та гібридна війна, вимагає високого рівня фізичної готовності від працівників правоохоронних органів. Крім того, розмаїття сценаріїв можливих конфліктів та кризових ситуацій вимагає від курсантів не лише сили та витривалості, але й тактичного мислення, спритності та ефективної координації рухів [1, с.130], [2].

Зміна природи сучасної злочинності також покладає підвищені вимоги до фахової підготовки майбутніх правоохоронців. Вони повинні мати високий рівень навичок самозахисту, особистої безпеки та володіння різними техніками фізичного впливу. Підготовка курсантів повинна враховувати не лише класичні методи фізичної підготовки, але й сучасні технології та інноваційні методи, що дозволяють адаптувати підготовку до нових реалій. Залучення курсантів до міжнародного співробітництва та миротворчих місій також стає актуальною задачею. Участь у таких заходах вимагає від правоохоронців не лише високої фаховості, але і готовності до фізичних навантажень в умовах, що відрізняються від класичного літнього полігону [3, с. 115].

Функціональні завдання, які ставлять перед кафедрами фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту, визначають необхідність постійного пошуку оптимальних методів управління навчальним процесом з фізичної підготовки у вищих навчальних закладах з метою

досягнення високої якості кінцевих результатів. В цьому контексті оптимізація системи фізичної підготовки у вищих навчальних закладах розглядається через призму її адаптації до сучасних стратегій та впровадження методів навчання, що відповідають європейським стандартам. Орієнтована на практичну використання поліцейської фізичної підготовки, фізична підготовка сприяє підвищенню ефективності майбутніх офіцерів у виконанні їхніх професійних обов'язків в повному обсязі [1, с. 138].

На сьогоднішній день практично всі галузі наук використовують системний підхід, де важливою є розробка нового принципу використання, що полягає у створенні унікального та оптимального підходу до пізнання та використання в будь-якому дослідницькому процесі. Це гарантує повну та цілісну інформацію, а також розуміння тих процесів, які ми вивчаємо безпосередньо. Збереження ефективності системи вищої освіти значною мірою залежить не тільки від її внутрішніх ресурсів, але й від зовнішніх чинників, що впливають на неї. Ці фактори можуть мати стимулюючий або гальмівний вплив, наданий через ряд об'єктивних та суб'єктивних параметрів, які визначають організаційну функцію системи. До таких факторів відносяться ступінь організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах, фактичний час, відведений для дисципліни «Фізична підготовка», наявність і рівень підготовки педагогічних кадрів, а також готовність тренувальної бази для фізичної підготовки [3, с. 116].

Для досягнення максимального ефекту від фізичного розвитку курсантів на заняттях важливо використовувати диференційований підхід, який забезпечить оптимальне поєднання індивідуальних та колективних форм навчання та вдосконалення. Основна ідея цього підходу полягає в проведенні більшої частини навчання в підгрупах курсантів, рівень фізичної підготовки яких приблизно однаковий, замість штатних відділень чи підрозділів [4, с. 327], [5-6].

Використання спеціальних тренажерів чи окремих засобів фізичної підготовки для конкретних груп спеціальностей дозволяє впроваджувати програмні методи навчання з точним дозуванням фізичних навантажень, одночасно отримуючи інформацію щодо точного визначення функціонального статусу залучених осіб [7-9].

Результати дослідження свідчать про взаємопов'язаний комплекс методів, застосування яких сприяє оптимізації процесу фізичної підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Це відкриває можливість створення нових, якісних систем методик для оптимізації навчального процесу з фізичної підготовки та адаптації до сучасних вимог оптимальної системи підбору кадрів для МВС.

1. Клопов Р. В. Системний підхід як методологія дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Запоріжжя : КПУ. 2009. Вип. 4. С. 138–145.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.6>.

3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 2. 367 с.

4. Пожидаєв М. Ю., Діщенко Д. В., Вохнюк К. Г. Актуальні проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів Національної поліції України. Збірник ОРД ОДУВС 2021. С. 183. URL: http://dSPACE.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4000/1/Збірник_ОРД_ОДУВС_2021.pdf-page=183.

5. Соловей О., Пожидаєв М., Анісімов Д., Вознюк К., Логвиненко М. Особливості фізичного стану курсантів, які займаються єдиноборствами при підготовці до професійної діяльності. Журнал: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2020. № 10. С. 51. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32132/1/47-54.pdf>.

6. Анісімов Д. О., Фурсова А. О., Пономаренко О. Л. Техніка рукопашного бою в аспекті підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України. Молодий вчений. 2022. № 7 (107). С. 9–12. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-3>.

7. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. Молодий вчений. 2022. № 7 (107). С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-2>.

8. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. Молодий вчений. 2022. № 10 (110). С. 14–16. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-3>.

9. Соловей О. М., Пожидаєв М. Ю., Дищенко Д. В., Вознюк К. Г., Петренко С. П., Анісімов Д. О. Теоретична підготовка курсантів як фактор, що впливає на рівень складників спеціальної фізичної підготовленості. Фізичне виховання та спорт. 2021. № 4. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.2663/2663-5925-2021-4-10>.

Ілля СУРМІЛО,

курсант 1 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник :

Валерій БІЛЧЕНКО,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

«Правильні дії в правильний час!» – це не просто гасло тактичної медицини, а життєво важливий принцип, що рятує життя воїнів на полі бою.

В умовах жорстокої військової агресії з боку Росії проблема захисту Батьківщини стала гострішою, ніж будь-коли. Вчасне надання першої та долікарської допомоги пораненим та хворим, а також їхня швидка евакуація з

поля бою – це запорука збереження життя та недопущення повторного травмування або загибелі [1].

Особливості тактичної медицини:

- Враховує специфічні умови надання допомоги під час бойових дій.
- Відрізняється від стандартних медичних процедур, що проводяться в лікарнях або каретах швидкої допомоги.

Важливість раннього надання кваліфікованої допомоги пораненим неможливо переоцінити. Саме перша година після поранення, так звана «złota година», стає вирішальною для виживання та подальшого відновлення функцій організму.

Кожен сучасний борець, окрім володіння зброєю, фізичної та тактичної підготовки, має досконало володіти прийомами надання першої допомоги в бойових умовах.

Ці знання та навички є невід'ємною частиною бойової підготовки, адже борець, який не володіє ними, становить небезпеку не лише для себе, але й для своїх побратимів.

Переваги ранньої допомоги:

- Значно покращує шанси на виживання.
- Зменшує ризик розвитку ускладнень.
- Прискорює процес відновлення.

Навчання військовослужбовців тактичній медицині – це не просто питання гуманності, а й стратегічна інвестиція в обороноздатність країни. Вміння надати першу допомогу в бойових умовах може врятувати життя не лише одного бійця, а й цілого підрозділу.

Слід розглянути, основні проблеми тактичної медицини у умовах воєнного стану ,які окреслили волонтери,спираючись на безпосередню ситуацію,які вони бачили на лінії зіткнення [2]:

1) Недосконалий контроль якості:

– Відсутні чіткі вимоги до медичних засобів, зокрема кровоспинних турнікетів, що становить ризик для життя військовослужбовців.

– Необхідно розробити та затвердити відповідні стандарти якості.

2) Неєфективна система обліку та списання:

– Існуюча процедура не відповідає реаліям воєнного часу.

– Потрібна її модернізація для забезпечення прозорості та кращого контролю.

3) Недостовірні статистика та звітність:

– Завищення показників через недоліки списання та постачання неякісних аналогів.

– Потрібна реформа системи звітності для відображення реального стану справ.

4) Дефіцит транспортних засобів для евакуації:

– Нестача кейс/медеваків та броньованого евакуаційного транспорту.

– Необхідно збільшити парк транспортних засобів для швидкої та безпечної евакуації поранених.

5) Недостатня потужність тренувальних центрів:

– Існуюча спроможність не відповідає потребам Збройних Сил.
– Потрібно розширити та модернізувати тренувальні центри для підготовки бійців та бойових медиків.

6) Застарілі та шкідливі настанови з лікування:

– Застосування ненаукових методів лікування, що не відповідають стандартам МОЗ та країн-партнерів.

– Необхідно оновити настанови з лікування на основі доказової медицини.

7) Суперечності щодо гемотрансфузії:

– Обвинувачення бойових медиків у незаконній лікувальній діяльності.
– Потрібно чітко визначити алгоритми дій та відповідальність за гемотрансфузію на догоспітальному етапі.

8) Застаріла нормативно-правова база:

– Відсутність чіткого регулювання сфери тактичної медицини.
– Створення сучасної нормативно-правової бази для запобігання зловживанням та бездіяльності.

Зауважимо, що задля забезпечення збереження життя військовослужбовців, можна винести такі пропозиції:

1) Чітко визначити відповідальних:

– Визначити уповноважені органи та осіб, відповідальних за забезпечення, навчання, моніторинг та контроль якості тактичної медицини на військовій ланці.

– Розглянути можливість долучення іншого/створення нового підрозділу, спроможного формувати політику у сфері військової медицини.

2) Вдосконалити систему обліку:

– Врегулювати бюрократичний процес взяття на баланс, обліку та списання засобів тактичної медицини.

– Залучити відповідні структурні підрозділи до напрацювання технічних та логістичних рішень.

3) Провести ревізію:

– Провести ревізію наявних засобів тактичної медицини у всіх підрозділах.

– Розробити методологію перевірки на базі стандартів ТССС із залученням досвідчених інструкторів та бойових медиків.

4) Моніторинг допомоги:

– Розробити ефективний механізм моніторингу отримання тактичної медицини як допомоги від іноземних партнерів або українських організацій.

– Забезпечити фільтрування та сортування таких засобів для унеможливлення потрапляння неякісних засобів в Сили Оборони.

5) Співпраця з громадянським суспільством:

– Забезпечити належну співпрацю з організаціями громадянського суспільства щодо актуальних медичних питань та потреб у силах безпеки й оборони.

б) Особистий контроль:

– Міністри внутрішніх справ, Міністри оборони, Начальнику Генерального штабу взяти під особистий контроль забезпечення якісними засобами тактичної медицини Гвардії наступу, штурмових бригад, бригад ДШВ ЗСУ та інших підрозділів, що ведуть бойові дії.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що наразі існує багато проблем тактичної медицини в умовах повномасштабного вторгнення, які можуть призвести до невідворотніх наслідків, якщо їх не усунути в найкоротший термін.

1. Тактична підготовка працівників поліції в умовах воєнного стану: навчальний посібник / Коломієць Ю. М., Мукоїда Р. В., Жуковський С. В.: ОДУВС, 2023. 116 с.

2. Тактична медицина: яких змін чекає українське суспільство. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/05/infografika/suspilstvo/taktychna-medycyna-yakux-zmin-chekae-ukrayinske-suspilstvo> (дата звернення: 24.02.2024).

3. <https://scholar.google.com.ua/citations?user=A1Kt2B8AAAAJ&hl=uk&oi=ao>.

Софія СУХАЧ,

здобувачка вищої освіти 1 курсу,
Спеціальність 081 «Право»

Науковий керівник:

Олег ЛЕВІН,

к.іст.н., доцент, доцент кафедри
міжнародних відносин

та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Гендерна рівність – це не лише справедливість, але й ключовий принцип розвитку сучасного суспільства. Ця концепція визначає, що жінки та чоловіки повинні мати однакові права, можливості та обов'язки. Рівноправ'я включає в себе рівність у повноваженнях, освітніх можливостях та відповідальності за домашні справи та дітей.

Хоча сучасне суспільство вже відмовляється від патріархальних стереотипів, іноді виникає тиск та навіть пригнічення в стосунках між статями. Важливо розуміти, що в умовах рівноправ'я кожна людина може обирати свою соціальну роль, незалежно від статі, і бути поважаною за це. Рівноправ'я надає

можливість людям займатися тим, що їм подобається і в чому вони відчувають себе успішними. Це важливо для розвитку індивіда та суспільства в цілому. Сучасна жінка не обмежується ролями домогосподарки чи матері, але може бути успішною у бізнесі, політиці, громадській діяльності чи навіть у військовій сфері. Незважаючи на прогрес у визнанні гендерної рівності, сьогодні ще існують проблеми, такі як різниця в оплаті праці, сексуальне домагання та домашнє насильство. Важливо продовжувати боротьбу за рівність, надаючи жінкам можливість здійснювати свої амбіції та реалізовувати свій потенціал без будь-яких обмежень чи стереотипів. Лише в умовах повноцінної гендерної рівності суспільство може досягти справедливості та стабільності [1, с. 20].

Розширення можливостей жінок визначається як ключовий інструмент досягнення гендерної рівності, оскільки це передбачає створення для них аналогічних можливостей, що й для чоловіків, для самостійного визначення та формування свого життя. Жінки повинні мати можливість вносити свій власний вклад у формування життя своїх сімей, спільнот та громад.

Досягнення гендерної рівності приносить численні переваги:

- Забезпечення рівних можливостей призводить до більше успішних особистостей, які здатні реалізувати свій потенціал.
- У сім'ях, де немає стереотипів і упереджень щодо гендерних ролей, спостерігається більша щастя, стійкість і здоров'я.
- Гендерна різноманітність в бізнесі покращує організацію, сприяє інноваціям та підвищує продуктивність.
- Відсутність різниці в оплаті праці між чоловіками та жінками сприяє ефективному розвитку економіки.
- Гендерна рівність сприяє більш активній участі жінок у політичних процесах, хоча системи більшості держав все ще орієнтовані на чоловіків [3, с. 39].

Тенденції активної участі жінок в політичних процесах визначаються кількома ключовими факторами, серед яких першочергове значення має інтенсивність структурних змін у суспільстві. Динаміка цих змін напряму впливає на рівень гендерної рівності та жіночого представництва в політиці. Темпи соціально-економічних трансформацій, які відбуваються, також визначають ступінь включення жінок у політичні процеси. Важливим аспектом є використання усіх наявних політичних можливостей, які регламентовані чинним законодавством. Однак варто визначити, що темпи наближення до рівноправного тендерного представництва в політиці відстають від інших сфер діяльності більшості західноєвропейських суспільств, а ще більше - від країн пострадянського простору [4, с. 73].

Парадоксально, надивлячись на ці тенденції, недостатньо приймається ефективних практичних заходів у напрямі підвищення жіночого представництва в політиці. Більше того, деякі законопроекти, ініційовані жіночими організаціями, часто зустрічають опір з вищих ієрархій. Розв'язання

даної проблеми необхідно шукати не лише на правовому рівні, але й на соціально-культурному. Рівень цивілізованості і прогресивності суспільства прямо пов'язаний із статусом жінок як в професійному, так і в особистому плані. Лише при активній реалізації проголошеної рівноправності, враховуючи механізми її забезпечення в реальному житті, можна розраховувати на поступові та прогресивні зміни у суспільстві [2, с. 430].

Отже, гендерна рівність – це можливість для кожної людини, незалежно від статі, вільно обирати свою кар'єру, релігію чи спосіб життя. Ця концепція спрямована на усунення соціальних бар'єрів, які заважають кожній особистості повністю проявити себе.

1. Гендерна рівність: що це таке і як з цим в Україні. URL: <https://nashkiiev.ua/life/genderna-rivnist-scho-tse-take-i-yak-z-tsim-v-ukraini>.
2. Слісаренко М. Жіноча освіта, як соціальний ліфт. Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали XVII Всеукр. конф. молодих учених та спец., присвяч. 180-річчю від дня народження Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931), Київ. 2022. С. 430-432.
3. Сторожук С. В. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія. Гуманітарні студії. 2018 р. С.18-29.
4. Чеканова Т. Д. Діяльність міжнародних і вітчизняних організацій з охорони здоров'я жінок. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 29. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 671- 677.

Олег ВОЛОВИК,

курсант 401 навчального взводу

Олег КОРОПАТОВ,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

загальноправових дисциплін,

Херсонського факультету

Одеського державного

університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ СПОСОБУ ЖИТТЯ СУДДІ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ДЕКЛАРАЦІЇ, ПОДАНОЇ СУДДЕЮ

Статтею 52-2 Закону України «Про запобігання корупції» (далі- Закону) передбачено порядок здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею Конституційного Суду України (далі- КСУ), моніторингу способу життя судді, судді КСУ визначається Національним агентством з питань запобігання корупції (далі- НАЗК) за погодженням відповідно Вищої ради правосуддя або зборів суддів КСУ. Такий порядок не може встановлювати особливості здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею КСУ, моніторингу способу життя судді, судді КСУ, не передбачені Законом [1].

Однак, відповідно до ч. 3 Перехідних положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» №1079-ІХ від 15.12.2020 р. НАЗК у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом розробляє проекти порядків здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею КСУ, моніторингу способу життя судді, судді КСУ та надає їх на погодження Вищій раді правосуддя та зборам суддів КСУ, які протягом місяця з дня їх отримання погоджують такі проекти порядків.

В іншому випадку, за відсутності відповідного погодження протягом строку, встановленого абзацом першим цього пункту, НАЗК здійснює повну перевірку декларацій, поданих судьями, судьями КСУ, а також моніторинг способу життя судді, судді КСУ безпосередньо у порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції».

Відповідно до Рішення Вищої ради правосуддя № 499/0/15-21 «Про відмову у погодженні проєкту Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею» було вирішено відмовити НАЗК в погодженні проєкту Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею [2].

Тобто, виходячи з законодавчих положень і відсутності погодження цих проєктів, НАЗК має повне та законне право на проведення перевірки декларацій суддів, суддів КСУ за загальною процедурою, але з урахуванням особливостей, визначених у ст. 52–2 Закону України «Про запобігання корупції», про що також було вказано в роз'ясненнях на офіційному сайті НАЗК.

З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 51-4 Закону моніторинг способу життя суб'єктів декларування здійснюється НАЗК на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із медіа та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам [1].

Згідно до ч. 1 ст. 51-3 Закону перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності [1].

НАЗК проводить перевірку декларації на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, із засобів масової інформації та інших джерел, про можливе відображення у декларації недостовірних відомостей.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#doc_info (дата звернення: 04.02.2024).

2. Про відмову у погодженні проекту Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею: Рішення ВРП від 03.01.2021 №499/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/732> (дата звернення: 04.02.2024).

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#doc_info (дата звернення: 04.12.2023).

Віра ГАЛУНЬКО,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Херсонського факультету Одеського державного
університету внутрішніх справ

Андрій СТАНКЕВИЧ,

курсант 212 навчального взводу
Херсонського факультету Одеського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану діяльність органів Національної поліції в Україні має свої певні особливості, особливо це стосується територій, які знаходяться на межі військових дій. Громадяни, що залишилися на них проживати, перебувають у постійному стані психологічних тривог та стресу, що як правило призводить іноді до неадекватності дій та вчиненню злочинної діяльності. В таких умовах поліцейських, повинен не тільки особисто бути підготовленим до різного роду викликів, а і забезпечити безпеку громадян, надати необхідну допомогу. Окрім того, слід зазначити, що повноваження поліції, значно розширилися і щодо ухилянтів, тобто осіб, які, в обхід чинного законодавства, покидають країну, де поліція застосовуючи чинне законодавство прісікає такі спроби.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що в Україні вводиться особливий правовий режим, який надає право відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і

законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Відповідним чином ці повноваження покладено і на органи Національної поліції. Так, при забезпеченні захисту прав та свобод громадян, Національна поліція має право вживати додаткових заходів щодо контролю за дотриманням громадського порядку та запобіганням порушень та тісно координувати свої дії з іншими силовими структурами таким як ЗСУ, прикордонниками, службою безпеки, особливо в зонах де відбуваються активні дії. З метою недопущення порушень правопорядку, масових заходів посилюються проведення патрулювання вулиць змішаними патрулями, проводяться перевірки документів та інші заходи, які направлені на оперативне реагування на надзвичайні ситуації, обмін інформацією, спільні операції тощо. Таким чином, забезпечення правопорядку є ключовим завданням поліції в умовах воєнного стану для гарантування безпеки громадян [2]. Діяльність органів Національної поліції завжди носила характер підвищеної небезпеки, але під час воєнного стану, цей рівень є найвищим. При виконанні покладених на поліцейського завдань, він повинен забезпечити особисту безпеку і безпеку громадян. У зв'язку з чим, законодавець значно розширив їх повноваження. Як наприклад, здійснювати перевірку документів, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи, або самовільно залишила місце для утримання військовополонених; зупиняти транспортний засіб якщо є наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених тощо [3]. Слід зазначити, що значно змінилася і практика процесуального оформлення, при виїзді поліцейських на місця події. Так, у разі підвищеного рівня небезпеки, поліцейські фіксацію виконують за допомогою фото- і відеотехніки, що працює в автоматичному режимі або за допомогою безпілотних повітряних суден. Обмежені такі дії в нічний час. Але, існує проблема і недостатній кількості таких технічних засобів на місцях.

Отже, на сьогодні існує багато проблемних питань які потребують не тільки законодавчого врегулювання, а і належного матеріального забезпечення. Так, відсутній чітко розроблений єдиний механізм діяльності органів Національної поліції саме в умовах воєнного стану, кожного разу поліцейські діють в залежності від оперативної обстановки та на свій власний розсуд виконуючи поставлені завдання.

1. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення 19.02.2024).

2. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану. Харків. 2022. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ade7c3ca-f959-4b9b-97f6-f88adb1c903f/content> (дата звернення 19.02.2024).

3. Про Національну поліцію. Закон України. (дата звернення 19.02.2024).

Альона КОЦ,
здобувачка вищої освіти I курсу
навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юлія ЛЕБЕДЄВА,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ

У сучасному світі міжнародний захист права особи на свободу пересування набуває особливої актуальності через зростання міграційних потоків, конфліктів та кризових ситуацій по всьому світу. Мільйони людей вимушені шукати притулок за межами своїх країн у зв'язку з війнами, переслідуванням, природними катастрофами та іншими обставинами. Оскільки свобода пересування є одним із фундаментальних прав людини, гарантування її захисту є важливим завданням для міжнародного співтовариства.

Також зазначимо, що актуальність досліджуваної теми актуалізується в контексті збільшення кількості держав, що вводять обмеження на вільний перетин особами кордону через прийняття нових законів та політичних рішень. Такі обмеження можуть бути перешкодою для надання допомоги тим, хто шукає захисту та безпеки у інших країнах. Тому важливо окреслити міжнародні механізми та стандарти, які гарантують право на свободу пересування та забезпечують ефективний захист цього права в умовах кризи та конфлікту, а також визначити проблеми, що існують у цій сфері.

Серед конкретних та системних проблем досліджуваного права доцільно віднести недостатню реалізацію міжнародних стандартів у національному законодавстві, надмірне використання адміністративних обмежень, а також проблеми з доступом до юридичної допомоги та захисту прав мігрантів і біженців. Таким чином, потребує уваги розробка практичних рекомендацій для урядів, міжнародних організацій та громадських ініціатив з метою поліпшення законодавства, політики та практики в рамках міграції та захисту прав людини.

Зауважимо, що право на вільне пересування гарантується міжнародними актами, які стосуються прав людини, а будь-які обмеження цієї свободи мають бути закріплені відповідними правовими нормами [1]. Наприклад, Загальною Декларацією прав людини (стаття 13) регламентовано, що кожна особа має

право на вільне пересування і може вибирати місце свого проживання в межах будь-якої держави, а також покидати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися у свою країну. Ця стаття не містить конкретних підстав для обмеження права на вільне пересування, однак у пункті 2 статті 29 Декларації передбачено, що обмеження можуть існувати лише відповідно до закону та з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, а також справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права формулюються підстави обмеження права на вільне пересування трохи інакше. Зокрема, стаття 12 зазначає, що кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання в межах цієї території, а також право покидати будь-яку країну, включаючи свою власну. Також вказано, що ці права не можуть бути обмежені, крім випадків, коли такі обмеження передбачені законом і є необхідними для захисту державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення, або прав і свобод інших, що є сумісними з іншими правами, визначеними у цьому Пакті [3].

Важливо, що Україна повідомила Генерального секретаря ООН та офіційних представників іноземних держав про введення в Україні режиму воєнного стану, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відступом від її зобов'язань згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, а також про межі відступу і причини прийняття такого рішення. Таким чином, відповідно до положень частини 2 статті 64 Конституції України та згідно з пунктом 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, в зв'язку із введенням в Україні режиму воєнного стану, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, може бути обмежене право людини і громадянина на свободу пересування [4, с. 16].

Слід зазначити, що одним з міжнародних актів, що забезпечує право на свободу пересування, є Конвенція про міжнародний статус біженців, прийнята Лігою Націй у 1951 році. Конвенцією вперше був встановлений принцип «non-refoulement», згідно якого сторони не будуть жодним чином висилати або повертати біженців до кордонів країни, де їхньому життю чи свободі загрожуватиме небезпека через їхню расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи або політичні переконання [5].

Підсумовуючи зазначимо, що міжнародний захист права на свободу пересування є важливою складовою прав людини. Це підтверджується низкою міжнародних документів, зокрема Загальною Декларацією прав людини та іншими документами. Обмеження досліджуваного права можуть бути допустимі лише у випадках, коли вони передбачені законом та необхідні для забезпечення державної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення. Також зазначимо, що існують проблеми з реалізацією права на свободу

пересування на практиці, зокрема в контексті воєнних конфліктів та міграції. Певні обмеження забезпечення цього права може мати місце в умовах конфлікту, коли влада вживає заходів безпеки, які можуть обмежувати свободу пересування. При цьому, потребує врахування вплив міграційних процесів на здатність держав забезпечити права мігрантів на свободу пересування та інші права людини.

Для вирішення цих питань необхідно вдосконалювати міжнародні механізми контролю за дотриманням прав людини, зокрема захист права на свободу пересування в умовах воєнного конфлікту. Крім того, важливо сприяти міжнародному співробітництву та розвитку політики, що сприяє захисту прав мігрантів та біженців на свободу пересування, розвитку міжнародних стандартів, що забезпечували б більш ефективний захист прав людини у ситуаціях кризи та конфлікту.

Також необхідно акцентувати увагу на впровадженні інноваційних технологій та цифрових рішень для забезпечення більшої доступності та ефективності механізмів захисту права на свободу пересування. Інформаційні технології можуть відігравати ключову роль у спрощенні процедур міграції, моніторингу правового статусу мігрантів та біженців, а також у посиленні взаємодії між державами та міжнародними організаціями для вирішення проблем, пов'язаних із свободою пересування.

1. Продивус С. В. Правомірне обмеження права на свободу пересування: міжнародно-правові стандарти та практика Європейського суду з прав людини. 2023.

2. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. Голос України від 10.12.2008. № 236.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

4. Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. *Правова держава*, 2022, 33: с. 11-20.

5. Бровко, Н. І. Правове регулювання права особи на свободу переміщення: міжнародний та національний досвід, 2022.

Катерина ТИМЧЕНКО,

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Михайло ФРОЛОВ,

викладач кафедри цивільного
права та процесу, доцент кафедри
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ. ПРАКТИЧНА РОЛЬ ФУНКЦІЙ ТРУДОВОГО ПРАВА У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Трудове законодавство, що регулює трудові відносини, має ґрунтуватися на конституційному положенні про те, що людина є найвищою соціальною цінністю, а отже, на повазі та ставленні до людини як до особистості, щоб усі члени суспільства мали законну можливість реалізувати свої здібності до праці та максимально використати свої досягнення і таланти. Вона повинна

Оскільки ця функція є найсуттєвішою ознакою трудового права як регулятора суспільних відносин, то це поняття має виражатися через формулювання та реалізацію норм трудового права, тобто через спосіб, у який право артикулює свою діяльність. При визначенні поняття «функція права» слід спиратися на семантичну основу терміна «функція», тобто на поняття «діяльність». Складовими поняття «діяльність» є «акт», «серія актів» та «вплив».

Встановлення та реалізація правових норм у суспільних відносинах, безумовно, поєднує в собі три категорії функцій трудового права, трудової діяльності та правового впливу, оскільки основною і визначальною ознакою права є його нормативний характер. Іншими словами, це поняття характеризується тим, що воно обмежується статичним елементом встановлення правових норм.

Встановлення норми права є першим і найважливішим проявом сутності права як регулятора суспільних відносин, першим проявом правової діяльності, але без реалізації норм трудового права, другого прояву правової діяльності, розкриття дії права, функцій права, правових компетенцій, втілених у нормах права, неможливе бачення соціальної реальності, тобто правовідносин. Виявивши різницю між можливостями, втіленими в правових нормах, і реальністю, вираженою в правовідносинах, можна говорити про

ефективність права.

Ефективність правового регулювання – це категорія, що поєднує в собі функцію і завдання, принцип і метод, яка характеризує функцію права як діяльність права з регулювання суспільних відносин, тобто дієвість права. Лише в процесі реалізації норм можна дізнатися, чи здатні норми регулювати суспільні відносини, чи є їх зміст достатньо визначеним для даної ситуації та чи є в них стимули для їх виконання.

Цілі трудового права включають як соціальні, так і правові аспекти. Соціальною метою трудового права є досягнення високого рівня добробуту громадян України шляхом об'єднання зусиль працівників, роботодавців та органів державної влади і досягнення таким чином соціальної єдності. Юридичною метою трудового права є правове регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням здатності людини до праці, а також відносин, безпосередньо пов'язаних з трудовими відносинами. Завдання трудового права мають бути сформульовані з урахуванням соціальних і правових цілей цієї галузі права, відображати соціально-економічні реалії країни та сприяти прогресивному розвитку трудових відносин. Спрямованість впливу закону визначається його цілями. Бажаного ефекту ефективного правового регулювання суспільних відносин можна досягти лише за умови дотримання завдань і функцій права. Якщо напрямок впливу закону визначено неправильно, то увага законодавця буде зосереджена на розробці нормативного матеріалу, що має символічне значення, а вся сила правового регулювання ніде не буде реалізована. При цьому значення закону для суб'єктів трудових відносин буде зведено до мінімуму.

Цілі та завдання трудового права визначають його призначення, і основний напрям його впливу є логічним. Соціальний напрям впливу трудового права забезпечує вирішення багатьох економічних, соціальних, психологічних, виховних та управлінських завдань. Юридичний напрям впливу трудового права вирішує завдання трудового права як окремої галузі. А саме – регулювання та захист суспільних відносин, які складають предмет трудового права. Реалізація правових норм є важливою складовою операційного характеру права. Реалізацію правових норм слід розглядати як другий прояв сутності права як регулятора суспільних відносин. Це другий прояв активності права.

Саме через реалізацію норм ми можемо побачити ефективність як окремих норм, так і певної сукупності норм. Лише в процесі реалізації норм ми можемо дізнатися, чи здатна норма регулювати суспільні відносини, чи є її зміст достатньо визначеним для даної ситуації, чи є в ній елементи, які мотивують її виконання. Саме через дію, функціонування та реалізацію права стає видимим перехід від можливостей, втілених у нормі права, до соціальної реальності – правовідносин. Виявивши різницю між можливостями, втіленими в нормах, і реальністю, вираженою в правовідносинах, стає можливим говорити про ефективність права. Тому особливу увагу слід приділяти

вирішенню проблеми ефективності реалізації норм трудового права, що забезпечить відображення імперативності, обов'язковості та дієвості трудового права.

Виходячи з цього, функціонування трудового права слід визначити як діяльність трудового права, спрямовану на ефективне впорядкування та регулювання відносин, пов'язаних з використанням здатності людини до праці, через встановлення та реалізацію основних (первинних) напрямів права.

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1971. № 50. Ст. 375.

2. Іншин М. І., Щербина В. І. Трудове право України : підручник. Харків : Диска плюс, 2014. 499 с.

3. Трудове право (в схемах та визначеннях): навч. Посіб. / А. В. Коваленко, О. С. Юнін, М. О. Савельєва та ін.). Дніпро: Видавець Біла К.О., 2017. 166 с.

4. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В. Трудове право України: Навч. Посіб. К. 2016. 244 с.

Дар'я ТКАЧЕНКО,

курсантка ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Роман МАРКОВ,

викладач кафедри

спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПРИЙОМІВ БОРОТЬБИ

В сучасному суспільстві проблема забезпечення правопорядку та безпеки громадян є актуальною. Питання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї відіграють важливу роль у правовому регулюванні цих процесів.

Першочергово, правові підстави застосування таких заходів базуються на конституційних нормах та законах, що визначають обов'язки та повноваження правоохоронних органів. Законодавство нерідко передбачає вжиття примусу в конкретних ситуаціях, таких як загроза громадському порядку чи загроза життю осіб.

Порядок застосування заходів примусу визначається відповідними правилами та стандартами, що регулюють поведінку правоохоронних органів. Важливо, щоб цей порядок був чітким, обґрунтованим та відповідав принципам законності та прав людини.

Зокрема, законодавство може передбачати обов'язкове використання альтернативних засобів примусу перед застосуванням фізичного впливу чи вогнепальної зброї, а також установлювати межі та обмеження для запобігання можливих зловживань.

Правові підстави та порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї є важливими елементами системи правового регулювання, які мають бути узгодженими з загальними принципами правосуддя та захисту прав людини. Правові підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї для поліцейського є ключовим елементом забезпечення законності, громадського порядку та безпеки громадян. Ці підстави визначаються законами та правовими актами, і вони відіграють важливу роль у регулюванні діяльності правоохоронних органів. У цьому есе розглянемо, для чого поліцейському необхідні чіткі правові механізми вживання примусу та порядок його застосування [1].

По-перше, правові підстави створюють необхідні рамки для вживання примусу, визначаючи ті ситуації, в яких його можна використовувати. Це дозволяє поліцейським виконувати свої службові обов'язки, захищаючи громадян. По-друге, визначає кроки та обмеження, які поліцейський повинен дотримуватися під час виконання своїх обов'язків. Це включає вимогу обґрунтування необхідності вжиття заходів примусу, врахування альтернативних засобів та дотримання принципів відповідності та законності.

Ці підстави та порядок застосування заходів примусу не лише закріплюють їхні повноваження, а й забезпечують баланс між необхідністю вжиття заходів примусу та захистом прав та свобод громадян. Правові підстави надають поліцейському законний мандат для дій в ситуаціях, коли вони повинні захищати громадський порядок, запобігати злочинам та забезпечувати безпеку. Це створює правовий фреймворк, який визначає межі і можливості вжиття примусу відповідно до законів та конституційних принципів.

Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї зазвичай регулюється законами та правовими актами кожної конкретної країни чи регіону. Правила можуть визначати ситуації, коли можна вживати примус, і обмеження його застосування.

Порядок застосування заходів примусу зазвичай визначається правоохоронними органами та може включати необхідність наявності конкретних умов чи загроз для вжиття таких заходів. У кожному випадку важливо дотримуватися принципів законності та обґрунтованості при вживанні заходів примусу.

Правові підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї поліцейськими зазвичай визначаються законами та спеціальними положеннями, регулюючими діяльність правоохоронних органів. У більшості країн це законодавство надає поліцейським право вживати примусу лише у випадках, коли це необхідно для виконання їхніх службових обов'язків та забезпечення громадського порядку. Порядок застосування заходів примусу для поліцейських, як правило, включає обов'язкове дотримання принципів законності, необхідності, обґрунтованості та відповідності ситуації вживаному примусу. Деякі системи також можуть передбачати обов'язкову документацію інцидентів, коли застосовується примус [2].

Важливо, щоб поліцейські отримували спеціальну підготовку та інструктаж з правил застосування примусу, щоб уникнути неправомірних чи надмірних дій. Це сприяє збереженню прав та свобод громадян та підтриманню високих стандартів правопорядку.

Отже, правові підстави для застосування фізичного впливу та спеціальних засобів повинні бути чітко визначені та обґрунтовані законами. Важливо, щоб законодавство визначало умови та обмеження для використання цих засобів, забезпечуючи баланс між необхідністю забезпечення правопорядку та захистом прав та свобод громадян. Поліцейські повинні бути відповідно підготовлені та треновані для використання фізичного впливу та спеціальних прийомів. У цьому контексті важливо враховувати принципи пропорційності та необхідності, а також заборону жорстокості та катувань. Щодо застосування вогнепальної зброї, воно повинно бути обґрунтованим і обмеженим відповідно до норм міжнародного та національного права. Поліцейські повинні дотримуватися принципів законності та уникати непропорційного використання сили. Загальні правові аспекти застосування поліцейськими прийомів боротьби передбачають не лише відповідність законам, а й етичність та відповідальність. Такий підхід сприяє підтримці довіри громадян до правоохоронних органів та підвищенню ефективності заходів забезпечення громадської безпеки.

1. Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : міжнарод. наук.-практ. конф. : 15-16 жовтня 2009 року : тези доп. / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: Огаренко В. М. та ін.]. — Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. — 138 с. : іл., табл. — Бібліогр. в кінці ст.

2. Задорожня І. І. Застосування фізичної сили поліцейським / І. І. Задорожня, Р. А. Марков // Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 трав. 2022 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2022. – С. 227-229.

Тетяна ТРЕНЬ,

Єлисей БІЛІСНКО,

слухачі магістратури 1 курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ,

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Структурні підрозділи Національної поліції України як суб'єкти забезпечення правопорядку в державі здійснюють охорону й захист конституційних прав та свобод людини і громадянина – особистісних, соціально-економічних, політичних тощо. Саме на цей орган покладається значна частина завдань та повноважень стосовно забезпечення публічної безпеки та порядку, що зумовлено як загальною вимогою щодо зміцнення правопорядку, так і особливими умовами функціонування держави в умовах воєнного стану.

Воєнний стан є не тільки викликом для національної безпеки, але і складним правовим режимом у контексті забезпечення правопорядку, за якого провідні функції поліції переживають суттєві зміни [1]. Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану є не тільки питанням ефективності, а й питанням законності. Правоохоронці мають здійснювати свої повноваження таким чином, аби не порушувати основних гарантій та прав громадян, що залишаються чинними навіть у неекстраординарних умовах.

Вважаємо за необхідне зазначити, що наразі чимало поліцейських беруть участь в бойових діях, інші ж продовжують службу в поліції. Суттєвим є факт, що з початком війни поліцейські повинні були вдосконалити свої вміння поведження зі зброєю, покращити військову тактику та фізичну й психологічну форму, здобути навички поводитися з вибухонебезпечними предметами, надавати невідкладну медичну допомогу пораненим та постраждалим. З цією метою з правоохоронцями регулярно проводяться заняття та тренінги. Хоч і багато поліцейських все ж перекваліфікувалися у військових, проте ті, хто залишилися нести службу, також здобули нові виклики, адже тепер мають забезпечувати суспільний порядок в період

повного хаосу в світі.

На наш погляд, доцільним буде навести нововведення Розділу 5 Закону України «Про Національну поліцію», що стосуються періоду воєнного стану. Зокрема, вказані зміни стосуються нових повноважень правоохоронців, зумовлених викликами війни:

1. Насамперед, поліцейські отримали змогу здійснювати перевірку документів та фіксацію даних, які викладені в документах, за умови, що особа наділена зовнішніми ознаками, подібними до зовнішніх ознак особи, котра самовільно залишила місце утримання військовополонених (п. 1 ч. 1 ст. 32).

2. Правоохоронці отримали повноваження щодо зупинення транспортних засобів, якщо наявною є інформація, котра засвідчує, що водій чи пасажир транспортного засобу є особою, що самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

3. Згідно нової редакції ст. 40 аналізованого Закону поліція уповноважена використовувати у своїй роботі такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби боротьби з їх застосуванням; спеціалізоване програмне забезпечення для реалізації аналітичної обробки фото- та відеоданих, у тому числі для встановлення осіб і державних номерів транспортних засобів.

4. За потреби відбиття нападу, який загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, котра скоїла правопорушення та/або вчиняє опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не лише ті спеціальні засоби, які визначені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42).

5. Під час дії правового режиму воєнного стану працівник поліції може застосовувати заходи примусу, визначені ст. 42, щодо осіб, що беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, що стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї (ч. 9 ст. 42) [2].

Суттєвим є й питання співпраці Національної поліції з іншими силовими структурами: армією, спецслужбами, пожежною охороною тощо. Інтеграція різних органів в єдину систему управління є провідним чинником результативності діяльності поліції в цей час. Така інтеграція потребує не тільки оперативної координації, а й чітко визначеного розподілу функціональних повноважень, що насамперед має бути закріплено на законодавчому рівні [3]. Однак потрібно зважати на те, що всі зміни функціональних обов'язків та розширення меж повноважень поліцейських мають здійснюватися в межах чинного права. Виняткову увагу в контексті функціональних обов'язків поліцейських під час воєнного стану треба приділяти, на нашу думку, додержанню міжнародних гуманітарних норм. Незалежно від внутрішніх законів, міжнародне гуманітарне право визначає перелік обов'язкових принципів та обмежень, що повинні братися до уваги.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що забезпечення правопорядку в умовах дії воєнного стану роль правоохоронних органів є вкрай важливою, однак і особливо складною з етичного та правового погляду. Діяльність Національної поліції щодо забезпечення правопорядку в країні є ключовим засобом у підтримці національної безпеки, забезпеченні громадської безпеки та контролю над реалізацією тимчасових обмежень, введених воєнним станом. Діяльність поліції має здійснюватися в межах суворих етичних та правових норм, котрі не втрачають своєї чинності навіть у таких виняткових умовах.

1. Єрмоєнко Я. Нові функції та навички поліції під час війни Діяльність органів правопорядку під час та після збройних конфліктів (зарубіжний досвід) Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 199-200.

2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2123- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

3. Прокопенко О. Ю., Повноваження органів внутрішніх справ України як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні / О. Ю. Прокопенко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція» - 2014. - Випуск 12. – Том 1. – С. 108-111

Тетяна ТРЕНЬ,

слухач магістратури 1 курсу ННІ права
та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО,

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

24 лютого 2022 року Указом Президента на території України було запроваджено воєнний стан у відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації [3]. Активні бойові дії на різних ділянках, систематичні обстріли об'єктів цивільної та критичної інфраструктури, катування цивільного населення на тимчасово окупованих територіях є проявами

вчинення багатьох кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, а також миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Водночас збільшилася кількість і інших правопорушень, що й зумовило реформування кримінально-процесуального законодавства з метою його співвіднесення з реаліями воєнного стану.

Відповідно до норми чинного кримінально-процесуального законодавства, а саме ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, однак не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про скоєне кримінальне правопорушення, після самостійного виявлення ним обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Саме з внесення відомостей до ЄРДР розпочинається така стадія кримінального провадження, як досудове розслідування [2].

З метою врегулювання питання щодо формального визначення моменту початку кримінального провадження у кримінальному провадженні в умовах війни, Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) було доповнено п. 1 ч. 1 ст. 615, яка передбачає таке положення: за відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування ухвалює слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова; водночас відомості, які мають бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього при першій можливості [2].

На підтвердження доцільності запровадження вищевказаної норми вважаємо за необхідне охарактеризувати фактори, що зумовили її введення. Насамперед, слід сказати, що в умовах воєнного стану, який за своєю сутністю є надзвичайним правовим режимом, можуть виникнути обставини, які перешкоджають нормальному механізму реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та роблять неможливим внесення відомостей про кримінальне правопорушення згідно з вимогами ч. 1 ст. 214 КПК України. До зазначених умов, згідно досвіду діяльності слідчих підрозділів під час воєнного стану, насамперед у прифронтових зонах, тимчасово окупованих та деокупованих територіях треба віднести відсутність зв'язку, електроенергії, доступу до мережі інтернет, відсутність транспортного сполучення та можливості потрапити на окремі території чи будівлі, загрози військового характеру, знищення доказів обстрілів в результаті ремонтів та труднощі з доступом до доказів та свідків на окупованих територіях. Однак попри це, регулярні обстріли, руйнування, відсутність світла та Інтернету не стали перешкодою на шляху документування злочинів агресора.

З-поміж вищеперерахованих чинників, ключовим фактором в напрямку реалізації аналізованого інституту законодавець вбачає відсутність саме технічного доступу до ЄРДР. Зокрема, правник Тетерятник Г. К. вважає, що така відсутність технічної можливості може бути зумовлена такими

обставинами: вихід комп'ютерного, мережевого устаткування з ладу, перебої з електроенергією та зв'язком, Інтернетом, відсутність доступу до них, труднощі з транспортом та логістикою, блокування та захоплення адміністративних будівель, що може спричинити неможливість упродовж тривалого часу внести відомості до ЄРДР [1]. Загалом, наведені правником обставини, цілком збігаються з наведеними нами вище.

Досліджуване нами нововведення законодавства відіграє важливу роль у дотриманні належної правової процедури кримінального провадження, а отже, і у вирішенні питання про допустимість доказів, що будуть одержані після початку досудового розслідування в екстраординарному порядку. Однак в даному контексті можемо заздалегіть передбачити значні складнощі для сторони захисту, оскільки довести виправданість застосування слідчим, дізнавачем, прокурором положень п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, з'ясувати чи була у них реальна змога внести відомості в ЄРДР або в який момент вона у них з'явилася в умовах збройного конфлікту може бути доволі непросто, а в деяких ситуаціях і взагалі неможливо.

На обґрунтування доцільності застосування аналізованої норми Верховний Суд наголошує, що у разі відсутності можливості внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄДРД і, виходячи з цього, відсутності можливості формування витягу з Реєстру, відомості про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування можуть бути підтверджені мотивованою постановою органу досудового розслідування, котра повинна містити всю інформацію, передбачену ст. 214 КПК України. Така постанова є законним підтвердженням початку досудового розслідування та підставою для розгляду клопотань органу досудового розслідування [4].

Важливо зазначити, що відомості, які підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої нагоди, а процесуальні дії під час досудового розслідування фіксуються у процесуальних документах, а також з використанням технічних засобів фіксування, окрім випадків, коли фіксування за допомогою технічних засобів є неможливим у зв'язку з технічними причинами. У разі ж відсутності змоги скласти відповідні процесуальні документи про хід та результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація відбувається доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше 72 годин з моменту закінчення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

Отож, схилиємося до думки, що норма стосовно можливості початку досудового розслідування на підставі постанови слідчого, прокурора у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань є актуальною та необхідною з точки зору реформування кримінально-процесуального законодавства. Вказане положення покликане, в першу чергу, забезпечити відповідну стандартам діяльність правоохоронних органів у нестандартних обставинах.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що

повномасштабна війна стала непростю перевіркою стійкості кримінально-процесуального законодавства України та його застосування у практичній діяльності, внесла значні корективи у чинне законодавство, яке не було готовим до сучасних реалій та потребувала суттєвих змін, що комплексно мають вирішити проблему забезпечення ефективних розслідувань кримінальних правопорушень.

1. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. 31 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.02.2024).

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 18.02.2024)

4. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду Головам апеляційних судів від 03.03.2022 р. № 2/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення: 19.02.2024).

Дар'я УСОВА,

курсант 3-го курсу ННІ права

та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Марина ЛОГІНОВА,

викладач кафедри цивільного права та

процесу Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

ПРИВАТНОПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Приватноправові відносини є ключовим елементом сучасного правового порядку, що регулює взаємовідносини між фізичними та юридичними особами у сфері їхніх прав та обов'язків. В контексті захисту прав людини, приватноправові відносини набувають особливого значення, оскільки вони відображають баланс інтересів між сторонами та забезпечують захист особистості в умовах цивілізованого суспільства.

У відповідності з Законом України «Про міжнародне приватне право»,

приватноправові відносини є основним компонентом правової системи, що базується на принципах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності, і мають суб'єктами фізичні та юридичні особи. Водночас, у міжнародному приватному праві, суб'єктами відносин можуть бути як фізичні та юридичні особи, так і держави [1, с. 5].

У сучасній пострадянській науці міжнародного приватного права виокремлюються дві основні групи відносин: господарські, зокрема науково-технічні зв'язки між суб'єктами господарювання різних країн, та майнові, сімейні, трудові та інші відносини, що включають у себе іноземних громадян.

Важливим поняттям у міжнародному приватному праві є «іноземний елемент», який визначається Законом України «Про міжнародне приватне право». Це ознака, що характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, і може виявлятися в одній або кількох формах, таких як участь громадянина України, що проживає за її межами, іноземця, особи без громадянства або іноземної юридичної особи у правовідносинах; розташування об'єкта правовідносин на території іноземної держави; або здійснення юридичного факту на території іноземної держави [3, с. 6].

Об'єктами міжнародного приватного права є матеріальні або нематеріальні блага, що знаходяться на території іноземної держави, наприклад, пошкоджений у автокатастрофі автомобіль. Суб'єктами міжнародного права є учасники правовідносин, які мають іноземну належність, наприклад, громадянство. Юридичні факти, що породжують правовідносини, також можуть мати місце за межами країни. Вони можуть стосуватися, наприклад, укладення договору у іноземній юрисдикції або виникнення правових обставин, які впливають на відносини, що мають міжнародний компонент [4, с. 16].

Отже, приватноправові відносини в міжнародному приватному праві не лише регулюють взаємовідносини між особами, але й враховують міжнародний аспект, що відкриває нові можливості та вимоги у забезпеченні захисту прав людини в умовах глобалізації та міжнародного співробітництва.

Приватноправові відносини базуються на принципах взаємної поваги, свободи волі, рівності та справедливості. Ці принципи є важливими складовими гарантування прав та свобод особи в сфері приватного права.

Захист прав людини в приватноправових відносинах забезпечується через систему правових норм, що регулюють такі сфери, як цивільне, сімейне, трудове право та інші. Наприклад, у сфері цивільного права, особа має право на недоторканність своєї власності, конфіденційність особистих даних, а також право на забезпечення безпеки та захисту від будь-яких форм насильства чи дискримінації [2, с. 47].

Приватноправові відносини також включають угоди та контракти між сторонами, де важливу роль відіграє принцип добросовісності та рівності прав. Захист прав людини у цьому контексті забезпечується шляхом укладання угод на взаємовигідних умовах, а також можливістю використання правових

засобів для врегулювання конфліктів та врегулювання спорів.

До того ж, судова система відіграє важливу роль у захисті прав людини в приватноправових відносинах. Особа має право на доступ до суду у випадках порушення її прав чи обмеження свобод. Судовий захист гарантує незалежний та об'єктивний розгляд спорів, що виникають між сторонами, та прийняття справедливих рішень на основі закону та принципів правосуддя.

Приватноправові відносини в сучасному суспільстві є важливим інструментом захисту прав людини. Шляхом забезпечення рівності, свободи та справедливості в угодах та контрактах, а також через ефективну дію судової системи, приватноправові відносини сприяють захисту особистості та забезпеченню гідних умов життя кожної людини. Розуміння та врахування цих аспектів є важливим для підтримки правового порядку та гармонійного розвитку суспільства.

1. Гордеюк А. О. Проблема правового регулювання приватноправових відносин в умовах їх віртуалізації. Форум права 2018. С. 27-36.
2. Гриняк А. Б. Особливості договірної регулювання приватноправових відносин. Приватне право і підприємництво. 2018. С. 121-125.
3. Мережко О. О. Колізійне право. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2017 Т. 1 760с.
4. Фединяк Г. С. Якість сучасного законодавства України, яке регулює приватноправові відносини. Правова держава 2020. С. 18-24.

Владислава УСТИМЕНКО,
курсантка 3 курсу ННІ права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник :
Віталій ТЕЛІЧУК,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

ДО ПИТАННЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Одним із найбільш небезпечних видів організованої транснаціональної злочинності є злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Учинення зазначених злочинів є найзухвалішою формою порушення основоположних прав людини

та громадянина, що пов'язано із цинічним і грубим поведінням, нещадною експлуатацією, обмеженням свободи, приниженням її честі та гідності.

Протидія торгівлі людьми є невід'ємною складовою частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі із злочинністю, які, зокрема, здійснюють заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб - торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів [1].

Слід погодитися з Телійчуком В. Г. і Кафаровим Є. С., що основною ланкою правоохоронних органів, на яку державою покладено обов'язок із запобігання зазначеним злочинам, їх вчасного виявлення, припинення, а також забезпечення якісного розслідування, є оперативні підрозділи. Їх діяльність може бути ефективною лише за умови її негласності, збереження у суворій таємниці інформації про проведення конкретних оперативних розробок, оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) [2, с. 27].

Негласна робота оперативних підрозділів Національної поліції України у протидії злочинам, пов'язаними з торгівлею людьми, є складовою оперативно-розшукової діяльності. За своїм змістом це комплексний вид діяльності, що здійснюється в межах національного законодавства приховано від сторонніх та спрямований на недопущення, виявлення та припинення протиправних діянь, охорону прав та свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечення громадської безпеки та публічного порядку. Негласна робота оперативних підрозділів реалізується шляхом конфіденційного співробітництва на добровільній основі з громадянами, особами без громадянства, іноземцями, проведення гласних і негласних пошукових заходів, взаємодії з оперативними підрозділами НП, суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, державними органами й установами, використання оперативної техніки, а також у ході виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні.

Особливості негласної роботи оперативного підрозділу обумовлені конкретною оперативно-розшуковою ситуацією та обсягами фактичних даних, які містять ознаки злочину, який готується або вчинений у сфері злочинних інтересів, безпосередньо чи опосередковано пов'язаних із торгівлею людьми.

Основним завданням оперативно-розшукової діяльності оперативного підрозділу є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена ст. 149 КК України, що безпосередньо стосується і негласної роботи. Вказане завдання реалізується оперативними працівниками шляхом отримання та аналізу відомостей стосовно конкретних осіб або події, спрямування зусиль осіб, з

якими встановлено негласне співробітництво, на пошук і передачу інформації, що становить оперативний інтерес у кримінальній сфері торгівлі людьми. В будь-якому разі отримана оперативна інформація підлягає попередній перевірці, оскільки за своїм змістом є суб'єктивною оцінкою діяння або події іншою особою, яка може свідомо помилятися щодо наявності ознак готування або вчинення кримінального правопорушення.

Ми поєднуємо думку Баб'яка А. В., Дмитрика Ю. І., Захарова В. П. та ін., що негласна робота оперативними підрозділами повинна здійснюватися систематично в середовищі осіб, причетних до міграції населення, заробітчан, у місцях проведення відпочинку та забезпечення дозвілля, серед раніше засуджених та осіб, які займаються проституцією, неодноразово притягувалися до адміністративної відповідальності за заняття проституцією, невиконання батьківських обов'язків, вчинення насильства в сім'ї, осіб, які мають задум на створення або утримання місць розпусти, або вже реалізували злочинний намір та утримують такі місця; осіб, яких втягують у заняття проституцією та вже задіяні у сфері надання сексуальних послуг; осіб, що користувалися сексуальними послугами в місцях розпусти; власників приміщень, які використовуються як місця розпусти, розповсюджувачів порнографічної продукції, серед працівників туристичних агенцій та закладів працевлаштування осіб закордоном, серед закладів краси, шлюбних агенцій, агенцій, що організують конкурси краси, покази моди, офіціантів, танцівників, сезонних працівників, моряків, дальнобійників, провідників поїздів міжнародного сполучення тощо [3, с. 55-56].

Один із ключових аспектів роботи Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України є :

організація та здійснення оперативно-розшукової діяльності, яка спрямована на виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, та комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів та застосування оперативно-технічних засобів під час провадження в оперативно-розшукових справах, контроль використання коштів, призначених для проведення цієї роботи; розробка і реалізація програми, комплексні і цільові оперативно-профілактичні операції та інші заходи з протидії злочинності у визначених пріоритетних напрямках діяльності; участь у міжнародних операціях за запрошенням; організація та здійснення діловодства, у тому числі за матеріалами негласних заходів оперативно-розшукової діяльності; забезпечення дотримання правил криптографічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої визначена законом.

Окрім зазначених органів в системі взаємодії посідає Служба безпеки України. Цей орган у сфері протидії торгівлі людьми вживає заходів щодо усунення причин та умов скоєння такого виду злочину. Водночас, Служба

безпеки України розвиває співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями у запобіганні та протидії торгівлі людьми і захисті прав постраждалих осіб [4, с. 32].

Ми вважаємо, що важливою складовою цієї роботи є співпраця з іншими правоохоронними та міжнародними організаціями, а також активна взаємодія з громадськими структурами для забезпечення ефективного захисту прав та безпеки громадян.

Отже, враховуючи вищезазначене можемо зробити висновок, що торгівля людьми є одним із найжорстокіших злочинів проти людини, вона позбавляє людину одного з головних її прав - свободи, руйнує принцип рівної гідності всіх людей та верховенства права. Комплексний підхід до боротьби з торгівлею людьми передбачає попередження торгівлі людьми, переслідування осіб, які вчиняють цей злочин або сприяють його вчиненню, а також зміцнення і захист прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми.

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#n162> (дата звернення: 27.02.2024)

2. Телійчук В. Г., Кафаров Є. С. Деякі проблемні аспекти дотримання конспірації при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання й розкриття корисливо-насильницьких злочинів. *Colloquium-journal*. 2023. (№21). С.26-30. <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-21-180-2023/>

3. Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації: методичні рекомендації / Баб'як А. В., Дмитрик Ю. І., Захаров В. П., Ільницький В. Я., Кондратюк О. В. та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 92 с.

4. Людвік В. Д., Мислива О. О., Філянina Л. А. Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-закордону: питання правового регулювання та право реалізації: метод. реком. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 71 с.

Владислава УСТИМЕНКО,
курсант 3 курсу ННІ права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Аліна ЧОРНА,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВЧО ВИЗНАНЕ ПОНЯТТЯ ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАННЯ ТЕРОРИЗМУ

У сучасному світі тероризм є одним з найбільш серйозних злочинів проявляючи не лише національну, а й міжнародну загрозу. Сутність поняття «тероризм» як процесу в кінцевому рахунку зводиться до віри в можливість перебудови світу за допомогою терористичних методів. Тероризм усе частіше розглядають як засіб вирішення зовнішньополітичних та внутрішньополітичних завдань урядами окремих держав, які, надаючи перевагу національним інтересам, заохочують і підтримують діяльність екстремістських угруповань [1, с. 52].

Радою Європи прийнято Конвенцію про запобігання тероризму яку ратифіковано Законом N 54-V (54-16) від 31 липня 2006 р. Держави – члени Ради Європи та інші держави, в тому числі Україна, підписали цю Конвенцію з метою збільшення зусиль сторін у запобіганні тероризму і його негативним наслідкам стосовно повного здійснення прав людини, зокрема права на життя, як заходами, вжитими на національному рівні, так і шляхом міжнародного співробітництва, з приділенням належної уваги чинним багатостороннім або двостороннім договорам чи угодам між сторонами.

У цій конвенції дано визначення понять «публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину» (означає розповсюдження повідомлення для населення або доведення такого повідомлення до відома населення в інший спосіб з метою підбурювання його до вчинення терористичного злочину, якщо така поведінка незалежно від того, є чи не є вона безпосередньою підтримкою терористичних злочинів, становить загрозу того, що може бути вчинено один чи більш ніж один такий злочин); «залучення до тероризму» (означає спонукання іншої особи до вчинення чи участі у вчиненні терористичного злочину або до вступу до об'єднання чи групи з метою сприяння вчиненню ними одного чи більш ніж одного терористичних злочинів); «навчання тероризму» (означає надання інструкцій стосовно виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної чи іншої

зброї або шкідливих чи небезпечних речовин або стосовно інших специфічних методів чи засобів для вчинення або сприяння вчиненню терористичного злочину зі знанням того, що навички, які надаються, призначені для використання із цією метою) [2, с. 295].

Не зупиняючись на цьому, у 2017 році Європейський Союз приймає Директиву про боротьбу з тероризмом. Директива підсилює правову базу, оскільки вона більш повно охоплює дії, які пов'язані з тероризмом. У межах Директиви усі держави-члени ЄС гарантують те, що вони будуть вводити криміналізацію усіх дій, які пов'язані з поїздками в іншу країну задля вчинення терористичного злочину або для проведення чи проходження навчання тероризму. Закріплене значно сприяло узгодженню дій між країнами-членами Союзу, що служить орієнтиром для співробітництва та обміну інформацією між національними органами влади. Варто зазначити, що у процесі протидії Директива проявила себе доволі задовільно, істотно зміцнивши підхід кримінального правосуддя держав-членів до тероризму та прав жертв, які постраждали від нього [3, с. 79].

Не менш значимі зміни у Кримінальному кодексі України, які були внесені в умовах війни. Відповідно до статті 258⁴ Кримінального кодексу України сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму – це вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою, проходження навчання тероризму. У цій статті законодавець чітко визначає поняття «проходження навчання тероризму», а саме: отримання особою інструкцій, включаючи набуття знань чи практичних навичок, від іншої особи щодо виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної чи іншої зброї або шкідливих чи небезпечних речовин, або щодо інших специфічних методів чи засобів з метою здійснення діяльності, яка відповідно до закону є терористичною [4].

Як висновок варто наголосити, що враховуючи сучасну політичну ситуацію та актуальність проблеми питання визначення поняття проходження навчання тероризму стає надзвичайно важливою. Зростаюча загроза терористичних актів та їхній міжнародний характер роблять необхідним ретельне розуміння та визначення того, що включає в себе процес навчання тероризму. Слід зазначити, що законодавство України чітко встановлює поняття проходження навчання тероризму, як будь-які дії, спрямовані на надання особі знань, навичок або досвіду, які можуть бути використані для вчинення терористичного акту.

1. Кудінов С. С., Рижов І. М., Романов М. С. Основи терорології. Навчальний посібник. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2019. 200 с.

2. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 328 с.

3. Стукаліна, О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання терористичним актам у великих містах України : дис д-ра філос.: 081 / Ольга Віталіївна Стукаліна; МВС

України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2023. 286 с.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

Аліна ЛУКОМСЬКА,
слухач магістратури I курсу ННІП
ПФПНП Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вадим ХАШЕВ,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШПИГУНСТВО

На сьогоднішній день особливої актуальності набуває проблема протидії шпигунству як необхідної складової забезпечення національної безпеки України, її територіальної цілісності. Головним завданням Служби безпеки України виступає захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [1].

Шпигунська діяльність спецслужб російської федерації завдає великої шкоди національним інтересам нашої держави. Оскільки, збитки, яких зазнає Україна внаслідок діяльності такої діяльності, не тільки обчислюється сотнями мільярдів, а й тимчасовою втратою територіальної цілісності країни.

За офіційною статистикою, станом на 1 січня 2024 року – лише за 2023 рік зареєстровано понад 57.093 злочинів проти національної безпеки, 37 з яких становлять шпигунство, державну зраду – 712, колаборацію – 2.364, виправдовування військової агресії росії проти України – 1007 [2]. Варто наголосити на тому, що вищезазначені дані є показником успішності діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб України, однак, в той же час це свідчить про наявність та активну діяльність агентурої мережі, що сприяє здійсненню шпигунської діяльності.

Поняття шпигунства походить від латинського слова «spy» (шпигун), і відноситься до діяльності зі збирання інформації про інші країни, організації або особи без їхнього відома, зазвичай в користь іншої держави, організації або групи.

Під час дослідження терміно-поняття, визначаючи його зміст, перш за все варто зазначити, що «шпигунство» – це діяльність, спрямована на отримання конфіденційної або секретної інформації про інші країни, організації або особи з метою використання цієї інформації у власних інтересах або в інтересах інших суб'єктів. Вищевказане поняття складається з двох складів: кореню «шпигун» та суфіксу «ство». «Шпигун» означає особу, яка займається збиранням та передачею інформації від іноземних держав або організацій, зазвичай без їхнього дозволу або знання. «Ство» вказує на діяльність або процес, що характеризується виконанням певних дій або метою. Таким чином, «шпигунство» означає активну діяльність зі збирання інформації та її подальше використання, часто у прихований спосіб, для досягнення певних цілей, які можуть бути політичними, економічними або військовими.

Шпигунство може приймати різні форми і мати різні цілі. Деякі шпигуни можуть діяти в інтересах іноземних держав або організацій, збираючи розвідувальну інформацію про військові, політичні, економічні або наукові питання. Інші можуть працювати на користь приватних компаній, викрадаючи конфіденційні бізнес-секрети або технології з метою отримання конкурентної переваги. У будь-якому випадку, шпигунство є порушенням закону і може мати серйозні наслідки для осіб, що здійснюють такі дії.

Визначення терміно-поняття «шпигунство» також впливає з положень чинного кримінального законодавства України. Так, у ст. 114 Кримінального кодексу України (далі - КК) визначено, що передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства, є шпигунством [3].

Безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення становлять державні інтереси у тих сферах її діяльності, де зосереджені відомості, що становлять державну таємницю. Додатковим (обов'язковим) об'єктом є інформаційна безпека держави. Предметом цього кримінального правопорушення є відомості, що становлять державну таємницю, які визначені Законом України «Про державну таємницю» та конкретизовані у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю [4, с. 106].

Отже, з вищевикладеного аналізу норми КК, яка закріплює таку кримінально-протиправну діяльність як шпигунство, можемо зробити висновок про те, що така діяльність полягає передусім у незаконній передачі або збиранні протиправними способами інформації, яка становить державну таємницю та спеціально охороняється законодавством України. Здійснюються

вказані дії вийнято в інтересах іноземних держав, організацій або їх представників, що являються безпосередніми ініціаторами й організаторами шпигунської діяльності та подальшими споживачами здобутої в наслідок такої протиправної діяльності інформації.

Світова практика визначає те, що найбільшої шкоди інтереси держави у сфері захисту державної таємниці зазнають саме під час війни. А найуразливішими сферами життєдіяльності держави у вищевказаній сфері виступають саме такі правові відносини, де відбувається обіг секретної інформації, такі як: державна безпека та охорона правопорядку, зовнішні відносини, техніка і наука, економіка, оборона тощо.

За доцільне вважаємо відзначити те, що з об'єктивної сторони цей склад кримінального правопорушення полягає у наступних діях:

- 1) передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю;
- 2) збиранні з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, у незаконний спосіб.

Таким чином, до кримінальної відповідальності притягується особа, яка незаконним шляхом або без належних правових підстав здійснює діяльність, яка полягає у збиранні або передачі інформації, яка становить державну таємницю. Окрім цього, не можна здійснювати кваліфікацію як злочинних дій особи, якщо до останньої було застосовано спеціальні незаконні методи добування відповідної інформації (наприклад: шляхом обману, шантажу, вимаганням, підкупом тощо). Ініціатива здійснення такої діяльності може належати як суб'єкту вчинення кримінального правопорушення, так і адресату отримання необхідної цюму інформації. Для кваліфікації такого кримінального правопорушення це значення не має. Але, спираючись на світову глобалізацію, зважаючи на виникнення великих міжнародних формацій, інтереси яких зазвичай не співпадають з інтересами окремої держави, ми вважаємо за необхідне здійснити розширення переліку адресатів отримання відповідної інформації, додавши до вказаного переліку міжнародні організації та їх представників.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, для вдосконалення визначення шпигунства у кримінальному законодавстві України, адаптації його до умов сьогодення, уніфікації та оптимізації процесу кваліфікації цього кримінального правопорушення вважаємо за необхідне здійснити редакцію ст. 114 КК, додавши до переліку адресатів отримання відповідної інформації, міжнародні організації та їх представників.

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення 25.02.2024).

2. Про роботу органів прокуратури Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування – Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Статистика – Офіс Генерального прокурора. 2023. URL:

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 25.02.2024).

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 No 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.02.2024).

4. Сервецький І. В., Лебідь С. В. Шпигунство: поняття та склад злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2 (11). С. 103-115.

Тетяна ХОРОЛЬСЬКА,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
курсант 1 курсу, факультет підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Олександр ЖУРАВЕЛЬ,

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки

ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ МВС УКРАЇНИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Спланування і реалізація ефективної системи фізичної підготовки для курсантів МВС України має велике значення для їх готовності до виконання завдань забезпечення міжнародної та національної безпеки. Для цього необхідно вжити ряд заходів, які спрямовані на оптимізацію тренувальних програм та підвищення мотивації курсантів до досягнення високих результатів у фізичній підготовці.

Адаптація програми фізичної підготовки до потреб сучасних викликів є важливою складовою процесу. Це означає врахування специфіки завдань, які стоять перед курсантами, таких як бойова підготовка, реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення готовності до виконання різноманітних функцій в умовах стресу.

Інтеграція передових методик фізичної підготовки також є ключовою. Використання тренувань, які розвивають не лише силу, а й швидкість, витривалість, координацію рухів і гнучкість, допоможе досягти комплексного розвитку фізичних якостей курсантів.

Система індивідуального підходу є необхідною для ефективної

підготовки. Кожен курсант має свої особливості, тому важливо надати їм можливість розвивати свої сильні сторони та коригувати слабкі місця через індивідуально підібрані програми тренувань [1].

Підвищення мотивації курсантів забезпечується через створення стимулюючої атмосфери, використання змагань, нагород і визнання успіхів у фізичній підготовці.

Спільні тренування із залученням всіх курсантів сприяють формуванню командного духу та підвищенню співпраці між ними, що є важливим для успішного виконання спільних завдань.

Додатково, впровадження стрес-тренувань і спеціалізованих курсів сприятиме розвитку не лише фізичних, але й психологічних та тактичних навичок, необхідних для ефективного виконання завдань забезпечення міжнародної та національної безпеки.

Постійний моніторинг і оцінка прогресу курсантів дозволить вчасно виявляти слабкі місця і коригувати тренувальні програми для досягнення максимальних результатів у фізичній підготовці.

Виконання цих заходів сприятиме підвищенню ефективності фізичної підготовки курсантів МВС України і підготує їх до виконання завдань забезпечення міжнародної та національної безпеки на високому рівні [2].

Сприяти вдосконаленню спеціальної фізичної підготовки курсантів МВС України для ефективного виконання завдань з забезпечення міжнародної та національної безпеки можна і через розвиток інфраструктури і матеріально-технічної бази. Сучасні спортивні комплекси з обладнанням для тренувань забезпечать оптимальні умови для фізичного розвитку курсантів.

Організація регулярних тестувань та оцінювань фізичних здібностей курсантів допоможе визначити їх поточний рівень підготовки і виявити області, які потребують удосконалення. На основі цих даних можна коригувати індивідуальні програми тренувань [3].

Залучення кваліфікованих тренерів та інструкторів, які мають досвід у роботі з силовими, аеробними і тактичними аспектами фізичної підготовки, є також ключовим елементом. Вони зможуть проводити тренування з врахуванням найкращих практик і методик, а також надавати індивідуальні поради курсантам.

Створення системи постійного навчання та самовдосконалення для інструкторів і тренерів допоможе забезпечити постійне підвищення якості фізичної підготовки. Це може включати участь у семінарах, тренінгах та курсах з оновлення методик тренувань та підвищення професійних навичок.

Проведення наукових досліджень та аналізу даних з фізичної підготовки також може допомогти вдосконалити програми тренувань. Використання новітніх наукових відкриттів у галузі фізіології, біомеханіки та інших суміжних областей може покращити ефективність тренувань та зменшити ризики травм.

Необхідно також надавати курсантам підтримку і стимулювання для

збереження інтересу до фізичної активності поза часом тренувань. Це може бути за допомогою організації спортивних заходів, змагань та інших спільних активностей. Загалом, поєднання цих заходів допоможе створити ефективну систему фізичної підготовки курсантів МВС України, яка буде готувати їх до успішного виконання завдань забезпечення міжнародної та національної безпеки.

Вдосконалення спеціальної фізичної підготовки курсантів МВС України для ефективного виконання завдань з забезпечення міжнародної та національної безпеки вимагає комплексного підходу та ретельного планування. За врахуванням сучасних викликів та потреб, необхідно адаптувати програму фізичної підготовки, інтегрувати передові методики тренувань, враховувати індивідуальні особливості курсантів, підвищувати їхню мотивацію та розвивати командний дух [4].

Досягнення цієї мети можливе завдяки створенню сприятливих умов для фізичного розвитку, застосуванню системи індивідуального підходу, залученню кваліфікованих тренерів та інструкторів, постійному моніторингу та оцінюванню прогресу, а також забезпеченню постійного навчання та самовдосконалення фахівців.

Ця інтегрована підготовка не лише підвищить фізичну готовність курсантів МВС, але й сприятиме формуванню у них високого рівня професійних та психологічних компетенцій, необхідних для ефективного виконання завдань забезпечення безпеки нації та міжнародного співробітництва.

1. «Вплив фізичної підготовки на формування професійно-важливих якостей курсантів вищих навчальних закладів МВС України». 2023. (дата звернення 04.03.2024). URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/download/1584/1635>.

2. «Сучасні підходи до організації спеціальної фізичної підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України». 2023. (дата звернення 04.03.2024). URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/29_05_2020/pdf/64.pdf.

3. «Підготовка курсантів МВС України до виконання завдань з охорони громадського порядку в умовах воєнного стану». 2023. (дата звернення 04.03.2024). URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/12967>.

4. «Формування психологічної стійкості курсантів МВС України засобами спеціальної фізичної підготовки». 2023. (дата звернення 04.03.2024). URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/1035>.

Діана ШЕПЕЛЕНКО,
курсантка 3-го курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Марина ЛОГІНОВА,
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ АСПЕКТИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Корупція в цивільному процесі стає важливою проблемою, що висуває серйозні виклики перед судовими системами не лише в Україні, але й у багатьох інших країнах світу. Цей загальний феномен на порозі правосуддя вносить справедливість у судові рішення та порушує засади рівності перед законом. Зловживання владою та підрив незалежності суддів можуть призвести до серйозних наслідків, таких як порушення прав людини та встановлення системи, де правосуддя стає залежним від корупційних практик. Корупція не лише порушує принципи справедливості та об'єктивності, але й може викликати серйозні наслідки для громадської довіри до судової системи. В даному контексті виникає загроза не тільки знецінення судових рішень, але й систематичного порушення прав громадян, яке може виявити вплив на різні аспекти їхнього життя.

Ця проблема особливо актуальна в Україні, під час війни, коли увага більшості зосереджена на зовнішньому конфлікті, в той час як можуть значно порушуватись внутрішні порядки країни. Важливість вирішення цього питання слід розглядати не лише залежно від внутрішніх чинників, але й від міжнародного контексту та практики, які спрямовані на протидію корупції в правосудді. Розбір цього явища дозволяє визначити шляхи вдосконалення судових систем та забезпечити дієвий захист прав громадян.

Корупція у цивільному процесі може проявлятися у різних формах, таких як:

1. Запропонування або одержання хабарів суддями, суддями-присяжними, адвокатами та іншими учасниками судового процесу. Такі дії є серйозним порушенням етичних і правових норм. Всі учасники судового процесу повинні дотримуватися високих стандартів поведінки та виконувати свої обов'язки чесно та справедливо. Багато країн і міжнародні організації вживають різних заходів для боротьби з корупцією в судовій системі, такі як, механізми етичного контролю, системи електронного моніторингу та санкції за порушення. Правоохоронні органи, дисциплінарні комісії та інші інституції

виступають для запобігання та припинення подібних порушень.

2. Незаконний вплив на суддів та інших учасників судового процесу з боку політичних або економічних лідерів. Такі дії порушують незалежність суддів, що загрожує об'єктивному та справедливому розгляду справ. Також це порушує рівність перед законом, коли такі особи мають переваги в судовому процесі. У зв'язку з порушенням принципів чесності, незалежності та об'єктивності суддівських рішень, стає меншою довіра громадян до судової системи в цілому. Хоча, в деяких випадках, міжнародні організації та правозахисні групи часто відзначають та висловлюють обурення в разі незаконного впливу на судову систему, надаючи підтримку та увагу таким ситуаціям.

Рада суддів України глибоко обурена подібними проявами хабарництва і вважає їх показником найвищої морально-етичної та людської деградації. Разом з тим, суддівська спільнота сподівається, що антикорупційні правоохоронні органи, по кожному випадку проводитимуть ретельне, об'єктивне, неупереджене розслідування, яке дозволить визначитися суду зі справедливою і законною мірою покарання для тих, хто своїми вчинками принижує честь судді [1]. Кабінет Міністрів України прийняв ряд нормативно-правових актів, які спрямовані на підвищення прозорості та підзвітності судової системи. Також, статтею 368 ККУ передбачена кримінальна відповідальність службових осіб у зв'язку з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Слід зазначити, що одержання хабара суддею завжди пов'язано з його професійною діяльністю, наприклад, постановлення неправосудного рішення, і такі злочинні діяння у більшості випадків утворюють сукупність злочинів [2, с. 170].

Для боротьби з цією проблемою, важливо встановлювати і ефективно застосовувати механізми контролю, включаючи незалежні антикорупційні органи, незалежні суди та етичні стандарти для суддів та інших учасників судового процесу. Міжнародна співпраця також відіграє важливу роль у запобіганні та протидії корупції в судовій системі.

Наслідками корупції є винесення несправедливих судових рішень, сторони цивільного процесу зазнають фінансових втрат через неправомірні рішення суду, які базуються на корупційних діях. Порушення прав і свобод людини, що значно знижує довіру до правосуддя і до правової системи в цілому. Відбувається знецінення права на захист однієї людини порівняно з іншою більш «впливовою». Зростання корупційних практик, через неможливість притягнення до відповідальності у зв'язку з важкою процедурою доказування таких діянь. Причиною, яка заважає роботі антикорупційних органів щодо суддів, може стати банальний витік інформації. В таких випадках перевірка суддів втрачає свою неочікуваність і доцільність.

У світлі вищевикладеного можна зробити висновок, що проблема

корупції у цивільному процесі є не лише актуальною, але й критичною для збереження принципів справедливості, рівності перед законом та незалежності судової системи. Корупційні практики в цьому контексті порушують основні права людини, створюють підґрунтя для системного порушення законності та підривають довіру громадськості до судової системи. Важливо також враховувати, що проблема корупції у цивільному процесі не обмежується лише внутрішніми факторами країни. І лише за допомогою комплексних заходів, спрямованих на встановлення прозорих та ефективних механізмів контролю, можна досягти подолання впливу корупції у цивільному процесі та забезпечити правосуддя, яке відповідає високим стандартам чесності, справедливості та рівності перед законом.

1. Рада суддів України засуджує прояви хабарництва у суддівській спільноті. Рада суддів України: веб-сайт. URL: Рада суддів України засуджує прояви хабарництва у суддівській спільноті (rsu.gov.ua) (дата звернення: 03.12.2023).

2. Дідик С. Є. Кримінально-правові засади протидії хабарництву суддів: зарубіжний досвід // Міжнар. наук.-практ. конф. «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави». К.: НТУУ «КПІ» Київ. 2012. С. 170-172.

Артем ШИНКАРУК,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
курсант 1 курсу,
факультет підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Науковий керівник:
Валерій БІЛЧЕНКО,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

РОЛЬ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

З початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну, кожен із громадян країни відчув на собі відірвання від звичного порядку, переповнення жахом перед воєнними подіями, на які неможливо було підготуватися в повному обсязі. Поза безпосереднім військовим вторгненням 24 лютого 2022 року, інформаційна війна набула ще більшого розмаху, спрямовуючи свої зусилля на підрив міжнародної підтримки України.

У пізніший період після розпочатку війни, коли психологічне

напруження досягло свого піку, освітній процес у країні продовжився у дистанційному форматі. Університети та вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ України (далі – ЗВО МВС) вдалося зберегти свій науковий та педагогічний потенціал, залишивши з собою фахівців, які не вийшли на фронт чи не були мобілізовані до Збройних Сил України. Студенти та працівники ЗВО МВС України негайно взялися за справу, присвячуючи себе перемозі [1, с. 18].

Науково-педагогічні працівники ЗВО МВС України, згідно з вказівками керівництва МВС України, розпочали моніторинг зовнішніх загроз національній безпеці України, а окремі результати цієї роботи стали основою для формулювання державної політики у відповідній сфері.

Зокрема, у березні 2022 року акцентувалася увага на виявленні та припиненні діяльності російських телеграм-каналів, які сприяли поширенню фейків про Україну та створенню квазіреспублік на її території. Щоб протистояти цій загрозі, запропоновано активно залучати науково-педагогічних працівників та студентів ЗВО МВС України до написання скарг на такі канали, що призвело до їх блокування, але невдовзі на їх місці з'являлися нові [3, с. 37].

Також зафіксовані спроби організації псевдореферендумів у соціальних мережах на тимчасово окупованих територіях, з метою легалізації окупації. Щоб запобігти цьому, пропонувалося активно залучати науковців та студентів до просвітницької роботи, поширення алгоритму дій у випадках, коли особа була примушена брати участь у таких псевдореферендумах [2, с. 55].

Небезпекою також став постійне розповсюдження в засобах масової інформації та соціальних мережах завідомо неправдивої інформації про діяльність українських сил оборони, а також про мобілізацію в країні. Це потребувало відповідних протиходій, включаючи інформаційну роботу та юридичні заходи.

У сучасних умовах динамічного розвитку світового суспільства та зростаючих загроз з боку терористичних груп, злочинності та агресивних режимів, роль органів системи Міністерства внутрішніх справ України у забезпеченні міжнародної та національної безпеки стає надзвичайно важливою та визначальною. Ці органи відіграють ключову роль у збереженні суверенітету та територіальної цілісності України, а також у забезпеченні стабільності та безпеки як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях [4, с. 16].

Початково слід зазначити, що МВС України виконує широкий спектр завдань, які стосуються не лише забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю на внутрішній території країни, але і участі у міжнародних операціях з підтримки мирного врегулювання конфліктів, антитерористичних дій, боротьби з транскордонною злочинністю та іншими аспектами міжнародної безпеки [1, с. 72].

Однією з ключових функцій органів системи МВС України у

забезпеченні міжнародної безпеки є участь у міжнародних операціях миротворчого характеру. Зокрема, це включає участь в миротворчих місіях ООН, Європейського Союзу, НАТО та інших міжнародних організацій. Органи МВС беруть активну участь у міжнародних миротворчих операціях, забезпечуючи безпеку та порядок на місцях конфліктів, здійснюючи заходи зі стабілізації ситуації та взаємодіючи з іншими військовими та правоохоронними структурами інших країн [3, с. 47].

Крім того, органи МВС виконують функції з боротьби з транскордонною злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією та іншими транснаціональними загрозами. Вони співпрацюють з правоохоронними органами інших країн, обмінюючи інформацією та координуючи спільні операції для запобігання та припинення злочинної діяльності через кордон [2, с. 29].

Також важливою є роль органів МВС у забезпеченні національної безпеки. Вони забезпечують захист громадян, державних установ та об'єктів від внутрішніх загроз, включаючи терористичні атаки, екстремізм, злочинність та інші негативні явища. Органи МВС здійснюють виконання законодавства у сфері безпеки, забезпечуючи дотримання законів та прав громадян.

Отже, органи системи МВС України відіграють важливу роль у забезпеченні як міжнародної, так і національної безпеки. Їх діяльність спрямована на запобігання та протидію загрозам, що виникають як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, та забезпечення стабільності та безпеки в країні та за її межами.

1. Бугайчук, К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. 2023. С. 65.
2. Голуб, М. В., Токарева К. О. Особливості діяльності деяких правоохоронних органів: національний та зарубіжний досвід. 2023. С. 33-38.
3. Дричик, В. М. Організаційно-правове забезпечення воєнної безпеки в системі публічного управління. інвестиції 2023. С. 153.
4. Макарчук, Віталій Володимирович. Реформування системи правоохоронних органів України у сфері забезпечення національної безпеки і оборони в контексті євроінтеграції. 2022. С. 14.

Володимир ШИНКАРЬОВ,
здобувач вищої освіти першого
курсу Спеціальність 262
«Правоохоронна діяльність»
Факультет підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Олександр ЖУРАВЕЛЬ
старший викладач кафедри СФП,
доктор філософії в галузі права

ВИДИ ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ОДНИМ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ, А ТАКОЖ У СКЛАДІ ПІДРОЗДІЛУ

Службова діяльність працівників Національної поліції України передбачає застосування превентивних та примусових заходів. Правові підстави та порядок їх застосування визначені Законом України «Про Національну поліцію».

Виконання службових завдань, пов'язаних із застосуванням поліцейських заходів примусу, відбувається переважно в екстремальних умовах під впливом низки несприятливих факторів, зокрема: постійної присутності в осередку конфліктних ситуацій, ймовірності збройного нападу, необхідності миттєве рішення про застосування виду поліції, своєчасний перехід із запобіжного заходу на примус і навпаки. Такі умови пред'являють підвищені вимоги до формування спеціальних рухових навичок і вмінь працівників правоохоронних органів.

Діяльність поліції часто пов'язана із затриманням озброєного злочинця, браком інформації та часу для прийняття відповідальних рішень, постійною зміною обстановки, несподіваними діями затриманого та іншими стресовими факторами, які зазвичай виникають в екстремальних ситуаціях.

Існують різні варіанти затримання одним поліцейським. Наприклад, затримання особи ривком [1, с.8].

Уявімо, що поліцейський знаходиться в позі «Інтерв'ю», а руки правопорушника опущені. Відповідно, необхідно виконати наступні дії: З передньої стійки, кроком лівою ногою ліворуч – вперед, витягнути ліву руку між передпліччям і стегном кривдника, а праву руку обхопити за плечову кістку вище ліктя правої руки. Нанести правою відволікаючий удар ногою (коліном) в гомілку, або в пах, міцно тримаючи захоплену озброєну руку кривдника.

Сильним ривком правої руки вниз вивести кривдника з рівноваги і загнути його руку за спину. Зігнути руку злочинця за спину із зустрічним зусиллям обома руками, покласти передпліччя захопленої руки в лікоть лівої руки. Поставити ліву ногу на праву ногу суперника, схопивши його правою рукою і підтягнути кривдника за плече, підборіддя або шию.

Рекомендується під впливом болю подати команди «На коліна!», «Лягти обличчям до землі!», надіти наручники та провести поверхневу перевірку. За допомогою хворобливого утримання підняти кривдника в положення стоячи (одночасно подавати команди: «Коліна під себе!», «Встань!»).

Наведу приклад способу затримання у складі загону. Так, при отриманні інформації про наявність у під'їзді житлового будинку озброєного злочинця група блокування повинна приховано підійти до входу вздовж стін будинку. Щоб не допустити втечі затриманого через вікна, підвал, дах, необхідно призначити працівників поліції для спостереження за цими місцями та їх блокування.

За допомогою мешканців будинку, працівників домоуправління необхідно швидко з'ясувати, чи відкриті двері на горище чи підвал, чи є ліфт у під'їзді та чи працює, встановити місце розташування квартир на сходовому майданчику. Слід мати на увазі, що наряди групи блокування повинні бути розміщені на даху, біля мансардних вікон на горищі та протипожежних сходів будинку, щоб під час стрілянини злочинець не міг потрапити в них. Якщо затримання здійснюється в багатосекційному будинку і існує ймовірність втечі злочинця через горище або підвал в іншу секцію, необхідно вжити екстрених заходів, перекривши ці проходи (закриваючи люки, лази тощо) [2, с. 15].

У тих випадках, коли порушнику вдалося потрапити на горище або підвал, необхідно перекрити ці приміщення. В результаті цих дій досягається локалізація злочинця на цій території, що дає можливість скоротити кількість залучених до операції працівників та завершити операцію в стислі терміни.

Проводячи операцію у вечірній час, слід мати на увазі, що правопорушник може пошкодити або вимкнути електропостачання, внаслідок чого мешканці під'їзду можуть покинути квартири, а це загрожує їхньому життю та здоров'ю. Крім того, зловмисники можуть непомітно або під дулом зброї проникнути в квартири громадян. Для запобігання подібним випадкам керівник групи захоплення має повідомити, що в під'їзді будинку знаходиться озброєний злочинець і мешканцям не слід відкривати двері квартир і відійти від них у безпечні місця.

Групі захоплення слід рухатися безшумно по сходах, невеликими рівними штрихами, чіпляючись якомога ближче до стін, але не терючись об них, використовувати уступи для укриття, тримати зброю в стані готовності до стрільби. Група повинна рухатися ланцюжком, в якому інтервали між працівниками відповідають половині сходового маршу між поверхами.

При виявленні злочинця необхідно, не підвищуючи голосу, щоб не привертати увагу мешканців, а досить різко, вимогливо й енергійно

запропонувати йому скинути зброю і здатися, повідомити, що він оточений і чинить опір. марно. Якщо зловмисник не чинить опору, необхідно надіти наручники, ретельно провести поверхневий огляд і супроводити до органа внутрішніх справ [3, с. 10].

У разі відкриття злочинцем вогонь по групі захоплення вживаються заходи, що передбачають використання службового собаки, застосування спеціального обладнання, фізичної сили, вогнепальної зброї для його затримання, знешкодження або знищення.

Отже, підводячи підсумок вищесказаного, слід зазначити, що під час затримання можуть застосовуватися такі спеціальні засоби: наручники, гумові кийки, зв'язувальні речовини, сльозогінні речовини тощо. Спеціальні засоби можуть бути використані лише в тому випадку, якщо особа, яка вчинила правопорушення, чинить опір поліції або є підстави вважати, що він може втекти або заподіяти шкоду іншим чи собі.

1. Алгоритм дій поліцейських патрульної поліції під час забезпечення публічної безпеки і порядку / Н. Д. Туз, Ю. Р. Йосипів, О. І. Тьорло, В. М. Синенький, М. Д. Курляк. Львів: ЛьвДУВС, 2019, 68 с.

2. Особливості фізичної підготовки курсантів Національної поліції України https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Vc-oVjQAAAAJ&citation_for_view=Vc-oVjQAAAAJ:maZDTaKrznsC.

Наталія ШУВАР,

к.б.н., магістр психології, доцент
кафедри психології, Львівський
інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Орися КАРПА,

магістрант, Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

ВПЛИВ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ НА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У реаліях сьогодення усе гостріше постають питання ідентичності особистості як важливий аспект її «самості» з одночасною реалізованістю особистісної «Я концепції» [2], що відображає особистісні ролі уявлення про себе як інтегративної цілісності соціальних, психофізіологічних та психологічних характеристик. Ідентичність є умовою розвитку та саморозвитку успішної особистості, її творчої спрямованості й продуктивності, що стає потребою набуття нею позитивної гармонійності [5, с. 155].

Будучи особистісною характеристикою, вона може набувати й таких

видів як: релігійна, расова, вікова, етнічна, що відноситься до соціальної ідентичності, чи сексуальна і гендерна, що розвиваються з індивідуальних і соціально зумовлених передумов [3, с. 31].

У формуванні ідентичності важливими детермінантами виступають культурно-ціннісне середовище, сім'я підлітка та релігія. Їх вплив відображається у здатності підлітка робити свій вибір, усвідомлювати свою відповідальність за нього та здійснювати самоконтроль, а також виробляється вміння бачити перспективу власного життя, формувати знання про власні цінності і погляди, що створює суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя [6, с. 69]. Вона є психічною серцевиною, що сприяє інтеграції особистості в соціальне середовище та забезпечує якість її психологічного здоров'я [4].

Одним із чинників, що можуть визначати проходження етапів ідентичності особистості, а відтак долання її кризи є міжособистісне спілкування. Особистість як соціальна істота має уміння налагоджувати контакт з оточенням, викликати у нього певний відгук як от привабливість, симпатію чи непривабливість та антипатію і тим самим бути прийнятою або ж відкинутою, ізольованою, неприйнятою у соціальному середовищі.

Дослідниками неодноразово наголошується, що в останні роки – пандемії COVID-19, агресія РФ та розпочата повномасштабна війна мали негативний вплив як на формування міжособистісних стосунків підлітків, так і на кризу ідентичності, що призводила її до розмитості чи затягування. Тому є необхідним та актуальним вивчення впливу міжособистісного спілкування на процес ідентичності у підлітковому періоді – часу, коли найчастіше виникає криза ідентичності, а від її подолання залежатиме здатність особистості до зустрічі із наступними кризами та вміння виходу з них.

У дослідженні брали участь учні 11 класу Наконечнянського ЗЗСО І-III ступенів Яворівської міської ради Львівської області. Вік досліджуваних – від 14,8 до 16,1 років. Серед досліджуваних 16 хлопців і 20 дівчат.

У діагностиці використані методики «Хто Я» (М. Кун, Т. Макпартленд), «Визначення особистісної ідентичності» (Шнейдер Л. Б.) та «Діагностика міжособистісних відносин» (Лірі Т.).

Результати дослідження показали, що 92 % досліджуваних найчастіше схильні характеризувати «фізичне Я» тобто реально описувати себе як об'єкта в часі і просторі, що давало можливість оцінити як респонденти ставилися до своїх психофізичних даних. При цьому у хлопців фігурували «високий», «спортивний», «дужий», тоді як дівчата при описі себе надавали перевагу «красива», «тендітна», «струнка», «у міру спортивна». Водночас, для 86% вираженими були «діяльне Я», де хлопці вказували на власні здібності та компетенції «кмітливий», «умію користуватися комп'ютерними програмами», «добре володію столярними інструментами», «багато подорожую»; а дівчата відтворювали себе в таких уміннях «догляд за домашніми тваринками й квітами», «в'язання», «гарному випіканні тортів», «допомозі мамі», чи

активній участі респондентів у суспільному житті, зокрема «участі у волонтерській діяльності». Це ж відобразалося й у «рефлексивному Я»: «добрий», «хороший», «порядний», «сумлінна», «ввічлива», «доброзичлива» тощо. Значно нижчі показники надавали респонденти позитивному «комунікативному Я» та «соціальному Я», на які вказали 72 % і ще нижчі – «перспективному Я», яке відзначене у 69 % респондентів.

Тобто для частини підлітків – окремі характеристики «Я» носили або негативний відтінок, або ж були випущені взагалі. Як зазначає Агаркова А. І., не обов'язково, що б ці «Я» говорили за особистість з однаковою силою голосу, але це є її соціальний образ-Я як об'єкта соціальної взаємодії [1, с. 9]. Враховуючи те, що «соціальне Я» вказує на взаємостосунки з оточенням і є сукупністю якостей людини, що дають чіткі уявлення особистості про себе саму, можна відзначити, що це може бути насторожуючим чинником порушеної ідентичності.

Дані, отримані за методикою «Визначення особистісної ідентичності» (Шнейдер Л. Б.) показали, що у 89 % досліджуваних нема ще чітко сформованої або «досягнутої ідентичності» і тільки 11 % респондентів вона виявлена як позитивною і завершеною – це стан, коли підлітки пройшли стадію кризи і вони вже чітко обрали для себе життєву дорогу, певну ідеологію та цінності. Репрезентацією досягнутої ідентичності є цілком позитивне ставлення підлітка до самого себе та позитивного оцінювання власних якостей. Вирішеність ідентичності у 11 % респондентів – це стан, коли підлітки вже прийняли рішення про шлях у житті, але ще не пережили кризи. У 44% респондентів спостерігалася дифузна ідентичність та мораторій. Для статусу дифузії як етапу ідентичності характерне, що підліток ще не пережив кризи і він не готовий до прийняття важливих рішень. А для мораторію характерне перебування зараз в стані кризи, але підліток не має явних проявів чи бажань її прожити, тому не зрозуміло, яким шляхом він піде. Для 17 % респондентів виділено тимчасовий статус ідентичності – псевдоідентичність. Така ідентичність свідчить, що не відбулося цілковитої сформованості, але й не спостерігаються процеси кризового періоду. У 28 % респондентів відзначалася передчасна ідентичність – це високі показники авторитарності й низькі показники самостійності. Цей вид ідентичності виникає в тих випадках, коли людина взагалі не робила жодних незалежних життєвих виборів. Її ідентичність не усвідомлюється, а швидше за все є варіантом нав'язаної ідентичності. Її формування може бути зумовлене у випадку наслідування певного ідеалу або ж неформальною групою, до якої належить підліток або ж батьками, які «підлаштовують» його до власних певних стандартів. У підлітка з передчасним статусом ідентичності не відбуваються процеси перебудови внутрішньої картини світу, йде зрушення Я-концепції. Однак застереженням є те, що цей статус може бути тимчасовим періодом, який згодом перейде у кризовий стан.

Для 31 % респондентів статус дифузної ідентичності свідчить про те, що у

таких підлітків немає стійких цілей, а цінності і переконання не перебувають в активному формуванні. Тобто цей статус можна назвати передкризовим. Значна частина респондентів мають саме такий статус, очевидно, через величезний потік нової інформації, що запускає у свідомості процеси розширення кругозору, переосмислення старих парадигм світобачення. У разі подальшого розвитку початих процесів саморозвитку, збагачення внутрішньої картини світу, підліток може перейти в інший статус ідентичності – мораторій. За результатами даного дослідження у цьому статусі ідентичності перебувало – 13 % респондентів, які активно намагалися вирішити кризу, шляхом тестування різних альтернативних варіантів, що може породжувати високий рівень тривожності.

У такій ситуації важливо проаналізувати яким типам міжособистісних стосунків надавали перевагу підлітки. Результати дослідження показали, що схильність до доброзичливого та альтруїстичного типу взаємостосунків виявлена у 22 % хлопців, тоді як у дівчат – лише у 17 %; до підпорядкованого та залежного – схилилися 11 % хлопців та 14% дівчат; відносно менше, порівняно з дівчатами виявлено хлопців з авторитарним та егоїстичним типами – 8 %, тоді як серед дівчат – у 14 %.

Дані вказують на те, що у частини підлітків міжособистісні стосунки були порушеними. Для одних – через схильність до наказового і владного наполягання на своєму при вирішенні будь яких питань, але небажання брати на себе відповідальність, що часто призводило до недовіри, не сприймання і відкидання їх групою. Для інших – це високий рівень доброзичливої та альтруїстичної поведінки із характерним проявом чуйності, емпатійності, всепрощення і переповненості надмірним співчуттям, бажанням безкорисливо підбадьорити, надати підтримку та прийти на допомогу, чим користувалися інші, але шкодило самій особистості. Респонденти з егоїстичним типом взаємодії – проявляли гордовитість, самовдоволеність і хитрість стосовно інших, характеризувалися як марнославні та егоїстичні, а інших оцінювали лише за рангом, посадою і достатком, що також не сприймалося позитивно однолітками. Для осіб із підпорядкованим і залежним типами взаємодій негативну характеристику надавала їхня невпевненість і несміливість, поступливість та скромність поряд із пошаною до авторитетів, надмірна довіра і прагнення радувати та не засмучувати інших, що ставали на заваді розкрити себе. Вони ніби повністю розчинялися в інших, забуваючи про власне існування.

Таким чином, проведений аналіз вказував на потребі психологічного супроводу підлітків у розширенні позитивної міжособистісної взаємодії, яка б сприяла позитивній особистісній ідентифікації, а отже самосприйнятті та прийнятті себе як особистості.

1. Агаркова А. І. Соціальне «Я» як складова Я-концепції: теоретичний аналіз основних підходів у сучасній психології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 5(1). С. 7-12.

2. Бринза І. В. Специфіка прояву екзистенційних ресурсів самості особистості в юнацькому віці. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol.

3. С. 171-176.

3. Жилін М. В., Смокова Л. С. Ідентичність особистості: проблеми практичного використання й інструментів виміру. Габітус. 2020. Вип. 15. С. 30-37.

4. Зливков В. Л. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. К.: Український центр політичного менеджменту. 2005. 144 с.

5. Краєва О. А. Основні теоретичні підходи вивчення ідентичності як міждисциплінарної проблеми сучасної науки. *Раціогуманістичні студії: збірник наукових статей за матеріалами круглого столу* (30 травня 2019 р.) / за ред. В. Л. Зливков, О. В. Завгородня, Лукомська С. О., Котух О. В. / за гол. ред. Зливкава В. Л. 2019. С. 149-162.

6. Миколайчук М. І. Культурно-ціннісна та релігійна детермінація становлення ідентичності особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 12. С. 68-70.

Роман ЮЖЕКА,

здобувач вищої освіти І-го курсу
II-го освітнього ступеня «Магістр»
факультету управління фінансами
та бізнесу Львівського національного
університету імені Івана Франка
Науковий керівник:

Ірина СНОВИДОВИЧ,

доктор філософії з галузі знань
«Управління та адміністрування»
за спеціальністю «Менеджмент»,
доцент кафедри економіки та публічного
управління Львівського
національного університету
імені Івана Франка

ПРОЦЕСИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасні політичні, соціально-економічні, правові, інформаційні та комунікаційні канали взаємодії української влади та її громадян постійно вдосконалюються під впливом нових викликів, які викликають зміни у процесі формування національної соціальної політики держави. Модернізація та удосконалення стратегій взаємодії з громадянами та комунікації з метою залучення громадянського суспільства до нагляду за державними органами свідчить про вплив діджиталізації на державне управління, а також і на взаємодію держави й суспільства. На нашу думку, процес діджиталізації у публічному управлінні є невід'ємною та стратегічно важливою складовою сучасного процесу впровадження нової адміністративної реформи в Україні. У зв'язку зі зростанням викликів, що виникають у контексті формування національної соціальної політики, наша країна переживає постійний тиск змін

у сферах політики, соціально-економічного розвитку та інформаційно-комунікаційних засобів взаємодії з громадянами.

Аналіз дослідження проблеми інтеграції цифрових технологій (діджиталізації) у систему державного управління та законодавчого закріплення інформаційних технологій у цій сфері досліджуються багатьма вченими, зокрема: Куйбіда В. С., Карпенко О. О., Наместнік В. В., Лопушинський І. П., Мазур О. В. та іншими. Проте питання щодо доцільного впровадження процесу діджиталізації у публічне управління в сучасних умовах воєнного стану в Україні залишається актуальним та дискусійним.

У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій і зростанням інформації всі сфери суспільства змушені були адаптуватися до нового, найвищого темпу роботи. Публічне управління змінюється, і одним із можливих способів скористатися перевагами діджиталізації є використання цифрових технологій. Отже, інтеграція цифрових та інформаційних технологій у діяльність органів є головним законодавчим пріоритетом державної політики, зокрема: органів місцевого самоврядування та державної влади [1].

Термін «діджиталізація» прийшов до нас з США від слова «digitalization», що перекладається, як оцифрування. Тобто, дослівно в перекладі «діджиталізація» – це процес перенесення інформації у цифрову форму, тобто перетворення паперових книжок в електронні, фотографії у зображення на екрані тощо [2, с. 21]. Гуренко А. В. зазначає, що головною особливістю діджиталізації є створення умов для більш комфортної та оперативної взаємодії бізнесу та споживачів [3, с. 739]. Лазоренко Т. В. та Шолом І. М. зазначають, що процес діджиталізації характеризується трансформацією, впровадженням цифрових технологій з метою оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, покращення комунікаційних зв'язків зі споживачами та підвищення ефективності господарської діяльності. «Стратегія розвитку індустрії 4.0», розроблена Асоціацією промисловців та підприємців України, пояснює цифрову трансформацію як суспільні або технологічні зміни, які пов'язані із проникненням цифрової технології в усі аспекти взаємодії з людиною [4]. На нашу думку, діджиталізація – це сучасний процес, що характеризується перетворенням різноманітної інформації, яку використовує людина в електронний формат. Якщо ми кажемо про інформацію, що є доступною для публічних управлінців про певну категорію громадян, варто звернути увагу, що саме інформація повинна бути під надійною охороною особливо в сучасних умовах воєнного стану.

Зазначимо, що центральним органом виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян є Міністерство цифрової трансформації України, що було створено на основі відповідного Державного агентства у 2019 році [5].

Водночас в умовах гібридної війни, важливим є завдання забезпечення кібербезпеки для України. Для його вирішення потрібен комплексний цільовий підхід, що ґрунтується на власному та міжнародному досвіді. Важливо відзначити, що вже було досягнуто певних успіхів. По-перше, Указом Президента України №447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 травня 2021 року уведено в дію «Стратегія кібербезпеки України», по-друге, прийнятий Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», по-третє, Україна підтримує міжнародну «Конвенцію про кіберзлочинність» [6, с. 263-266]. Окрім цього, в Україні функціонує багато законів, нормативно-правових актів, а також відомчих документів, що так чи інакше регулюють питання діджиталізації у публічному управлінні.

Варто наголосити, що цифровізація, яка швидкими темпами охоплює усі сфери економічного життя, змушує активно вчитися і розвиватися, щоб ефективно та безпечно освоювати сучасні цифрові технології і грамотно їх використовувати. Цифрові компетенції – це не тільки знання та вміння, якими мають володіти спеціалісти, що працюють у цьому напрямі, а – це вже практично основні навички, якими мають володіти молоді фахівці та й усі свідомі громадяни для ефективної соціалізації, працевлаштування і кар'єрного зростання [7].

Законодавство, що регулює впровадження цифрової трансформації (процес діджиталізації) у систему адміністративних послуг, є основою правового середовища. Ці закони адаптовані до сучасних умов та міжнародних стандартів, що робить їх актуальними, особливо в умовах воєнного стану чи пандемії. Один з основних напрямків розвитку законодавства у цій галузі – це стандартизація та ретельне визначення електронних адміністративних послуг, які можна отримати через проєкт «Дія».

Таким чином, діджиталізація у публічному управлінні є життєво важливим каналом комунікації між громадянами та державою, вона має йти шляхом посилення зв'язку між державою та суспільством. Світова спільнота підтримує Україну та гарантує необхідний рівень цифрової грамотності та здатності протидіяти кіберзлочинам, при цьому надаючи повні, функціональні та високоякісні дані та необмежений доступ до основних функцій адміністративних послуг. Проте російське вторгнення та введення воєнного стану в Україні не суттєво вплинуло на розвиток діджиталізації, електронного урядування та їх впровадження в певних галузях, а навпаки посилило в деяких випадках роботу з цифровими документами. Варто наголосити, що цифрові технології повинні відкривати шлях до удосконалення ефективності діяльності через інновації та надійно охоронятись державою від протиправних посягань з боку третіх осіб. Загалом процес діджиталізації не лише відображає тенденції глобального розвитку, але й стає ключовим елементом забезпечення ефективного та прозорого управління. Впровадження цифрових технологій у публічну сферу має потенціал значно підвищити якість послуг, забезпечити

більшу доступність та зручність для громадян, а також оптимізувати процеси внутрішнього управління. Таким чином, цифрові трансформації є важливою стратегічною ініціативою, спрямованою на забезпечення стабільності та прогресу національного управління в умовах сучасного світу.

1. Чередніченко Н. С. Цифровізація державного управління. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 57-58.

2. Лігоненко Л. О., Хріпко А. В., Доманський А. Я. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки*. Випуск № 22 (62), 2 т., 2018 р. С. 21-24.

3. Гуренко А. В. Напрями розвитку систем управління в умовах діджиталізації бізнесу в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск № 19. Мукачівський державний університет, 2018 р. С.739-745

4. Лазоренко Т. В. Діджиталізація як основний фактор розвитку бізнесу. *Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. Випуск № 1, 2020 р. С.50-51 URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201186> (дата звернення: 21.02.2024 р.).

5. Про Міністерство цифрової трансформації України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. *Офіційний вісник України*. 2019. № 80, Ст. 2736. С. 7. Дата оновлення: 15.11.202023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

6. Житко А. О. Кібервійна як складова гібридної війни. *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* / Маріуполь: ДонДУУ. 2017. С. 263-266.

Сновидович І. Г. Цифрові компетенції: поняття, роль і підґрунтя розвитку. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Класичні та прикладні математичні проблеми у наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти і молодих вчених: історичний та сучасний аспекти». Харків: ХНАДУ. 2020. С. 195-198. URL: <http://surl.li/dnpfu> (дата звернення: 22.02.2024).

Аліна ЛУКОМСЬКА,

слухач магістратури I курсу ННП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ,

старший викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Корупція – це зловживання владою або підкуп, зазвичай з метою особистої вигоди чи отримання неправомірних переваг. Вона може приймати різні форми, включаючи взятки, підкуп посадових осіб, махінації з державними закупівлями, недеклароване збагачення тощо. Корупція порушує принципи рівності перед законом, демократії, прозорості та справедливості, і вона має широкі соціальні, економічні та політичні наслідки, такі як спотворення конкуренції, зниження ефективності управління, втрата довіри громадян до владних структур.

Корупція виступає серйозною загрозою для забезпечення національної безпеки країни, адже вона підриває основи правової системи, економічного розвитку та національної стабільності. Вона може підривати ефективність владних структур та правоохоронних органів, що може призвести до нездатності країни відповідати на загрози, такі як тероризм, злочинність та зовнішні ворожі дії. Корупція може призвести до спотворення військових закупівель та ослабити обороноздатність країни, оскільки вона може викликати некомпетентність та втрати коштів, які могли б бути використані для зміцнення оборони. Корупція може сприяти незаконному трафіку зброї, наркотиків та інших небезпечних матеріалів, що може підірвати стабільність та безпеку країни та регіону в цілому. Вона може впливати на економічну стабільність та соціальну справедливість, що може спричинити недовіру громадян до владних структур та викликати соціальні напруження, що потенційно загрожує національній безпеці. Отже, боротьба з корупцією важлива не лише з моральних та етичних позицій, але й з погляду національної безпеки та стабільності країни

Кохан Г. В. відзначає, що корупція є явищем, яке наявне в будь-якій країні світу та підкреслив те, що «вона є і в Україні, і де завгодно» [1, с. 4].

Боротьба з корупцією під час воєнного стану в Україні набуває вирішального та невідкладного виміру. Боротьба з корупцією надзвичайно

важлива для України, особливо в умовах воєнного стану, з кількох ключових причин:

1) ефективність оборони (у воєнний час ефективність та надійність військових, правоохоронних та управлінських структур стають критичними. Корупція може підірвати ці структури, знижуючи їхню бойову готовність, здатність до виконання обов'язків та рішучість відстоювати національні інтереси);

2) мораль та моральна стійкість (корупція може порушити довіру та моральні цінності серед військовослужбовців та громадян, що є критично важливим у часи воєнних дій. Збереження моральної стійкості та єдності важливо для успішного протистояння загрози);

3) економічні ресурси (умови воєнного стану зазвичай потребують значних економічних ресурсів для фінансування оборони та реагування на кризові ситуації. Корупція може спричинити розкрадання цих ресурсів, знижуючи їх доступність для необхідних потреб та загрожуючи національній безпеці);

4) зовнішнє сприйняття (в Україні воєнний стан також може супроводжуватися збільшеною увагою міжнародного співтовариства. Перспектива корупції в цей час може підірвати міжнародну підтримку та довіру до країни, утруднюючи виконання стратегічних цілей національної безпеки).

Отже, боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є критичною для забезпечення ефективної оборони, збереження моральної стійкості, ефективного використання економічних ресурсів та підтримки міжнародного співтовариства.

Окрім цього, варто наголосити на тому, що ід час воєнного стану першорядне значення має ефективне та прозоре використання ресурсів. Корупція в таких умовах може призвести до незаконного присвоєння або нецільового використання життєво важливих ресурсів, таких як військова техніка, гуманітарна та фінансова допомога, що безпосередньо впливає на обороноздатність країни та добробут її громадян. Такий неправильний розподіл не тільки підриває негайне реагування на загрози безпеці, а й підриває довгострокову стійкість та стабільність держави. По-друге, корупція під час воєнного стану може суттєво підірвати ефективність військових та правоохоронних органів. Якщо ці інститути ослаблені корупцією, їхня здатність реагувати на загрози, підтримувати порядок та захищати населення серйозно знижується. Це може призвести до стратегічної вразливості, що загрожує як національній, так і регіональній безпеці [2, с. 5].

Більше того, корупція в цих умовах може підірвати міжнародну довіру та співпрацю. А це є дуже важливою проблемою, адже країна у своїх зусиллях щодо захисту свого суверенітету та територіальної цілісності багато в чому покладається на міжнародну підтримку. Варто також відзначити, що умови воєнного стану створюють підвищену увагу до ситуації в країні з боку міжнародного співтовариства. Корупція в таких умовах може викликати серйозні сумніви щодо ефективності та надійності використання фінансових ресурсів, які надаються для підтримки України в умовах конфлікту.

Перш за все, корупція може призвести до невідомості щодо того, як саме використовуються фінансові кошти, призначені для забезпечення обороноздатності та безпеки країни. Це може спровокувати недовіру та сумніви серед міжнародних донорів щодо ефективності витрачання грошей та доцільності подальшої підтримки.

Крім того, корупція може призвести до знехтування зобов'язаннями та угодами, укладеними з міжнародними партнерами. Якщо кошти призначаються для певних цілей, але потрапляють у кишені корупціонерів, це може порушити довіру до України як до надійного партнера, що виконує свої зобов'язання.

Отже, корупція в умовах воєнного стану може вплинути на міжнародну довіру та співпрацю, оскільки вона робить непередбачуваним та сумнівним використання фінансових ресурсів, а також порушує довіру до дотримання зобов'язань та угод.

Таким чином, з вищевикладеного стає зрозумілим те, що стійка корупція може підірвати довіру міжнародних партнерів та союзників, що потенційно може призвести до скорочення критично важливої підтримки та допомоги. Разом із тим багато досліджень вже підтвердили негативний вплив корупції на економічне зростання, що підтверджує шкідливість такого впливу. Емпіричні дослідження також показують зв'язок між корупцією та якістю управління та економічним зростанням. Корупція негативно впливає на країну з якісними політичними інститутами. Адже, корупція гальмує економічне зростання в країнах з низьким рівнем управління. Рівень доходу відіграє важливу роль у вивченні впливу державного управління на економічне зростання [3].

На сучасному етапі корупція є однією з ключових загроз економічній безпеці, оскільки гальмується соціально-економічний прогрес, процес утвердження демократичних засад громадянського суспільства, обмежує реалізацію прав і свобод людини і громадянина. Недосконалість правових норм заперечує принцип верховенства права, відбувається утиск свободи слова, що породжує недовіру громадян через зневіру у можливість справедливого і чесного вирішення питань. Корупція впливає негативно і на імідж країни на міжнародній арені, що веде до зниження місця у міжнародних рейтингах що веде до зменшення обсягів закордонних інвестицій в економіку України [4].

Отже, в умовах воєнного стану боротьба з корупцією стає критично важливою для забезпечення національної безпеки держави. Корупція може підірвати ефективність оборони та правоохоронних структур, порушити мораль та довіру військових та громадян, спричинити неефективне використання економічних ресурсів та знизити міжнародну довіру та підтримку.

Тому ми вважаємо, що для вирішення проблеми корупції в умовах воєнного стану необхідно приймати комплексні заходи:

1. Зміцнення законодавства та правового контролю: важливо прийняти

та ефективно реалізувати законодавство, що передбачає строге покарання за корупційні дії та забезпечує незалежний та ефективний механізм контролю.

2. Підвищення прозорості та відкритості: забезпечення доступності інформації про витрати та розпорядження бюджетними коштами сприятиме запобіганню корупційним схемам.

3. Залучення громадськості та міжнародних партнерів: активна участь громадськості та співпраця з міжнародними організаціями можуть підвищити тиск на владні структури та зменшити можливість корупційних випадків.

4. Професійна підготовка та підвищення зарплат: підвищення рівня оплати та підтримка професійного розвитку для працівників правоохоронних та військових структур може зменшити сприйняття хабарів як єдиної можливості отримання достатньої оплати праці.

Вищевикладене свідчить про те, що усунення корупції є складним завданням, але це можливо за наявності рішучості влади, активної підтримки громадянства та партнерства з міжнародним співтовариством. Тільки шляхом поєднання зусиль можна забезпечити національну безпеку в умовах воєнного стану та зміцнити стабільність та довіру в суспільстві.

1. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: моногр. Київ: НІСД, 2013. 232 с.

2. Скочилас-Павлів О. В.. Протидія корупції в контексті зміцнення національної безпеки країни в умовах динамічного зовнішнього середовища. Академічні візії. Випуск 27/2024. С. 1-7. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/863/782> (дата звернення: 25.02.2024).

3. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Центр Разумкова. URL:<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r> (дата звернення: 25.02.2024).

4. Шевчук І. В. Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України. Електронний журнал: Державне управління: удосконалення та розвиток. № 12, 2017. URL:<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1192> (дата звернення: 25.02.2024).

Віктор КАШТОНОВ,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТА НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

Об'єкт кримінального правопорушення є одним із елементів складу та розглядається завжди в першу чергу при кримінально-правовій характеристиці або аналізу складу кримінального правопорушення. З приводу визначення самого об'єкта кримінального правопорушення в теорії кримінального права за останні роки було проведено доволі багато досліджень, висновки завжди різні, думки також різняться. Сьогодні більшістю вчених визначається як посягання на суспільні відносини, блага, особисті інтереси, на які направлене посягання та яким завжди завдається або може бути завдано шкоду. Визначення об'єкту несанкціонованого втручання в роботу автоматизованої системи в органах і системах правосуддя за ст. 376-1 КК України є важливим завданням. Це дасть змогу дати правильну кваліфікацію, оскільки ст. 376-1 КК України є спеціальною нормою по відношенню до ст. 361 КК України.

Питання незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя розглядали в своїх дослідженнях: Ю. В. Баулін, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, В. А. Козак, М. І. Мельник, Ю. А. Пономаренко, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур, В. М. Шепітько, А. С. Щербіна та ін. Попередні публікації як загальне визначення об'єкта у кримінальному праві так і відповідно до норми ст. 376-1 КК України не дають повної відповіді на поставлені нами питання. Тому виникає необхідність проведення додаткового розгляду окреслених питань.

Визначення об'єкту кримінального правопорушення завжди викликає певні складнощі, оскільки об'єкт не є матеріальною величиною і не відображається у реальному середовищі, як наприклад, об'єктивна сторона, яка має опис конкретних дій в реальності (конкретне діяння, конкретні наслідки, час, місце, спосіб та ін.).

Більшість вчених наполягають на складовій частині об'єкта саме суспільні відносини, однак варто зауважити, що за останні роки коло «прихильників» теорії визначення об'єкта кримінального правопорушення як цінності збільшується. Цьому є логічне пояснення, саме цінності за своїм тлумаченням є поняттям більш ширшим ніж суспільні відносини.

Проведений нами огляд законодавства ми можемо зазначити, що родовим об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують

здійснення правосуддя в державі. Родовим об'єктом виступають споріднені між собою або тотожні кримінальні правопорушення, які утворюють певну групу і знаходяться в межах одного розділу Кримінального кодексу України. Визначення родового об'єкту є вкрай важливим, оскільки дає змогу більш точно встановити кваліфікацію.

Визначення безпосереднього об'єкта конкретизується законодавцем щодо посягання на роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Безпосереднім об'єктом виступає – конкретні органи та установи системи правосуддя, а саме: суди, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Державна судова адміністрація України, а також їх органи.

Основним безпосереднім об'єктом незаконного втручання в роботу АСДС виступають суспільні відносини, що забезпечують конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між суддями [1].

Порівняємо обгрунтованість розміщення несанкціонованого втручання в роботу автоматизованої системи в органах та установах системи правосуддя. Так, ст. 362 КК України встановлює кримінальну відповідальність за втручання у роботу автоматизованих систем особою, що має доступ до неї. Однак у той же час це не є перешкодою для створення спеціальних норм, які б встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення вказаних дій щодо конкретних автоматизованих систем – див., наприклад, ст. 376-1 КК. Логіка виділення таких норм пов'язана із незбалансованістю санкцій частин ст. 362 КК. У першу чергу – із необгрунтованою м'якістю санкції частини першої цієї статті, яка не враховує, що функціонування окремих автоматизованих систем у публічній сфері має важливе значення для належної реалізації прав та обов'язків учасників правовідносин. До того ж, положення ст. 362 КК лише в загальній формі враховують можливість заподіяння майнової шкоди шляхом внесення до певної автоматизованої системи недостовірної інформації, а для випадків втручання в роботу системи автоматизованого арешту коштів подібні наслідки, навпаки, будуть найбільш закономірними [2].

Судоустрій України – це встановлена на законодавчому рівні система судів, суддів, інших представників системи правосуддя та їхніх посадових осіб (як суб'єктів державної влади, покликаних здійснювати реалізацію основного завдання соціально орієнтованої держави), яка функціонує на засадах верховенства права щодо організаційних основ, порядку їх діяльності, повноважень і взаємовідносин з іншими державними та громадськими інституціями [3, С. 211].

Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Систему судоустрою складають: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд України. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону «Про судоустрій і статус суддів» в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. [4]. Однак, оновлена редакція ч. 1 ст. 376-1 КК України передбачає не

лише несанкціоноване втручання в суді, а і в Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [5].

В диспозиції, розглядуваної нами статті в проєкті КК, мова йде лише про втручання в розподіл справ між суддями та конкретні шляхи такого втручання. Тому, доречно, що об'єктом посягання є лише система правосуддя.

Визначення об'єкту кримінального правопорушення є важливим питанням, і саме на прикладі проведеного нами дослідження ми бачимо, що думки вчених розійшлися з приводу посягання саме на систему правосуддя в ст. 376-1 КК України. З огляду на визначення об'єкта кримінального правопорушення загально, то можемо зазначити, що об'єкт за ст. 376-1 КК України родовим об'єктом визначається правосуддя, безпосереднім об'єктом визначається нормальна робота автоматизованої системи в органах та системах правосуддя. Проведений аналіз Проєкту Кримінального кодексу України дав змогу сформулювати власну думку, а саме така позиція авторів є більш чітко формує диспозицію статті, що в свою чергу дасть змогу статті «запрацювати». До того ж нагадаємо, що першочергова ідея створення ст. 376-1 КК України саме і полягала в неможливості втручання в розподіл справ між суддями та як наслідок, уникнення корупції в судовій системі. Однак, така конкретика залишилась в пояснювальній записці до законопроєкту і нажаль не ввійшла до норми закону.

1. Козак В. А.. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: аналіз основного складу злочину. 2013. С. 151-158. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/51481/47284> (дата звернення: 28.04.2023).

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за недбале ставлення до роботи з системою автоматизованого арешту коштів". Ligazakon. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh3cq00a?an=3&ed=2016_03_31 (дата звернення: 23.01.2024).

3. Щербалюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 2021. с. 253.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

Артем ВАДИМОВ,
аспірант кафедри теорії держави
та права Національної академії
внутрішніх справ

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ОЗНАКИ, ЧИННИКИ, СКЛАДОВІ

Розглядаючи різні прояви верховенства права через призму форм його вираження (наприклад законодавства – яке повинно бути якісним та ефективним щоб гарантувати домінування людських прав в суспільстві їх реальну гарантію та захист з боку держава) треба в першу чергу звертати увагу на його притаманні ознаки, складові елементи та чинники які сприяють досягненню цього бажаного і очікуваного стану. Зважаючи на це, треба навести і розглянути проблематику цього питання посилаючись на наукові актуальні джерела, аналізуючи сучасні думки вчених.

Перш за все верховенство права це ціннісна складова демократичного світогляду, принцип міжнародного та європейського права якій повинен бути покладений у основу законотворчості, застосування права та конкретного рішення внутрішнього переконання судді чи іншої особи яка виконує функцію держави. Луць Л. А., Настасяк І. Ю. у статті «Відповідність сучасних законів України міжнародно-правовим цінностям: гасло чи реальність?» проводячи аналіз українських та міжнародних джерел права таких як: Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права, Статуту ООН, Статуту РЄ, Лісабонської угоди, а також джерел права України – Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, кодексів та законів України роблять висновки, що система загальноновизнаних цінностей, які закріплені в основних принципах міжнародного права, була важливим підґрунтям для формування системи міжнародного права до початку ХХІ ст. і забезпечувала співіснування та співробітництво держав як правовими, так і іншими засобами. Такий механізм був дієвим до появи глобалізаційних викликів (пандемія, війна РФ проти України тощо). Ці та інші чинники зменшили значущість не лише засобів, завдяки яким розв'язувалися загальноцивілізаційні проблеми, а й поставили під сумнів реальність системи загальноновизнаних цінностей, дієвість правових механізмів вирішення міжнародно-правових питань; засвідчили декларативність приписів, зафіксованих у міжнародно-правових документах. Окрім того, постало питання й про реальну можливість міжнародних організацій активно реагувати на глобалізаційні виклики. У зв'язку з сучасними змінами важливим є формування нового концептуального бачення міжнародних організацій, їх ролі, значущості, форми та місця в новому світопорядку; створення дієвого інституційного та функціонального механізму розв'язання загальносвітових проблем; перегляд та оновлення

системи загально визнаних цінностей щодо взаємодії держав-учасниць у межах міжнародних організацій, а також їх зовнішньої взаємодії. Існуючу систему загально визнаних цінностей слід трансформувати у систему правових ідей, які зафіксовані в основних принципах міжнародного права, а їхнє порушення трактувати як неправомірні дії. Механізм їх забезпечення мають складати виключно дієві правові засоби, які зумовлюють пряму (а не під умовою) юридичну відповідальність за їх порушення. Усе це дасть змогу сформувати нові міжнародно-правові форми взаємодії держав-учасниць, які зможуть дієво реагувати на глобалізаційні зміни та забезпечувати належні умови для подальшого розвитку людства. [1 с.149]

Таким чином відповідність міжнародного і національного законодавства новим викликам, загрозам обстановці сьогодення, їх трансформація задля покращення з цією метою є запорукою забезпечення верховенства права та чинником від якого це верховенство залежить.

Не менш важливим для досягнення верховенства права є дієвий інститут громадянського суспільства який стикається з викликом бойових дій внаслідок широкомасштабного вторгнення країни агресора. На думку Майбороди Р. В. у статті «Розвиток громадянського суспільства під час війни: нова етика діалогу» можна виокремити ті вектори проективної діяльності політичних партій, які мають відіграти певну роль у подоланні бар'єрів на шляху розвитку громадянського суспільства: сприяти, з одного боку, подальшій соціальній консолідації, мобілізації ресурсів виживання, оновленню ролі регіонів, піднесенню патріотичної свідомості та формуванню чітко визначеної національно-громадянської ідентичності в усіх регіонах України, з другого боку, викоріненню негативних наслідків воєнних часів, подоланню суперечливих геополітичних орієнтацій, політичної радикалізації. Одночасно з артикульованими маркерами в ситуації невизначеності є і розуміння неоднозначності ситуації, яка під впливом можливих реальних змін буде унеможлилювати значущість того чи іншого негативного чинника або взагалі переформатовувати сам контекст функціонування громадянського суспільства, а відповідно, і визначати нові точки розвитку, нові ідеї суспільної етики чи, навпаки, ставати нестійкими елементами. [2, с.104]

У статі «Планування як функція державного управління» зазначається, що планування це вид управлінської діяльності спрямований на визначення перспективного стану об'єкта управління і сприяє формуванню орієнтирів його діяльності у майбутньому. Планування – стрижнева частина всіх систем управління, процес, за допомогою якого система пристосовує свої ресурси до зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Тому державне управління й планування перебувають в органічному взаємозв'язку. А його складність полягає у множинності чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, часто їх невизначеності, з необхідністю вибору оптимального методичного апарату, з формуванням цільових планових показників, які мають бути конкретними і вимірними. [3, с. 116-117].

Таким чином планування процесу урядування, керування державою виступає операційною складовою досягнення верховенства права та примату прав людини над іншими цілями, завданнями та доцільністю. Результатом планування є окремий інтелектуальний продукт, кошторис і документ одночасно – план який є послідовною програмою з суворо-логічним переліком-порядком чітких дій, окремих заходів та конкретних кроків здійснених в певних часових рамках для досягнення важливих цілей. Такий нормативний документ (який є приватним випадком масштабного плану) в сфері державного управління повинен бути ґрунтовно розроблений та узгоджений з прогнозуванням реальних обставин поточної та перспективної дійсності (тобто містити у собі результати і прогнозування), охоплювати і передбачати не тільки основну лінію діяльності але і альтернативні її варіанти та паралельні лінії поведінки в залежності від змін в зовнішньому середовищі. Створення наявність такого плану (як результат мудрої, системної та постійної державотворчої роботи уповноважених владних суб'єктів з залученням наукового, експертного, громадського середовища) на головних змістовних напрямках, профільних та специфічних питаннях, актуальних суспільних запитах та очікуваннях, важливих сферах життя та економіки (та його реальне виконання, що дуже важливо) – є складовою та необхідною умовою верховенства права. До того ж такий працюючий план свідчить також і про ефективну дію норм права що містяться у текстах законів та підзаконних актах – тобто є одним із проявів багатогранного поняття - соціальна ефективність законодавства.

Слід зазначити що досягнення мети та дотримання принципу верховенства права неможливе без функціонуючого механізму реалізації прав людини якій є одночасно чинником, ознакою, проявом та складовою верховенства права. Дієвість цього механізму у великій мірі залежить від процедурних (процесуальних) норм права закріплених у законах а вони будуть в свою чергу якісними при правильному їх конструюванні. Дзейко Ж.О. у статті «Конструювання процедурних норма права у законах в контексті реалізації прав людини: техніко-юридичні аспекти» серед іншого звертає увагу на важливий практичний аспект, а саме визначення у законах чітких термінів прийняття підзаконних актів органами виконавчої влади на підставі і з метою реалізації закону, та їх своєчасне втілення у життя виконавчою владою. І на цьому тлі актуальним є вирішення проблем меж функціонування органів влади. З одного боку, законодавцю слід дотримуватися меж нормотворчої конкретизації, не втручатися у сферу діяльності органів виконавчої влади. У той же час, не можна перетворювати бланкетну норму права, закріплену у законі у засіб делегування законодавчих повноважень парламентом іншим суб'єктам. В такому разі приписи підзаконних нормативних актів можуть вихолостити положення законів. Також автором наголошується на необхідності та потребі у формуванні загальносистемного підходу у сфері реалізації законодавчої техніки. [4, с. 61].

Доречним при розгляді ознак, складових та чинників верховенства права

є наведення позиції Шумик О. М. що захист прав людини, як правова цінність ЄС, має першочергово ідеологічне значення, оскільки через неї здійснюється формування, актуалізація, спрямування та виправдання одних напрямів діяльності та засудження інших. В умовах євроінтеграції України, відданість правовим цінностям Союзу, удосконалення власної системи захисту прав людини мають стати важливими геополітичними та соціокультурними завданнями для нашої країни, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу. [5, с. 388-389].

Таким чином Євроінтеграція це одночасно мета шлях і дороговказ досягнення верховенства права в Україні і пронизує це поняття в усіх аспектах.

Підводячи підсумок розгляду теми суті верховенства права та головних його чинників, ознак, складових можна дійти висновку що верховенство права – це комбінація дій у процесі та комплекс досягнень у результаті як держави так і суспільства спільними зусиллями у площині урядування, якості і ефективності законів, дипломатичної взаємодії на міжнародній арені, інтеграції у Європейську Спільноту, наявність ідеології демократії у розумі та дії більшої частини народу та рішеннях всього державного апарату, адекватна відсіч та супротив сучасним викликам світової безпеки, розуміння центрального місця людської особистості її прав, свобод та законних інтересів у бутті, необхідність постійного розвитку і прогресу людства.

1. АЛЬМАНАХ ПРАВА. Трансформація законодавства України в сучасних умовах. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. 534 с.

2. Україна в умовах формування нового світового порядку : зб. матеріалів XXXV Харків. політол. читань (м. Харків, 28 квіт. 2023 р.) /М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ;Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2023. – 152 с.

3. Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 16 берез. 2023 р. – Черкаси: видавець Вовчок О. Ю., 2023. – 370 с.

4. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – 646 с.

5. Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова (до 100 річчя з дня народження) : зб. Матеріалів (Київ, 17 лист. 2023 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : 7БЦ, 2023. 392 с.

Андрій ДЕЛЕЧУК,
аспірант Київського університету
права КУП НАНУ

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У МИТНІЙ СФЕРІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕРЕНАХ

Кримінологічна характеристика злочинності у митній сфері неодноразово становила предмет досліджень науковців. На сучасному етапі питання кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері у різних її аспектах розглядалися Буркаль В. С. («Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки», 2019), Жаровською Г. П. («Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні», 2019), Паламарчук Г. В. («Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні», 2021), Рогатинською Н. З. («Злочинність у митній сфері: кримінально-правова та кримінологічна характеристика», 2020), Філіпповим С. О. («Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України», 2019) та ін. Результати досліджень окремих питань кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері відображені у статтях Головкина Б. М., Горобець Н. С., Дмитріва В.І., Кукшинової О. О. та ін. Проте сучасний стан будь-яких досліджень, зокрема, кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері, завжди є обумовленим розвитком ідей та обміном результатами наукового пошуку, що свідчить про актуальність вивчення історичного аспекту дослідження кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері.

У радянський період кримінології часів СРСР домінував марксистський класовий підхід до вивчення злочинності, яке здійснювалось в контексті ідеологічних настанов КПРС [1, с. 12]. За влучним формулюванням Тація В. Я., проблема економічних злочинів, а, отже, і економічної злочинності, виникла у зв'язку з реформуванням соціалістичної економіки в ринкову, а злочинність у митній сфері пов'язана як зі службовою, так і економічною злочинністю. З огляду на це вважаємо за доцільне обмежити історичний аспект дослідження кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері періодом від проголошення незалежності України у 1991 році до 2014 року, з якого, на нашу думку, розпочався період, який охоплює сучасний стан кримінологічних досліджень [2, с. 305].

Перші дослідження злочинності у митній сфері були здійснені в межах вивчення економічної та службової злочинності Даньшиним І. М., Дрьомініним Ю. М., Кальманом О. Г., Поповичем В. М., Стрельцовим Є. Л. та

ін., які стали теоретичним підґрунтям для подальших наукових розвідок [3; 4; 5; 6; 7]. Зокрема, окремі питання кримінологічної характеристики злочинів в митній сфері на рівні дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук розглядалися Базярук І. М. («Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні», 2013), Вербенським М. Г. («Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання», 2010), Міняйло Н. Є. («Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження», 2012), Сорокою С.О. («Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії», 2010) та ін. [8; 9; 10; 11].

Дослідження злочинності у митній сфері в контексті незаконного переміщення предметів через митний кордон України, поза митним контролем і з приховуванням від митного контролю, здійснювалось Базярук І. М. («Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні», 2013). Зокрема, дослідницею проведено історичну розвідку виникнення та розвитку контрабанди в Україні, розкрито кримінологічне поняття контрабанди як виду злочинної діяльності, здійснено кримінологічний аналіз контрабанди в Україні, надано кримінологічну характеристику особи, яка вчинила контрабанду, з'ясовано причини та умови злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України, а також окреслено основні напрями та засади діяльності щодо запобігання контрабанді в Україні [8, с. 10-11]. Сорока С. О. розглянула деякі напрями діяльності митних і інших правоохоронних органів щодо протидії контрабанді наркотичних засобів, зокрема створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів; налагодження більш ефективної взаємодії та обміну інформацією між засобами масової інформації з митними і іншими правоохоронними органами; проведення кримінологічного аналізу наркозлочинності з метою розробки конкретних заходів, спрямованих на її запобігання і протидію. [11, с. 12].

Вербенський М. Г. розглянув окремі аспекти злочинності у митній сфері у зв'язку з діяльністю транснаціональних злочинних угруповання, наголошуючи на використанні ними таких сприятливих факторів, як спрощення порядку перетинання кордонів, створення вільних економічних зон, слабкості правової бази протидії міжнародній злочинності, недосконалості прикордонного, митного й іншого контролю для здійснення своїх злочинних цілей [9, с. 134].

Міняйло Н. Є. надала кримінологічну характеристику незаконного обігу вогнепальної зброї в Україні та за її межами, дійшовши висновку, що Україна залишається країною транзиту зброї, а найпопулярнішою з якої є вогнепальна, що становить лівову частку усієї зброї, яку незаконно транспортують транснаціональні організовані групи. Також дослідницею охарактеризовано причини та умови транснаціональної злочинної діяльності у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, досліджено головні причини та умови, що сприяють

вчиненню цих злочинів, серед яких геополітичне розташування України, використання її території як зони транзиту зброї з країн-виробників; неналежна облаштованість державних кордонів і не чітко налагоджена робота митної та міграційної служб [10, с. 12].

Додін Є. В. досліджував вплив митної політики на зміст поняття митної злочинності та її структури, до якої, які відносив кримінальні правопорушення, ознаки яких закріплені у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України, вважаючи, що їх об'єднання у самостійну групу дасть змогу здійснити щодо них окремі криміналістичну та кримінологічну характеристики. Критерієм такого об'єднання є «загальність таких елементів об'єктивної сторони злочину, як діяння злочину – це переміщення через митний кордон України предметів контрабанди; місце злочину – митний кордон України; спосіб скоєння – переміщення поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю». Як зазначає науковець, кількість злочинів, що пов'язані з порушенням правил переміщення предметів через митний кордон України, має стійку тенденцію до зростання, однак сучасний стан правової науки ще не може запропонувати ефективних методів їх протидії, бо ще немає єдиної думки відносно того, які злочини охоплюються поняттям «митні», тобто не визначені кордони об'єкту впливу, хоча існують спроби охопити цим поняттям нові, виникнені в останній час злочини, або, навпаки, зі сфери цього поняття вивести деякі злочини, незважаючи на те, що вони здійснюються у митній галузі [12, с. 365-366].

На підставі викладеного можна дійти висновку, що, незважаючи на те, що кримінологічні аспекти злочинності у митній сфері неодноразово становили предмет досліджень науковців, дослідження її власне кримінологічної характеристики протягом 1990-2014 років є нечисленними. Умовно їх можна розділити на такі напрями: 1) дослідження структури митної злочинності; 2) вивчення злочинності у митній сфері в контексті в певних напрямів, а саме незаконного переміщення предметів через митний кордон України, поза митним контролем і з приховуванням від митного контролю, в тому числі предметів обмежених у обігу, та транснаціональної злочинності. Викладене свідчить про актуальність здійснення комплексного дослідження проблем кримінологічної характеристики злочинності у митній сфері.

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. Харків: Право. 2009. 288 с.

2. Мельничук Т. В. Економічна кримінологія: на шляху до концептуалізації. *Правова держава*. 2010. № 12. С. 303-308. URL: <http://surl.li/noyus>

3. Даньшин І. М. До питання про кримінологічне поняття економічної злочинності. *Проблеми боротьби зі злочинністю в сфері економічної діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (15–16 грудня 1998 р.)*. Харків. 1999. С. 66-71.

4. Дьомін Ю. М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2006. 438 с.

5. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в

- Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків «Гімназія», 2003. 352 с.
6. Попович В. М. Економіко-кримінологічна детінізація економіки. Ірпінь: Академія Державної податкової служби України. 2001. 524 с.
7. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними: міжвідомчий науковий збірник*. Київ. 2011. Т. 25. 476 с.
8. Базярук І. М. Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2013. 18 с.
9. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.
10. Міняйло Н. Є. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2012. 20 с.
11. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2010. 22 с.
12. Додін Є. В. Митна злочинність: поняття та структура. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57.С. 365 -366. URL: <http://www.apdp.in.ua/v57/55.pdf>

Максим ІГНАТЕНКО,
аспірант кафедри конституційного,
міжнародного права та публічно-
правових дисциплін
Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИБОРУ ВИДУ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО АРЕШТУ МАЙНА ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

Конституція України встановлює, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, встановлених законом [1].

Вичерпний перелік податків і зборів, платників податків, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю визначаються Податковим кодексом України.

Держава в особі контролюючих органів повинна мати ефективний інструментарій реагування на неправомірні дії платників податків.

Одним із способів забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом, є застосування адміністративного арешту майна.

Гінда О. М. здійснює класифікацію адміністративного арешту за декількома критеріями: 1) за ступенем обмеження правомочностей власника

(повний та умовний); 2) за об'єктом на який накладається арешт (майна та грошових коштів); 3) за сутністю обставин за наявності яких накладається адміністративний арешт: а) адміністративний арешт майна, пов'язаний з наявністю у платника податків податкового боргу; б) адміністративний арешт майна, не пов'язаний з наявністю у платника податків податкового боргу [2, с. 94].

Законодавець в пункті 94.5 статті 94 Податкового кодексу України виділяє повний та умовний адміністративний арешт майна платника податків [3].

Повним арештом майна визнається заборона платнику податків на реалізацію прав розпорядження або користування його майном. У цьому випадку ризик, пов'язаний із втратою функціональних чи споживчих якостей такого майна, покладається на орган, який прийняв рішення про таку заборону.

Умовним арештом майна визнається обмеження платника податків щодо реалізації прав власності на таке майно, який полягає в обов'язковому попередньому отриманні дозволу керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу на здійснення платником податків будь-якої операції з таким майном. Зазначений дозвіл може бути виданий керівником (його заступником або уповноваженою особою) контролюючого органу, якщо за висновком податкового керуючого здійснення платником податків окремої операції не призведе до збільшення його податкового боргу або до зменшення ймовірності його погашення.

Незважаючи на те, що законодавець безпосередньо не виділяє як види адміністративний арешт майна та арешт коштів на рахунках платника податків, таку класифікацію можна здійснити виходячи із системного тлумачення норм Податкового кодексу України.

Відповідно до пункту 94.4 статті 94 Податкового кодексу України адміністративний арешт може бути накладено контролюючим органом на будь-яке майно платника податків, крім майна, на яке не може бути звернено стягнення відповідно до закону, та коштів на рахунку платника податків [3].

Зокрема арешт коштів на рахунку платника податків відповідно до абзацу другого підпункту 94.6.2 пункту 94.6 статті 94 Податкового кодексу України здійснюється виключно на підставі рішення суду шляхом звернення контролюючого органу до суду.

Підстави для застосування як адміністративного арешту майна, так і арешту коштів на рахунках платника податків, є універсальними та визначені пунктом 94.2 статті 94 Податкового кодексу України. Обидва види арешту застосовуються з однакових підстав і розрізняються лише процедурою застосування – або за рішенням керівника податкового органу (щодо майна, відмінного від коштів), або за рішенням суду (арешт коштів).

Відтак слід констатувати, що передбачені пунктом 94.2 статті 94 Податкового кодексу України підстави застосування адміністративного арешту є загальними як для повного та умовного арешту майна, так і для арешту коштів на рахунках платника податків. При цьому, застосування

зазначених видів адміністративного арешту визначає різний обсяг право обмежень платника податків, відмінним є і порядок та строки їх застосування. Розгляд заяви про підтвердження адміністративного арешту (повного або умовного) майна платника податків може відбуватися в спрощеному порядку згідно із ст. 283 КАС України у скорочені строки, в той час як арешт коштів платника податків може здійснюватися лише в порядку позовного провадження шляхом подання позовної заяви.

Як правильно зауважив Сліденко А. В., інтерес платника податків полягає у першочерговості застосування умовного арешту майна перед повним арештом [4, с. 94]. Однак вибір виду застосування адміністративного арешту не залежить від волевиявлення платника податків, це рішення приймає податковий орган виключно на власний розсуд. Суд не тільки не вправі замінити один вид арешту на інший, а і фактично позбавлений можливості перевірити обґрунтованість вибору податковим органом конкретного виду арешту, оскільки, як зазначалося вище, підстави для їх застосування є однаковими, а критерії вибору того чи іншого виду арешту у законодавстві відсутні. Свого часу ще Вищий адміністративний суд України у листі № 149/11/13-11 від 02 лютого 2011 року «Про особливості провадження у справах за зверненнями органів державної податкової служби» зазначав, що суди не мають право підміняти собою компетентний орган, уповноважений визначати вид адміністративного арешту, і приймати рішення щодо заміни одного виду арешту на інший [5].

Цілком погоджуємося із думкою Беспалової А. О. щодо обов'язку законодавця застосувати спеціальне регулювання накладення повного та умовного адміністративного арешту із зазначенням чітких критеріїв та строків окремого виду адміністративного арешту [6, с. 348]. Вважаємо, що це повинно стосуватися і арешту коштів на рахунок платника податків.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду (постанова від 23.03.2023, справа № 816/1305/16) зазначив, що адміністративний арешт не є ані способом притягнення платника податків до відповідальності, ані способом вчинення контролюючим органом дій, направлених на реалізацію арештованого майна [7].

Відтак критерії вибору конкретного виду адміністративного арешту повинні співвідноситися з метою його застосування, з урахуванням забезпечення мінімального обсягу право обмежень для платника податків. Зазначені критерії мають бути визначені законодавцем, що сприятиме недопущенню свавілля з боку контролюючого органу та забезпеченню виконання платником податків його обов'язків, передбачених законом.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Гінда О. М. Проведення за зверненням податкових органів в адміністративному судочинстві : дис. д-ра філос. : 081 Право. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2023. 267 с.

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755 - VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

4. Сліденко А. В. До проблеми визначення законних інтересів платників податків під час застосування заходів податкового примусу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Сер. : Юридичні науки. 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 90–96.

5. Лист Вищого адміністративного суду України «Про особливості провадження у справах за зверненнями органів державної податкової служби» від 02.02.2011 № 149/11/13-11. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149760-11#Text>.

6. Беспалова А. О. Адміністративний арешт майна як винятковий спосіб забезпечення виконання податкового обов'язку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 72. С. 344-350.

7. Постанова Верховного Суду від 23.03.2023 у справі № 816/1305/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109759322>.

Богдан КИРИЛЕНКО,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Змістом конституційно – правової свободи людини є Конституція України та конституційне законодавство, конституційна правосвідомість, конституційний правопорядок, спрямований на обмеження публічної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини.

Український конституціоналізм спирається на універсальні принципи європейського конституціоналізму, що базується на принципах, вироблених людством впродовж всієї своєї історії і які стали своєрідними стандартами демократичної держави.

Згідно Лісабонського договору (Консолідованої версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу) основоположними цінностями Європейського Союзу визнаються повага людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага прав людини, включаючи повагу до прав меншин. Ці «європейські цінності» і визначають принципи європейського конституціоналізму[2, ст. 2].

При цьому слід відзначити, що Конституція України містить положення,

що відповідають за своїм змістом цим принципами[1]. Так, зокрема, в її преамбулі зазначається, що народ є єдиним джерелом влади і носієм суверенітету в Україні. Статус народу як владного суверену [1, ст. 5] забезпечується системою гарантій при визнанні та дії принципу верховенства права [1, ст. 8], конституційно закріплюється демократична організація публічної влади [1, ст. 5,6,7], а також визнання людини як найвищої соціальної цінності [1, ст. 3]. Таким чином, простежується сутність Конституції України як прояву установчої влади Українського народу при затвердженні верховенства ліберально-демократичних цінностей, що кореспондують принципам європейського конституціоналізму. Втім, важливим є не тільки закріплення цих принципів в Основному Законі держави, але й їх реальне втілення в сучасні конституційно-правові реалії у відповідності з практикою європейського конституціоналізму.

Головний сучасний виклик для України і всього українського народу – це захист нашої держави від нападу російського агресора. В умовах воєнного стану принципи конституціоналізму мають залишатись незмінними. В умовах воєнного стану слід віднести незмінність Конституції України, яка відповідно до Конституції України[1, ч. 2, ст. 157] не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Водночас сучасні реалії воєнного стану, російська збройна агресія, широкомасштабна війна рф проти України обумовлюють наявність та об'єктивну необхідність змін, які стосуються конституційно – правових свобод громадян України в умовах воєнного стану. Перш за все, слід відзначити, що в умовах воєнного стану змінюється нормативна основа сучасного українського конституціоналізму – чинне конституційне законодавство, при незмінності Конституції України.

Так, в умовах воєнного стану поряд з Конституцією України та іншими постійними нормативно-правовими актами починають діяти також надзвичайні (тимчасові) та інші нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини безпосередньо під час воєнного стану, а саме: Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015[4]; Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022[3]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13.07.2011[5] та ін.

В умовах воєнного стану змінюється функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму, що обумовлено загрозами збройної агресії, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Зокрема, зміни відбуваються у системі органів публічної влади.

У системі конституціоналізму центральне місце посідає людина (її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека), з якою пов'язані мета, принципи, зміст та функціональний механізм конституціоналізму, тому важливе значення має аналіз конституційно-правового статусу людини і

громадянина в умовах воєнного стану.

Відповідно до Конституції України[1, ч. 2, ст. 64] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану»[4, ст. 1], воєнний стан передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень. Згідно Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р.[3, ч. 2], у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України[1, ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53]. Крім того, мають характер обмеження прав і свобод людини і громадянина заходи правового режиму воєнного стану, що передбачені положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4, ст.8]. Так, в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених Указом Президента України про введення воєнного стану, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати такі заходи: проводити зміни умов праці відповідно до законодавства про працю; забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; порушувати у порядку та на підставах, визначених Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності окремих політичних партій, громадських об'єднань; встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку, змінювати місце проживання (місце перебування); обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби; встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність; та ін.

При цьому існує перелік прав і свобод, які не підлягають обмеженню в умовах війни. Відповідно до Конституції України[1, ст. 64] не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені Конституцією[1], тобто це достатньо широкий перелік, перш за все, природних (особистих) прав людини, а також прав на справедливий суд, неупереджене правосуддя та ін. Особливо слід відзначити, що заборона застосування тортур, катування є імперативною нормою міжнародного гуманітарного права, а людська гідність є однією з загальнолюдських цінностей, посягання на яку є неприпустимим за жодних умов. У цьому контексті важливе значення має Закон України «Про правовий режим воєнного стану»[4, ст. 22], відповідно до якої введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. Таким чином, конституційно-правовий статус людини і громадянина в умовах воєнного стану характеризується обмеженням прав і свобод, але тільки в межах,

передбачених Конституцією України. Зокрема, таке обмеження має тимчасовий характер.

Серед конституційних обов'язків, виконання яких актуалізується в умовах воєнного часу, слід виокремити обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [1, ч. 1 ст. 65]. У зв'язку з відкритою агресією РФ проти України Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р.[6], було оголошено загальну мобілізацію. Водночас в сучасних умовах не тільки обов'язком, але й справою совісті і честі кожного громадянина є збереження незалежності, територіальної цілісності держави та мирного життя українського народу. У період війни виняткове значення має захист прав і свобод людини і громадянина. Адже саме під час збройної агресії спостерігаються найбільш масштабні та жорстокі порушення прав людини.

В якості висновків хочу підкреслити, що сучасні конституційно – правові свободи людини в Україні в умовах воєнного стану набувають певних змін. Так, по-перше, це зміна нормативної основи конституціоналізму при незмінності Конституції України. По-друге, це зміни у системі компетенції та функціональної спрямованості органів публічної влади, тимчасове обмеження прав і свобод людини, що не можуть бути обмежені, забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини в умовах війни. По-третє – необхідність удосконалення ідеологічної складової у бік піднесення національної ідеї та утвердження національної стійкості українців для досягнення перемоги над агресором.

Окремо треба підкреслити важливість прийняття нового Закону про мобілізацію, який буде розглянуто у Верховній Раді України найближчим часом у другому читанні.

Треба знайти необхідний баланс між необхідністю подальшої мобілізації для досягнення перемоги над ворогом та максимально захистити та не допустити порушення прав людини, закріплених в Конституції України.

Адже саме принципи сучасних конституційно – правових свобод людини в Україні, принципи сучасного українського конституціоналізму, що відповідають загальнолюдським та європейським цінностям, мужньо відстоюють українські воїни, український народ, віддаючи саме дороге, що в них є – своє життя!

1. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Consolidated versions of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C326/01). *Official Journal of the European Union*. Volume 55. 26 October 2012. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>.

3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. <https://www.president.gov.ua>.

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку залучення

працевдатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13.07.2011 р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/244396871>.

6. Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р. <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413>.

Микола НЕСТЕРЕНКО,
аспірант кафедри цивільної юстиції та
адвокатури Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ ОЗНАКАМ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ

Законодавче закріплення можливості розгляду справи міжнародним комерційним арбітражем та подальше оспорювання рішення несудового органу потребує дослідження кола питань про дотримання міжнародним комерційним арбітражем як органом цивільної юрисдикції ознак справедливого суду у світі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Від визначення ознак «суду» залежить з'ясування решти умов ефективного засобу правового захисту.

В даному аспекті варто враховувати, що можливість застосування повноважень суду стосовно вирішення спору цивільного характеру залежить від легітимізації його правосуб'єктності у національному законодавстві однієї із сторін Конвенції. Уханенко С. А. у зв'язку з цим наводить приклад неможливості визнання юридичної сили акту органу, сфера діяльності якого не визначена законодавством України. Як наслідок, його не можна вважати судом в сенсі ст. 6 Конвенції. Так, державними органами не виконуються позови, пов'язані з правилами та внутрішніми законами церкви. При встановленні національним судом тієї обставини, що спірне питання стосувалося церковного позову – поставала необхідність припинення провадження з причини не забезпечення виконання такої вимоги державними органами [1].

Проте наведений випадок не означає, що факт визнання повноважень суду у нормах національного права тягне автоматичну відповідність вимогам ст. 6 Конвенції. В якості прикладу можна навести справу «Сокуренко і Стригун проти України», в рішенні по якій ЄСПЛ визнав Верховний Суд України при реалізації ним повноважень по інстанційному перегляду судових рішень у господарському судочинстві таким, що не може вважатися «судом, встановленим законом» у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції відносно оскаржуваного провадження (п. 28 Рішення).

Відносно можливості розгляду міжнародного комерційного арбітражу в

якості «суду», що відповідає ознакам п. 1 ст. 6 вищевказаного нормативного акту, вважаю за необхідне звернути увагу на зміст одного з експертних висновків Ради Європи. Пункт 26 вказаного документу містить положення про право кожного на подачу позову, котрий стосується його «цивільних прав і обов'язків» до суду або третейського суду, до якого відноситься і міжнародний комерційний арбітраж. Вперше це право визначено ЄСПЛ ще у 1975 р. (справа Голдер проти Сполученого Королівства) [2]. Однак звернення автора до вказаного першоджерела дозволяє зробити висновок про непряме визначення можливості звернутись за захистом своїх прав до несудового органу. В той же час, огляд практики застосування суддями Верховного Суду рішень ЄСПЛ при прийнятті постанов звертає увагу на реферативний огляд рішення у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини». У зазначеному документі вказується, що п. 1 ст. 6 Конвенції гарантує можливість вчинення в суді чи органі з розгляду будь-якого позову особи стосовно її цивільних прав та обов'язків. У справах «Ромашов проти України» та «Гомсбі проти Греції» ЄСПЛ вказує, серед іншого, на гарантування кожного права на звернення до суду або арбітражу з позовом щодо будь-яких його цивільних прав та обов'язків. При цьому проголошується «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ. Можливість вирішення будь-якого позову, який стосується цивільних прав та обов'язків у суді чи іншому відповідному органі передбачається і у Рішенні ЄСПЛ «Бурдов проти Росії» [3].

Наведені вище положення практики міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною відносно відповідності європейським стандартам здійснення правосуддя процедурі розгляду справ міжнародним комерційним арбітражем є такою, що дозволяє визнати такий розгляд належним з позиції дотримання вимог ст.6 Конвенції. З іншого боку, порядок оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу в суді апеляційної інстанції, який розглядає справи за правилами цивільного судочинства, в юридичній літературі піддається певним сумнівам. Деякі представники, наприклад, ставлять під сумнів інстанційний порядок перегляду рішень міжнародного комерційного арбітражу. Така процедура характеризується виконанням судом апеляційної інстанції функцій суду першої інстанції, а Верховним Судом – суду апеляційної інстанції. Це порушує, на їх думку, функціональні компетенції кожної ланки судової системи в межах інстанційної побудови цивільних судів. Суміщення компетенцій судів апеляційної та касаційної ланки призводить, на їх погляд, до ускладнення реалізації права на касаційне оскарження актів правосуддя, ухвалених за результатами розгляду справ про оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Така ситуація не досліджувалась Гусаровим К. В. у роботі, присвяченій інстанційному перегляду судових рішень у цивільних справах [4].

Зазначена наукова позиція має право на існування та є доволі логічною. Однак зміна на законодавчому рівні інстанційної юрисдикції суду відносно

розгляду заяв про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу може, з іншого боку, поставити під сумнів легітимність ухвал суду цивільної юрисдикції по вказаній категорії справ. Як наслідок, зміна інстанційної юрисдикції суду, що її розглядатиме, навряд чи сприятиме правовій визначеності акту правосуддя.

1. Уханенко С. Право на справедливий суд: практика ЄСПЛ. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Uhanenko_2022_02_16.pdf С.6.

2. Експертний висновок «Про поліпшення доступу до правосуддя, усунення процесуальних бар'єрів і забезпечення права на безсторонній суд в Україні: дотримання статті 6 ЄКПЛ та виконання рішень ЄСПЛ». URL: <https://rm.coe.int/expert-opinion-improving-access-to-justice-lorena-bachmaier-ukr-final/1680a0c22d>.

3. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf С. 18, 35, 36, 39.

4. Гусаров К. В. Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. В. Гусаров. – Х., 2011. – 37 с.

Катерина ПОКРАСА,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу передбачена ч. 2 ст. 194 КК України [1]. Обставини, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню є неодмінними елементами структури методики розслідування злочину окремого виду. Необхідно зазначити, що з моменту розробки криміналістичної характеристики, як складового елемента криміналістичної методики, думки вчених розділилися з приводу взаємозалежності та співвідношення між поняттям криміналістичної характеристики та предметом доказування. Окремі автори вважали, що предмет доказування входить у криміналістичну характеристику як структурний елемент.

Ми приєднуємося до думки науковців, які вважають, що предмет доказування та криміналістична характеристика злочину окремого виду є

різними поняттями, хоча і входять у систему криміналістичної методики. Обставини, що підлягають доказуванню, є необхідним елементом в структурі методики розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Їх визначення надає розслідуванню цілеспрямованості, а їх встановлення дозволяє дати правильну оцінку події, забезпечує повноту та всебічність розслідування [2, с. 210].

1. Як показує аналіз слідчої практики, встановити причину пожежі на початку розслідування буває досить важко, а іноді і неможливо. Як правило, вона встановлюється аналізом обставин, що вказують на ознаки підпалу вже після погашення вогню під час огляду місця події, опитування очевидців виникнення пожежі та з інших джерел. Вивчення практики розслідування злочинів даної категорії свідчить, що на початку кримінального провадження існують певні труднощі з кваліфікацією злочинів, пов'язаних з пожежами. Зокрема, викликає труднощі відмежування порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК України) від підпалів з метою умисного знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 194 КК України). Це пов'язано з тим, що основними обставинами, що впливають на правильну кваліфікацію протиправного діяння, є причина виникнення пожежі, форма власності згорілого чи пошкодженого майна та форма вини (необережність чи намір) конкретної особи. Визначення форми власності не викликає труднощів на відміну від визначення причини пожежі та форми вини, встановлення яких є завданням подальшого розслідування. Тому уявляється, що у випадках, коли причину пожежі та форму вини одразу встановити не можна, а пожежею пошкоджено майно чи заподіяно тілесні ушкодження, сталось загибель людей чи інші значні наслідки, слід кваліфікувати протиправне діяння за ч. 2 ст. 194 КК України. Пізніше, якщо при розслідуванні буде встановлено, що пожежа виникла з інших причин, можлива перекваліфікація злочину за будь-якою зі статей, описаних нами раніше [3, с. 303-307]. Наприклад, у сучасних умовах війни з росією, причиною виникнення пожежі у будинках цивільних мешканців можуть бути влучання боєприпасів, мін, ракет або їх уламків. У такому випадку потрібно кваліфікувати злочинне діяння за ст. 438 КК України.

Кримінальний процесуальний закон наводить перелік обставин, що підлягають доказуванню, який є загальним для всіх категорій кримінальних проваджень, у тому числі, вчинених шляхом підпалу. Перелік обставин, що підлягають доказуванню, визначений у ст. 91 КПК України, у якій вказується, що у кримінальному провадженні в тому числі підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення: час, місце, спосіб та інші обставини; 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, мотив і мета, форма вини; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою

закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від покарання або кримінальної відповідальності; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, що підлягають спеціальній конфіскації, одержано внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися для схилення особи до вчинення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя його вчинення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [4].

Зміст кримінальних правопорушень, пов'язаних з виникненням пожеж, має певні особливості, зумовлені специфікою даного виду злочинів. Наявність самого факту пожежі та його шкідливих наслідків майже завжди очевидна, але, як зазначалося раніше, пожежа може мати кримінальний характер, а може й ні. Основною обставиною, що вказує на кримінальний характер пожежі, є причина її виникнення. З юридичної точки зору підпал є неконтрольованим горінням поза спеціальним вогнищем, що виникло внаслідок протиправного, кримінально караного діяння особи, у результаті якого настали суспільно небезпечні наслідки. На думку Коновалової В. О. обставини, що підлягають з'ясуванню у справах про пожежі, визначаються залежно від характеру події. Зокрема у провадженнях про підпали необхідно з'ясувати: а) спосіб вчинення і використані засоби; б) об'єкти; в) винну особу; г) співучасників; ґ) мотиви і мету; д) чи не було вчинено якого-небудь іншого злочину; е) наслідки; є) матеріальну шкоду; ж) причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [5, с. 403]. На думку авторів підручника з методики розслідування окремих видів злочинів, необхідно встановити дані, що характеризують: обстановку, що передувала пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; обстановку, що склалася після пожежі [6]. На наш погляд, не можна чітко розділити обставини, що існували до, під час та після пожежі, оскільки вони взаємопов'язані та встановлювати їх потрібно майже одночасно. Обставини, що підлягають встановленню, на наш погляд, перш за все залежать від етапів розслідування та слідчої ситуації, що склалась на певному етапі.

Після отримання повідомлення про виникнення пожежі, одразу потребують встановленню наступні обставини:

1. Місце вчинення кримінального правопорушення. У досліджуваній категорії кримінальних проваджень під ним розуміють місце первісного виникнення пожежі, тому що злочином є не сама пожежа, як природне явище, а діяння певних осіб, що спричинили виникнення горіння, тобто, по суті, правопорушення відбувається в тому місці, яке згодом стає осередком пожежі [6]. Встановлення географічного місця розташування об'єкта не являє особливих труднощів. В умовах міста або села таким даними є вулиця, номер

дому чи квартири. При підпалі окремих об'єктів поза населеними пунктами потрібно зафіксувати місце відносно нерухомих орієнтирів, бажано з вказанням GPS координат. Складнішим є процес встановлення самого місця загоряння на місці події. Це є досить складним завданням і воно може бути вирішено як на початковому так і на подальшому етапах розслідування.

2. Час виникнення та тривалість пожежі. Цей елемент предмету доказування при розслідуванні підпалів має свої особливості, тому що пожежа, як протиправне діяння, займає визначений, як правило, досить тривалий проміжок часу. Для більш точної характеристики події кримінального правопорушення, на наш погляд, необхідно встановити не лише час виникнення пожежі, але в деяких випадках і час виявлення пожежі, час прибуття підрозділів служби з надзвичайних ситуацій, патрульної поліції, час припинення пожежі та ліквідації її наслідків. Окремі часові характеристики встановити досить нескладно, оскільки інформація щодо прийнятих повідомлені про пожежу міститься у відповідних підрозділах, куди вона надійшла.

3. Безпосередня причина пожежі. Відомості щодо причини виникнення пожежі є одними із найбільш значущих, що характеризують вину конкретної особи та пояснюють обставини її виникнення. В залежності від встановленої причини виникнення пожежі слідчий обирає ту чи іншу кваліфікацію кримінального правопорушення. За результатами огляду місця події, опитуванням свідків, очевидців причину пожежі може бути встановлено одразу. Але, як правило, це складний процес і на початковому етапі у багатьох випадках можливо встановити причину пожежі лише з певною долею ймовірності. Факт встановлення причини пожежі на початковому етапі потребує доказів, що здобуваються проведенням подальших слідчих (розшукових) дій.

4. Елементи обстановки місця підпалу після припинення пожежі. Як правило, такі елементи встановлюються та фіксуються за результатами огляду місця події. Потрібно приділяти увагу наслідкам пожежі, стану та локалізації слідів горіння, ступені обпалення окремих частин приміщення, залишки матеріалів, обладнання тощо.

В залежності від ситуаційної обумовленості, але, як правило, на подальшому етапі розслідування встановленню, дослідженню та доказуванню підлягають також наступні обставини:

1. Спосіб вчинення злочину. Спосіб має бути доведений фактичними даними, отриманими в результаті проведення передбачених законом слідчих (розшукових) дій, оскільки спосіб вчинення кримінального правопорушення має важливе значення для визначення ступеня суспільної небезпеки діяння та особи правопорушника. У процесі доказування способу вчинення злочину, пов'язаного з пожежею, необхідно з'ясувати такі питання: механізм виникнення горіння; засоби підпалу та джерела їх походження; якщо встановлено порушення правил пожежної безпеки, то які технічні неполадки

пов'язані з причиною виникнення пожежі; умови та засоби, що були використані для інтенсифікації процесу горіння. Зважаючи, що спосіб вчинення злочину у криміналістиці має три складових, потрібно встановити, чи були присутні дії злочинця, направлені на підготовку до вчинення злочину та на приховування його слідів.

2. Мета і мотиви кримінального правопорушення. Потрібно з'ясувати, чи дійсно дії злочинця були направлені на знищення або пошкодження майна та вони мали інший умислом.

3. Пожежно-технічна характеристику об'єкта, на якому сталася пожежа, що повинна включати: площу, кількість і взаєморозташування кімнат або приміщень, ступінь вогнестійкості, розміщення освітлювальної та силової електромережі, розташування водо- та газопроводів, систем вентиляції та кондиціонування повітря тощо. Цю інформацію можливо встановити опитуванням власників приміщення або працівників підприємств та організацій. Можливо також взяти у відповідних служб плани пошкоджених вогнем приміщень.

4. Наявність чи відсутність вогненебезпечних матеріалів та речовин, що можливо знаходились на об'єкті пожежі та у зоні горіння. Ці відомості впливають на визначення місця виникнення, швидкість і напрямок поширення вогню. Така інформація може бути отримана від потерпілих, свідків, очевидців або виявлена під час огляду місця події, з'ясована в процесі допитів відповідальних за промисловий об'єкт осіб, встановлена шляхом вивчення документації, що характеризує технологічний процес та інші особливості об'єкта.

5. Особливості технологічного процесу, якщо пожежа виникла на промисловому об'єкті. Ці відомості повинні характеризувати розміщення, умови та характер експлуатації присутнього на об'єкті технологічного устаткування, можливість впливу їх роботи на процес виникнення та характер пожежі.

6. Події й обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі. Це додаткові обставини чи події, що відбулися безпосередньо перед виникненням пожежі, і, в сукупності з раніше сформованими обставинами, спричинили пожежу. Вони являють собою більш-менш довгостроково діючий місцевий фактор [6]. Для того, щоб з'ясувати причини, що спричинили виникнення пожежі та її наслідки, іншими словами, всю сукупність умов і обставин, у результаті яких виникла пожежа й які визначили характер і розміри її наслідків, необхідно, передусім, з великою точністю усвідомити специфіку місцевих умов, порядку, укладів, тобто обстановку, що склалася на об'єкті за період його функціонування. Тільки тоді складеться об'єктивне уявлення про дії чи бездіяльність тих чи інших осіб, що призвели до створення пожежонебезпечних умов, про події й обставини, що викликали загоряння.

7. Розмір нанесених збитків. При встановленні цієї обставини доцільно запрошувати спеціалістів відповідного профілю або призначати судово-

економічну експертизу.

8. Відомості, що характеризують особу злочинця. При цьому встановлюються його соціально-демографічні дані, особистісні характеристики, його зв'язок з особою власника знищеного або пошкодженого майна тощо. Потрібно також встановити психічне ставлення особи до своїх дій та їх наслідків. Для цього необхідно дослідити поведінку підозрюваного в період виникнення та після ліквідації пожежі, мету та мотив правопорушення.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.03.2024).

2. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. Монография. Одесса: Юридична література, 2002. 360 с.

3. Pokrasa K. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Scientific Journal. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 303-307.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172> (дата звернення: 01.03.2024).

5. Криміналістика: Підручник. Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

6. Особливості розслідування окремих видів злочинів. Мультимедійний навчальний посібник. Розділ 10. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection10.html> (дата звернення: 02.03.2024).

Наталія РАСТОРГУЄВА,
аспірантка Харківського
національного університету
внутрішніх справ

ДО РОЗУМІННЯ «ACQUIS COMMUNAUTAIRE»

Поступальні кроки України на шляху до європейської інтеграції, які розпочалися із підписання у 1994 році Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами поставили перед Україною низку завдань політичного, правового та економічного спрямування. Особливість ЄС як унікального політико-правового утворення сформувала концепцію регіонального правового порядку ЄС, який не схожий за своєю сутністю на жоден із існуючих правопорядків. Відповідно концептуально важливе значення в цьому відіграє *acquis communautaire* як гарант особливої побудови правової системи в ЄС, а також і як нормативний орієнтир, вибудований для третіх

країн, які прагнуть співпрацювати з ЄС як в межах партнерства та/ або асоціації, так і в межах членства [1, с. 471] Водночас, з метою належної взаємодії європейської та вітчизняної правових систем, постає питання дослідження сутності поняття «*acquis communautaire*».

Важливість дослідження поняття «*acquis communautaire*» впливає з його ключової ролі у процесі європейської інтеграції. Це накопичення законодавства, стандартів та зобов'язань, які країни-кандидати повинні прийняти для членства в Європейському Союзі, визначає не лише юридичні аспекти, а й економічні, соціальні та політичні перетворення. Дослідження юридичної природи *acquis communautaire* дозволяє краще зрозуміти механізми його впровадження, забезпечуючи нормативну консистентність та сприяючи ефективній адаптації країн до європейських стандартів, що є важливим етапом у процесі євроінтеграції та забезпеченні єдності норм та цінностей в ЄС.

Досліджуючи означене питання, у юридичній літературі ми стикаємося з твердженням, що термін «*acquis communautaire*» – важко тлумачити українською мовою або ж будь-якою іншою мовою. В публікаціях ЄС його називають «спадщиною громади» [2]. В переважній більшості документів ЄС цей термін використовується у такій французькій інтерпретації без перекладу [1, с. 472].

У законодавстві України ми простежуємо наступне визначення: «*Acquis communautaire (acquis)* – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [3].

Торкаючись доктринальних досліджень, слід зауважити, що В. Муравйов вказує що зміст *acquis communautaire* варто визначати як вужчу категорію, ніж право ЄС і воно більш тяжіє до визначення «правова система ЄС», де таке сенс, закладений у досліджуване поняття, вказує на його динамічність та постійний процес його розширення [4, с. 312].

Димінська О. наголошує на тому, що правопорядок ЄС є особливим регіональним правопорядком, що має чітко окреслені просторові межі (територію країн-членів ЄС (з певними виключеннями)), окрім випадків, коли дія такого правопорядку поширюється на країни, що співпрацюють з ЄС або в межах угод про партнерство та співробітництво, угоди про асоціацію, або ж країни, що подали заявки на членство в ЄС і щодо яких започатковано переговорний процес щодо їх вступу. Динаміка такого правопорядку визначається на підставі компетенції, закріпленої в установчих документах ЄС, і охоплює сфери, в яких держави готові співпрацювати [5, с. 220].

Петровим Р., що *acquis communautaire* є комплексним і диференційованим поняттям. Його комплексність характеризується широтою змісту, що символізує результат європейської інтеграції загалом і в окремих сферах діяльності ЄС. Диференційованість *acquis communautaire* виявляється у зміні обсягу поняття залежно від сфери застосування інститутами ЄС

[6, с. 147]. Усе це у сукупності зумовлює наявність відомих складнощів, характерних для процесу адаптації національного законодавства [с. 21].

Маймо зазначити, що дослідження поняття «*acquis communautaire*» визначається невинною динамікою європейської інтеграції та розширення Європейського Союзу. З урахуванням постійних змін у політичному, економічному та соціокультурному контексті, розуміння та аналіз *acquis communautaire* стає критичним для країн-кандидатів та самого ЄС. Дослідження цього поняття дозволяє не лише визначити специфіку юридичного аспекту, а й адаптувати стратегії євроінтеграції, вирішувати проблеми та вдосконалювати механізми впровадження для забезпечення сталої, консистентної та ефективної інтеграції нових учасників у європейську родину країн.

Також варто взяти до уваги, що сучасне розуміння «*acquis communautaire*» визначає його не лише як складний юридичний аспект, але і як важливий феномен, що охоплює широкий спектр суспільних, політичних та культурних вимірів. Зараз відбувається зсув у сприйнятті цього поняття, і воно виявляється ключовим для аналізу та розуміння процесів європейської інтеграції. Необхідність уточнення значення окремих елементів «*acquis communautaire*» визначається його універсальністю, що вимагає глибокого розгляду в кожному конкретному контексті. Відзначається те, що це поняття перейшло за межі вузького тлумачення як юридичної категорії, та активно використовується в політичних, соціологічних, історичних та культурних аспектах, що відображає його суттєвий внесок у розвиток та консолідацію європейської ідентичності.

1. Вавринчук А. С. Значення *acquis communautaire* для формування сучасного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 471-474. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/117>

2. European Communities, Glossary the Reform of the European Union in 150 definitions Brussels: Office for Official Publications of the European Communities, 1997. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0643298d-3e0c-49e4-b9f3-6f371b4b11fc> (дата звернення : 20.02.2023).

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення : 20.02.2023).

4. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (Теорія і практика). Київ, 2002. 426 с.

5. Димінська О. Ю. Особливості європейського правопорядку в системі міжнародних, регіональних та національних правопорядків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. № 3. С. 218–220.

6. Петров Р. А. Еволюція поняття "*acquis communautaire*" в праві Європейського Союзу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 4. С. 145–148.

7. Губанов О. О. Етапи адаптації українського законодавства у сфері публічної служби до *acquis communautaire* Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 20-24.

Борис РОГОВИЙ,

аспірант факультету міжнародних відносин спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії Волинського національного університету ім. Лесі Українки

СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ МЕДІА

Актуальність проблеми зумовлена тим що, інформаційні мережі, явище яке в ХХІ столітті стало невід’ємною частиною повсякденного життя мільйонів людей, та, без винятку, кожної держави на планеті. Зручність, актуальність та швидкість отримання інформації за допомогою мережі інтернет та соціальних мереж – вражає, ця ж інформація отримується через медіа ресурси у тому ж числі.

Разом з поширенням та стрімким розвитком цих ресурсів, прямо пропорційно зростають виклики та загрози пов’язані з медіа та соціальними мережами. Кількість інформації що надходить до громадян через медіаресурси в мережі «Інтернет» є беззаперечно гігантською, величезна кількість джерел, які з’являються щодня десятками, кидає виклик світовій системі безпеки, чим успішно користуються різні суб’єкти міжнародних відносин у протистоянні та суперництві на міжнародній та внутрішньодержавних аренах.

За останнє десятиліття кількість, так званих, інформаційно-психологічних (спеціальних) операцій (далі ІПСО) спрямованих на дестабілізацію, виведення з рівноваги, розпалу ворожнечі виросла в геометричній прогресії в тисячі разів. Із цією проблемою зараз активно стикнулась та бореться й Україна в протистоянні агресії російської федерації, що створює підвищену актуальність у питанні безпеки медіа, соціальних мереж та інформаційних ресурсів особливо для України та всього цивілізованого та демократичного світу в цілому.

Інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об’єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з

обмеженим доступом [1, 2].

Інформаційна загроза – потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні; Для вирішення питань інформаційної (кібер) безпеки застосуються стратегічні комунікації [1, 2].

Стратегічні комунікації – це скоординоване та належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави. Зазвичай стратегічні комунікації ґрунтуються на урядових комунікаціях, комплексах заходів, що передбачають діалог уповноважених представників Кабінету Міністрів України з цільовою аудиторією з метою роз'яснення урядової позиції та/або політики з певних проблемних питань [1,2].

Внаслідок геополітичних змін в світі за останнє десятиліття виникла необхідність створення стратегії України в сфері безпеки медіа та інформаційних мереж. Така стратегія була введена в дію Указом Президента України № 685 від 2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»». Згідно з указом вводився тримісячний строк для реалізації заходів стратегії інформаційної безпеки який супроводжувався Національним інститутом стратегічних досліджень. Метою вищезгаданої стратегії є посилення спроможностей України щодо забезпечення інформаційної безпеки, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина.

Правовою основою Стратегії є Конституція України, закони України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Питання, пов'язані із кібербезпекою, визначаються Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447. Реалізація Стратегії розрахована на період до 2025 року [3].

Важливість наявності стратегії та інструментів забезпечення безпеки медіа важко переоцінити, вплив що здійснюється на широкі маси населення окремих регіонів та в цілому населення України є колосальним. Постійні, так звані, «вкиди» дезінформації спрямовані на дестабілізацію політичного та соціального устрою створюють загрозу, якщо не симетричну, то очевидно не другорядну після прямої військової агресії Російської Федерації проти України.

На жаль, просуванню інформаційних операцій агресора також сприяє низька медіаграмотність значного відсотка населення України, що виливається в постійній підривній діяльності країни агресора в спробах знизити довіру населення до діючої влади та посадових осіб, шляхом використання неправдивих наративів та дезінформації, на яку, держава намагається оперативно реагувати, проте кількість ПСО, що з'являється щодня кількісно переважає можливість державних інституцій спростовувати ці наративи. Вищезгадані тези активно демонструють актуальність проблеми безпеки медіа та інформаційних систем в Україні та необхідність розвитку досліджень та створення нових ефективних інструментів протидії стратегічним інформаційним загрозам сьогодення.

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

2. Про Стратегію кібербезпеки України : Указ Президента України від 14 травня 2021 року № 447/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

3. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 15 жовтня 2021 року №685/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.

Юхим РОМАНЦОВ,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного
та трудового права
НУ «Запорізька політехніка»

АВТОКРАТІЯ ТА ДЕМОКРАТІЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

У сучасному світі, де політичні та соціальні зміни відбуваються на швидкому та вражаючому рівні, розгляд політичних режимів, таких як автократія та демократія, є надзвичайно важливим. Ці два протилежні за своєю суттю політичні режими визначають політичну архітектуру країн та їхній внутрішній та зовнішній порядок. Мета даного дослідження полягає у проведенні загальнотеоретичного аналізу автократії та демократії для кращого розуміння їх ключових особливостей та впливу на сучасну політичну ситуацію.

Автократія визначається як форма правління, де влада концентрується в руках одного або кількох осіб без значного контролю або участі громадян. Однією із найхарактерніших рис автократичних режимів є відсутність або

обмеження політичних прав та свобод громадян, а також недостатня розвиненість інститутів розподілу влади та системи стримувань та противаг. Зазвичай цей тип політико-правового режиму виявляється диктаторським, де рішення приймаються централізовано та без участі населення.

Прикладами автократичних режимів можуть служити країни, такі як КНР з її однопартійною системою, Росія під керівництвом Володимира Путіна та Саудівська Аравія з монархічним устроєм.

Демократія є протилежністю автократії і представляє собою систему управління, де влада належить народу або його обраному представництву. Основними рисами демократичних режимів є широкий спектр громадянських прав та свобод, включаючи право на участь у виборах, свободу слова, право на справедливий судовий процес та гарантії прав меншин. Демократичні системи зазвичай характеризуються більш розгалуженою системою розподілу влади та здатністю громадян впливати на прийняття рішень через політичні процеси.

Приклади демократичних країн включають США, європейські країни, Японію та багато інших.

Порівняння автократії та демократії вимагає врахування ряду факторів, таких як структура влади, рівень громадянської участі, розвиненість інститутів, гарантії прав та свобод, а також економічний розвиток. Відмінності між ними полягають у рівні громадянської свободи, ступеню участі громадян у політичному процесі, формі здійснення влади та контролю над нею, а також у рівні корупції та суспільної довіри до уряду.

Наприклад, в автократичних режимах, влада часто концентрується в руках однієї особи або групи, без дійсного контролю громадян. У демократичних системах, навпаки, влада розподіляється між різними гілками влади та контролюється шляхом виборів та громадянської участі.

Розуміння автократії та демократії важливо не лише для внутрішнього управління країн, але й для розвитку міжнародних відносин та глобальної політики. Автократичні режими часто прагнуть посилювати свої позиції на міжнародній арені за рахунок контролю над ресурсами, політичного впливу та військової сили. Демократичні системи, натомість, зазвичай пропагують гуманітарні цінності, права людини та співпрацю міжнародному рівні.

Наприклад, автократичні режими, як Росія та Китай, часто використовують свій економічний та політичний вплив для спроб зміни глобального порядку, в той час як демократичні країни, такі як США та країни Європейського Союзу, ставлять на перший план захист прав людини та міжнародну співпрацю.

Аналіз автократії та демократії як сучасних політичних режимів виявляє їхню важливість для розуміння політичних та соціальних процесів у сучасному світі. Дослідження їхніх характеристик та впливу може сприяти створенню більш стійких та стабільних політичних систем, які забезпечують захист прав та свобод громадян, розвиток демократії та зміцнення міжнародного порядку.

1. Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). «Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War». Cambridge University Press.
2. Diamond, L. (2002). «Thinking about Hybrid Regimes». *Journal of Democracy*, 13(2), 21-35.
3. Huntington, S. P. (1991). «The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century». University of Oklahoma Press.
4. Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). «Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe». JHU Press.
5. Przeworski, A., & Limongi, F. (1997). «Modernization: Theories and Facts». *World Politics*, 49(2), 155-183.
6. Zakaria, F. (2003). «The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad». W. W. Norton & Company.

Орест СОРОКОПУД,
аспірант за спеціальністю
291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні
студії, Волинський національний
університет імені Лесі Українки

ТРОЇСТИЙ СОЮЗ ПОЛЬЩІ, УКРАЇНИ ТА БРИТАНІЇ ЯК НОВИЙ ФОРМАТ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

З початком повномасштабного вторгнення, міжнародна коаліція країн зосередила свої зусилля на підтримці Києва у протистоянні з країною-агресором. Збільшилася співпраця у регіональних форматах співробітництва, таких як ОЧЕС, «Люблінський трикутник», українсько-турецька «квадрига», діалогова платформа Україна-Молдова-Румунія та Альянс України, Великої Британії і Польщі. Повномасштабна війна РФ проти України породила нові виклики для безпеки ЄС і глобальної безпеки. Це стало своєрідною підставою для євроскептиків наголосити на загрозах подальшої європейської інтеграції для громадян ЄС. Британія стає все більш серйозним союзником України, про що свідчать угода про стратегічне партнерство, постачання протитанкової зброї, будівництво кораблів та морських баз. За рік після виходу з ЄС, Сполучене Королівство зазначило свій шлях у програмному документі «Глобальна Британія в епоху конкуренції», де Росія визначена як головна загроза для НАТО та Британії, що може бути пов'язано з історією отруєння Скрипалів у Солсбері у 2018 році. У зв'язку з останніми подіями в Україні, Лондон готовий взяти на себе визначальну роль у протистоянні з гібридними загрозами РФ. У цьому ж документі підкреслюється підтримка територіальної цілісності України та готовність допомагати у розвитку українських Збройних сил [2].

З початку повномасштабного російського вторгнення Польща також

надала Україні значний обсяг військової зброї, боєприпасів, амуніції та військового обладнання на суму понад €3 млрд. Польща перетворилася на хаб, без доступу до інфраструктури якого постачання західної зброї до України значно ускладнилося б або стало взагалі неможливим [3].

Для трьох держав є важливим створення нового політико-безпекового альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею. Цей новий альянс формується в контексті загострення безпекової ситуації на українських кордонах та активного постачання зброї Україні з боку Британії. Основними завданнями цього альянсу будуть протидія російській загрозі та спільна робота на користь майбутньої європейської безпеки. Ідея створення цього альянсу впишеться в ширшу стратегію України зі створення малих альянсів.

Альянс України, Великої Британії та Польщі є новим форматом військово-політичної співпраці для протидії російській загрозі та спільної праці для зміцнення європейської безпеки. Створення цієї нової осі Лондон-Варшава-Київ відбувається на тлі значного погіршення безпекової ситуації на українських кордонах та активного постачання Україні зброї зі сторони Великої Британії. Цей новий формат політичної співпраці у Європі між Україною, Британією та Польщею є важливим майданчиком для обговорення питань безпеки та торгівлі.

З ініціативою такої тристоронньої співпраці виступила Україна у жовтні 2021 р. Міністр закордонних справ України Кулеба Д. анонсував малий альянс між Україною, Сполученим Королівством і Польщею 1 лютого 2022 р. За його словами, новий формат із Британією та Польщею «не прив'язаний до локальної географії», а поєднує країни, які поділяють загальні принципи, прагнуть зміцнювати безпеку та розвивати торгівлю, готові до конкретних дій. Він зазначив, що три країни мають реалістичну оцінку загроз безпеці в Європі та стратегію протидії викликам з боку Росії [5].

Л. Трасс першою публічно заговорила про новий альянс ще 21 січня 2022 р. в Австралії. Тоді ж вона нагадала, що «Росія не засвоїла уроків історії» та що санкції Лондона у разі вторгнення РФ в Україну будуть жорсткими і синхронними з іншими союзниками. Утім, ідея об'єднання насправді належить Україні і з'явилася раніше [2]. Трасс Л. оголосила склад учасників, а британські аналітики одразу намалювали дуже показову політичну карту майбутнього утворення, дуже схожу на «повітряний міст» постачання британської зброї останніх тижнів [7].

Президент В. Зеленський висловив своє ставлення до створення нового формату політичної співпраці в Європі, який включає Україну, Британію та Польщу [4]. Він підкреслив, що ці країни мають «глибокі історичні зв'язки» та «спільну історію протистояння агресорам, які загрожують свободі в Європі». Головною метою цього союзу є посилення спільної роботи для забезпечення стабільності та посилення стійкості України, а також зміцнення демократії на кордоні у Східній Європі [2]. Тристоронній меморандум про співпрацю передбачає координацію підтримки Кримської платформи, співпрацю у галузі

кібер- та енергетичної безпеки, а також зміцнення стратегічних комунікацій. Крім того, учасники альянсу мають великий потенціал співпраці в галузях торгівлі, інвестицій та енергетики. Створення об'єднання Атлантики, Балтики та Чорного моря відкриє нові можливості для країн альянсу та регіону в цілому [1].

Учасники нового формату планують зосередити свої зусилля на економічній, торговельній та енергетичній співпраці, а також на боротьбі з дезінформацією. Для Польщі створення нового тристороннього союзу частково є можливістю посилити свої позиції в ЄС та поза його межами. Прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький [2] пояснює, що основною цінністю нового формату співпраці є посилення безпеки в регіоні, що стає ще важливішим у зв'язку з подіями минулого літа й осені, зокрема, гібридною атакою мігрантів з боку режиму Лукашенка на польсько-білоруському кордоні.

Під час свого перебування у Нью-Йорку для участі у Генеральній Асамблеї ООН у 2022 році, міністри закордонних справ України, Польщі та Великої Британії провели зустріч у форматі трьох сторін. На цій зустрічі було досягнуто згоди щодо кроків, які потрібно підняти для протидії російській агресії, зокрема, враховуючи рішення В. Путіна про часткову мобілізацію. Кулеба Д. представляв Україну на цьому засіданні, Рау З. був главою делегації Польщі, а Клеверлі Д., який став головою після обрання Трасс Л. на посаду лідера консерваторів та прем'єр-міністра, представляв Велику Британію. У спільному заявленні міністри засудили подальшу мобілізацію сил в Росії, яка лише ускладнює можливості встановлення миру. Також було узгоджено продовжувати непохитну підтримку України з боку Польщі та Великої Британії у протидії агресії Росії до перемоги України, розробити пропозиції щодо довготривалої підтримки України, щоб допомогти їй запобігати та відбивати майбутні напади, а також розвивати тристороннє співробітництво, зокрема, зміцнювати оборонні можливості трьох країн та східного флангу НАТО [6].

Поза Троїстим союзом, існують інші формати співпраці з нашими партнерами. Наприклад, Велика Британія та Норвегія ініціювали нову «морську коаліцію» для підтримки України, яка спрямована на посилення її морських оборонних можливостей. Ця спільна ініціатива забезпечує Україну кораблями та іншими транспортними засобами, щоб підвищити її бойові здібності у морському просторі. Згідно з інформацією від прес-служби міністерства оборони Великої Британії, ця коаліція планує надавати Україні тривалу підтримку, включаючи навчання, постачання обладнання та розвиток інфраструктури для зміцнення безпеки на Чорному морі. Міністерство оборони Великої Британії вбачає, що блокада РФ Чорного моря значно ускладнює морський експорт України, тому підвищення морських можливостей Збройних Сил України, зокрема у протидії російським морським загрозам, сприятиме відновленню морського експорту країни.

Отже, у статті розглянуто створення нового політико-безпекового

альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею в контексті загострення ситуації на українських кордонах та постачання зброї Україні з боку Британії. Державами розглядається питання зростання співпраці між країнами у різних форматах, включаючи ОЧЕС, «Люблінський трикутник», та українсько-турецьку «квадригу», а також акцентується увагу на ролі Британії в підтримці України та її нового шляху після виходу з ЄС. Також зазначено роль Польщі в наданні значного обсягу військової допомоги Україні та перетворенні її на важливий хаб для постачання західної зброї. Зазначається, що альянс цих трьох країн має за мету протидіяти російській загрозі та зміцнення європейської безпеки, що відбувається в контексті ширшої стратегії України щодо створення малих альянсів.

1. Кулеба розповів про «малий альянс» України, Польщі та Великої Британії. Радіо Свобода, 18 лютого 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kuleba-novy-format-spivpratsi-polshcha-velyka-brytaniia/31681513.html>
2. Куренкова О. «Маленьке НАТО» для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією, 18 лютого 2022 р. URL: <https://suspilne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>.
3. Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни), №3-4 (193-194), 2023. URL: NSD193-194_2023_ukr_all.pdf (razumkov.org.ua)
4. Україна, Британія та Польща створили тристоронній альянс. URL: www.ukrinform.ua, 18 лютого 2022 р.
5. Україна, Велика Британія та Польща створюють новий альянс – деталі від Кулеби. LIGA.net. 1 лютого 2022 р. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/kuleba-raskryl-pervye-detali-alyansa-ukrainy-polshi-i-velikobritanii>
6. Україна, Польща й Британія у форматі тристороннього альянсу обговорили протидію російській агресії. 22 вересня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/22/7147276/>
7. Червоненко В., Тороп О. Тресторонній союз Британія-Україна-Польща. Як це буде і що дасть. BBC News Україна, 30 січня 2022 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60173211>.

Павло ТКАЧЕНКО,
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВИЙ ВИМІР ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Верховенство права – це фундаментальний принцип, котрий включає в свою систему ряд інших правових принципів, таких як, принцип законності, принцип народовладдя, принцип плюралістичної демократії, тощо. На цих

принципах будується державна влада з метою належного забезпечення захисту прав людини. Верховенство права – це принцип, який визначає основу сучасних правових систем, гарантуючи рівність перед законом та обмежуючи владу держави за рамками закону. Цей фундаментальний принцип має захистити права та свободи громадян, забезпечуючи прозорість, справедливість і законність в діяльності держави. Одним із ключових аспектів верховенства права є принцип легітимності. Кримінальні закони повинні бути прийняті відповідно до визначених законом процедур, не порушуючи конституційних стандартів та гарантуючи всім громадянам доступ до закону. Це дозволяє створити законні та справедливі норми, які враховують інтереси всього суспільства. Принцип верховенства права також визначає, що кожна особа має бути рівною перед законом. Презумпція невинуватості, право на справедливий суд та заборона катувань є ключовими аспектами, які гарантують, що судовий процес є об'єктивним та справедливим для всіх громадян. Обмеження влади та пропорційність заходів кримінально-правової відповідальності також є важливими елементами верховенства права. Закон повинен визначати чіткі межі влади та забезпечувати, щоб заходи, застосовані державою, були пропорційними та необхідними для досягнення законних цілей. Судовий контроль та незалежність є необхідними для забезпечення ефективності верховенства права. Суд повинен бути незалежним від владних тисків, мати повагу до закону та гарантувати виконання правосуддя. У світлі верховенства права кожен громадянин має право на захист своїх прав і свобод. Цей принцип робить правову систему стійкою до можливих зловживань влади та забезпечує стабільність, справедливість та захист прав людини в сучасному суспільстві.

Отже, аналізуючи складові принципу верховенства права, можливо дійти висновку, що цей принцип передбачає визнання найвищою цінністю людини, її захисту від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб, рівність перед законом і судом, відповідальність держави перед особою, забезпечення реальності прав і свобод людини. Право визнається вищою цінністю суспільства, яку приймають, підтримують і на яку орієнтуються окремі люди, соціальні групи, їхні організації, включаючи державу [1, с. 45].

«Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під чиеюсь владою. А там, де закон – владика над правителями, а вони його раби, я вбачаю порятунок держави», такими були вчення давньогрецького мислителя Платона про право та закони.

Щодо кримінально-правового виміру принципу верховенства права, слухними будуть думки професора, Академіка НАПрН України Бауліна Юрія Васильовича, який в своїх працях зазначав, що складники верховенства права (правовладдя) стосуються як матеріального, так і процесуального права, а також практики їх застосування. На думку вченого, такий висновок спирається на подальшу конкретизацію зазначених складників верховенства права (правовладдя) у зазначеній доповіді, а також на критерії оцінювання стану

верховенства права в окремії державі (мирило правовладдя), які ухвалила Венеційська комісія на своєму 106-му пленарному засіданні у березні 2016 року. Зазначене мирило стосується тих самим шести складників верховенства права (правовладдя), але сформульованого у вигляді переліку запитань, відповіді на які дають можливість здійснювати перевірку складника на дієвість [2; 3].

Спираючись на позиції Венеційської комісії, положеннях Конституції України з урахуванням предмету регулювання кримінального права виділяють наступні складові фундаментального принципу верховенства права в кримінально-правовому вимірі, а саме законність, юридична визначеність, заборона свавільності, доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах, додержання прав людини, недискримінація та рівність перед кримінальним законом[3]. Кожна з цих складових є важливою для забезпечення справедливості, правовладдя та захисту прав людини в кримінальній системі.

Саме так, законність передбачає, що кожна кримінально-правова норма та кожна кримінально-правова процедура повинна бути закріплена в законі. Венеційська комісія може рекомендувати створення чітких, доступних та передбачуваних правових норм у кримінальному законодавстві.

Юридична визначеність передбачає, що кримінальне законодавство повинно бути юридично визначеним, тобто прозорим та зрозумілим для всіх громадян. Рекомендації Венеційської комісії можуть сприяти розвитку системи кримінального законодавства, яка враховує принципи юридичної визначеності.

Принцип заборони свавільності та його складові вказують на те, що влада не може вживати заходів проти особи без належних законних підстав. Водночас, рекомендації Венеційської комісії можуть зосереджуватися на створенні механізмів, що перешкоджають зловживанню владою в кримінальному процесі.

Доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах передбачає доступ до судового захисту, а суди повинні бути незалежними та безсторонніми.

Трактуючи принцип додержання прав людини в кримінально-правовому вимірі звертаємось до висновків професора Бауліна Ю.В., який в свою чергу підкреслює, що в даному випадку основним аспектами стали, недопустимість загрози подвійного покарання за одне й те саме діяння (*ne bis in idem*), крім того, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, разом з цим, забезпечення права на справедливий судовий розгляд справи у кримінальному провадженні – засадничої цінності в державі, керованій правом. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Засуджений користується всіма

правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду[3].

Недискримінація та рівність перед кримінальним законом передбачають, що кожен громадянин має однаковий статус перед кримінальним законом. Венеційська комісія може рекомендувати заходи для попередження дискримінації та забезпечення рівності перед кримінальним законом.

Ці складові є ключовими для забезпечення правовладдя та виконання вимог верховенства права у кримінальному правовому вимірі, а їх імплементація сприяє розвитку справедливої та ефективної правової системи в Україні.

1. Загребельна, Н. і Бодня, О. 2020. Верховенство права як фундаментальний принцип сучасної правової держави. *Legal Bulletin*. (Лют 2020), 43 – 48.

2. Доповідь про правовладдя / Європейська комісія «За демократію через право. (Венеційська комісія), Страсбург, 4 квітня 2011 р., дослідження № 512/2009, ухвалено на її 86-ому пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 р.) – Текст доповіді українською. Переклад і Коментар Сергія Головатого. -К.: USAID, 2019.

3. Баулін Ю. В. «Верховенство права у кримінально-правовому вимірі». Новий Кримінальний кодекс. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/article/verhovenstvo-prava-u-kryminalno-pravovomu-vymiri-i60>.

Анастасія ТОКАРСЬКА,
аспірантка за спеціальністю
291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні
студії, Волинський національний
університет імені Лесі Українки

ДІАСПОРАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ ІЗРАЇЛЮ В США ВЕКТОР ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що питання діяльності та впливу діаспори у складні для держави часи, а тим паче в період критичної загрози, є, як ніколи, важливим. Як показує сучасність, діяльність діаспоральних груп, організацій та об'єднань має безпосередній вплив на працездатність самої держави.

Діаспоральна дипломатія є ключовим інструментом для країн, що прагнуть активно захищати свої національні інтереси за кордоном. Ізраїль, будучи державою з сильною єврейською діаспорою, активно використовує цей інструмент, особливо в Сполучених Штатах Америки, де проживає велика єврейська спільнота. Діаспоральна дипломатія Ізраїлю в США виступає як

важливий вектор захисту його національних інтересів через політичні, економічні та культурні аспекти.

Перш за все, діаспоральна дипломатія слугує засобом політичного впливу. Лобіювання в Конгресі США, зв'язки з політичними партіями та урядом, а також активна участь у громадських обговореннях політичних питань створюють можливість для захисту ізраїльських інтересів на різних рівнях уряду Сполучених Штатів.

По-друге, економічна складова діаспоральної дипломатії також має велике значення. Багаті підприємці та інвестори з єврейської діаспори можуть бути активними зброями у захисті економічних інтересів Ізраїлю в США. Створення бізнес-зв'язків та інвестиційних проектів сприяє розвитку взаємовигідних відносин між двома країнами.

Крім того, культурна складова діаспоральної дипломатії сприяє підтримці взаєморозуміння та дружби між народами. Розвиток культурних обмінів, виставок, фестивалів та інших подій допомагає укріплювати стосунки між двома народами, що в свою чергу сприяє захисту національних інтересів Ізраїлю в США.

Проте, діаспоральна дипломатія має свої виклики та обмеження. Наприклад, розбіжності в інтересах між різними групами в діаспорі можуть ускладнити формування єдиного підходу до захисту національних інтересів. Крім того, діяльність у державі-господарці може бути обмежена законодавством та політичною ситуацією в країні-приймачі.

Єврейська діаспора діє схожим чином як українська з початком повномасштабного вторгнення Росії. Діаспора стала додатковим «рупором» у світі, який привертає увагу до проблеми та закликає усіх до дії. Люди згуртовуються, шукають креативні рішення задля доверення своєї позиції та її поширення серед народу країни їх перебування.

Найбільш помітними для пересічних осіб є проведення маршів та/чи протестів, про які говоритимемо більше згодом, і розклеєні листівки з фотографіями та інформацією про людей, викрадених ХАМАСом у день нападу [1]. Ці історії стосуються безпосередньо постраждалих, викрадених, убитих, закатованих та інших громадян Ізраїлю, які стали жертвами кривавого дня 7 жовтня.

Інформаційні та новинні ресурси світу проявили підтримку єврейському народові після терористичного нападу ХАМАСу. Попри те, що з часом підтримка слабшає, а з оголошенням Ізраїлем війни, ситуація у світі значно дестабілізувалася, єврейські медіа, попри своє місцезнаходження не припиняють писати про події, ділитися зміною ситуації в Ізраїлі та на Близькому сході. Відомий ресурс <https://www.timesofisrael.com/> на своєму сайті веде рахунок днів з початку «війни». Велику роль відіграють і індивідуальні журналісти, вихідці Ізраїлю.

З початком терористичного нападу на Ізраїль з боку Хамасу 7 жовтня 2023 року, євреї всього світу вийшли на вулиці великих міст аби привернути

увагу міжнародної спільноти до трагедії, яка коїться на їхній батьківщині: масові вбивства, тортури, звалтування, викрадення тощо. Тисячі людей стали жертвами масштабного бруталного терористичного акту, який не має виправдання та реальної цілі.

7 жовтня – стало точкою неповернення для громадян Ізраїля та його вихідців у всьому світі. Так само як і відмінність у поглядах на ситуацію серед світової спільноти, виявилася відмінність у поглядах закордонних євреїв – посилюється, вже існуючий, розкол у бачення.

Попри відносно невелику кількість євреїв у світі загалом, а це близько 15,7 млн осіб, з яких – 46 % проживають в Ізраїлі [4], в ізраїльській діаспорі відбувся відчутний розкол: на тих, хто допомагає Ізраїлю, вимагає справедливості, надає фінансову допомогу країні та її мешканцям, та на тих, хто закликає до припинення обстрілів Сектора Газа, звільнення Палестини, перемир'я та просувають рівність та необхідність дотримання прав людини відносно Палестинців та інших мешканців Сектору.

У США, першою та основною реакцією на події 7 жовтня стали акції протесту. Найбільші міста Америки, зокрема Вашингтон та Нью-Йорк, заповнили марші та мітинги на підтримку Ізраїлю та Палестини. В цих зібраннях на підтримку Ізраїлю брала участь як діаспора так і інші небайдужі громадяни США та третіх держав. Сотні людей вийшли на вулиці із закликами про допомогу та припинення терору проти Ізраїльського народу. У Нью-Йорку, як зазначив ресурс FOX5, «приблизно за квартал від ООН і через дорогу від ізраїльського консульства, великі натовпи проізраїльських прихильників зіткнулися з пропалестинськими, кожна зі сторін виплескувала своє обурення, гнів, а в деяких випадках і дуже особисте горе через конфлікт» [2].

Масштабні марші проводяться регулярно після нападу Хамасу. Варто вказати, що 14 листопада у Вашингтоні планується проведення великого маршу на підтримку Ізраїля, на якому, за повідомленням співрозмовників з єврейської діаспори у Нью-Йорку очікується зібрання євреїв з усіх куточків США. Для організації цього маршу розроблено окремий сайт <https://www.marchforisrael.org/> з деталями проведення (локацією та часом), а також з можливістю знайти відповіді на найпопулярніші питання. Також у рамках згаданого заходу, за повідомленням розміщеним на сайті Маршу, відбулося «передшоу для студентів» із залученням знаменитостей та інфлюенсерів для приваблення уваги молоді.

Окрім цього, єврейські організації в США надавали фінансову підтримку Ізраїлю, а єврейські громади по всій країні лобювали уряд країни перебування до підтримки Ізраїлю. І ця підтримка допомогла Ізраїлю зберегти свою військову та економічну міць, що стало чи не ключовим фактором [3].

У США, єврейська діаспора історично має значний політичний вплив, який використовувався для підтримки Ізраїлю. Наприклад, Американсько-Ізраїльський комітет зі зв'язків із громадськістю (AIPAC) є потужною лобістською групою, яка виступає за проізраїльську політику в уряді США, та

з початку жовтня посилила свою роботу [3].

Варто вказати і на те, що існуючий розкол у єврейській громаді можна побачити і в політичному аспекті співпраці з урядом США, адже, політичний вплив існує так само і для лобювання інтересів Палестини та палестинського народу.

Отже, діаспора завжди відігравала важливу роль у міжнародних відносинах, що стає особливо очевидним у випадку Ізраїлю та його відносин зі Сполученими Штатами Америки. Діаспоральна дипломатія Ізраїлю в США відіграє ключову роль у захисті національних інтересів країни. Цей процес включає в себе різноманітні заходи та стратегії, спрямовані на зміцнення зв'язків між Ізраїлем та США, а також на підтримку ізраїльських інтересів у політичному, економічному та культурному вимірах

1. Thousands of kidnapped flyers posted around New York City honoring missing civilians from war in Israel. URL: <https://www.cbsnews.com/newyork/news/new-york-city-kidnapped-flyers-israel-missing-civilians/>

2. Israel-Hamas war: Tensions flare among NYC demonstrators. URL: <https://www.fox5ny.com/news/new-york-city-protests-brewing-israeli-palestinian-war>

3. Ella Ben Hagai, Eileen L. Zurbriggen, Phillip L. Hammack, and Megan Ziman. Beliefs Predicting Peace, Beliefs Predicting War: Jewish Americans and the Israeli–Palestinian Conflict. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 13, No. 1, 2013, pp. 286—309. URL: https://escholarship.org/content/qt3r46048v/qt3r46048v_noSplash_bedecdd9951979fa08b8e660d4fc54c3.pdf

4. Global Jewish population hits 15.7 million ahead of new year, 46% of them in Israel. URL: <https://www.timesofisrael.com/global-jewish-population-hits-15-7-million-ahead-of-new-year-46-of-them-in-israel/>.

Данило ТРЯСОВ,
аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Проблематика визначення поняття механізму правового регулювання забезпечення виконання податкового обов'язку є досить складною та актуальною, а її розв'язання має суттєве теоретичне і практичне значення. Незважаючи на тривале існування цієї проблеми, до сьогодні немає однозначного розуміння податкового обов'язку ні в законодавстві як України, так і сусідніх з нею держав. Подібна невизначеність зумовлює колізії між нормами податкового законодавства, призводить до протиріч при їх

тлумаченні і застосуванні.

Зміст податкового обов'язку визначається насамперед імперативними методами фінансово-правового регулювання, особливостями відносин, що складаються між суб'єктами з приводу сплати податків і зборів. Державне керування у сфері фінансів вимагає підпорядкування суб'єкта вимозі уповноваженої особи, а точніше – вимозі органів, які здійснюють фінансову діяльність держави. Саме тому правове регулювання відносин у сфері фінансової діяльності держави орієнтовано на одnobічні владні розпорядження державних органів щодо суб'єктів, які беруть участь у фінансовій діяльності держави. Владність розпоряджень державних органів виявляється насамперед у тому, що вони приймають рішення, обов'язкові для іншої сторони правовідносин, і ці рішення приймають у межах повноважень, що делеговані органу саме державою. [2]

Характерною рисою податково-правового регулювання є юридична нерівність суб'єктів податкового права. Юридична нерівність як риса податково-правового регулювання базується на нееквівалентній природі фінансових відносин, що відбито в змісті й структурі прав і обов'язків суб'єктів податкового права, коли одні суб'єкти мають юридично владні повноваження стосовно інших. Держава чи уповноважений нею орган реалізує свою компетенцію через владні розпорядження, тоді як інша сторона реалізує компетенцію, що залежить від компетенції владної сторони правовідносин.

Податкові правовідносини регулюють систему відносин між суб'єктами. Особливості таких відносин визначаються державним примусом, специфічними санкціями. Наприклад, при порушенні платником податкового обов'язку податковий орган має право обов'язок застосовувати певні санкції.

Невиконання цього з боку податкового органу вважають невиконанням функцій, якими ці органи наділені державою. Таке застосування державного примусу фактично виступає як правообов'язок компетентного органу. Інша сторона податкових правовідносин у разі правопорушення характеризується обов'язком ви-пробувати примусовий захід, хоча це може доповнюватися низкою прав і обов'язків, що впливають з безумовного обов'язку сплати податку і залежать від цього.

Обов'язки суб'єктів у податкових правовідносинах є стабільними, закріплюються насамперед у нормативному фінансово-правовому акті. Навіть тоді, коли обов'язок суб'єктів встановлюється актами індивідуального регулювання, його зміст вис-тупає як деталізація вимог, що містяться в нормативних актах.

До особливостей обов'язків, що впливають з податкових правовідносин, можна віднести також їх складний характер. Іншими словами, сам обов'язок підлеглого суб'єкта становить най-частіше систему обов'язків.

Наприклад, податковий обов'язок платника реалізується через обов'язок ведення податкового обліку, обов'язок сплати податків і зборів, обов'язок податкової звітності.

Зазначене зумовлює необхідність проведення дослідження проблем забезпечення виконання податкового обов'язку. Розв'язання питань, які при цьому виникають, доцільно здійснювати шляхом аналізу та вдосконалення існуючих правових механізмів забезпечення виконання податкового обов'язку.

Адже належне законодавче врегулювання способів забезпечення виконання податкового обов'язку є запорукою своєчасного та повного надходження коштів до відповідних бюджетів. При цьому, варто враховувати, що застосування способів забезпечення виконання податкового обов'язку є похідним від факту його порушення, зокрема, в частині своєчасності виконання обов'язку зі сплати податків і зборів.

Так, відповідно до статті 36 Податкового кодексу України податковим обов'язком визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи [1].

Механізм забезпечення виконання податкового обов'язку спрямований винятково на сплату податків і зборів. Якщо податковий обов'язок у широкому розумінні охоплює обов'язок з ведення податкового обліку, сплати податків і зборів, подання податкової звітності, то способи забезпечення виконання податкового обов'язку стосуються гарантій реалізації податкового обов'язку лише в частині сплати сум податків і зборів [3]. У свою чергу, способи, що забезпечують сплату податкових платежів, передбачають забезпечення як безпосередньо суми самих платежів, так і компенсацію втрат бюджетів від несвоечасної сплати податків і зборів (сплата штрафу, пені), а також витрат на примусове виконання податкового обов'язку. Чинним законодавством також передбачено повернення платнику відповідно суми грошового зобов'язання, що помилково та/або надміру сплачені, крім випадків наявності у такого платника податкового боргу. На сьогодні ПК України передбачено такі способи забезпечення виконання податкового обов'язку: *податкова застава; пеня; адміністративний арешт майна платника податків*. Механізм забезпечення виконання податкового обов'язку спрямований винятково на сплату податків і зборів. Якщо в широкому розумінні податковий обов'язок охоплює обов'язок з ведення податкового обліку, сплати податків і зборів, подання податкової звітності [4], то способи забезпечення виконання податкового обов'язку стосуються гарантій реалізації податкового обов'язку лише в частині сплати сум податків і зборів, що забезпечується додатковими гарантіями, які примушують платника податків виконувати податковий обов'язок повною мірою й у встановлений законодавством термін. У свою чергу, способи забезпечення сплати податків і зборів передбачають як безпосередньо суми податкових платежів, так і компенсацію втрат бюджетів від несвоечасної сплати податків і зборів, а також витрат на примусове виконання податкового обов'язку. Саме тому бажано своєчасно виконувати податковий обов'язок.

Податкова застава – один з найефективніших засобів забезпечення виконання обов'язку, адже при її застосуванні обмежуються права платника податків щодо розпорядження власним майном, а це, у свою чергу, негативно впливає на здійснення ним подальшої фінансово-господарської діяльності.

Відповідно до підпункту 14.1.155 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України податкова застава - спосіб забезпечення сплати платником податків грошового зобов'язання та пені, не сплачених таким платником у строк, визначений цим Кодексом. Податкова застава виникає на підставах, встановлених цим Кодексом.

У разі невиконання платником податків грошового зобов'язання, забезпеченого податковою заставою, орган стягнення у порядку, визначеному цим Кодексом, звертає стягнення на майно такого платника, що є предметом податкової застави.

Щодо пені, то пеня належить до міжгалузевих правових категорій, що використовуються з метою регулювання відносин, обов'язковою ознакою яких є майновий характер. У зобов'язальних відносинах, врегульованих нормами цивільного права, пеня нараховується у зв'язку з порушенням боржником установленого терміну виконання зобов'язання. У податковому праві поява пені стала закономірним результатом розвитку податкової системи від натурального обкладення до грошового, що зумовило необхідність привнесення у сферу податкових відносин компенсаційних засад, які забезпечують «ціннісний зміст» грошового зобов'язання.

Пеня – сума коштів у вигляді відсотків, нарахована на суми податкових зобов'язань та/або на суми штрафних (фінансових) санкцій, не сплачених у встановлені законодавством строки, а також нарахована в інших випадках та порядку, передбачених Податковим кодексом України або іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Отже, таке визначення підкреслює покараний характер цього засобу забезпечення виконання грошових зобов'язань та погашення податкового боргу.

Процедура застосування *адміністративного арешту майна платника податків* (далі – арешт майна) як виключний спосіб забезпечення виконання податкового обов'язку або погашення податкового боргу регулюється ст. 94 ПК України.

Арешт майна полягає у забороні платнику податків вчиняти дії щодо свого майна, яке підлягає арешту, крім дій з його охорони, збереження і підтримки у належному функціональному та якісному стані. Арешт майна може бути застосовано, якщо з'ясується одна з таких обставин: платник податків порушує правила відчуження майна, що перебуває у податковій заставі; фізична особа, яка має податковий борг, виїжджає за кордон; платник податків відмовляється від проведення документальної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб органу ДПС; відсутні документи, що підтверджують державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців відповідно до закону, дозволи

(ліцензії) на здійснення господарської діяльності, торгові патенти, сертифікати відповідності реєстраторів розрахункових операцій; відсутня реєстрація особи як платника податків в органі ДПС, якщо така реєстрація є обов'язковою відповідно до податкового законодавства, або коли платник податків, що отримав податкове повідомлення або має податковий борг, вчиняє дії з переведення майна за межі України, його приховування або передачі іншим особам; платник податків відмовляється від проведення перевірки стану збереження майна, яке перебуває у податковій заставі; платник податків не допускає податкового керуючого до складення акта опису майна, яке передається в податкову заставу.

Арешт може бути накладено контролюючим органом на будь-яке майно платника податків, крім майна, на яке не може бути звернено стягнення відповідно до закону, та коштів на рахунку платника податків.

1. Податковий кодекс України: Закон від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI : [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>;
2. Кучерявенко М. П. Податкове право : навч. посібник. Харків : Право, 2004. 378 с.
3. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла Податкове право України: навч. посібник. Київ : Право, 2013. 427 с.
4. Податкове право : навч. посіб. / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильник та ін. ; за ред. проф. М. П. Кучерявенка. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.

Михайло ЧАЛИЙ,
аспірант I курсу юридичного
факультету Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Захист конституційного ладу України виступає важливою складовою забезпечення сталого розвитку державності, динамічного розвитку суспільства, належного правового становища окремо взятої людини. При цьому, конституційний лад України є базовою правовою калорією, що пов'язаний з широким спектром найрізноманітніших категорій та не в останню чергу з такою широкою та фундаментальною категорією, як національна безпека України. У зв'язку з цим, постає питання щодо розуміння захисту конституційного ладу України та визначення його місця у системі забезпечення національної безпеки України.

Важливість цього дослідження має, як доктринальне (наукове), так і суто

практичне значення. Особливу значущість набуває в аспекті діяльності сектору безпеки та оборони.

Правові категорії «захист конституційного ладу України» та «забезпечення національної безпеки України» у контексті державотворення виступають фундаментальними та такими, що суттєво впливають одна на одну. Дослідження дасть змогу збагатити, як категорію “національна безпека”, так і категорію «конституційний лад України», а також і його захист, оскільки національна безпека виступає саме, як захищеність найважливіших соціальних цінностей, серед яких безпосередньо називається і конституційний лад. До того ж і сам конституційний лад є провідною та найважливішою акумулятивною цінністю, що вбирає в себе цілу низку інших найважливіших з точки зору існування суспільства та держави цінностей. Наявність сукупності названих цінностей та їхня якісна характеристика говорить про те, що та правова конструкція, яка їх охоплює та об’єднує у силу такою специфіки сама стає провідною цінністю, що потребує свого якісного захисту.

У контексті надання змістовної характеристики захисту конституційного ладу України у системі національної безпеки важливо проглянути кількість згадувань цих феноменів у Конституції України та контекст і спрямованість таких згадувань. Зокрема, категорія «конституційний лад» у тексті Основного Закону України зустрічається тричі. Про конституційний лад йдеться у Розділі I «Загальні засади» змістовно присвяченому питанням конституційного ладу, а один раз — у Розділі II «Права, свободи та обов’язки людини і громадянина». Всі ці три норми, що присвячено конституційному ладу України, є переважно охоронними нормами.

Так, відповідно до частини третьої статті 5 Конституції України, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Наведена норма, з одного боку, в імперативному порядку уособлює єдиного суб’єкта, що може визначати та змінювати конституційний лад, а з іншого – встановлює чітку заборону, яка передбачає те, що інші суб’єкти, зокрема такі як держава, її органи та посадові особи не можуть узурпувати право щодо визначення та змінення конституційного ладу України.

Друга норма, що містить вказівку на конституційний лад та теж розміщена у Розділі I спрямована на розвиток вищевказаного положення та фактично конкретизує його стосовно структурних підрозділів сектору безпеки і оборони України. Зокрема, у частині четвертій статті 17 Основного Закону України йдеться про те, що Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Ця конституційна норма спрямована, як уже зазначалось на складові структури сектору безпеки і оборони щодо унеможливлення повалення конституційного ладу України. З огляду на її значущість, така норма повинна знайти свій належний розвиток у межах

чинного поточного законодавства.

Проте, на жаль, на такий розвиток спрямована тільки одна норма Закону України «Про Збройні Сили України». Зокрема, у частині сьомій статті 1 цього Закону встановлено, що органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності. Тобто, саме на органи військового управління покладено неухильний обов'язок щодо реалізації частини четвертої статті 17 Конституції України з приводу недопущення повалення конституційного ладу України Збройними Силами України у силу потужності цього військового формування та потенційної здатності це зробити у разі виходу за межі Конституції та законів України. Безперечно, така характеристика повинна бути врахована у контексті тлумачення частини четвертої статті 17 Конституції України щодо захисту конституційного ладу України у системі національної безпеки України.

Що стосується органів військового управління, то абзац вісімнадцятий статті 1 Закону України «Про оборону України» під ними розуміє Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, у межах їхньої компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку та військової служби, мобілізаційної підготовки і мобілізації. Точніше вказаний вище нормативно-правовий припис перелічує органи військового управління, не розкриваючи їхньої сутності та правової природи.

В аспекті розуміння системи органів військового управління, специфіки діяльності усіх військових формувань, а також особливостей захисту конституційного ладу України, вважаємо, що норма права, яка зафіксована у частині сьомій статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України» стосовно діяльності органів військового управління із забезпечення неухильного додержання вимог Конституції України щодо недопущення повалення конституційного ладу та інших посягань, повинна знайти своє поширення у широкому спектрі законів України, присвячених сектору безпеки та оборони України. Серед них у першу чергу необхідно назвати такі як Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про основи національного спротиву», Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про Державну прикордонну службу України», Закон України

«Про Службу безпеки України» тощо.

Повертаючись до аналізу норм Конституції України, які безпосередньо вказують на конституційний лад України з метою розуміння його у системі забезпечення національної безпеки України, слід зазначити, що третій конституційний припис, який розміщено у Розділі II стосується політичних партій та громадських організацій (частина перша статті 37). Зокрема, там йдеться про те, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Як видно, у цьому випадку вже йдеться не про органи державної влади чи складові сектору безпеки і оборони України, а про інститути громадянського суспільства. Відповідно до статті 2 Закону України «Про політичні партії в Україні», політична партія є зареєстрованим згідно із законом добровільним об'єднанням громадян, що є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку та що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. У свою чергу, частина перша статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» під таким об'єднанням, видом якого є громадська організація, розуміє добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. У відповідних законах України знайшло свій розвиток конституційні заборони щодо конституційного ладу України. Зокрема, про це йдеться і в Законі України «Про політичні партії в Україні» (пункт 2 частини першої статті 5), і в Законі України «Про громадські об'єднання» (частина перша статті 4).

Отже, всі три конституційні норми є нормами охоронними та такими, що спрямовані на захист конституційного ладу України, як найважливішої соціальної цінності.

Основний Закон України: 1) забороняє узурпацію права визначати і змінювати конституційний лад (частина третя статті 5); 2) забороняє повалення конституційного ладу (частина четверта статті 17); 3) забороняє зміну конституційного ладу насильницьким шляхом (частина перша статті 37). На підставі цього, можна зробити висновок, що Конституція України, вказуючи на конституційний лад України, прямо та чітко говорить про потребу його захисту. При цьому, називаються потенційно можливі суб'єкти щодо посягання на нього. Такими суб'єктами, виходячи з вищевказаних конституційних норм є, по-перше, держава в особі її органів та посадових осіб, а також Збройних Сил України та інших військових формувань, а, по-друге, інститути громадянського суспільства та у першу чергу в особі політичних партій та

громадських організацій.

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що відповідно до частини першої статті 12 Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Відтак можна зробити висновок про те, що сектор безпеки і оборони України концептуально складається зі складових, що репрезентовані державними структурами та інститутами громадянського суспільства. Саме тому, ми вважаємо, що захист конституційного ладу України сектором безпеки і оборони України може здійснюватися, у тому числі й шляхом дотримання трьох заборон, що передбачено трьома вище проаналізованими конституційними нормами. Наведене актуалізує нашу пропозицію щодо закріплення вказаних заборон на рівні відповідних законів України та у першу чергу Закону України «Про національну безпеку України».

Що стосується згадування у Конституції України категорії «Національна безпека України», то вона зустрічається в Основному Законі України набагато частіше. Зокрема, про безпеку йдеться у частині першій статті 3, у статті 16, у частині першій та третій статті 17, у статті 18, у частині другій статті 32, у частині третій статті 34, у частині першій статті 36, у частині першій статті 37, у частині другій статті 39, у частині другій статті 44, у пункті 12-1 частини першої статті 85, у пункті 22 частини першої статті 85, у пункті 6 частини першої статті 92, у пункті 17 частини першої статті 92, у пункті 1 частини першої статті 106, у пункті 14 частини першої статті 106, у пункті 17-18 частини першої статті 106, у пункті 20 частини першої статті 106, у частині першій-восьмій статті 107, у пункті 3 статті 116, у пункті 7 статті 116, у частині восьмій статті 126, у пункті 7 частини першої статті 138, у частині п'ятій статті 149 Конституції України.

Слід звернути увагу на те, що у Розділі I Конституції України «Загальні засади» безпека зустрічається п'ять разів. У свою чергу, у Розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» безпека зустрічається шість разів. Усі інші вказівки на безпеку подаються у конституційному тексті в аспекті організації та функціонування органів публічної влади.

При цьому, у Конституції України питання безпеки подається з різних ракурсів. Виділивши такі підходи до формулювання у конституційному тексті терміну «безпека». По-перше, за суб'єктами захищеності – безпека людини (частина перша статті 3), безпека держави (стаття 18, частина перша статті 37); безпека судді, як представника державної влади (частина восьма статті 126).

По-друге, за видами національної безпеки – екологічна безпека (стаття 16, пункт 6 частини першої статті 92, пункт 3 статті 116), інформаційна безпека (частина перша статті 17), державна безпека (частина третя статті 17), громадська безпека (пункт 7 частини першої статті 138). По-третє, національна

безпека виступає як чинник та критерій обмеження прав і свобод людини та громадянина (частина друга статті 32, частина третя статті 34, частина перша статті 36, частина друга статті 39, частина друга статті 44). По-четверте, національна безпека розглядається як застереження для інститутів громадянського суспільства (частина перша статті 37). По-п'яте, безпека як основа діяльності, соціального призначення та завдання органів публічної влади (пункт 12-1 та 22 частини першої статті 85, пункт 1, 14, 17 та 18 частини першої статті 106, частина перша-восьма статті 107, пункт 3 та 7 статті 116, пункт 7 частини першої статті 138). По-шосте, безпека як найважливіше питання, що визначається виключно законом (пункт 17 частини першої статті 92).

Отже, на базі норм Конституції та законів України можна зробити висновок про суттєве місце захисту конституційного ладу у системі забезпечення національної безпеки України.

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 31, ст. 241.

3. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 9, ст. 106.

Ігор ЧОВГАН,
аспірант кафедри адміністративного
права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ТА ОЗНАК ШКІДЛИВИХ ПРОГРАМНИХ ЧИ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Бурхливий розвиток засобів зв'язку та інформаційних технологій визначає тенденції розвитку шкідливих програмних чи технічних засобів. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що у разі отримання кіберзлочинцями доступу до комп'ютерних мереж у них з'являється можливість доволі ефективно виводити з ладу системи керування та зв'язку державних установ та організацій, дестабілізувати роботу фінансових ринків і стратегічних об'єктів життєзабезпечення. Яскравим прикладом є масштабна хакерська атака на компанію мобільного зв'язку «Київстар» у результаті якої 24 млн. абонентів залишилися без зв'язку. Вона спричинила «катастрофічні»

руйнування та мала на меті завдати психологічного удару й отримати розвідувальну інформацію. За цією атакою стоїть хакерське угруповання Sandworm, яке є штатним підрозділом російської воєнної розвідки і раніше неодноразово здійснювало кібератаки на українські об'єкти, зокрема і на операторів зв'язку та інтернет-провайдерів [1]. Зокрема, вказане угруповання Sandworm у грудні 2015 року через несанкціоноване втручання в роботу об'єктів нашої енергосистеми частково без електропостачання залишило Івано-Франківську область (загалом 230 тисяч місцевих мешканців). А у червні 2017 року шкідливі програмні засоби було виявлено в комп'ютерних мережах аеропорту «Бориспіль», до якої входить і управління повітряним рухом аеропорту, Київського метрополітену, Ощадбанку, «Нової Пошти», компанії «Київенерго» та «Укренерго» [2].

Кримінальне законодавство України містить низку статей, які прямо або опосередковано стосуються незаконного виготовлення, використання, збуту, розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів, що використовуються для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, – ст. 359 КК (незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації; ст. 361 КК (несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж), ст. 361-1 КК (створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут) [3]. Як бачимо, кримінальний закон виділяє три види засобів, які потенційно можуть бути використані (використовуються) для вчинення кіберзлочинів. По-перше, це спеціальні технічні засоби отримання інформації, по-друге – шкідливі технічні засоби, а по-третє, це шкідливі програмні засоби. Якщо у першому випадку ще можна знайти нормативне визначення спеціальних технічних засобів. Так, у п. 2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 669 закріплене наступне визначення поняття «спеціальних технічних засобів» – це технічні, апаратно-програмні, програмні та інші засоби, які відповідають критеріям належності технічних засобів негласного отримання інформації, що мають технічну забезпеченість для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації, призначені для використання у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності [4]. На жаль, визначення понять «шкідливий програмний засіб» чи «шкідливий технічний засіб» у національному законодавстві взагалі відсутні. В такому випадку

спробуємо проаналізувати та надати власні визначення вказаних понять.

Програмні чи технічні засоби стають шкідливими за умови запуску та свого функціонування можуть завдати шкоди пристроям різними способами, зокрема – призвести до: блокування пристрою та його непридатності для використання; крадіжки, видалення або шифрування даних; використання пристрою для атак на інші пристрої; отримання кіберзлочинцями інформації щодо облікових даних, які дозволяють отримати доступ до систем або служб, які використовуються; застосування з метою незаконного майнінгу криптовалюти на вашому пристрої; використання платних послуг на основі ваших даних (наприклад, телефонні дзвінки на платні номери) тощо [5, с.141].

Так, на початку квітня 2010 року ОСОБА_2, діючи умисно з корисливих мотивів, перебуваючи у себе вдома, а саме на орендованій квартирі у м. Києві, використовуючи власний ноутбук торгової марки «DELL», моделі «Vostro3700», серійний номер № 2FH87L1, можливість доступу до мережі Інтернет, а також власний досвід у сфері створення програмного забезпечення, на мові програмування «C++» шляхом написання вихідних кодів розпочав створення шкідливого програмного засобу – шкідливої комп'ютерної програми під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_11», призначеної для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), якій у подальшому ним було надано умовну назву «ІНФОРМАЦІЯ_12», з метою його збуту через мережу Інтернет [6].

Отже, створення шкідливих програмних чи технічних засобів полягає у виготовленні будь-яким способом відповідного пристрою, обладнання чи устаткування. Причому, зважаючи на специфічність такого устаткування, виготовлення може полягати не лише у його фізичному збиранні, а й, наприклад, у розробці чи налагодженні устаткування відповідним чином або його програмуванні (перепрограмуванні), після чого пристрій набуватиме ознак шкідливості.

Наступною ознакою шкідливих програмних чи технічних засобів, виступає «призначення для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж», вказує на їх спеціальне призначення – несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерної техніки чи мереж електрозв'язку. Як зазначає М.В. Карчевський, на відміну від будь-яких інших комп'ютерних програм та обладнання шкідливі програмні та технічні засоби спеціально розробляються для несанкціонованого втручання, тобто порушення режиму роботи інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж [7, с.135].

Характеризуючи ознаку «призначення для несанкціонованого втручання», необхідно виходити із наступного. У Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» наводиться дефініція такої категорії як «несанкціоновані дії щодо інформації в системі», до яких відносяться такі, що провадяться з порушенням порядку доступу до

цієї інформації, установленого відповідно до законодавства. Згідно зі ст. 1 зазначеного Закону доступ до інформації в системі – отримання користувачем можливості обробляти інформацію в системі. Порядок доступу до інформації в системі – умови отримання користувачем можливості обробляти інформацію в системі та правила обробки цієї інформації. Обробка інформації в системі – виконання однієї або кількох операцій, зокрема: збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрації, приймання, отримання, передавання, які здійснюються в системі за допомогою технічних і програмних засобів [8]. Виходячи з аналізу наведених категорій, можна зробити висновок, що несанкціоноване втручання в роботу – це порушення користувачем умов та правил отримання і обробки інформації. Такі умови та правила отримання і обробки інформації встановлюються володільцем інформації [9, с. 246].

Виходячи з аналізу диспозиції ст. ст. 361, 361-1 КК України можна виділити низку ознак, якими наділені програмні чи технічні засоби. Такими ознаками є: 1) шкідливість, 2) призначеність для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж. Відсутність вказаних ознак виключає можливість визнати вказані програмні чи технічні засоби як предмет злочину, передбаченого ст. 361-1 КК України.

1. Російські хакери перебували у системі телекомопераатора «Київстар» щонайменше з травня 2023 року. Про це сказав в інтерв'ю Reuters голова департаменту кібербезпеки СБУ Ілля Вітюк. URL: <https://forbes.ua/news/khakeri-perebuvali-v-sistemi-kiiivstar-z-travnya-2023-roku-sbu-04012024-18307>

2. Через хакерську атаку у Борисполі можуть затримувати рейси. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40417148>

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-%D0%BF#Text>

5. Білан І. А. Особливості застосування шкідливого програмного забезпечення спецслужбами країни-агресора. Інформація і право. № 2 (45). 2023. С.139-152.

6. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 груд. 2015 р. Справа № 753/23764/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54799070>

7. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія. Луганськ: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 528 с.

8. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Курман О. В. Способи несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Право і суспільство. 2017. № 4. С. 245-249.

Дмитро ШИКІР,
аспірант 1-го року спеціальності
081 «Право», Навчально-науковий
інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Ніна ТЕРЕМЦОВА,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Сучасний світ стикається з численними викликами та проблемами, пов'язаними з порушенням прав людини, які неодмінно потребують уваги та вирішення. Захист прав людини стає ключовим елементом гармонійного розвитку суспільства, а його визнання та забезпечення в контексті верховенства права має велике значення. Нижче наведено декілька аспектів актуальності даної теми:

1. Глобалізація та міжнародна співпраця: Зростання глобальної взаємозалежності підкреслює важливість спільних стандартів захисту прав людини. Верховенство права дозволяє створити єдиний нормативний простір, де кожна країна зобов'язана дотримуватися універсальних принципів та стандартів.

2. Виклики в сфері прав людини: Насильство, дискримінація, обмеження свободи слова – це лише кілька з численних викликів, які ставлять під сумнів ефективність та реалізацію прав людини. Розвиток правової бази, в якій верховенство права є основоположним принципом, сприяє боротьбі з цими проблемами.

3. Недостатність внутрішніх механізмів захисту: В багатьох країнах інституції захисту прав людини можуть бути недостатньо ефективними чи навіть корумпованими. Верховенство права надає можливість створити надійні та прозорі механізми, які гарантують справедливість та відповідальність.

4. Технологічний прогрес та права в цифровому суспільстві: Зростання ролі технологій породжує нові виклики у забезпеченні приватності, захисту від кіберзлочинів та збереженні індивідуальних прав в онлайн-середовищі. Верховенство права є основою для розробки ефективних та відповідних правових рамок.

5. Кризи та конфлікти: В умовах конфліктів та кризових ситуацій захист прав людини стає особливо важливим. Забезпечення верховенства права допомагає уникнути беззаконня та встановити правовий порядок навіть у найскладніших умовах.

Усі ці аспекти підкреслюють, що тема «Захист прав людини в контексті верховенства права» є дуже актуальною та потребує постійної уваги як на національному, так і на міжнародному рівні.

Захист прав людини в контексті верховенства права визначається як система заходів та принципів, спрямованих на гарантування та забезпечення невід'ємних прав і свобод людини на основі пріоритету правових норм і принципів. Це означає, що влада та закон повинні бути піддані контролю та обмежені рамками, визначеними правовими стандартами, які гарантують захист прав та свобод громадян.

Одним із ключових аспектів верховенства права в контексті прав людини є ідея, що ніхто, включаючи державу та її представників, не може перебільшувати або порушувати права та свободи людини, визначені законом. Тобто, всі дії влади повинні бути відповідні закону, а сам закон повинен відповідати міжнародним стандартам прав людини.

Держави, що дотримуються принципу верховенства права, зобов'язані створювати та підтримувати ефективні механізми захисту прав людини. Це включає створення незалежних судових органів, які здатні розглядати справи про порушення прав людини, а також належні процедури та гарантії для забезпечення справедливості та прозорості у правопорушеннях.

При верховенстві права важливо, щоб закони були узгоджені із міжнародними конвенціями та стандартами прав людини, такими як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, та Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. Це дозволяє створити єдиний міжнародний стандарт для захисту прав людини та забезпечити їхню взаємну взаємодію та взаємодію зі справедливістю [1, с. 78].

Захист прав людини в контексті верховенства права також передбачає протидію будь-яким формам дискримінації, тисків або переслідувань на підставі раси, статі, релігії, політичних переконань чи інших категорій. Гарантування прав і свобод кожної людини стає основною метою системи верховенства права в контексті захисту прав людини.

Принцип верховенства права в контексті захисту прав людини також передбачає, що влада та інституції повинні бути підзору відносно своїх дій, і вони повинні бути піддані відкритому, прозорому та ефективному механізму внутрішнього та зовнішнього контролю. Це може включати незалежні органи, такі як омбудсмени, комісії з прав людини, а також можливість громадян подавати скарги та звертатися до суду у разі порушення їхніх прав.

Права людини повинні бути захищені навіть у надзвичайних ситуаціях, таких як військовий стан чи інші виняткові обставини. Принципи верховенства права вимагають, щоб будь-які обмеження прав та свобод людини були

абсолютно необхідними, пропорційними та підзаконними. У таких випадках важливо, щоб держава дотримувалася міжнародних стандартів і забезпечувала, щоб права людини не були порушені навіть у складних ситуаціях.

Важливо також підкреслити роль освіти та інформації в суспільстві для розуміння та захисту прав людини. Громадяни повинні бути освіченими щодо своїх прав і свобод, а також мати можливість активно взяти участь у політичному та громадському житті. Це сприяє формуванню свідомого інституту громадян, які можуть вимагати від влади дотримання принципів верховенства права та захисту прав людини [2, с. 98].

В ідеалі, верховенство права створює стабільну та прогресивну основу для розвитку суспільства, в якому кожна людина має можливість жити в гідності, свободі та рівності, а її права та свободи захищені від будь-яких форм порушень.

Для дальшого розуміння захисту прав людини в контексті верховенства права важливо також звернутися до поняття правової держави (rule of law). Правова держава передбачає, що дії влади, а також громадян, повинні підлягати закону. Це створює рамки для обмеження влади та запобігання її зловживанню.

В контексті захисту прав людини важливо визначити, що закони та їх застосування повинні бути нейтральними та неупередженими. Вони повинні стосуватися всіх громадян рівно, без дискримінації за будь-якими ознаками. Прозорість та доступність законів є важливими складовими правової держави, адже це дозволяє громадянам відомості про їхні права та обов'язки.

Судова система грає ключову роль у захисті прав людини в рамках верховенства права. Незалежні суди мають здатність розглядати справи про порушення прав і виносити судові рішення на підставі закону та міжнародних стандартів прав людини. Доступ до суду та можливість звертатися до судових органів є важливою гарантією для громадян.

Крім того, системи правоохоронних органів мають діяти в межах закону та захищати права громадян, уникаючи надмірного використання сили та інших форм зловживання владою. Прозорість, відповідальність і підзвітність правоохоронних органів сприяють зміцненню довіри громадян до системи правосуддя [2, с. 104].

В цілому, захист прав людини в контексті верховенства права передбачає створення системи, в якій права і свободи людини не тільки визнаються, але і ефективно захищаються та забезпечуються відповідно до закону та міжнародних стандартів. Такий підхід є фундаментальним для розвитку демократичного суспільства та підтримки правових принципів.

У висновку можна зазначити, що захист прав людини в контексті верховенства права є невід'ємною складовою сучасного правового устрою суспільства. Верховенство права гарантує, що закони та норми не тільки існують на папері, а й реально виконуються, що створює умови для

ефективного захисту основних прав та свобод людини. Правова система, побудована на принципах верховенства права, забезпечує недоторканість прав громадян, визнаючи їхню гідність та свободу. Отже, створення та підтримка системи, де права людини є найважливішим елементом, є ключовою умовою побудови справедливого та демократичного суспільства.

1. Буроменський М. В. Звернення до Європейського суду з прав людини: практика Суду і особливості українського законодавства [Електронний ресурс]. URL : <http://khp.org/index.php?id=1080677442>

2. Юридичні особи як суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини / Данелія О. С. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 1. С. 104-109. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_19

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

Олег ЯРОШАК,

аспірант Класичного приватного
університету, м. Запоріжжя

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

У сучасному глобалізованому світі, де ризики та виклики безпеки стають все більш виразними, питання охорони громадського порядку та забезпечення безпеки і дотримання прав і основних свобод громадян під час масових заходів виступають як крайньо важливі завдання для держав та міжнародної спільноти. Забезпечення безпеки населення та успішна реалізація різноманітних масових заходів, від публічних подій та спортивних заходів до культурних подій та політичних зібрань, стають визначальними чинниками для стабільності та розвитку країни. Завдання держави полягає у розробці та ефективній реалізації стратегій безпеки для масових заходів, які залучають велику кількість людей. Масові заходи в сучасному світі є не лише формою вираження культурної та соціальної активності, але і ареною, де виникають та посилюються виклики безпеки. Відповідно держава бере на себе зобов'язання щодо дотримання прав та свобод осіб, які приймають участь у масових заходах. Відповідно до Конституції України, а саме статті 34 кожному гарантується право на свободу думки та слова, на вільне вираження поглядів і переконань, що також включає право на участь у мітингах та масових зібраннях. Кожна особа має право вільно збиратися, висловлювати свої думки та висловлювати свої погляди в публічних мітингах, демонстраціях чи інших

масових заходах. Проте ці права можуть бути обмежені в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням або злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації чи прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя, однак, це право може бути обмежене за певних обставин в інтересах захисту загального добробуту та безпеки громади [1]. Будь-яка діяльність, у нашому випадку по забезпеченню охорони публічної безпеки і правопорядку під час проведення масових заходів, скерована на виконання певних дій направлених на дотримання встановлених правил поведінки, недопущення порушень прав та свобод людини і громадянина. У своїй діяльності іноді під час проведення масових заходів та порушень які виникають під час їх проведення працівниками Національної поліції застосовуються певні поліцейські заходи що призводять до обмежень прав і свобод громадян. Так, до поліцейських заходів примусу віднесено фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї. Слід зазначити, що застосування фізичного примусу не має абсолютного характеру, однак повноваження поліцейського закінчиться там де починається право особи, визначене, але не обмежене Конституцією та законами. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, чітко передбачені діючим законодавством. В першу чергу, це превентивні заходи, до яких віднесено: зупинення транспортного засобу; перевірку документів особи; поверхнева перевірка і огляд; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; опитування особи; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування тощо. Від працівників поліції очікується високий рівень професіоналізму при застосування превентивних та інших засобів впливу їм суворо заборонено: наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт; відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини; застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10 °С; застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску; застосовувати вогнепальну зброю понад заповідання особі достатньою шкоди для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. У разі

порушення прав та свобод осіб із сторони поліцейського до нього будуть вжиті заходи юридичної відповідальності [2].

Таким чином, забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні органами Національної поліції це певний комплекс адміністративно-правових відносин, направлений на захист прав і свобод людини та громадян, їх життя і здоров'ю, повазі до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі, нормальні умови життєдіяльності людини, а також дотримання інтересів суспільства і держави.

1. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про Національну поліцію. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Ярослав БІЛИЙ,
студент II-го курсу факультету
міжнародних відносин
Львівського національного
університету імені Івана Франка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ ЗДОБУТКІВ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Стаття 3 Основного Закону нашої держави підкреслює, що утвердження і забезпечення прав людини є чи не найголовнішим обов'язком останньої [1, с. 2]. Безумовно, для реалізації цього важливого завдання Україна володіє як національно-правовими, так і міжнародно-правовими засобами. Хоч перше закріплення правових можливостей індивідів на глобальному рівні було здійснено Загальною декларацією прав людини 1948 р. [2, с. 1], однак цей перелік був уточнений, так би мовити, сукупністю Міжнародних пактів про права людини 1966 р. Згідно з цими основоположними документами у правозахисній сфері, до загальноновизнаних видів прав людини належать культурні права [3, с. 4-5]. Ця категорія правових можливостей фізичних осіб є не стільки маловивченою, скільки неначе затьмареною у світлі, до прикладу, економічних і соціальних прав, стан охорони й захисту котрих безпосередньо впливають на тенденції всередині суспільства. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України та спричинені ним наслідки вкотре доводять нагальність потреби захищати права, пов'язані з втіленням інтересів людства в галузі культури та мистецтва. Зокрема, це право на використання та вільний доступ до здобутків у цих площинах суспільного життя, передбачене також статтею 8 Закону України «Про культуру» [4, с. 7]. Проте його використання й втілення у реальність не видаються здійсненим без існування

самих об'єктів, котрих і стосується окреслена правова можливість. За даними Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (надалі – ЮНЕСКО), станом на 07.02.2024 р. через російську агресію в нашій державі пошкоджено 340 пам'яток культурної спадщини [5, с. 1-2]. Визнаючи примат міжнародного права над національним [1, с. 3], Україна для найповнішого забезпечення згаданого права має застосовувати міжнародно-правові стандарти безпосереднього захисту культурно-мистецьких звершень: на тлі загрози відповідному надбанню загальнолюдського значення неабияк важливою є підтримка наших дій з боку міжнародної спільноти щодо припинення посягань на нашу національну ідентичність, ключовим проявом якої є культура.

Ключовим міжнародно-правовим договором, який містить заходи щодо охорони й захисту культурних цінностей, є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року, що розрахована на застосування й у мирний час. Саме вона наголошує на тому, що для забезпечення доступу до цих надбань необхідним є їхній захист [6, с. 2-3]. Розуміння захисту, наведеного в цьому джерелі міжнародного права, є специфічним: відповідно до статті 2 цієї конвенції, він складається з охорони та поваги до означених об'єктів, детальне тлумачення яких міститься в наступних пунктах. Однак серед цих положень наявні й неточності, якими цілком можливо зловживати: заходами поваги до культурних цінностей, наприклад, невикористанням у військових цілях, дозволено нехтувати «...в разі, якщо військова необхідність наполегливо потребує такого рішення...» [6, с. 2-4]. Згаданий виняток через свою неоднозначність вимагає ґрунтовнішого опрацювання задля кращої імплементації запропонованих міжнародно-правових стандартів.

Варто, зрештою, оглянути глибше спектр міжнародно-правових засобів захисту культурних цінностей, а відтак права на їх використання: крім щитоподібного знаку, окресленого в статті 16 й обмеженого щодо свого нанесення, сюди відноситься і надання статусу спеціального захисту за допомогою внесення до відповідного міжнародного реєстру. Так, його можуть отримати нерухомі культурні цінності «дуже великого значення», деякі центри зосередження та сховища їх рухомих різновидів [6, с. 5-6]. Щоправда, як зауважують Яковюк І. В. і Анакіна Т. М., цей спосіб не надто поширений через складну процедуру його отримання, що, втім, було виправлено ухваленням Другого протоколу до зазначеної конвенції, мета котрого якраз і полягає у детальному тлумаченні юридичної техніки, вжитої в цьому міжнародному договорі [7, с. 88-89; 8, с. 1-2]. До речі, згадано в зазначеній конвенції й примирну процедуру за участю спеціальних суб'єктів, так званих держав-покровительок, на основі надання добрих послуг і вирішення будь-яких спірних питань за посередництва ЮНЕСКО, укладення спеціальних угод, зобов'язання реформувати кримінальне законодавство у сфері захисту культурних цінностей стосовно договірних сторін [6, с. 10-12]. Все це має

перешкоджати зниженню ефективності вищенаведених засобів.

Цілком справедливо вважати, що ця конвенція хоч і складає кістяк відповідної міжнародно-правової матеріальної бази, але не вичерпує її [7, с. 89]. До прикладу, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини наголошує на вагомості внеску просвітницьких програм в усвідомлення особами своїх культурних прав та важливості збереження їх об'єктів [8, с. 2-3, 7-8]. Подібні положення містить і визначена конвенція 1954 року, що через специфіку концентрується найперше на військовослужбовцях [6, с. 11].

Необхідно зосередитися й на Виконавчому регламенті Гаазької конвенції 1954 року. Насамперед він присвячений посаді Генерального комісара з культурних цінностей та його ролі у сприянні забезпеченню права на використання здобутків культури та мистецтва: у випадку порушень конвенційних положень «...за згодою Сторони, при якій Генеральний комісар здійснює свої функції, він має право провести розслідування чи вести його сам...», тобто йому належить функція контролю [10,с.1-3]. Подібними повноваженнями наділені делегати держав-покровительок, що розслідують обставини вчинення відповідних правопорушень і припиняють їх [10,с.2].

Отже, коло міжнародно-правових механізмів забезпечення і утвердження права людини на використання здобутків культури і мистецтва є достатньо широким. Він тісно переплітається з відповідними засобами захисту об'єктів цього права, належного до другого покоління. Це підтверджує об'єктивний зв'язок між складовими елементами системи міжнародного права. Культурні права є неодмінною частиною загального переліку правових можливостей фізичних осіб, незважаючи на подекуди хибне уявлення та ставлення до них всередині соціуму. Без цих аксіом не можливе існування справжньої держави, панування демократичного ладу та верховенства права в ній. Імплементация перелічених заходів або її принаймні покращення зі свого боку здатні повноцінно посприяти виконанню державного обов'язку щодо гарантування права людини на вільні використання та доступ до культурного надбання.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

2. Загальна Декларація прав людини: міжнародний договір від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.02.2024).

3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: the effective international treaty adopted by the resolution 2200 (A) of the United Nations General Assembly on 16 December 1966. 8 p. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (date of access: 10.02.2024).

4. «Про культуру»: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778->

17#Text (дата звернення: 11.02.2024).

5. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO: the official article of The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco> (date of access: 11.02.2024).

6. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention: the effective international treaty of 14.05.1954, The Hague. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 25 p. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf (date of access: 10.02.2024).

7. Яковюк І. В., Анакіна Т. М. Захист культурних цінностей у випадках збройних конфліктів засобами міжнародного права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 5 (46). С. 87-90.

8. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: міжнародний договір від 26.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99 (дата звернення: 10.02.2024).

9. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: міжнародний договір Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 12.02.2024).

10. Виконавчий регламент Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: міжнародний документ від 14.05.1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_721#Text (дата звернення: 10.02.2024).

Олег ЛЕЛЮХ,
здобувач вищої освіти
Львівського національного
університету імені Івана Франка

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І СВІТОВА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Тема взаємодії політики та права як регуляторів сучасних міжнародно-правових відносин є надзвичайно актуальною з огляду на нинішню кризу міжнародного правопорядку та системи міжнародної безпеки. Вторгнення російської федерації в Україну змінило епоху миру, стабільності та впевненості у силі міжнародного права на епоху війни – найбільш жахливого та божевільного способу вирішення міждержавних спорів. Багато хто почав ставити під сумнів ефективність міжнародного права, і поширюється думка, що міжнародні відносини залежать виключно від політики. Крім того, передбачені міжнародним правом засоби мирного вирішення міжнародних спорів не дали суттєвих (помітних) результатів щодо російсько-української війни. Головною причиною цього є відверте нехтування російською федерацією імперативними нормами та основними принципами міжнародного

права, виробленими людством після століть кровопролитних війн для забезпечення миру, міжнародної безпеки, мирного співробітництва між державами та захисту прав і свобод людини. Відповідно, гостро постає проблема взаємодії та співвідношення міжнародного права та політики держав і питання верховенства права у міжнародних правовідносинах.

З закінченням холодної війни, тобто після 1991 року, фахівці почали помічати в міжнародному праві тенденцію односторонності (unilateralism), яку, як вважає Буткевич О. В., «можна розуміти як 1) односторонність політики Сполучених Штатів, як єдиної наддержави, що залишилася, та 2) тенденцію до розбудови міжнародної політики будь-якою державою світу на основі її власних інтересів, часто без урахування інтересів міжнародної спільноти (односторонність, як характеристика політик держав на сучасному етапі)» [1, с. 50].

Провідні експерти в галузі міжнародного права часто задаються питанням, чому, незважаючи на закріплену в Статуті ООН заборону застосування сили, держави використовують її як засіб вирішення міжнародних спорів. За словами професора Адемоли Абас, вчені-юристи розглядають як причину застарілість норм, що регулюють застосування сили, тоді як нефахівці висувують звинувачення у застосуванні «подвійних стандартів» міжнародного права, що дозволяють потужним державам діяти безкарно, у той час як слабкі та бідні держави мають нести відповідальність за свої дії [2].

Існує підхід до питання взаємодії міжнародного права та політики, згідно з яким міжнародне право розглядається як таке, що може функціонувати тільки тоді, коли воно відповідає політичним інтересам держав, тобто зводиться до того, що право не грає жодної ролі в здійсненні державами міжнародної політики, а характеризується здатністю виправдовувати дії держави, здійсненні на інших підставах [3, с. 7].

Войтович П. П. стверджує, що зовнішня політика є «формою прояву державної волі, реалізацією права вибору держави». Напрямок розвитку міжнародного права багато в чому визначається політичним вибором. У взаємодії національного та міжнародного права функція зовнішньої політики полягає у значному впливі на формування і розвиток тих норм та інститутів у міжнародному праві, які найкраще відображають національні інтереси, вибір держави і сприяють досягненню інтернаціональних інтересів, розвитку [4, с. 152].

Динис Г. Г. вважав, що багатополлярний характер міжнародних відносин у наш час та наявність декількох центрів конкуруючих сил може призвести до неефективності механізмів міжнародно-правового регулювання, спрямованих на запобігання глобальним викликам і загрозам [5, с. 29].

Широкова-Мурараш О. Г. доводила, що «міжнародне право ХХІ століття, перебуваючи під впливом універсалізму, процесу глобалізації у відповідь на нові виклики має виробити систему істинно рівноправних відносин на основі загальнолюдських моральних принципів та шляхом подолання монополії

держав». При цьому, на її думку, реформування міжнародного права повинно супроводжуватись створенням нових, дієвих і навіть жорстких механізмів впливу на держав-порушників цього права [6, с. 184].

Відповідно, вчені доходять висновку, що за відсутності спільних геополітичних інтересів у провідних суб'єктів міжнародно-правових відносин – держав – сподівання на створення та дію ефективних міжнародно-правових механізмів врегулювання сучасних міждержавних спорів не виправдовуються.

Щодо проблеми співвідношення міжнародного права та політики держав у міжнародних правовідносинах у науковій літературі розроблено декілька доктринальних концепцій, які було систематизовано наступним чином: 1) позитивісти відстоюють примат міжнародного права над політикою держав і визначаючи, чи є певні дії держави законними чи ні, визнають верховним міжнародне право; 2) функціоналісти акцентують на тому, яку функцію відіграє право в міжнародній політиці; 3) реалісти визнають тільки силу політики, і ставлячи питання, який вплив міжнародне право здійснює на дії держав, роблять висновок, що він є досить незначним [7, с. 173].

З цього зроблено висновок, що «міжнародне право і політика є самостійними категоріями, які перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємовпливі; політичні інтереси держав формулюють норми міжнародного права, які виступають результатом узгодження зовнішньополітичних цілей у процесі міжнародної взаємодії держав». Видається, що «система міжнародного правопорядку повинна забезпечувати верховенство права, дотримання міжнародного права у процесі впливу політики держав на реалізацію норм міжнародного права» [7, с. 173].

Основні наукові підходи до питання співвідношення міжнародного права і політики полягають у визначенні примату одного з них в міжнародних правовідносинах. Сутність першої позиції в тому, що політика стоїть над правом, що тільки політика може впливати на міжнародне право, і що міжнародне право є лише засобом здійснення зовнішньополітичної діяльності для задоволення інтересів держав. Згідно з іншим підходом, державна політика обмежена міжнародним правом, і політичні рішення та дії держав повинні відповідати нормам міжнародного права, тобто йдеться про верховенство права у міжнародних правовідносинах.

На нашу думку, принцип верховенства права стосується не лише національних правових систем, його можна розглядати і на міжнародному рівні, тобто він має транснаціональний характер. Верховенство права виступає ключовою засадою міжнародного захисту прав людини. Так, застосування верховенства права на міжнародній арені передбачає безумовне дотримання суб'єктами міжнародного права міжнародно-правових норм. Слід зазначити, що на національному рівні верховенство права реалізується як принцип організації державної влади, тоді як верховенство міжнародного права є загальноприйнятим критерієм добросовісної поведінки всіх суб'єктів міжнародно-правових відносин.

Головними напрямками формування принципу верховенства права на рівні міжнародно-правової системи є дотримання державами своїх міжнародно-правових зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів та міжнародного звичаєвого права, а також кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного права.

На міжнародному рівні невід'ємною складовою концепції верховенства права є захист та гарантування прав людини та рівність всіх суб'єктів міжнародного права в їх відповідальності за виконання своїх обов'язків. Верховенство права є основою політичного діалогу і співробітництва між всіма державами для забезпечення міжнародного миру і безпеки, прав людини і розвитку.

На нашу думку, без визнання і дотримання державами міжнародного права як основного регулятора міжнародних правовідносин людській цивілізації загрожує самознищення у результаті глобальних військових конфліктів. Усі держави світу повинні ще раз переосмислити те, що лише узгоджуючи свою політику з міжнародним правом, людство може зберегти свою безпеку і уникнути глобальних катастроф, в яких перемогти не може жодна держава. І досвід сучасної війни, розв'язаної російською федерацією, тільки доводить правильність тези про те, що світ більше не наділений правом вибору між силою і правом, і якщо цивілізація хоче вижити, вона повинна вибрати верховенство права.

1. Буткевич О. В. Сучасне міжнародне право: продовження «холодної війни» чи початок нової епохи? Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського: моногр. авт. кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса: Фенікс, 2017. С. 41-67.

2. Abass A. Challenges to the effectiveness of international law. URL: <https://blog.oup.com/2014/04/challenges-to-the-effectiveness-in-international-law-pil/> (Last accessed: 25.01.2024).

3. Scott S. V., Bergin A. International Law and Australian Security. Australian Defence Studies Centre: Canberra, 1997. 165 p.

4. Войтович П. П. Міжнародне право, розвиток і вибір держави: хто відповідальний? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 37. С. 150-153.

5. Динис Г. Г. Теоретичні основи взаємозв'язків системи міжнародних відносин і підсистеми міжнародного права. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Право. 2011. Вип. 15. Ч. 1. С. 23-30.

6. Широкова-Мурараш О. Г. Особливості співвідношення міжнародного права та моралі в умовах сучасних викликів. *Правова держава*. 2020. № 38. С. 177-187.

7. Репецька О. І. До питання співвідношення політики держав та міжнародного права в міжнародних відносинах. *Наше право*. 2014. № 9. С. 166-174.

Костянтин ПАНЧУК,
студент факультету прокуратури
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ СПРИЧИНЕННЯ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Військова агресія РФ проти України спричинила виникнення низки правовідносин, які не були раніше відомі національному законодавству. Нажаль, вони стали необхідністю з причини юридичного закріплення негативних факторів збройного втручання з метою, зокрема, подальшого використання для притягнення до юридичної відповідальності винуватих у скоєнні правопорушень осіб. Такі правовідносини стали доповненням до низки правових галузей. Не стали виключенням цивільне матеріальне та цивільне процесуальне галузі вітчизняного права. Мова іде, передусім, про визнання в порядку окремого провадження цивільного судочинства фактів народження або смерті на тимчасово-окупованій території України, чому присвячувалось одне з наукових досліджень [1].

Окреме місце в системі вищевказаних правовідносин цивільно-процесуального характеру вважаю особливості доказування по справам про стягнення компенсації за спричинену збройною агресією проти України шкоду, включаючи моральну. На сьогодні доказування у даній категорії справ є вкрай тяжким процесом. У зв'язку з цим варто погодитись з думкою Ц. Колінько про те, що найскладнішим етапом в оформленні позовної заяви про відшкодування моральної шкоди є збір доказів, які доводять факт спричинення моральної шкоди та розмір такої шкоди [2].

Виходячи із норм, закріплених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, можна зробити висновок, що ЄСПЛ, затвердивши «Правила суду – компенсація шкоди», виходив із того, що збитки, нанесені особі через порушення прав та законних інтересів, встановлених у вказаній Конвенції, можуть мати не тільки матеріальний, а й моральний характер. Оскільки факт спричинення матеріальної шкоди позивачам внаслідок військової агресії РФ проти України довести на час звернення до суду вкрай складно за умови окупації території, де відбулось спричинення такої шкоди, - позивачі вправі обмежуватись позовними вимогами про стягнення моральної шкоди, залишаючи за собою право реалізувати звернення до суду з позовом про стягнення матеріальної шкоди в майбутньому. Пояснюється це тим, що джерелом моральних страждань та, як наслідок, спричинення шкоди цілком може бути і руйнування власного будинку або цілого міста серед інших джерел. Пропоную умовно поділити процес доказування для позивача на два етапи: збір та надання доказів. Зазначені учасники справи даної категорії

стикаються з труднощами на обох, двох етапах.

Відповідно до інформації з відкритих джерел, РФ як держава – агресор тримає під окупацією 109 тис. км кв. території України (приблизно 18 % території держави) [3]. Ці території є найбільш постраждалими і саме звідти евакуювалися від війни та окупації мирні громадяни України. Звичайно, немає й формальної можливості повернутися та зафіксувати достовірний та актуальний стан свого житла чи іншого майна, оскільки життя такої людини на окупованій території є завжди під загрозою. В Автономній Республіці Крим, у Донецькій та Луганській (до 2022 року) й, на сьогодні, ще у Харківській, Херсонській та Запорізькій областях грубі порушення прав людини застосовуються ворогом щодо населення [4].

Щодо другого етапу (надання доказів), то на ньому існує абсолютно об'єктивне право суду щодо допустимих доказів, оскільки фото- та відео фіксації не дають можливості суду зробити висновок про те, що це саме будівля, про яку йдеться в позові про відшкодування спричиненої шкоди. Відповідно до ст. 89 ЦПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Така фотофіксація може прийматися як опосередкований, а не прямий доказ.

Наразі дійсну вартість зруйнованого чи пошкодженого нерухомого майна на окупованих територіях встановити не уявляється можливим, оскільки державою тимчасово втрачено контроль над багатьма населеними пунктами України, які знаходяться, в більшій мірі, в тимчасовій окупації державою-агресором.

1. Гусаров К. В., Попов О. І. Визнання факту смерті або народження на тимчасово окупованій території за правилами окремого провадження // *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, Vol. 27, No. 4, 2020, P. 161-171.

2. Колінько Ц. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 8. С. 30–34. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.05>(дата звернення: 11.02.2024).

3. Денькович Я. Скільки територій України перебувають під окупацією – дані апарату Головнокомандувача ЗСУ. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ato/skilki-teritoriy-ukrayini-perebuvaют-pid-okupaciyeу-dani-aparatu-golovnokomanduvacha-zsu-2463589.html> (дата звернення: 10.02.2024).

4. Kravchuk S. Problematik aspects of protection of constitutional human rights in Ukraine and ways to overcome them. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2022. No. 71. P. 89–94. URL: [посилання](#)(date of access: 11.02.2024).

Надія ПОЛХОВСЬКА,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Держава Україна є демократичною, соціальною й правовою державою, яка визнає професійні спілки повноважними представниками працівників і захисниками їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів в органах державної влади та місцевого самоврядування, у відносинах з власником або уповноваженим ним органом, а також з іншими об'єднаннями громадян [1]. На думку американських профспілок, боротьба України за демократію повинна мати цілісний підхід, у якому профспілки відіграватимуть важливу роль у відновленні країни [2]. Українські працівники та їхні профспілки стали незаперечною силою солідарності та громадської підтримки по всій країні. Сьогодні профспілки залишаються єдиними в підтримці зусиль обраного уряду по протидії війні та продовжують приносити доблесні жертви для захисту нації [3].

Таким чином, профспілки вважаються найефективнішими захисниками трудових прав та інтересів спілчан, вони можуть впливати на управління підприємством, установою, організацією, а також перешкоджати роботодавцям або уряду несправедливо обмежувати інтереси працівників. Однією з основних гарантій захисту трудових і соціально-економічних прав людини є ефективна діяльність профспілок. До пріоритетних напрямів діяльності профспілкових організацій, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, віднесено захист соціально-економічних прав їхніх членів, зокрема оплати праці та поліпшення матеріального забезпечення; регулярного контролю за виконанням взятих сторонами угод та колективних договорів зобов'язань; підвищення соціального статусу працівників, їх рівня кваліфікації та професійного зростання; дотримання норм чинного законодавства у сфері праці.

Дослідженню проблемних питань закріплення гарантій діяльності професійних спілок, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, у юридичній літературі сьогодні приділяється недостатньо уваги. Певні наукові розвідки в цьому напрямі здійснювали Андріїв В. М., Бабенко А. О., Біла Г. О., Бондаренко О. М., Венедиктов В. С., Вишновецька С. В., Гришина Ю. М., Даниліна Ю. С., Зеньков Д. О., Іншеков М. В., Кириченко Ю. В., Лисяк О. І., Мельник К. Ю.,

Небоженко К. В., Піфко О. О., Приміч Д. В., Самборська А. Г., Серeda О. Г., Смирнов О. В., Снігирьова І. О., Соломінчук В. В., Трюхан О. А. та інші вчені.

З діяльністю профспілок, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, пов'язуються різні гарантії. Термін «гарантія» – «забезпечення, запорука» вживається для позначення засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення, а також умов, необхідних для реалізації тих чи інших прав. Юридичні гарантії (фр. *garantie* – порука, умова, забезпечувати що-небудь) – законодавчо закріплені засоби охорони суб'єктивних прав громадян і організацій, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності і охорони правопорядку, інтересів особистості, суспільства і держави [4].

В юридичній літературі бракує єдиного тлумачення терміна «гарантія». Гарантії розуміють як: засоби, за допомогою яких втілюється, охороняється, а у випадках порушення відновлюється режим законності [5, с. 83]; відповідні умови і засоби, що сприяють втіленню в життя проголошених прав, свобод та обов'язків [6, с. 239]. Юридичні гарантії передбачають відповідну діяльність уповноважених органів, спрямовану на реалізацію тих чи інших видів гарантій. Щодо юридичних гарантій діяльності профспілок, науковці вважають їх елементом загальної системи умов, засобів і способів забезпечення прав профспілок, які мають відносно самостійне значення та покликані забезпечити реалізацію прав профспілок і виконання ними обов'язків, що зумовлює їх особливе місце в регулюванні суспільних відносин [7, с. 109].

Юридичні гарантії здійснення прав профспілок – це державно-правові засоби, які охороняють і захищають права профспілок від порушень з боку роботодавців (адміністрації), їх об'єднань, органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, а також дають можливість профспілкам без перешкод здійснювати свої права; як юридичні гарантії, що є елементом загальної системи умов, засобів і способів забезпечення прав профспілок та мають відносно самостійне значення [8, с. 6]. Як вид організаційно-правових гарантій трудових прав працівників розглядає діяльність профспілок Андрій В. М. [9].

Таким чином, юридичні гарантії діяльності профспілок – це передбачена міжнародними угодами й чинним національним законодавством сукупність правових та організаційних умов, способів і засобів, які покликані забезпечити належну реалізацію прав профспілок під час їх створення, функціонування та припинення діяльності [10].

Найголовніші з юридичних гарантій викладені в Конституції України [11] та Кодексі законів про працю [1], де є спеціальна глава VIII «Гарантії і компенсації», у більшості статей якої термін «гарантія» вживається у значенні «забезпечення» і «збереження». Конституція України також містить низку положень, що мають визначальне значення для належного гарантування діяльності профспілок. У Законі України «Про професійні спілки, їх права та

гарантії діяльності» [12] гарантіям прав профспілок присвячений окремий розділ (розділ IV «Гарантії прав профспілок»), яким встановлено: гарантії діяльності профспілок (ст. 40); гарантії для працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів (ст. 41); обов'язок роботодавця щодо створення умов діяльності профспілок (ст. 42); надання профспілковим організаціям підприємств, установ або організацій будинків, приміщень, споруд для ведення культурно-освітньої, оздоровчої, фізкультурної та спортивної роботи (ст. 43); відрахування коштів підприємствами, установами, організаціями первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу роботу (ст. 44); обов'язок роботодавця надавати інформацію на запити профспілок, їх об'єднань (ст. 45).

Для реалізації повноважень профспілок, зокрема профспілок працівників правоохоронних органів, передбачених Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», члени виборних органів профспілкових організацій підприємств, установ і організацій, вищестоящих профспілкових органів, а також повноважні представники цих органів мають право: 1) безперешкодно відвідувати та оглядати місця роботи на підприємстві, в установі, організації, де працюють члени профспілок; 2) вимагати і одержувати від власника або уповноваженого ним органу, іншої посадової особи відповідні документи, відомості та пояснення щодо умов праці, виконання колективних договорів, додержання законодавства про працю та соціально-економічних прав працівників; 3) безпосередньо звертатися в усній або письмовій формі до власника або уповноваженого ним органу, посадових осіб з профспілкових питань; 4) перевіряти роботу закладів торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, дитячих закладів, гуртожитків, транспортних підприємств і підприємств побутового обслуговування, що належать або надають послуги підприємству, установі, організації, в яких працюють члени профспілок; 5) розміщувати власну інформацію у приміщеннях і на території підприємства, установи, організації в доступних для працівників місцях; 6) перевіряти розрахунки з оплати праці та державного соціального страхування, використання коштів на соціальні і культурні заходи та житлове будівництво [1].

Особливості застосування Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [12] у Збройних Силах України (для військовослужбовців), Національній поліції, Державній кримінально-виконавчій службі України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України встановлюються відповідними законами.

Провідною міжнародною організацією, що гарантує права профспілок, є Міжнародна організація праці (далі – МОП), у конвенціях і рекомендаціях якої закріплено низку важливих гарантій щодо діяльності профспілок. Наприклад, Конвенцією про свободу асоціації та захист права на організацію № 87, ухваленою МОП 17 червня 1948 р. (набрала чинності 4 липня 1950 р.) [13]

гарантовано право працівників і роботодавців створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також те, що профспілки не підлягають розпуску або тимчасовій забороні в адміністративному порядку. Якою мірою гарантії, передбачені цією Конвенцією, застосовуватимуться до збройних сил та поліції, визначає національне законодавство (ст. 8). Конвенція МОП № 135 «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються» [14] гарантує представникам працівників на підприємстві ефективний захист від будь-яких дій, які можуть завдати їм шкоди, зокрема звільнення. Конвенція МОП № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» [15] гарантує профспілкам захист від будь-якого втручання в їх створення та діяльність роботодавців і їх об'єднань.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зазначити, що гарантії, які забезпечують належне функціонування профспілок, закріплено Конституцією України та врегульовано нормами як українського законодавства, так і міжнародних нормативно-правових актів. Від належного закріплення конституційних гарантій діяльності профспілкових організацій залежить ефективність їхньої діяльності у сфері представництва та захисту трудових і соціально-економічних інтересів спілчан. Розроблення додаткових інструментів захисту трудових, соціально-економічних інтересів працівників, гарантій їх діяльності сприятиме підвищенню авторитету професійних спілок, і, відповідно, кращому захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників.

1. Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Редакція від 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>.

2. Міжнародна солідарність. Зазіхання на права робітників та профспілок робить Україну недемократичною, – Федерація праці США. *Офіційний вебпортал Федерації професійних спілок України*. 04 січ. 2023 р. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/23674-mizhnarodna-solidarnist-zazikhannia-na-prava-robitnykiv-ta-profspilok-robyt-ukrainu-nedemokratychnoiu-federatsiia-pratsi-ssha.html>.

3. Президент АФП-КВП Ліз Шулер: «Підтримка прав працівників має вирішальне значення для майбутнього України». *Федерація професійних спілок України: офіц. вебпортал*. 26 груд. 2022 р. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/23626-pidtrymka-prav-pratsivnykiv-maie-vyrishalne-znachennia-dlia-maibutnoho-ukrainy.html>

4. Юридичні гарантії. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 9-е вид., зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

6. Руєва О. М. Самозахист як одна з форм реального захисту трудових прав робітників. *Трудове право та проблеми соціального захисту населення в контексті правової держави*. Харків: Українська асоціація фахівців трудового права, 2010. С. 238–241.

7. Шакірова А. Ю. Адміністративно-правовий статус профспілок в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2015. 213 с.

8. Лисяк О. І. Правові форми участі профспілок у регулюванні трудових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 – Трудове право; право соціального забезпечення. Харків, 2004. 20 с.

9. Андрій В. М. Юридичні гарантії захисту трудових прав працівників. Форум права. 2011. № 4. С. 15–20. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21D BN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2011_4_4.pdf.

10. Піфко О. О. Конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС: Порівняльно-правове дослідження: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 464 с.

11. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

12. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Редакція від 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.

13. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію від 4 лип. 1950 р. № 87. *Генеральна конференція Міжнародної організації праці*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#top.

14. Конвенція про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються від 23 черв. 1971 р. № 135. *Генеральна конференція Міжнародної організації праці*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_186.

15. Конвенція про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів від 1 лип. 1949 р. № 98. *Генеральна конференція Міжнародної організації праці*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_004.

Андрій ЛИНЮК,
здобувачі освіти 4-го курсу факультету
прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА НА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Верховенство права є фундаментальним принципом у правових системах більшості європейських держав і вважається одним із основних для будь-якої галузі права. Доповідь Венеціанської комісії про верховенство права наголошує на принципах, таких як законність, прозорість, доступ до правосуддя, дотримання прав людини та рівність перед законом [1]. У науково-практичному коментарі Кримінального процесуального кодексу України науковець Гуртієва Л. М. окреслює свою позицію: «Верховенство права, як загальноправова засада, визначена у міжнародних правових

документах, таких як Статут Ради Європи, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, та Загальна декларація прав людини. Крім того, ця засада закріплена у конституціях країн, включаючи Конституцію України, а також у законодавстві, яке регулює діяльність судів, правоохоронних органів та прокуратури. Законодавче закріплення положень засади верховенства права (як на національному, так і на міжнародному рівнях) має загальний характер і не визначає докладно її змісту. Конкретизація положень засади верховенства права спостерігається, зокрема: у практиці ЄСПЛ, у Рішеннях Конституційного Суду України, у доповіді «Верховенство права», схваленої Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.), доповіді «Мірило правовладдя», схваленої Венеційською комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11–12 березня 2016 р.)» [2, с.39].

Законність є одним із елементів принципу верховенства права, якого потрібно дотримуватися задля вирішення проблем внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), забезпечуючи дотриманість, прозорість та відповідність закону. «Законність означає, що приписів права слід неухильно дотримуватись. Ця вимога поширюється не лише на фізичних осіб, а й на владні структури, суб'єктів публічного та приватного характеру. Оскільки необхідна умова законності висувається до діяльності посадових осіб, то вона також вимагає, щоб посадові особи мали повноваження на свої дії та діяли в межах наданих їм повноважень...» [2, с.39].

ЄРДР – автоматизована база даних, що реєструє кримінальні правопорушення, рішення, осіб та результати судових процедур. Користувачами реєстру є прокурори, слідчі, поліція, Державне бюро розслідувань. Для введення даних використовуються єдино затверджені форми, що спрощує облік і аналіз кримінальних подій [3, с. 409].

Питання функціонування ЄРДР в сучасному цифровому суспільстві стають все більш актуальними через потребу в забезпеченні прозорості та ефективності у сфері кримінального судочинства. Надійність і доступність інформації про досудові розслідування важлива для правоохоронних органів, громадськості та інших зацікавлених сторін. Однак, існують виклики, такі як захист особистих даних та необхідність у чітких принципах доступу до інформації. Наукове дослідження проблем внесення відомостей до ЄРДР має велике значення для розробки ефективних стратегій впровадження та управління системою. Вирішення цих проблем сприятиме покращенню якості кримінального судочинства, збільшенню довіри до правоохоронних органів та забезпеченню захисту прав та свобод громадян.

Аналіз положень Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) стосовно ЄРДР розкриває комплексність правового регулювання цього питання. Законодавець посилається на «Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» (далі – Положення) [4] яке детально регламентує відповідні аспекти, у той час як сам

КПК визначає порядок початку досудового розслідування та вносить конкретні вимоги щодо інформації, яка має бути включена до ЄРДР. Відзначимо, що КПК установлює обов'язок внесення інформації до ЄРДР, включаючи зокрема дані про кримінальні правопорушення, попередню кваліфікацію, а також відомості про осіб, що стали об'єктом розслідування (ч. 4, 5 ст. 278 КПК) [5].

Положення про ЄРДР визначає витяг з Реєстру як засвідчувальний документ, що підтверджує факт реєстрації відомостей за визначеними параметрами, що є актуальними на момент його створення [4].

З приводу використання відомостей з ЄРДР, у судовій практиці наголошується на тому, що призначення прокурора (або групи прокурорів) для конкретного кримінального провадження є процесуальним рішенням з правовими наслідками протягом усього провадження. Виходячи з цього, ККС ВС у постанові № 761/28347/15-к (провадження № 51-500 км 18) від 9.09.20 р. вказує, що письмова форма рішення є необхідною для визначення повноважень та обов'язків прокурора з метою юридичної чіткості та уникнення будь-якого неоднозначного тлумачення. Витяг з ЄРДР не може замінити письмове рішення керівника прокуратури про призначення (визначення) прокурора (або групи прокурорів) для конкретного провадження, оскільки він не має статусу процесуального рішення, яке породжує відповідні правові наслідки. Рішення про призначення прокурора (або групи прокурорів) повинно бути у формі постанови, яка відповідає вимогам КПК України та має бути підписана службовою особою, яка прийняла це рішення. Витяг з ЄРДР не має юридичної сили процесуального рішення і, отже, не може мати відповідних правових наслідків [6].

Заслуговує на увагу позиція Урбана В. А. та Романюка В. В., які вказують, що сьогодні ЄРДР, окрім застарілого функціоналу, має низку серйозних недоліків. По-перше, відсутність ефективної взаємодії між органами досудового розслідування та іншими відомствами створює перешкоди в обміні інформацією та координації дій. По-друге, відсутність можливості зберігання файлів у різних форматах (фото, аудіо, відео) у системі обмежує її функціональність. Третій недолік полягає у відсутності електронного документообігу, що ускладнює обробку та обмін даними. Найбільш серйозною проблемою є перевантаженість основних дата-центрів, що призводить до тимчасових перебоїв у доступі до ЄРДР. Це ускладнює роботу працівників органів досудового розслідування та прокуратури [7, с. 394].

Погоджуючись із вказаними проблемами та викликами, вважаємо за доцільне для покращення ситуації, запропонувати кілька заходів. По-перше, розширити можливості завантаження файлів у різних форматах до ЄРДР. По-друге, впровадити систему сортування та фільтрації документів у ЄРДР, що спростить пошук необхідної інформації. І, нарешті, важливо розробити бланкетні звіти, які будуть відображати важливі дані з інших реєстрів, що стосуються кримінальних проваджень.

У цілому, виконання цих заходів допоможе збільшити ефективність роботи органів досудового розслідування та прокуратури, спростить обмін інформацією та забезпечить більшу оперативність у веденні кримінальних проваджень, тобто значною мірою забезпечить дотримання принципу законності.

Значна увага приділяється принципу законності як складовій верховенства права, який передбачає, що усі дії державних органів мають ґрунтуватися на законі. Проте, в процесі реєстрації може виникати ситуація, коли процедури не відповідають вимогам чинного законодавства, що ставить під сумнів їх законність.

У разі порушення принципу законності, коли процедури реєстрації не відповідають вимогам чинного законодавства, це може підірвати довіру громадян до системи реєстрації та створити підстави для сумнівів у законності та об'єктивності ведення реєстру. Такі ситуації можуть також призвести до правової невизначеності та порушити правовий порядок у країні.

Отже, забезпечення дотримання принципу законності у веденні ЄРДР є важливою передумовою для ефективного функціонування системи реєстрації кримінальних правопорушень та забезпечення довіри громадян до правоохоронних органів.

1. Верховенство права: доповідь, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26.03.2011) URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

2. Report on the rule of law Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 20.02.2024).

3. Гуртієва Л.М. коментар до ст.8 (Верховенства права).Ст. 38-40. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с. (дата звернення: 20.02.2024).

4. Багіров С. Р. Єдиний реєстр досудових розслідувань. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. / [редкол.: Сокурєнко В. В. та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов]; Кримінологічна асоціація України. Харків : Факт, 2021. Т.1 : А-Л. С. 408-409. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/227d435d-cc1e-4984-bbbc-bea4511f6151/content> (дата звернення: 20.02.2024).

5. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 20.02.2024).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.02.2024).

7. Постанова Касаційного кримінального суду від 9.09.20 р. Справа № 761/28347/15-к. Провадження № 51-500 км 18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80147790> (дата звернення: 20.02.2024).

8. Урбан В. А. Щодо модернізації Єдиного реєстру досудових розслідувань. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. Харків: ХНУВС, 2022. С. 394-395. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2bc8927-8f1e-49a3-8ca8-6b8e72458d1b/content> (дата звернення: 20.02.2024).

Марина ФАСТА,
курсант ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент **Гуртієва Л. М.**

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕЗИ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ-РУСИ

Одним з найважливіших документів того часу, аналіз положень якого свідчить про виникнення й утвердження правоохоронної функції в Київській державі, є «Руська правда». Історичний розвиток становлення та генезису правоохоронної системи формувалася на основі зазначеної збірки стародавнього руського права. За цим документом правоохоронну функцію виконували князь, його регулярне військо, та його повірені (вірники, мечники, тіуни) а також представники адміністрації. Вказаних осіб, як зазначають у фахових джерелах, слід кваліфікувати як первісних працівників правоохоронних органів, оскільки за свої повноваження та розслідування провин вони одержували утримання від місцевого населення. На думку багатьох дослідників Руську правду слід вважати основним зводом законів Руси-України, який включав у себе норми різних галузей права і, насамперед кримінального та кримінально-процесуального, мав значення офіційного, визнаного публічною владою судейника. Іншими словами, даний історико-правовий документ слід розглядати як акт кодифікованого законодавства того часу. При цьому одне з провідних місць у його положеннях присвячувалось саме питанням захисту й охорони прав і свобод людини, що досягалось унаслідок функціонування тодішньої системи правоохоронних органів [1].

Водночас правоохоронна діяльність у період Русі-України частково бере витоки зі сфери княжої волі як свідомої поведінки і діяльності князя під час розслідування протиправних діянь. І це тому, що княжа воля реалізувалася передусім у нормативно-правовому форматі [2].

Цей законодавчий збірник має двоякий характер, адже містить два види норм: матеріальні, які регулюють суспільні відносини щодо права власності зобов'язального, сімейного, спадкового, кримінального прав, та процесуальні, які передбачають порядок судочинства загалом та розслідування злочинів, тобто правоохоронну функцію. Значну роль у формуванні Руської Правди відіграла й судова діяльність князів, яка підтвердила велике значення судового прецеденту як джерела права Руси-України. Наприклад, посилення на конкретні судові рішення можливо знайти у ст. 23 короткої редакції, ст. 2 широкої редакції, де зазначено, зокрема, що так судив Ярослав, так вирішували і його сини.

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що Руська Правда у короткій (а згодом і у широкій) редакції є основним кодифікованим джерелом

права первісних правоохоронних органів середньовіччя.

Після прийняття «Руської правди» відбувається доволі детальне регламентування розшуку злочинців.

Так, Перший письмовий звід давньо-руського законодавства поклав функцію розшуку на потерпілу сторону та встановив дві основні форми розшуку: «звід» і «гоніння сліду». Визначалося, що початку розшуку злочинця обов'язково повинна передувати процедура «закличе», тобто публічного оголошення потерпілим про злочин у місцях скупчення народу (найчастіше «на торгу»). Зокрема у статті 34 Великої редакції Руської Правди зазначено так: «Аче хто кінь погубити, або зброю, або порт, а заповість на торгу, а після познаеть в своєму місті, своє на обличчя взята, а за образу платити йому 3 гривні». Ця норма передбачає, так би мовити, оптимальний варіант розшуку: обкрадений зробив «закличе» і виявив свою річ у злодія. Але можлива була й ситуація, коли людина, у якої потерпілий виявив свою річ, стверджував, що придбав її законно у третьої особи. У такому випадку починалася процедура «зводу» і Руська Правда наказувала новому власникові речі не видавати її потерпілому, а йти разом з ним до того, у кого вона придбана. Якщо ж і ця людина стверджувала, що виявлене в неї майно придбано законним шляхом, «звід» тривав уже усіма зацікавленими особами. Тоді ця особа визнавалася злодієм і зобов'язана відшкодувати збиток – сплатити штраф «за образу»[3].

Другою формою досудового розслідування за Руською Правдою було «гоніння сліду», що полягало в розшуку потерпілим злочинця, який зник з місця події, по «гарячих» слідах[4]. У цьому випадку закон надавав право проводити потерпілому обшуки тих приміщень, у яких, на його думку, знаходиться злочинець («привів слід»). Якщо слід губився на великій дорозі або в порожньому степу, де не було ніякого житла, розшук припинявся, але якщо сліди приводили в ту чи іншу громаду, то на неї клався обов'язок сприяти розшуку злочинця[5].

Отже, відправним періодом розвитку реформування правоохоронної системи в Україні слід вважати часи Русі-України. Правоохоронну систему в цей період складають князь та належне йому військо, а також представники державної адміністрації. Значна увага приділялася функціонуванню судової системи. Така система здійснювала свою діяльність на чітко визначених правових засадах того часу, основою яких була Руська правда. Слід відмітити, що даний нормативно-правовий акт мав свій вплив і на подальший розвиток законодавчих засад функціонування правоохоронної системи в Україні.

1. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності. За редакцією доктора юридичних наук доцента В. О. Боняк.

2. Історія правоохоронних органів України С. В. Банах.

3. <https://veche.kiev.ua/journal/4594/>

4. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/do-problemi-viznachennya-bazovikh-ponyat-u-konteksti-reformuvannya>

5. Правове регулювання правоохоронної діяльності. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р.

Дмитро ЯНКЕВИЧ,
студент 2 курсу юридичного
факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз часто характеризують як одну з найдосконаліших форм регіональної інтеграції у світі, а науковці наголошують на важливості та винятковості права ЄС, що формує самостійну правову систему, яка не властива ні національним правовим системам держав-членів, ні міжнародному праву. На їхню думку, той факт, що право Європейського Союзу створює зобов'язання та уповноважує як держави-члени, так і фізичних осіб, доводить існування автономного правового порядку та засвідчує трансформацію ЄС у наднаціональну державу, що володіє особливими правовими інструментами.

Аналіз доктринальних напрацювань засвідчує, що джерелами законодавства ЄС є всі форми зовнішнього вираження норм права як об'єктивованих результатів діяльності уповноважених суб'єктів нормотворення, що безпосередньо встановлюють права та обов'язки чи опосередковано впливають на правове забезпечення суспільних відносин на рівні Європейського Союзу [5, с. 153]. Специфічний характер законодавства Європейського Союзу виявляється, зокрема, в тому, які саме види джерел права регулюватимуть ті чи інші суспільні відносини. Важливість вибору конкретного виду джерела права зумовлена значимістю відносин, що потребують правового регулювання.

Саме тому особливої уваги вимагає дослідження взаємозв'язків та ієрархічної побудови джерел права Європейського Союзу. Різні науковці виділяють різні підходи до визначення структури джерел права ЄС.

Найпоширенішим є підхід до визначення структури джерел права ЄС на первинні, тобто ті, які є визначальними для права ЄС, та вторинні, тобто похідні від первинних. Цей поділ значно відображає особливості їхнього ухвалення та місце окремих правових актів у системі. Науковці зазначають, що до первинного права Європейського Союзу належать положення міжнародних угод, що становлять правову основу для функціонування усіх структур, які формують ЄС [3, с. 201]. Що стосується вторинних джерел права, то, на думку правознавців, ця група розуміється як більш складна підсистема, до якої належать норми, які закріплені в актах органів ЄС, міжнародні звичаї, що склалися в процесі діяльності Євросоюзу, загальні принципи права, міжнародні угоди між ЄС та іншими суб'єктами міжнародного права тощо [2, с. 475].

Проте, на нашу думку, такий підхід не є досконалим, оскільки, по-перше,

він характеризується відсутністю чіткої ієрархії між первинними та вторинними джерелами права, яка може викликати непорозуміння та неоднозначності в тлумаченні та застосуванні різних нормативних актів; по-друге, підсистема вторинних джерел може ускладнювати процес визначення правового статусу конкретного акта, а також викликати потенційні колізії та протиріччя між різними нормами; по-третє, поділ правових актів на первинні та вторинні не відповідає потребам політико-правової інтеграції Європейського Союзу.

Другий підхід до визначення класифікації джерел права ЄС полягає у тому, що всі джерела права Європейського Союзу не можуть бути поміщені у межі первинного та вторинного права, тож, наприклад, О. Москаленко пропонує класифікацію на чотири ієрархічні рівні: перший рівень складають установчі договори, рішення Ради ЄС та загальні принципи права Європейського Союзу; другий рівень – міжнародно-правові зобов'язання Євросоюзу, що впливають з усіх джерел міжнародного права; третій рівень утворюють прецеденти Суду ЄС; до четвертого рівня належать закриті конвенції між державами-членами Європейського Союзу, які укладаються з метою реалізації положень установчих договорів, нормативно-правові акти, які приймають органи ЄС, а також звичаї, що сформувались в умовах європейської інтеграції [4, с. 7]. Окрім цього, О. Стрельцова також розділяє всі джерела права ЄС на чотири групи: перша група – джерела первинного та вторинного законодавства; друга – джерела договірної права; третя – джерела прецедентного (судового) права; четверта – загальні принципи права [6, с. 5].

Частково із цим підходом можна погодитись, оскільки на сьогодні система різноманітних джерел права Європейського Союзу дійсно не може бути поміщена у просту дворівневу класифікацію (первинне та вторинне право). Проте, він також не є досконалим, оскільки деякі групи джерел права, виділені за другим підходом, в окремих випадках можуть належати як до первинних, та і до вторинних джерел права.

Тому пропонуємо третій підхід до визначення структури джерел права ЄС, який полягає у тому, що до первинних та вторинних джерел права варто додати допоміжні класифікаційні одиниці. Це обумовлюється тим, що, наприклад, прецеденти створює Суд Європейського Союзу, який діє на підставі установчих договорів [1, с. 42], а це, в свою чергу, вказує на їхню приналежність до вторинного права ЄС. Оскільки до судової компетенції належить також й офіційне тлумачення установчих договорів, а тим самим і формування нових норм права [1, с. 43], це доводить приналежність прецедентів Суду ЄС і до первинного права. Тобто, в такому випадку ми можемо говорити про джерела прецедентного права як про окрему, допоміжну групу в системі.

Тож, з'ясовуючи структуру законодавства Європейського Союзу, найперше зазначаємо, що підтримуємо поділ правових актів ЄС на три групи: первинні, вторинні та допоміжні акти законодавства. Особливість допоміжних

джерел права Європейського Союзу полягає у їх гнучкості та можливості бути застосованими у разі виявлення прогалин у первинному чи вторинному праві. Як своєрідна правова площина ці акти допомагають усунути прогалини у правовому забезпеченні, тому в контексті їхнього місця в системі джерел права Європейського Союзу треба вести мову не про їхню підлеглість первинному чи вторинному праву, а про їхнє паралельне розташування з джерелами права, які вони роз'яснюють, змінюють чи доповнюють.

1. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2009. 80 с.
2. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право. Київ: Юрінком Інтер. 2001. С. 474-476
3. Луць Л. А. Джерела права Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіональної науково-практичної конференції. 5-6 лютого 2004 р.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. 470 с.
4. Москаленко О. М. Джерела права Європейського союзу (міжнародно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2006. 13 с.
5. Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу. Львів: «Галич-прес». 2020. 596 с.
6. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2008. 13 с.

Наукове видання

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.)

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Оригінал-макет – *С. В. Лобань*

Підп. до друку 03.05.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 40,40. Обл.-вид. арк. 43,44. Зам. № 11/24-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018